

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

---

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ εἶναι οἱ ἀντίστοιχοι τῶν σελίδων τοῦ πρωτοτύπου κειμένου.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἕνα ἀπό τά περισσότερον γνωστά ἔργα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἶναι τό ἑρμηνευτικόν αὐτοῦ ὑπόμνημα εἰς τήν «Ἑξαήμερον». Ἑξαήμερος ὡς γνωστόν, λέγεται ἡ διήγησις τῆς Γενέσεως (τό πρῶτον βιβλίον τῆς Π. Διαθήκης) περί τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ὑπό τοῦ Θεοῦ εἰς ἕξ ἡμέρας, δηλαδή εἰς ἕξ μεγάλας χρονικάς περιόδους ἀκαθορίστου διαρκείας.

Ἡ Ἑξαήμερος Δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅπως τήν διηγεῖται ὁ θεόπνευστος Μωϋσῆς, ἀπησχόλησε πολλούς ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονας, οἱ ὁποῖοι διεπίστωσαν θαυμαστήν καί καταπληκτικήν ἐναρμόνισιν τῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων πρός τά γραφόμενα εἰς τήν Γένεσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἕνα ἀπό τά πολλά παραδείγματα: Ὁ διαπρεπής Γάλλος γεωλόγος A. De Lapperent, ἰσόβιος γραμματεύς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, εἶπε τά ἑξῆς: «Ἐάν ἠμποροῦσα νά συνοψίσω εἰς τεσσαράκοντα γραμμάς τά αὐθεντικώτερα πορίσματα τῆς γεωλογίας, θά ἀντέγραφον τό κείμενον τῆς Γενέσεως, δηλαδή τήν ἱστορίαν τῆς δημιουργίας, ὅπως τήν ἔγραψεν ὁ Μωϋσῆς» (Δημ. Δ. Κωτσάκη: «Ἡ προέλευσις τῆς ζωῆς καί ἡ ἐπιστήμη», ἔκδοσις «Ζωῆς», Ἀθῆναι 1976, σελ. 106).

Εἰς τόν παρόντα τόμον, μαζί μέ τό ἀντίστοιχον ἀρχαῖον κείμενον, περιλαμβάνεται ἡ μετάφρασις εἰς τό ἁπλοῦν τῶν 9 ἑρμηνευτικῶν ὁμιλιῶν εἰς τήν Ἑξαήμερον τοῦ Μ. Βασιλείου ὑπό τοῦ Ἐθνομάρτυρος Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, πανομοιοτύπως πρός τήν ἔκδοσιν τοῦ Μάρκου Δ. Σακκορράφου (ἐν Ἀθήναις 1863). Τοῦτο γίνεται καί πρός τιμήν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε' ὁ ὁποῖος μετέφρασεν (ἐκτός τῶν Ἠθικῶν τοῦ Μ. Βασιλείου) δύο ἀκόμη ὡς συνεχομένας ὁμιλίας (10ην καί 11ην) «Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», θεωρουμένας παλαιότερον καί αὐτάς ὡς ἔργον τοῦ Μ. Βασιλείου. Ὅμως αἱ δύο αὐταί ὁμιλίαι ἀνήκουν εἰς τόν ἀδελφόν τοῦ Μ. Βασιλείου Γρηγόριον τόν Νύσσης καί δι' αὐτό δέν ἐκδίδονται ἐνταῦθα. Τάς ἐννέα ὁμιλίας του εἰς τήν Ἑξαήμερον ἐξεφώνησεν ὁ Μ. Βασίλειος κατά τήν Μ. Τεσσαρακοστήν.

Ἐκδίδονται ἐπίσης καί τά προλογικά σημειώματα τοῦ ἐκδότου, ἐπιμελητοῦ καί διορθωτοῦ Μάρκου Δ. Σακκορράφου καί τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ὡς εἰσαγωγήν ἀναδημοσιεύομεν τό σχετικόν εἰδικόν τμῆμα ἀπό τήν ἐκτεταμένην γενικήν εἰσαγωγήν εἰς τά ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου ὑπό τοῦ διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας Παναγιώτου Καπλανίδου (ἐν Ἀθήναις 1900).

Ἱερεύς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ*

Οὐδεὶς ἔστιν ἤδη, πιστεύω, ὁ κάπως ἀμφιβάλλων ὅτι ὁσάκις συνάπτομεν καὶ σπουδαίως σταθμίζομεν ὅλους τοὺς λόγους ἐμπιστοσύνης καὶ συγκαταθέσεως, οἵτινες περιστοιχοῦσι τὸ ἀρχαιότατον καὶ σεβασμιώτατον μνημεῖον, ὅπερ ποτὲ ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τὴν Ἱερὰν Γραφήν, καὶ δὴ τὴν Πεντάτευχον, συνεχόμεθα πάντως ὑπὸ σεβασμοῦ βαθυτάτου ἀνοίγοντες αὐτήν, καὶ συναισθανόμεθα ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπενόησε τὰ μεγάλα καὶ μυστηριώδη αὐτῆς διηγήματα, ἀλλὰ τὴν χεῖρα μόνον προσέφερε διὰ νὰ γραφῶσι. Καὶ τῷ ὄντι· ἐν μέσῳ τοῦ σκότους καὶ τῆς σιγῆς, τὰ ὁποῖα περικαλύπτουσι τὰς πρώτας γενεάς, ἀναντιρρήτως, ὡς μέγας φάρος ἐπὶ τῆς ἀβύσσου τῶν χρόνων ἀνυψούμενος, ἵσταται μόνη ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἀρχαιότητι ἡ *Γένεσις* τοῦ Θεόπτου Μωσέως, ἤτοι ἡ ἱστορία τῶν Πατέρων ὅλων τῶν λαῶν, ἡ περιέχουσα ἀσφαλῶς τοὺς τίτλους τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας, ἡ βιογράφος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ χρονογράφος τῆς φύσεως, καὶ ἡ μνήμων τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ. Διαφέρει δὲ αὕτη τῶν ἀρχαιοτέρων χρονικῶν τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὅση διαφορὰ καὶ μεγάλη ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους.

Καὶ αἱ μὲν κοσμογονίαι ἐκείνων ἄρχονται διὰ τῆς πολυθεΐας· λαλοῦσι περὶ ἐπιμιξιῶν μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων· διηγοῦνται τὰς οὐρανίους διαφθορὰς καὶ μοιχείας· περιγράφουσι τὰς μάχας τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους· θεοποιοῦσι τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας· παραδέχονται πλῆθος ἡμιθέων καὶ δαιμονίων· ἀποθεοῦσι πάντα ἐφευρέτην ἐπωφελοῦς τινος τέχνης· εἰς πάντ' ἀποδίδουσι τὰς παραδοξοτάτας μεταμορφώσεις· παραδίδονται εἰς ὅλας τὰς παραφορὰς ποικίλης καὶ γελοίας φαντασίας· καὶ τέλος ἐγράφησαν ὑπὸ ἐθνικῆς ἑκάστου λαοῦ ματαιοφροσύνης, ἥτις ζηλοῖ πάντοτε ν' ἀναφέρῃ εἰς ἕνα μόνον τόπον γεγονότα ἀφορῶντα εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τοιαῦτα εἶνε τὰ μᾶλλον διακεκριμένα χαρακτηριστικὰ τῶν ἄλλων κοσμογονιῶν.

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐν τῇ «Γενέσει». Ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσι διηγήσεις τῆς Γραφῆς, καὶ μόνον διηγήσεις, μὲ ἁπλότητα αὐστηράν, μὲ φυσικότητα παιδικήν, καὶ μὲ ἀφέλειαν θαυμαστήν, ἄνευ προλόγου ἢ προοιμίου, καὶ χωρὶς προπαρασκευῆς, προφυλάξεως ἢ φροντίδος ἐκ μέρους τοῦ Συγγραφέως, ἵνα γένηται ἀρεστὸς ἢ πιστευτός. Ἐν αὐτῇ βλέπομεν τὴν ἄμεσον ἐνέργειαν ἑνὸς Θεοῦ δημιουργοῦντος ἀπροκαλύπτως διὰ μόνου τοῦ νεύματός του, δι' ἁπλῆς θελήσεως αὐτοῦ, ἄνευ χιμαιρικῆς περιβολῆς. «Γενηθήτω φῶς», εἶπε «καὶ ἐγένετο φῶς»· τοιαύτην δηλονότι ἐνέργειαν βλέπομεν, ὁποία ἁρμόζει εἰς τὴν φύσιν Ὄντος παντοδυνάμου. Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, τὰ ἄστρα οὐ μόνον δὲν εἶνε

---

* Παναγιώτου Καπλανίδου, διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας: «Βασιλείου τοῦ Μεγάλου τὰ εὑρισκόμενα πάντα μετὰ ἑρμηνευτικῆς παραφράσεως, προλεγομένων τε καὶ σημειώσεων». Ἐν Ἀθήναις 1900 (εἶδικῶν μέρος ἀπὸ τὴν γενικὴν εἰσαγωγήν). Σημειωτέον ὅτι ἡ μεγάλη τότε αὐτὴ προσπάθεια ἐσταμάτησεν εἰς τὴν ἀρχήν.

θεοί, ἀλλά τοὐναντίον ὑπηρετοῦσιν εἰς τάς χρείας τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιδαψιλεύουσιν εἰς αὐτόν τό φῶς καί χρησιμεύουσιν εἰς καταμέτρησιν τοῦ χρόνου. Πᾶσαι δέ αἱ μεγάλαι ἐπινοήσεις ἔγιναν ὑπό τῶν ἀνθρώπων, καί οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μένουσιν ἄνθρωποι πάλιν. Ἡ χρονολογία ἐν τῇ *Γενέσει* προβαίνει διά φυσικῶν σειρῶν, καί ἡ γεωγραφία δέν ὑπερπηδᾷ τά ὅρια τῆς γῆς. Οὔτε μετεμψυχώσεις ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ, οὔτε μεταμορφώσεις. Καί ἡ δημιουργία τοῦ παντός περιγράφεται ἐν αὐτῇ συστηματικῶς κατά τούς ὅρους τῆς ἐπιστήμης.

Ἐν τῇ *Γενέσει* παρατηρεῖται ὑψηλή δημοτικότης τοῦ λόγου, λακωνική ἁπλότης ἐν τῇ περιγραφῇ εἰς τούς ἀπολύτως ἀναγκαίους ὅρους, ἵνα δειχθῇ ὅτι τό πρᾶγμα ἐγένετο καί οὐδέν πλέον. Καί ὅμως ὁποία ἀκρίβεια, ὁποία τάξις, ὁποῖον βάθος, ὁποία μεγαλειότης, ὁποῖος ἀληθῶς ἀνεκτίμητος θησαυρός εἶνε εἰς τό ἀνθρώπινον πνεῦμα ἡ ἱστορία τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς ἀνθρωπότητος! Ὁποία γόνιμος μελέτη εἶνε ἡ ἔρευνα καί μελέτη τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ἡμετέρας φύσεως, τῶν συστατικῶν ἀρχῶν τοῦ γένους ἡμῶν καί τῶν συμβεβηκότων, τά ὁποῖα ἐξηγοῦσι τό μέγα αἴνιγμα τῆς φύσεως ἡμῶν καί ὁ σκοπός τοῦ ἡμετέρου προορισμοῦ! Καί ἐάν ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν καί τό σχέδιον, τοῦ ὁποίου σκοπός εἴμεθα ἡμεῖς, εὑρίσκονται που ἀποκεκαλυμμένα, ταῦτα ἀναμφιβόλως εὑρίσκονται εἰς τήν δημιουργίαν ἡμῶν καί τά ἀμέσως αὐτήν ἐπακολουθήσαντα, ἐνῷ πάντα τά λοιπά εἶνε ἁπλῆ συνέχεια καί συνέπεια. Ἵνα δυνάμεθα λοιπόν νά ἐξέλθωμεν τοῦ λαβυρίνθου, πρέπει νά προστρέχωμεν εἰς τήν *Γένεσιν* τοῦ Θεόπτου Μωσέως πρός ἐποικοδομήν ἡμῶν ἐν τῇ Πίστει. Τί δέ φυσικώτερον, συνεχές, καί ἀλληλένδετον παρά τήν ἱστορίαν αὐτήν, ἥτις εἶνε ἡ μόνη ἀποτελοῦσα ἕν ὅλον πλῆρες, ἐξιστοροῦσα τήν δημιουργίαν τοῦ παντός καί εἰδικώτερον τοῦ ἀνθρώπου τήν εὐδαιμονίαν τῆς πρώτης αὐτοῦ καταστάσεως, τά αἴτια τῶν ἀθλιοτήτων αὐτοῦ καί ἀσθενειῶν, τήν διαφθοράν τοῦ κόσμου καί τόν κατακλυσμόν, τήν ἀρχήν τῶν τεχνῶν καί τῶν ἐθνῶν, τήν διανομήν τῶν γαιῶν, καί ἄλλα γεγονότα οὐχ ἧττον σημαντικά;

Ἡ δέ *Γένεσις*, αὕτη περιλαμβάνεται, ὡς γνωστόν, ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς Πεντατεύχου καί ὀνομάζεται οὕτω· διότι περιέχει ἱστορικήν τινα σύνοψιν τῶν προμωσαϊκῶν ἀποκαλύψεων ἀπό κτίσεως κόσμου καί ἀπό τῆς πρώτης πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἡ *Γένεσις* αὕτη περιέχουσα 50 κεφάλαια διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα κατά τήν κυρίαν αὐτῶν ὑπόθεσιν. Καί τό μέν πρῶτον τμῆμα περιέχον ἕνδεκα κεφάλαια ὑποδιαιρεῖται εἰς 3 μέρη· τούτων δέ τά μέν 3 πρῶτα κεφάλαια περιέχουσι α΄) τήν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, β΄) τήν πλάσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, γ΄) τά περί τοῦ Παραδείσου, καί δ΄) τά περί τῆς ἁμαρτίας καί τῆς τιμωρίας τῶν Πρωτοπλάστων[1]. *Τά δέ* ἑπόμενα 2 κεφάλαια περιγράφουσι τήν ἱστορίαν τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀδάμ μέχρι τοῦ Νῶε, τουτέστι τοῦ δευτέρου Γενάρχου τῶν ἀνθρώπων, μεθ᾽ οὗ ὁ Θεός ἐποίησε Διαθήκην[2]. Καί τά ὑπόλοιπα ἕξ κεφάλαια περιέχουσι τήν ἱστορίαν τοῦ κατακλυσμοῦ

---

1. Γένεσ. κεφ. α΄, β΄ καί γ΄.
2. Αὐτόθι κεφ. δ΄ καί ε΄.

καί τοῦ Νῶε μετά τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ἀβραάμ, μετά τοῦ ὁποίου γίνεται νέα Διαθήκη παρά τοῦ Θεοῦ, καί ἀπό τοῦ ὁποίου Ἀβραάμ ἄρχεται τρίτη νέα γενεά[3]. Τό δέ δεύτερον τμῆμα περιέχον τά λοιπά τριάκοντα ἐννέα κεφάλαια περιλαμβάνει τήν ἱστορίαν τῶν τριῶν μεγάλων Πατριαρχῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καί τῶν γενεῶν αὐτῶν. Καί ἐν τῷ μεταξύ τούτων παρεντίθενται καί ἄλλαι φυλαί καί λαοί, δι' ὧν συμπληροῦται ἡ ἱστορία τῶν εἰρημένων Πατριαρχῶν καί ἡ Γένεσις[4].

Εἰς τάς πρώτας σελίδας τῆς *Γενέσεως* ὑπάρχουσι πλεῖσται θεμελιώδεις ἀλήθειαι, περισσοτέρα ὑγιής Φιλοσοφία καί γνῶσις θείων τε καί ἀνθρωπίνων, ἤ εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τά συγγράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Ὁποία μεγαλοπρεπής εἰςαγωγή εἰς τήν ἱστορίαν τῶν πρώτων ἐποχῶν τοῦ κόσμου αἱ ἕξ πράξεις, τά ἕξ νεύματα τοῦ Δημιουργοῦ, ὅστις παράγει εἰς ἕξ ἡμέρας τό πᾶν ἐκ τοῦ μηδενός, ἄνευ σπουδῆς ἤ προςπαθείας· ὅςτις ἐκφράζει διά τῆς διακοπῆς καί ἐπιδοκιμασίας[5], διά τῶν ὁποίων ἐπισφραγίζει ἕκαστον τῶν θαυμασίων αὐτοῦ, τήν ἄπειρον σοφίαν καί δύναμιν καί ἐλευθερίαν· καί ὅςτις κρατεῖ μετέωρον ἐνώπιον αὐτοῦ ἕκαστον μέρος τοῦ παντός, δυνάμενος νά τό ἐκμηδενίσῃ ἤ νά μεταβάλῃ τόν προορισμόν αὐτοῦ μετά τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μετά τῆς ὁποίας ηὐδόκησε νά δημιουργήσῃ καί νά τό συντηρήσῃ. Κατά δέ τάς διηγήσεις τοῦ α' κεφαλαίου τῆς *Γενέσεως* ὁ θεόπτης Μωϋσῆς, ὡς Συγγραφεύς, ἐκλείπει, καί μόνη ἡ θεία Μεγαλειότης ἐμφαίνεται καί ἠχεῖ ἐν ἑκάστῳ ἐξ ἡμῶν, ὡς ἤχησεν εἰς τόν πρῶτον ἄνθρωπον, καί ὡς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐδήλωσε τήν δημιουργίαν ἔπειτα εἰς τούς ἀπογόνους αὐτοῦ

Περί τῆς Ἑξαημέρου ἰδίως.

Τῆς Ἑξαημέρου καθόλου ποιοῦνται μνείαν ἐν πραγματείαις ἰδίαις, ὡς καί ἐν σημειώσεσι πολλοί συγγραφεῖς πρό καί μετά τόν Μέγαν Βασίλειον. Καί δή Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ἀναφέρει τά ἑξῆς λέγων· «Νόμων Ἱερῶν ἀλληγορίας τῶν «μετά τήν Ἑξαήμερον»[6]. Ὁ δέ *Κλήμης Ἀλεξανδρεύς* «Ἥ τε γάρ κοσμοποιία ἐν ἕξ περατοῦται ἡμέραις»[7]. Κατά τόν Σιναΐτην Ἀναστάσιον *Ρόδων* ὁ τοῦ φιλοσόφου Τατιανοῦ ἀκροατής (περί τόν 2ον αἰῶνα μ. Χρ.) ἐν Ρώμῃ λέγει «λαβόντες τάς ἀφορμάς ἐκ Παπίου τοῦ πάνυ τοῦ Ἱεραπολίτου τοῦ ἐν τῷ ἐπιστηθίῳ Ἰωάννῃ φοιτήσαντος, καί Κλήμεντος, καί Πανταινέτου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἱερέως, καί Ἀμμωνίου σοφωτάτου τῶν ἀρχαίων καί πρώτων συνωδῶν ἐξηγητῶν εἰς Χριστόν καί τήν Ἐκκλησίαν πᾶσαν τήν Ἑξαήμερον νοησάντων[8]

3. Αὐτόθι ς' —ια'.
4. Αὐτόθι κεφ. ιβ—γ'
5. «Καί εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν». Αὐτόθι.
6. Φίλων ἐν βίῳ Μωϋσέως βιβλ. 6'
7. Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωμ. βιβλ. 6'
8. Ρόδων ἐν τῷ εἰς τήν Ἑξαήμερον ὑπομνήματι αὐτοῦ βιβλ. ζ'.

Ἀλλ' αἱ ἐννέα ὅμως εἰς τὴν Ἑξαήμερον ὁμιλίαι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὑπερῆραν πάσας τῶν ἄλλων τῶν πραγματευσαμένων τὸ θέμα τοῦτο. Ἐκ τῶν ἑρμηνευτικῶν ἔργων αὐτοῦ αἱ ὁμιλίαι αὗται κατ' ἐξοχὴν ἐδόξασαν τὸν σοφὸν Ἱεράρχην τοῦτον. Ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ Μέγας Βασίλειος τὰς περὶ τῆς Ἑξαημέρου καθόλου πραγματείας καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ καὶ συγχρόνων καὶ δὴ καὶ τοῦ ἀδαμαντίνου Ὠριγένους ἐκείνου, ἡρμήνευσεν ἐν ταῖς εἰρημέναις ὁμιλίαις αὐτοῦ ὁλόκληρον τὸ α´ κεφάλαιον τῆς *Γενέσεως* περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ἀναπτύξας λίαν ἐπιτυχῶς ἐν τοῖς 25 πρώτοις ἐδαφίοις τὴν φύσιν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ὡς καὶ τὰς ἰδιότητας τοῦ ἀέρος, τῶν ὑδάτων καὶ πάντων σχεδὸν τῶν πλασμάτων. Πραγματευόμενος δ' ἐν αὐταῖς ὁ θεῖος Πατὴρ περὶ τὴν ἐν ἓξ ἡμέραις δημιουργίας τοῦ Σύμπαντος ἑρμηνεύει ἐξαίρετα τὴν ἔννοιαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὑψῶν τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς θεωρίας τῆς φύσεως μέχρι Θεοῦ, καὶ ἐξηγῶν εἰς αὐτοὺς τὰ θαυμάσια τῆς δημιουργίας. Ἐν δὲ τῇ ἑρμηνείᾳ αὐτῶν ὁ Οὐρανοφάντωρ συνήνωσε πρὸς τὰς συντόμους ἐκφράσεις τοῦ θεόπτου Μωσέως βαθείας φιλοσοφικὰς καὶ φυσικὰς ἐρεύνας περὶ τῆς φύσεως, ἐξέθηκεν αὐτὰς μετὰ ζωηρότητος ἰδιαζούσης εἰς Ἱερὸν τῆς Ἐκκλησίας Ῥήτορα, καὶ ἀπεκάλυψεν οὕτω εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀπερίγραπτον δόξαν τοῦ Ποιητοῦ τοῦ παντός. Ἐν ταῖς ἐννέα δ' αὐταῖς εἰς τὴν Ἑξαήμερον ὁμιλίαις καταφαίνεται ἐναργέστατα τοῦ Ἱεράρχου αὐτοῦ ἡ ἔξοχος εὐσέβεια, ἡ βαθεῖα σοφία, ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις καὶ ἡ ἐν τῇ Ῥητορικῇ τέχνῃ δεινότης. Διαπρέπει δὲ ἐν αὐταῖς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, κατὰ τὴν ψυχαγωγίαν, ἥτις συνίσταται ἐν τῇ πλοκῇ τῶν προτάσεων, ἐν τῇ ποικιλίᾳ καὶ τῷ τερπνῷ τῆς διηγήσεως, ἐν τῇ ἐμφανίσει τῆς ὀξύτητος τοῦ παρατηρητικοῦ, καὶ ἐν τῇ εὐστοχίᾳ τῶν σκέψεων ἐπὶ τῶν παρατηρουμένων, ὡς ἐπίσης ἐν τῷ ἁρμονικῷ καὶ λαμπρῷ συνδυασμῷ τῶν φράσεων καὶ τῶν πραγμάτων. Διότι ἐφρόνει, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι Ῥήτορες καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Θεοφόροι Πατέρες, ὅτι ἡ ἐν τῷ ψυχαγωγεῖν χάρις τοῦ λόγου καὶ καλλιέπεια ἔχουσι μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοὺς ἀκροατὰς καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κηρύγματος προξενοῦσαι εἰς αὐτοὺς συγχρόνως τέρψιν καὶ ἀνέκφραστον ἡδονήν, καὶ ὅτι, ὅπως συντρέχει εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ πλοίου ὁ διὰ τῆς πρύμνης, τῆς πρώρας, τοῦ ἱστοῦ, τῶν ἱστίων, τῶν σχοινίων καὶ τῶν ἄλλων ἐξαρτύσεων φαινόμενος καλλωπισμὸς αὐτοῦ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ψυχαγωγίας ὁ λαὸς ὁδηγεῖται εὐκολώτερον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Τὸ ψυχαγωγικὸν εἶδος τῆς Ῥητορικῆς καταφαίνεται ἰδίως ἐν τῇ β´ εἰς τὸ Ἑξαήμερον ὁμιλίᾳ αὐτοῦ, ἔνθα ὁ Μέγας Βασίλειος ἑρμηνεύων κάλλιστα τὸ τῆς *Γενέσεως* «Γενηθήτω φῶς»[9] περιγράφει τερπνότατα τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωτός. Ἐν δὲ τῇ δ´ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ἀναπτύσσων τὸ περὶ συναγωγῆς τῶν ὑδάτων[10], ὡς καὶ τὸ ἐν τῇ Στ´ ὁμιλίᾳ περὶ γενέσεως φωστήρων[11], συνδυάζει ἁρμονικῶς καὶ λαμπρῶς τὰς φράσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ πράγματα. Ἐν τῇ η´ δὲ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ἐξηγῶν

---

9. Γεν. Α´ 3.
10. Αὐτόθι 9, 10.
11. Αὐτόθι 14.

τό «ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχήν ζῶσαν κατά γένος» κτλ.[12] περιγράφει μετ' ἀξιοθαυμάστου λεπτομερείας τάς ἰδιότητας τῶν μελισσῶν καί τινων πτηνῶν. Καί τέλος ἐν τῇ θ' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ «περί χερσαίων»[13] αἰτιολογεῖ μετ' ἀπαραμίλλου εὐστοχίας τήν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ζώων ποικιλίαν.

Ἐκ τῶν ἐξαισίων τούτων ὁμιλιῶν τοῦ Οὐρανοφάντορος ἐχειραγωγήθησαν ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Ἱερός Γρηγόριος ὁ Νύσσης καί ὁ Μέγας Ἀμβρόσιος εἰς τάς περί Ἑξαημέρου λαμπράς αὐτῶν συγγραφάς. Τάς ἐννέα δ' αὐτάς ὁμιλίας ἐγκωμιάζουσι α') ὁ *Θεολόγος Γρηγόριος* οὕτω «τίς μέν ἑαυτόν ἐκάθηρε μᾶλλον τῷ πνεύματι «καί ἄξιον τοῦ διηγεῖσθαι τά θεῖα παρεσκεύασε; Τίς δέ μᾶλλον ἐφωτίσθη φῶς «γνώσεως, καί διέκυψεν εἰς τά βάθη τοῦ πνεύματος, καί μετά Θεοῦ τά περί Θεοῦ «διεσκέψατο; Πάντα μέν ἐρευνᾶν καί τά βάθη τοῦ Θεοῦ τῷ Πνεύματι μεμαρτύρη«ται οὐχ ὡς ἀγνοοῦντι, ἀλλ' ὡς ἐντρυφῶντι τῇ θεωρίᾳ. Πάντα δέ ἐκείνῳ (τῷ «Μ. Βασιλείῳ) διηρμήνευται τά τοῦ Πνεύματος, ἐξ ὧν ἦθος ἅπαν ἐπαίδευσε, καί «εὐψηγορίαν ἐδίδαξε, καί τῶν παρόντων ἀπανέστησε, καί πρός τά μέλλοντα μετε«σκεύασεν... Ἐγώ τοῦτο μόνον αὐτοῦ διηγήσομαι. Ὅταν τήν Ἑξαήμερον αὐτοῦ «μεταχειρίζωμαι καί διά γλώσσης φέρω, μετά τοῦ κτίστου γίνομαι καί γινώσκω «κτίσεως λόγους, καί θαυμάζω τόν Κτίστην πλέον ἤ πρότερον ὄψει μόνῃ διδασκά«λῳ χρώμενος»[14]. β') Ὁ δέ *Νύσσης Γρηγόριος* δέν θέλει «ἀντιδογματίζειν τῷ ἁγίῳ Βασιλείῳ περί τῶν κατά τήν κοσμογονίαν αὐτῷ «φιλοσοφηθέντων», λέγων «ἀλλ' ἐκεῖνα μέν κεκρατήσθω καί μόνης τῆς θεοπνεύστου διαθήκης τά δευτερεῖα «φερέσθω. Ὅν δ' ἔχει λόγον πρός τόν κόκκον ὁ ἄσταχυς, καί ἐξ ἐκείνου ὤν κά«κεῖνο μή ὤν, μᾶλλον δέ ἐκεῖνο μέν ὤν τῇ δυνάμει, παρηλλαγμένος δέ μεγέθει «καί κάλλει καί ποικιλίᾳ καί σχήματι· τόν αὐτόν εἴποι τις ἄν ἐπέχειν λόγον «πρός τήν τοῦ Μεγάλου Μωσέως φωνήν τά παρά τοῦ Μεγάλου Βασιλείου διά φι«λοπονωτέρας θεωρίας ἐξειργασθέντα νοήματα· ἅ γάρ ἐκεῖνος εἶπεν ἐν ὀλίγοις τε «καί ἐν περιγράπτοις τοῖς ῥήμασι, ταῦτα διά τῆς ὑψηλῆς Φιλοσοφίας ὁ Διδάσκα«λος ἡμῶν αὐξήσας οὐχί ἄσταχυν, ἀλλά δένδρον ἐποίησε κατά τόν ὁμοιωθέντα «τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν τοῦ σινάπεως κόκκον τόν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ γεωργοῦν«τος ἀποδενδρούμενον, ὥστε γενέσθαι πανταχόθεν αὐτόν ἀμφιλαφῆ τοῖς νοήμασι «καί διηπλωμένον ἀντί κλάδων τοῖς δόγμασι, καί τῷ σκοπῷ τῆς εὐσεβείας εἰς «ὕψος ἀνατεινόμενον, ὡς καί τάς ὑψηλάς τε καί μετεωροπόρους ψυχάς, ἅς πετει«νά τοῦ Οὐρανοῦ τό Εὐαγγέλιον ὀνομάζει, δύνασθαι τῷ μεγέθει τῶν τοιούτων «κλάδων ἐννεοσσεύειν»[15].

Ἀλλά καί ὁ *Ἱερώνυμος* λέγει «Βασίλειος Καισαρείας Καππαδοκίας, ἥτις «πρότερον Μάζακα ἐκαλεῖτο, Ἐπίσκοπος, συνέταξεν εἰς τήν Ἑξαήμερον ἐννέα «κομψάς, ἐξαιρέτους ὁμιλίας»[16]. Ὁ δέ Σουΐδας ἐν λέξει Βασίλειος γράφει: «Οὗτος ἔγραψε πλεῖστα, ἐν οἷς θαυμάζεται τά εἰς τήν Ἑξαήμερον».

12. Αὐτόθι 24

13. Αὐτόθι 24.

14. Γρηγ. Ναζ. Ἐπιτάφ. εἰς Μ. Βασ. 74—76.

15. Γρ. Νύσσης εἰς τήν Ἑξαήμ. αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ.

16. Ἱερωνύμ. de script. eccl. c—116.

Μεταφράσεις

Τὰς εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἐννέα αὐτὰς ὁμιλίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μετέφρασεν ἐν πολλοῖς κατὰ λέξιν εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν πρῶτος ὁ Μέγας Ἀμβρόσιος ἐν τοῖς ἓξ εἰς τὴν Ἑξαήμερον βιβλίοις αὐτοῦ. Δεύτερος μετέφρασεν αὐτὰς ἐντελῶς κατὰ λέξιν εἰς τὸ Λατινικὸν ἐπίσης Εὐστάθιός τις ἢ Εὐστάχιος ἐξ Ἀφρικῆς, ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος, κατὰ τὸν Κασσιόδωρον[17]. Τρίτος μετέφρασεν αὐτὰς Διονύσιος ὁ μικρὸς τῷ 540ῳ μ. Χρ. τελευτήσας κατὰ τοὺς Κριτικοὺς Καβέαν, Ποσσευΐνον, καὶ Δουπῖνον. Τετάρτη μετάφρασις εἰς τὸ Λατινικὸν ἐπίσης κατὰ λέξιν εἶνε ἡ παραλλήλως τῷ πρωτοτύπῳ κειμένῳ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Migne. Εἰς δὲ τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρέφρασε τὰς 9 αὐτὰς ὁμιλίας, Γρηγόριος ὁ Ε΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ταύτας δὲ τὰς ἐννέα ὁμιλίας εἰς τὴν Ἑξαήμερον, καὶ προσέτι «τὰ ἠθικὰ τοῦ Μ. Βασιλείου» ἐν παραφράσει ἀνετύπωσεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1863 ὁ Μᾶρκος Δ. Σακόρραφος. Καὶ τέλος ἀξιόλογον παράφρασιν τῶν ἐν τῷ Α΄ τόμῳ τῆς τριτόμου τῷ 1721ῳ Παρισινῆς ἐκδόσεως περιεχομένων Ὁμιλιῶν καὶ λόγων τοῦ Μ. Βασιλείου, κατὰ παράκλησίν μου, ἐποίησεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς καθαρεύουσαν ὁ εὐπαίδευτος Καθηγητὴς Ζήσιμος Τυπάλδος, Προλύτης τῆς Θεολογίας.

---

17. Divinar. lection. cap. 1. Cassiodor.

Σημ. Ἐκδ. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μετέφρασαν τὰς ἐννέα αὐτὰς ὁμιλίας τοῦ Μ. Βασιλείου ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιμ. Χριστοφόρος Ν. Παπουτσόπουλος καὶ ὁ Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Στέργιος Ν. Σάκκος.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΣ

Ὡς προανήγγειλον ἐπελήφθην τῆς ἀνατυπώσεως δύο ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ οὐρανοφάντορος Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, τοῦ φωστῆρος τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἑξαημέρου δηλ. καὶ τῶν Ἠθικῶν, μεταφρασθέντων ἀμφοτέρων ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Γρηγορίου τοῦ Πατριάρχου, τοῦ δι' ἀγχόνης ἀπελθόντος εἰς τὰς αἰωνίους μονάς. Χρέος ὅμως ἀπαραίτητον καὶ Χριστιανικὸν ἔκρινα οὐχ ἁπλῶς ἀνατυπῶσαι, ἀλλὰ καὶ παραβαλεῖν πρὸς τὸ κείμενον τὰς εἰρημένας μεταφράσεις, αἵτινες ἔβριθον τυπογραφικῶν σφαλμάτων, ἕνεκα τῆς εἰς τὰ σπάργανα εὑρισκομένης τότε τέχνης τοῦ τύπου· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν προσπίπτουσαν ἀσάφειαν τοῦ νοήματος, τό γ' ἐπ' ἐμοί, σαφῶς ἀνέπτυξα διὰ τῆς προσθήκης ὁλοκλήρων χωρίων παραλειφθέντων, καὶ πρὸς τὴν στίξιν οὐ σμικρὸν ἐπόνησα διορθῶσαι τὰ ἡμαρτημένα. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ ἐν δυσὶ τομιδίοις προρρηθέντα συγγράμματα εἰς ἓν τεῦχος περιέλαβον διά τε τὸ εὐχερὲς ἅμα καὶ εὔωνον.

Ἐν τέλει δὲ κατέβαλον πᾶσαν μέριμναν, ἣν αἱ ταπειναί μου δυνάμεις ἐχορήγουν πρὸς τὸ καταστῆσαι τελειότερον τὸ ἔργον, πεποιθώς, ὅτι διὰ τὰ διαλαθόντα τῆς ἐμῆς προσοχῆς παροράματα συγγνώμην εὑρήσω παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς.

Ἔρρωσθε

Ἀθήνησι τῇ 8 Μαρτίου ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1863.

ὁ ἀνατυπώσας

Μ. Δ. ΣΑΚΚΟΡΡΑΦΟΣ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.

Πρὸς τοὺς Ἀναγινώσκοντας.

Ἐν τῇ ὑπερορίῳ ἡμῶν διατριβῇ κατὰ τὸ Ἀθωνικὸν ἀκρωτήριον, εἴδομεν αὐτοψεὶ τοὺς ὁσίους πατέρας τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, ποιοῦντας ἀνάγνωσιν εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἐξήγησιν, καὶ τὰ Ἠθικὰ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, κατὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν, καὶ ὀλίγους τοὺς συνιέντας εὕρομεν, διὰ τὸ ἄπειρον τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου. Ἔκτοτε λοιπὸν ἐστοχάσθημεν ὠφέλιμον τὴν εἰς τὸ ἁπλοῦν μετάφρασιν τῆς Ἑξαημέρου ἐξηγήσεως, ὡς ὠφελίμου γενησομένης, οὐ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς χριστωνύμοις λαοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τε, καὶ κοσμικοῖς, ἰδιώταις καὶ πεπαιδευμένοις διὰ τὴν τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου παραφθοράν, καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων τοῦ θείου Πατρὸς τὸ σπάνιον. Λαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ φυσιολογοῦντες ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης τὴν πρὸς τὴν φύσιν τῶν ὄντων καὶ θείαν δημιουργίαν τῆς κτίσεως πολλὴν τὴν θεωρίαν, καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν θεοσεβῆ πληροφορίαν καὶ βεβαίωσιν.

Ἔῤῥωσθε.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ του ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠ) ΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ ΟΜΙΛΙΑΙ Α΄ - Θ΄

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

"ΕΝ ΑΡΧΗ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ"

Ἁρμοδιωτάτη ἀρχὴ ὑπάρχει εἰς ἐκεῖνον, ὅστις μέλλει νὰ διηγηθῇ περὶ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, τὸ νὰ προβάλλῃ πρὸ τῆς ὁμιλίας του ἀρχὴν τῆς τῶν φαινομένων κτισμάτων διατάξεως· διότι μέλλει νὰ διηγηθῇ ποίησιν οὐρανοῦ καὶ γῆς, τὰ ὁποῖα δὲν ἔγιναν αὐτομάτως ἀφ' ἑαυτῶν, καθὼς τινὲς ἐφαντάσθησαν, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔλαβον. Ποία ἀνθρωπινὴ ἀκοὴ εἶναι ἀξία νὰ ἀκούσῃ τῶν λεγομένων τὴν μεγαλειότητα; πῶς ἔπρεπεν ἡ ψυχὴ εἰς ἀκρόασιν τῆς διηγήσεως τῶν τόσων μεγάλων, καὶ ὑψηλῶν ἀκουσμάτων νὰ ἑτοιμάζηται; πρέπει νὰ ἦναι καθαρὰ ἀπὸ τὰ πάθη τῆς σαρκός, ἐλευθέρα, καὶ ἀπὸ μερίμνας βιωτικὰς ἀσκότιστος, φιλόπονος, ἐξεταστική, καὶ ἀπὸ καθὲν μέρος περίεργος, διὰ νὰ δυνηθῇ ἀπὸ ῥητόν τι τῆς Γραφῆς ἐννοῆσαι ἀξίως Θεόν, τὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος. Ἀλλὰ πρὶν ἐξετάσωμεν εἰς τὰ λόγια τῆς Γραφῆς τὴν ἀκρίβειαν, καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν πόσον μεγάλα, καὶ ὑψηλὰ εἶναι τῶν ὀλίγων φωνῶν καὶ λέξεων τούτων τῆς θείας Γραφῆς τὰ νοήματα, ἂς ἐνθυμηθῶμεν ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις μεθ' ἡμῶν διαλέγεται· διότι ἂν καὶ δὲν δυνηθῶμεν νὰ ἐννοήσωμεν τὸ κεκρυμμένον βάθος τῶν νοημάτων τοῦ συγγραφέως διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς διανοίας μας, ἔχοντες ὅμως προσοχὴν εἰς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ λαλοῦντος, θέλομεν πιστεύσει θαυμασίως καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ διηγούμενα. Μωυσῆς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἔγραψε ταύτην τὴν συγγραφήν, Μωυσῆς λέγω ἐκεῖνος, ὅστις ἐμαρτυρή-

θη, ὅτι εἶναι ἀστεῖος παρὰ τῷ Θεῷ, ὑπάρχων ἔτι βρέφος γαλακτοτροφούμενον, τὸν ὁποῖον Μωυσέα ἡ θυγάτηρ τοῦ Φαραὼ θετὸν υἱὸν ἐποίησε, καὶ βασιλικῶς ἀνέθρεψε, καὶ διδασκάλους αὐτῷ διώρισε τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων εἰς παιδείαν καὶ μάθησιν. Ὁ ὁποῖος Μωϋσῆς, ἀφ' οὗ ἠλικιώθη, ἐμίσησε τὰ βασίλεια, καὶ ἦλθεν εἰς τοὺς εὐτελεῖς Ἑβραίους ὁμοφύλους του, προκρίνων νὰ ταλαιπωρῆται, καὶ θλίβηται μὲ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ μᾶλλον, παρὰ νὰ ἔχῃ ἀπόλαυσιν ἁμαρτίας πρόσκαιρον. Ὅστις εἶχε κτῆτο ἐκ φύσεως τὴν ἀγάπην τῆς δικαιοσύνης, καθότι ἐτιμώρει τοὺς κακοὺς καὶ ἀδίκους μέχρι θανάτου, πρὶν ἐγχειρισθῇ παρὰ Θεοῦ εἰς αὐτὸν ἡ προστασία τοῦ λαοῦ, διὰ τὴν ἀποστροφήν, ἣν εἶχεν εἰς τὴν πονηρίαν ἐκ φύσεως· ὁ Μωυσῆς ἐκεῖνος, ὅστις ἔφυγεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, φοβερισθεὶς ἀπὸ τοὺς παρ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντας, καὶ μετὰ χαρᾶς ἄφησε, καὶ τοὺς θορύβους τῆς Αἰγύπτου ἐμίσησεν· ἔνθα ἡσυχάσας ἀπὸ θορύβους καὶ κοσμικὰς φροντίδας, εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ὄντων καὶ κτισμάτων του Θεοῦ, εἰς τεσσαράκοντα ὁλόκληρα ἔτη κατεγίνετο, καὶ ὀγδοηκονταετὴς γενόμενος, εἶδε Θεόν, καθὼς εἶναι δυνατὸν εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν νὰ ἰδῇ καὶ νοήσῃ, καὶ θεωρήσῃ τὴν ἄπειρον, καὶ ἀκατάληπτον μακαρίαν φύσιν τῆς θεότητος. Μᾶλλον δὲ εἰπεῖν εἶδε Θεόν, ὡς οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἕτερος, καθὼς ὁ ἴδιος Θεὸς μαρτυρεῖ, ὅτι «ἐὰν γένηται Προφήτης ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι, καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ, οὐχ οὕτως, ὡς ὁ θεράπων μου Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστί, στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ, ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων.» Οὗτος λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς, ὁ ἀξιωθεὶς νὰ ἰδῇ Θεὸν αὐτοπροσώπως (καθὼς οἱ οὐράνιοι ἄγγελοι) διαλέγεται μὲ ἡμᾶς περὶ ὅσων ἀπὸ τὸν Θεὸν ἤκουσεν. Ὅθεν ἂς ἀκούσωμεν λόγια ἀληθῆ λαληθέντα, ὄχι μὲ ῥητορικοὺς τρόπους καὶ μέθοδον, ἀλλὰ μὲ διδασκαλίαν καὶ ἔμπνευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος, τῶν ὁ-

ποίων θείων λόγων τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς ὑπάρχει ἡ ὠφέλεια τῶν ἀκροατῶν, καὶ ὄχι ὁ ἔπαινος αὐτῶν πρὸς τοὺς διδάσκοντας·

«ΕΝ ΑΡΧΗι ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ.

Τὸ θαῦμα τοῦ νοήματος τῆς ψυχῆς μου ἐμποδίζει τὸν προφορικὸν λόγον μου. Τί πρῶτον νὰ εἴπω; πόθεν νὰ κάμω ἀρχὴν τῆς ἐξηγήσεως; νὰ στηλιτεύσω τὴν ματαιότητα τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων; ἢ νὰ ἀνακηρύξω τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν καὶ ἀλήθειαν; οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων πολλὰ συνέγραψαν περὶ φύσεως, ἀλλ οὐδεὶς λόγος αὐτῶν καὶ γνώμη ἔμεινε μέχρι τέλους ἀκίνητος καὶ ἀσάλευτος. ἐπειδὴ ὁ δεύτερος ἀνέτρεψε τὸν πρότερον· ὥστε εἰς ἡμᾶς εἶναι ἀνωφελὲς τὸ νὰ στηλιτεύσωμεν τοὺς λόγους καὶ γνώμας ἐκείνων, διότι ἱκανοὶ εἶναι μόνοι των καὶ ἀναμεταξύ των νὰ ἀνατρέπωνται· ἐπειδὴ ὅσοι δὲν ἐγνώρισαν Θεόν, δὲν ἔστερξαν, οὐδὲ ὡμολόγησαν, ὅτι ὑπάρχει προαιώνιος καὶ ἀΐδιος, καὶ πάνσοφος αἰτία δημιουργὸς τοῦ παντός, ἀλλ' ἐνόμισαν ὅτι τὰ γινόμενα ἀποτελοῦνται κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς των ἄγνοιαν· διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν εἰς τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἶπον τὴν αἰτίαν τοῦ σύμπαντος. ἄλλοι ἐφαντάσθησαν ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα, ἀποφαινόμενοι ὅτι ἡ φύσις τῶν ὁρατῶν ἀπὸ ὄγκους τινὰς καὶ πόρους συνέχεται, καὶ ἐπειδὴ ποτὲ μὲν συμπίπτουσι ταῦτα τὰ ἄτομα σώματα, ποτὲ δὲ διαχωρίζονται, διὰ τοῦτο γίνονται αἱ γενέσεις, καὶ φθοραί, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς διαμονῆς, εἰς τὴν δυνατωτέραν συμπλοκὴν τῶν ἀτόμων τούτων ἀποδίδουσι. Κατὰ ἀλήθειαν ὅσοι ταῦτα ἔγραψαν ἀποδείκνυνται, ὅτι κατασκευάζουσι τῆς ἀράχνης ὕφασμα, ὑποθέτοντες τόσον λεπτὰς καὶ ἀνυποστάτους ἀρχὰς οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐγίνωσκον νὰ εἴπωσιν.

«ΕΝ ΑΡΧΗι ΕΠΟΙΗΣΕ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ.»

Διὰ τοῦτο καὶ ἠπατήθησαν ἀπὸ τὴν ἀθεΐαν των, καὶ ἐφαντάσθησαν, ὅτι τὰ σύμπαντα ὑπάρχουσιν ἀκυβέρνητα, φερόμενα

ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς προνοητικὴν θείαν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἀπάτην, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς, ὁ συγγράψας τὴν κοσμοποιΐαν θεῖος Μωϋσῆς, εὐθὺς εἰς τὰ πρῶτα τῆς Γραφῆς λόγια ἐφώτισε τὴν διάνοιάν μας μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα.

« ΕΝ ΑΡΧΗι ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ. »

Τί καλὴ τάξις; ἔβαλε α. ἀρχὴν οὐρανοῦ, διὰ νὰ μὴ νομίσωσί τινες αὐτὸν χωρὶς ἀρχήν· ἔπειτα εἶπε τό, ἐποίησε, διὰ νὰ φανῇ, ὅτι τὸ ποίημα, ὅπερ ἐστὶν ὁ οὐρανός, εἶναι τὸ μικρότερον μέρος τῆς τοῦ δημιουργοῦ δυνάμεως· καὶ καθὼς ὁ κεραμεύς, ὅταν διαπλάσῃ διάφορα σκεύη διὰ τῆς τέχνης του, δὲν βλάπτει ὁλοτελῶς οὔτε τὴν τέχνην του, οὔτε τὴν δύναμιν, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ δημιουργὸς καὶ κτίστης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἂν καὶ ἔχῃ τὴν ποιητικὴν δύναμιν, ὄχι σύμμετρον μὲ τὸν κόσμον τοῦτον τὸν φαινόμενον, ἀλλ ἀπειροπλασίως ὑπερβαίνουσαν, ἔφερεν εἰς τὸ εἶναι τὰ μεγαλώτατα ταῦτα δημιουργήματα τῶν ὁρωμένων μὲ ἓν μόνον νεῦμα, καὶ ῥοπὴν τοῦ ἰδίου θελήματος. Επειδὴ λοιπὸν ὁ κόσμος καὶ ἀρχὴν ἔχει καὶ παρ ἄλλου ἐποιήθη, πρέπει νὰ ζητήσῃς· ποῖος εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχὴν ἔδωκε; καὶ ποῖος εἶναι ὁ ποιητής του; μᾶλλον δὲ εἰπεῖν προέλαβε μὲ τὴν διδασκαλίαν ὁ θεόπτης Μωυσῆς, καὶ ἔβαλε μέσα εἰς τὰς ψυχάς μας σφραγῖδα καὶ φυλακτήριον τὸ πολύτιμον τοῦ Θεοῦ ὄνομα, διὰ νὰ μὴ κατολισθήσωμεν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐξετάζωμεν μὲ ἀνθρωπίνους λογισμούς, τίς ὁ τοῦ κόσμου ποιητής; διὰ τοῦτο εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός· ἤγουν ἡ μακαρία φύσις, ἡ ἄφθονος ἀγαθότης, τὸ ἄκρως ἐφετὸν εἰς ὅλα τὰ λογικά, τὸ πολυπόθητον κάλλος, ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ νοερὸν φῶς, ἡ ἀκατάληπτος σοφία, οὗτος ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Λοιπὸν μὴ φαντάζησαι, ἄνθρωπε, τὰ ὁρώμενα χωρὶς ἀρχήν, μήτε νόμιζε τὴν φύσιν τῶν κυκλοφορικῶν σωμάτων ἄναρχον, ἐπειδὴ βλέπεις τὰ ἐν οὐρανῷ κινούμενα, ὅτι

τρέχουσιν ὁλόγυρα, καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ κύκλου δὲν καταλαμβάνεται εὐκόλως μὲ τὴν αἴσθησιν. Διότι μήτε τὸν κύκλον τοῦτον, τὸ σχῆμα τὸ επίπεδον λέγω, κατὰ τοὺς γεωμετρικούς, ὅπερ περιορίζεται ἀπὸ μιᾶς κυκλικῆς γραμμῆς, ἠμποροῦμεν νὰ ὑποθέσωμεν χωρὶς ἀρχήν. μὴ καταλαμβάνοντες πόθεν ἔκαμε τὴν ἀρχήν, καὶ ποῦ ἐτελείωσεν· ἀλλ ἂν καὶ ἡ ἀρχή του δὲν καταλαμβάνηται, ὅμως ἐκεῖνος ὅστις περιέγραψεν αὐτόν, μεταχειρισθεὶς μὲ τὸν διαβήτην κέντρον καὶ διάστημα, ἔκαμεν ἀρχὴν ἀπὸ ἓν μέρος βεβαιότατα. Τοιουτοτρόπως καὶ σὺ μὴ ἀπατηθῇς, καὶ νομίσῃς, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι χωρὶς ἀρχήν, καὶ τέλος, ἐπειδὴ θεωρεῖς, ὅτι τὰ κινούμενα ὁλόγυρα, καταντῶσιν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τόπον καὶ στιγμήν, καὶ στοχάζεσαι ὅτι ἡ εὐταξία τῆς κυκλικῆς αὐτῶν κινήσεως δὲν ἐκπίπτει, οὐδὲ διακόπτεται ἀπὸ κανὲν μέσον ἐμπόδιον. «Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται,» προλέγει ὁ κύριος, στηρίζων εἰς ἡμᾶς τὰ παραδεδομένα παρὰ τοῦ Μωυσέως διὰ τῆς θεοπνεύστου ταύτης διδασκαλίας του.

«ΕΝ ΑΡΧΗ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ»

Ὅσα ἔχουσιν ἀρχὴν ἀπὸ χρόνον, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ λάβωσι καὶ τέλος εἰς χρόνον· καὶ ἐπειδὴ ἔχουσιν ἀρχὴν χρονικήν, μὴ ἀμφιβάλλῃς καὶ διὰ τὸ τέλος των. Διότι αἱ γεωμετρίαι, καὶ ἀριθμητικαὶ ἐπιστῆμαι, καὶ διδασκαλίαι περὶ τῶν στερεῶν σωμάτων, καὶ ἡ πολυθρύλλητος ἀστρονομία, αἱ ὁποῖαι εἶσι μία ματαιότης ἐπίπονος, καὶ πολυάσχολος. Εἰς ποῖον τέλος καταντῶσιν; ὅσοι καταγίνονται εἰς τὰ μαθήματα ταῦτα ἐστοχάσθησαν, ὅτι ὁ φαινόμενος οὗτος κόσμος ὑπάρχει παντοτινὸς καὶ συναΐδιος μὲ τὸν κτίστην, καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων Θεόν, τιμῶντες καὶ ὑπολαμβάνοντες τὸν περιωρισμένον καὶ περιγραπτὸν τοῦτον κόσμον, τὸν ὑλικόν, καὶ αἰσθητόν, παρομοίως μὲ τὸν ἀπερίγραπτον Θεόν, καὶ ἀόρατον, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ δὲν

ἐδυνήθησαν νὰ νοήσωσι τόσον, ὅτι ἐκείνου τοῦ πράγματος, τοῦ ὁποίου τὰ μέρη ὑπόκεινται εἰς φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν, ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ νὰ δοκιμάσῃ ποτὲ καὶ τὸ ὅλον φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν, καθὼς καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ λαμβάνουσιν· ἀλλὰ τόσον ἐματαιώθησαν μὲ τοὺς λογισμούς των, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐμωράνθησαν λέγοντες, ὅτι εἶναι σοφοί, ὥστε ἄλλοι μὲν ἀπεφάσισαν, ὅτι ὁ οὐρανὸς ὑπάρχει συναΐδιος καὶ παντοτινός, καὶ μὲ τὸν Θεὸν παρόμοιος, ἄλλοι δὲ εἶπον, καὶ ὠνόμασαν αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον, καὶ αἴτιον τῆς οἰκονομίας τῶν κατὰ μέρος πραγμάτων καὶ φύσεων. Βέβαια, ἡ πολλὴ κοσμικὴ σοφία προξένησεν εἰς αὐτοὺς καὶ αὔξησιν δεινῆς κατακρίσεως, ὅτι ἑκουσίως ἐτυφλώθησαν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, οἱ βλέποντες ὀξέως εἰς τὰ μάταια καὶ φθαρτὰ τοῦ κόσμου πράγματα· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι καταμετροῦσι τὰ διαστήματα τῶν ἀστέρων, καὶ διορίζουσι τοὺς πάντοτε φαινομένους ἀστέρας, καὶ ἀρκτικοὺς καὶ τοὺς ἄλλους, οἵτινες εὑρίσκονται εἰς τὸν ἀνταρκτικὸν πόλον, τὸν νότιον οἱ ὁποῖοι φαίνονται μὲν εἰς τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας, εἰς ἡμᾶς δὲ ὑπάρχουσιν ἀγνώριστοι· καὶ πρὸς τούτοις ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι διαμερίζουσι τὸ βόρειον πλάτος, καὶ τὸν ζωδιακὸν κύκλον τοῦ οὐρανοῦ μὲ διάφορα διαστήματα, καὶ ἐκεῖνοι προσέτι, οἱ ὁποῖοι παρετήρησαν μὲ ἀκρίβειαν τὰς ἐπαναφορὰς τῶν ἀστέρων, καὶ τοὺς στηριγμοὺς καὶ τὰς ἀποκλίσεις, καὶ τὴν κίνησιν πάντων τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ ἀστέρων, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ ἐκατάλαβαν ἔτι εἰς πόσον χρόνον πᾶς πλανήτης ἀστὴρ τελειώνει τὴν αὐτοῦ περίοδον, πάντες οὗτοι οἱ εἰρημένοι δὲν ἐπενόησαν, οὐδὲ εὗρον μίαν μηχανὴν ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς διασκέψεις των εἰς τὸ νὰ ἐννοήσωσι τὸν Θεὸν τὸν ποιητὴν τοῦ παντός, καὶ κριτὴν δικαιότατον, τὸν μέλλοντα νὰ δώσῃ τὴν πρέπουσαν ἀνταμοιβὴν τῶν πεπραγμένων ἑκάστῳ

καὶ ἀντίδοσιν, μήτε νὰ γνωρίσωσι τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου μὲ τὸν στοχασμὸν τῆς μελλούσης κρίσεως· ἐπειδὴ ἀνάγκη ἐστὶ νὰ μεταβληθῇ ὁ σύμπας κόσμος, ἂν ἡ κατάστασις τῶν ψυχῶν μέλλῃ νὰ μεταλλαχθῇ εἰς εἶδος ζωῆς ἕτερον· διότι καθὼς ἡ παροῦσα ζωὴ ἔχει τὴν φύσιν τοῦ κόσμου τούτου συγγενῆ, θνητὴν καὶ ἐπίκηρον, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ μέλλουσα ζωὴ τῶν ψυχῶν μας θέλει ὑποδεχθῇ τὴν κληρονομίαν, καὶ κατάστασιν παρομοίαν μὲ τὴν ζωὴν ἐκείνην τὴν μέλλουσαν ἀθάνατον· ἀλλ' οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων τόσον ἀπέχουσιν ἀπὸ τὸ νὰ δίδωσιν ἀκρόασιν εἰς ταῦτα τὰ ἀληθέστατα, ὥστε καὶ γελῶσιν ἡμᾶς τοὺς λαλοῦντας διὰ τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. Ὁ Θεόπτης ὅμως Μωσῆς, ἐπειδὴ προέταξε κατὰ φύσιν τὴν ἀρχὴν τῶν γινομένων, ἀναγκαίως ἐφθέγξατο ἀρχὴν χρόνου, καὶ τῶν χρονικῶν.

«ΕΝ ΑΡΧΗ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ»

Ἐπειδή, ὡς φαίνεται, ἦτό τι ἄλλο κτίσμα καὶ Θεοῦ ποίημα πρὸ τοῦ κόσμου τούτου, τὸ ὁποῖον διὰ μὲν τῆς διανοίας μας θεωρεῖται, παρεσιωπήθη δὲ ἀνιστόρητον, καὶ διὰ τὴν ἀνεπιτηδειότητα τῶν ἀκροατῶν ἄγραφον, διότι ἦσαν ἔτι κατὰ τὴν γνῶσιν νήπιοι. Ἦτο βέβαια μία πρεσβυτέρα, καὶ προλαβοῦσα κατάστασις κτισμάτων ἀπὸ τὴν γένεσιν τοῦ αἰσθητοῦ τούτου κόσμου πρότερον, ἡ ὁποία κατάστασις εἰς τὰς ὑπερκοσμίους, ἀοράτους, καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις ἥρμοζεν, ἡ ὑπερχρόνιος, δηλαδὴ ἡ αἰώνιος, ἡ ἀΐδιος, καὶ δημιουργήματα μέσα εἰς αὐτὴν ἐποίησεν ὁ τῶν ὅλων κτίστης καὶ δημιουργὸς Θεός, φῶς νοερόν, ἁρμόδιον εἰς τὴν μακαριότητα τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον, λέγω τὰς νοερὰς καὶ ἀοράτους φύσεις τῶν ἀγγέλων, καὶ ὅλην τὴν διακόσμησιν τῶν νοητῶν, καὶ ἀοράτων δυνάμεων, ὅσα ὑπερβαίνουσι τὴν ἰδικήν μας διάνοιαν, τῶν ὁποίων οὐδὲ τὰς ὀνομασίας ἠμποροῦμεν νὰ καταλάβωμεν· ταῦτα τὰ νοερὰ δημιουργήματα

συμπληροῦσι, καὶ ἀπαρτίζουσι τὴν οὐσίαν, καὶ φύσιν τοῦ ἀοράτου νοητοῦ κόσμου, καθὼς διδάσκει ἡμᾶς ὁ θεῖος Ἀπόστολος λέγων «Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, εἴτε ὁρατά, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε δυνάμεις, εἴτε ἀγγέλων στρατιαί, εἴτε ἀρχαγγέλων ἐπιστασίαι». Ὕστερον δὲ ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τῶν ἀγγελικῶν τούτων δυνάμεων παρήχθη, καὶ ἐδημιουργήθη, καὶ ἐν τοῖς οὖσιν ἐφέρθη ὁ κόσμος οὗτος ὁ φαινόμενος, πρώτως μὲν διδασκαλεῖον, καὶ τῶν ανθρωπίνων ψυχῶν γυμναστήριον· δευτέρως δὲ κατοικητήριον ὅλων τῶν πραγμάτων ἁρμόδιον, ὅσα εἰς γένεσιν, καὶ φθορὰν ὑπόκεινται· λοιπὸν καὶ ἡ κίνησις τοῦ χρόνου ἐγένετο ὁμοῦ μὲ τὸν κόσμον τοῦτον, ὁμοῦ με τὰ ζῶα καὶ φυτὰ καὶ ἐπίλοιπα, ὅς τις πάντοτε τρέχει καὶ δὲν παυει ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς κινήσεως πώποτε. Ἢ δὲν εἶναι τοιοῦτος ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος εἰς παρελθόν, καὶ μέλλον, καὶ ἐνεστὼς διαιρούμενος, κατὰ μὲν τὸ παρελθὸν ἀφανίζεται, κατὰ δὲ τὸ μέλλον ακόμη παρὼν δὲν εὑρίσκεται, οὐδὲ φαίνεται, κατὰ δὲ τὸ ενεστὼς πρὶν γνωρισθῇ φεύγει, καὶ δὲν γνωρίζεται; παρομοία μὲ τὸν χρόνον τοῦτον εἶναι καὶ ἡ φύσις τῶν γινομένων, καὶ αἰσθητῶν πραγμάτων ζώων τε καὶ φυτῶν, καὶ λοιπῶν, ἐπειδὴ καθὲν πρᾶγμα ἢ αὐξάνει βέβαια, ἢ φθείρεται, καὶ δὲν ἔχει φανερὰν καὶ βεβαίαν τὴν στάσιν, καὶ μονιμότητα. Ἔπρεπε λοιπὸν ἡ φύσις τῶν ζώων, καὶ φυτῶν, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ σωματικὰ καὶ αἰσθητὰ πράγματα νὰ περιέχωνται ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ χρόνου, ἀναγκαζόμενα εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς κινήσεως, τὸ ὁποῖον φέρει ταῦτα εἰς γένεσιν καὶ φθορὰν κατὰ τὴν τοῦ χρόνου περίοδον· διὰ τοῦτο ὁ σοφὸς Μωυσῆς διδάσκων ἡμᾶς τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, εἶπεν ἁρμοδιώτατα.

«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε. Τουτέστιν ἐν ἀρχῇ ταύτῃ τῇ χρονικῇ· καὶ δὲν μαρτυρεῖ, ὅτι ἐγένετο πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων, ἀλ-

λὰ διηγεῖται, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι ὕστερον ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τῶν ἀοράτων, καὶ νοερῶν δυνάμεων. Ἐπειδὴ λέγεται ἀρχὴ καὶ ἡ πρώτη ὁρμὴ καὶ κίνησίς τινος, ὡς ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς τό, νὰ κάμνῃ τις δίκαια· διότι ἀπὸ τὰς δικαίας πράξεις καὶ ἐργασίας πρῶτον εἰς τὴν μακαρίαν ζωὴν καὶ πολιτείαν κινούμεθα. Λέγεται ἔτι ἀρχή, καὶ τὸ θεμέλιον τῆς οἰκίας, καὶ ἡ τρόπις τοῦ πλοίου επάνω εἰς τὰ ὁποῖα γίνονται τὰ λοιπὰ τῆς οἰκίας καὶ τοῦ πλοίου, καθὼς καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σοφίας λέγεται ὁ φόβος τοῦ Κυρίου· διότι ἡ πίστις πρὸς Θεὸν καὶ εὐσέβεια γίνεται ὡς βάσις, καὶ εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου θεμέλιον· ἀρχὴ ἔτι λέγεται καὶ ἡ τέχνη εἰς ὅλα τὰ τεχνικὰ ἐπιχειρήματα καὶ κατορθώματα, καθὼς ἡ σοφία τοῦ Βεσελεὴλ ἀρχὴ εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐγένετο. Καὶ περὶ πλέον ἀρχὴ τῶν καλῶν ἔργων, καὶ ἀρετῶν, γίνεται ὁ ἔνθεος σκοπός, καὶ τὸ τέλος τὸ ἐπαινετὸν καὶ ὠφέλιμον, καθὼς τῆς ἐλεημοσύνης ἀρχὴ γίνεται ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιμισθία, καὶ ὁ μακαρισμὸς εἰς τοὺς ἐλεήμονας καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς τὰ βραβεῖα, καὶ τῶν μελλόντων ἡ ἀνταπόδοσις.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀρχὴ εἶναι τόσων εἰδῶν, στοχάσου ἂν ἡ παροῦσα φωνὴ τοῦ Μωυσέως δὲν ἁρμόζει μὲ ὅλα ταῦτα τὰ σημαινόμενα. Διότι ἠμπορεῖς νὰ καταλάβῃς τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ ἡμέραν, καθ' ἣν ἐγένετο ὁ αἰσθητὸς οὗτος κόσμος, ἐὰν ὀπισθογυρίσῃς τὴν διάνοιάν σου ἀπὸ τὸ παρὸν εἰς τὸ παρελθὸν καὶ φθάσῃς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡ ἀρχὴ καὶ σύστασις τοῦ κόσμου τούτου τοῦ αἰσθητοῦ καὶ φαινομένου ἐγένετο· ἐπειδὴ θέλεις εὑρεῖ τοιουστρόπως πόθεν ἐγένετο ἡ πρώτη κίνησις τοῦ χρόνου, ἔπειτα ὅτι ἐτέθησαν κατ' ἀρχὰς ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ κτίστου Θεοῦ, ὡς θεμέλια καὶ βάσις εἰς τὰ λοιπὰ καὶ αἰσθητὰ κτίσματα, καὶ

ἀκολούθως θέλεις νοήσει, ὅτι εἶναι εἷς λόγος τεχνικὸς καὶ πάνσοφος, ὅστις ἐδημιούργησε καὶ διέταξε τὴν διακόσμησιν, καὶ εὐταξίαν τῶν φαινομένων τούτων, καθὼς φανερώνει πρὸς σὲ ἡ φωνὴ τῆς ἀρχῆς. Καὶ ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ὑστέρως ἐποιήθη καὶ ἐδημιουργήθη, οὐχὶ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ διὰ κάποιον τέλος ὠφέλιμον, ἂν ὑπάρχῃ κατὰ ἀλήθειαν διδασκαλεῖον λογικῶν ψυχῶν, καὶ γυμναστήριον θεογνωσίας, διότι ὁδηγεῖ τὸν νοῦν διὰ μέσου τῶν ὁρωμένων καὶ αἰσθητῶν τούτων, εἰς τὴν θεωρίαν καὶ κατανόησιν τῶν ἀοράτων, καθὼς λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος «Ὅτι τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Ἢ καὶ κατὰ ἄλλον τρόπον ἴσως ἐννοεῖται τό, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε», διὰ τὸ ταχὺ καὶ ὀγλήγορον καὶ ἄχρονον τῆς δημιουργίας· ἐπειδὴ παντὸς πράγματος ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀμέριστος καὶ ἀχώριστος· καθὼς δηλαδὴ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ ἀκόμη δὲν εἶναι ὁδός, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκίας δὲν εἶναι οἰκία, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου δὲν εἶναι ἀκόμη χρόνος, ἀλλὰ μήτε μέρος χρόνου σμικρότατον. Ἂν ὅμως φιλονεικῇ τις λέγων, ὅτι ἡ ἀρχὴ εἶναι χρόνος, ἂς ἐξεύρῃ, ὅτι θέλει διαμοιράσει αὐτὴν εἰς τὰ μέρη τοῦ χρόνου, τὰ ὁποῖα εἶναι παρελθόν, παρόν, καὶ μέλλον· τὸ δὲ νὰ διανοῆται νὰ εὕρῃ πάλιν ἀρχὴν ἀρχῆς, εἶναι πάντῃ ἀξιογέλαστον· καὶ ὅστις δοκιμάσει νὰ διαμοιράσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς μερίδια, θέλει κάμει τὴν μίαν εἰς δύο καὶ πολλὰς καὶ ἀπείρους, ἐπειδὴ διακόπτεται τὸ διαμεριζόμενον πάντοτε, καὶ εἰς ἄλλα μέρη καὶ τμήματα. Ἐρρέθη λοιπὸν τό, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε» διὰ νὰ μάθωμεν, ὅτι ὁ κόσμος ἐγένετο ἐνταὐτῷ ἀχρόνως μὲ τὴν θέλησιν, καὶ τὸ νεῦμα μόνον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ἄλλοι ἑρμηνεύουσι πλέον σαφέστερα οὕτως· ἐν κεφαλαίῳ ἐποίησεν ὁ Θεός, τουτέστιν ἀθρόως καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ. Λοιπὸν τὰ μὲν περὶ ἀρχῆς ἐν συντόμῳ ἐξηγήθησαν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ τέχναι, ἄλλαι μὲν λέγονται ποιητικαί,

ἄλλαι δὲ πρακτικαί, καὶ ἄλλαι θεωρητικαί· καὶ τῶν μὲν θεωρητικῶν τέλος εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ νοός· τῶν δὲ πρακτικῶν ἡ κίνησις τοῦ σώματος αὐτη, ἡ ὁποία, ὅταν παύσῃ, δὲν ἀφίνει κανὲν σημεῖον εἰς τοὺς θεατάς, καθὼς ἡ χορευτικὴ τέχνη, καὶ αὐλητικὴ τελειώνει χωρὶς νὰ ἀπομένῃ κανὲν σημεῖόν της. Τῶν δὲ ποιητικῶν τεχνῶν, ὡς της οἰκοδομικῆς καὶ τεκτονικῆς, καὶ χαλκευτικῆς, καὶ ὑφαντικῆς, καὶ λοιπῶν τοιούτων, μένει το ἔργον ἀφ' οὗ παύσῃ τοῦ τεχνίτου ἡ ἐνέργεια, καὶ ἂν δὲν ἦναι παρὼν ὁ τεχνίτης, ἠμπορεῖ ἀπὸ τὸ ἔργον νὰ θαυμάσῃ τις τὸν τεχνίτην, τὸν χαλκέα δηλαδή, καὶ τοὺς λοιπούς, καὶ διὰ μέσου τοῦ ἔργου νὰ καταλάβῃ καὶ τοὺς τεχνικοὺς τρόπους, καὶ λόγους πάσης τέχνης· διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Μωυσῆς δὲν μετεχειρίσθη ἄλλην λέξιν δι' αὐτὸν τὸν ποιητὴν τοῦ παντός, ἀλλ' εἶπεν «ἐν ἀρχῇ ἐποίησε,» καὶ ὄχι ἐνήργησεν, ἢ ὑπέστησε, δια νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς, ὅτι ὁ κοσμος εἶναι ἓν κατασκεύασμα τεχνικόν, καὶ εὑρίσκεται ἔμπροσθεν πάντων, διὰ νὰ θεωρῶσιν οἱ ἄνθρωποι διὰ μέσου τούτου τοῦ κόσμου τὸν ποιητὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν μεγάλην σοφίαν αὐτοῦ θαυμάζωσι, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐφαντάσθησαν κακῶς, ὅτι ὁ κοσμος ὑπάρχει ἀΐδιος, καὶ παντοτινὸς μὲ τὸν Θεὸν παρόμοιος, καὶ ὅτι δὲν ἐκτίσθη ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν, ἀλλὰ ὡς ἴσκιος τῆς δυνάμεώς του συνέβη κατὰ τύχην αὐτόματον, οἱ ὁποῖοι ὁμολογοῦσι μὲν τὸν Θεὸν αὐτοῦ τοῦ κόσμου αἴτιον, λέγουσι δέ, ὅτι συνέβη νὰ γένῃ χωρὶς τοῦ Θεοῦ θέλησιν, καθὼς ἡ λάμψις τῆς ἀστραπῆς καὶ ὁ τοῦ σώματος ἴσκιος. Λοιπὸν διὰ νὰ νὰ διορθώσῃ τὴν τοιαύτην ἀπάτην ὁ προφήτης μετεχειρίσθη τὴν ἀκρίβειαν ταύτην τῶν λέξεων, καὶ εἶπεν, «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός». Καὶ δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ὡς ἀγαθὸς τὸ χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον, ὡς σοφὸς τὸ κάλλιστον πρᾶγμα καὶ ὡραιότατον, καὶ ὡς δυνατὸς τὸ μεγα-

λώτατον, καὶ σχεδὸν ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς τεχνίτην, ὅστις ἐμβαίνει εἰς τὴν φύσιν τῶν ὅλων, καὶ συναρμόζει τὰ καθ' ἕκαστον μέρη ἓν μὲ τὸ ἄλλο, καὶ ἀποτελεῖ τὰ πάντα σύμφωνα μὲ τὸν ἑαυτόν του καὶ ἐναρμόνια.

«ΕΝ ΑΡΧΗ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ»

Ἀπὸ τὰς δύο ἀρχὰς ταύτας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἐφανέρωσε τὴν ὕπαρξιν τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ἀπέδωκε τὰ πρωτεῖα τῆς γενέσεως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ δευτερεῖα τοῦ εἶναι εἰς τὴν γῆν. Βεβαιότατα δὲ καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὸ μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁμοῦ συνεδημιουργήθησαν, ὥστε ἂν δὲν εἶπε καὶ περὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων πυρός, ὕδατος, καὶ ἀέρος, σὺ ὅμως νόησον καὶ ταῦτα μὲ τὴν σύνεσίν σου, ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα εἶναι μεμιγμένα ἀναμεταξύ των, διότι ἐντὸς τῆς γῆς εὑρίσκεις καὶ ὕδωρ, καὶ αέρα, καὶ πῦρ, καθὼς βλέπεις ὅτι ἀπὸ τοὺς λίθους ἐκπηδᾷ πῦρ, καὶ ὅτι ὁ σίδηρος, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς γεννᾶται ἀπὸ τὴν γῆν, ἐκπέμπει πῦρ παρατριβόμενος· τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ ἄξιον θαυμασμοῦ, πῶς τὸ πῦρ εὑρισκόμενον μέσα εἰς τὰ σώματα ταῦτα τοῦ σιδήρου καὶ λίθου, ἐμφωλεύει χωρὶς βλάβην, ὅταν δὲ ἐξέλθῃ καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν λίθων, καὶ σιδήρων, τὰ ὁποῖα τὸ ἐφύλαττον, βλαπτικὸν γίνεται· τὸ δὲ ὕδωρ, ὅτι εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς γῆς, δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς οἱ ἀνασκάπτοντες τὰ φρέατα· παρομοίως καὶ τὸν ἀέρα εἰς τὰς ἀναθυμιάσεις τῆς γῆς βλέπομεν, ὅταν ἀπὸ τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου εἰς ἀέρα γίνωνται· ἔπειτα δέ, ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς εὑρίσκεται ἐπάνω, ἡ δὲ γῆ κάτω, καὶ εἰς μὲν τὸν οὐρανὸν φέρονται τὰ κοῦφα καὶ ἐλαφρά, εἰς δὲ τὴν γῆν τὰ βαρέα, τὰ δὲ ἄνω καὶ κάτω εἶναι ἐναντιώτατα, ἐκεῖνος ὅστις ἐνθυμήθη τὰ δύο ταῦτα ἐναντία ἄνω καὶ κάτω, οὐρανὸν καὶ γῆν, βέβαια καὶ τὰ ἐν μέσῳ τρία λοιπὰ στοιχεῖα ἀέρα, ὕδωρ, καὶ πῦρ ἐφανέρωσε· μὴ ἐξετάζῃς λοιπὸν καὶ τὴν κατὰ μέρος αὐτῶν

δημιουργίαν, ἀλλὰ καταλάμβανε ὅσα ἐσιωπήθησαν διὰ μέσου ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐφανερώθησαν.

« ΕΝ ΑΡΧΗ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ »

Ἡ ἐξέτασις τῆς οὐσίας καὶ φύσεως παντὸς πράγματος, ἢ ἐκείνων τὰ ὁποῖα θεωροῦμεν μὲ τὴν διάνοιαν, ἢ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ὑπόκεινται εἰς τὰς πέντε αἰσθήσεις, διὰ νὰ ἐξηγηθῇ καὶ νὰ σαφηνισθῇ, χρειάζεται λόγους μακροὺς καὶ ἐκτεταμένους, ὥστε νὰ ἐξοδεύσωμεν εἰς τὴν σκέψιν τούτου τοῦ προβλήματος περισσοτέρους λόγους ἀπὸ τὰ λοιπὰ τῆς θείας Γραφῆς ζητήματα, χωρὶς νὰ γίνεται καὶ κάμμια ὠφέλεια εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν εἰς αὐτὰ ἐνασχόλησιν. Διὰ τὴν οὐσίαν ὅμως καὶ φύσιν τοῦ οὐρανοῦ ἀρκετὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς ὅσα ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἐλάλησε, καὶ μὲ ἰδιωτικὰ λόγια παρέστησε τὴν φύσιν του εἰπών· ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καπνόν· τουτέστι λεπτὴν φύσιν καὶ ὄχι στερεὰν καὶ παχεῖαν· τὸ δὲ τὸ σχῆμα αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὸς πάλιν ὁ ἴδιος προφήτης δοξολογῶν τὸν Θεόν, ἐξήγησεν, ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν. Παρομοίως συμβουλεύομεν καὶ διὰ τὴν φύσιν τῆς γῆς, νὰ μὴ ἐξετάζωμεν τί πρᾶγμα εἶναι, καὶ ματαιοπονῶμεν ἐρευνῶντες αὐτῆς τὸ ὑποκείμενον, μήτε νὰ ζητῶμεν καμμίαν φύσιν ὑστερημένην ἀπὸ ποιότητα, ἀλλ' ἂς γινώσκωμεν καλῶς, ὅτι ὅλα ὅσα θεωροῦνται εἰς αὐτὴν τὴν γῆν, ἐτάχθησαν εἰς τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της, ὡς συμπληρωτικὰ τῆς ἰδικῆς της οὐσίας καὶ φύσεως· ἐπειδὴ ἂν δοκιμάσῃς νὰ εὐγάζῃς μὲ λόγον καθὲ μίαν ἀπὸ τὰς ποιότητας, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουσι μέσα εἰς αὐτὴν τὴν γῆν, θέλεις τελειώσει εἰς τὸ μὴ ὂν βεβαιότατα· διότι ἂν ἀποχωρήσῃς ἀπὸ τὴν γῆν, τὸ μέλαν, καὶ τὸ ψυχρόν, τὸ βαρύ, τὸ πυκνόν, καὶ τὰς λοιπὰς ποιότητας, αἱ ὁποῖαι δοκιμάζονται μὲ τὴν γεῦσιν, καὶ ὅσας ἄλλας ποιότητας θεωροῦσιν εἰς αὐτήν, μένει οὐδὲν τὸ ὑποκείμε-

νον. Λοιπὸν συμβουλεύω καὶ ταῦτα τὰ ζητήματα νὰ ἀφήσητε, καὶ παντελῶς νὰ μὴ ἐξετάζητε ποῦ ἡ γῆ ἐπικάθηται· διότι ἡ διάνοια μὲ τὴν ἐξέτασιν ταύτην σκοτίζεται, ἐπειδὴ δὲν καταντᾷ ὁ στοχασμός οὗτος εἰς κανὲν τέλος βέβαιον καὶ ὁμολογούμενον· διότι ἂν εἴπῃς ὅτι στέκει ἐπάνω εἰς τὸν ἀέρα τὸ πλάτος τοῦτο τῆς γῆς, θέλεις ἀπορήσει πάλιν, πῶς ἡ μαλακὴ φύσις τοῦ ἀέρος δύναται νὰ βαστάζῃ τόσον βάρος ὑπέρογκον, καὶ δὲν διαφεύγει θλιβόμενος, καὶ μὴ ὑποφέρων τὴν αὐτῆς ἐγκαθίδρυσιν, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς φύσεως ὅπερ ἔχει ὁ ἀήρ, νὰ ὑπερχύνεται στενοχωρούμενος; καὶ πρὸς τούτοις ἐὰν ὑποθέσῃς, ὅτι εἶναι ὕδωρ ὑποκάτω εἰς τὴν γῆν, παρομοίως πάλιν θέλεις ἐξετάσει μὲ ἀπορίαν, πῶς τὸ βαρὺ τῆς γῆς δὲν βυθίζεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος; ἀλλὰ ἡ ἀδυνατωτέρα φύσις τοῦ ὕδατος βαστᾷ τόσον βάρος μέγιστον; καὶ κοντὰ εἰς ταύτην τὴν ἀπορίαν, θέλεις ἀπορήσει ἐξετάζων νὰ εὕρῃς κάθισμα στερεὸν δεκτικὸν τῷ ὕδατος καὶ τελευταῖον πυθμένα νὰ τὸ δέχηται.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλο σῶμα βαρύτερον τῆς γῆς ἂν ὑπολάβῃς, ὅτι ἐμποδίζει τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ νὰ φέρηται κάτω, θέλεις συλλογισθῆ νὰ εὕρῃς καὶ ἐκείνου τοῦ σώματος ἄλλο τι στερεώτερον, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἀφίνῃ αὐτὸ κάτω νὰ πίπτῃ. Καὶ ἂν δὲ ὑποθέσωμεν καὶ εἰς ἐκεῖνο ἀκούμβισμα, ὁ νοῦς ἡμῶν πάλιν θέλει ζητήσει καὶ ἐκείνου νὰ εὕρῃ ἄλλο, καὶ τοιουτοτρόπως θέλομεν πέσει εἰς ἀπορίας, ζητοῦντες θεμέλια καὶ ἐκείνου ἀπειροπλάσια, καὶ ὅσον προχωροῦμεν μὲ τὸν λόγον καὶ στοχασμὸν εἰς περισσότερα, τοσοῦτον θέλομεν βιασθῆ νὰ βάλωμεν κάτωθεν μεγαλητέραν καὶ στερεωτέραν δύναμιν, διὰ νὰ βαστᾷ τόσα καὶ τόσα ἀλλεπάλληλα βάρη ὑπερκείμενα. Διὰ τοῦτο βάλε ὅρον καὶ στάσιν εἰς τὴν διάνοιάν σου, διὰ νὰ μὴ σὲ ἐπιτιμήσῃ ὁ λόγος τοῦ Ἰὼβ διὰ τὴν πολλήν σου ταύτην περιέργειαν, ἣν δείχνεις εἰς τὰ ἀκατάληπτα, ὅτι θέλεις ἐρωτηθῆ καὶ σὺ

παρὰ τοῦ Ἰώβ, ἐπὶ τίνος οἱ κρίκοι αὐτῆς πεπήγασι; καὶ ἂν ποτὲ ἀκούσῃς εἰς τοὺς ψαλμοὺς ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς, στύλους νόμιζε τὴν συγκροτοῦσαν αὐτῆς δύναμιν. Τὸ δὲ ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, νόησον, ὅτι ἡ φύσις τοῦ ὕδατος περιτριγυρίζει καθὲν μέρος τῆς γῆς. Λοιπὸν καὶ τὸ ὕδωρ φύσιν ἔχον τοῦ ῥέειν, πῶς στέκεται κρεμασμένον, καὶ μὴ ἀποῤῥέον κάτω; καὶ σὺ δὲν στοχάζεσαι, ὅτι ἡ γῆ βαρυτέρα κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα, καὶ κρεμαμένη προξενεῖ τὴν ἰδίαν καὶ ἀκόμη περισσοτέραν ἀπορίαν, ὅθεν ἀναγκαίως πρέπει νὰ μὴ ἐκβαίνωμεν ἔξω ἀπὸ τὸν εὐσεβῆ στοχασμόν, κἂν μοναχὴ ἀφ' ἑαυτῆς, κἂν ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἴπωμεν ὅτι ἵσταται ἡ γῆ, ἀλλὰ νὰ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὅλα ὁμοῦ συνέχονται καὶ συγκρατοῦνται ἀπὸ τοῦ κτίστου καὶ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν· αὐτὰ πρέπει νὰ λέγωμεν καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν μας, καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες μᾶς ἐρωτῶσι ποῦ ἀκουμβίζει, καὶ στέκει τὸ ἄπειρον τοῦτο, καὶ ὑπέρογκον βάρος τῆς γῆς; δηλαδὴ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, τοῦτο εἶναι καὶ βεβαιότατον, καὶ ὠφελιμώτατον εἰς ἡμᾶς, καὶ τοὺς ἀκούοντας.

Πρὸς τούτοις τινὲς ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς φιλοσόφους λέγουσιν, ὅτι ἡ γῆ στέκει πάντοτε ἀκίνητος καὶ ἀσάλευτος διὰ τοιαύτας αἰτίας, ὅτι τάχα ἀδύνατον εἶναι ἡ γῆ νὰ κινηθῇ ἐντελῶς, διότι εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ διότι ἔχει ἀπὸ καθὲν μέρος τὴν ἀπόστασιν καὶ τὸ διάστημα, ἴσα πρὸς τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠμπορεῖ νὰ κλίνῃ ἢ εἰς τὸ ἓν μέρος, ἢ τὸ ἄλλο περισσότερον, ὡς ἐὰν ἡ ὁμοιότης καὶ ἰσότης τοῦ διαστήματος, ὁπόθεν περιτριγυρίζεται, προξενῇ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκινησίαν, καὶ ἔλαχε νὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν μέσην ὄχι αὐτομάτως, ἀλλὰ φυσικῶς καὶ ἀναγκαίως· ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς εὑρίσκεται εἰς τὸν ἄνω καὶ τελευταῖον τόπον, καὶ τὰ βαρύτερα πράγματα ὅσα ὑποθέσωμεν κατὰ τὴν φύσιν τους, ἐξ

ἀνάγκης πρέπει νὰ πέσωσιν ἀπὸ καθὲν μέρος τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐκεῖ ὁποῦ φέρονται τὰ μέρη, ἀναγκαίως πρέπει νὰ συναθροισθῇ καὶ τὸ ὅλον· καὶ ἐπειδὴ οἱ λίθοι, καὶ τὰ ξύλα, καὶ ὅλα τὰ γήινα φέρονται εἰς τὸ κάτω, αὐτὴ ὑπάρχει ἡ θέσις, καὶ ὁ τόπος, καὶ ἡ στάσις ἡ ἁρμοδία τῆς γῆς· τὰ δὲ κοῦφα καὶ ἐλαφρὰ φυσικῶς κινοῦνται ἀπὸ τὸ μέσον εἰς τὸ ἀνώτατον μέρος. ὥστε φυσικὴ εἶναι ἡ φορὰ καὶ στάσις τῶν βαρυτάτων εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ σύμπαντος κόσμου, τὸ δὲ κάτω ἐπεδείχθη ὁ μέσος τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον στέκεται ἡ γῆ· ὅθεν μὴ θαυμάσῃς λέγουσιν ἂν ἡ γῆ δὲν ἐκπίπτῃ καὶ παρασαλεύῃ, εὑρισκομένη φυσικῶς εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός· διότι φυσικῶς βιάζεται νὰ μένῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ μέσου, καὶ ὄχι νὰ σαλεύῃ, καὶ νὰ ἐκβαίνῃ ἀπὸ τὸν οἰκεῖόν της τόπον παρὰ φύσιν. Ἀπὸ ταῦτα τὰ προειρημένα ἂν φανῇ εἰς σὲ πιθανόν τι, καὶ ὀρθόν, θαύμασον τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ ὑπεράπειρον, ἡ ὁποία τοιουτοτρόπως αὐτὰ πανσόφως διέταξεν. Ἐπειδὴ, ὅταν ἐπινοηθῇ καὶ ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον γίνονται ὅσα φαίνονται εἰς ἡμᾶς παράδοξα, δὲν σμικρύνεται ὁ θαυμασμὸς διὰ τὰ μεγαλώτατα τοῦ Θεοῦ δημιουργήματα. Εἰδὲ τὰ εἰρημένα δὲν σοὶ φαίνονται πιθανά, ἔχεις τὸ ἁπλοῦν τῆς πίστεως τὸ πλέον δυνατώτερον καὶ ἀληθέστερον ἀπὸ τὰς φιλοσοφικὰς ταύτας καὶ λογικὰς ἀποδείξεις, ἐπιχείρημα.

Τὰ ἴδια ἠθέλαμεν εἰπῇ καὶ περὶ οὐρανοῦ, ὅτι οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου, καὶ διὰ τὴν φύσιν τοῦ οὐρανοῦ κατέβαλον πολλὰς πραγματείας. Καὶ ἄλλοι μὲν εἶπον αὐτὸν σύνθετον ἀπὸ τέσσαρα στοιχεῖα πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, καὶ γῆν, ὡς ὑποπίπτοντα εἰς τὴν ἀφήν, καὶ ὅρασιν, καὶ μετέχει ἀπὸ γῆν διὰ τὴν στερεότητα ἥτις δείχνει, καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ διότι ὁρᾶται, καὶ ἀπὸ τὰ λοιπὰ διὰ τὴν μῖξιν τῶν στοιχείων τούτων. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἀπέῤῥιψαν τὰ προειρημένα ὡς ἀπίθανα καὶ ἀπίστευτα, καὶ ἐπενόη-

σαν μὲ τὴν διάνοιάν των τὴν φύσιν καὶ τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ, ἓν πέμπτον στοιχεῖον. και ὀνομάζουσι πέμπτον τὸ αἰθέριον σῶμα, τὸ ὁποῖον μήτε πῦρ, μήτε ἀέρα, μήτε γῆν, μήτε ὕδωρ, μήτε ἓν ἀπὸ τὰ ἁπλᾶ λέγουσιν· διότι εἰς τὰ ἁπλᾶ στοιχεῖα ἡ κατ' εὐθεῖαν κίνησις ὑπάρχει οἰκεία καὶ φυσική· εἰς μὲν τὰ ἐλαφρὰ δηλαδὴ νὰ φέρωνται ἄνω, εἰς δὲ τὰ βαρέα να φέρωνται κάτω· τὸ δὲ ἄνω καὶ κάτω δὲν εἶναι σύμφωνον, οὐδὲ ἁρμόζον εἰς τὴν κυκλικὴν κίνησιν, καὶ παντελῶς, λέγουσιν ὅτι ἡ εὐθεῖα κίνησις εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν κυκλικὴν περιφοράν· ὅσων δὲ αἱ φυσικαὶ κινήσεις ὑπάρχουσι διαφορετικαί, ἐξ ἀνάγκης πρέπει καὶ αἱ φύσεις αὐτῶν νὰ ἦναι διαφορετικαί. Καὶ πρὸς τούτοις λέγουσιν, ὅτι ὁ οὐρανὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ σύνθετος ἀπὸ τὰ πρῶτα ἁπλᾶ ταῦτα σώματα τῶν στοιχείων, γῆς, πυρός, ἀέρος, καὶ ὕδατος, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ γένῃ ἡ κίνησις αὐτοῦ ὁμαλή, τακτική, καὶ ἀβίαστος· διότι καθὲν ἀπὸ τὰ ἁπλᾶ στοιχεῖα ἔχει διαφορετικὴν ὁρμήν, καὶ κίνησιν φυσικῶς, ἄλλο ἄνω, ἄλλο κατω, και λαμβανουσι κόπον, ὅταν ἦναι ἡνωμένα καὶ σύνθετα εἰς τὴν κίνησίν των, καθότι τα ελαφρὰ ἐκ φύσεως ζητοῦσι νὰ φέρωνται ἄνω, τὰ βαρέα κατω, καὶ ἐκ τούτου διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς κινήσεως ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ διαλυθῇ τὸ σύνθετον. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας ἐβιάσθησαν νὰ ὑποθέσωσιν Ε' σῶμα τὴν φύσιν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἀστέρων. Ἄλλος πάλιν φιλόσοφος ἐναντιούμενος μὲ πιθανολογίαν, διέλυσε τὴν προειρημένην ταύτην δόξαν, καὶ γνώμην, καὶ ἔβαλεν ἰδικήν του, περὶ τῶν ὁποίων τώρα ἡμεῖς ἂν κατὰ μέρος διηγηθῶμεν, θέλομεν πέσει εἰς τὴν παρομοίαν φλυαρίαν των· ἀφίνοντες ὅμως ἐκείνους τοὺς φιλοσόφους, νὰ φιλονεικῶσιν ἀναμεταξύ των καὶ νὰ καταβάλλωνται, ἂς μὴ ἐξετάζωμεν περὶ τῆς φύσεως τοῦ οὐρανοῦ, ὑπακούοντες εἰς τὸν Μωϋσῆν λέγοντα, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν,

καὶ ἂς δοξάσωμεν τὸν ἀριστοτέχνην πάνσοφον Θεὸν καὶ δημιουργὸν τῶν γινομένων πραγμάτων, καὶ ἀπὸ τὴν καλλονὴν καὶ ὡραιότητα τῶν φαινομένων κτισμάτων, ἂς ἐννοῶμεν τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρλαμπρον, καὶ ἀπὸ τὰ μεγέθη τῶν αἰσθητῶν τούτων καὶ περιγραπτῶν σωμάτων, ἂς συλλογιζώμεθα τὸν ὑπεράπειρον καὶ παντοδύναμον Θεόν· διότι ἂν καὶ δὲν γνωρίζωμεν καλῶς τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν τῶν δημιουργημάτων, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνα ὅσα πίπτουσιν εἰς τὴν αἴσθησίν μας, ἔχουσι τόσον θαυμασμὸν καὶ ἔκπληξιν, ὥστε καὶ ὁ πλέον ὀξυδερκέστατος νοῦς ἤθελε φανῇ πολλὰ ἐλλειπὴς καὶ ἀδύνατος, μὴ ἠμπορῶν νὰ καταλάβῃ καλῶς καὶ ἐντελῶς καὶ τὸ πλέον ἐλάχιστον τοῦ σύμπαντος κόσμου τούτου, καὶ νὰ προσφέρῃ τὴν χρεωστουμένην δοξολογίαν πρὸς τὸν κτίστην Θεόν, ᾧ πᾶσα δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΟΡΑΤΟΣ ΗΝ Η ΓΗ ΚΑΙ ΑΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΟΣ.

Εἰς ὀλίγα ῥητὰ τῆς Γραφῆς τὸ πρωῒ διετρίψαμεν, καὶ εὕρομεν τόσον βάθος νοημάτων ἀποκεκρυμμένον, ὥστε νὰ ἀπελπισθῶμεν παντελῶς διὰ τὰ ἀκόλουθα ῥητὰ τῆς θείας Γραφῆς· διότι ἂν τὰ προαύλια τῶν ἁγίων, καὶ τὰ προπύλαια τοῦ ναοῦ ἦναι τόσον σεβάσμια καὶ ὑπέρογκα, ὥστε νὰ περιαστράπτωσι καὶ νὰ φωτίζωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μας μὲ τὴν ὑπερβολικὴν καλλονὴν αὐτῶν καὶ ὡραιότητα, ὁπόσον θαυμαστὰ καὶ λαμπρότερα ὑπάρχουσι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων; καὶ ποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀποτολμήσῃ, διὰ νὰ ἔμβῃ εἰς τὰ ἄδυτα καὶ ἀπρόσιτα; ἢ ὁποῖος θέλει εἶναι τολμηρὸς τόσον διὰ νὰ θεωρήσῃ καὶ νὰ καταλάβῃ τὰ μυστικὰ καὶ ἀπόῤῥητα; διότι ἡ μὲν θεωρία αὐτῶν ὑπάρχει

ἀπλησίαστος, ὁ δὲ λόγος τῶν νοημάτων αὐτῶν εἶναι παντελῶς δυσκολοεξήγητος. Ὅμως, ἐπειδὴ ὁ δίκαιος κριτὴς ἔχει διωρισμένους μισθοὺς ὄχι εὐκαταφρονήτους, καὶ εἰς ἐκείνους ὅσοι μόνον προκρίνουσι καὶ ποθοῦσι τὰ δέοντα, ἂς μὴ ἀμελήσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν τῶν κεκρυμμένων νοημάτων τῆς Γραφῆς ἐξέτασιν· διότι ἂν καὶ ὑπάρχωμεν ἐλλειπεῖς καὶ δὲν εἴμεθα ἄξιοι τῆς τοιαύτης χάριτος, ὅμως ἐὰν δὲν ἐκπέσωμεν ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἡμεῖς δὲν θέλομεν κριθῇ παρὰ Θεοῦ παντελῶς ἀνάξιοι καὶ ἀπόβλητοι, ἀλλὰ θέλομεν δώσει τινὰ οἰκοδομὴν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὠφέλειαν.

«Η ΔΕ ΓΗ ΗΝ ΑΟΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΟΣ»

Λέγει ὁ θεόπτης Μωϋσῆς φωτισθεὶς ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀφοῦ καὶ τὰ δύο κτίσματα, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἐδημιουργήθησαν μὲ ἰσοτιμίαν, πῶς ὁ μὲν οὐρανὸς ἐντελῶς ἔλαβε τὴν κατασκευήν του, ἡ δὲ γῆ ἔμεινεν ἀτελὴς καὶ ἀδιόρθωτος; ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τί ἔστι τὸ ἀκατασκεύαστον τῆς γῆς; καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἦτο ἀόρατος; εἶναι βέβαια τελεία κατασκευὴ τῆς γῆς ἡ καρποφορία καὶ εὐθηνία της· αἱ βλαστήσεις τῶν διαφόρων φυτῶν καὶ τῶν ὑψηλοτάτων δένδρων, τῶν τε καρπίμων καὶ ἀκάρπων· οἱ χρωματισμοὶ καὶ εὐωδίαι τῶν ἀνθέων, καὶ ὅσα ὀλίγον ἔπειτα μέλλουσι νὰ ἀνατείλωσιν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν κατὰ προσταγὴν Θεοῦ, καὶ νὰ καταστολίσωσιν αὐτὴν ὡς γεννησαμένην μητέρα των· καὶ ἐπειδὴ ἔτι ταῦτα δὲν ἦσαν πρεπόντως ὠνομάσθη ἡ γῆ ἀκατασκεύαστος. Τὰ ἴδια ταῦτα ἠθέλομεν εἰπῇ καὶ περὶ οὐρανοῦ, ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο ἀκατασκεύαστος, καὶ δὲν εἶχε λάβει ἔτι τὸν προσήκοντα στολισμόν του, ἐπειδὴ οὔτε ἀπὸ τὴν σελήνην ἀκόμη, οὔτε ἀπὸ τὸν ἥλιον περιελάμπετο, οὔτε ἀπὸ τοὺς χοροὺς τῶν ἀστέρων ἦτο ἐστεφανωμένος· διότι μήτε αὐτὰ ἀκόμη δὲν εἶχον δημιουργηθῇ. Λοιπὸν ἂν ἤθελες εἰπῇ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρα-

τὸν ἀκατασκεύαστον, δὲν ἐκπίπτει ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Ὠνόμασε δὲ τὴν γῆν ἀόρατον διὰ δύο αἰτίας· ἢ διότι δὲν ἦτο ἀκόμη κανεὶς θεατὴς αὐτῆς, ἢ διότι δὲν ἐδύνατο νὰ ὁρᾶται, ὑπάρχουσα βεβυθισμένη, καὶ ἐσκεπασμένη ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ὅπερ ἦτο περικεχυμένον καὶ ἐπιπολάζον εἰς τὴν αὐτῆς ἐπιφάνειαν· ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἦσαν συνηγμένα τὰ ὕδατα εἰς τοὺς ἰδίους τόπους των καὶ εἰς τὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ὕστερον συναθροίσας, ὠνόμασε θαλάσσας. Λοιπὸν τί ἐστι τὸ ἀόρατον, δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ ἢ ἐκεῖνο ὅπερ δὲν ἠμπορεῖ νὰ βλέπηται φυσικῶς μὲ τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμούς, καθὼς εἶναι ἡ ἡμετέρα ψυχή, ἢ ἐκεῖνο ὅπερ φυσικῶς μὲν δύναται νὰ ὁραθῇ, ἐμποδιζόμενον ὅμως ἀπὸ μέσον τι ἐπικείμενον σωματικόν, καὶ κρυπτόμενον, δὲν βλέπεται οὐδὲ φαίνεται, καθὼς ὁ σίδηρος ὅστις εἶναι μέσα εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς· κατὰ τὸ ὁποῖον σημαινόμενον νομίζομεν, ὅτι ὠνομάσθη ἡ γῆ ἤδη ἀόρατος, ὡς ἐσκεπασμένη ἀπὸ τὰ ὕδατα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι θαυμαστόν, ὅτι ὠνομάσθη παρὰ τῆς τῆς θείας Γραφῆς ἀόρατος, καὶ διότι ὑπῆρχεν ὁ ἐπάνω αὐτῆς ἀὴρ ἀφώτιστος διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ φωτός, τοῦ φωτίζοντος τὸν κόσμον ἅπαντα.

Ὅμως οἱ παραχαράκται τῆς ἀληθείας αἱρετικοί, ὅσοι δὲν διδάσκουσι τὸν νοῦν των νὰ ἀκολουθῇ τὴν θείαν Γραφήν, διαστρέφουσι τὸ καθ' αὐτὸ νόημα τῶν Γραφῶν εἰς τὸ ἴδιόν των θέλημα, καὶ λέγουσιν, ὅτι διὰ μέσου τῶν λέξεων τούτων, ἡ ὕλη ἐμφαίνεται· ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ὕλη λέγουσιν, ὅτι ὑπάρχει κατὰ τὴν φύσιν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, ὡς ἐστερημένη ἀπὸ εἶδος καὶ σχῆμα, τὴν ὁποίαν ὕλην παρέλαβεν ὁ τεχνίτης, καὶ μὲ τὴν σοφίαν του ἐσχημάτισε, καὶ ἔφερεν εἰς τὴν εὐταξίαν ταύτην, καὶ διὰ μέσου αὐτῆς ἐδημιούργησε τὰ ὁρώμενα κτίσματα. Ἂν λοιπὸν ἡ ὕλη αὕτη κατ' αὐτοὺς ὑπάρχῃ ἀγέννητος, πρῶτον μὲν πρέπει νὰ τὴν ὑποθέσωμεν ἰσότιμον μὲ τὸν Θεόν, καὶ νὰ ὑποπέσωμεν εἰς ἐσχάτην ἀσέβειαν, τιμῶντες αὐτὴν τὴν ὕλην τὴν

ἄποιον, τὴν ἀνείδεον, τὴν ἐσχάτην ἀμορφίαν, τὸ ἀδιατύπωτον αἶσχος κατὰ τὰς ἰδίας των ὀνομασίας, ἐξ ἴσου καὶ παρομοίως μὲ τὸν σοφὸν καὶ δυνατόν, καὶ πάγκαλλον δημιουργόν, καὶ κτίστην τῶν ἁπάντων· δεύτερον δὲ πρέπει ἡ ὕλη νὰ ἦναι τόση, ὥστε νὰ ὑποδεχθῇ ὅλην τὴν σοφίαν καὶ ἐπιστήμην τῆς ὑπεραπείρου θείας μεγαλειότητος· καὶ οὕτω διὰ τὴν ἀναισθησίαν των ταύτην, συγκρίνουσι τὴν ὑπόστασιν αὐτῆς τῆς ὕλης μὲ τὴν ἀνεξιχνίαστον τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἂν ἦναι ἀρκετὸν νὰ ἐκμετρηθῇ διὰ μέσου αὐτῆς ὅλη τοῦ Θεοῦ ἡ σύνεσις· εἰδὲ ὑποτεθῇ ἡ ὕλη αὐτὴ ὀλιγωτέρα ἀπὸ τὴν θείαν ἐνέργειαν, θέλουσι κρημνισθῇ εἰς μεγαλειτέραν καὶ ἀσεβεστέραν βλασφημίαν, ἀποφαινόμενοι τὸν Θεὸν ἄπρακτον, καὶ ἐλλειπῆ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν δημιουργημάτων του, διὰ τὴν ἔλλειψιν καὶ τῆς ὕλης τὴν ὀλιγότητα. Ἡ πτωχεία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἠπάτησεν αὐτοὺς τοὺς δυστυχεῖς κατὰ τὸν νοῦν, ἐπειδὴ πᾶσα τέχνη ἀνθρωπίνη καταγίνεται εἰς κάποιαν ὕλην διωρισμένην, καθὼς ἡ χαλκευτικὴ εἰς τὸν σίδηρον, καὶ ἡ τεκτονικὴ εἰς τὰ ξύλα, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλο μὲν εἶναι τὸ ὑποκείμενον, ἄλλο δὲ τὸ εἶδος, καὶ ἄλλο τὸ σχηματιζόμενον καὶ ἀποτελούμενον· καὶ ἡ μὲν ὕλη παραλαμβάνεται ἔξωθεν, τὸ δὲ σχῆμα καὶ εἶδος κατασκευάζεται ἀπὸ τὴν τέχνην, καὶ ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα συντίθεται, καὶ ἀποτελεῖται τὸ ἔργον καὶ ποίημα τοῦ τεχνίτου· τοιουτοτρόπως νομίζουσιν, ὅτι ἐγένετο καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ· δηλαδὴ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου ἐκτίσθη μὲν ἀπὸ τὴν σοφίαν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, τὴν ὕλην δὲ ἔξωθεν ὑπεδέχθη ὁ κτίστης, καὶ ὁ κόσμος ἐγένετο σύνθετος, ἔχων τὸ ὑποκείμενον καὶ τὴν φύσιν ἐξ ἄλλου, καὶ μόνον τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφὴν ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ ἐκ τούτου ἀρνοῦνται τὸν μέγαν Θεόν, καὶ δὲν ὁμολογοῦσι δημιουργὸν τῶν ὄντων τέλειον, ἀλλ' ὅτι ὀλίγον τι μερίδιον κατέβαλεν ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὄντων, ὡς

πληρωταὶ ἐράνου τινός, ἐπειδὴ δὲν ἐδυνήθησαν διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς διανοίας των νὰ βλέψωσιν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀληθείας, καὶ δὲν ἐστοχάσθησαν, ὅτι αἱ τέχναι τῆς παρούσης ζωῆς ὕστερον διὰ τὰς ἀνάγκας καὶ χρείας τοῦ βίου ἐπενοήθησαν· ἐπειδὴ τὰ μὲν ἔρια ὑπῆρχον προτήτερα, ἡ δὲ ὑφαντικὴ τέχνη ἐγένετο ὕστερον διὰ τὴν χρείαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καθὼς καὶ τὸ ξύλον προϋπάρχον, ἔλαβεν ἔπειτα ἡ τεκτονικὴ τέχνη, καὶ μὲ τὴν ὕλην τοῦ ξύλου τούτου κατὰ τὰς διαφόρους χρείας ἐσχημάτισε διάφορα ποιήματα καὶ τεχνουργήματα· εἰς μὲν τοὺς ναύτας κωπία, εἰς δὲ τοὺς γεωργοὺς πτυάρια, καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας κοντάρια. Ὁ Θεὸς ὅμως πρὶν γεννήσει τὰ φαινόμενα κτίσματα, θελήσας νὰ δημιουργήσῃ τὰ μὴ ὄντα ὁμοῦ, ἐννόησε τί λογῆς πρέπει νὰ ἦναι ὁ σύμπας κόσμος, καὶ ἐν ταυτῷ ἐδημιούργησε τὴν ἁρμόδιαν ὕλην, καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Καὶ εἰς μὲν τὸν οὐρανὸν διώρισε φύσιν ἁρμόδιον, εἰς δὲ τὸ σχῆμα καὶ κατασκευὴν τῆς γῆς διέταξε πάλιν τὴν ὀφειλομένην φύσιν καὶ εἰς αὐτὴν ἁρμόζουσαν· παραπλησίως καὶ τὸ πῦρ, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν ἀέρα ἐσχημάτισε, καὶ ὁμοίως κατὰ τὴν θέλησίν του, καὶ ὅπως ὁ λόγος παντὸς δημιουργήματος ἐζήτει τὴν φύσιν καὶ ὕπαρξιν· καὶ ἐν συντόμῳ περιέσφιγξε τὸν ἀνομοιομερῆ ὅλον κόσμον μὲ ἕνα θεσμὸν φιλίας ἄρρητον, εἰς μίαν κοινωνίαν καὶ ἁρμονίαν θαυμάσιον, ὥστε καὶ τὰ πάνυ ἀπομεμακρυσμένα κατὰ τὸν τόπον καὶ τὴν φύσιν των, νὰ φαίνωνται ἡνωμένα διὰ τὴν μεταξύ των συμπάθειαν. Λοιπὸν ἂς παύσωσι τὰ μυθικά των πλάσματα, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐκμετρήσωσι μὲ τὴν ἀσθένειαν τῶν συλλογισμῶν των τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἀκατάληπτον, καὶ εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἀχώρητον, καὶ διὰ γλώσσης καὶ φωνῆς ἀνθρωπίνης παντελῶς ἀνεκδιήγητον.

Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὄχι ἐξ ἡμισείας

πάθε ἕν. ἀλλὰ ὁλόκληρον τὸν οὐρανόν, καὶ ὅλην τὴν γῆν, καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτῶν, καὶ τὴν φύσιν, καὶ τὸ εἶδος, καὶ σχῆμα των. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἐφευρετὴς μόνον εἰδῶν καὶ σχημάτων, ἀλλὰ δημιουργὸς καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ὄντων φύσεως· εἰδὲ ἐπιμένωσιν εἰς τὴν ἄνοιάν των ταύτην, ἃς ἀποκριθῶσιν εἰς ἡμᾶς, «πῶς ἡ δραστικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ παθητικὴ φύσις τῆς ὕλης συνέδραμον; «καὶ ἡ μὲν ὕλη ἔδωκε τὸ ὑποκείμενον χωρὶς μορφήν, ὁ δὲ Θεὸς τὸ εἶδος ἐμόρφωσεν, ὡς ἔχων τὴν σοφίαν τῶν σχημάτων χωρὶς τῆς ὕλης, διὰ νὰ γένῃ καὶ χορηγηθῇ καὶ διορθωθῇ τὸ ἐλλεῖπον τοῦ ἑνὸς παρὰ τοῦ ἄλλου· δηλαδὴ εἰς μὲν τὸν δημιουργὸν νὰ εὑρεθῇ ὕλη, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ δείξῃ τὴν τέχνην καὶ σοφίαν του, εἰς δὲ τὴν ὕλην νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀμορφίαν, καὶ τὴν τοῦ εἴδους στέρησιν; ἀλλὰ περὶ τούτων ἱκανὰ εἶναι τὰ προειρημένα, καὶ ἂς ἔλθωμεν εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς προκείμενον. «ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος.» Ὁ Προφήτης Μωυσῆς εἰπὼν

ΕΝ ΑΡΧΗ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ

Πολλὰ ἀπεσιώπησε, δηλαδὴ τὸ ὕδωρ, τὸν ἀέρα, τὸ πῦρ καὶ τὰ πάθη, ὅσα ἐκ τούτων συμβαίνουσι, τὰ ὁποῖα συνεδημιουργήθησαν, ὡς συμπληρωτικὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου· ἀπεσιωπήθησαν δὲ διὰ γυμνάσιον τοῦ νοός ἡμῶν, ἵνα ἀπὸ ὀλίγην ἀφορμὴν μὲ τὸν λογισμόν μας ἐπινοῶμεν τὰ ἐλλείποντα. Ἐπειδὴ λοιπὸν παρὰ τοῦ προφήτου Μωυσέως δὲν ἐλαλήθη, ὅτι καὶ τὸ ὕδωρ ἐποίησεν ὁ Θεός, γράφει δέ, ὅτι ἀόρατος ἦν ἡ γῆ, στοχάσου σὺ μὲ τὴν διάνοιάν σου, ἀπὸ ποῖον παραπέτασμα σκεπαζομένη οὐκ ἐφαίνετο· διότι μήτε τὸ πῦρ ἠδύνατο νὰ σκεπάσῃ αὐτήν, ὡς φωτιστικὸν καὶ διαλάμπον, μήτε ὁ ἀήρ, ὅστις φύσιν ἔχων ἀραιὰν καὶ διαφανεστάτην δέχεται ὅλα τὰ εἴδη τῶν ὁρατῶν, καὶ ἐκπέμπει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὁρώντων. Μένει λοιπὸν νὰ νοήσωμεν, ὅτι τὸ ὕδωρ ἐσκέπαζε τὴν

ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. ἐπειδὴ δὲν εἶχε λάβει ἀκόμη τὸν οἰκεῖον τόπον εἰς τὰ τῶν θαλασσῶν συστήματα, καθὼς καὶ τώρα βλέπομεν τὰς πλημμύρας τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουσι τῆς γῆς τὴν καρποφορίαν, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὑπῆρχε καὶ ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος· ἐπειδὴ κατασκευὴ τῆς γῆς ὑπάρχει ὁ φυσικὸς στολισμός της, δηλαδὴ τὰ χωράφια καρποφοροῦντα εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τῆς γῆς τὰς κοιλότητας, οἱ λειμῶνες καὶ τὰ λιβάδια χλοάζοντα, καὶ μὲ διάφορα ἄνθη στολιζόμενα· αἱ νάπαι θάλλουσαι, καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων ἀπὸ διάφορα φυτὰ κατασκιαζόμεναι, τὰ ὁποῖα ἅπαντα ἡ γῆ ἀκόμη δὲν εἶχε βλαστήσει διὰ τὴν πλημμύραν τῶν ὑδάτων ἑτοιμαζομένη μὲν εἰς τὴν ἁπάντων ἀναβλάστησιν, διὰ ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ δύναμιν, προσμένουσα δὲ τὸν προσήκοντα καιρόν, διὰ νὰ ἐκβάλῃ εἰς τὸ φανερὸν μὲ τὴν θείαν προσταγὴν τὰ αὐτῆς βλαστήματα.

Ἀλλὰ καὶ σκότος λέγει ἡ Γραφὴ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· Πάλιν καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ μυθολογίας, καὶ ἀρχαὶ ἀναπλασμάτων δυσσεβείας ἐκείνων, οἵτινες παρατρέπουσι τὰ λόγια τῆς Γραφῆς εἰς τὰ ἴδιά των θελήματα· διότι δὲν ἐξηγοῦσι τὸ σκότος κατὰ τὴν φύσιν του, ὡς ἀέρα ἀφώτιστον, ἢ τόπον ἰσκιωμένον ἀπὸ κανὲν μέσον καὶ σωματικὸν ἐμπόδιον, ἢ ἐστερημένον φωτισμοῦ ἔκ τινος ἄλλης αἰτίας, ἀλλ' ἐξηγοῦσιν αὐτὸ δύναμίν τινα κακήν, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ἐξηγοῦσι τὸ σκότος κακόν, ἔχον τὴν ἀρχὴν ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἀποφαίνονται ἀντικείμενον καὶ ἐναντίον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, καὶ λέγουσιν οὕτως. Ἂν ὁ Θεὸς ἦναι φῶς, τὸ ἐναντίον εἰς αὐτὸ τὸ φῶς, κατὰ τὸν στοχασμὸν τῆς διανοίας, θέλει εἶναι σκότος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ ἄλλο, ἀλλ' ὑπάρχει κακὸν αὐτογέννητον, σκότος ἐναντίον ψυχῶν, θανάτου πρόξενον, καὶ ἀντικείμενον πάσης ἀρετῆς καὶ ἀγαθότητος· τοῦτο δέ, ὅτι δὲν ἔγινε παρὰ Θεοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἐδημι-

ουργήθη, σπουδάζουσιν ὡς πεπλανημένοι νὰ ἀποδείξωσι, καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ προφητικὰ λόγια· ἀπὸ αὐτὴν δὲ τὴν κακὴν δόξαν πόσα πονηρὰ καὶ ἄθεα δόγματα συνεπλάσθησαν. καὶ ἀρχὴν ἔλαβον, ὁποῖοι λύκοι βαρεῖς διασχίζοντες τὸ ποίμνιον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν μικρὰν ταύτην φωνὴν δὲν ἔλαβον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, διὰ νὰ σπείρωσι βλασφημίας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν, καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος; οἱ Μαρκίωνες, οἱ Οὐαλεντῖνοι, οἱ βδελυκτοὶ Μανιχαῖοι, τοὺς ὁποίους σηπεδόνα τῶν Ἐκκλησιῶν ὀνομάζων τις, δὲν ψεύδεται; οὗτοι πάντες, δὲν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν αἱρέσεών των ἀπὸ τὴν τοιαύτην βλασφημίαν, ὦ ἄνθρωπε, διατί τρέχεις μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, εὑρίσκων ἀφορμὰς τῆς ἰδίας σου ἀπωλείας, ὁ λόγος τῆς Γραφῆς εἶναι ἁπλοῦς, καὶ εἰς ὅλους εὐκατάληπτος, ἡ γῆ εἶναι ἀόρατος λέγει· ποία εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀορασίας; ὅτι ἐπεπόλαζεν ἐπάνω εἰς αὐτὴν ἄβυσσος, ἡ δὲ ἄβυσσος φανερώνει πλῆθος ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ βλέψωσι τὸ τέλος, καὶ τὸν βυθόν, ὃν ἔχουσιν ὑποκάτωθεν. Ἀλλ' ἐγνωρίσαμεν πολλὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται πολλάκις εὑρισκόμενα ἐντὸς ὑδάτων, λεπτοτέρων καὶ καθαρωτέρων· Πῶς λοιπὸν κανὲν μέρος τῆς γῆς δὲν ἐφαίνετο διὰ μέσου τῶν ὑδάτων; ὅτι ἀκόμη ὁ ἀήρ, ὅστις ἦτον ὁλόγυρα εἰς αὐτὰ εὑρίσκετο ἐσκοτισμένος καὶ ἀφώτιστος· διότι αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου διαπερῶσαι καὶ διαβαίνουσαι ἐντὸς τῶν ὑδάτων, δείχνουσι πολλάκις καὶ τὰς μικρὰς ψηφῖδας τὰς εὑρισκομένας εἰς τὸ βάθος· ἀλλ ἐν καιρῷ νυκτὸς βαθείας δὲν δύναταί τις νὰ ἴδῃ τὰ εὑρισκόμενα ἐντὸς τῶν ὑδάτων· ὥστε ἡ ἀορασία τῆς γῆς ἀποδεικνύει, ὅτι ἄβυσσος. πλῆθος ὑδάτων ἦτο ἐπάνω εἰς αὐτήν, καὶ αὐτὰ τὰ ὕδατα ἔτι ἐσκοτισμένα καὶ ἀφώτιστα. Λοιπὸν οὔτε ἄβυσσος πλῆθος δυνάμεων ἀντικειμένων ἦτο, καθὼς τινὲς ἐφαντάσθησαν, οὔτε σκότος, δύναμις πονηρὰ ἐξ ἀρχῆς ἐναντιουμένη εἰς τὸ ἀγαθόν· διότι ὅταν δύο πράγματα ὑποτεθῶσιν ἐξ

ἴσου ἀντικείμενα ἀναμεταξύ των, ἐξ ἀνάγκης θέλουσι φθείρει τὴν σύστασίν των, καὶ θέλουσιν ἔχει πάντοτε μάχην καὶ φιλονεικίαν ἀνάμεσόν των, καὶ ἂν τὸ ἓν κατανικήσῃ τὸ ἄλλο κατὰ τὴν δύναμιν, φθείρει καὶ ἀφανίζει αὐτὸ παντελῶς· ὥστε, εἰμὲν λέγουσι τὴν ἐναντίωσιν τοῦ κακοῦ ἰσοδύναμον μὲ τὸ ἀγαθόν, εἰσφέρουσι πόλεμον ἀκατάπαυστον, καὶ τὴν φθορὰν παντοτινήν, ἢ εἰς τὸ ἓν μέρος, ἢ εἰς τὸ ἄλλο τὸ κυριευόμενον. Εἰδὲ τὸ ἀγαθὸν ὑπερβαίνει κατὰ τὴν δύναμιν, διὰ ποίαν αἰτίαν ἡ φύσις τοῦ κακοῦ νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς παντελῆ ἀφανισμόν; καὶ σιωπῶν τὴν ἀντιστροφὴν διὰ τὸ ἀθέμιτον. Θαυμάζω πῶς δὲν φρίττουσιν, ὑποπίπτοντες εἰς τοιαύτας ἀθεμίτους βλασφημίας οἱ τάλανες. Πρὸς τούτοις δὲν εἶναι εὐσεβὲς τὸ νὰ λέγωσιν, ὅτι τὸ κακὸν ἐγένετο ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐπειδὴ κανὲν ἐναντίον δὲν γίνεται ἀπὸ ἐναντίον, δηλαδὴ οὔτε ἡ ζωὴ ποτὲ γεννᾷ θάνατον, οὔτε τὸ σκότος γίνεται ἀρχὴ τοῦ φωτός, οὔτε ἡ ἀσθένεια ποιεῖ τὴν ὑγείαν, ἀλλ' αἱ μὲν διαθέσεις μεταβαλλόμεναι, ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐναντίον εἰς τὸ ἐναντίον· εἰς δὲ τὰς γενέσεις προέρχεται καθὲν γινόμενον ἀπὸ τὰ ὁμογενῆ, καὶ ἀπὸ τὰ ἐναντία· ἀντιλέγουσιν ὅμως οὕτως, ἂν τὸ κακὸν μήτε ἀγέννητον ὑπάρχει, μήτε παρὰ Θεοῦ ἐγένετο, πόθεν ἔχει τὴν φύσιν του; ἐπειδή, ὅτι ὑπάρχουσι κακὰ εἰς τὸν κόσμον, κανεὶς δὲν ἀντιλέγει· τί ἐστὶ λοιπὸν τὸ κακόν; ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι τὸ κακὸν εἶναι ὄχι φύσις ζῶσα καὶ ἔμψυχος, ἀλλὰ διάθεσις ἐντὸς τῆς ψυχῆς ἐναντιουμένη εἰς τὴν ἀρετήν, καὶ προξενεῖται αὐτὴ ἡ διάθεσις εἰς τοὺς ἀμελεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀμελείας των ὑστερήθησαν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετήν.

Λοιπὸν μὴ στοχάζεσαι τὸ κακὸν ἔξωθεν, μήτε φαντάζου καμμίαν φύσιν κακίας ἀρχέγονον, ἀλλὰ καθεὶς ἂς γνωρίζῃ τὸν ἑαυτόν του αἴτιον τῆς κακίας του· διότι τὰ γινόμενα, ἄλλα μὲν γίνονται εἰς ἡμᾶς φυσικῶς, καθὼς τὸ γηρατεῖον καὶ ἡ ἀσθένεια, καὶ ἄλλα τυχηρῶς· καθὼς αἱ δυστυχίαι καὶ λοιπαὶ περιστάσεις

τῶν λυπηρῶν ἢ τῶν χαροποιῶν συμβαίνουσιν ἐξ ἄλλης αἰτίας, χωρὶς καμμίαν προβούλευσιν· καθὼς εὕρηκε θησαυρὸν ὁ σκάπτων πηγάδιον, ἢ καθὼς ἀπαντᾷ κύνα λυσσῶντα ὁ τρέχων εἰς ἀγορὰν ἀνελπίστως· ἄλλα δὲ γινόμενα, ὑπάρχουσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν μας νὰ γένωσιν, ἢ νὰ μὴ γένωσι, καθὼς εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν παντὸς νὰ νικήσῃ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, ἢ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἡδονὰς καὶ τὴν αὐτοῦ ὄρεξιν· χάριν λόγου εἰς τὴν ἐξουσίαν ἑκάστου κεῖται νὰ νικήσῃ τὸν θυμόν, ἢ νὰ κτυπήσῃ ἐκεῖνον, ὅστις τὸν παρώξυνε· καὶ νὰ λαλήσῃ τὰ ἀληθῆ ἢ ψεύματα· νὰ ἦναι ταπεινός, πρᾶος ἢ ὑπερήφανος καὶ κενόδοξος· ἐπειδὴ ὅσα εἰς τὴν ἐξουσίαν ἑκάστου κεῖνται, ἂς μὴ ζητῇ τὰς αἰτίας τούτων ἔξωθεν, ἀλλὰ γνώριζε, ἄνθρωπε, ὅτι τὸ κυρίως κακόν, προέρχεται καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν κλίσιν ἑκάστου καὶ προαίρεσιν· διότι ἂν προήρχετο ἀκουσίως καὶ χωρὶς τοῦ ἀνθρώπου τὴν θέλησιν, δὲν θὰ ἐφοβοῦντο οἱ ἀδικοῦντες καὶ ἁμαρτάνοντες τόσον πολὺ τοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι παιδεύουσι διὰ μέσου τῶν κριτῶν τοὺς κακοὺς καὶ πονηροὺς κατὰ τὸ πρέπον καὶ δίκαιον. Ταῦτα δὲ εἶπον διὰ τὸ κυρίως προαιρετικὸν κακόν, καὶ ὄχι δι' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα νομίζουσι κακὰ οἱ ἄνθρωποι, πτωχείαν, ἀτιμίαν, θάνατον, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐπώδυνα· ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐκείνου ἐναντία δὲν συναριθμοῦμεν εἰς τὰ μεγάλα καλά· διότι ἄλλα μὲν φυσικῶς συμβαίνουσιν, ἄλλα δὲ συμφερόντως συνεχωρήθησαν· λοιπὸν ἂς ἀπορρίψωμεν πᾶσαν ἄλλην ἐξήγησιν διὰ τὴν σημασίαν τοῦ σκότους, καὶ ἂς ὑποδεχθῶμεν τὸν σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς, ἀκολουθοῦντες ἁπλῶς καὶ ἀπεριεργάστως τὸ θεῖον βούλημα. Ὁ λόγος δὲ ζητεῖ διὰ νὰ φανερώσωμεν ἂν τὸ σκότος ἐδημιουργήθη ὁμοῦ μὲ τὸν κόσμον, καὶ ἂν ἦναι ἀπὸ τὸ φῶς παλαιότερον, καὶ διατὶ τὸ χειρότερον εἶναι πρεσβύτερον; λέγομεν λοιπόν, ὅτι καὶ τὸ σκότος τοῦτο, τὸ ὁποῖον διαλαμβάνει ἡ θεία Γραφή, δὲν ἔλαβε τὴν ὑπόστασίν του κατὰ φύσιν, ἀλλ' ὁ-

πάρχει πάθος συμβεβηκὸς εἰς τὸν ἀέρα ἀπὸ τὴν τοῦ φωτὸς ἔλλειψιν.; Ἀπὸ ποῖον δὲ φῶς εὑρέθη ἐξαίφνης ὁ τόπος οὗτος τοῦ κόσμου παντὸς ἐστερημένος, ὥστε νὰ εὑρίσκηται σκότος ἐπάνω εἰς τὸν ἀέρα, καὶ εἰς ὅλα τὰ ὕδατα; στοχαζόμεθα ὅτι πᾶν ὅ,τι ἦτο πρὶν δημιουργηθῇ ὁ αἰσθητὸς οὗτος κόσμος, βέβαια εἰς φωτισμὸν ἦτο· διότι δὲν εὑρίσκοντο εἰς σκότος αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις, καὶ ὅλα τὰ ἐπουράνια στρατεύματα, καὶ εἴτι ἄλλο ὀνόμαστον καὶ ἀκατονόμαστον ἀπὸ τὰ νοητὰ καὶ λειτουργικὰ πνεύματα· ἀλλ' εἶχον τὴν πρέπουσαν κατάστασίν των ἐντὸς φωτός, καὶ πᾶσαν πνευματικὴν εὐφροσύνην, βέβαια· καὶ ὅστις ἐλπίζει νὰ ἀπολαύσῃ ἐκεῖνο τὸ ὑπερουράνιον φῶς εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῶν ἁγίων, δὲν θέλει ἐναντιωθῇ εἰς τὰ εἰρημένα νοήματα. Δι' ἐκεῖνο τὸ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς φῶς καὶ ὁ σοφὸς Σολομῶν λέγει, «Φῶς δικαίοις διὰ παντός» καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος, «Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς ἐν τῇ μερίδι τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί» διότι, καθὼς οἱ κολαζόμενοι πέμπονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τοιουτοτρόπως βέβαια καὶ οἱ ἅγιοι πάντες, ἔχουσι τὴν ἀνάπαυσίν των ἐντὸς τοῦ ὑπερκοσμίου ἐκείνου φωτὸς καὶ ὑπερουρανίου. Λοιπὸν ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς ἐγένετο κατὰ προσταγὴν Θεοῦ, ἐξαπλωθεὶς παρευθὺς μὲ σῶμα καὶ στερέωμα συνεχές, τὸ ὁποῖον φυσικῶς διεχώρησε τὰ ἔξω ἀπὸ τὰ ἐνδότερα, ὡς ἓν καταπέτασμα, κατέστησε καὶ τὸν χωρισθέντα τόπον τοῦ κόσμου τούτου ἀφεγγῆ καὶ ἀφώτιστον, διακόψας μὲ τὴν ἰδίαν του περιφέρειαν, τὴν λάμψιν, καὶ τὸν φωτισμόν, ὅστις τὸ πᾶν ἐφώτιζε. Διότι τρία πρέπει νὰ συνδράμωσιν εἰς τὴν σκιάν, τὸ φῶς, τὸ σῶμα, καὶ ὁ τόπος ὁ ἀφώτιστος. Τὸ σκότος λοιπὸν τὸ ἐγκόσμιον συνέβη ἀπὸ τὴν σκιὰν τοῦ οὐρανίου στερεώματος, καὶ νόησον τὸ λεγόμενον ἀπὸ τοῦτο τὸ καθαρὸν παράδειγμα. Βάλε μίαν σκηνὴν πολλὰ πυκνὴν καὶ στεγανὴν ἐν καιρῷ μεσημβρίας ἐπάνω σου, καὶ

βλέπεις, ὅτι θέλει ἀποτελεσθῆ ἓν σκότος αὐτοσύστατον τοιοῦτο κακόν, ὑπολάμβανε καὶ τὸ σκότος ἐκεῖνο τὸ ἐγκόσμιον, τὸ ὁποῖον λέγεται, ὅτι ὑπῆρχεν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, ἐπειδὴ τὰ τέλη τοῦ ἀέρος εἰς τὰς ἐπιφανείας τῶν σωμάτων πλησιάζουσι, καὶ τότε τὸ ὕδωρ ἦτο ἐπιπολάζον ἐπάνω εἰς τὴν γῆν· διὰ τοῦτο ἀναγκαίως ἐρρέθη, ὅτι τὸ σκότος ἦτο ἐπάνω τῆς ἀβύσσου.

„ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑ ΘΕΟΥ, ΦΗΣΙΝ, ΕΠΕΦΕΡΕΤΟ ΕΠΑΝΩ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ"

Ἂν ὁ θεῖος Μωυσῆς μὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐννοῇ τὴν χύσιν τοῦ ἀέρος, ἔχεις τὰ τέσσαρα στοιχεῖα τοῦ κόσμου συναριθμούμενα, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς οὐρανόν, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, χεόμενον ἤδη καὶ ῥέοντα· ἄλλως μὲ τὸ πνεῦμα Θεοῦ, φανερώνει ὁ συγγραφεὺς τὸ πανάγιον καὶ συναΐδιον πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐνεκρίθη ἀληθέστερον· (ἐπειδὴ δὲν ὀνομάζεται ἄλλο πνεῦμα Θεοῦ ἀπὸ τὴν θείαν Γραφήν, παρὰ τὸ πανάγιον πνεῦμα τὸ ὁμοούσιον πατρὶ καὶ υἱῷ, καὶ τῆς ἁγίας τριάδος συμπληρωτικόν, διότι τοῦτο τὸ πανάγιον πνεῦμα ἀξιοῦται ἐξαιρέτως καὶ ἰδιαζόντως τοιαύτης ἐνθυμήσεως καὶ ὀνομασίας, πνεῦμα Θεοῦ.) Δεξάμενος δὲ ταύτην τὴν διάνοιαν, θέλεις εὕρει μεγάλην τὴν ὠφέλειαν. Πῶς λοιπὸν ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος τὸ πανάγιον πνεῦμα; λέγω λόγον ὄχι ἴδιον, ἀλλὰ θεοφόρου ἀνδρὸς Σύρου, ὁ ὁποῖος ἐξηγεῖ τὴν ἔννοιαν ταύτην τοῦ ῥητοῦ. « ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος » ἀντὶ τοῦ συνέθαλπε καὶ ἐζωογόνει τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων, καθὼς περιθάλπει τὰ ὠὰ ἡ ὄρνις, καὶ δίδει ζωτικὴν εἰς αὐτὰ δύναμιν· ὁ ὁποῖος εἶναι ἀξιόπιστος, καὶ διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ πνευματικὴν σοφίαν, καὶ διότι ἡ Συριακὴ διάλεκτος εἶναι καθαρωτέρα, καὶ εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν μᾶλλον πλησιάζουσα, καὶ ἐκ τούτου προσεγγίζει καὶ εἰς τὰ νοήματα τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς περισσότερον· τοιουτοτρόπως οὗτος ὁ ἀνὴρ σαφηνίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ ῥητοῦ.

«ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑ ΘΕΟΥ ΕΠΕΦΕΡΕΤΟ ΕΠΑΝΩ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ»

Τουτέστι τὸ πνεῦμα Θεοῦ παρατηροῦσε καὶ ἡτοίμαζεν εἰς ζωογονίαν τὴν φύσιν τοῦ ὕδατος. Λοιπὸν ἀποδεικνύεται ἱκανῶς ἐκ τῶν εἰρημένων τούτων, καὶ τὸ ἀμφιζητούμενον παρά τινων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι δὲν ἀπολείπεται ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν τῆς παναγίας Τριάδος ἐνέργειαν.

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΓΕΝΗΘΗΤΩ ΦΩΣ»

Πρώτη φωνὴ Θεοῦ τὴν φύσιν τοῦ φωτὸς ἐδημιούργησε. τὸ σκότος ἠφάνισε, τὴν κατήφειαν διέλυσε, τὸν κόσμον ὅλον ἐφώτισεν, εἰς ὅλα ὁμοῦ χαριεστάτην ὄψιν καὶ τερπνοτάτην ἔφερε. διότι ὁ οὐρανὸς ὑπάρχων ἕως τότε σκεπασμένος, ἐφανερώθη εἰς τὸν κόσμον ὡραιότατος καὶ ὑπέρλαμπρος, καθὼς ἔτι ἐμφαίνεται. Παρομοίως καὶ ὁ ἀὴρ ἐφωτίσθη, καὶ ἔχων ὁλόκληρον τὸ φῶς, περιέλαμπε τὰ πέρατα τῆς γῆς μὲ τὰς φωτοχυσίας του· διότι ἔφθασεν ἡ λάμψις τοῦ φωτισμοῦ του ἕως τὸν οὐρανόν, καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀνατολικὰ καὶ δυτικά, βόρεια καὶ νότια μὲ πολλὴν ὀξύτητα· διότι τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις αὐτοῦ τοῦ ἀέρος, λεπτὴ καὶ διαφανής, ὥστε ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἐκπέμπει εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς φωτοχυσίας του. Καὶ καθὼς τὰς ὄψεις ἡμῶν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ παραπέμπει εἰς τὰ ὁρώμενα, τοιουτοτρόπως καὶ τὰς προσβολὰς τοῦ φωτὸς ἐν ἀκαρεῖ δέχεται εἰς ὅλα τὰ μέρη του. Ἀλλὰ καὶ ὁ αἰθήρ, καὶ τὰ ὕδατα τότε ἐγένοντο φωτεινότερα, ὄχι μόνον φωτιζόμενα, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀντιπέμποντα λάμψεις φωτισμοῦ κατὰ ἀνάκλασιν εἰς πᾶν μέρος μὲ τρόπον θαυμάσιον. Ὅλα, λέγω, ἡ θεία φωνὴ μετέβαλεν εἰς πολλὴν τερπνότητα καὶ λαμπρότητα· καὶ καθὼς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι χύνουσι τὸ ἔλαιον εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, φωτίζουσι τὰ βάθη αὐτῆς, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων ἔβαλεν εἰς τὸν κόσμον τὴν χάριν τοῦ φωτισμοῦ μὲ πολλὴν καὶ ἀκατάληπτον ὀξύτητα, καὶ ἡ προσταγὴ ἔ-

γίνεν ἔργον, καὶ φύσις οὐσιώδης ἐγένετο. Ἀπὸ τὴν ὁποίαν φύσιν τοῦ φωτὸς γλυκύτερόν τι δι' ἀπόλαυσιν νὰ ἐννοήσῃ ἀνθρώπου λογισμὸς δὲν δύναται. Ἀλλ' ὅταν λέγωμεν φωνὴν Θεοῦ, καὶ λόγον, καὶ πρόσταγμα, δὲν νομίζομεν τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Θεοῦ, παρομοίως μὲ τὴν φωνὴν τὴν ἀνθρωπίνην, ἡ ὁποία ἐκπέμπεται μὲ κτύπον ἀπὸ τὰ φωνητικὰ ὄργανα, καὶ τὸν ἀέρα σχηματίζει διὰ μέσου τῆς γλώσσης παρόμοιον, ἀλλὰ νοοῦμεν, ὅτι τὸ νεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ θείῳ του θελήματι σχηματίζεται εἰς εἶδος προστάγματος διὰ τὸ εὐκατάληπτον.

ΚΑΙ ΕΙΔΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟ ΦΩΣ ΟΤΙ ΚΑΛΟΝ.

Μὲ τίνα τρόπον ἡμεῖς νὰ ἐπαινέσωμεν ἀξίως τὴν φύσιν τοῦ φωτός, τὸ ὁποῖον προέλαβε τὴν μαρτυρίαν, ἀπὸ τὸν ἴδιον δημιουργόν, ὅτι εἶναι καλόν, καὶ ὁ λόγος τοῦ ἐγκωμίου στέλλει τὴν κρίσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, μὴ δυνάμενος νὰ ἐκφωνήσῃ τι περισσότερον, παρ' ὅσον δέχεται καὶ μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ αἴσθησις τῆς ὁράσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ καλλονὴ παντὸς σώματος γίνεται ἀπὸ τὴν συμμετρίαν τῶν μερῶν καὶ ἀπὸ τὴν φαινομένην εὔχροιαν καὶ φαιδρότητα, πῶς τὸ καλὸν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ εἰς τὴν φύσιν τοῦ φωτὸς τὴν ἁπλῆν καὶ ὁμοιομερῆ ὑπάρχουσαν; Βέβαια, ὄχι ἀλλόθεν, ἢ ὅτι ἡ συμμετρία τοῦ φωτὸς δὲν θεωρεῖται εἰς τὰ ἴδια μέρη του, ἀλλὰ εἰς τὴν γλυκύτητα, ἣν προξενεῖ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τερπνότητα· διότι καὶ ὁ χρυσὸς λέγεται καλὸς τοιουτοτρόπως, ὄχι ἀπὸ τὴν συμμετρίαν τῶν μερῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν στιλπνότητα, ἣν προξενεῖ εἰς τὴν ὄψιν, καὶ λαμπρότητα· καὶ ὁ αὐγερινὸς ἀστὴρ καὶ ἕσπερος, λέγεται καλλίτερος καὶ ὡραιότερος τῶν λοιπῶν ἀστέριων, ὄχι διὰ τὴν συμμετρίαν τῶν μελῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν γλυκυτάτην λάμψιν, ἣν ἐκπέμπει εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων ὄμματα. Ἔπειτα ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς καλλονῆς τοῦ φωτὸς ἐγένετο, ὄχι μόνον διὰ τὴν τερπνότητα, τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς τὰς ὄψεις, ἀλλὰ πάν-

τως διὰ τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν μετὰ ταῦτα θέλει προξενήσει εἰς τὰ ζῶα, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἦσαν ὀφθαλμοὶ διακρίνοντες τὴν καλλονὴν τοῦ φωτός. «Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους.» Τουτέστι κατεσκεύασεν ὁ Θεὸς τὴν φύσιν τοῦ φωτὸς ἀντικειμένην καὶ ἄμικτον. «Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα.» Ἀφοῦ ἔγινεν ὁ ἥλιος, τότε γίνεται ἡμέρα, ὅταν εὑρίσκεται ὁ ἥλιος ἐπάνω εἰς τὸ ἡμισφαίριον τῆς γῆς, καὶ φωτίζεται ὁ ἀὴρ ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας του· καὶ νὺξ πάλιν τότε γίνεται, ὅταν ἀποκρύπτεται, καὶ διὰ τὴν μεσολαβήσιν τῆς γῆς, σκιάζεται ὁ ἀήρ, ὅστις εἶναι ἐπάνω της· ἀλλὰ τότε ἐγένετο ἡμέρα καὶ ἀκολούθως ἡ νύξ, ὄχι ἀπὸ τὴν κίνησιν τὴν ἡλιακήν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ πρωτόκτιστον, ἀναχεόμενον καὶ πάλιν συστελλόμενον κατὰ τὸ μέτρον τοῦ θείου προστάγματος.

ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΣΠΕΡΑ ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΠΡΩΙ ΗΜΕΡΑ ΜΙΑ.

Ἡ ἑσπέρα ὑπάρχει σύνορον κοινὸν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, καὶ ἡ πρωΐα πάλιν γειτονιὰ τῆς νυκτὸς πρὸς τὴν ἡμέραν. Λοιπὸν διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἡμέραν τὰ πρωτεῖα τῆς γενέσεως, εἶπε πρότερον τὸ τέλος τῆς ἡμέρας, ἔπειτα τὸ τέλος τῆς νυκτὸς, ὡς ἀκολουθούσης τῆς νυκτὸς κατόπιν τῆς ἡμέρας· διότι πρὶν κτισθῇ τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον, δὲν ἦτο νύξ, ἀλλὰ σκότος· καὶ ἡ νὺξ ὠνομάσθη ὄχι τὸ σκότος ἐκεῖνο, ἀλλ' ἡ διαστολὴ καὶ διαφορὰ τῆς ἡμέρας, καὶ διὰ τοῦτο ἔλαβεν ὕστερον ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοιαύτην ὀνομασίαν νεωτέραν. «Ἐγένετο λοιπὸν ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐα, ὅπερ φανερώνει τὸ ἡμερονύκτιον· καὶ δὲν ὠνόμασε τοῦτο ἡμέρα, καὶ νύξ, ἀλλ' ἔδωκεν ὅλην τὴν ὀνομασίαν εἰς τὸ κυριώτερον· καὶ ἤθελες εὑρεῖ αὐτὴν τὴν συνήθειαν εἰς ὅλην τὴν Γραφὴν διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου, μόνον τὰς ἡμέρας μετροῦσαν, καὶ ὄχι τὰς νύκτας, «καθὼς, αἱ ἡ-

μέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν, τοῦ Προφητάνακτος, καὶ αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς μου μικραὶ καὶ πονηραὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰακὼβ καὶ ἄλλοθι ὁ αὐτός. πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου ». Λοιπὸν ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς παρούσης γραφικῆς ἱστορίας, νομοθεσία τις καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐγένετο.

« ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΣΠΕΡΑ, ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΠΡΩΙ ΗΜΕΡΑ ΜΙΑ »

Διατί δὲν εἶπε πρώτην, ἀλλὰ μίαν; ἐνῷ ἦτο φυσικὸν νὰ τὴν ὀνομάσῃ πρώτην ἐπειδὴ εἶχε νὰ συναριθμήσῃ δευτέραν, τρίτην, καὶ τετάρτην; εἶπε δὲ μίαν, ἢ διὰ νὰ συνάψῃ τὸν χρόνον τοῦ ἡμερονυκτίου, καὶ νὰ τὸν διορίσῃ μέτρον ἡμέρας καὶ νυκτός, δηλαδὴ τὸ διάστημα τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν εἰς μίαν ἡμέραν, συναριθμούμενον ὁμοῦ καὶ τὸ διάστημα τῆς νυκτός· ἢ διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι ἀπὸ τὸ αὐτὸ σημεῖον εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν εἰς μίαν ἡμέραν γίνεται ὥστε ὁσάκις, διὰ τῆς κυκλοφορίας τοῦ ἡλίου, ἑσπέρα καὶ πρωῒ γίνεται εἰς τὸν κόσμον, νὰ τελειώνῃ εἰς διάστημα μιᾶς ἡμέρας, καὶ ὄχι εἰς περισσότερον. Ἔχει δὲ καὶ ἄλλην κυριωτέραν ἔννοιαν, μυστικὴν καὶ ἀπόρρητον, διὰ τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν ἡ Γραφὴ τὴν πρώτην ἡμέραν μίαν, καὶ ὄχι πρώτην, ὅτι ἴσως ὁ κτίστης τοῦ χρόνου καὶ ποιητὴς Θεός, μέτρα εἰς αὐτὸν τὸν χρόνον καὶ σημεῖα ἔβαλε, τὰ διαστήματα τῶν ἡμερῶν, διὰ νὰ μετρῆται μὲ τὴν ἑβδομάδα, καὶ πάλιν ἡ ἑβδομὰς νὰ γυρίζῃ εἰς τὸν ἑαυτόν της μετροῦσα τοῦ χρόνου τὴν κίνησιν· τὴν δὲ ἑβδομάδα νὰ ἐκπληρώνῃ ἡ μία ἡμέρα, ἐπαναστρέφουσα εἰς τὸν ἑαυτόν της ἑπτάκις· τοῦτο δὲ εἶναι σχῆμα κυκλικόν, τὸ ὁποῖον ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἀρχίζει, καὶ πάλιν τελειώνει εἰς ἑαυτό, καθὼς γίνεται τοῦτο καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ ὁποῖος γυρίζει ἀενάως εἰς ἑαυτόν, καὶ δὲν τελειώνει πώποτε. Διὰ τοῦτο τὴν πρώτην ἀρχήν, καὶ κεφαλὴν τοῦ χρόνου, δὲν ὠνόμασε πρώτην ἡμέραν, ἀλλὰ μίαν, διὰ νὰ ἔχῃ ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν τὴν εἰς τὸν αἰῶνα συγγένειαν· διότι ἐ-

γενν ἥτις δείχνει ἀκοινωνησίαν εἰς ἄλλο, ἀρμοδίως ὠνομάσθη μία, ὁμοίως μοναχή. Ἂν δὲ ἡ Γραφὴ λέγῃ εἰς πολλὰ μέρη αἰῶνα αἰώνων καὶ αἰῶνας αἰώνων, φανερώνουσα εἰς ἡμᾶς πολλοὺς αἰῶνας, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μετρᾷ ἐκεῖ πρῶτον αἰῶνα, ἢ δεύτερον, ἢ τρίτον, δείχνει καὶ ἐξηγεῖ εἰς ἡμᾶς μὲ τοὺς αἰῶνας αἰώνων, καταστάσεις καὶ διαφορὰς πολυειδῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι τέλη, καὶ περιγραφάς, καὶ διαδοχὰς ἄλλων αἰώνων· διότι λέγει, «Ἡμέρα Κυρίου μεγάλη καὶ ἐπιφανής» καὶ πάλιν, «Ἵνα τί ἡμῖν ζητεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου, καὶ αὕτη σκότος, καὶ οὐ φῶς» σκότος δηλονότι εἰς τοὺς ἀξίους τοῦ σκότους· τὴν δὲ ἡμέραν ἐκείνην ἡ θεία Γραφὴ ἀποφαίνεται ἀτελεύτητον, καὶ ἀνέσπερον, καὶ ἀδιάδοχον, τὴν ὁποίαν καὶ ὀγδόην ὠνόμασεν ὁ Προφητάναξ· ἐπειδὴ ὑπάρχει ἔξω τοῦ ἑβδοματικοῦ τούτου χρόνου· ὥστε κἂν ἡμέραν εἴπῃς ἐκείνην τὴν μέλλουσαν, κἂν αἰῶνα, τὸ ἴδιον ἔχει νόημα. Λοιπὸν εἴτε ἡμέρα λέγεται ἐκείνη, ἡ κατάστασις μία εἶναι, καὶ ὄχι πολλαί· εἴτε αἰὼν ὀνομάζεται, μοναχὸς ἐστί, καὶ ὄχι πολλοί. Διὰ τοῦτο καὶ ὠνόμασε τὴν πρώτην ἡμέραν μίαν, ὅτι εἶναι εἰκὼν καὶ τύπος τοῦ ἀτελευτήτου αἰῶνος, τοῦ μέλλοντος διὰ νὰ σύρῃ καὶ τὴν διάνοιάν μας εἰς ἐκείνην τὴν μέλλουσαν ζωήν. Ἡ πρώτη ἡμέρα δὲ αὕτη ὀνομαζομένη μία, ὑπάρχει ἀπαρχὴ τῶν ἡμερῶν, συνομῆλιξ μὲ τὸ φῶς, καὶ προεικονίζει τὴν ἁγίαν Κυριακήν, τὴν τετιμημένην διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Λοιπὸν

«ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΣΠΕΡΑ ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΠΡΩΙ ΗΜΕΡΑ ΜΙΑ.»

Πλὴν ἐκεῖνοι οἱ λόγοι τῆς ἑσπέρας ἐμποδίζουσι τὴν ὁμιλίαν μας, ἐπειδὴ κατέλαβεν ἡμᾶς ἡ παροῦσα ἑσπέρα· ἀλλ' ὁ πατὴρ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὅστις ἐστόλισε τὴν ἡμέραν μὲ τὸ οὐράνιον φῶς, καὶ τὴν νύκτα ἐφαίδρυνε μὲ τοὺς φωτισμοὺς τοῦ πυρός, καὶ ἡτοίμασε τὴν μέλλουσαν ἀνάπαυσιν εἰς τὸ φῶς, τὸ νοερὸν καὶ ἀκατάπαυστον, ἐκεῖνος εὔχομαι νὰ φωτίσῃ τὰς ψυχάς σας

μὲ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ νὰ φυλάξῃ τὴν ζωήν σας ἀναμάρτητον καὶ ἀκίνδυνον, καὶ ὁδηγήσῃ πάντας εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδόν, «Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατεῖν», κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, διὰ νὰ λάμψητε, ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, οἱ ἡμέτερον καύχημα, κατὰ τὴν λαμπρὰν καὶ ἐπιφανῆ ἡμέραν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΤΗΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ.

Τὰ ἔργα τῆς πρώτης ἡμέρας, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν τῆς μιᾶς, καὶ τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔλαβε φυσικῶς ἀπὸ τὸν ποιητήν, καὶ ὠνομάσθη μία κεχωρισμένη ἀπὸ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, τὰ ἔργα λέγω αὐτῆς τῆς μιᾶς, ἡ χθεσινὴ ὁμιλία διεμοίρασεν εἰς δύο μὲ τὴν ἐξήγησιν, καὶ ἐποίησε τὴν μέν, πρωϊνὴν τροφὴν τῶν ψυχῶν, τὴν δέ, ἑσπερινὴν εὐφροσύνην. Τώρα δὲ μεταβαίνει εἰς τὰ τῆς δευτέρας ἡμέρας θαύματα, καὶ μὴ ἀποδώσητε ἀκροαταὶ τοῦτο εἰς τὴν τοῦ ἐξηγητοῦ καὶ διδασκάλου δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὴν χάριν τῶν τῆς θείας Γραφῆς ῥημάτων, τὰ ὁποῖα προξενοῦσιν εἰς τοὺς ἀκροατὰς τὴν πρόθυμον ἀκρόασιν, καὶ γλυκύτητα, καὶ ἀγάπην, καὶ δύναμιν, διὰ νὰ προτιμῶσι τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὴν πιθανότητα, καθὼς καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ παριστάνει τὴν γλυκύτητα τῆς ἀληθείας ἐμφαντικώτατα. «Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου.» Λοιπὸν χθὲς ὅσον ἦτο δυνατὸν ηὐφράναμεν τὰς ψυχάς σας μὲ τὴν ἀκριβῆ τῶν θείων λογίων ἐξέτασιν· ἤδη πάλιν ἐρχόμεθα σήμερον διὰ νὰ θεωρήσωμεν εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν, καὶ τὰ τῆς δευτέρας θεῖα ἔργα καὶ θαύματα. Δὲν

μὲ λανθάνει ὅμως, ὅτι πολλοὶ τεχνῖται ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐκ τῆς καθημερινῆς ἐργασίας τὴν τροφήν των ἐκπορίζουσι, συνέρχονται ἐνταῦθα, καὶ συντέμνουσι τὴν ὁμιλίαν ἡμῶν, διὰ νὰ μὴ ἐμποδισθῶσιν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των. Πρὸς ἐκείνους, λοιπὸν λέγομεν, ὅτι τὸ μερίδιον τοῦ χρόνου τούτου τῆς ἁγίας νηστείας, τὸ ὁποῖον ἀφιερώθη εἰς τὸν Θεόν, τὸ ἀντιβραβεύει μὲν ὁ Θεὸς μὲ πολλὴν προσθήκην καὶ μέγαν τόκον, χαρίζει δὲ καὶ δύναμιν σωματικήν, καὶ προθυμίαν ψυχῆς, καὶ εὐκολίαν τῶν συναλλαγμάτων, καὶ εὐημερίαν εἰς ὅλον τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς τῶν ἀκροατῶν, ὡς προτιμῶντας τὰ πνευματικὰ ἀπὸ τὰ τοῦ σώματος. Ἂν δὲ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν δὲν ἀπολαύσωσιν ὅσα ἐλπίζουσιν, εἰς τὴν ἄλλην ὅμως ζωήν, ἡ διδασκαλία αὕτη ἡ πνευματική, θέλει χαρίσει θησαυροὺς ἀγαθούς, βεβαιότατα. Λοιπὸν ἀποδίωξον, ἄνθρωπε, ἀπὸ τὴν καρδίαν σου πᾶσαν φροντίδα κοσμικήν, καὶ στερέωσον τὸν νοῦν σου ἐδῶ εἰς τὰς διδασκαλίας τῆς θείας Γραφῆς· διότι τί ὠφελεῖ ἂν σωματικῶς ἐδῶ παρίστασαι, καὶ ἡ καρδία σου εὑρίσκεται εἰς τὰ ἐγκόσμια;

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΓΕΝΝΗΘΗΤΩ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ, ΚΑΙ ΕΣΤΩ ΔΙΑΧΩΡΙΖΟΝ ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΟΣ.»

Σήμερον καὶ χθὲς ἠκούσαμεν Θεοῦ λόγια· χθὲς γεννηθήτω φῶς, καὶ σήμερον γεννηθήτω στερέωμα· ἀλλὰ τὰ σημερινὰ ῥητὰ φαίνονται, ὅτι ἔχουσί τι περισσότερον, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἀπέμεινεν εἰς ψιλὴν καὶ μοναχὴν προσταγήν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν προσδιώρισε, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ κατασκευὴ τοῦ στερεώματος ἐγένετο· λέγει γάρ, ἵνα διαχωρίζῃ ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Πρῶτον λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν μὲ ποῖον τρόπον ὁ Θεὸς διαλέγεται· τάχα κατὰ τὸν τρόπον τὸν ἐδικόν μας; Διότι εἰς ἡμᾶς ἡ διάλεξις γίνεται οὕτως· ἔρχεται μὲν εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν πρῶτον ὁ τύπος παντὸς πράγματος, ἔπειτα δὲ ἀφ' οὗ φαντασθῶμεν τὰ

ἁρμόδια νοήματα ἐκείνου τοῦ πράγματος, καὶ διαλέξωμεν τὰ πρέποντα ἀπὸ τὰ αὐτοῦ ὑποκείμενα, τότε ἀποφασίζομεν νὰ τὰ φανερώσωμεν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ παραδίδομεν εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ στόμα τὰ νοήματα, διὰ νὰ τυπώσωσιν αὐτὰ μὲ τὴν ἔναρθρον κίνησιν τῆς φωνῆς εἰς τὸν ἀέρα, καὶ νὰ τὰ φανερώσωσιν εἰς τοὺς ἀκούοντας· Τοῦτο δὲν εἶναι μυθῶδες καὶ παράλογον νὰ λέγωμεν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς στόμα καὶ γλῶσσαν μεταχειρίζεται, διὰ νὰ φανερώσῃ ὅσα ἐννόησεν, ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι λόγος Θεοῦ ἐστί, πᾶν ὅσιον καὶ δίκαιον βούλημα, καὶ ἡ πρώτη ὁρμὴ τοῦ νοεροῦ κινήματος· ἡ Γραφὴ δὲ σχηματίζει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀνθρωποπρεπῶς, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἠθέλησεν, ὄχι μόνον νὰ δημιουργήσῃ τὴν φύσιν, ἀλλὰ νὰ γένῃ καὶ νὰ πραχθῇ διὰ μέσου τινὸς συνεργοῦντος· διότι καθὼς εἶπεν ἐξ ἀρχῆς διὰ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα, «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ἐδύνατο νὰ εἰπῇ ἐποίησε καὶ τὸ στερέωμα· τώρα ὅμως εἰσάγουσα τὸν Θεὸν προστάζοντα καὶ διαλεγόμενον, φανερώνει μυστικῶς διὰ τῆς σιωπῆς ἐκεῖνον, ὅστις προστάζει καὶ πρὸς ὃν διαλέγεται· καὶ πράττει τοῦτο ὄχι φθονῶν εἰς ἡμᾶς τὴν κατανόησιν, ἀλλ' ἀνάπτων τὸν πόθον ἡμῶν, μὲ κάποια σημεῖα καὶ ἐμφάσεις τῶν θείων ῥητῶν εἰς τὰ ἀπόρρητα· διότι πᾶν ὅτι ἀποκτᾶται μὲ κόπον, τοῦτο μετὰ πολλῆς χαρᾶς τὸ ὑποδέχεταί τις, καὶ μετὰ προθυμίας τὸ διαφυλάττει πάντοτε· καθὼς ὅσα τις ἀποκτᾷ, ἢ μανθάνει μετ' εὐκολίας, τὰ καταφρονεῖ καὶ εὐκολώτερον. Διὰ τοῦτο μὲ κάποιαν ὁδὸν καὶ τάξιν, ἀναβιβάζει ἡμᾶς εἰς τὴν τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ νόησιν. Ἐπειδὴ διὰ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις ἡ φωνὴ τοῦ λόγου δὲν ἐχρειάζετο, ὅτι τὰ νοηθέντα νὰ μεταδοθῶσι παρὰ τοῦ συνεργοῦντος ἐδύναντο. Λοιπὸν οὐδεμία χρεία λόγου ἦτο εἰς αὐτάς, ὅσαι δύνανται νὰ κοινολογῶσι τὰ βουλεύματα ἀναμεταξύ των ἀπὸ μόνον τὸ νόημα. Ἡ φωνὴ τοῦ λόγου ἔγεινε διὰ τὴν ἀκοήν, καὶ ἡ ἀκοὴ

πάλιν διὰ τὴν φωνήν, καὶ ὅπου δὲν εἶναι ἀήρ, μήτε γλῶσσα χρειάζεται, μήτε ὠτίον, μήτε ἡ σκολιὰ αὐτοῦ καὶ λοξὴ τρύπα, διὰ νὰ φέρῃ τοὺς κτύπους εἰς τὴν κεφαλὴν ἐνδότερον, μήτε λόγοι χρειάζονται· διότι μεταδίδεται τὸ θέλημα αὐτὸ μόνον τὰ νοήματα. Λοιπὸν καθὼς εἴπομεν, ὁ τρόπος καὶ τὸ σχῆμα τῆς διαλέξεως ἐγράφη σοφῶς καὶ τεχνικῶς, διὰ νὰ παρακινηθῇ ὁ νοῦς ἡμῶν νὰ ζητήσῃ τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ λόγοι γίνονται.

Δεύτερον πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ἂν τὸ στερέωμα τοῦτο, ὅπερ ἐπωνομάσθη οὐρανός, εἶναι ἄλλος οὐρανὸς παρ' ἐκεῖνον, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐγένετο, καὶ ἂν δύο οὐρανοὶ ὑπάρχωσι· τὸ ὁποῖον παντελῶς δὲν δέχονται ὅσοι περὶ οὐρανοῦ ἐφιλοσόφησαν· διότι ἕνα οὐρανὸν ὑποθέτουσιν, ὅστις δὲν δύναται νὰ προσδεχθῇ ἄλλον δεύτερον, ἢ τρίτον οὐρανόν, ἢ περισσοτέρους· ἐπειδὴ λέγουσιν, ὅτι ὅλη ἡ φύσις τοῦ οὐρανίου σώματος εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ἑνὸς οὐρανοῦ ἐξωδεύθη, καὶ τὸ σῶμα τὸ κυκλοφορικὸν εἶναι ἕν, καὶ τοῦτο πεπερασμένον μὲ τελειότητα, καὶ δὲν ἀπέμεινεν εἰς δευτέρου, ἢ τρίτου γέννησιν. Ταῦτα λοιπὸν φαντάζονται ὅσοι προσάγουσιν εἰς τὸν δημιουργὸν Θεὸν ὕλην ἀγέννητον, φερόμενοι ἀπὸ τὴν πρώτην μυθολογίαν των καὶ εἰς τὰ ἀκόλουθα ψευδολογήματα. Ἡμεῖς ὅμως παρακαλοῦμεν τοὺς σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων νὰ μὴ χλευάζωσιν ἡμᾶς, πρὶν βάλωσιν εἰς τάξιν, καὶ τὰ μεταξύ των συμφωνήσωσιν· διότι τινὲς ἀπὸ αὐτοὺς ἀπείρους οὐρανοὺς καὶ κόσμους λέγουσι, τοὺς ὁποίους ἀφοῦ ἄλλοι ἐλέγξωσι, καὶ ἀποδείξωσι γεωμετρικώτερον μὲ βεβαίας ἀποδείξεις, ὅτι εἷς μόνον οὐρανὸς ὑπάρχει, καὶ ὄχι ἕτεροι, τότε περισσότερον θέλομεν περιπαίξει καὶ ἡμεῖς τὴν γραμμικὴν καὶ τεχνικὴν φλυαρίαν των· διότι ἐνῷ βλέπουσιν, ὅτι εἰς τὸ νερὸν γίνονται πομφόλυγες μία, καὶ πολλαὶ ἀπὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ αἴτιον, ἀμφιβάλλουσιν ἔτι διὰ περισσοτέρους οὐρανούς, ἂν ἡ δημιουργικὴ

δύναμις νὰ δημιουργήσῃ αὐτοὺς δύναται· τῶν ὁποίων οὐρανῶν ἡ δύναμις καὶ τὸ μέγεθος, ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς θείας δυνάμεως, δὲν διαφέρουσιν ἀπὸ τὴν φουσκαλίδα, ἥτις φουσκώνει εἰς τὰ ῥεῖθρα τῶν βρύσεων· ὅθεν λέγοντες, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ καὶ ἄλλους οὐρανούς, εἶναι ἀξιογέλαστοι. Ἡμεῖς ὅμως καὶ πιστεύομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν δεύτερον οὐρανόν, καὶ τρίτον ἀκόμη ἐπιζητοῦμεν, τὸν ὁποῖον ἠξιώθη νὰ ἰδῇ ὁ μακάριος Παῦλος, καθὼς καὶ ὁ Προφητάναξ Δαβίδ, ὀνομάζων οὐρανοὺς οὐρανῶν, ὃ δεῖ εἰς ἡμᾶς καὶ περισσοτέρως νὰ ἐννοήσωμεν. Δὲν εἶναι ὅμως παραδοξότερα ταῦτα ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ κύκλους καὶ σφαίρας, εἰς τοὺς ὁποίους πάντες ὁμολογοῦσι συμφώνως, ὅτι περιτριγυρίζουσι μὲ τὴν κίνησίν των οἱ ἑπτὰ ἀστέρες τῶν πλανητῶν, ἐνηρμοσμένοι ὁ εἷς εἰς τὸν ἄλλον ὡς τοὺς κάδους, οἵτινες τίθενται ὁ εἷς ἐντὸς τοῦ ἄλλου· καθὼς αὐτοὶ δι᾽ αὐτοὺς λέγουσιν, ὅτι ἀποτελοῦσι καὶ ἦχον τινα ἐναρμόνιον, ὅταν φέρωνται καὶ ὁδεύωσι τὴν ἐναντίαν εἰς τὸ πᾶν κίνησιν, σχίζοντες τὸν αἰθέρα, καὶ μὲ τὸν ἦχόν των πᾶσαν ἄλλην ἡδονὴν μελῳδίας ὑπερβάλλουσιν. Εἰς ἐκείνους δέ, οἵτινες δὲν τὰ πιστεύουσιν ἀποκρίνονται, ὅτι ἐπειδὴ ἐσυνείθισαν ἐξ ἀρχῆς οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν πρώτην γένεσίν των νὰ ἀκούωσι τὸν κτύπον αὐτῶν καὶ ἦχον, ἀπὸ τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον μελέτην δὲν τὸ αἰσθάνονται, καθὼς καὶ οἱ χαλκεῖς ἐκ συνηθείας τὸν κρότον τῶν κτυπημάτων δὲν αἰσθάνονται. Τὰ σεσοφισμένα ὅμως καὶ σαθρὰ ταῦτα διηγήματα, ἐπειδὴ εἶναι φανερὰ εἰς ὅλους τοὺς ἀκούοντας, κρίνομεν περιττὸν καὶ ἀνοίκειον νὰ στηλιτεύσωμεν εἰς τὴν τῶν ἀκουόντων σύνεσιν, καὶ ἀφίνοντες τὰ ἔξω εἰς τοὺς ἔξω, ἂς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν διήγησιν. Τινὲς διδάσκαλοι τῶν πρὸ ἡμῶν, τὴν γέννησιν ταύτην τοῦ δευτέρου οὐρανοῦ, εἶπον τοῦ προτέρου ἐπεξήγησιν. Διότι ἡ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ποίησις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἐγράφη κεφαλαιωδῶς· ἐν-

ταῦθα δὲ παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Γραφῆς μὲ τρόπον καθαριώτερον, φανερώνουσα τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκτίσθη πᾶν ποίημα. Ἡμεῖς ὅμως λέγομεν, ὅτι οὗτος ὁ οὐρανός, ὁ δεύτερος ἱστορούμενος, εἶναι ἄλλος παρὰ τὸν κατ' ἀρχάς ποιηθέντα· ἐπειδὴ καὶ ὄνομα ἄλλο ἔχει, καὶ χρεία ὑπάρχει γνωστή διὰ τὴν ποίησιν τοῦ δευτέρου, ὁ ὅτι εἶναι στερεωτέρας φύσεως, καὶ ἀναγκαίως εἰς τὸν κόσμον ἐχρειάζετο.

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ· ΓΕΝΝΗΘΗΤΩ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ. ΚΑΙ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟ ΣΤΕΡΕΩΜΑ, ΚΑΙ ΔΙΕΧΩΡΙΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ Ο ΗΝ ΥΠΟΚΑΤΩ ΤΟΥ ΣΤΕΡΕΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΠΑΝΩ ΤΟΥ ΣΤΕΡΕΩΜΑΤΟΣ».

Πρὶν ἐξετάσωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν θείων ῥητῶν τούτων, πρέπει νὰ διαλύσωμεν ὅσα ἄλλοι ἀντιφέρουσιν εἰς τὰ εἰρημένα· διότι ἐρωτῶσιν ἡμᾶς, οὕτως· ἂν τὸ σῶμα τοῦ στερεώματος ἦναι σφαιρικὸν καὶ στρογγυλόν, καθὼς φαίνεται, πῶς δύναται τὸ νερὸν νὰ στέκῃ ἐπάνω εἰς τὴν κυρτὴν καὶ στρογγυλὴν περιφέρειαν τοῦ στερεώματος, ἀναγκαζόμενον νὰ ῥεύσῃ κάτω κατὰ τὴν φύσιν του, ἀποκρινόμεθα εἰς τοῦτο, ὅτι, ὁποιονδήποτε πρᾶγμα φαίνεται εἰς ἡμᾶς κυκλοτερὲς εἰς τὴν ἔσωθεν κοιλότητα, τοῦτο δὲν εἶναι ἀναγκαίως σφαιρικὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἔξωθέν του ἐπιφάνειαν, καὶ ἀκριβῶς τετορευμένον καὶ στρογγυλευμένον ὁλόκληρον· καθὼς βλέπομεν τοὺς θόλους καὶ καμάρας τῶν λουτρῶν, καὶ τὰ οἰκοδομήματα τῶν σπηλαίων, ἔσωθεν μὲν κατεσκευασμένα μὲ σχῆμα ἡμικυκλίου, τὴν δὲ σκεπήν των ἄνωθεν ἔχοντα τὰ περισσότερα, ὁμαλὴν καὶ ἐπίπεδον. Λοιπὸν διὰ τοῦτο μήτε αὐτοὶ ἂς ζαλίζωνται, μήτε ἡμᾶς ἂς ἐνοχλῶσιν, ὡς μὴ δυναμένους τάχα νὰ κρατήσωμεν τὸ νερὸν ἐπάνω τοῦ στερεώματος· ἀκολούθως δὲ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀποροῦσι· ποία εἶναι ἡ φύσις τοῦ στερεώματος, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν ἐτέθη τὸ στερέωμα εἰς τὸ μέσον τοῦ ὕδατος, ἐπάνω τοῦ στερεώματος,

καὶ τοῦ ὑπὸ κάτω τοῦ στερεώματος [illegible] ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ στερεώματος [illegible] τὰ πολλὰ δυνατὰ καὶ στερεὰ [illegible] «Ἐγὼ [illegible] μα μου καὶ καταφυγή μου» καὶ «[illegible] ὡσὰν [illegible] αὐτῆς», καὶ τὸ «[illegible] αὐτὸν ἐν στερεώματι δυνάμεως αὐτοῦ». Καὶ οἱ μὲν ἔξω φιλόσοφοι λέγουν σῶμα στερεὸν τὸ πυκνὸν καὶ γεμᾶτον, εἰς διάκρισιν τοῦ μαθηματικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ εἶναί του εἰς τὸ πλάτος, μῆκος καὶ βάθος. Τὸ δὲ στερεὸν τοῦτο ἐκτὸς αὐτῶν ἔχει καὶ τὴν σκληρότητα καὶ ἀντιτυπίαν καὶ εἰς τὴν [illegible] στερέωμα, τὸ δυνατὸν καὶ [illegible] πολλάκις μεταχειρίζεται ταύτην τὴν φωνὴν καὶ εἰς τὸν ἀέρα, ὁ ὁποῖος [illegible] καὶ σκληρυνθῇ ὡς, ὅταν λέγῃ «ὁ στερεῶν [illegible] μάτος στερέωσιν τῆς βροντῆς, τὴν στερεότητα [illegible] τοῦ ἀέρος ἐκείνου, ὅτι [illegible] τῶν νεφελῶν, καὶ προξενεῖ κτύπον, μὲ [illegible] διὰ τὸ [illegible] καὶ ὁρμητικὸν τῶν συννέφων [illegible] καὶ ἐνταῦθα ἡ Γραφὴ νομίζομεν, ὅτι μετεχειρίσθη τὴν φωνὴν ταύτην τοῦ στερεώματος, διὰ νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς τὴν φύσιν του στερεάν, κανὴν νὰ βαστᾷ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ὀλισθηρὸν καὶ εὐδιάλυτον· τὸ ὁποῖον στερέωμα δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν παρόμοιον μὲ ὕδωρ πεπηγμένον, ἢ μὲ καμμίαν τοιαύτην ὕλην ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ στράγγισμα τοῦ ὕδατος, ὡς φαινόμενον καὶ τοῦτο, κατὰ τὴν κοινὴν ἔννοιαν, ὅτι ἔλαβε τὴν ἀρχήν του ἀπὸ τὸ ὕδωρ· (καθὼς ὁ κρύσταλλος διὰ τὴν ὑπερβολικὴν πῆξιν τοῦ νεροῦ ἐγένετο, ἢ καθὼς ἡ φύσις τοῦ σπέκλου ὑάλου, ὁ ὁποῖος συνίσταται ἐντὸς τῶν μετάλλων· εἶναι δὲ οὗτος λίθος καθαρὸς καὶ διαφανὴς τόσον, ὥστε ὁμοιάζει μὲ τὸν ἀέρα σχεδὸν κατὰ τὴν καθαρότητα, ὅταν εὑρεθῇ ἀκριβὴς κατὰ τὴν φύσιν του, μὴ ἔχων φλέβας ἢ ἄλλο τι σα-

πισμα). Ἡμεῖς δὲ δὲν παρομοιάζομεν τὸ στερέωμα μὲ κανὲν ἀπὸ τὰ προειρημένα, ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι ὑπολήψεις περὶ τῶν οὐρανίων ἁρμόζουσαι εἰς παιδία καὶ εἰς ἀνθρώπους ἁπλουστάτους· καὶ οὔτε ἡ ἀκούσαμεν, οὔτε μήτε καταδεχόμεθα νὰ νομίσωμεν τὸ στερέωμα, ὅτι εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ἁπλᾶ στοιχεῖα, ἢ κανὲν μῖγμα ἀπὸ αὐτά, καθὼς φιλοσοφοῦσι δι' αὐτὸ οἱ ἔξω λέγοντες, ὅτι εὑρίσκονται μεμιγμένα τὸ ἓν ἐντὸς τοῦ ἄλλου, καὶ ὅλα ἐν ὅλοις, ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἐντὸς τῆς γῆς, καὶ ὁ ἀὴρ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, καὶ τὰ λοιπὰ παρομοίως, μὴ στέργοντες κανὲν ἀπὸ τὰ φαινόμενα στοιχεῖα νὰ ᾖ ἁπλοῦν καθαρὸν καὶ ἄμικτον, καὶ τοῦ μέσου ἢ τοῦ ἀντικειμένου ἀμέτοχον. Διότι ἡμεῖς διδασκόμεθα ἀπὸ τὴν Θείαν Γραφὴν νὰ μὴ ἀφίνωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν ἔξω ἀπὸ τὰ συγκεχωρημένα νὰ φαντάζηται. Ἂς μὴ ἀφήσωμεν ὅμως τοῦτο τὸ ῥητὸν ἀνεξήγητον· διότι ἀφοῦ ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς γεννηθήτω στερέωμα, δὲν εἶπεν ἀκολούθως ἡ Γραφή, καὶ ἐγένετο στερέωμα· ἀλλ' εἶπε καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα· καὶ πάλιν, ἐργάζεται ὁ Θεός. Οἱ κωφοὶ λοιπὸν ἀκούσατε καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε, διὰ νὰ ἀκούσητε τὴν Γραφήν, ἡ ὁποία φωνάζει μεγαλοφώνως, καὶ νὰ καταλάβητε μὲ καθαρὰ ἀποδείξεις τὴν ὑπόστασιν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ. Ὅτι γεννηθήτω στερέωμα, ἐμφαίνει τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν· τὸ δέ, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα, μαρτυρεῖ τὴν ποιητικὴν καὶ δημιουργικὴν δύναμιν. Ἂς ἔλθωμεν δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν λοιπῶν ἐξήγησιν.

«ΕΣΤΩ ΔΙΑΧΩΡΙΖΟΝ, ΛΕΓΕΙ, ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΥΔΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΟΣ.»

Βέβαια καὶ ἡ φύσις τῶν ὑδάτων, ὡς φαίνεται, εἶναι ἄπειρος, ἐπειδὴ πλημμυροῦσι πανταχόθεν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ ὑπερβαίνουσι τὴν ἀναλογίαν πρὸς τὰ λοιπὰ στοιχεῖα· καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι πανταχόθεν τῆς γῆς ἄβυσσος ὑπῆρχε περιτριγυρίζουσα· τὴν αἰτίαν δὲ τοῦ πλήθους θέλομεν φανερώσει μετέπειτα, καὶ δὲν θέλει ἐλέγξει βέβαια τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην ἐκεῖνος,

ὅστις εἶναι πολλὰ ἐξησκημένος εἰς τὸν νοῦν καὶ ὀξυδερκὴς εἰς τὴν φθειρομένην καὶ ῥευστὴν φύσιν τῶν ὑδάτων, ὅτι τάχα ὑποθέτομεν καὶ λέγομεν πλασματώδη καὶ ἀδύνατα· μήτε θέλει μᾶς ἐξετάσει εἰς ποῖον μέρος τὰ πλήθη τῶν ὑδάτων ἔχουσι τὴν βάσιν των· διότι καθὼς φρονοῦν, καὶ ἀποδεικνύουσι διὰ τὴν γῆν, ὅτι ἐνῷ ὑπάρχει βαρυτέρα, κρέμαται εἰς τὸ μέσον καὶ κέντρον τοῦ παντός· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, βέβαια θέλουσι συγχωρήσει καὶ τὰ ἀναρίθμητα πλήθη τῶν ὑδάτων, ὅτι ἡσυχάζουσιν ὁλόγυρα εἰς τὴν γῆν διὰ τὴν ἰσορροπίαν, τὴν ὁποίαν πανταχόθεν ἔχουσι. Λοιπὸν ἡ φύσις τοῦ ὕδατος ἦτο ἐξηπλωμένη ὁλόγυρα εἰς τὴν γῆν ἄμετρος καὶ ὑπερβολικὴ τόσον, ὥστε συγκρινομένη μὲ τὴν γῆν δὲν εἶχε καμμίαν συμμετρίαν· ἀλλὰ πολλαπλασίως αὐτὴν ὑπερέβαινεν· ἐπειδὴ ὁ μέγας τεχνίτης ἐξ ἀρχῆς ἐπρόβλεψε τὸ μέλλον, καὶ διέταξε τὰ πρῶτα στοιχεῖα διὰ τὴν ἐσομένην ἀνάγκην καὶ χρείαν των. Καὶ ποία εἶναι ἡ χρεία εἰς τὸν κόσμον διὰ τὸ τόσον ἀμέτρητον ὕδωρ, λέγομεν, ὅτι ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ πυρὸς ἦτο ἀναγκαία εἰς τὸν κόσμον, ὄχι μόνον εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν γηΐνων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ παντός· (διὰ νὰ μὴ ἔχῃ κολοβότητα καὶ ἔλλειψιν ἀπὸ τὸ μέγιστον, καὶ ἀναγκαιότατον, καὶ πάντων κυριώτατον) τὸ δὲ ὕδωρ καὶ πῦρ, ὑπάρχουσιν ἐναντία ἀναμεταξύ των, καὶ φθαρτικά· καὶ ὅταν περισσεύῃ ἡ δύναμις τοῦ ἑνὸς κατὰ τὸ πλῆθος, φθείρει τὸ ἄλλο· ἔπρεπε δὲ νὰ οἰκονομηθῇ ἡ ἀναμεταξὺ αὐτῶν μάχη, διὰ νὰ μὴ ἐκλείψῃ καὶ ἀφανισθῇ, ἢ τὸ ἕν, ἢ τὸ ἄλλο, καὶ γένῃ κανεὶς ἀφανισμός, ἢ τοῦ παντὸς διάλυσις· ὁ οἰκονομῶν τὸ πᾶν τόσον πλῆθος ὑδάτων διέχυσεν εἰς τὸν κόσμον, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν ἐξοδευθῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ὕδωρ, νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκλείψῃ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου· διὰ τοῦτο ἐκεῖνος, ὅστις διέταξε τὰ πάντα μὲ σταθμὸν καὶ μέτρον, καθὼς λέγει ὁ δίκαιος Ἰώβ, «Μετρηταὶ αὐτοῦ εἰσὶν αἱ σταγόνες ὑετοῦ», ἤξευρε εἰς πόσον

καιρόν, ἔχει νὰ διαλείψη ὁ κόσμος, καὶ πόσον ἔχει νὰ ἐξοδευθῇ ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς καὶ ἐδημιούργησε πλῆθος ὑδάτων ἀναρίθμητα. Καὶ διὰ μὲν τὴν ἀναγκαίαν χρείαν τοῦ πυρὸς εἰς τὸν κόσμον, κανείς, δὲν εἶναι ἔξω τοῦ κόσμου παντελῶς, διὰ νὰ τὸν ὁ δοξάζωμεν ὅτι ὅλαι αἱ τέχναι τῆς ζωῆς μας συνέχονται καὶ οἰκονομοῦνται, διὰ μέσου τοῦ πυρός· ἡ ὑφαντικὴ δηλαδὴ ἡ σκυτοτομική, καὶ γεωργική, ἀλλὰ καὶ αἱ βλαστήσεις τῶν δένδρων, καὶ ἡ τῶν καρπῶν ὡριμότης, καὶ αἱ γενέσεις τῶν ζώων τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, χωρὶς τὴν θερμότητα τοῦ πυρός, μήτε συνίστῶνται, μήτε διαμένουσιν. Ὅθεν ἡ θερμότης τοῦ πυρὸς ἦτο ἀναγκαιοτάτη διὰ τὴν διαμονὴν τῶν γινομένων καὶ σύστασιν· ἦτο ὅμως ἀναγκαιοτάτη καὶ ἡ πλουσιότης τοῦ ὕδατος διὰ τὴν ἀκατάπαυστον δαπάνην τοῦ πυρὸς καὶ ἀπαραίτητον· καὶ στοχάσου ὅλην τὴν κτίσιν διὰ νὰ ἰδῇς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ πυρὸς μὲ τὴν θερμότητά του συγκρατεῖ, καὶ περιέχει τὰ πάντα γεννώμενα, καὶ φθειρόμενα· διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐχύθη εἰς τὴν γῆν πολὺ ὕδωρ, καὶ ἐπάνω τοῦ στερεώματος ἐδιατέθη ἔξω ἀπὸ τὰ δεόμενα, καὶ ἀκόμη εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς ἐνεσπάρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξέρχονται αἱ ἀναρίθμητοι πηγαί, καὶ αἱ συναθροίσεις αὐτοῦ ἐντὸς τῶν πηγαδίων, καὶ ὅλα τὰ ῥεύματα τῶν ποταμῶν τῶν χειμερινῶν καὶ τῶν ἀεννάων, διὰ νὰ φυλάττηται ἡ ὑγρασία ἐντὸς πολλῶν καὶ διαφόρων μερῶν τῆς γῆς. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολὴν τρέχει ὁ ποταμὸς ὁ καλούμενος Ἰνδὸς ἀπὸ τροπὰς χειμερινάς, ὁ μεγαλήτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ποταμούς, καθὼς ἱστοροῦσιν αὐτὸν οἱ τῆς γῆς περιηγηταί· εἰς τὸ μέσον δὲ τῆς ἀνατολῆς ὁ Βάκτρος, καὶ ὁ Χοάσπης, καὶ Ἀράξης, ἀπὸ τὸν ὁποῖον σχίζεται ὁ Τάναϊς, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὴν Μαιώτην λίμνην, καὶ πρὸς τούτοις ὁ Φᾶσις, ὅστις τρέχει ἀπὸ τὰ Καυκάσια ὄρη· καὶ ἄλλοι ἀναρίθμητοι φέρονται ἀπὸ τὰ βόρεια μέρη εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν· εἰς δὲ τὴν δύσιν τὴν θερινὴν ἀπὸ τὸ ὄρος

τὸ Πυρηναῖον πηγάζουσιν, ὁ Ταρτησός, καὶ Ἴστρος ποταμός· καὶ ὁ μὲν Ταρτησὸς χύνεται εἰς τὸν ὠκεανόν, ὁ δὲ Ἴστρος καταντᾷ διὰ μέσου τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ σιωπῶ τοὺς λοιπούς, οἵτινες γίνονται ἀπὸ τὰ ῥεύματα, καὶ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Σκυθίας τὰ βαθύτερα καθὼς εἶναι ὁ Ροδανὸς ὁμοῦ μὲ ἄλλους ἀναριθμήτους ποταμούς ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ πλοῖα ταξειδεύουσιν, καὶ οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς δυτικῆς Γαλατίας, καὶ διὰ μέσου τῶν Κελτῶν, καὶ λοιπὸν ἐκεῖσε διαβαίνοντες, χύνονται ὅλοι εἰς τὸ δυτικὸν πέλαγος. Ἄλλοι πάλιν ἀπὸ μεσημβρίας διὰ μέσου τῆς Αἰθιοπίας ἔρχονται εἰς τὴν ἰδικήν μας θάλασσαν, καὶ ἄλλοι εἰς τὸν ὠκεανὸν ἀποκενώνονται. Ὁ Αἰγὼν δηλαδὴ ὁ Νύσης, καὶ ὁ Χρεμέτης καλούμενος, καὶ ὁ Νεῖλος, ὁ ὁποῖος δὲν ὁμοιάζει κατὰ τὴν φύσιν με ποταμούς, ὅταν πελαγίζῃ τὴν Αἴγυπτον ὡς μία θάλασσα. Τοιουτοτρόπως ὅλη ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὕδατα, περιτριγυρισμένη ἀπὸ ἀναρίθμητα θαλασσῶν συστήματα, καὶ ἀπὸ ἄπειρα ποτάμια ῥεύματα διὰ τὴν ἀκατάληπτον σοφίαν τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ ἡμῶν, οἰκονομοῦντος μὲ τὸ πλῆθος τῶν ὑδάτων, τὴν φθαρτικήν, καὶ ἀφανιστικὴν φύσιν τοῦ πυρος. Ἐπειδὴ θέλει ἔλθει καιρὸς νὰ ἀφανισθῶσιν ὅλα ἀπὸ τὸ πῦρ κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, διαλεγόμενον πρὸς τὸν Θεὸν οὕτως. «Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ ἐρημωθήσῃ, καὶ πάντας τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ.» Λοιπὸν ἀπόρριψον, ἄνθρωπε, τὴν μωρανθεῖσαν κοσμικὴν σοφίαν, καὶ δέξαι καθὼς καὶ ἡμεῖς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία φαίνεται ἰδιωτικὴ κατὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνῶσιν ὑπάρχει ὑπερβέβαιος καὶ ἀπαράτρεπτος.

«ΓΕΝΝΗΘΗΤΩ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ, ΚΑΙ ΕΣΤΩ ΔΙΑΧΩΡΙΖΟΝ ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΥΔΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΟΣ.»

Τί φανερώνει τὸ ὄνομα τοῦ στερεώματος; προείπομεν, ὅτι δὲν φανερώνει φύσιν σκληρὰν καὶ βαρεῖαν· ὅτι μὲ τοιαύτην

φανὴν ἤθελεν ὀνομασθῆ ἡ γῆ κυριώτερον· ἀλλ' ὠνομάσθη στερέωμα εἰς σύγκρισιν τῶν ἐπουρανίων, τῶν λεπτοτάτων καὶ ἀκαταλήπτων πρὸς τὰ αἰσθητὰ καὶ εὐκατάληπτα· καὶ νόησον τὸ στερέωμα τοῦτο ἕνα τόπον διαχωρίζοντα τὰ ὑγρὰ ὕδατα, δηλαδὴ τὰ μὲν λεπτότατα καὶ διυλισμένα εἰς τὸ ἐπάνω μέρος, τὰ δὲ παχύτατα καὶ γεώδη εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς γῆς, διὰ νὰ φυλαχθῇ ἡ αὐτὴ εὐκρασία καὶ συμμετρία ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὅταν συμβαίνῃ κατὰ μέρος τῶν ὑγρῶν ὑδάτων ἡ ὀλιγόστευσι. Ἀλλὰ σὺ εἰς μὲν τὸ πλῆθος τοῦ ὕδατος ἀπιστεῖς, εἰς δὲ τὸ πλῆθος τοῦ θερμοῦ πυρὸς δὲν ἀποβλέπεις; τὸ ὁποῖον ἂν καὶ ὀλίγον ὑπάρχῃ κατὰ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ὑπάρχει ἀφανιστικὸν πολλῆς ὑγρασίας, καθὼς φαίνεται εἰς τὴν κολοκυνθίαν ἤτοι, βυζαίνει μὲν τὴν πλησίον της ὑγρασίαν, ἡ θερμότης δὲ τοῦ ἡλίου ἀφανίζει ὅσον ὑγρὸν εἵλκυσε, καθὼς ἡ φλὸξ τοῦ λύχνου ἀφανίζει τὸ διὰ τῆς θρυαλλίδος ἔλαιον· Ἀλλὰ ποῖος δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι καὶ ὁ αἰθὴρ φυσικῶς ὑπάρχων θερμώδης καὶ διακαής, δὲν ἤθελε κατακαύσει ὅλην τὴν ὑγρασίαν, ἥτις εἰς τὸ πᾶν εὑρίσκεται, ἂν δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τοὺς ὅρους τοῦ Ποιητοῦ; διὰ τοῦτο ἐχρειάζετο τὸ ὕδωρ τοῦ ἀέρος, τὸ ὁποῖον οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ βρύσεις, καὶ αἱ λίμναι, καὶ τὰ πελάγη ἐκβάλλουσι, καὶ εἰς τὸν ἀέρα ἐκπέμπουσιν, εἰς σύστασιν τῶν νεφελῶν διὰ μέσου τῶν ἀναθυμιάσεων, διὰ νὰ μὴν ἤθελε κατακαύσει ὁ αἰθὴρ τὰ πάντα· καθὼς βλέπομεν, ὅτι καὶ ὁ ἥλιος πολλάκις εἰς καιρὸν θέρους καταξηραίνει τὸν λασπώδη καὶ ἐβρεγμένον τόπον ταχύτατα· ἂς μᾶς δείξωσι λοιπὸν οἱ περὶ πάντα σοφοί, ποῦ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ καὶ ὑγρόν, ὅπερ ἐξηράνθη; τάχα δὲν εἶναι φανερὸν εἰς καθ' ἕνα, ὅτι ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἠφάνισε, καὶ εἰς ἀναθυμιάσεις μετέβαλε; Καὶ ἐνῷ ἐκεῖνοι ἀποφαίνονται, ὅτι ὁ ἥλιος δὲν εἶναι θερμός, φυσιολογοῦντες οὕτως· ἐπειδὴ ὁ ἥλιος εἶναι λευκὸς κατὰ τὸ χρῶμα, καὶ ὄχι ξανθὸς καὶ ὑπέρυθρος, διὰ

τοῦτο δὲν εἶναι καυστικὸς ἐκ φύσεως· ἡ δὲ θερμότης τοῦ ἡλίου συμβαίνει, λέγουσιν, ἀπὸ τὴν τῆς περιστροφῆς ὀξύτητα, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι δὲν ἀφανίζει κανὲν ἀπὸ τὰ ὑγρὰ ὁ ἥλιος. Ἐγὼ ὅμως, ἂν καὶ οἱ λόγοι τῶν οὗτοι ἦναι ψευδεῖς, ἀλλ' ὡς συμβοηθοῦντες εἰς τὸν ἰδικόν μου στοχασμὸν δὲν ἀποβάλλονται. Διότι προείρηκα, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ὑδάτων ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν δαπάνην τῶν ὑγρῶν, ἥτις προξενεῖται ἀπὸ τὴν τοῦ πυρὸς θερμότητα. Εἴτε οὖν ἐκ φύσεως ὑπάρχει τὸ θερμὸν εἰς τὸν ἥλιον, εἴτε ἀπὸ τὴν περιστροφήν του ἔχει τὴν θερμότητα, καμμία διαφορὰ δὲν γίνεται, ὅτι ἡ θερμότης καὶ μὲ τὸν ἕνα τρόπον, καὶ μὲ τὸν ἄλλον, προξενεῖ τὰ αὐτὰ συμπτώματα. Ἐπειδὴ εἴτε τριβόμενα τὰ ξύλα ἀναμεταξύ των, ἀνάπτουσι φλόγα πυρός, εἴτε ἀπὸ φλόγα πυρὸς ἀναφθῶσι καὶ κατακαυθῶσι, τὸ τέλος εἶναι παρόμοιον. Καὶ ὅμως ὁρῶμεν τὴν μεγάλην σοφίαν τοῦ διακυβερνῶντος τὰ πάντα Θεοῦ ὅτι μεταφέρει τὸν ἥλιον ἐξ ἑτέρων εἰς ἄλλα μέρη, διὰ νὰ μὴ βλάπτῃ τὴν εὐταξίαν τοῦ παντὸς μὲ τὴν ὑπερβολικὴν θερμότητα εἰς ἓν μέρος πάντοτε εὑρισκόμενος· διὰ τοῦτο ἄλλοτε φέρει τοῦτον εἰς τὸ νότιον μέρος, κατὰ τὴν χειμερινὴν τροπήν, ἄλλοτε δὲ μεταφέρει εἰς τὰ σημεῖα τὰ μεσημβρινά, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλιν τὸν ἐπιστρέφει εἰς τὰ ἀρκτικὰ μέρη κατὰ τὴν θερινὴν τροπήν, διὰ νὰ φυλάττηται ἡ εὐκρασία εἰς τὴν γῆν μὲ τὴν κατ' ὀλίγον αὐτοῦ ἐναλλαγὴν καὶ μετάβασιν. Ἂς στοχασθῶσιν ὅμως οἱ εἰρημένοι, ὅτι καὶ εἰς ἑαυτοὺς ἐναντιώνονται, λέγοντες, ὅτι ἡ θάλασσα δεχομένη τόσους ποταμοὺς δὲν πλημμυρεῖ, ὅτι ὁ ἥλιος μὲ τὴν θερμότητα ἐξοδεύει εἰς ἀναθυμιάσεις τὰ ὕδατα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπομένει ἁλμυρὰ καὶ πικρά· ὅτι ἡ αὐτὴ θερμότης τοῦ ἡλίου ἕλκει ἐπάνω τὸ λεπτὸν καὶ πότιμον ὕδωρ μὲ τὴν ἑλκυστικήν του δύναμιν, καὶ ἀφίνει κάτω τὸ παχὺ καὶ γεῶδες, ὡς μίαν λάσπην καὶ ὑποστάθμην τοῦ ὕδατος· καὶ ταῦτα περὶ θαλάσσης λέγοντες, πάλιν δὲν δέ-

χονται ἐξ αἰτίας τοῦ ἡλίου τὴν τοῦ ὑγροῦ ὀλιγόστευσιν.

«ΚΑΙ ΕΚΑΛΕΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΟΥΡΑΝΟΝ»

Δηλαδὴ ἡ ὀνομασία αὐτὴ κυρίως μὲν ἁρμόζει εἰς τὸν πρῶτον οὐρανόν, καθ' ὁμοίωσιν δὲ ἐκείνου ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν καὶ τὸ στερέωμα ὡς καὶ ἡμεῖς πολλάκις λέγομεν οὐρανόν, τὸν φαινόμενον τόπον διὰ τὴν τοῦ ἀέρος πυκνότητα, ἥτις ἐμποδίζει εἰς τὰ ὄμματα τὴν ἀνωτέραν θεωρίαν τοῦ οὐρανοῦ· ὀνομάζεται δὲ ἐκεῖνος ὁ τόπος οὐρανός, ἐκ τῆς ὁράσεως, καθὼς καὶ ἡ Γραφὴ ἀλλαχοῦ λέγει, «τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ» καὶ πάλιν, «τὰ πετόμενα κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ» Παρόμοιον εἶναι καὶ τό, «ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν οὐρανῶν» καθὼς καὶ ὁ Μωϋσῆς εὐλογῶν τὴν φυλὴν τοῦ Ἰωσὴφ λέγει. «Τὰς εὐλογίας ἀπὸ τὰς αὔρας καὶ δρόσον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου, καὶ συνόδους τῶν μηνῶν, καὶ ἀπὸ κορυφὰς ὀρέων καὶ βουνῶν ἀενάων» ὡς ἂν ὁ τόπος τῆς γῆς ἀπὸ τὴν τούτων εὐταξίαν καρποφόρος γίνεται. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κατάρας τοῦ Ἰσραήλ, λέγει. «Ἔσται σοι ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς οὐρανὸς χαλκοῦς» φανερώνων διὰ τούτου τὴν παντελῆ ξηρασίαν, καὶ τὴν τῶν ὑδάτων τοῦ ἀέρος ἔλλειψιν, διὰ μέσου τῶν ὁποίων ἡ καρποφορία τῆς γῆς γίνεται. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ ἡ Γραφή, ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φέρεται δρόσος, ἢ βροχή, ἐννοοῦμεν τὰ ὕδατα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διετάχθησαν νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὸν ἐκεῖνον τόπον. Διότι ἀφοῦ συναχθῶσιν αἱ ἀναθυμιάσεις εἰς τὸ ὕψος, καὶ πυκνωθῇ ὁ ἀὴρ μὲ τὰς πυκνώσεις τῶν ἀνέμων, καὶ συναντηθῶσιν αἱ ἀτμοειδεῖς καὶ λεπταὶ νοτίδες, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνεσπαρμέναι ἐντὸς τοῦ νέφους διὰ τῶν ἀναθυμιάσεων, τότε γίνονται σταγόνες, καὶ φέρονται κάτω διὰ τὴν βαρύτητα, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ γένεσις τῆς βροχῆς. Ὅταν δὲ πάλιν τὸ ὑγρὸν ἐξαφρισθῇ ἀπὸ τὰς βίας τῶν ἀνέμων, καὶ διαχωρισθῇ, ἔπειτα ἐντελῶς καταψυχρανθῇ καὶ παγώσῃ, διασκεδάζεται τὸ νέφος, καὶ ἡ χιὼν γίνεται. Καὶ ἐν συντόμῳ

κατά τὸν αὐτὸν τρόπον ἠμπορεῖς νὰ θεωρήσῃς ὅλην τὴν φύσιν τοῦ ὑγροῦ, ὅτι συνίσταται εἰς τὸν ἀέρα, ὅστις εἶναι ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλήν μας. Ὅθεν κανεὶς ἂς μὴ συγκρίνῃ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀκατασκευον τῆς θείας Γραφῆς μὲ τὴν περιέργειαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοσόφησαν περὶ οὐρανοῦ· διότι καθ' ὅσον τὸ ἁπλοῦν κάλλος, εἶναι προτιμότερον, καὶ τιμιώτερον ἀπὸ τὸ ἐπιτηδευμένον κάλλος τῶν ασέμνων γυναικῶν, κατα τοσοῦτον εἶναι ἡ διαφορα των ἡμετέρων λογιων τῆς Γραφῆς ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς φιλοσόφους· ἐπειδὴ ἐκεῖνοι μὲν φέρουσιν εἰς τοὺς λόγους βεβιασμένην τὴν πιθανότητα, εἰς δὲ τὴν Γραφὴν ἡ ἀλήθεια εὑρίσκεται ἁπλουστάτη χωρὶς σοφίσματα· Ἀλλὰ διατί νὰ θεατρίζωμεν ἡμεῖς τὰς ψευδολογίας των, ἐνῷ ὑπάρχουσι τὰ ἐκείνων βιβλία αρκετα εἰς τὸν μεταξύ των πόλεμον; Ἔτι δὲ καὶ πολλοι ἄλλοι κατὰ τὴν φιλοσοφιαν των ἰσότιμοι, οἱ ὁποῖοι ἐναντιοῦνται ἀναμεταξύ των καὶ ἀνασκευάζονται; Οἱ αὐτοὶ λέγουσιν, ὅτι τὸ πᾶν ἐκπυροῦται καὶ κατακαίεται, καὶ πάλιν ἀναζῆ ἀπὸ τὰ σπερματικὰ αἴτια, ἅτινα ἀπομένουσιν ἐντὸς τῶν κατακαυθέντων πραγμάτων, καὶ ἐκ τούτου μυθολογοῦσιν ἀπείρους καὶ ἀναριθμήτους φθορὰς τοῦ κόσμου καὶ παλιγγενεσίας. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μέν, ἐπειδὴ ἐκπίπτουσιν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐφευρίσκουσι διαφόρους πλάνας, καὶ καταντῶσιν εἰς ἐκτροπὰς καὶ ἀτοπίας.

Ἡμεῖς δὲ λέγομεν καὶ εἰς μερικοὺς ἰδικούς μας, οἱ ὁποῖοι μὲ πρόφασιν ἀναγωγῆς, καὶ ὑψηλοτέρων νοημάτων, κατέφυγον εἰς ἀλληγορίας, καὶ λέγουσιν ὅτι τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδατα τροπικῶς καὶ ἀλληγορικῶς τὰς ἀσωμάτους καὶ οὐρανίους δυνάμεις φανερώνουσι· καὶ εἰς μὲν τὸ στερέωμα ἐπάνω, ἔμειναν αἱ ἀγαθαὶ δυνάμεις· εἰς δὲ τοὺς ὑλικοὺς τόπους τῆς γῆς κάτω, εναπέμειναν αἱ πονηραί· καὶ διὰ τοῦτο λέγουσιν, ὅτι τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν αἰνοῦσι τὸν Θεόν, ὡς ἀγαθαὶ δυνάμεις, ὑπάρχουσαι ἄξιαι διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ νοὸς

νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν κτίστην τὴν πρέπουσαν δοξολογίαν· τὰ δὲ ὑποκάτω τῶν οὐρανῶν ὕδατα ἀλληγοροῦσιν εἰς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ἅπερ ἔπεσον κάτω εἰς τὸ βάθος τῆς κακίας ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν ὕψος· τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν θάλασσα, ὡς ταραχώδη ὄντα καὶ στασιαστικά, καὶ εἰς τοὺς θορύβους τῶν παθῶν πλέοντα διὰ τὸ ἀκατάστατον τῶν προαιρετικῶν κινημάτων των. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀπορρίπτοντες τοὺς τοιούτους λόγους, ὡς ὄνειρατα καὶ γραώδεις μυθολογίας, τὸ ὕδωρ τῆς Γραφῆς νοοῦμεν ὕδωρ, καὶ τὸν διαχωρισμὸν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ στερεώματος, κατὰ τὰς προειρημένας αἰτίας δεχόμεθα. Καὶ ἂν ποτε τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδατα παραλαμβάνωνται εἰς δοξολογίαν τοῦ κοινοῦ τῶν ὅλων Δεσπότου, δὲν ὑπονοοῦμεν αὐτὰ διὰ τοῦτο λογικὴν φύσιν· διότι μήτε οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἔμψυχοι, ἐπειδὴ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, μήτε τὸ στερέωμα εἶναι ζῶον αἰσθητικόν, ἐπειδὴ ἀναγγέλλει ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Ἂν δὲ λέγῃ τις, οὐρανοὺς τὰς θεωρητικὰς δυνάμεις, στερέωμα δὲ τὰς πρακτικὰς καὶ ἀγαθὰς πράξεις, δεχόμεθα τὸν λόγον ὡς επιτετηδευμένον ῥητορικῶς, δὲν ὁμολογοῦμεν ὅμως αὐτὸν ἀληθινὸν καὶ ἄπταιστον· διότι τοιουτοτρόπως θέλομεν εἴπει, ὅτι καὶ ἡ δρόσος, καὶ ἡ πάχνη, καὶ τὸ ψῦχος, καὶ τὸ καῦμα ὑπάρχουσι νοερά τις καὶ ἀσωμάτος φύσις, ὡς συναριθμούμενα καὶ αὐτὰ παρὰ τοῦ προφήτου Δανιὴλ εἰς δοξολογίαν. Ἀλλὰ τῶν τοιούτων ἀψύχων δημιουργημάτων ἡ δοξολογία λαμβανομένη ἀπὸ τοὺς συνετοὺς θεωρητικώτερον, ὑπάρχει συμπληρωτικὴ δοξολογία πρὸς τὸν Θεὸν παρὰ τοῦ σύμπαντος· διότι ὄχι μόνον τὸ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν ὕδωρ, ὡς προηγούμενον κατὰ τὴν τιμήν, καὶ ὑπερέχον αἰνεῖ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς ἔτι, δράκοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι ὑμνοῦσιν αὐτόν. Ὅθεν καὶ ἡ ἄβυσσος, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ οἱ ἀλληγορικοὶ ἀπέρριψαν εἰς τὸ χειρότερον μέρος, συνηριθμήθη καὶ αὐτὴ εἰς τὴν κοινὴν χοροστασίαν τῆς φύσεως παρὰ

τοῦ Προφητάνακτος, συμπληροῦσα καὶ αὐτὴ τὴν ὑμνῳδίαν εἰς τὸν ποιητήν, κατὰ τὰς θεωρίας τῆς δημιουργικῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως.

«ΚΑΙ ΕΙΔΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΟΤΙ ΚΑΛΟΝ»

Ὅσα δημιουργοῦνται παρὰ τοῦ Θεοῦ, δὲν προξενοῦσι τέρψιν εἰς τὰ αὐτοῦ ὄμματα, μήτε εἶναι εἰς τὸν Θεὸν ὁ ἔπαινος τῶν καλῶν με τοὺς ἀνθρωπίνους παρόμοιος· ἀλλὰ καλὸν ὠνομάσθη ἐκεῖνο, ὅπερ ἐτελειώθη κατὰ τὸν λόγον τῆς τέχνης, καὶ ἐκεῖνο ὅπερ χρησιμεύει εἰς τέλος τι ὠφέλιμον. Λοιπὸν ὁ Θεὸς προβουλευθείς, κατ᾿ ἀρχὰς τὰ γινόμενα, ἐπέρχεται κατὰ μέρος αὐτά, καὶ ἐπαινεῖ, καὶ ἀποδέχεται, ὡς συμπληρωτικὰ τοῦ τέλους κατὰ τοὺς τεχνικοὺς λόγους του· ἐπειδὴ καὶ μία χείρ, ἢ καὶ ὀφθαλμός, καὶ πᾶν ἄλλο μέλος τινὸς ἀνδριάντος, κεχωρισμένα κατ᾿ ἰδίαν εὑρισκόμενα, καλὰ εἰς τὸν τυχόντα δὲν φαίνονται· ἀφ᾿ οὗ δὲ βαλθῶσιν εἰς τὴν τάξιν των, ὁ μὲν ἰδιώτης ἄνθρωπος μόλις γνωρίζει τὴν συμμετρίαν, καὶ τὴν τῶν μελῶν ἀναλογίαν· ὁ τεχνίτης ὅμως, γνωρίζει τὸ καλὸν ἑκάστου μέλους, καὶ πρὶν τὰ συναρμώσῃ μὲ ἀκρίβειαν, καὶ ἐπαινεῖ μετὰ τὴν συναρμογὴν ἕκαστον διὰ τὴν συμμετρίαν του, στοχαζόμενος καὶ τὸ τέλος των. Τοιοῦτος λοιπὸν ἐπαινέτης τεχνικὸς τῶν κατὰ μέρος ἔργων του ὁ ποιητὴς Θεὸς γίνεται, καὶ ἀναπληροῖ εἰς ὅλον ὁμοῦ τὸν ἀπαρτισθέντα κόσμον τὸν ἁρμόζοντα ἔπαινον. Ἄς τελειώσωσιν ὅμως οἱ λόγοι τῆς δευτέρας ἡμέρας ἐνταῦθα, διὰ νὰ δώσωμεν καιρὸν εἰς μὲν τοὺς φιλοπόνους ἀκροατάς, νὰ ἐξετάσωσιν ὅσα παρ᾿ ἡμῶν ἤκουσαν, καὶ φυλάξωσι τὰ ὠφέλιμα εἰς τὴν μνήμην των, προσμένοντες μὲ τὴν συνεχῆ μελέτην τὰς ὠφελίμους καρποφορίας των· οἱ δὲ ἐργατικοὶ νὰ φροντίσωσι τὴν οἰκονομίαν τῶν ἀναγκαίων των, διὰ νὰ ἔλθωσιν πάλιν εἰς τὴν ἑσπερινὴν πνευματικὴν τροφὴν τῶν λόγων, ἀπὸ βιωτικὰς φροντίδας ἐλεύθεροι. Ὁ δὲ μεγαλοδύναμος ποιητής, ὁ ἐν-

δυναμώσας ἡμᾶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα, θέλει συνετίσει πάντας εἰς τὴν κατανόησιν τῆς γραφικῆς ἀληθείας, διὰ νὰ ἐννοῶμεν τὸν ἀόρατον Θεὸν ἀπὸ τὰ φαινόμενα, καὶ ἀναπέμπωμεν τὴν ὀφειλομένην πρὸς αὐτὸν δοξολογίαν, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ καλλονὴν τῶν κτισμάτων του. «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης.» Λοιπὸν λαμβάνομεν τὰ ὑποδείγματα τῆς μεγάλης αὐτοῦ προνοήματα, εὐεργεσίας, καὶ ἐντὸς τῆς γῆς, καὶ εἰς τὸν ἀέρα, καὶ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ εἰς τὰ ὕδατα ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας, μᾶλλον εἰπεῖν, εἰς ὅλα τὰ φαινόμενα· Διότι, ὅταν μὲ τὴν συνεχῆ ἐνθύμησιν ἔχωμεν τὸν Θεὸν ἐντὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν, δὲν θέλομεν δώσει ἄδειαν εἰς τὰς ἁμαρτίας, μήτε ὁ ἐχθρὸς διάβολος θέλει εὕρει τόπον εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν διὰ τὴν ἐνοίκησιν τοῦ Θεοῦ· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Δ΄.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ

Ὑπάρχουσί τινες πόλεις, αἱ ὁποῖαι εὐφραίνουσι τοὺς ἀνθρώπους μὲ πολυποίκιλα θεάματα παιγνιδίων ἀπὸ τὸ πρωῒ μέχρι τῆς ἑσπέρας· ἀλλὰ καί τινες ἄνθρωποι δὲν χορταίνουσιν, ἀκούοντες μελῳδίας τινάς, καὶ ἐρωτικὰ τραγῳδια, τὰ ὁποῖα προξενοῦσιν εἰς τὰς ψυχὰς πολλὴν ἀκολασίαν καὶ ἀχρειότητα. Τούτους πολλοὶ μακαρίζουσιν, ὅτι ἀφῆσαν τὰς πραγματείας των ἢ τὰς τέχνας των, καὶ διαπερῶσι τὸν διωρισμένον καιρὸν τῆς ζωῆς των μὲ ἀμέλειαν, καὶ πάσης ἡδονῆς ἀπόλαυσιν, καὶ δὲν αἰσθάνονται, ὅτι γυνὴ χορεύουσα ἔμπροσθεν ἀνθρώπων ἀκολά-

στων, γίνεται κοινὸν καὶ δημόσιον διδασκαλεῖον τῆς ἀσελγείας· καὶ ὅτι τὰ ἐρωτικὰ τραγῴδια μὲ τὰ διάφορα μελῳδήματα τῶν παιγνιδίων προξενοῦσι μεγάλην ἀσχημοσύνην εἰς τοὺς ἀκούοντας· διότι τὰ κρούσματα τῶν κιθαριστῶν, καὶ λοιπὰ ᾄσματα μένουσιν ἀνεξάλειπτα ἀπὸ τὴν μνήμην των. Τινὲς δὲ ἐκ τούτων ὄντες δεδομένοι εἰς τὰ ἱπποδρόμια, φιλονεικοῦσι καὶ εἰς τὰ ὄνειρά των περὶ τῶν ἵππων, τὴν τῆς ἡμέρας ἀνοησίαν καὶ εἰς τὸν ὕπνον των φανταζόμενοι. Ἡμεῖς ὅμως, ἐπειδὴ προσεκλήθημεν ἀπὸ τὸν μέγαν θαυματοποιὸν καὶ τεχνίτην Θεόν, διὰ νὰ θεωρήσωμεν τὰ θεῖά του δημιουργήματα, ἂς μὴ κουρασθῶμεν εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην, μήτε ἂς φανῶμεν ἀμελεῖς καὶ ὀκνηροὶ εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν λογίων τοῦ παναγίου πνεύματος· ἀλλ᾽ ἕκαστος καθ᾽ ἑαυτόν, ἂς γυρίσωμεν εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους, διὰ νὰ ἴδωμεν, καὶ θαυμάσωμεν τὸν στολισμὸν καὶ διάταξιν τοῦ σύμπαντος κόσμου· δηλαδὴ τὸν οὐρανόν, ὅστις δημιουργεῖται, καθὼς λέγει ὁ προφήτης, ὡς μία καμάρα, καὶ τὴν γῆν τὴν ἄπειρον κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ βάρος της, ὅπερ εἶναι θεμελιωμένον εἰς μόνον τὸν ἑαυτόν της· καὶ τὸν ἀέρα χυμένον πανταχοῦ, διὰ νὰ παρέχῃ παντοτινὴν τροφήν, καὶ ζωογονῇ τοὺς ἀναπνέοντας μὲ τὴν μαλακότητα καὶ δροσισμὸν τῆς οἰκείας του φύσεως, ὑποτασσόμενος, καὶ σχιζόμενος διὰ τὴν ἁπαλότητά τη εἰς ὅλα τὰ κινούμενα πράγματα, ὥστε νὰ μὴ γίνεται κανὲν ἐμπόδιον ἐξ αὐτοῦ εἰς τοὺς τρέχοντας· διότι καὶ σχιζόμενος, πάντοτε περιτρέχει εὐκόλως, καὶ κατόπιν εἰς ἐκείνους, οἵτινες τέμνουσιν αὐτὸν εὑρίσκεται. Πρὸς δὲ τούτους νὰ ἴδωμεν τὴν φύσιν τοῦ ποτίμου ὕδατος, καὶ τὴν συνάθροισιν αὐτοῦ εἰς τοὺς διωρισμένους τόπους κατὰ τὴν θείαν προσταγὴν καὶ ἀπόφασιν.

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΣΥΝΑΧΘΗΤΩ ΤΟ ΥΔΩΡ ΤΟ ΥΠΟΚΑΤΩ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΕΙΣ ΣΥΝΑΓΩΓΗΝ ΜΙΑΝ ΚΑΙ ΟΦΘΗΤΩ Η ΞΗΡΑ ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΟΥΤΩΣ. ΚΑΙ ΣΥΝΗΧΘΗ ΤΟ ΥΔΩΡ ΤΟ ΥΠΟΚΑΤΩ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΥΝΑΓΩΓΑΣ ΑΥΤΩΝ, ΚΑΙ ΩΦΘΗ ΞΗΡΑ· ΚΑΙ ΕΚΑΛΕΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΗΝ ΞΗΡΑΝ ΓΗΝ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΕΚΑΛΕΣΕ ΘΑΛΑΣΣΑΣ.»

Ὅσας ἀπορίας εἶχες εἰς τοὺς προειρημένους λόγους, καὶ ἐζήτει νὰ μάθῃς τὰ αἴτια, δηλαδὴ πῶς ἦτο ἡ γῆ ἀόρατος, ἂν καὶ κάθε σῶμα ἔχῃ φυσικῶς τὸ χρῶμά του νὰ ὑποπίπτῃ εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς ὁράσεως, καὶ ἂν δὲν ἐπληροφορήθης ἀπὸ τὰ προειρημένα, ὅτι τὸ ἀόρατον τῆς γῆς ἐγράφη διὰ τὸ ἐμπόδιον τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ὅλην τὴν γῆν ἐσκέπαζον, ἄκουε τώρα τὴν θείαν Γραφήν, ἥτις φανερώνει καὶ ἐξηγεῖ μόνη τὰ ἴδιά της λόγια.

«ΣΥΝΑΧΘΗΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΟΦΘΗΤΩ Η ΞΗΡΑ»

Ἀποσύρονται τὰ παραπετάσματα καὶ καλύμματα τῆς γῆς, διὰ νὰ γίνῃ φανερὰ ἡ γῆ, οὖσα ἕως τότε ἀόρατος. Ἀλλ' ἴσως ἀπορήσῃ τις πρὸς τοῦτο· διατί τὸ ὕδωρ ἔχον φύσιν καὶ ἰδίωμα νὰ φέρηται εἰς τὸ κατωφερές, τώρα ὁ λόγος τοῦ δημιουργοῦ τὸ ἀναγκάζει ἐπάνω ἐναντίον τῆς αὐτοῦ φύσεως; Διότι τὸ ὕδωρ ἐνόσῳ μὲν εὑρίσκεται εἰς τόπον ἴσιον, μένει ἀκίνητον, μὴ ἔχον ποῦ νὰ ῥεύσῃ· ὅταν δὲ εὕρῃ μέρος ὀλίγον κατωφερές, εὐθὺς τὸ ἔμπροσθεν ὁρμᾷ, καὶ ἀκολούθως τὸ ὄπισθεν λαμβάνει τὸν τόπον τοῦ πρώτου, καὶ τὸ κατόπιν τοῦ δευτέρου· καὶ οὕτω πάντοτε τὸ ἐμπροσθινὸν ἐκφεύγει, καὶ τὸ ἐρχόμενον ἀκολουθεῖ· καὶ τόσον γίνεται ἡ ὁρμὴ ὀξυτέρα, ὅσον ἤθελεν εἶναι τὸ βάρος περισσότερον τοῦ ὕδατος, καὶ ὁ τόπος βαθύτερος πρὸς τὸν ὁποῖον γίνεται τὸ ῥεύσιμον. Ἂν λοιπὸν τὸ ὕδωρ ἔχῃ τοιαύτην φύσιν νὰ τρέχῃ εἰς τὸ κατωφερές, ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ συναθροισθῇ εἰς συναγωγὴν μίαν, εἶναι περιττή· διότι ἔμελλε διὰ τὴν φυσικήν του ῥοπὴν νὰ συναχθῇ πάντως αὐτοκίνητον εἰς τὸν πλέον κοιλότερον τόπον καὶ βαθύτερον, καὶ νὰ μὴ σταθῇ πρὶν γεμισθῇ ὁ τόπος ἐξ ἴσου μὲ τὴν λοιπὴν ἐπιφάνειαν· ἐπειδὴ κανεὶς τόπος δὲν εἶναι τόσον ἴσιος, ὡς ἡ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια.

Ἔπειτα ¡πῶς λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἐπροστάχθησαν τὰ ὕδατα νὰ συνδράμωσιν εἰς μίαν συναγωγήν, ἐνῷ φαίνονται πολλαὶ θάλασσαι, καὶ ξεχωρισμέναι κατὰ πολλὰ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Λοιπὸν εἰς μὲν τὴν προτέραν ἀπορίαν λέγομεν, ὅτι σύ, ἄνθρωπε, ἐγνώρισας τὰς κινήσεις τοῦ ὕδατος, ὕστερον ἀπὸ τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ πῶς εἶναι ἐπιρρεπὲς καὶ ἀκράτητον, καὶ ὁρμᾷ φυσικῶς εἰς τὰ κατωφερῆ καὶ βαθύτερα· πρὶν δὲ τῆς προσταγῆς τοῦ Θεοῦ, ὁποῖον φυσικὸν κίνημα εἶχε τὸ ὕδωρ, μήτε σὺ εἶδες, μήτε παρά τινος ἤκουσας. Στοχάσου λοιπόν, ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ποιητικὴ τῆς φύσεως, καὶ ἡ γενομένη προσταγὴ τότε εἰς τὴν κτίσιν, ἔδωκε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἑξῆς πρὸς τὰ δημιουργήματα· ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νὺξ μίαν φορὰν ἐδημιουργήθησαν, καὶ ἔκτοτε μέχρι τοῦδε διαφυλάττουσιν ἀναμεταξύ των τὴν ἰσομοιρίαν καὶ τὴν τοῦ χρόνου προσθαφαίρεσιν.

«Συναχθήτω τὰ ὕδατα». Η φύσις τῶν ὑδάτων ἐπροστάχθη νὰ τρέχῃ, καὶ ἀκολουθοῦσα τὴν προσταγὴν ἐκείνην διὰ παντός, δὲν ἔπαυσε ποτέ· καὶ τοῦτο λέγω διὰ τὰ ῥευστὰ μόνον ὕδατα· διότι ἄλλα μὲν ῥέουσιν αὐτομάτως, ὡς βρυσικά, καὶ ποτάμια, ἄλλα δὲ εἶναι συναθροίσματα καὶ ἀκίνητα· ὁ δὲ λόγος τώρα εἶναι διὰ τὰ ὁρμητικὰ ὕδατα.

«ΣΥΝΑΧΘΗΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΙΣ ΣΥΝΑΓΩΓΗΝ ΜΙΑΝ»

Ἂν ποτὲ σοῦ ἦλθε στοχασμὸς διὰ τὸ ἄφθονον ὕδωρ τῆς κρήνης, ¡ποῖος ὠθεῖ τοῦτο ἀπὸ τοὺς λαγῶνας τῆς γῆς; καὶ ¡ποῖος τὸ βιάζει νὰ ἀναβρύῃ; καὶ ¡ποῖοι εἶναι οἱ τόποι, ἐκ τῶν ὁποίων προέρχεται; καὶ ¡ποῖος ὁ τόπος πρὸς τὸν ὁποῖον ἀναγκάζεται νὰ καταρρεύσῃ; καὶ ¡πῶς οἱ τόποι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔχουσιν αὐτὸ δὲν ἀδειάζουσι, καὶ ¡πῶς ἐκεῖνα τὰ μέρη ὁποῦ καταντᾷ δὲν γεμίζουσιν; ὅλα ταῦτα κρέμανται ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκείνην προσταγήν· ἀπὸ ἐκείνην τὴν φωνὴν ἔλαβε τὸ ὕδωρ τὴν φύσιν τοῦ τρέχειν. Καὶ εἰς πᾶσαν θεωρίαν ὑδάτων ἐνθυμοῦ ἐκείνην τὴν

πρώτην φωνὴν τοῦ προστάγματος. «Συναχθήτω τὰ ὕδατα».

Ἔπρεπεν αὐτὰ νὰ τρέξωσι, διὰ νὰ εὕρωσι τὸν τόπον των, καὶ ἀφοῦ φθάσωσιν εἰς τοὺς διωρισμένους τόπους, νὰ μένωσιν ἐκεῖσε καὶ παρέκει νὰ μὴ τρέχωσι. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· «Πάντες οἱ χείμαρροι ἐπὶ τὴν θάλασσαν πορεύονται, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλαμένη». Ἐπειδὴ καὶ τὸ τρέχειν πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐντὸς αὐτῆς πάλιν τὸ ὕδωρ νὰ περιορίζηται, ἀπὸ τὴν πρώτην νομοθεσίαν ἐγένετο.

«ΣΥΝΑΧΘΗΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΙΣ ΣΥΝΑΓΩΓΗΝ ΜΙΑΝ.»

Ἐπροστάχθη νὰ συναχθῇ εἰς μίαν συναγωγήν, διὰ νὰ μὴ ὑπερχύνηται ἀπὸ τοὺς τόπους του, καὶ μεταβαίνῃ, καὶ γεμίζῃ ἄλλα ἐξ ἄλλων μέρη καὶ τόπους, καὶ ἐκ τούτου πλημμυρίσῃ ὅλην τὴν γῆν μὲ τὴν αὐτοῦ συνέχειαν· διὰ τοῦτο καὶ ἡ θάλασσα βιαζομένη πολλάκις ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, καὶ ἐγειρομένη εἰς μεγαλώτατον ὕψος μὲ τὰ κύματα, ὅταν πλησιάσῃ εἰς τοὺς αἰγιαλούς, διαλύεται εἰς ἀφρόν, καὶ ἡ ὁρμή της καταπαύεται. «Ἦ ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε, λέγει Κύριος, τὸν τιθέντα ἄμμον ὅριον τῇ θαλάσσῃ;» διότι ἡ ψάμμος, τὸ ἀσθενέστατον πάντων, χαλινώνει τὴν ἀφόρητον ὁρμὴν καὶ βίαν τῆς θαλάσσης· ἐπειδὴ τί ἐμποδίζει τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν νὰ διαρρεύσῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἥτις εἶναι κοιλοτέρα, καὶ νὰ συνενωθῇ μὲ τὸ ἐγγύτερον πέλαγος, ἂν δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τὴν προσταγὴν τοῦ κτίσαντος; Ἐπειδὴ ὅτι εἶναι κατωτέρα ἡ Αἴγυπτος ἀπὸ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, πληροφοροῦσιν ἡμᾶς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν μὲν μὲ τὸ ἔργον νὰ συνάψωσι τὰ δύο πελάγη, τὸ Ἰνδικὸν καὶ τὸ Αἰγύπτιον, ὁποῦ εἶναι ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα, παρητήθησαν δὲ τοῦ σκοποῦ των, δηλαδὴ πρῶτος ὁ Σέσωστρις ὁ Αἰγύπτιος, καὶ ὕστερον ἀπὸ ἐκεῖνον Δαρεῖος ὁ Μῆδος, οἱ βουληθέντες νὰ βάλωσιν εἰς πρᾶξιν τοιοῦτον ἐπιχείρημα· εἴπομεν δὲ ταῦτα, διὰ νὰ γνωρισθῇ ἡ δύναμις τοῦ προστάγματος.

«ΣΥΝΑΧΘΗΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΙΣ ΣΥΝΑΓΩΓΗΝ ΜΙΑΝ»

Δηλαδὴ ἄλλη συναγωγὴ ἔξω ἀπὸ αὐτὴν νὰ μὴ γένῃ εἰς τὸ ἑξῆς, ἀλλὰ εἰς τὴν πρώτην συνάθροισιν νὰ ἀπομείνωσι τὰ συναχθέντα ὕδατα.

Ἔπειτα ἐκεῖνος, ὅπως εἶπε νὰ συναχθῶσι τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν, μᾶς ἔδειξεν, ὅτι πολλὰ ἦσαν εἰς πολλοὺς τόπους διῃρημένα τὰ ὕδατα· διότι καὶ αἱ κοιλότητες τῶν ὀρέων μὲ τόσας βαθείας φάραγγας εἶχον τὴν συνάθροισιν τῶν ὑδάτων· καὶ προσέτι πεδιάδες πολλαὶ καὶ ἐπίπεδοι, παρόμοιοι κατὰ τὸ μέγεθος μὲ τὰ πελάγη τὰ μεγαλώτατα, καὶ οἱ ἀναρίθμητοι στενοὶ τόποι, καὶ αἱ κοιλάδες, ὁποῦ βαθύνονται μὲ διάφορα σχήματα, ὅλα ἦσαν τότε γεμάτα ἀπὸ ὕδατα, καὶ μὲ τὴν θείαν προσταγὴν εἰς μίαν συναγωγὴν πανταχόθεν συνηθροίσθησαν. Καὶ ἂς μὴ λέγῃ κανείς, ὅτι ἐπειδὴ ἦτο τὸ ὕδωρ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἦσαν γεμάται πάντως καὶ ὅλαι αἱ κοιλότητες, αἱ ὁποῖαι τώρα ἐδέχθησαν τὴν θάλασσαν. Καὶ ποῦ ἔμελλον πλέον νὰ συναχθῶσι τὰ ὕδατα; Ἀποκρινόμεθα εἰς τοῦτο, ὅτι τότε καὶ τὰ ἀγγεῖα κατεσκευάσθησαν, ὅτε ἔμελλε τὸ ὕδωρ νὰ συναχθῇ εἰς μίαν συνάθροισιν· ἐπειδὴ δὲν ἦτο πρότερα ὁ ὠκεανός, μήτε τὸ μέγα πέλαγος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς Βρετανικὰς νήσους, καὶ τοὺς δυτικοὺς Ἴβηρας· ἀλλὰ μὲ τὴν θείαν προσταγὴν ἐδημιουργήθη ἡ μεγάλη εὐρυχωρία πρῶτον, καὶ τότε εἰς αὐτὴν τὰ πλήθη τῶν ὑδάτων συνήχθησαν. Εἰς ἐκείνους δέ, οἱ ὁποῖοι λέγουσιν, ὅτι ἡ θεία Γραφὴ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὰ πράγματα, διότι δὲν φαίνεται τὸ ὕδωρ εἰς μίαν συναγωγὴν συνηθροισμένον, ἔχομεν μὲν νὰ εἴπωμεν πολλά, τὰ ὁποῖα καὶ εἶναι γνώριμα ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ φιλονεικία εἰς τὰ τοιαῦτα ὑπάρχει ἀξιογέλαστος· διότι καὶ τὰ λασπώδη, καὶ ὅσα συναθροίζονται ἀπὸ τὰς βροχάς, ἠμποροῦσι νὰ μᾶς προβάλλωσι νομίζοντες, ὅτι ἐλέγχουσι μὲ αὐτὰ τὸν λόγον μας. Ὠνόμασε λοιπὸν ἡ Γραφὴ μίαν συναγωγὴν τὴν μεγαλω-

τάτην καὶ ἐντελεστάτην τῶν ὑδάτων· τὰ δὲ πηγάδια, εἶναι συναγωγαὶ ὑδάτων ἐξ ἀνθρώπων κατεσκευασμένα εἰς βάθος τοιοῦτον, ἵνα ἡ πέριξ ὑγρασία τῆς γῆς συναθροίζηται· ὅθεν δὲν ὀνομάζονται συναγωγὴ τὰ τοιαῦτα τῶν ὑδάτων συναθροίσματα, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐξέχουσα, καὶ μεγαλωτάτη θάλασσα, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλον τὸ στοιχεῖον τοῦ ὕδατος συνηθροισμένον φαίνεται. Διότι καθὼς τὸ πῦρ εἶναι διαμοιρασμένον καὶ εἰς μικρὰ τμήματα διὰ τὴν σωματικὴν χρείαν, καὶ ὅλον ὁμοῦ πάλιν εἶναι κεχυμένον εἰς τὸν αἰθέρα· καὶ καθὼς ὁ ἀὴρ εἶναι διαχωρισμένος καὶ εἰς μικρά, καὶ ὅλος ὁμοῦ περιέχει τὸν τόπον τὸν περίγειον· τοιουτοτρόπως ἠκολούθησε καὶ εἰς τὸ ὕδωρ, ἂν καὶ τινὰ συστήματα αὐτοῦ ἦναι κεχωρισμένα· πλὴν ἡ συναγωγὴ ἡ ξεχωριστή, ἥτις ἔχει ὁλόκληρον τὸ στοιχεῖον τοῦ ὕδατος, ὑπάρχει μία. Διότι καὶ αἱ λίμναι ὅσαι εὑρίσκονται εἰς τὰ ἀρκτικὰ μέρη, καὶ ὅσαι εὑρίσκονται εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς τόπους, Μακεδονίαν, Βιθυνίαν, καὶ Παλαιστίνην, συναγωγαὶ λέγονται· ἀλλὰ τῆς Γραφῆς ὁ λόγος ἐμφαίνει τὴν μεγαλωτάτην ἐκείνην συναγωγήν, ἥτις ἰσομετρεῖται μὲ τὸ τῆς γῆς μέγεθος· ταύτας δὲ τὰς λίμνας, ὅτι μὲν ἔχουσι πλῆθος ὕδατος, οὐδεὶς ἀντιλέγει· θαλάσσας ὅμως δὲν ἤθελέ τις τὰς ὀνομάσει, βέβαια, διότι δὲν ἔχουσι τὴν ἁλμυρότητα παρομοίαν πρὸς τὴν μεγάλην θάλασσαν, καθὼς ἡ Ἀσφαλτῖτις λίμνη εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ Σερβωνῖτις εἰς τὴν Ἀραβικὴν ἔρημον μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης. Αὗται μὲν λέγονται λίμναι, ἡ δὲ θάλασσα ὑπάρχει μία, καθὼς οἱ περιηγηταὶ τῆς γῆς ἱστοροῦσιν· ἂν καὶ νομίζωσί τινες, ὅτι καὶ ἡ Ὑρκανία καὶ ἡ Κασπία εἶναι χωρισταί. Ἀλλ' εἰς τὰς γεωγραφίας τῶν περιηγητῶν προσέχοντες, μανθάνομεν, ὅτι συνέχονται εἰς κάποιον τρόπον, καὶ ὅλαι μὲ τὴν μεγίστην θάλασσαν ὑποκεκρυμμένως συνάπτονται· καθὼς λέγουσι καὶ διὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὅτι συνάπτεται πρὸς τὴν ἐπέκεινα τῶν Γαδείρων. Πῶς

λοιπὸν λέγει ἡ Γραφή, ὅτι τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας; Τὴν μὲν συναγωγὴν τοῦ ὕδατος ὠνόμασε μίαν, τὰ δὲ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας ὁ Κύριος, τοὺς κόλπους δηλαδή, ὁποῦ ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν γείτονα γῆν, ὡς ἡ θάλασσα βόρειος, θάλασσα νότιος, θάλασσα ἀνατολική, καὶ πάλιν ἄλλη δυτική, καὶ ἴδια ὀνόματα τῶν πελαγῶν, Εὔξεινος πόντος, καὶ Προποντίς, Ἑλλήσποντος, Αἰγαῖον, καὶ Ἰώνιον πέλαγος, Σαρδονικόν, Σικελικόν, καὶ Τυρρηνικὸν καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα ὀνόματα πελαγῶν, τὰ ὁποῖα νὰ ἀπαριθμῶμεν μὲ ἀκρίβειαν, εἶναι περιττόν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Θεὸς τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων θαλάσσας ἐκάλεσε. Καὶ εἰς ταῦτα μὲν μᾶς ἔφερεν ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου, ἡμεῖς δὲ ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον.

ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΣΥΝΑΧΘΗΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΙΣ ΣΥΝΑΓΩΓΗΝ ΜΙΑΝ ΚΑΙ ΟΦΘΗΤΩ Η ΞΗΡΑ.

Δὲν εἶπε καὶ ὀφθήτω ἡ γῆ· πρῶτον μὲν διὰ νὰ μὴ νομίσωμεν αὐτὴν πάλιν ἀκατασκεύαστον, λασπωμένην, καὶ μεμιγμένην μὲ ὕδατα, καὶ ὄχι μὲ τὴν φυσικήν της μορφήν, καὶ δύναμιν· καὶ δεύτερον διὰ νὰ μὴ δώσωμεν τὴν αἰτίαν τῆς ξηρότητος εἰς τὸν ἥλιον, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ δημιουργὸς ἔκαμε τὴν ξηρότητα τῆς γῆς παλαιοτέραν ἀπὸ τὸν ἥλιον. Ἐννόησον δὲ καλῶς τὰ γεγραμμένα διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ὄχι μόνον τὸ ὕδωρ, ὁποῦ ἦτο ἐπάνω εἰς τὴν γῆν ἔρρευσεν εἰς τὴν συναγωγήν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὕδατα ἦσαν μεμιγμένα εἰς τὸ βάθος της, ἠκολούθησαν εἰς τὸ ἀπαραίτητον τοῦ Κυρίου πρόσταγμα· καὶ ἐγένετο οὕτω, τὸ ὁποῖον ἐμφαίνει, ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ δημιουργοῦ ἀμέσως ἔργον ἐγένετο.

ΚΑΙ ΕΚΑΛΕΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΗΝ ΞΗΡΑΝ ΓΗΝ, ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΕΚΑΛΕΣΕ ΘΑΛΑΣΣΑΣ.

Διὰ τί καὶ εἰς τὰ προειρημένα λέγει, ὀφθήτω ἡ ξηρά, καὶ ὄχι ὀφθήτω ἡ γῆ, Καὶ πάλιν ἐνταῦθα, ὤφθη ἡ ξηρά; Διότι ἡ μὲν ξηρὰ εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῆς φύσεώς της, ἡ δὲ γῆ ὑπάρχει ψιλὴ ὀνομασία τοῦ πράγματος. Καὶ καθὼς τὸ λογικὸν

εἶναι ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ φωνή, ἄνθρωπος ἐμφαίνει τὸ ζῶον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει τὸ λογικόν, τοιουτοτρόπως καὶ τὸ ξηρὸν εἶναι ἴδιον τῆς γῆς, καὶ ἐξαίρετον. Λοιπὸν ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει τὸ ξηρὸν ἰδίως, ἐκεῖνο ὠνομάσθη καὶ γῆ· καθὼς ὅπου ἰδίως εὑρίσκεται τὸ χρεμετιστικόν, ἐκεῖνο ὀνομάζεται ἵππος. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν γῆν θεωρεῖται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τρία στοιχεῖα ἔχουσι χωριστὴν ἰδιότητα καὶ ποιότητα, μὲ τὴν ὁποίαν διακρίνεται καθὲν ἀπὸ τὰ λοιπά, καὶ καθὲν ὁποῖόν τι ἐστὶ φαίνεται. Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ ἔχει ἰδίαν ποιότητα τὴν ψυχρότητα, ὁ δὲ ἀὴρ τὴν ὑγρότητα, καὶ τὸ πῦρ τὴν θερμότητα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς πρῶτα στοιχεῖα τῶν συνθέτων θεωροῦνται τοιουτοτρόπως· τὰ δὲ ἐμπίπτοντα εἰς τὴν αἴσθησιν καὶ σωματικώτερα, ἔχουσι τὰς ποιότητας μεμιγμένας, καὶ κανὲν δὲν εὑρίσκεται μοναχὸν ἀπολελυμένως, μήτε ἁπλοῦν καὶ καθαρὸν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ ὁρώμενα· δηλαδή, ἡ μὲν γῆ, ξηρὰ καὶ ψυχρά· τὸ δὲ ὕδωρ, ὑγρὸν καὶ ψυχρόν· ὁ δὲ ἀήρ, ὑγρὸς καὶ θερμός· τὸ δὲ πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρόν. Τοιουτοτρόπως διὰ μέσου τῶν δύω ποιοτήτων προέρχεται ἡ δύναμις τῆς ἀναμίξεως τοῦ ἑνὸς μὲ τὸ ἄλλο· διότι τὸ ἐγγὺς στοιχεῖον μὲ τὴν κοινὴν ποιότητα ἀναμίγνυται, καὶ συνάπτεται μὲ τὸ ἀντικείμενον· οἷον ἡ γῆ ὡς ὑπάρχουσα ξηρὰ καὶ ψυχρά, ἐπειδὴ συμφωνεῖ κατὰ τὴν ψυχρότητα μὲ τὸ ὕδωρ, ἑνώνεται μὲ αὐτό, καὶ πάλιν διὰ μέσου τοῦ ὕδατος ἑνώνεται μὲ τὸν ἀέρα· ἐπειδὴ ὑπάρχον τὸ ὕδωρ ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο, ἐγγίζει πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ καθ' ἑνός· δηλαδὴ διὰ μὲν τῆς ψυχρότητος, ἑνώνεται μὲ τὴν γῆν, διὰ δὲ τῆς ὑγρότητος πλησιάζει εἰς τὸν ἀέρα, καὶ πάλιν ὁ ἀὴρ γίνεται συμφωνητὴς μὲ τὰ δύο μαχόμενα ὕδωρ καὶ πῦρ· μὲ τὸ ὕδωρ μὲν διὰ τὴν ὑγρότητα, μὲ τὸ πῦρ δὲ διὰ τὴν θερμότητα· καὶ πάλιν τὸ πῦρ, ἐπειδὴ εἶναι θερμὸν καὶ ξηρὸν κατὰ τὴν φύσιν, διὰ τῆς θερμότητος μίγνυται μὲ τὸν ἀέρα, διὰ δὲ τῆς ξηρότητος ἐπιστρέφει εἰς τὴν

γῆν καὶ τοιουτοτρόπως γίνεται κύκλος καὶ χορὸς ἐναρμόνιος μὲ τὴν τοιαύτην συμφωνίαν των. Διὰ τοῦ ὁποίου καὶ κυρίως ὠνομάσθησαν στοιχεῖα ἀρχικὰ ἐπειδὴ ὅλων τῶν συνθέτων πραγμάτων. Ταῦτα δὲ εἶπον ἐξηγῶν τὴν αἰτίαν, διατί ὁ Θεὸς ὠνόμασε τὴν ξηρὰν γῆν, καὶ ὄχι τὴν γῆν ἐκάλεσε ξηράν· διότι ἡ ξηρότης δὲν ἐγεννήθη εἰς τὴν γῆν ὕστερον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς τὴν φύσιν αὐτῆς κατεσκεύασεν· ὅσα δὲ εἶναι αἴτια τῶν πραγμάτων, ὑπάρχουσι πρότερα κατὰ τὴν φύσιν παρ' ὅσα ἐγίνοντο ὕστερον. Λοιπὸν ἁρμοδίως ἀπὸ τὰ προϋπάρχοντα καὶ πρεσβύτερα ἐπεννοήθησαν εἰς αὐτὴν τὰ γνωρίσματα. «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν.»

Τὸ ῥητὸν τοῦτο δὲν δεικνύει, ὅτι ἐφάνη ἡ ὄψις τῆς θαλάσσης καλὴ διότι ὁ ποιητὴς μὲ ὀφθαλμοὺς δὲν βλέπει τὴν καλλονὴν τῆς κτίσεως, ἀλλὰ μὲ τὴν ἄρρητον αὐτοῦ σοφίαν θεωρεῖ τὰ γινόμενα· διότι ἡ θάλασσα, ὅταν λευκαίνηται ἐν καιρῷ γαλήνης, ἔχει θεωρίαν γλυκυτάτην, ὁμοίως καὶ ὅταν κινῆται μὲ αὔρας λεπτάς, φέρει εἰς τοὺς ὁρῶντας πλέον γλυκυτέραν θεωρίαν μὲ τὸ πορφυρίζον ἢ κυανοῦν χρῶμά της· ὁμοίως καὶ ὅταν δὲν κτυπᾷ βιαίως μὲ κύματα ὁρμητικὰ τὴν γείτονα της χέρσον, ἀλλὰ κατασπάζεται αὐτὴν μὲ τὰς ἡμερωτάτας περιπλοκάς της. Ὄχι ὅμως μὲ τοιοῦτον τρόπον εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι ἡ θάλασσα ἐφάνη γλυκυτάτη καὶ καλὴ εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸ καλὸν κρίνεται διὰ τὸν λόγον τῆς δημιουργίας του· πρῶτον μέν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης εἶναι πηγὴ καὶ αἰτία ὅλης τῆς ὑγρασίας τῆς γῆς, ἄλλο μὲν διερχόμενον ἐντὸς τῶν ἀφανῶν πόρων, καθὼς φανερώνουσιν οἱ πετρώδεις καὶ σπηλαιώδεις τόποι τῆς γῆς, ὑπὸ τοὺς ὁποίους διερχομένη ἡ θάλασσα, ὅταν ἐναπομείνῃ εἰς δύσκολα, λοξά, καὶ ἀνωφερῆ μέρη, ξεσχίζει τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ βιαζομένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, ἐκβαίνει ἔξω πότιμος, καὶ γίνεται γλυκεῖα ἀπὸ τὸν δυλισμὸν τῆς πικρότητος· Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὅταν ἐπιτύχῃ καμμίαν θερμοτέραν ποιότητα ἀπὸ μέταλλα, ἐξέρχεται

θερμή, καὶ καυστική πολλάκις, τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰ μέρη τῶν νήσων καὶ παραθαλασσίων τόπων ἠμπορεῖ τις νὰ ἰδῇ σαφέστερον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον πάσχουσι τοῦτο τόποι τινές, εἰς ποτάμια ὕδατα πλησιάζοντες. Ἐξετείναμεν δὲ τὸν λόγον εἰς τοιαῦτα, διὰ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι ὅλη ἡ γῆ εἶναι γεμάτη εἰς τὸ βάθος της ἀπὸ αὐλάκια ἀφανῆ καὶ ῥεύματα, διὰ μέσου τῶν ὁποίων γυρίζει τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Λοιπὸν ἡ θάλασσα εἶναι καλή, καὶ διὰ τὴν ὑγρασίαν, ἣν ἔχει εἰς τὸ βάθος, καὶ διότι εἶναι δοχεῖον ὅλων τῶν ποταμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πᾶν μέρος πρὸς αὐτὴν τρέχουσιν. Εἶναι καλὴ καὶ διὰ τὰ ὕδατα τοῦ ἀέρος, ἐπειδὴ θερμαινομένη ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἀποβάλλει τὸ λεπτὸν τοῦ ὕδατος μὲ τὰς ἀναθυμιάσεις, τὸ ὁποῖον ἀφ' οὗ ἑλκυσθῇ εἰς τὸν ἄνω τόπον καὶ ψυχρανθῇ, μὲ τὸ νὰ εὑρίσκηται εἰς ὑψηλὸν τόπον, καὶ ἀπὸ τὰς ἀνακλάσεις τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου δὲν θερμαίνεται, καὶ ἐνταυτῷ ἡ σκιὰ τῶν συννέφων αὐξάνει τὴν ψύχραν, διὰ τοῦτο γίνεται βροχή, καὶ ποτίζει τὴν γῆν. Καὶ εἰς ταῦτα δὲν ἀπιστεῖ κανεὶς βέβαια, ἂν στοχασθῇ τοὺς λέβητας ὄντας ἀπὸ ὕδωρ γεμάτους, οἱ ὁποῖοι μένουσι διὰ τὴν θερμότητα τοῦ πυρὸς τοῦ ὑποκειμένου εὔκαιροι. Αὐτὸ τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ τις γινόμενον καὶ εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, ὅτι ἐν καιρῷ ἀνάγκης οἱ ναῦται ὑποδέχονται μὲ σφουγγάρια τὰς ἀναθυμιάσεις τῆς θαλάσσης, καὶ παρηγοροῦνται μετρίως εἰς τὴν ἀνάγκην των. Καλὴ εἶναι ἡ θάλασσα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον παρὰ τῷ Θεῷ· διότι περισφίγγει τὰς νήσους, καὶ τὰς στολίζει, καὶ ἀκινδύνους αὐτὰς φυλάττει. Πρὸς τούτοις εἶναι καλή, ὅτι ἑνώνει τοὺς πολλὰ μακρυνοὺς τόπους μὲ τὸ μέσον της, καὶ προξενεῖ εἰς τοὺς ναύτας τὴν ἐπιμιξίαν εὔκολον, καὶ ἀνεμπόδιστον. Διὰ μέσου αὐτῆς μανθάνομεν τὰ πρὸς ἡμᾶς ἀγνώριστα, καὶ εἰς τοὺς πραγματευτὰς γίνεται αἰτία πλουσιότητος, καὶ διορθώνει μὲ εὐκολίαν τὰς χρείας τῶν πόλεων μὲ τὴν χο-

ρηγίαν τῶν περισσευμάτων εἰς ἄλλας, καὶ μὲ τὴν διόρθωσιν τῶν ἐλλειπόντων εἰς τοὺς ὑστερημένους! Ἀλλὰ πόθεν δύναταί τις νὰ κατανοήσῃ μὲ ἀκρίβειαν ὅλον τὸ κάλλος τῆς θαλάσσης, ὅσον ἐφάνη εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ποιήσαντος; ἂν δὲ ἡ θάλασσα ἦναι καλὴ καὶ ἐπαινετὴ εἰς τὸν Θεόν, πῶς δὲν εἶναι καλλιτέρα ἡ συνάθροισις τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας αἱ πρὸς Θεὸν δεήσεις καὶ ὑμνολογίαι ἀναφέρονται εἰς τὴν θείαν μεγαλειότητα, ὡς ἠχός τις κοινὸς καὶ σύμμικτος ἀνδρῶν, γυναικῶν, καὶ νηπίων, παρόμοιος μὲ τὸ κῦμα τῆς θαλάσσης, γλυκύτατος, καὶ ἐναρμόνιος; τοιαύτην δὲ ὁ Θεὸς διαφυλάττει μὲ βαθεῖαν εἰρήνην ἀσάλευτον, καὶ ἀτάραχον ἀπὸ τὰς δόξας, καὶ βλασφημίας τῶν αἱρετικῶν, τὰ τῆς πονηρίας ὄργανα. Εὔχομαι λοιπὸν νὰ γένητε ἄξιοι τῶν ἐπαίνων παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διασώζοντες τὴν εὐταξίαν ταύτην μέχρι τέλους ἀπαρασάλευτον μὲ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε.

ΠΕΡΙ ΒΛΑΣΤΗΣΕΩΣ ΓΗΣ.

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΒΟΤΑΝΗΝ ΧΟΡΤΟΥ, ΣΠΕΙΡΟΝ ΣΠΕΡΜΑ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΞΥΛΟΝ ΚΑΡΠΙΜΟΝ ΠΟΙΟΥΝ ΚΑΡΠΟΝ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ, ΟΥ ΤΟ ΣΠΕΡΜΑ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤΩ»

Ἀφ' οὗ ἀπετίναξεν ἡ γῆ τὸ βάρος τοῦ ὕδατος, καὶ ἀνέπνευσεν, ἀκολούθως ἐγένετο εἰς αὐτὴν τὸ θεῖον πρόσταγμα διὰ νὰ βλαστήσῃ πρῶτον βοτάνην, ἔπειτα ξύλον, καθὼς μέχρι τοῦδε βλέπομεν τοῦτο γινόμενον· διότι ἡ φωνὴ τότε τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο πρόσταγμα, ἔγινε νόμος τις φυσικός, καὶ ἀπέμεινε ἐντὸς τῆς γῆς, ὁ ὁποῖος τὴν δυναμώνει νὰ γεννᾷ καὶ νὰ καρποφορῇ εἰς τὸ μετέπειτα. «Βλαστησάτω ἡ γῆ».

Ἡ βλάστησις εἶναι πρῶτον εἰς τὴν γένεσιν τῶν φυτῶν. Ἔπειτα ὅταν προκόψωσιν ὀλίγον τὰ βλαστήματα, γίνεται βοτάνη· ἀφ' οὗ δὲ αὐξηθῇ, γίνεται χόρτος ὁ ὁποῖος κατ' ὀλίγον ἐξαπλοῦται, καὶ προβαίνει ἕως εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ σπέρματος· ἡ δὲ χλωρότης εἶναι εἰς ὅλα τὰ βλαστήματα παρόμοιος.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΒΟΤΑΝΗΝ ΧΟΡΤΟΥ»

Ἡ γῆ ἀφ' ἑαυτῆς μόνη ἂς γεννᾷ τὴν βλάστησιν, χωρὶς νὰ ἔχῃ χρείαν τῆς συνεργείας ἄλλου τινός. Ἐπειδὴ τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι αἴτιος τῶν τῆς γῆς βλαστημάτων, ἕλκων μὲ τὴν δύναμιν τῆς θερμότητος εἰς τὰ ἔξω ἀπὸ τὸ βάθος τῆς γῆς τὰ βλαστήματα· διὰ τοῦτο ἡ διάταξις καὶ ὁ στολισμὸς τῆς γῆς, ἐγένετο πρεσβυτέρα τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ μὴ ἔχωσι λαβὴν οἱ πεπλανημένοι, καὶ προσκυνῶσι τὸν ἥλιον, ὡς τῆς ζωῆς τῶν βλαστημάτων αἴτιον, βεβαιούμενοι, ὅτι ὅλα τὰ βλαστήματα ἐγένοντο πρότερα ἀπὸ τὴν γένεσιν τοῦ ἡλίου, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι νεώτερος, ἀπὸ τὸν χόρτον, καὶ τὴν βοτάνην κατὰ τὴν γένεσιν, καὶ ἐκ τούτου κατώτερος εἰς τὸν θαυμασμὸν καὶ ἔπαινον. Λοιπὸν εἰς μὲν τὰ ζῶα καὶ βοσκήματα, ἡ τροφὴ προητοιμάσθη· τὰ δὲ ἀνθρώπινα μήτε μιᾶς προνοίας ἐκρίθησαν ἄξια, διὰ σὲ μάλιστα ἑτοίμασεν ὁ Θεός, καὶ διὰ ἴδιόν σου πλοῦτον καὶ ἀπόλαυσιν διέταξε τὴν τροφὴν εἰς τοὺς βόας καὶ ἵππους πρότερα· διότι ἐκεῖνος ὅστις διατρέφει τὰ κτήματά σου, διὰ τὴν ἰδίαν σου ζωὴν τὰ προητοίμασεν. Ἔπειτα ἡ γένεσις τῶν σπερμάτων· τί ἄλλο εἶναι, πάρεξ μία ἑτοιμασία τῆς ἰδίας σου διαγωγῆς καὶ καταστάσεως; διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ χόρτα καὶ λάχανα εἰς τροφὴν ἀνθρώπων χρησιμεύουσιν.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΒΟΤΑΝΗΝ ΧΟΡΤΟΥ, ΣΠΕΙΡΟΝ ΣΠΕΡΜΑ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ»

Ὥστε καὶ ἂν γένος τι βοτάνης διαφέρῃ τῶν ἄλλων, καὶ ἐκείνων τὸ κέρδος πρὸς ἡμᾶς ἐπανέρχεται, καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χρῆσις τῶν σπερμάτων εἶναι προσδιωρισμένη· Λοιπὸν τοιοῦτον εἶναι

τὸ νόημα τῶν εἰρημένων δηλ. «βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ σπέρμα σπεῖρον κατὰ γένος.» Διότι τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀκολουθία τῶν λέξεων δύναται ν' ἀποκατασταθῇ, ὡς φαινομένης τώρα τῆς συντάξεως ἀκαταλλήλου, καὶ ἡ ἀναγκαιότης τῆς οἰκονομίας τῆς φύσεως διασώζηται. Διότι πρῶτον ἡ βλάστησις γίνεται, εἶτα ἡ χλόη, ἔπειτα ἡ αὔξησις τοῦ χόρτου, καὶ ἀκολούθως ἡ τελείωσις μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ σπέρματος· πῶς λοιπὸν λέγει, ὅτι εἶναι ὅλα τὰ φυτὰ σπερματικά, ἐνῷ ὁ κάλαμος, ἡ ἀγριάδα, ὁ ἡδύοσμος, ὁ κρόκος, τὸ σκόροδον, τὸ βούστομον, καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα γένη φυτῶν δὲν φαίνονται σπερματίζοντα; Εἰς τοῦτο λέγομεν, ὅτι πολλὰ φυτὰ τῆς γῆς ἔχουσι τὴν δύναμιν τῶν σπερμάτων εἰς τὸν πυθμένα καὶ ῥίζαν των, καθὼς ὁ κάλαμος, ὅστις κατ' ἔτος γεννᾷ ἀπὸ τὴν ῥίζαν νέον σπέρμα διὰ τὴν μέλλουσαν ἀναβλάστησιν· παρομοίως καὶ ἄλλα πάμπολλα, ὅσα κατὰ τὰς ῥίζας των σπερματώδεις διαδοχὰς ἀφίνουσι· λοιπὸν ἢ σπέρμα, ἢ δύναμίς τις σπερματικὴ εὑρίσκεται ἐντὸς τῶν βλαστημάτων, καμμία διαφορὰ δὲν γίνεται, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ κατὰ γένος· διότι τὸ σπέρμα τοῦ καλάμου εἰς τὴν ῥίζαν δὲν γεννᾷ ἐλαίαν, ἀλλὰ ἀπὸ κάλαμον ἕτερος κάλαμος γίνεται· καὶ ἀπὸ τοὺς σπόρους παντὸς φυτοῦ, ὁμογενῆ βλαστάνουσι πάντοτε· καὶ τοιουτοτρόπως ὅσα κατ' ἀρχὰς ἡ γῆ ἐβλάστησε, μέχρι τοῦδε διασώζονται ἀναλλοίωτα μὲ τὴν ἀκολουθίαν τῆς διαδοχῆς, καὶ τῶν ὁμογενῶν τὴν διατήρησιν. «Βλαστησάτω ἡ γῆ.» Στοχάσου, παρακαλῶ, πῶς ἀπὸ μικρὰν φωνὴν καὶ ὀλίγον πρόσταγμα ἡ ἄγονος καὶ κατεξηραμένη, εὐθὺς συνεκινήθη εἰς καρπογονίαν, καὶ ἀπέῤῥιψε τὸ λυπηρὸν φόρεμα, καὶ ἐνεδύθη τὸ λαμπρότερον, ἀγαλλομένη μὲ τοὺς στολισμούς της, καὶ τῶν ἀναριθμήτων γενῶν τὴν ἀναβλάστησιν; Ἐγὼ σπουδάζω νὰ ἐμφυτεύσω εἰς τὴν ψυχήν σου τὸν θαυμασμὸν τῆς κτίσεως σφοδρότερον, διὰ νὰ ἔχῃς πάντοτε καθαρὰν τὴν ἐνθύμησιν τοῦ

ποιήσαντος, όπου ἂν εὑρεθῇς, καὶ εἰς ὁποιονδήποτε γένος βλαστημάτων ἐπιθεωρήσῃς. Πρῶτον λοιπόν, ὅταν ἴδῃς βοτάνην χόρτου, καὶ τὸ ἄνθος του, ἐννόησον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐνθυμούμενος τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ παράδειγμα. «Ὅτι πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου, ὡς ἄνθος χόρτου» ἐπειδὴ τὸ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὀλίγην εὐφροσύνην τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, ἁρμοδιώτατα το παράδειγμα τοῦτο ἀπεδειξε. Σήμερον ἔχεις τὸ σῶμά σου εὐθαλὲς καὶ εὐφρόσυνον, ἀπὸ τὴν τροφὴν παχύτατον, καὶ ἀπὸ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας εὐχροέστατον, δυνατόν, καὶ σύντονον, καὶ κατὰ τὴν ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, καὶ κλίσιν ἀχαλίνωτον. Αὔριον ὅμως γίνεσαι ἐλεεινὸς καὶ ἀξιοδάκρυτος διὰ τὸν μαρασμὸν τοῦ γηρατείου σου, καὶ τῆς ἀσθενείας σου. Ὁ δεῖνα ἄνθρωπος σήμερον φαίνεται περίβλεπτος διὰ τὴν πλουσιότητά του, καὶ διὰ τὸ πλῆθος ἐκείνων, οἵτινες τὸν κολακεύουσι, καὶ ἐκείνων τῶν φίλων, οἵτινες ὑποκριτικῶς αὐτὸν θεραπεύουσι θαυμάζεται διὰ τὸ πλῆθος τῆς συγγενείας, καὶ αὐτῆς ἐσχηματισμένης περισσότερον· καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀκολούθων του, τοὺς ὁποίους ἐπισύρει κατόπιν του, ἐμβαίνων, καὶ ἐκβαίνων ἀπὸ τὸν οἶκόν του, καὶ ἐπίφθονος εἰς πάντας γινόμενος· ὁ αὐτὸς ἴσως δοξάζεται καὶ μὲ πολιτικὴν δύναμιν, ἢ μὲ τὰς τιμὰς τῶν βασιλέων, ἢ μὲ φροντίδα λαοῦ, ἢ ἡγεμονείας στρατευμάτων, καὶ ἔχει ἔμπροσθέν του κήρυκας, ραβδούχους ἔνθεν καὶ ἔνθεν διὰ νὰ προξενῇ φόβον πολὺν εἰς τοὺς ὑπηκόους μὲ τὰς πληγάς, τὰς δημεύσεις, τὰς φυλακάς· ὁ τοιοῦτος ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ τί γίνεται; μία νύξ, εἷς πυρετός, ἢ πλευρῖτις, ἢ περιπνευμονία ἀναρπάζει αὐτόν, καὶ ὅλη ἡ σκηνὴ αὐτοῦ καὶ κωμῳδία ἀφανίζεται, καὶ ἡ δόξα ἐκείνη ἔξαφνα ἀποδείκνυται ἐνύπνιον. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης ἐξωμοίωσε τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν μὲ τὸ ἄνθος τὸ πλέον ὀλιγοχρόνιον καὶ ἀδύνατον.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΒΟΤΑΝΗΝ ΧΟΡΤΟΥ, ΣΠΕΙΡΟΝ ΣΠΕΡΜΑ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΜΟΙΟΤΗΤΑ»

Ἔτι καὶ νῦν ἡ τάξις τῶν φυομένων μαρτυρεῖ περὶ τῆς πρώτης διακοσμήσεως. Διότι ἡ βλάστησις προηγεῖται πάσης βοτάνης καὶ πάσης χλόης· καθότι εἴτε ἀπὸ ρίζαν ἀναφύεταί τι, πρέπει νὰ ἀναβλαστήσῃ ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω, καθὼς τὸ φυτὸν κρόκος καὶ ἡ ἀγριάδα· εἴτε ἀπὸ σπέρμα, καὶ πάλιν ἀνάγκη εἶναι νὰ γείνῃ ἡ βλάστησις πρῶτον, ἔπειτα ἡ βοτάνη, καὶ ἔπειτα τὸ πράσινον χόρτον, καὶ ἔπειτα ὁ καρπὸς ὡριμάζων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἤδη καὶ παχείας καλάμης.

Ὅταν πέσῃ τὸ σπέρμα εἰς τὴν γῆν, ὅπου ἔχει σύμμετρον ὑγρασίαν καὶ θερμότητα, γίνεται ἁπαλὸν πρῶτον, καὶ ἀραιὸν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς γῆς, καὶ ἕλκει εἰς ἑαυτὸ τὰ ἁρμόδια εἰς τοὺς πόρους του, καὶ τότε ἐξαπλοῦται ἐντὸς τῆς γῆς, πλατύνει, καὶ ριζώνει εἰς τὸ κάτω μὲ ρίζας ἰσομέτρους μὲ τὰ βλαστήματα, τὰ ὁποῖα ἔχει νὰ προβάλλῃ. Καὶ τότε ἐκβαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν γῆν, μὲ τὸ νὰ περιθάλπηται τὸ βλάστημα πάντοτε ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν τῆς γῆς διὰ μέσου τῶν ριζῶν, καὶ μὲ τὴν θερμότητα ἕλκει τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν ἀπὸ τὴν γῆν, καὶ διαμερίζει εἰς τὴν καλάμην τὸν φλοιόν, καὶ τὰς θήκας τοῦ σίτου, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν σῖτον, καὶ εἰς τοὺς ἀνθέρικας· καὶ οὕτω τὸ σπέρμα αὐτὸ κατ' ὀλίγον αὐξανόμενον, ἀποκαθίσταται εἰς τὸ ἀνάλογον μέτρον πᾶν βλάστημα, εἴτε σιτηρόν, εἴτε ὀσπριακόν, εἴτε λαχανῶδες, ἢ φρυγανικὸν ὑπάρχει. Εἷς χόρτος καὶ μία βοτάνη φθάνει νὰ γυμνάσωσι τὸν νοῦν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς πανσόφου τέχνης τοῦ ποιητοῦ, δηλαδὴ πῶς ἡ καλάμη τοῦ σίτου εἶναι ἐζωσμένη μὲ γόνατα διὰ νὰ βαστάζωσι τὸ βάρος τῶν ἀσταχύων μὲ εὐκολίαν, ὡς σύνδεσμοί τινες, ὅταν ὑπάρχωσι γεμάτοι ἀπὸ καρπούς, καὶ εἰς τὴν γῆν κλίνωσι. Διὰ τοῦτο ἡ βρώμη δὲν ἔχει, ἐπειδὴ δὲν λαμβάνει εἰς τὴν κορυφὴν κανὲν βάρος· ὁ δὲ σῖτος ἐκ φύσεως ἀσφαλίζεται μὲ τοὺς συνδέσμους τούτους, καὶ τοὺς κόκκους τοῦ σί-

του διαφυλάττει έντός θήκης, διά νά μή άρπάζηται εύκολα άπό τά σπερμολόγα πτηνά· ή όποία φύσις έμποδίζει και τήν βλάβην άπό τά μικρά ζωΰφια μέ τούς άνθέρικας. Τί νά είπω, καί τι νά σιωπήσω; ότι εις μέν τούς πλουσίους θησαυρούς τής κτίσεως τόν τιμιώτερον νά έπινοήσω δεν δύναμαι, παντελώς δέ νά παραιτήσω αυτόν άνεξέταστον, άξιος κατακρίσεως φαίνομαι.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΒΟΤΑΝΗΝ ΧΟΡΤΟΥ»

Μέ τήν προσταγήν ταύτην εύθύς έφύτρωσαν τά φαρμακερά βότανα, όμοΰ μέ τά τρόφιμα· μέ τόν σίτον όμοΰ καί τό κώνειον, μέ τα λοιπά ό έλλέβορος, και τό άκόνιτον, και ό μανδραγόρας, καί τό δάκρυον τής μήκωνος. Λοιπόν νά μή άποδώσωμεν εύχαριστίας εις τόν ποιητήν διά τά ώφέλιμα και τρόφιμα, καί νά φανώμεν δυσάρεστοι διά τά βλαπτικά, και τής ζωής ήμών έπιζήμια; Και δέν συλλογιζόμεθα, ότι όλα τά βότανα δέν έγιναν μόνον διά τήν κοιλίαν μας, τών όποίων ή χρήσις είναι γνωστή καί πρόχειρος, άλλά καθέν άπό αυτά άναπληροί χωριστόν λόγον καί αιτίαν εις τήν κτίσιν· και έπειδή τό αίμα τοΰ ταύρου είναι βλαπτικόν, διά τοΰτο έπρεπεν ή να μή γένη τό ζώον, ή νά ύπάρχη χωρίς αίμα, ό όποίος χρησιμεύει διά τήν ζωήν μας εις πολλάς ύπηρεσίας; Έχεις, ώ άνθρωπε, τό λογικόν τής ψυχής σου άρκετόν, διά νά σέ όδηγή, νά αποφεύγης τά βλάπτοντα· και καθώς εις τα πρόβατα καί αίγας έκ φύσεως έχαρίσθη παρά Θεοΰ ή διάκρισις τών βλαπτικών καί συστατικών τής ζωής των, μέ μοναχήν τήν αίσθησιν τής όσφρήσεως· ούτω καί εις σέ έδόθη παρά Θεοΰ τό λογικόν, καί ή τέχνη τής ιατρικής, τά όποία όδηγοΰσιν εις τά χρήσιμα. Άλλά καί ή δοκιμή άκόμη διδάσκει σε, διά νά άποφεύγης εις τό έξής όλα όσα ποτέ σέ έβλαψαν· όθεν μή λέγης, ότι είναι δύσκολον νά άποφύγης τά βλάπτοντα· γίνωσκε δέ, ότι κανέν άπό τά βότανα δέν έδημιουργήθη ματαίως χωρίς καμμίαν ώφέλειαν· έπειδή ή διά τροφήν

τῶν ἀλόγων ζώων, ἢ διὰ παρηγορίαν ἡμῶν διὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης ἐδημιουργήθησαν, καθὼς τὸ κώνειον βόσκουσι τὰ πετεινά, ψάρες καλούμενα, τὰ ὁποῖα διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματός των, ἀποφεύγουσι τὴν ἐκ τοῦ δηλητηρίου βλάβην· διότι ἔχοντα τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος ἐπιτηδείαν, διὰ τὴν λεπτότητα τῶν πόρων τῆς καρδίας των, χωνεύουσι ταχύτατα τὸ κώνειον, πρὶν προξενήσῃ τὴν βλάβην εἰς τὰ καίρια· καὶ ὁ ἐλλέβορος εἶναι τροφὴ τῶν ὀρτύγων, ὅτι ἀποφεύγουσι τὴν βλάβην ἐκείνου ἀπὸ τὸν ἰδιωτισμὸν τῆς κράσεως· ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ἴδια βότανα ἐν καιρῷ ἀνάγκης γίνονται καὶ εἰς ἡμᾶς χρήσιμα· ἐπειδὴ μὲ τὸν μανδραγόραν φέρουσιν οἱ ἰατροὶ ὕπνον εἰς τοὺς ἀσθενήσαντας, καὶ μὲ τὸ ὄπιον τοὺς δριμεῖς πόνους τῶν σωμάτων καταπαύουσι· καθὼς τινες μὲ τὸ κώνειον, καὶ τὰς λυσσώδεις ὀρέξεις κατεμάραναν, καὶ μὲ τὸν ἐλλέβορον πολλὰ χρονικὰ πάθη ἐθεράπευσαν. Λοιπὸν ὅσα ἐνόμισας, ὅτι φέρουσιν ἔγκλημα εἰς τὸν ποιήσαντα, αὐτὰ προύξένησαν εἰς ἡμᾶς τῆς πρὸς αὐτὸν εὐχαριστίας αὔξησιν.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΒΟΤΑΝΗΝ ΧΟΡΤΟΥ.»

Ὁπόσα διάφορα καὶ πολυποίκιλα τρόφιμα χόρτα περιλαμβάνει αὕτη ἡ θεία προσταγή, ὄχι μόνον εἰς τὴν βοτάνην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ῥίζας, καὶ εἰς τοὺς καρπούς, καὶ πόσα ἄλλα διὰ τῆς ἐπιμελείας τῶν ἀνθρώπων καὶ γεωργίας προσγίνονται. Δὲν ἐπρόσταξεν εὐθὺς νὰ γένῃ σπέρμα καὶ καρπός, ἀλλὰ νὰ βλαστήσῃ, καὶ νὰ χλοάσῃ πρῶτον ἡ γῆ, ἔπειτα νὰ αὐξήσῃ εἰς τελείωσιν τοῦ σπέρματος, διὰ νὰ γένῃ εἰς τὴν φύσιν ἐκεῖνο τὸ πρόσταγμα, διδασκαλεῖον εἰς τὴν ἐξῆς ἀκολουθίαν τῆς ἀναβλαστήσεως. Ἀλλὰ λέγει τις, ! πῶς ἡ γῆ κατὰ γένος προσφέρει τὰ σπέρματα, καὶ πολλάκις σπείρεται σῖτος μέλας, καὶ ἐκβαίνει πυροειδής; τοῦτο δὲν εἶναι μεταβολὴ εἰς ἄλλο γένος, ἀλλὰ μία ἀῤῥωςία τοῦ σπέρματος· διότι ὁ σῖτος δὲν ἀπέῤῥιψε τὸ φυσικὸν χρῶ-

μά του, ἀλλ' ἐμελάνθη ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν θερμότητα, καθὼς γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν του. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κρύους μετέπεσεν εἰς ἄλλο χρῶμα καὶ γένος, ὁ ὁποῖος πάλιν λέγουσιν, ὅταν εὕρῃ ἐπιτηδείαν γῆν, καὶ εὐκρασίαν ἀέρων, ἐπανέρχεται εἰς τὸ παλαιὸν εἶδός του. Λοιπὸν δὲν ἤθελας εὕρει κανὲν φυτὸν καὶ βότανον ἔξω ἀπὸ τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ γινόμενον· ἡ δὲ λεγομένη αἶρα, καὶ ὅσα λοιπὰ τοιαῦτα σπέρματα φαίνονται μεμιγμένα εἰς τὰ τρόφιμα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζει ἡ Γραφὴ ζιζάνια δὲν μετεβλήθησαν ἀπὸ σῖτον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐγένοντο, καὶ ὑπῆρχον γένος χωριστόν. Ταῦτα δὲ ὁμοιάζουσι μὲ ἐκείνους, οἵτινες νοθεύουσι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, καὶ δὲν διδάσκουσι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν, ὄντες διεφθαρμένοι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πονηροῦ διαβόλου, καὶ μιγνύονται μὲ τὸ ὑγιαῖνον σῶμα τῆς ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἀπατήσωσι τοὺς ἀπλουστέρους μὲ τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιφάνειαν. Ἤδη καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν παρομοιάζει τὴν τελείωσιν τῶν πιστῶν, μὲ τὴν αὔξησιν τῶν σπερμάτων κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου· ὅταν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ καθεύδῃ, καὶ ἐγείρηται νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ σπόρος ἐγείρεται καὶ μηκύνηται, ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. Διότι ἡ γῆ καρποφορεῖ μόνη πρῶτον χόρτον, ἔπειτα στάχυν, καὶ ἀκολούθως σῖτον εἰς τοὺς στάχυας.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΒΟΤΑΝΗΝ»

Καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ ἡ γῆ ἐβλάστησε κατὰ τὴν θείαν προσταγήν, καὶ ἀκολουθήσασα πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως, ἔφερεν εἰς τὸ τέλειον τὰ βλαστήματα· διότι καὶ λειμῶνες ἦσαν βαθεῖς μὲ τὸ πλῆθος τῶν χόρτων, καὶ αἱ καρποφόροι πεδιάδες ἐγένοντο γεμάται ἀπὸ τὰ γεννήματα, παρομοιάζουσαι μὲ τὴν κίνησιν τῶν ἀσταχύων τὰ πελάγη τὰ κυματίζοντα· καὶ πᾶσα βοτάνη, καὶ πᾶν γένος λαχάνων, καὶ φρυγάνων, καὶ ὀσπρίων, εὑρίσκετο ἐπάνω εἰς τὴν γῆν

μὲ πᾶσαν πλουσιότητα· διότι τότε κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν ἀποτυχίαι εἰς τὰ βλαστήματα ἀπὸ ἀπειρίαν γεωργῶν, ἀπὸ δυσκρασίαν ἀέρων, ἢ ἀπὸ ἄλλην καμμίαν αἰτίαν, τὰ ὁποῖα τώρα βλάπτουσι τὰ γινόμενα· μήτε ἡ καταδίκη τοῦ προπάτορος ἐνεπόδιζε τὴν ἀφθονίαν τῆς γῆς· διότι τὰ φυτὰ ἐγένοντο πρὸ τῆς ἁμαρτίας, διὰ τὴν ὁποίαν κατεκρίθημεν ἐσθίειν τὸν ἄρτον ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου μας.

« ΚΑΙ ΞΥΛΟΝ ΚΑΡΠΙΜΟΝ ΠΟΙΟΥΝ ΚΑΡΠΟΝ ΟΥ ΤΟ ΣΠΕΡΜΑ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤΩ, ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΜΟΙΟΤΗΤΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ. »

Μὲ τὴν δύναμιν τούτου τοῦ ῥήματος ὅλοι οἱ τόποι ἐπληροῦντο ἀπὸ νεόφυτα καὶ ὅλα τὰ δένδρα ηὔξανον εἰς τὸ φυσικὸν ὑψηλὸν μῆκός των, ἐλάται δηλαδή, κυπάρισσοι, καὶ πεῦκοι, καὶ ὅλοι οἱ θάμνοι εὐθέως ἦσαν πολύβλαστοι, καὶ δασεῖς κατὰ τὴν φύσιν των· καὶ τὰ στεφανωτικὰ λεγόμενα φυτά, αἱ τριανταφυλλέαι, καὶ μυρσίναι, καὶ δάφναι, ὅλα εὐθὺς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐκβῆκαν εἰς τὸ εἶναι ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καθὲν μὲ τὴν φυσικὴν ἰδιότητα· διαφέροντα μὲν μεταξύ των, γνωριζόμενα δὲ μὲ ἕνα χωριστὸν χαρακτῆρα. Πλὴν τὸ τριαντάφυλλον τότε ἦτο χωρὶς ἀκάνθας, διότι ἡ ἄκανθα διωρίσθη εἰς τὸ κάλλος τοῦ τριανταφύλλου ὕστερον, διὰ νὰ ἔχωμεν πλησίον εἰς τὴν εὐφροσύνην τοῦ τριανταφύλλου τὴν λύπην τῆς παραβάσεως, διὰ τὴν ὁποίαν κατεδικάσθη ἡ γῆ, νὰ βλαστάνῃ εἰς ἡμᾶς τριβόλους καὶ ἀκάνθας. Προβάλλουσι δέ τινες, ὅτι ἡ γῆ ἐπροστάχθη νὰ βλαστήσῃ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπόν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ· πῶς δὲ πολλὰ δένδρα βλέπομεν ἄκαρπα, καὶ ἀσπερμάτιστα; ἀποκρινόμεθα λοιπόν, ὅτι τὰ τιμιώτερα εἰς τὴν φύσιν ἠξιώθησαν καὶ προηγουμένης ἐνθυμήσεως· ἔπειτα ἐκεῖνος ὅστις θεωρεῖ ἀκριβῶς τὴν φύσιν τῶν φυτῶν, θέλει εὕρει ὅλα, ἢ σπερματίζοντα, ἢ δύναμιν ἔχοντα ἰσοδύναμον μὲ τὰ σπέρματα. Διότι αἱ αἴγειροι, καὶ ἰτέαι, καὶ λεῦκαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καρπὸν μὲν οὐδένα φέ-

ρουσι φανερά· σπέρματα δὲ ἔχουσι βέβαια· διότι ὁ κόκκος ὅστις εἶναι εἰς τὸ φύλλον των πλησίον, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι μίσχον, ἔχει δύναμιν σπέρματος. Ἐπειδὴ ὅσα ἔχουσι φύσιν νὰ γίνωνται ἀπὸ κλάδους, προβάλλουσιν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος τὰς ῥίζας των· ἀλλὰ καὶ αἱ βλαστήσεις, καὶ παραφυάδες των ῥιζῶν, σπέρματος λόγον ἔχουσι, τὰς ὁποίας οἱ φυτοκόμοι παρασπῶσι, καὶ αὐξάνουσι τὸ γένος ἐκείνων τῶν φυτῶν. Ὅμως, καθὼς εἴπαμεν, πρότερον ἠξιώθησαν μνήμης τὰ ἀναγκαιότερα εἰς τοὺς ἀνθρώπους φυτά, ὅσα ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτοὺς μὲ τοὺς καρπούς των διὰ τὴν πλουσίαν ζωοτροφίαν των· ἡ ἄμπελος δηλαδὴ μὲ τὸν οἶνον, ὃς εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου· ἡ ἐλαία, διὰ νὰ ἱλαρύνῃ πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ· εἰς τὴν ὁποίαν ἄμπελον συνέτρεχον ἐν ταυτῷ ἀπὸ τὴν φύσιν της, ἡ ῥίζα, τὰ κλήματα βλαστάνοντα ὁλόγυρα, καὶ εἰς ὕψος, οἱ βλαστοὶ οἱ ἕλικες, ἡ ἀγουρίδα, καὶ τὸ σταφύλιον. Εἶναι ἀρκετὴ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σου μόνη ἡ ἄμπελος θεωρουμένη μὲ σύνεσιν, νὰ φέρῃ εἰς ἐνθύμησιν τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου μας, ὅστις ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του ἄμπελον, καὶ τὸν πατέρα γεωργόν, καὶ τοὺς πιστοὺς ὀρθοδόξους, τὰ τέκνα τῆς ἐκκλησίας, προσαγορεύει κλήματα, καὶ προσκαλεῖ ὅλους εἰς πολυκαρπίαν ἀγαθοεργίας, διὰ νὰ μὴ καταδικασθῶσιν ὡς ἄχρηστοι, καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ τῆς κολάσεως. Διὰ τοῦτο εἰς καθὲν μέρος τῆς Γραφῆς ἐξομοιώνει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων μὲ τὰς ἀμπέλους. «Ἀμπελὼν ἐγεννήθη τῷ ἠγαπημένῳ, ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι»· καὶ ἀλλαχοῦ «Ἀμπελῶνα ἐφύτευσα, καὶ περιέθηκα φραγμόν·» φανερώνων μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀμπελῶνος, τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὰς ὁποίας φραγμὸν περιέθηκε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ καὶ τὰ θεῖα προστάγματα, καὶ φυλακὴν τὰ ἀγγελικὰ τάγματα κατὰ τὸν Προφητάνακτα, «Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν.» Ἔπειτα ὡς χαρακώματα ἔβαλεν εἰς τὴν ἐκ-

κλησίαν πρῶτον Ἀποστόλους, δεύτερον Προφήτας, τρίτον διδασκάλους, καὶ μὲ τὰ ὑποδείγματα τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, αναβιβάζει τὰ φρονήματά μας εἰς οὐρανούς, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχωμεν ἐρριμμένοι κάτω, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ καταπατούμενοι. Διορίζει δὲ ἡμᾶς ὁ Θεὸς πρὸς τούτοις νὰ ἤμεθα δεδεμένοι, ὡς μὲ ἕλικας τῆς ἀμπέλου, μὲ τὰς περιπλοκὰς τῆς ἀγάπης τῶν πλησίον μας, καὶ νὰ ἔχωμεν πάντοτε τὴν ὁρμὴν καὶ τὸν στοχασμόν μας εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐπάνω, ὡσὰν τὰ ἀναδενδράδα τῆς ἀμπέλου ἐπάνω εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτάτων δένδρων. Ἐθέσπισε δὲ ἡμᾶς ἀκόμη νὰ ὑπομένωμεν σκαπτόμενοι, ἀπορριπτοντες τὰς τοῦ κόσμου μερίμνας, αἱ ὁποῖαι γίνονται βάρος εἰς τὰς καρδίας μας· διότι ὅστις καταφρονήσει τὴν ἀγάπην τῆς σαρκός, καὶ τὴν φιλίαν τῶν χρημάτων, καὶ δὲν πτοεῖται ἀπὸ τὰς ἀθλίας δόξας τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλὰ τὰς βδελύττεται, καὶ τὰς καταφρονεῖ ὡς σκιὰν καὶ ὄνειρον, ὁ τοιοῦτος ἐσκάφη, καὶ ἀνέπνευσεν, ἀποῤῥίπτων τὸ μάταιον βάρος τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος. Πρέπει δὲ κατὰ τὸν λόγον τῆς παροιμίας νὰ μὴ ὑλομανῶμεν, πολιτευόμενοι μὲ ἐπιδείξιν, καὶ ἐπιθυμοῦντες ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια, ἀλλὰ νὰ ὑπάρχωμεν καρποφόροι, φυλάττοντες εἰς τὸν ἀληθινὸν γεωργὸν τὴν τοῦ ἔργου ἐπίδειξιν, καὶ διατρίβοντες εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ὡς ἐλαία κατάκαρπος, καὶ ἔχοντες τὴν ἐλπίδα πρὸς Θεὸν νεάζουσαν μὲ τὴν σωτηρίαν τῆς πίστεως· διότι τοιουτοτρόπως μιμούμεθα τὸ ἀειθαλὲς τῆς ἐλαίας καὶ τὸ πολύκαρπον, μὲ τὴν διηνεκῆ ἐλεημοσύνην πρὸς τοὺς πένητας.

Ἀλλ' ἂς ἐξετάσωμεν τὰς τεχνικὰς διατάξεις τοῦ κανσόφου δημιουργοῦ, δηλαδὴ πόσα γένη φυτῶν τότε ἐβλάστησαν, ἄλλα μὲν καρποφόρα, καὶ ἄλλα ἄκαρπα, ἕτερα εἰς ναυπηγίαν ἐπιτήδεια, καὶ ἄλλα εἰς χρῆσιν καυσίματος· καὶ ἀνὰ μέσον εἰς αὐτὰ ὁ στολισμὸς παντὸς δένδρου πολυποίκιλος κατὰ τοὺς κλάδους του, καὶ ἡ κατανόησις τῆς ἑκάστου ἰδιότητος ἀκατάληπτος, καὶ

ἡ θεωρία τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν πολυποίκιλος· πῶς ἄλλα ἔχουσι τὰς ῥίζας βαθείας, καὶ ἄλλα ὀλίγας· ἄλλα μὲν ὄρθια, καὶ μονοστέλεχα, ἄλλα δὲ χαμαίζηλα, καὶ χωριζόμενα εὐθὺς ἀπὸ τὴν ῥίζαν εἰς πολλὰ βλαστάρια· καὶ πῶς ἐκείνων τῶν ὁποίων οἱ κλάδοι εἶναι ἐξηπλωμένοι μακρεὶς εἰς τὸν ἀέρα, τούτων καὶ αἱ ῥίζαι εἶναι βαθεῖαι κατὰ πολλὰ καὶ διαμοιρασμέναι εἰς κύκλον, διὰ νὰ τὰς ἔχωσιν ὡς θεμέλιον κατὰ ἀναλογίαν τοῦ βάρους, καὶ ὕψους ἄνωθεν· πόσαι διαφοραὶ εἶναι εἰς τοὺς φλοιούς, διότι ἄλλοι εἶναι μαλακοί, ἄλλοι ξηροί, ἄλλοι μονοί, καὶ ἄλλοι μὲ πολλὰς διπλάς. Τὸ δὲ ἄξιον θαυμασμοῦ εἶναι, ὅτι βλέπομεν τὰ συμπτώματα τῆς νεότητος καὶ τοῦ γηρατείου τῶν ἀνθρώπων παρόμοια καὶ μὲ τὰ φυτά. Ἐπειδὴ εἰς μὲν τὰ νέα φυτὰ καὶ εὐθαλῆ ὁ φλοιὸς ἐξαπλώνεται· εἰς δὲ τὰ παλαιὰ σκληρύνεται, ὡς μὲ ῥυτίδας γηρατειοῦ, καὶ ἄλλα μὲν κοπτόμενα βλαστάνουσιν, ἄλλα δὲ μένουσιν ἀδιάδοχα, ὡς ἐὰν τὸ κόψιμον ἐπροξένησεν εἰς αὐτὰ θάνατον. Παρετήρησάν τινες πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ αἱ κηκουναρίαι, ὅταν τέμνωνται, ἢ καίωνται, μεταβάλλονται εἰς δρυμῶνα. Ἐγνωρίσαμεν δὲ μὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν γεωργῶν, ὅτι τὸ φυσικόν τινων ἐλάττωμα θεραπεύεται· καθὼς αἱ ξυναὶ ῥοδιαί, καὶ πικρότεραι ἀμυγδαλέαι, ὅταν τρυπηθῶσιν εἰς τὸ στέλεχος τῆς ῥίζης, καὶ βαλθῇ σφῆνα πεύκης βαθέως, διαπερῶσα ἀνάμεσα εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν, μεταβάλλουσιν εἰς γλυκύτητα τοῦ χυμοῦ τὴν πικρίαν. Λοιπὸν ἂς μὴ ἀπελπίζηταί τις ἁμαρτωλὸς βλέπων, ὅτι οἱ γεωργοὶ μεταβάλλουσι τῶν φυτῶν τὰς πικρότητας· ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς δύναται νὰ ἀφανίσῃ τὰ διάφορα ἁμαρτήματα. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ τῶν καρπίμων φυτῶν εἰς τὰς καρποφορίας εἶναι τόση, ὥστε δὲν δύναταί τις μὲ τὸν λόγον νὰ ἀπαριθμήσῃ· διότι αἱ διαφοραὶ τῶν καρπῶν δὲν εὑρίσκονται μόνον εἰς τὰ ἑτερογενῆ, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ δένδρου ὑπάρχει διαφορὰ πολλή. Ἐπειδὴ ἄλλον καρ-

πὸν ἔχουσι τὰ ἀρσενικά, καὶ ἄλλοι τὰ θηλυκά· καθὼς οἱ φυτουργοὶ διαχωρίζοντες τοὺς φοίνικας εἰς ἀρσενικοὺς καὶ θηλυκούς, βλέπουσι τὸ θῆλυ ὅτι καταβιβάζει τοὺς κλάδους, ζητοῦν τὴν συμπλοκὴν τοῦ ἄρρενος· διὰ τοῦτο καὶ βάλλουσιν εἰς τοὺς κλάδους τῶν θηλυκῶν δένδρων σπέρματά τινα τῶν ἀρσενικῶν, καὶ τοιουτοτρόπως ὡς ἂν ἠσθάνθησαν τὴν ἀπόλαυσιν, ὀρθώνουσι τοὺς κλάδους πάλιν, καὶ τὴν κορυφὴν εἰς τὸ φυσικὸν σχῆμά των. Τὸ ἴδιον λέγουσι καὶ διὰ τὰς συκέας, ἐπειδὴ ἄλλοι μὲν φυτεύουσιν ἀγρίας συκὰς πλησίον εἰς τὰς ἡμέρους, ἄλλοι δὲ βάλλουσιν ἐπάνω εἰς τὰς ἡμέρους ὀλύνθους, ἀγριόσυκα, καὶ θεραπεύουσι τὴν ἀδυναμίαν, καὶ τὸν καρπόν των βαστάζουσι. Ἀλλὰ τί διδάσκει σε ἡ φύσις μὲ ταῦτα τὰ αἰνίγματα, ὅτι καὶ ἡμεῖς πρέπει πολλάκις νὰ λαμβάνωμεν καὶ ἀπὸ τοὺς ἑτεροδόξους μίμησιν εἰς τὰς ἀγαθοεργίας· δηλαδὴ ἂν ἴδῃς κανένα ἐθνικὸν ἢ αἱρετικόν, ὅτι ἐργάζεται καλὰ ἔργα, προθυμοποιήσου καὶ σὺ νὰ γένῃς καλλίτερος, λαμβάνων παράδειγμα ἀπὸ τὴν ἥμερον συκῆν, ἡ ὁποία ἐξ αἰτίας τῆς ἀγρίας ἔλαβε δύναμιν, καὶ ἐβάστασε τοὺς καρποὺς καὶ ἐκαρποφόρησε περισσότερον.

Λοιπὸν ὁ τρόπος τῆς γενέσεως τῶν φυτῶν, καὶ αἱ διαφοραὶ αὐτῶν τοιαῦται εἶναι, ὀλίγα λαλήσαντες ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα πλήθη των· τοὺς καρποὺς ὅμως καὶ τὴν πολυποικιλίαν αὐτῶν, καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ χρώματα, καὶ τοὺς διαφόρους χυμούς, καὶ τὸ καθ' ἑνὸς ὠφέλιμον, ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἀπαριθμήσῃ; δηλαδὴ πῶς ἄλλα ὡριμάζουσι γυμνὰ ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἄλλα κρύπτονται ἐντὸς σκεπασμάτων· καὶ ὅσων μὲν εἶναι ὁ καρπὸς ἁπαλός, τὸ φύλλον γίνεται παχύ, καθὼς τῆς συκῆς· ὅσων δὲ εἶναι οἱ καρποὶ σκληρότεροι, τὰ φύλλα γίνονται ἐλαφρά, καθὼς τῆς καρύας· ὅτι τὰ μὲν σῦκα διὰ τὴν ἀδυναμίαν των χρειάζονται περισσοτέραν βοήθειαν, τὰ δὲ κάρυα ὀλιγωτέραν διὰ τὴν σκληρότητα. Καὶ διὰ τί τὸ φύλλον τῆς ἀμπέλου εἶναι ἐσχισμένον; διὰ

νὰ μὴ βλάπτηται ἡ σταφυλὴ ἀπὸ τὸν ἀέρα, καὶ διὰ νὰ δέχηται τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου μὲ τὴν ἀραιότητα. Βέβαια κανὲν δὲν εἶναι χωρὶς αἰτίαν, μήτε τυχηρῶς ἔγινεν, ἀλλὰ πάντα ἔχουσι μίαν σοφίαν μυστικὴν καὶ ἀκατάληπτον. Ποῖος λόγος, ἢ νοῦς ἀνθρώπινος, ἤθελεν ἠμπορέσει νὰ στοχασθῇ, καὶ νὰ διηγηθῇ ὅλα μὲ ἀκρίβειαν, διὰ νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ διακρίνῃ τοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ τὰς διαφορὰς τοῦ καθ' ἑνός, καὶ νὰ παραστήσῃ τὰς αἰτίας χωριστὰ ἑκάστου; ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὕδωρ ποτίζει διὰ μέσου τῆς ῥίζης ἅπαντα πλὴν κατ' ἄλλον τρόπον τρέφει τὴν ῥίζαν, καὶ κατ' ἄλλον τὸν φλοιόν, καὶ διαφορετικῶς τὸ ξύλον, καὶ τὴν καρδίαν· τὸ ἴδιον ὕδωρ γίνεται καὶ φύλλον, καὶ κλάδος, καὶ βλαστός, καὶ εἰς τοὺς καρποὺς δίδει τὴν αὔξησιν, καὶ τὸ δάκρυον τοῦ φυτοῦ, καὶ τὸν ὀπὸν γεννᾷ αὐτὸ τὸ ἴδιον ὕδωρ, τῶν ὁποίων τὰς μεταξὺ μεταφορὰς λόγος ἀνθρώπινος νὰ ἀπαριθμήσῃ δὲν δύναται. Διότι ἄλλο τὸ δάκρυον τοῦ σχίνου, ἡ μαστίχη, καὶ ἄλλος ὁ ὀπὸς τοῦ βαλσάμου, καὶ ἄλλο οἱ νάρθηκες τῆς Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης δακρύουσι. Λέγεται, ὅτι καὶ τὸ κεχριμπάρι εἶναι δάκρυον φυτῶν, καὶ πήγνυται ἔπειτα ὡς λίθος, καθὼς φανερώνουσι τοῦτο τὰ φύλλα καὶ τὰ ζωΰφια, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐντὸς ἐναπομείναντα, ἐνῷ ὑπάρχει ἔτι ἁπαλὸν τὸ δάκρυον. Καὶ ἐν συντομίᾳ, τὴν διαφορὰν καὶ ποιότητα τῶν δακρύων παντὸς φυτοῦ, ὁ ἄπειρος δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραστήσῃ ποσῶς, καὶ ὁποίαν ἐνέργειαν ἔχουσι. Πάλιν· πῶς ἀπὸ τὴν αὐτὴν ὑγρασίαν τοῦ ὕδατος, ὁ οἶνος συνίσταται εἰς τὴν ἄμπελον, καὶ εἰς τὴν ἐλαίαν τὸ ἔλαιον; καὶ δὲν εἶναι θαυμαστὸν τοῦτο μόνον, πῶς ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ εἰς τὴν ἄμπελον, καὶ εἰς τὴν ἐλαίαν λιπαρὸν καὶ παχὺ ἐγένετο; ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς γλυκεῖς καρποὺς ἡ διαφορὰ τῆς γλυκύτητος εἶναι ἀνεξήγητος· διότι διαφορετικὸν εἶναι τὸ γλυκὺ τῆς ἀμπέλου, καὶ ἄλλο τῆς μηλέας, καὶ τοῦ σύκου, καὶ τοῦ φοίνικος. Ἀκόμη ἐπιθυμῶ νὰ χρονοτριβήσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν· πῶς τὸ ἴ-

ἴδιον ὕδωρ εἰς τοῦτο τὸ δένδρον εἶναι μαλακόν, καὶ εἰς ἄλλο εἶναι στυφόν, καὶ εἰς ἄλλο ὀξινόν, καὶ εἰς ἄλλο πικρόν, καθὼς εἰς τὸ ἀψίνθιον, εἰς τὴν σκαμμωνίαν, καὶ εἰς τὰ κάστανα, καὶ εἰς τὰς τεραβίνθους, καὶ κάρυα, καὶ κράνια.

Καὶ πρὸς τούτοις εἰς τὴν αὐτὴν συκῆν βλέπομεν διαφορετικὰς καὶ ἐναντίας ποιότητας, διότι ὁ ὀπὸς τῆς συκῆς εἶναι πικρότατος, ὁ δὲ καρπὸς γλυκύτατος. Καὶ εἰς τὴν ἄμπελον, εἰς μὲν τοὺς βλαστοὺς καὶ φύλλα στυπτικώτατος, εἰς δὲ τὰς ῥόγας τῶν σταφυλίων ἥδιστος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων τὸ αὐτὸ ὕδωρ βλέπομεν ἐντὸς τῶν λιβαδίων, εἰς ἄλλο ἄνθος νὰ κοκκινίζηται, εἰς ἄλλο νὰ πρασινίζῃ, καὶ νὰ κυανίζῃ, καὶ εἰς ἄλλο νὰ λευκαίνηται, καὶ σχεδὸν εἰς διάφορα χρώματα νὰ μεταβάλληται, καὶ διαφόρους εὐωδίας νὰ προξενῇ εἰς τὴν ὄσφρησιν. Βλέπω ὅμως, ὅτι ὁ λόγος κατήντησεν εἰς ἀμετρίαν, ἀπὸ τὸ ἀκόρεστον τῆς θεωρίας, τὸν ὁποῖον ἂν δὲν σταματήσω, ἡ ἡμέρα ὅλη δὲν θέλει μὲ ἀρκέσει μέχρις ἑσπέρας, διηγούμενον τὴν μεγάλην σοφίαν τοῦ ποιητοῦ μὲ εὐτελέστατα καὶ μικρότατα ῥήματα.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ ΞΥΛΟΝ ΚΑΡΠΙΜΟΝ ΠΟΙΟΥΝ ΚΑΡΠΟΝ ΕΠΙ ΤΗΝ ΓΗΝ»

Εἶπεν ὁ Θεός, καὶ εὐθὺς αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων ἐπληρώθησαν, καὶ οἱ παράδεισοι ἐστολίζοντο, καὶ τὰ χείλη τῶν ποταμῶν μὲ διάφορα γένη αὐτῶν ἐκαλλωπίζοντο· ἄλλα μὲν νὰ εὐτρεπίσωσι καὶ στολίσωσι τὴν ἀνθρωπινὴν τράπεζαν, ἄλλα δὲ νὰ ἑτοιμάσωσι τροφὴν εἰς τὰ βοσκήματα ἀπὸ τὰ φύλλα καὶ ἀπὸ τοὺς καρπούς, καὶ ἄλλα νὰ προξενήσωσιν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης πολλὴν ὠφέλειαν. Διότι καὶ τοὺς χυλοὺς τῶν δένδρων, καὶ τοὺς ζωμούς, καὶ τὰ φύλλα, καὶ τοὺς φλοιούς, καὶ τὸν καρπόν, καὶ σχεδὸν ὅσα μὲ τὴν πολυκαιρίαν καὶ δοκιμὴν ἡ ἰατρικὴ ἐπεννόησεν, ὅλα εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἀρχῆς ἡ προνοητικωτάτη καὶ ὀξυτάτη δύναμις τοῦ ποιητοῦ πανσόφως προέ-

βλεψε, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε. Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε, ὅταν ἴδῃς τὰ ἥμερα δένδρα, τὰ ἄγρια, τὰ ποτιστικά, τὰ χερσαῖα, τὰ ἀνθίζοντα, ἢ τὰ μὴ ἀνθίζοντα, θεώρει τὸν μέγαν καὶ ἄπειρον Θεὸν ἐντὸς τοῦ μικροῦ τούτου κόσμου, καὶ θαύμαζε, καὶ αὔξησον τὴν ἀγάπην καὶ δοξολογίαν τοῦ κτίσαντος. Ἐξέταζε πῶς, ἄλλα μὲν φυτὰ ἐποίησε πάντοτε θάλλοντα, ἄλλα δὲ γυμνούμενα καὶ ἀπὸ τὰ ἀειθαλῆ, ἄλλα μὲν ῥίπτοντα τὰ φύλλα των, ἄλλα δὲ φέροντα ταῦτα πάντοτε· διότι ἡ ἐλαία καὶ πίτυς, ῥίπτει μὲν τὰ φύλλα, ἀλάσσει δὲ αὐτὰ ἀκαταλήπτως, ὥστε δὲν φαίνεταί ποτε ὅτι ἀπογυμνώνει τὴν κορυφήν της· ὁ φοίνιξ δὲ κρατεῖ πάντοτε τὰ φύλλα τὰ αὐτὰ ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς αὐτοῦ βλαστήσεως. Ἔπειτα στοχάσου πῶς ἡ μυρίκη εἶναι ἀμφιβιόφυτον, καὶ κατὰ τὰς ἐρήμους εὑρισκόμενον, καὶ εἰς τὰ ποτιστικὰ καὶ φλυδρὰ ἀριθμούμενον· διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας δικαίως παρομοιάζει μὲ τοῦτο τὸ φυτὸν τὰ ἤθη τὰ πονηρότερα καὶ δολιώτερα.

«ΒΛΑΣΤΗΣΑΤΩ Η ΓΗ.»

Τὸ μικρὸν τοῦτο πρόσταγμα εὐθύς, ἐγένετο φύσις μεγάλη καὶ θεωρία ἔντεχνος, ὑπερβαίνουσα τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον. Τὸ ὁποῖον πρόσταγμα διασώζεται ἀκόμη εἰς τὴν γῆν μέχρι τοῦδε, καὶ βιάζει αὐτὴν κατὰ πᾶν ἔτος νὰ ἐκβάλλῃ τὴν δύναμίν της, καὶ νὰ βλαστάνῃ ὅσα βότανα, καὶ σπέρματα, καὶ δένδρα, ὁ ποιητὴς αὐτὴν ἐδιώρισε· διότι καθὼς οἱ στρόβιλοι ἀπὸ τὸ πρῶτον κτύπημα κάμνουσι τὰς περιστροφάς των, ὅταν τὸ κέντρον των πηχθῇ εἰς τὴν γῆν, ὁλόγυρα περιστρεφόμενοι· τοιουτοτρόπως καὶ ἡ φύσις τῶν φυτῶν ἀπὸ τὴν πρώτην προσταγὴν ἐδέξατο τὴν ἀρχήν, καὶ διαβαίνει ὅλους τοὺς χρόνους, ἕως οὗ καταντήσῃ εἰς τὴν κοινὴν τῶν πάντων συντέλειαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς ὅλοι μὲ καρποφορίαν ἔργων ἀγαθῶν τρέχομεν, διὰ νὰ φυτευθῶμεν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ἐν αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ᾯ ἡ

δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΦΩΣΤΗΡΩΝ

Ὅσοι θεωροῦσι τοὺς παλαιστὰς καὶ ἀγωνιστάς, πρέπει νὰ δείχνωσι καὶ αὐτοὶ κάποιαν προθυμίαν καὶ εὐτονίαν, καθὼς βλέπομεν τοῦτο γινόμενον εἰς τὰ τῶν ἀγώνων στάδια· διότι κατὰ τοὺς νόμους τοὺς θεατρικοὺς κάθηνται μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλήν, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχωσι μόνον θεαταί, ἀλλὰ καὶ συναγωνισταὶ νὰ γίνωνται. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν καὶ ὅσοι ἐξετάζουσι τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ θεάματα καὶ ἀκροαταὶ ὑπάρχουσι τῆς ἀκροτάτης καὶ ἀποῤῥήτου θείας σοφίας, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν πρέπει νὰ ἔχωσι προθυμίας εἰς τὴν θεωρίαν τῶν θείων δημιουργημάτων, καὶ ὁμοῦ μὲ ἡμᾶς νὰ συναγωνίζωνται, καὶ ὄχι νὰ παρίστανται μόνον κριταὶ μὲ παρατήρησιν, διὰ νὰ μὴ μᾶς λανθάνῃ τῆς ἀληθείας ἡ φανέρωσις, καὶ γένῃ ζημία κοινὴ εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐκ τοῦ ἡμῶν σφάλματος. Λέγω δὲ ταῦτα ἐπειδὴ ἔχομεν προκείμενον τὴν ἐξέτασιν τῆς κτίσεως, καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ σύμπαντος, ἡ ὁποία δὲν ἔχει τὰς ἀρχὰς ἀπὸ κοσμικὴν σοφίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἐδίδαξε τὸν προφήτην Μωυσῆν, λαλήσας εἰς αὐτόν, ὄχι μὲ αἰνίγματα, ἀλλὰ εἰδικῶς, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ὅθεν εἶναι ἀνάγκη, οἱ ἀκροαταὶ τῶν μεγάλων τούτων θείων διδαγμάτων, νὰ ἔχωσι τὸν νοῦν των προγεγυμνασμένον εἰς τὴν αὐτῶν κατανόησιν. Λοιπόν, ἂν ποτε ἀκροατὰ ἔβλεψας ἐν καιρῷ νυκτὸς καθαρᾶς τὰ ἄῤῥητα κάλλη τῶν ἀστέρων, καὶ εννόησας μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς σου τὸν τεχνίτην τῶν ὅλων, δηλαδὴ ποῖος ἐστόλισε μὲ τὰ ἄνθη ταῦτα τὸν οὐρανόν; καὶ πῶς τὰ ὁρώμενα ὄχι μόνον τέρπουσι τὸν ἄνθρωπον,

ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς χρείας ἀναγκαίως τοῦ χρησιμεύουσι· καὶ πάλιν ἐν καιρῷ ἡμέρας, ἂν ἐκατάλαβες μὲ στοχασμὸν ἔξυπνον, τῆς ἡμέρας τὰ θαύματα, καὶ ἐσυλλογίσθης διὰ μέσου τῶν ὁρωμένων τὰ φαινόμενα τὸν Θεὸν τὸν ἀόρατον, οὕτω στοχάζομαι, ὅτι ἦλθες ἐνταῦθα διὰ νὰ συναριθμηθῇς μὲ τὸ μακάριον καὶ σεβάσμιον τοῦτο τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα, καὶ νὰ γένῃς ἀκροατὴς πρόθυμος καὶ εὐλαβέστατος. Ἔλθετε λοιπὸν νὰ σᾶς ὁδηγήσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ ἀπόκρυφα θαύματα τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως, πιάνοντές σας ἀπὸ τὴν χεῖρα, καθὼς ξεναγίζουσιν οἱ ἐπιδήμονες τοὺς ξένους, καὶ ἀρχαρίους εἰς τὰς μεγάλας τῶν πόλεων. Εἰς ταύτην τὴν πόλιν, τὴν παλαιὰν πατρίδα ἡμῶν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μᾶς ἀπεξένωσεν ὁ ἀνθρωποκτόνος διάβολος μὲ τὰς αὐτοῦ πονηρίας καὶ δολιότητας, θέλεις ἰδῇ τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρώπου γένεσιν, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν ἡ ἁμαρτία, τὸ πρωτότοκον γέννημα τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος· ἐντὸς αὐτῆς θέλεις γνωρίσει τὸν ἑαυτόν σου κατὰ μὲν τὴν φύσιν χοϊκὸν καὶ γήϊνον, ἔργον δὲ τῶν θείων χειρῶν καὶ πλαστούργημα· θέλεις στοχασθῇ λέγω, ὅτι εἶσαι πολὺ κατώτερος κατὰ τὴν δύναμιν ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ θέλεις μάθει, ὅτι ἐχειροτονήθης ἀπὸ τὸν Θεὸν ἄρχων καὶ ἐξουσιαστὴς τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων ὀλιγώτερος κατὰ τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ἀλλὰ μὲ τὴν περιουσίαν τῆς τοῦ λογικοῦ δυνάμεως νὰ δυνηθῇς, καὶ ἕως εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νὰ ὑψωθῇς, καὶ νὰ γένῃς ὅλος οὐράνιος· ἐὰν μάθωμεν ταῦτα, θέλομεν γνωρίσει τὸν ἑαυτόν μας, θέλομεν προσκυνήσει τὸν κτίστην, θέλομεν δουλεύσει τὸν δεσπότην καὶ Κύριον, θέλομεν δοξολογήσει τὸν ἀληθινὸν πατέρα ἡμῶν, θέλομεν ἀγαπήσει τὸν τροφέα ἡμῶν, θέλομεν εὐλαβηθῇ τὸν εὐεργέτην ἡμῶν, καὶ δὲν θέλομεν παύσει ποτὲ ἀπὸ τοῦ νὰ λατρεύωμεν, καὶ νὰ ὑμνολογῶμεν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν τῆς παρούσης, καὶ μελλούσης τὸν αἴτιον· διότι αὐ-

τὰς ὁ πανοικτίρμων Θεὸς μᾶς ἐπλούτισε μὲ τὰ ἐγκόσμια πλουσιώτατα, καὶ διὰ μέσου τῶν κοσμικῶν εὐεργεσιῶν του μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν μελλόντων καὶ αἰωνίων· ἐπειδὴ ἂν τὰ πρόσκαιρα ἦναι τοιαῦτα, !πόσον θαυμαστὰ καὶ μεγάλα εἶναι τὰ αἰώνια; ἂν τὰ φαινόμενα ἦναι τόσον καλὰ καὶ ὡραιότατα, !πόσον ὡραιότατα ἀσυγκρίτως εἶναι τὰ ἀφανῆ καὶ ἀόρατα, ἂν τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ ὑπερβαίνῃ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, !ποῖος νοῦς θέλει δυνηθῆ νὰ ἐξιχνιάσῃ, καὶ νὰ κατανοήσῃ τὴν φύσιν τῶν ἀϊδίων; ἂν ὁ ἥλιος οὗτος ὁ φθαρτὸς ἦναι τόσον λαμπρός, τόσον μέγας, ὀξύτατος εἰς τὴν κίνησιν, καὶ τακτικώτατος εἰς τὰς περιόδους του, ἔχων καὶ τὸ μέγεθος σύμμετρον μὲ τὸ πᾶν, διὰ νὰ μὴ ἐκπίπτῃ ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν, ἀλλ' ὡς ὀφθαλμὸς καθαρὸς νὰ στολίζῃ ὅλην τὴν κτίσιν μὲ τὴν φυσικήν του καλλονὴν καὶ λαμπρότητα· ἂν ἡ θεωρία τούτου, λέγω, ἦναι ἀχόρταστος, !πόσον ἀκόρεστος καὶ λαμπρότατος ἀσυγκρίτως καὶ ἀκαταλήπτως ὑπάρχει ὁ τῆς δικαιοσύνης ὑπεράπειρος ἥλιος; ἂν εἰς τὸν τυφλὸν ἦναι μεγάλη λύπη καὶ δυστυχία, διότι δὲν βλέπει τοῦτον τὸν αἰσθητὸν ἥλιον, !πόση μεγάλη ζημία εἶναι εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν νὰ στερηθῇ τὸ ἀληθινὸν φῶς καὶ ὑπέρλαμπρον;

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΓΕΝΝΗΘΗΤΩΣΑΝ ΦΩΣΤΗΡΕΣ ΕΝ ΤΩι ΣΤΕΡΕΩΜΑΤΙ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΕΙΣ ΦΑΥΣΙΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ, ΔΙΑΧΩΡΙΖΕΙΝ ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΝΥΚΤΟΣ»

Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἐγένοντο πρότερον· τὸ φῶς ἐδημιουργήθη, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νὺξ διεχωρίσθη, τὸ στερέωμα καὶ ἡ ξηρὰ ἐφανερώθη, τὸ ὕδωρ συνηθροίσθη εἰς τὴν διωρισμένην συναγωγήν, ἡ γῆ ἐπληρώθη ἀπὸ τὰ αὐτῆς γεννήματα, τὰ ἀναρίθμητα γένη τῶν βοτανῶν ἐβλάστησαν, καὶ ἦτο ἐστολισμένη ἀπὸ εἴδη φυτῶν διάφορα· ὁ ἥλιος ὅμως καὶ ἡ σελήνη ἀκόμη δὲν ἔγιναν, διὰ νὰ μὴ ὀνομάσωσι τὸν ἥλιον πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν φωτός, καὶ τῶν τῆς γῆς βλαστημάτων δημιουργόν, οἱ μὴ Θεὸν γι-

νώσκοντες. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ἡ τετάρτη ἡμέρα, καὶ τότε εἶπεν ὁ Θεός· «Γεννηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ.»

Ὅταν μάθῃς ἐκεῖνον, ὅστις εἶπε τὴν προσταγήν, λάμβανε εἰς τὸν νοῦν σου καὶ ἐκεῖνον, ὅστις αὐτὴν ἤκουσεν.

ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ· ΓΕΝΝΗΘΗΤΩΣΑΝ ΦΩΣΤΗΡΕΣ, ΚΑΙ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΦΩΣΤΗΡΑΣ.

«Ποῖος εἶπε, καὶ ποῖος ἐποίησε, δὲν ἐννοεῖς, εἰς αὐτὰ τὰ λόγια, τὰ δύο πρόσωπα τῆς τρισηλίου θεότητος; Διότι τὸ δόγμα τῆς θεολογίας εἰς ὅλην τὴν θείαν Γραφὴν εἶναι εσπαρμένον μὲ τρόπον μυστικώτατον. εἰς τὴν γένεσιν τῶν φωστήρων φανερώνει ἡ Γραφὴ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς αὐτῶν γενέσεως, εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἂν ἡ γένεσις τοῦ φωτὸς προεδημιουργήθη, διὰ τί τώρα πάλιν ὁ ἥλιος λέγεται, ὅτι ἐκτίσθη εἰς φαῦσιν καὶ φωτισμόν; τοῦτο δὲν εἶναι ἐναντίον εἰς τὰ προειρημένα περὶ τοῦ φωτός, διότι τότε ἡ φύσις τοῦ φωτὸς ἐδημιουργήθη, τώρα δὲ ἐκτίσθη τοῦτο τὸ σῶμα τὸ σφαιρικὸν καὶ ἡλιακόν, διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἓν ὄχημα δεκτικὸν ἐκείνου τοῦ πρωτογεννημένου φωτός. Διότι καθὼς τὸ πῦρ εἶναι ἄλλο, καὶ ὁ λύχνος ἄλλο, δηλαδὴ τὸ πῦρ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ φωτίζῃ, ὁ δὲ λύχνος κατεσκευάσθη, διὰ νὰ τίθηται ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ φῶς· τοιουτοτρόπως καὶ οἱ φωστῆρες τώρα κατεσκευάσθησαν ἐκείνου τοῦ καθαρωτάτου καὶ ἀΰλου φωτὸς δεκτικὸν ὄχημα. Καὶ καθὼς ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει τινὰς φωστῆρας ἐν κόσμῳ ἀνθρώπους, τὸ δὲ φῶς τοῦ κόσμου εἶναι ἄλλο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐμέθεξαν οἱ ἅγιοι, καὶ ἐγένοντο φωστῆρες, φωτίζοντες καὶ διδάσκοντες τὰς ψυχὰς νὰ ἀποδιώξωσι τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας· τοιουτοτρόπως καὶ τώρα ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς κατεσκεύασε τοῦτον τὸν ἥλιον, καὶ ἔβαλεν ἐκεῖνο τὸ φῶς, διὰ νὰ λάμπῃ καὶ νὰ φωτίζῃ ὅλον τὸν κόσμον

Καὶ ἂν μὴ ἀπιστῇ τις εἰς τὰ εἰρημένα, ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ

λαμπρότης τοῦ φωτός, καὶ ἄλλο τὸ σῶμα τὸ δεκτικὸν τοῦ φωτός· ἐπειδὴ ὅλα τὰ σύνθετα τοιουτοτρόπως διαιροῦνται ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν δεκτικὴν οὐσίαν καὶ εἰς τὴν ποιότητα, ἥτις συνέβη εἰς αὐτήν· καὶ καθὼς εἰς τὴν φύσιν ἡ λευκότης εἶναι ἄλλο, τὸ δὲ σῶμα, ὅπερ δέχεται τὴν λευκότητα εἶναι ἕτερον. οὕτω καὶ τὰ εἰρημένα φῶς καὶ φωστὴρ διάφορα ὄντα, ἑνώθησαν μὲ τὴν δύναμιν τοῦ κτίσαντος. Καὶ μὴ λέγῃς, ὅτι ταῦτα εἶναι ἀδύνατον νὰ χωρισθῶσι τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο· οὔτε ἐγὼ λέγω, ὅτι ἠμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ διαχωρίσωμεν τὸ φῶς ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν σῶμα, ἀλλ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι χωριστὰ εἰς ἡμᾶς μὲ τὴν ἐπίνοιαν, αὐτὰ ὁ ποιητὴς τῆς φύσεως δύναται νὰ τὰ διαχωρίσῃ μὲ τὴν παντοκρατορικήν του δύναμιν· ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν, βέβαια, νὰ χωρίσωμεν τὴν καυστικὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς ἀπὸ τὴν λάμψιν του· ὁ Θεὸς ὅμως θέλων νὰ ἐξυπνίσῃ τὸν θεράποντα αὐτοῦ Μωυσῆν μὲ παράδοξον θεωρίαν, ἔβαλεν ἐπάνω εἰς τὴν βάτον πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐνήργει μόνον τὴν λαμπρότητά του, τὴν δὲ καυστικήν του δύναμιν διεκώλυε, καθὼς καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς μαρτυρεῖ· «Φωνὴ Κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός.» Διὰ τοῦτο μᾶς διδάσκει καὶ λόγος μυστικὸς καὶ ἀκατάληπτος τῆς πίστεως, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τῆς μελλούσης κρίσεως, θέλει διαχωρισθῇ ἡ φύσις τοῦ πυρός, καὶ τὸ μὲν φῶς αὐτοῦ, θέλουσιν ἀπολαύσει οἱ δίκαιοι, τὸ δὲ καυστικὸν αὐτοῦ θέλει διορισθῇ διὰ τοὺς κολασμένους αἰώνιον. Πρὸς τούτοις θέλουσι πληροφορήσει τὴν ἀπορίαν μας αἱ ὀλιγοστεύσεις καὶ τὰ πάθη τῆς σελήνης, εἰς τὴν ὁποίαν ὀλιγοστεύει τὸ φῶς, καὶ σμικρύνεται, τὸ δὲ σῶμα αὐτῆς δὲν ἀφανίζεται, ἀλλὰ μόνον τὸ φῶς, ὅπερ εἶναι ἐπάνω της, ἀποβάλλει, καὶ πάλιν λαμβάνει, δεικνύουσα εἰς τὸ σῶμά της τὴν ἐλάττωσιν καὶ αὔξησιν. Καὶ τοῦτο εἰς πάντα εἶναι εὔκολον νὰ τὸ θεωρήσῃ, καὶ νὰ παρατηρήσῃ τὸ σχῆμά της, τὸ σῶμά της, καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ σώματος, καὶ σχεδὸν

νὰ καταλάβῃ ὅλον τὸν κύκλον της, καὶ τὸ σῶμά της, τὸ ἀφώτιστον. Καὶ μὴ λέγῃς, ὅτι τὸ φῶς τῆς σελήνης εἶναι ξένον, ἐπειδὴ ὀλιγοστεύει καὶ αὐξάνει ἐξ αἰτίας τοῦ ἡλίου, κατὰ τὰς φορὰς καὶ κινήσεις του· διότι κατὰ τὸ παρὸν δὲν ἔχομεν προκείμενον τοῦτο νὰ ἐξετάσωμεν τὸν τρόπον τῆς ἐκλείψεως τῆς σελήνης πῶς καὶ διὰ τί γίνεται· ἀλλὰ μόνον, ὅτι τὸ σῶμα αὐτῆς εἶναι ἄλλο, καὶ τὸ φωτίζον ἕτερον. Παρόμοιον νόμιζον καὶ εἰς τὸν ἥλιον, πλὴν ὅτι ὁ μὲν ἥλιος ἅπαξ ἔλαβε τὸ φῶς, καὶ φυλάττει μεμιγμένον μὲ τὸ σῶμά του, ἡ δὲ σελήνη κατὰ μῆνα λαμβάνουσα τὸ φῶς, καὶ πάλιν ἀποβάλλουσα, βεβαιώνει ἡμᾶς εἰς τὰ προειρημένα καὶ διὰ τὸν ἥλιον. Αὐτοὶ οἱ δύο φωστῆρες, διωρίσθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ διαχωρίζωσι τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα· διότι κατ᾽ ἀρχὰς ὁ Θεὸς διεχώρισε τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος, δηλαδὴ τὴν φύσιν των ἐποίησεν ἐναντίαν, διὰ νὰ μὴ ἔχωσι καμμίαν κοινωνίαν, ἀλλὰ νὰ εὑρίσκωνται ἀναμεταξύ των φῶς καὶ σκότος ἄμικτα· καὶ ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὴν ἡμέραν ὁ ἴσκιος, τοῦτο πρέπει νὰ νομίζωμεν καὶ εἰς τὴν νύκτα τὸ σκότος, ἐπειδὴ πᾶς ἴσκιος, ἀφοῦ φανῇ μία λάμψις φωτός, ἀπὸ τὸ σῶμα τὸ ἀντιφράζον εἰς τὸ φῶς, χάνεται· καὶ τὸ πρωῒ κλίνει κατὰ δυσμάς, τὸ ἑσπέρας δὲ κατὰ ἀνατολάς, καὶ ἐν καιρῷ μεσημβρίας κατὰ ἀρκτικὸν μέρος· διὰ τοῦτο καὶ ἡ νὺξ φεύγουσα εὐθὺς με τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, καθὼς καὶ ὁ ἴσκιος, ἀποδεικνύει ὅτι δεν εἶναι ἄλλο κατὰ τὴν φύσιν του, παρὰ τῆς γῆς ἴσκιος· καὶ καθὼς ὁ ἴσκιος συμβαίνει ἐν καιρῷ ἡμέρας εἰς τὰ ἐμποδίζοντα τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ νὺξ γίνεται με τὸ να ἰσκιάζεται ὁ ἀήρ, ὅστις εἶναι εἰς τὴν γῆν ὁλόγυρα. Λοιπὸν τοῦτο ἐμφαίνει τὸ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους· ἐπειδὴ τὸ σκότος, ἐρχομένου τοῦ φωτός, χάνεται κατὰ τὴν φυσικὴν ἐναντίωσιν, ἣν ὁ δημιουργὸς εἰς αὐτὰ κατ᾽ ἀρχὰς ἔδωκε· τώρα δὲ ἐπρόσταξε τὸν ἥλιον εἰς τὰ μέτρα τῆς ἡμέρας,

καὶ τὴν σελήνην, ὅταν ἀπαρτισθῇ, καὶ γένῃ τελεία, ἐποίησεν ἀρχηγὸν τῆς νυκτός· διότι τότε σχεδὸν ἔρχονται οἱ δύο φωστῆρες κατὰ διάμετρον, καὶ ἀντικρὺ ὁ εἷς τοῦ ἄλλου γίνεται· ἐπειδὴ ὅταν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη πανσέληνος οὖσα, ἀποκρύπτεται· ὅταν δὲ ὁ ἥλιος βασιλεύσῃ, αὐτὴ ἐξ ἀνατολῶν φαίνεται. εἰδὲ κατὰ τὰς ἐλαττώσεις καὶ μειώσεις τῆς σελήνης δὲν ἐξακολουθεῖ τὸ φῶς αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν νύκτα, τοῦτο δὲν εἶναι εἰς τὸν προκείμενον λόγον. παρὰ ὅταν ἦναι τελειοτάτη καὶ πανσέληνος, τότε ἐξουσιάζει τὸν καιρὸν τῆς νυκτός, καὶ μὲ τὸ ἴδιόν της φῶς τοὺς ἀστέρας καὶ τὴν γῆν ὑπερλάμπουσα διαμερίζει τὰ μέτρα τοῦ χρόνου ἐξίσου μὲ τὸν ἥλιον.

«ΚΑΙ ΕΣΤΩΣΑΝ ΕΙΣ ΣΗΜΕΙΑ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΚΑΙΡΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΗΜΕΡΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΝΙΑΥΤΟΥΣ.»

Τὰ σημεῖα καὶ προγνωρίσματα, τὰ ὁποῖα γίνονται ἀπὸ τοὺς δύο φωστῆρας, εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ὅταν δὲν περιεργάζηταί τις ἔξω ἀπὸ τὸ πρέπον, τὰ σημεῖα ὅσα εἰς αὐτοὺς φέρονται, θέλει εὕρει μὲ τὴν πολλὴν ἐμπειρίαν παρατηρήματα χρησιμώτατα· διότι δύναται νὰ καταλάβῃ πολλὰ σημεῖα διὰ τὰς βροχάς, καὶ ἄλλα διὰ τὰς ξηρασίας, καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἀνέμων τῶν μερικῶν, ἢ σφοδροτάτων, ἢ ταπεινοτέρων· καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς ἓν σημεῖον, ὅπερ δὲ γίνεται ἀπὸ τὸν ἥλιον, ὅταν γίνηται χειμών· «Στυγνάζει γὰρ πυρράζων ὁ οὐρανός»· ἐπειδὴ ὁπόταν ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου γένῃ μὲ ἀχλύν, αἱ ἀκτῖνες αὐτοῦ σκοτινιάζουσι, καὶ τὸ χρῶμά του ἀνθρακῶδες καὶ ὀλίγον αἱματῶδες φαίνεται, καθόσον προξενεῖ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτὸ τὸ φαινόμενον ἡ παχύτης τοῦ ἀέρος· ὅταν δὲ ὁ ἀὴρ ἐκεῖνος ὁ πεπυκνωμένος δὲν διαλυθῇ ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου, εἶναι φανερὸν διὰ τὰς πολλὰς ἀναθυμιάσεις τῆς γῆς καὶ τὴν περίσσειαν τοῦ ὑγροῦ, ὅτι θέλει γένει χειμὼν εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους, ὁποῦ

συναθροίζεται. Ὁμοίως γίνεται, καὶ ὅταν ἡ σελήνη ἀπὸ τοιαύτας παχείας ἀναθυμιάσεις περιτριγυρίζεται· ἀλλὰ καὶ τὰ λεγόμενα ἀιώνια ὁλόγυρα εἰς τὸν ἥλιον φανερώνουσιν, ἢ πολυομβρίας, ἢ ἀνέμων σφοδρότητας· ἢ καὶ οἱ ὀνομαζόμενοι ἀνθήλιοι, οἱ ὁποῖοι συμπεριστρέφονται μὲ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου. διὰ κάποια σημεῖα καὶ συμπτώματα τοῦ ἀέρος. Βλέπομεν ὅτι γίνονται καθὼς καὶ αἱ ῥάβδοι αἱ ὁποῖαι φαινόμεναι ὀρθαὶ εἰς τὰ σύννεφα, κατὰ τὸ χρῶμα τοῦ τόξου τῆς ἴριδος, ἢ βροχὰς καὶ χειμῶνας ἐξαισίους, ἢ τὴν πολλὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἀέρος σημαίνουσιν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σελήνην ὅταν αὐξάνῃ ἢ λιγοστεύῃ, πολλὰ σημεῖα παρετήρησαν ὅσοι εἰς ταῦτα καταγίνονται, διὰ ὅλος ὁ περίγειος ἀὴρ μεταβάλλεται κατὰ τὰ αὐτῆς σχήματα· ἐπειδὴ ὅταν ἦναι εἰς τὴν τρίτην ἡμέραν καθαρὰ προσημαίνει γαλήνην σταθεράν· ὅταν δὲ φαίνηται εἰς τὰ ἄκρα παχεῖα καὶ ὀλιγοκόκκινος, φοβερίζει ἢ βροχὴν ῥαγδαίαν, ἢ ἀνέμων σφοδροτάτην κίνησιν. Καὶ ποῖος δὲν ἠξεύρει πόσην ὠφέλειαν προξενεῖ εἰς τὴν χρείαν τῶν ἀνθρώπων τῶν δύο φωστήρων τὰ σημεῖα ταῦτα; προβλέπουσιν οἱ ναῦται τοὺς κινδύνους τῶν ἀνέμων, καὶ ἐμβάζουσιν εἰς τοὺς λιμένας τὰ αὐτῶν πλοῖα· ὁ ὁδοιπόρος προμανθάνει νὰ ἀποφεύγῃ τὰς βλάβας, διὰ τὴν συγνότητα τοῦ ἀέρος, αἱ ὁποῖαι εἰς αὐτοὺς γίνονται· καὶ οἱ γεωργοὶ ἀπὸ τὰ σημεῖα τῶν δύο φωστήρων μανθάνουσι τοὺς ἁρμοδίους καιρούς, πότε νὰ σπείρωσι, νὰ φυτεύωσι, καὶ νὰ κλαδεύωσι. Πρὸς τούτοις καὶ ὁ Κύριος προεῖπεν, ὅτι θέλουσι φανῇ κάποια σημεῖα εἰς τὸν ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα προτήτερα ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴν συντέλειαν· «Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς αἷμα, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς»· ὅτι αὐτὰ εἶναι σημεῖα καὶ προγνωρίσματα διὰ τὴν τῶν πάντων συντέλειαν.

Ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὑπερπηδῶσι τὰ ἐσκαμμένα, καὶ πα-

ραλογίζονται, μεταφέρουσι τὸν λόγον τῆς θείας Γραφῆς εἰς βοήθειαν τῆς μωρᾶς γενεθλιαλογίας, των λέγοντες, ὅτι ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων κρέμαται ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων. καὶ διὰ τοῦτο οἱ Χαλδαῖοι καὶ Βαβυλώνιοι ἐφρόνουν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα συμπτώματα γίνονται ἀπὸ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ· καὶ τὸν ἁπλοῦν λόγον τῆς θείας Γραφῆς «ἔστωσαν εἰς σημεῖα» παρεξηγοῦσι διὰ τὰς τάξεις καὶ καταστάσεις τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἀδικίαν τῶν θελημάτων, καὶ ὄχι διὰ τὰς τροπὰς καὶ μεταβολὰς τῶν ἀέρων εἰς τὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ περίοδον. Αὐτοὶ λέγουσιν, ὅτι ἡ ἐπιπλοκὴ τῶν κινουμένων πλανητῶν μὲ τοὺς ἀστέρας, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν ζωδιακὸν κύκλον εὑρίσκονται, ὅταν συνέλθωσιν ἀναμεταξύ των, ἀποτελοῦσι τὰς γενέσεις τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἡ διαφορετικὴ σχέσις αὐτῶν, καὶ ὁ διάφορος σχηματισμὸς προξενοῦσι τὴν διαφορετικὴν τῆς παρούσης ζωῆς κατάστασιν· διὰ τὰ ὁποῖα χάριν ἀσφαλείας, λέγομεν, ὄχι καθὲν ἡμισφαίριον, ἀλλὰ πάλιν [illegible] τῶν προβλήματα εἰς διόρθωσιν τῆς αὐτῶν τοποθετήσεως διὰ τὴν τῶν λοιπῶν ἀσφάλειαν. Οἱ ἐφευρεταὶ ταύτης τῆς γενεθλιαλογίας, ἐπειδὴ καταλαμβάνουσιν, ὅτι εἰς τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ χρόνου, δὲν δύνανται νὰ γνωρίσωσιν ὅλους τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ἀστέρων, ἀπέκλεισαν τὰ μέτρα τοῦ χρόνου εἰς παντελῆ στενότητα λέγοντες, ὅτι ὅστις ἤθελε γεννηθῇ εἰς μικροτάτην καὶ ἀκαριαίαν τινὰ στιγμὴν τοῦ χρόνου, γίνεται τύραννος πόλεων, καὶ ἐξουσιαστὴς πλήθους, καὶ ὑπέρπλουτος, καὶ κραταιὸς δυνάστης· καὶ ὅστις πάλιν γεννηθῇ εἰς ἄλλην στιγμὴν καιροῦ, γίνεται ἰδιώτης, πτωχός, καὶ ἄπορος, ζητῶν ἀπὸ θύραν εἰς θύραν διὰ τὴν καθ' ἡμερινὴν ζωοτροφίαν του· καὶ διὰ τοῦτο διαιροῦσι τὸν ζωδιακὸν κύκλον τοῦ οὐρανοῦ εἰς δώδεκα μέρη· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἥλιος εἰς τριάκοντα ἡμέρας ὁλοκλήρους γυρίζει τὸ δωδέκατον μέρος τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας, ἐμοίρασαν καθὲν δωδεκατημόριον εἰς τριάκοντα μοίρας, ἔπειτα

καθὲν μερίδιον εἰς ἑξήκοντα ἄλλα μερίδια· καὶ καθὲν πάλιν ἑξηκοστόν, ἑξήκοντα φοραῖς μοιράζουσι. Λοιπὸν ὑποθέτομεν εἰς τὰς γενέσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅτι κατὰ τὴν ἐκείνων μωρολογίαν γίνονται, ἂς ἴδωμεν ἂν δύνανται νὰ φυλάξωσι, καὶ νὰ εὕρωσι τὴν ἀκρίβειαν τῆς τοῦ χρόνου διαιρέσεως· διότι εὐθύς, ἀφοῦ γεννηθῇ τὸ παιδίον, ἡ μαῖα παρατηρεῖ πρῶτον νὰ καταλάβῃ ἂν ἦναι ἀρσενικόν, ἢ θηλυκόν· δεύτερον ἀναμένει τὸ κλαυσιμον τοῦ βρέφους, τὸ ὁποῖον εἶναι σημεῖον τῆς ζωῆς τοῦ γεννηθέντος. Πόσα ἑξηκοστὰ στοχάζεσαι, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ παρέρχονται; καὶ ἀφοῦ εἰπῇ ἡ μαῖα εἰς τὸν ἀστρολόγον τὸ γεννηθὲν βρέφος, πόσα πάλιν ἄλλα ἑξηκοστὰ θέλει, ἐν τῷ μεταξὺ νὰ παρέλθωσι, καὶ μάλιστα ἂν τύχῃ ὁ ἀστρολόγος ἔξω τῆς οἰκίας. Διότι πρέπει ἐκεῖνος, ὅστις μέλλει νὰ καταλάβῃ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεως, νὰ ἐξετάσῃ τὰς ὥρας, εἴτε ἡμεριναί, εἴτε νυκτεριναὶ μὲ ἀκρίβειαν καὶ διὰ νὰ παρατηρηθῇ τοῦτο, ὁπόσον πλῆθος ἑξηκοστῶν πρέπει νὰ παρέλθῃ; ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ εὕρῃ ὁ ἀστρολόγος, ὄχι μόνον εἰς ποῖον δωδεκατημόριον ἐγεννήθη τὸ βρέφος, ἀλλὰ καὶ εἰς ποῖον μερίδιον τῶν ἑξηκοστῶν δωδεκατημορίων, καὶ εἰς ποῖον πάλιν ἑξηκοστὸν ἐκείνων, καθὼς προείπομεν· ἐπειδή, καθὼς λέγουσιν, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γένῃ λεπτοτάτη καὶ βαθυτάτη ἐξέτασις τῷ χρόνῳ εἰς ἕκαστον πλανήτην, διὰ νὰ εὑρεθῇ ποίαν σχέσιν εἶχον οἱ πλανῆται πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας, καὶ ποῖον σχηματισμὸν ἀναμεταξύ των κατὰ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἐγεννήθη τὸ βρεφύλλιον. Λοιπὸν ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχωσι τὴν στιγμὴν μὲ ἀκρίβειαν, ἡ δὲ ἐλαχίστη παραλλαγὴ προξενεῖ τὴν ἀποτυχίαν ὅλου τοῦ στοχασμοῦ των, καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι καταγίνονται εἰς αὐτὴν τὴν ἀνύπαρκτον τέχνην, καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πιστεύουσιν εἰς αὐτούς, καὶ νομίζουσιν, ὅτι δύνανται νὰ ἠξεύρωσι τὴν τάξιν τῆς γενεθλιαλογίας των, εἶναι ἀξιογέλαστοι.

Ποῖα δὲ εἶναι τὰ αὐτῶν μωρολογήματα; ἀκούσατε· ὁ δεῖνα εἶναι μαλακὸς κατὰ τὴν τρίχα καὶ χαροποιός· διότι ἐγεννήθη εἰς τὸ ζώδιον τοῦ κριοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγαλόφρων, ἐπειδὴ ὁ κριὸς εἶναι ἡγεμονικὸν ζῶον, ἀλλὰ καὶ προσποριστικός, ὅτι τὸ ζῶον τοῦτο εὐχαρίστως δίδει τὸ μαλλίον του, καὶ πάλιν τὸ ἐνδύεται εὐκόλως ἀπὸ τὴν φύσιν του· ὁ ταυριανὸς εἶναι πολυπαθὴς καὶ δουλευτικός, ὅτι ὁ ταῦρος εἶναι πάντοτε ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγόν. Ἄλλος, λέγουσιν, ὅτι εἶναι σκορπιανός, καὶ διὰ τοῦτο πλήκτης καὶ κεντριστής, διὰ τὴν τοῦ θηρίου τούτου ὁμοίωσιν· ἕτερος γεννηθεὶς εἰς τὸ ζώδιον τοῦ ζυγοῦ, εἶναι ζυγιανός, δίκαιος, διὰ τὴν ἰσότητα τῆς ζυγαρίας· ποῖος δὲν ἤθελε καταγελάσει ταῦτα τὰ μωρολογήματα, τὸ ζώδιον τοῦ κριοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον δίδουσι τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι τὸ δωδέκατον μέρος τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ζώδιον τοῦ κριοῦ, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἥλιος πλησιάζει εἰς τὰ σημεῖα τοῦ ἔαρος, καὶ τὰ ζώδια τοῦ ζυγοῦ, καὶ ταύρου παρομοίως καθὲν εἶναι τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου δωδεκατημόριον. Ἀφοῦ δίδωσι τὰς προηγουμένας αἰτίας τῆς τῶν ἀνθρώπων γεννήσεως εἰς ταῦτα τὰ ζώδια, πῶς πάλιν χαρακτηρίζουσι τὰ ἤθη καὶ διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων μὲ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ βοσκήματα; Ὁ κριανὸς λέγουσιν, ὅτι εἶναι μεταδοτικός, ὄχι ὅτι εἶναι τὸ ζώδιον τοῦ κριοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἐνεργητικὸν τοιαύτης προαιρέσεως, ἀλλ' ὅτι τὸ πρόβατον εἶναι τοιαύτης φύσεως· λοιπὸν διὰ νὰ μᾶς δυσωπήσωσι, προβάλλουσι τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν ἀστέρων, καὶ διὰ νὰ μᾶς καταπείσωσι μεταχειρίζονται ζῶα τὰ ἄλογα. Ἂν ὁ οὐρανὸς ἔχῃ τοιαῦτα ἰδιώματα, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἦναι καὶ αὐτὸς ὑποκείμενος εἰς ξένας ἀρχὰς καὶ αἰτίας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὰ βοσκήματα· καὶ ἂν τοῦτο ἦναι ἀξιογέλαστον, πολὺ περισσότερον εἶναι νὰ ἐπιχειρίζωνται διὰ νὰ καταπείσωσιν ἡμᾶς δι' ἐκεῖνα, μετὰ τῶν ὁποίων δὲν ἔχομεν καμμίαν σχέσιν· ἀλλὰ ταῦτα τὰ

αὐτῶν σοφίσματα παρομοιάζονται μὲ τῆς ἀράχνης τὰ ὑφάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὅταν πέσῃ κώνωψ, ἢ μυῖα, ἢ ἀσθενές τι ζωΰφιον κατακρατεῖται· ὅταν δὲ πλησιάσῃ κανὲν δυνατώτερον ζῶον, ξεσχίζει τὰ ἀδύνατα ἐκεῖνα ὑφάσματα, καὶ ἀφανίζει καὶ ἐκφεύγει εὐκολώτατα.

Καὶ δὲν μένουσιν εἰς ταῦτα τὰ προειρημένα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς προαιρέσεις τῶν ἀνθρώπων λέγουσιν, ὅτι γίνονται αἴτια τὰ οὐράνια· πρὸς τὰ ὁποῖα νὰ ἀντιλέγωμεν εἶναι μὲν καταγέλαστον, ἐπειδὴ ὅμως ἀπατῶνται πολλοί, ἀναγκαίως δὲν πρέπει νὰ σιωπήσωμεν. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν αὐτούς, ἂν τὰ σχήματα τῶν ἀστέρων δὲν ἀλλάσσωσι καθ' ἑκάστην μορφάς; διότι ὄντες οἱ πλανῆται ἀστέρες πάντοτε κινούμενοι, καὶ ἄλλοι μὲν ταχύτερον, ἄλλοι δὲ βραδύτερον κάμνοντες τὰς περιοδικὰς κινήσεις των, πολλάκις εἰς τὴν αὐτὴν ὥραν ἀντικρύζουσιν ἀναμεταξύ των, καὶ ἀποκρύπτονται, καὶ τὸ νὰ ὁρῶνται ἀπὸ ἀγαθοποιῶν ἢ κακοποιῶν ἔχει μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων γένεσιν κατὰ τοὺς λόγους των· διὰ τί πάλιν διώρισαν τὴν γένεσιν εἰς τὸ κακοδαιμόνημα, ὅθεν τὰ τοιαῦτα αὐτῶν σοφίσματα, ὄχι μόνον ἀνοήτους τοὺς ἀποδεικνύουσιν, ἀλλ' ὅτι ἦλθον καὶ εἰς πολλὴν ἀσέβειαν· ἐπειδὴ οἱ κακοποιοὶ ἀστέρες ἀναφέρουσι τὴν κακίαν των εἰς τὸν ποιήσαντα, καὶ ἂν δοθῇ φυσικῶς τὸ κακὸν εἰς αὐτούς, κάμνουσι ποιητὴν τοῦ κακοῦ τὸν δημιουργὸν βεβαιότατα· οὐδὲ εἶναι κακοὶ προαιρετικῶς. πρῶτον θέλομεν ὀνομάσει καὶ τὰ ἄστρα ζῶα προαιρετικά, ὡς ἔχοντα κλίσεις καὶ ὁρμὰς αὐτεξουσίους, τὸ ὁποῖον εἶναι μανικώτατον, καὶ παραφρονέστατον· δεύτερον εἶναι καὶ παραλογώτατον, ὅτι δὲν διαμοιράζουσι τὴν κακίαν καὶ ἀγαθότητα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἀξίαν των, ἀλλ' ἐπειδὴ εὑρέθη εἰς τοῦτον τὸν τόπον, εἶναι καλός, καὶ ἐπειδὴ βλέπεται ἀπὸ τοῦτον τὸν πλανήτην γίνεται κακοποιὸς ὁ ἴδιος· καὶ ἐπειδὴ πάλιν ἂν ὀλίγον ἐκφύγῃ ἀπὸ τὸν σχηματισμὸν

τῶ πλανήτῃ, λησμονεῖ τὴν κακίαν του. Ἐρωτῶμεν δὲ αὐτούς, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐλαχίστην στιγμὴν τοῦ χρόνου, ὡς λέγουσι, μεταβάλλονται εἰς ἄλλο καὶ ἄλλο σχῆμα, καὶ εἰς τὰς ἀναριθμήτους αὐτὰς μεταβολὰς καθ' ἡμέραν πολλάκις προξενοῦνται οἱ σχηματισμοὶ τῶν βασιλικῶν γενέσεων· διὰ τί καὶ ἡμέραν δὲν γεννῶνται τόσοι βασιλεῖς; ἢ διὰ τί αἱ βασιλεῖαι γίνονται κατὰ διαδοχὴν καὶ κληρονομίαν; Ἡμεῖς βλέπομεν πάντα βασιλέα, ὅτι δὲν ἐφήρμωσε τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ του εἰς τὸν βασιλικὸν σχηματισμὸν τῶν ἀστέρων, κατὰ τὴν αὐτῶν παρατήρησιν, διότι κανεὶς ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐξουσιαστὴς τοῦ τοιούτου κατορθώματος· ἀλλ' ὁ Ὀζίας ἐγέννησε τὸν Ἰωάθαμ, ὁ Ἰωάθαμ τὸν Ἄχαζ, ὁ Ἄχαζ τὸν Ἐζεκίαν· καὶ κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν ἔτυχε νὰ γεννηθῇ εἰς στιγμὴν δουλικὴν πώποτε; ἔπειτα ἂν δώσωμεν τὰς αἰτίας τῆς κακίας καὶ ἀρετῆς εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς γεννήσεως, καθὼς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ ὄχι εἰς τὴν αὐτεξούσιον ἑκάστου προαίρεσιν· περιττοὶ εἶναι οἱ νομοθέται καὶ οἱ νόμοι, οἱ προστάζοντες ἡμᾶς ποῖα πρέπει νὰ πράξωμεν, καὶ ποῖα νὰ ἀποφύγωμεν· περιττοὶ εἶναι καὶ οἱ κριταὶ οἱ τοὺς ἀγαθοὺς τιμῶντες, καὶ τοὺς πονηροὺς κολάζοντες· διότι μήτε εἰς τὸν κλέπτην πλέον, ἢ εἰς τὸν φονέα θεωρεῖται τὸ ἀδίκημα, ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς πᾶς κακὸς ἐνεργεῖ τὸ κακόν, διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν πλανητῶν τὴν κατεπείγουσαν. Ὅθεν καὶ ὅσοι εἰς τὰς τέχνας ἀγωνίζονται εἶναι ματαιότατοι, ὅτι ὁ γεωργὸς θέλει καρποφορήσει χωρὶς νὰ σπείρῃ, καὶ χωρὶς νὰ ἑτοιμάσῃ δρέπανα· καὶ ὁ ἔμπορος θέλει πλουτήσει, θέλων καὶ μὴ θέλων, ὡς ἐὰν ἡ εἱμαρμένη συναθροίζῃ εἰς αὐτὸν τὰ χρήματα· καὶ τότε πλέον αἱ μεγάλαι ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν ἀφανίζονται, ὅτι μήτε ἡ δικαιοσύνη τιμᾶται, μήτε ἡ ἁμαρτία κατακρίνεται, ὡς μὴ γινομένων τῶν καλῶν ἢ κακῶν ἐκ προαιρέσεως· ἐπειδὴ ὅπου εἶναι ἀνάγκη, καὶ κυριεύει ἡ εἱμαρμένη, δὲν ἔχει τόπον τὸ κατ' ἀξίαν, τὸ ὁποῖον εἶναι τῆς δικαιοκρισίας τὸ ἐξαίρετον· ἀλλ' εἰς ἐκείνους

εἶναι ἱκανὰ τὰ εἰρημένα· ἀλλὰ καὶ σεῖς οἱ ἀκροαταὶ σταθεροὶ ὄντες εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν καὶ ἀλήθειαν, δὲν χρειάζεσθε περισσότερα. καὶ ὁ καιρὸς δὲν συγχωρεῖ νὰ μακρηγορῶμεν. καὶ ἂς ἔλθωμεν εἰς τὰ τῆς θείας Γραφῆς ἀκόλουθα

"ΕΣΤΩΣΑΝ ΕΙΣ ΣΗΜΕΙΑ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΚΑΙΡΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΗΜΕΡΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΝΙΑΥΤΟΥΣ."

Τί σημαίνουσι τὰ σημεῖα; ἐφανερώσαμεν· καιροὺς δὲ νομίζομεν, ὅτι λέγει ἡ Γραφὴ τὰς ἐναλλαγὰς τῶν καιρῶν, δηλαδὴ χειμῶνος, ἔαρος, θέρους, καὶ φθινοπώρου, τῶν ὁποίων τὴν εὔτακτον περίοδον προξενεῖ ἡ τακτικὴ τῶν φωστήρων κίνησις· διότι χειμὼν γίνεται, ὅταν ὁ ἥλιος διαβῇ εἰς τὰ νότια μέρη, ὅτι προξενεῖ τότε τὸ σκίασμα τῆς νυκτὸς εἰς τοὺς ἡμετέρους τόπους περισσότερον, καὶ ἐκ τούτου ὁ περίγειος ἀὴρ ψυχραίνεται, καὶ ὅλαι αἱ ὑγραὶ ἀναθυμιάσεις εἰς ἡμᾶς συνίστανται, προξενοῦσαι βροχάς, καὶ ψύχρας, καὶ χιόνας πολλάς. ὅταν δὲ στραφῇ πάλιν ἀπὸ τὰ μέρη τὰ μεσημβρινά, καὶ ἔλθῃ εἰς τὸ μέσον, καὶ διαμερίσῃ τὴν νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν ἐξ ἴσου, ὅσον διατρίβει εἰς τοὺς τόπους περισσότερον, τόσον φέρει κατὰ μέρος καὶ τὴν εὐκρασίαν, καὶ τὸ ἔαρ γίνεται· εἰς τὸν ὁποῖον καιρὸν τὰ φυτὰ βλαστάνουσι καὶ τὰ περισσότερα δένδρα ἀνοίγουσι, καὶ τὰ ζῶα τὰ χερσαῖα καὶ τὰ θαλάσσια μὲ τὴν διαδοχὴν τῶν γενομένων αὐξάνουσιν· ὅταν δὲ πάλιν ὁ ἥλιος κλίνῃ εἰς τὴν Ἄρκτον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θέρους, γίνονται αἱ ἡμέραι μεγαλώταται, καὶ διότι διατρίβει περισσότερον, καταθερμαίνει τὸν εἰς ἡμᾶς ἀέρα, καὶ τὴν γῆν ξηραίνει ἅπασαν, διὰ νὰ ἑτοιμασθῶσι τὰ σπέρματα εἰς θερισμόν, καὶ οἱ καρποὶ τῶν δένδρων νὰ ὡριμάσωσι. Τότε ὁ ἥλιος εἶναι θερμότατος, κάμνων καὶ τὰς σκιὰς ὀλίγας εἰς τὴν μεσημβρίαν, διότι φωτίζει τὸν τόπον, ὅστις εἶναι εἰς ἡμᾶς, ἀπὸ ὑψηλὸν μέρος· ἐπειδὴ ὅταν αἱ σκιαὶ ἦναι πολλὰ μικραί, τότε αἱ ἡμέραι εἶναι μεγαλώταται, καθὼς ὅταν αἱ ἡμέ-

ρας ἤνα [illegible] ποτὲ τὰς σκιὰς πολὺ μακρὰς ἔχομεν. [illegible] ἡμᾶς, [illegible] [illegible] μέρη τῆς γῆς [illegible] κατὰ τὰ μέρη τῆς μεσημβρίας [illegible] ἡμέρας ὅλου τοῦ ἔτους, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ὁ ἥλιος τὴν ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας, ἐπειδὴ [illegible] τὸ φῶς εἰς ἑαυτόν, καὶ ὅταν ἀνατείλῃ [illegible] ἡμῶν διαλύων τὸ σκότος, τὴν ἡμέραν ἐργάζεται· ὅθεν ἂν ὀνομάσῃ τις ἡμέραν τὸν ἀέρα, ὅστις φωτίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιον, δὲν σφάλλει παντελῶς. Πρὸς τούτοις ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἐτάχθησαν εἰς [illegible] αὐτούς, ἡ

μὲν σελήνη, ὅταν ἐκτελέσῃ τὴν περιοδικήν της κίνησιν δώδεκα φοράς εἰς ἐνιαυτὸν γίνεται· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐντελῆ τοῦ δρόμου τῶν ὡρῶν, ἔχει ἕνα μῆνα ἀτελῆ, καθὼς οἱ Ἑβραῖοι τὸ παλαιὸν εἶχον τὸν χρόνον, καὶ οἱ παλαιότατοι Ἕλληνες. τοῦ δὲ ἡλίου ἐνιαυτὸς ὁλόκληρος, εἶναι ἡ ἀποκατάστασις αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτῆς κινήσεως.

«ΚΑΙ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΦΩΣΤΗΡΑΣ ΤΟΥΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ»

Τὸ μέγα λέγεται καὶ ἀπολύτως ἁπλῶς χωρὶς νὰ συγκρίνηται μὲ κανὲν ἄλλο μικρότερον, καθὼς λέγομεν, μέγας ὁ οὐρανός. καὶ μεγάλη ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα· λέγεται δὲ μέγα, καὶ ὅταν παραβάλληται μὲ ἄλλο μικρόν, καθὼς λέγομεν μέγας ὁ ἵππος, καὶ μέγας ὁ βοῦς, συγκρίνοντες αὐτοὺς μὲ τοὺς μικροτέρους ἵππους καὶ βόας. Ἐνταῦθα ἡ Γραφὴ ὠνόμασε μεγάλους τοὺς φωστῆρας, ὄχι συγκρίνουσα αὐτοὺς μὲ τοὺς μικροτέρους ἀστέρας, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν λάμψιν αὐτῶν, διὰ τῆς ὁποίας περιλάμπουσι τὸν οὐρανόν, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν· οἱ ὁποῖοι φωστῆρες εἰς πᾶν μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν ἀνατέλλωσι φαίνονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους πανταχόθεν ἴσοι, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μεγέθους αὐτῶν σαφέστατα· διότι τὸ πλάτος τῆς γῆς παραβαλλόμενον εἰς τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν, μένει κατώτερον· διὰ δὲ τὸ πολὺ διάστημα μεταξὺ γῆς καὶ φωστήρων δεικνύονται μικρότεροι, καθὼς καὶ ἡμεῖς τὰ πολλὰ μεμακρυσμένα, βλέπομεν μικρότερα· ἀφ' οὗ δὲ ἐγγίσωμεν καταλαμβάνομεν τὸ μεγαλεῖον των. Ὁ δὲ ἥλιος εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους κατὰ πᾶν μέρος τῆς γῆς προσβάλλει ἐξ ἴσου, καὶ εἶναι φανερόν, ὅτι καὶ οἱ Ἰνδοί, καὶ οἱ Βρετανοί, ἴσον αὐτὸν βλέπουσιν· ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἀνατολήν, καὶ εἰς τοὺς δυτικούς, μήτε μικρότερος, μήτε μεγαλήτερος φαίνεται, καὶ εἰς τὴν μέσην τοῦ οὐρανοῦ πάλιν παραπλήσιος. Ἂς μὴ σὲ πλανᾷ λοιπὸν τὸ φαινόμενον, ὅτι εἶναι πηχυαῖος, καὶ νομίζεις αὐτὸν τόσον μόνον· διότι

τὰ μεγάλα πράγματα διὰ τὰ μακρυνὰ διαστήματα συνειθίζουσι νὰ σμικρύνωνται εἰς τὴν ὅρασιν· ἐπειδὴ ἡ ὁρατικὴ δύναμις δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ διαπεράσῃ τὸν μεταξὺ τόπον, ἀλλὰ ὀλιγοστεύει ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τὸ πολὺ μῆκος, ἕως οὗ νὰ προσβάλῃ εἰς τὰ ὁρώμενα· ὅθεν ἐπειδὴ γίνεται ἡ ὅρασις ἡμῶν μικρὰ διὰ τὸ πολὺ διάστημα, νομίζομεν μικρὰ καὶ τὰ ὁρώμενα, τὴν ἔλλειψιν της καὶ ἀδυναμίαν ἐπιφέρουσα εἰς τὰ βλεπόμενα. Ὥστε ἂν ἡ ὅρασις ψεύδηται, καὶ δὲν διακρίνῃ τὸ μέγεθος τῶν φωστήρων, τὸ κριτήριον τοῦ νοὸς εἶναι ἀπλανέστερον· καὶ ἐνθυμήσου ὅσα συμβαίνουσιν εἰς τὰ διά σου πάθη, καὶ θέλεις πιστεύσει εἰς τὰ λεγόμενα. Ἀνέβης ποτὲ ἀπὸ μεγάλο ὑψηλὸν βουνὸν ἔβλεψας εἰς πεδιάδα μεγάλην, καὶ γεωργῶν ζεύγη τινὰ βοῶν, πόσα μεγάλα ἐφάνησαν εἰς σέ; καὶ τοὺς γεωργούς, στοχάζομαι, ὅτι ἐφαντάσθης ὡς μύρμηκας; Ὁμοίως ἂν ἤθελες θεωρήσει εἰς πέλαγος τὰς ἐκτεταμένας νήσους, ἢ μεγάλα πλοῖα, ἤθελον φανῇ εἰς σὲ ἀπὸ περιστερὰς μικρότερα· διότι καθὼς εἶπον, ἡ ὅρασις ὁδεύουσα εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἀδυνατίζουσα σμικρύνεται, καὶ δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ ἀκριβῶς τὰ ὁρώμενα, καθὼς εἶναι εἰς τὸ μέγεθος. Ἀλλὰ καὶ τὰ μεγαλώτατα ὄρη, τὰ ὁποῖα εἶναι περιτριγυρισμένα ἀπὸ βαθείας καὶ μεγάλας φάραγγας, βλέπει αὐτὰ στρογγύλα καὶ ὁμαλά, ἐπειδὴ προσβάλλει ἡ ὅρασις εἰς μόνην τὴν ἐξοχὴν αὐτῶν καὶ ἐπιφάνειαν, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐμβῇ καὶ νὰ ἐνατενίσῃ εἰς τὰς μεταξὺ κοιλότητας, τοιουτοτρόπως δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ μήτε τὰ σχήματα τῶν σωμάτων τι λογῆς εἶναι, ἀλλὰ βλέπουσα τοὺς τετραγώνους πύργους ἀπὸ μακρὰν στρογγυλοὺς τοὺς στοχάζεται. Ὅθεν εἶναι φανερὸν πανταχόθεν ὅτι ἡ ὅρασις εἰς τὰ μεγάλα διαστήματα φαντάζεται τὰ ὁρώμενα μὲ συγκεχυμένην τῶν σωμάτων θεωρίαν, καὶ ὄχι ἔναρθρον· λοιπὸν ὁ φωστὴρ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς θείας Γραφῆς εἶναι μέγας, καὶ ἀπειρο-

πλάσιος παρ' ὅ,τι φαίνεται. Καὶ φανερὸν σημεῖον τοῦ μεγέθους του ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ ἄπειρα πλήθη τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ ὅλα μὲ τὸ φῶς των δὲν δύνανται τὸ σκότος τῆς νυκτὸς νὰ διαλύσωσιν, ὁ δὲ ἥλιος μόνος ἀνατείλας, καὶ μᾶλλον εἰπεῖν πρὶν ἀνατείλῃ, ἀφανίζει τὸ σκότος, καὶ οἱ ἀστέρες ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν λάμψιν του παντάπασι δὲν φαίνονται, καὶ ὅλος ὁ περίγειος ἀήρ, καὶ συμπεπυκνωμένος ὑπάρχων διαφωτίζεται, καὶ διαχέεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἄνεμοι πνέουσι, καὶ δρόσοι ἐν καιρῷ αἰθρίας τὴν γῆν ἅπασαν περιστοιχοῦσιν, ἡ ὁποία βέβαια δὲν ἠδύνατο εἰς μίαν στιγμὴν νὰ φωτισθῇ, διότι τόσον ἐκτεταμένη ὑπάρχουσα, ἂν δὲν ἐξέπεμπεν ὁ ἥλιος τὴν λαμπηδόνα ἀπὸ μεγάλου κύκλου καὶ ὑπερόγκου. Ἰδοὺ θαυμάσατε τοῦ τεχνίτου δημιουργοῦ τὴν σοφίαν, πῶς ἔδωκε τὴν θερμότητα εἰς τὸν ἥλιον σύμμετρον κατὰ τόσον μακρινὸν διάστημα, διότι ἡ θερμότης αὐτοῦ τόση εἶναι, ὥστε μήτε νὰ κατακαίῃ τὴν γῆν μὲ τὴν ὑπερβολικὴν πύρωσιν, μήτε πάλιν νὰ ἀφήσῃ αὐτὴν ψυχρὰν καὶ ἄκαρπον διὰ τὴν ὀλιγότητα τῆς θερμότητος. Ὅμοια μὲ τὰ προειρημένα ταῦτα, ἂς ἐννοῶμεν καὶ διὰ τὴν σελήνην, διότι καὶ αὐτῆς τὸ σῶμα εἶναι μεγάλον καὶ φωτεινότατον μετὰ τὸν ἥλιον τὸ μέγεθος, ὅμως τῆς μένει πάντοτε ὁρατὸν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν φαίνεται ἐντελής, ποτὲ δὲ ἐλλειπής, καὶ ὀλιγοστεύουσα καὶ δεικνύουσα εἰς τὸ ἓν μέρος ἐκεῖνο ὅπερ τῆς λείπει. Διότι ἓν ἄλλο μέρος σκιάζεται, ὅταν αὐξάνῃ, καὶ ἄλλο μέρος αὐτῆς ἀποκρύπτεται ὅταν ὀλιγοστεύῃ· καὶ εἶναι εἷς ἀπόρρητος λόγος τοῦ πανσόφου δημιουργοῦ, θεωρούμενος μέσα εἰς τὴν πολυποίκιλον ταύτην τῶν σχημάτων αὐτῆς ἐναλλαγήν, διὰ νὰ ἔχωμεν παράδειγμα τῆς ἡμετέρας ἀνθρωπίνης φύσεως, ὅτι δὲν ἔχομεν κανὲν μόνιμον καὶ βέβαιον, ἀλλ' ἄλλα μὲν ἀπὸ τὸ μὴ ὂν ἔρχονται εἰς τὸ τέλειον, καὶ ἄλλα ἀφοῦ οὐ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀκμήν των, καὶ αὐξηνθῶσιν εἰς τὸ ἀκρότατον μέτρον των, πάλιν φθείρονται,

καὶ διαλύονται κατ' ὀλίγον ὀλίγον, καὶ ἀφανίζονται. Λοιπὸν ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς σελήνης μανθάνομεν τὴν ἡμετέραν κατάστασιν, καὶ συλλογιζόμεθα τὴν ὀγλήγωρον μεταβολὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ δὲν μεγαλοφρονοῦμεν εἰς τὰς εὐτυχίας τῆς παρούσης ζωῆς, δὲν εὐφραινόμεθα εἰς τὰς ἐξουσίας, δὲν καυχώμεθα διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τοῦ πλούτου, ἀλλὰ καταφρονοῦμεν τὴν σάρκα ὡς φθαρτὴν καὶ ὀλιγοχρόνιον, καὶ φροντίζομεν διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀθάνατα καὶ αἰώνια. Εἰ δὲ λυπῆσαι διὰ τὴν σελήνην, ὅτι κατ' ὀλίγον χάνει τὸ φέγγος της, λυπήσου περισσότερον διὰ τὴν ψυχήν, ὅταν ἀποκτᾷ ἀρετήν, καὶ δι' ἀπροσεξίας καὶ ἀμελείας ἀφανίζῃ τὰ ἀγαθά της προτερήματα, καὶ δὲν μένει πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν διάθεσιν, ἀλλὰ συχνὰ μεταβάλλεται διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς προαιρέσεως· διότι κατὰ ἀλήθειαν ὁ ἄφρων καὶ ἀνόητος, καθὼς ἡ σελήνη, μεταβάλλεται. Πρὸς τούτοις γινώσκετε, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς σελήνης, ὄχι ὀλίγον ὠφελεῖ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς γῆς βλαστήματα· ὥστε τὰ σώματα κατ' ἄλλον τρόπον διάκεινται ὅταν ὀλιγοστεύῃ, καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ὅταν αὐξάνῃ· ἐπειδὴ ὅταν τελειώνῃ, γίνονται τὰ σώματα ἀραιὰ καὶ εὔχαιρα, ὅταν δὲ αὐξάνῃ καὶ τελειώνῃ, πάλιν ἀναπληροῦνται, ὡς ἐκπέμπουσα ἀκαταλήπτως εἰς τὸ βάθος κάποιαν ὑγρότητα μεμιγμένην μὲ θερμότητα, τὸ ὁποῖον γίνεται φανερὸν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι κοιμῶνται ὑποκάτω εἰς τὴν σελήνην, ὅτι γεμίζουσι τὴν κεφαλὴν ἀπὸ περισσὴν ὑγρότητα, καθὼς καὶ τὰ νεοσφαγῆ κρέατα μεταβάλλονται ταχέως ἀπὸ τὴν προσβολὴν τῆς σελήνης, καὶ οἱ ἐγκέφαλοι τῶν ζώων, καὶ αἱ καρδίαι τῶν δένδρων, καὶ τὰ θαλάσσια. Ὅλα δὲ ταῦτα, ἂν δὲν εὑρίσκετο ἐν τῇ σελήνῃ μία ὑπερφυὴς καὶ ὑπερέχουσα δύναμις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς Γραφῆς, δὲν ἠδύναντο νὰ συμμεταβάλλωνται εἰς τὴν αὐτῆς ἀλλοίωσιν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνεμοι εἰς τὰς ἀλλαγὰς τῆς σελήνης λαμβάνουσιν ἀλλοίωσιν, καθὼς μαρτυροῦσι τοῦτο πολλάκις εἰς τὰς νεομηνίας αἱ ταραχαὶ τῶν ἀνέμων, καὶ τὰ μεταξὺ τῶν συννέφων συμπτώματα, καὶ αἱ παλίρροιαι, καὶ ἡ λεγομένη εἰς τὸν ὠκεανὸν ἄμπωτις, τὴν ὁποίαν οἱ κατοικοῦντες ἐκεῖσε ἐνόησαν ὅτι τακτικῶς κατὰ τὰς περιόδους τῆς σελήνης γίνεται· διότι καὶ αἱ εὔριποι παλίρροιαι εἰς τὸν καιρὸν τῆς γεννήσεως αὐτῆς, παντελῶς δὲν ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ εἰς ταραχὴν παντοτινὴν εὑρίσκονται ἕως οὗ φανῇ πάλιν ἡ σελήνη, καὶ προξενήσῃ καὶ οἷαν ἀκολουθίαν εἰς τὴν παλίρροιαν. Ἡ δὲ δυτικὴ θάλασσα δοκιμάζει τὰς ἀμπώτεις λεγομένας, ἄλλοτε μὲν ὀλιγοστεύουσα, καὶ ἄλλοτε πλημμυροῦσα, συρομένη εἰς τὰ ὀπίσω ὡς με ἀναπνοὰς τῆς σελήνης, καὶ πάλιν ἐπιστρέφουσα εἰς τὸ μέτρον της με τὰς ἐμπνεύσεις της. Αὐτὰ εἴπομεν διὰ ἀπόδειξιν καὶ βεβαίωσιν τοῦ μεγέθους τῶν φωστήρων, διὰ νὰ μὴ φανῇ κανένα λόγον τῆς θείας Γραφῆς ἀργὸν μέχρι συλλαβῆς, ἂν καὶ ὁ λόγος δὲν ἐπλησίασε σχεδὸν μήτε εἰς τὰ καίρια· διότι ἐκεῖνος, ὅστις διαλογίζεται με περιέργειαν τὰς ἐνεργείας αὐτῶν καὶ δυνάμεις, δύναται νὰ καταλάβῃ διὰ τὰ μεγέθη καὶ διαστήματα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης περισσότερα. Λοιπὸν πρέπει μετ' εὐχαριστίας νὰ κατηγορῶμεν τὴν ἀσθένειαν τοῦ νοός μας, διὰ νὰ μὴ μετρῶμεν τὰ μεγάλα τοῦ Θεοῦ δημιουργήματα μὲ τὸν ἴδιον μας νοῦν τὸν ἀσθενέστατον, καὶ με τὰ προειρημένα ὀλίγα, ἂς συλλογισθῶμεν πόσον μεγάλα, καὶ ἀπόρρητα, καὶ ἀκατάληπτα παρεσιωπήθησαν. Ὅθεν μὴ μετρᾷς, ἄνθρωπε, τὴν σελήνην με τὸν ὀφθαλμόν, ἀλλὰ μὲ τὸν λογισμόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἀκριβέστερος. Εἶσι δὲ τινες μῦθοι γραιδίων ἀξιογέλαστοι, ὅτι τάχα ἡ σελήνη μὲ μαγγανείας τινὰς καὶ μαγείας κινεῖται ἀπὸ τὸν τόπον της, καὶ κάτω εἰς τὴν γῆν φέρεται. Πῶς δύναται μαγγανεία τῶν γοήτων καὶ μάγων νὰ σα-

λευση ἐκείνην θὰ ἐθεμελίωσεν ὁ Ὕψιστος (καὶ πόθεν τέλος ἠμπορεῖ νὰ ὑποσχεθῇ αὐτήν;) Θέλεις νὰ μάθῃς τὸ μέγεθος τῆς σελήνης ἀπὸ ὀλίγα σημεῖα; Ὅλαι αἱ πόλεις τῆς οἰκουμένης, ὅσαι εἶναι πολλὰ μακρὰν μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, δέχονται τὸ φῶς τῆς σελήνης μὲ ἰσότητα, εἰς τοὺς κατ' ἀνατολὰς τρέποντας δρόμους των· εἰς τοὺς ὁποίους ἂν δὲν ἦτο ἡ σελήνη ἀντιπρόσωπος, μόνους τοὺς κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὴν δρόμους καὶ στενωποὺς ἤθελε φωτίζει· τοὺς δὲ λοιπούς, δὲν ἤθελε φωτίζει ὅλους, ἕως εἰς τὸ τέλος· ἀλλὰ μὲ πλαγίας λάμψεις, ὡς ὑπεράνω τοῦ πλάτους αὐτῆς τῆς σελήνης ὑπάρχοντας, τὸ ὁποῖον γίνεται καὶ εἰς τοὺς λύχνους κατὰ τοὺς οἴκους παρατηρούμενον· διότι ὅταν παρασταθῶσι πολλοὶ ἔμπροσθεν εἰς τὸν λύχνον, ὁ ἴσκιος ἐκείνου ὅστις ἵσταται ἀντικρὺ εἰς τὸν λύχνον, ἐξαπλώνεται ὄπισθεν τοῦ ἱσταμένου ἴσος· οἱ δὲ τῶν λοιπῶν ἴσκιοι δὲν γίνονται παράλληλοι ἀλλὰ πλαγιάζουσι, καὶ κλίνουσιν εἰς τὸ ἓν μέρος καὶ εἰς τὸ ἄλλο. Ὅθεν ἂν δὲν ἦτο τὸ σῶμα τῆς σελήνης ἄπειρον καὶ ὑπερβολικὸν εἰς τὸ μέγεθος, δὲν ἤθελεν ἐξαπλώνεσθαι καὶ φωτίζει ὅλους τοὺς δρόμους, καὶ τοὺς στενωποὺς τοὺς κατὰ ἀνατολὰς βλέποντας, ὅλων τῶν πολλὰ μεμακρυσμένων πόλεων· ἐπειδὴ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς κατεψυγμένης ζώνης, καὶ οἱ κατοικοῦντες ὁλόγυρα εἰς τὸν ἀρκτικὸν πόλον, καὶ οἱ γείτονες τῆς διακεκαυμένης ζώνης κατὰ τὴν μεσημβρίαν, παρομοίως φωτίζονται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ὅταν ἀνατέλλῃ ἀπὸ τοὺς ἰσημερινοὺς τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὅλους, ἐπειδὴ ἐξαπλώνεται κατὰ τὸ πλάτος ἐξ ἴσου προξενεῖ τὴν μαρτυρίαν τοῦ μεγέθους της. Ποῖος λοιπὸν δύναται νὰ ἐναντιωθῇ, ὅτι δὲν εἶναι τὸ σῶμα αὐτῆς κατὰ πολλὰ μέγιστον, ἀφ' οὗ κατανοήσῃ, ὅτι εἰς τόσα μεγάλα καὶ μεμακρυσμένα διαστήματα ἐξ ἴσου ἀντικρύζει καὶ ὑπερεκτείνεται; Ἀλλὰ διὰ μὲν τὰ μεγέθη ἡλίου καὶ σελήνης τοσαῦτα εἰρήκαμεν, ὁ δὲ ἀξιώσας ἡμᾶς Θεὸς νὰ κατανοήσωμεν τὴν μεγάλην αὐτοῦ καὶ

ὑπεράπειρον σοφίαν ἀπὸ τὰ μικρότατα ταῦτα δημιουργήματα τῆς κτίσεως; εὔχομαι νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς σύνεσιν, διὰ νὰ δοξολογήσωμεν αὐτόν, καὶ ἀπὸ τὰ μεγαλείτερα κτίσματα. Καὶ ὅμως ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, διὰ νὰ συγκριθῶσι μὲ τὸν ποιητὴν δὲν ἐπέχουσι λόγον μήτε ἑνὸς κώνωπος, ἢ μύρμηκος· διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἄνθρωπος νὰ κατανοήσῃ ἀπὸ αὐτὰ ἀξίως τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητα. Ἀλλ' ἂς εὐχαριστηθῶμεν εἰς τὰ εἰρημένα, καὶ ἂς ἐξυπνήσωμεν διὰ μέσου αὐτῶν εἰς μικράς τινας καὶ σκοτεινὰς θεωρίας, καθὼς καὶ διὰ μέσου τῶν μικροτάτων κτισμάτων, ζώων, ἢ βλαστημάτων θαυμάζομεν. Καὶ ἐγὼ μὲν δόξαν ἀναπέμπω Θεῷ, ὅστις εἰς ἐμὲ τὴν μικρὰν ταύτην διακονίαν τοῦ λόγου ἐχάρισεν· σεῖς δὲ εὐχαριστήσατε αὐτὸν τὸν Θεόν, ὅστις σᾶς τρέφει μὲ τροφὰς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὅστις καὶ τώρα σᾶς ἔθρεψε μὲ τὴν τῆς ἰδίας μου φωνῆς ἀσθένειαν, ὡς μὲ ἄρτον κρίθινον, καὶ πάντοτε σᾶς διατρέφει κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως μὲ τὴν χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ.

ΠΕΡΙ ΕΡΠΕΤΩΝ

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΡΠΕΤΑ ΨΥΧΩΝ ΖΩΣΩΝ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΠΕΤΕΙΝΑ ΠΕΤΟΜΕΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ.»

Μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν φωστήρων γεμίζουσιν ἤδη καὶ τὰ ὕδατα ἀπὸ ζῶα, διὰ νὰ στολισθῇ καὶ αὐτὴ ἡ κληρονομία τῶν ζώων ἐντὸς τῆς θαλάσσης· ἐπειδὴ ἡ γῆ μὲν ἀπήλαυσε τὸν στολισμὸν ἀπὸ τὰ ἴδιά της βλαστήματα, ὁ δὲ οὐρανὸς ἀπήλαυ-

σε τὰ ἄνθη τῶν ἀστέρων, καὶ κατεστολίσθη μὲ τοὺς δύο μεγάλους φωστῆρας, ὡς μὲ δύο ὀφθαλμούς. Ἦτο λεπόμενον νὰ ἀπολαύσωσι τὸν στολισμόν των καὶ τὰ ὕδατα· ἦλθε πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐθὺς οἱ ποταμοί, καὶ αἱ λίμναι, καὶ ἡ θάλασσα ἐκαρποφόρησαν τὰ διάφορα γένη τῶν ἐνύδρων κατὰ γένος, καὶ κατὰ τὴν φύσιν πολυποίκιλα, καὶ ἀναρίθμητα, καὶ δὲν ἔμεινεν ἀργὸν καὶ ἄμοιρον ὕδωρ μήτε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τοὺς λασπώδεις τόπους καὶ τέλματα· διότι καὶ οἱ βάτραχοι, καὶ οἱ κώνωπες, καὶ ἐμπίδες ἀπὸ αὐτὰ ἐξεβλήθησαν, καθὼς τὰ ὁρώμενα βεβαιοῦσι τὰ πρότερον· τοιουτοτρόπως πᾶν ὕδωρ ταχέως ὑπήκουσεν εἰς δημιουργικὸν πρόσταγμα καὶ ἐξέδωκε τὰ διάφορα καὶ ἀναρίθμητα γένη τῶν ἐνύδρων μὲ ζωὴν καὶ κίνησιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης καὶ ἀρρήτου θείας δυνάμεως, ἥτις μὲ μόνην τὴν προσταγὴν ἐποίησε τὰ ὕδατα ἐπιτήδεια εἰς τὸ νὰ ζωογονῶσι τοσαῦτα ζῶα ἔμψυχα ἔνυδρα.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΡΠΕΤΑ ΨΥΧΩΝ ΖΩΣΩΝ»

Τώρα πρῶτον δημιουργεῖται ζῶον ἔμψυχον, καὶ μέτοχον αἰσθήσεως· διότι τὰ φυτὰ καὶ δένδρα, ἂν καὶ λέγωνται, ὅτι ζῶσι καὶ μετέχωσι θρεπτικῆς καὶ αὐξητικῆς δυνάμεως, δὲν λέγονται ὅμως ζῶα, μήτε ἔμψυχα. Διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετά, ἐπειδὴ πᾶν τὸ ὁποῖον πλέει, εἴτε εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος νήχεται, εἴτε εἰς τὸ βάθος ὑπάρχει ἑρπυστικῆς ἄρα ὑπάρχει φύσεως, ὡς συρόμενον ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Καὶ ἂν τινα ἔνυδρα ἔχωσι πόδας, καὶ ὦσιν ἀμφίβια, ὡς αἱ φῶκαι, καὶ οἱ κροκόδειλοι, καὶ οἱ ποτάμιοι ἵπποι, καὶ οἱ καρκῖνοι, καὶ οἱ βάτραχοι, προηγούμενον ὅμως τὸ νηκτικὸν καὶ πλευστικὸν ἔχουσι. Διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετά· εἰς τὰ μικρὰ ταῦτα θεῖα λόγια, ποῖον γένος ἀφίεται καὶ δὲν συμπεριλαμβάνεται κατὰ τὸ δημιουργικὸν πρόσταγμα; ὄχι μόνον τὰ ζωοτοκοῦντα, ὡς αἱ φῶκαι καὶ δελφῖνες, καὶ νάρκαι, καὶ τὰ σαλάχη λεγό-

μενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀστακά, τὰ ὁποῖα εἶναι ὅλα σχεδὸν τὰ γένη τῶν ἰχθύων, ὄχι καὶ τὰ λεπιδωτά, καὶ χονδρωτὰ καὶ τὰ πτερὰ ἔχοντα, καὶ μὴ ἔχοντα. Ἡ μὲν φωνὴ τοῦ προστάγματος εἶναι μικρά, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ὄχι φωνή, ἀλλὰ ῥοπὴ μόνον, καὶ ὁρμὴ τοῦ θελήματος, ἡ δὲ σοφία τοῦ θείου προστάγματος φαίνεται εἰς τὰς διαφορὰς τῶν ἰχθύων, τὰς ὁποίας, ὅλας ἀκριβῶς νὰ διηγηθῇ τις, ἢ νὰ απαριθμήση εἶναι ὅμοιον, ὡς νὰ μετρήσῃ τὰ πελάγια κύματα, ἢ νὰ δοκιμάσῃ νὰ απομετρήσῃ μὲ ἓν ποτήριον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΡΠΕΤΑ»

Ἐντὸς αὐτῶν εἶναι τὰ πελάγια, τὰ παραθαλάσσια, τὰ βύθια, τὰ πετρώδη, τὰ ἀγελαῖα, τὰ σποραδικά, τὰ ὑπερμεγέθη κήτη, καὶ τὰ λεπτότατα ὀψάρια διότι μὲ τὴν ἴσην δύναμιν τοῦ θείου προστάγματος, τότε καὶ τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ἔλαβον τὸ εἶναί των.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ.»

Διὰ μέσου τῆς φωνῆς ταύτης ἔδειξε τὴν φυσικὴν συγγένειαν τῶν νηκτῶν μὲ τὸ ὕδωρ· διὰ τοῦτο τὰ ὀψάρια, ὅταν ὀλίγον χωρισθῶσιν ἀπὸ τὸ ὕδωρ διαφθείρονται, ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀναπνοὴν διὰ νὰ σύρωσι τὸν ἀέρα τοῦτον· ἀλλὰ καθὼς ὁ ἀὴρ εἶναι εἰς τὰ χερσαῖα, τοιουτοτρόπως τὸ ὕδωρ ὑπάρχει εἰς τὸ γένος τῶν ἰχθύων. Τὸ αἴτιον εἶναι φανερόν, ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν τὸν πνεύμονα σπλάγχνον ἀραιόν, καὶ σπογγοειδὲς πολύπορον, τὸ ὁποῖον δέχεται τὸν ἀέρα μὲ τὴν ἀνάπνευσιν, καὶ δροσίζει τὴν τῆς καρδίας θερμότητα· ἐκεῖνα δὲ τὰ ὀψάρια δεχόμενα τὸ ὕδωρ διὰ μέσου τῶν βραγχίων, ἢ σπαράγχνων, τὴν ἀναπνοήν των κάμνουσιν· ὅτι καθὼς εἶναι ξεχωριστὴ ἡ φύσις των, οὕτω καὶ δίαιταν χωρισμένην καὶ τὴν ζωὴν διαφορετικὴν ἔχουσι, καὶ διὰ τοῦτο τὰ νηκτὰ ὀψάρια δὲν ἡμερεύουσι, μήτε δέχονται χειρὸς ἀνθρωπίνης ψηλάφησιν.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΡΠΕΤΑ ΨΥΧΩΝ ΖΩΣΩΝ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ.»

Τώρα ἐγένετο ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ προβληθῶσι τι-

νὰ τῆς φύσεως τῶν ἰχθύων σπέρματα, ἀπ' ἀρχῆς παντὸς γένους αὐτῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα νὰ αὐξήνωσι καὶ νὰ πληθύνωσι μὲ τὴν διαδοχὴν τόσα πλήθη αὐτῶν. Ἕτερον καὶ ἄλλο γένος εἶναι τὰ ὀστρακοδέρματα, ὡς κοχύλια, κτένια, ὄστρεια, καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα· ἄλλο γένος πάλιν εἶναι τὰ μαλακόστρακα, καραβίδες, καρκῖνοι, παγούρια καὶ τὰ παρόμοια· ἄλλο γένος εἶναι τὰ μαλάκια ὀνομαζόμενα, ὅσων ἡ σὰρξ εἶναι ἁπαλή, καθὼς τῶν σηπιῶν, καὶ πολυπόδων. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκονται πάλιν ἀναρίθμητοι διαφοραί· δράκοντες, σμύρναι, ἐγχέλυες, ὅσα γίνονται εἰς τοὺς λασπώδεις ποταμοὺς καὶ λίμνας, καὶ παρομοιάζουσι μὲ τὰ φαρμακερὰ ἑρπετὰ περισσότερον, παρὰ μὲ τὰ ὀψάρια. Ἄλλο γένος εἶναι ἐκείνων, ὅσα γεννῶσιν αὐγὰ, καὶ ἄλλο ἐκείνων ὅσα γεννῶσι ζῶα, ὅτι ζωοτοκοῦσι τὰ γαλεόψαρα, καὶ τὰ σελάχη λεγόμενα καὶ ἀπὸ τὰ κήτη τὰ περισσότερα ζωοτοκοῦσι, οἱ δελφῖνες, αἱ φῶκαι, τὰ ὁποῖα λέγεται, ὅτι ὑποδέχονται πάλιν εἰς τὴν κοιλίαν των τοὺς σκύμνους των, ὄντας ἀκόμη πολλὰ μικρούς, ὅταν φοβηθῶσιν ἀπὸ κανένα αἴτιον. «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα κατὰ γένος.» Ἄλλο γένος εἶναι τῶν μικρῶν ὀψαρίων, καὶ ἄλλο τῶν μεγάλων κητῶν· ἀλλὰ πάλιν καὶ μεταξὺ τῶν ὀψαρίων εὑρίσκονται πολλαὶ διαφοραὶ κατὰ γένος, τὰ ὁποῖα ἔχουσι καὶ ὀνόματα ἴδια, καὶ τροφὴν διαφορετικήν, καὶ σχῆμα καὶ μεγάθος, καὶ σαρκῶν ποιότητας καὶ ὅλα σχεδὸν εἶναι χωρισμένα μὲ διαφορὰς μεγάλας, καὶ καθίστανται εἰς εἴδη διάφορα. Ποῖοι ἀπὸ τοὺς ἁλιεῖς, καὶ κυνηγοὺς τῶν ὀψαρίων ἠμποροῦσι νὰ ἀριθμήσωσι τὰ τῶν ὀψαρίων διάφορα γένη; ποῖοι ἀπὸ ἐκείνους, οἵτινες ἐγήρασαν εἰς τοὺς αἰγιαλούς, καὶ παραθαλάσσια, δύνανται νὰ μᾶς φανερώσωσι μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν ἰχθύων; ἄλλα γνωρίζουσιν ὅσοι ὀψαρεύουσιν εἰς τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν, ἄλλα οἱ Αἰγύπτιοι, ἄλλα οἱ νησιῶται καὶ οἱ Μαυρουσιοι, πάντα δὲ ὁμοίως μικρὰ καὶ μεγάλα ἔφερεν εἰς τὸ εἶναι ἐ-

κεῖνο τὸ πρῶτον θεϊκὸν πρόσταγμα, καὶ ἡ ἀναπάληπτος ἐκείνη δύναμις. Αἱ διαφοραὶ τῆς ζωῆς τῶν ἰχθύων, καὶ ἡ διαφορὰ τῆς γενέσεως παντὸς γένους εἶναι ἀναρίθμητοι· τὰ περισσότερα ὀψάρια δὲν ἐπωάζουσιν, ὡς τὰ πετεινά, μήτε φωλεὰς κατασκευάζουσι, μήτε μὲ κόπους πολλοὺς ἀνατρέφουσι τὰ τέκνα των, ἀλλὰ ἀφοῦ πέσῃ τὸ αὐγόν των ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ζῶον γίνεται. Καὶ εἰς πᾶν γένος ἡ διαδοχὴ εἶναι ἀπαράλλακτος, καὶ δὲν γίνονται, καθὼς εἰς τὴν χέρσον τὰ ἡμιονάρια, καὶ τινων ὀρνίθων συμπλοκαί, τὰ ὁποῖα νοθεύουσι τὰ γένη των. Κανὲν ἀπὸ τὰ ὀψάρια δὲν εἶναι ὡπλισμένον μὲ ὀδόντας ἐξ ἡμισείας, καθὼς ὁ βοῦς καὶ τὸ πρόβατον· διότι κανὲν δὲν μηρυκάζει καὶ ἀναμασάσει, πάρεξ ὁ σκάρος μόνον λέγουσιν· ὅλα δὲ ἔχουσι τοὺς ὀδόντας λεπτούς, καὶ πυκνούς, ὡς βελόνας ὀξεῖς, διὰ νὰ κρατῶσι τὴν τροφὴν εἰς τὸ μάσσημα· διότι ἂν δὲν ἐμασσᾶτο ταχέως, καὶ κατεπίνετο, ἐδύνατο νὰ διασκεδασθῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ὅταν ἐλεπτύνετο ἡ τροφὴ ἀπὸ τὸ μάσσημα.

Ἄλλη τροφὴ τῶν ἰχθύων εἰς ἄλλα διωρισμένη, διότι ἄλλοι τρέφονται μὲ τας λάσπας, ἄλλοι μὲ τὰ φυκία, ἄλλοι μὲ βότανα, τὰ ὁποῖα γίνονται εἰς τὰ ὕδατα· καὶ οἱ περισσότεροι δὲ τρώγονται μεταξύ των, ὅτι ὁ μικρότερος γίνεται φαγητὸν τοῦ μεγαλειτέρου, καὶ ἂν συμβῇ ποτὲ νὰ φάγῃ μεγαλείτερος ἐκεῖνον, ὅστις ἔφαγε τὸν μικρότερον, εὑρίσκονται εἰς μίαν κοιλίαν τοῦ δυνατωτέρου, καθὼς καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι κάμνομεν, ὅταν καταδυναστεύωμεν τοὺς ὑποδεεστέρους· ἐπειδὴ οἱ λαίμαργοι φιλόπλουτοι κρύπτουσι τοὺς ἀδυνάτους εἰς τοὺς ἀχορτάστους κόλπους τῆς πλεονεξίας των. Εἶχέ τις ἀδικήσει τινὰ πτωχόν, ἀλλ' ἂν ἀδικήσῃς καὶ σὺ ἐκεῖνον τὸν ἀδικήσαντα, γίνεσαι μεριστὴς τῆς περιουσίας τοῦ πτωχοῦ, καὶ ἀδικώτερος τοῦ ἀδίκου, καὶ πλεονεκτικώτερος τοῦ πλεονέκτου, ὡς καὶ τὰ ὀψάρια. Στοχάσου λοιπὸν μὴ πέσῃς κατὰ τὸ ἴδιον τέλος τῶν ἰχθύων εἰς ἄγκιστρον, κύρτος ἢ δίκτυον·

διότι καὶ ἡμεῖς μετὰ πολλὰς ἀδικίας, δὲν θέλομεν ἀποφύγει τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν βεβαιότατα. Τώρα δὲ ἀφοῦ μάθῃς, ὅτι καὶ εἰς ἀσθενὲς ζῶον εὑρίσκεται πολλὴ πανουργία καὶ δολιότης, συμβουλεύω σε νὰ φεύγῃς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὴν μίμησιν. Ὁ καρκῖνος ἐπιθυμεῖ νὰ φάγῃ σάρκα ὀστρακοδέρμου· ἀλλὰ δὲν δύναται διὰ τὸ ἔνδυμα τὸ ὀστράκινον· διότι ἡ φύσις περιετείχισε τὴν ἁπαλότητα τῆς σαρκὸς μὲ περίφραγμα στερεὸν ἔξωθεν, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ὀνομάζεται ὀστρακόδερμον. Καὶ ἐπειδὴ ἔχει δύο κοῖλα περιφράγματα, τὰ ὁποῖα ὅταν σφαλήσωσι περιπτύσσονται ἀκριβῶς τὸ ὄστρεον, καὶ αἱ χηλαὶ (τὰ δύο ὀνύχια) τοῦ καρκίνου μένουσιν ἄπρακτοι. Τί κάμνει λοιπόν, ὅταν ἴδῃ τὸ ὀστρακόδερμον ὅτι ἐμφανίζεται εἰς τόπους γαληναίους ἔχον ἀνοικτὰ τὰ κοῖλα αὐτοῦ διαφράγματα εἰς τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου, τότε κρυφίως βάλλει μίαν ψηφῖδα ἄμμου, καὶ ἐμποδίζει τὸ κλείσιμον, καὶ εὑρίσκει μὲ τὴν ἐπίνοιαν τὸν τρόπον, διὰ νὰ καταφάγῃ τὸ ὀστρακόδερμον. Αὐτὴ εἶναι ἡ πονηρία τῶν καρκίνων ἂν καὶ οὔτε λογικόν, οὔτε φωνὴν ἔχουσι· διὰ τοῦτο ἐγὼ σὲ συμβουλεύω νὰ ἀπέχῃς ἀπὸ τὴν βλάβην τοῦ πλησίον σου, ἀποφεύγων τῶν καρκίνων τὴν δολιότητα· διότι ὅστις μεταχειρίζεται δόλον εἰς τὸν ἀδελφόν του, καὶ παραφυλάττει νὰ βλάψῃ αὐτὸν ἐν καιρῷ ἀδυναμίας καὶ ἀπροσεξίας του, διὰ νὰ ἐντρυφήσῃ μὲ ξένας δυστυχίας, γίνεται παρόμοιος μὲ τὴν τοῦ καρκίνου δολιότητα. Φεῦγε λοιπὸν τῶν πονηρῶν ζώων τὴν μίμησιν, καὶ εὐχαριστοῦ εἰς τὰ ἴδια, ὅτι ἡ πτωχεία μὲ ἀληθινὴν αὐτάρκειαν, εἶναι προτιμοτέρα εἰς τοὺς συνετοὺς καὶ φρονίμους, ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην ἀπόλαυσιν. Δὲν παρατρέχω καὶ τὴν δολιότητα τοῦ ὀκτάποδος, ὁ ὁποῖος μεταβάλλεται εἰς τὸ χρῶμα παντὸς εἴδους πέτρας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤθελε περιπλεχθῇ, διὰ νὰ κυνηγᾷ ὡς πανοῦργος μὲ εὐκολίαν τὰ ὀψάρια, ὅταν ἐκεῖθεν διαβαίνωσι. Τοιοῦτοι εἶναι κατὰ τὴν προαίρεσιν καὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι λαμβάνουσιν

ἐξουσία, καὶ μεταβάλλοντα κατὰ τὰς χρείας, καὶ δὲν μένουσι πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ γίνονται ἄλλοι καὶ ἄλλοι, τιμῶντες τὴν σωφροσύνην ὅταν συναναστρέφωνται μὲ σώφρονας, καὶ μὲ τοὺς ἀκολάστους ἀκόλαστοι γενόμενοι, καὶ εἰς τὴν ἀρέσκειαν ἑκάστου μεταστρέφοντες τὴν γνώμην των. Τούτους δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἀποφύγῃ τις, μήτε νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τὴν βλάβην των, διότι ἔχουσι κεκρυμμένην τὴν πονηρίαν των πολὺ βαθέως μὲ τὴν τῆς ἁπλότητος ὑπόκρισιν, τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος ὀνομάζει λύκους ἅρπαγας, ἔχοντας προβάτων ἐνδύματα. «Φεῦγε, φεῦγε, ὦ ἄνθρωπε, τὴν πολυτροπίαν καὶ πολύτροπον [illegible] καὶ ζήτει ἀλήθειαν, καθαρότητα καὶ ἁπλότητα. Ὁ ὄφις εἶναι πολύπλοκος, καὶ διὰ τοῦτο κατεκρίθη ἐπὶ τῆς γῆς νὰ σύρηται· ὁ δὲ δίκαιος εἶναι ἄπλαστος, καὶ ὡς ὁ Πατριάρχης Ἰακὼβ ἄπλαστος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ» δηλαδὴ τοὺς ἁπλοῦς, καὶ ἕνα μόνον τρόπον καλὸν ἔχοντας. «Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἑρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων». Εὑρίσκεται ὅμως εἰς αὐτὰ καὶ μία σοφὴ διακόσμησις καὶ εὐταξία. Καὶ καθὼς ἐκατηγορήσαμέν τινα ὀψάρια, οὕτω πρέπει καὶ νὰ μιμηθῶμεν πάλιν ἕτερα. Πᾶν γένος τῶν ἰχθύων διεμερίσαντο τὸν ἐπιτήδειον τόπον των, καὶ μένουσιν ἐκεῖ χωρὶς νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ ἐπίλοιπα. Κανεὶς γεωμέτρης δὲν διεμοίρασεν εἰς αὐτὰ τὰ κατοικήματα, οὔτε μὲ τοίχους περιώρισεν, οὔτε μὲ ὁροθέσια διεχώρισεν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον εἰς καθὲν διωρίσθη οἴκοθεν· διότι εἰς τοῦτον τὸν κόλπον κατοικοῦσιν ἄλλα γένη τῶν ἰχθύων, εἰς ἐκεῖνον δὲ βόσκουσιν ἕτερα· καὶ ὅσα περισσεύουσιν εἰς ταῦτα, ὑστεροῦνται ἐκεῖνα, καὶ δὲν εἶναι κανὲν σύνορον μὲ ὑψηλὰς κορυφάς, ὥστε νὰ τὰ διαχωρίζῃ, μήτε ποταμός τις ἀποτέμνει τὴν διάβασιν, ἀλλὰ μόνον ὁ νόμος τῆς φύσεως ἔχει διαμοιρασμένην τὴν δίαιταν εἰς καθὲν κατὰ τὴν χρείαν του.

Ἡμεῖς ὅμως οἱ ἄνθρωποι δὲν ὑπάρχομεν τοιοῦτοι, διότι μεταίρομεν ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν, χωρίζομεν τὴν γῆν, συνάπτομεν οἰκίαν πρὸς οἰκίαν καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρόν, ἵνα τοῦ πλησίον τι ἀφελώμεθα. Τὰ μεγάλα κήτη εἰξεύρουσι τὴν διωρισμένην ἐκ φύσεως κατοικίαν των καὶ διατρίβουσι πάντοτε εἰς τὴν ἔξω θάλασσαν, τὰ ὁποῖα εἶναι μεγαλώτατα, παρόμοια μὲ ὄρη ὑπερύψηλα, καὶ μένουσιν εἰς τοὺς ὡρισμένους τόπους των, καὶ δὲν βλάπτουσι μήτε τὰς νήσους, μήτε τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι παραθαλάσσιαι. Οὕτω λοιπὸν τὸ γένος τῶν ἰχθύων διατρίβει εἰς τοὺς διωρισμένους τόπους τῆς θαλάσσης, ὡς εἰς πόλεις καὶ κώμας, ἢ παλαιὰς πατρίδας των. Τινὲς ἀπὸ αὐτοὺς ἀναχωροῦσιν εἰς ἄλλους τόπους, ἐκ συμφώνου μὲ κοινὴν βουλὴν καὶ σύμπνοιαν· διότι ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς τοῦ τοκετοῦ των, ἄλλος ἀπ' ἄλλον κόλπον συναθροιζόμενοι κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον των, πορεύονται εἰς τὴν βόρειον θάλασσαν, τὰ ὁποῖα ἤθελες ἰδεῖ ὅταν ἀναβαίνωσιν, ὅτι τρέχουσιν ὡς [illegible] διὰ μέσου τῆς [illegible]; Προστρέχουσιν εἰς τὸν Εὔξεινον. Πόθεν κινεῖ αὐτὰ ποῖον πρόσταγμα βασιλέως, ποῖα προστάγματα τὴν ὥραν τοῦ καιροῦ φανερώνουσι, ποῖοι εἶναι οἱ ὁδηγοί των; Βλέπεις τὴν θείαν διάταξιν, τὴν προνοητικὴν ὅλων τῶν κτισμάτων μέχρι καὶ τῶν σμικροτάτων; ὁ ἰχθὺς δὲν ἀντιλέγει εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀθετοῦμεν τὰ σωτήρια διδάγματα. Ἂς μὴ καταφρονῶμεν τοὺς ἰχθύας, ὅτι εἶναι παντελῶς ἄφωνοι καὶ ἄλογοι· ἀλλ' ἂς προσέχωμεν νὰ μὴ φανῶμεν ἀλογώτεροι ἀπὸ αὐτούς, ἐναντιούμενοι εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ κτίσαντος. Ἂς ἀκούσωμεν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι σχεδὸν ὡς μὲ φωνὴν μίαν λέγουσιν, ὅτι ἐκτείνονται τόσον μακρὰν διὰ τὴν διαμονὴν τοῦ γένους των. Δὲν ἔχουσι λόγον, ἀλλ' ἔχουσι τὸν νόμον τῆς φύσεως ἀπαράβατον, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὰ χρήσιμα. Ἂς ὑπάγωμεν, λέγει ὁ νόμος, εἰς τὸ βορινὸν πέλαγος· διότι εἶναι γλυκύτερον ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, μὰ τὸ νὰ διατρίβῃ ὁ

ἥλιος ὀλιγώτερον πρὸς ἐκείνην, καὶ δὲν ἐκβάλλει ὅλον τὸ πύρινον μὲ τὰς ἀκτῖνάς του. Ἀγαπῶσι δὲ περισσότερον τὰ γλυκέα ὕδατα καὶ διὰ τοῦτο εἰς τοὺς ποταμοὺς πολλάκις ἔρχονται. Ὅθεν καὶ ἡ Μαύρη θάλασσα προτιμᾶται ἀπὸ τοὺς λοιποὺς κόλπους, ὡς ἐπιτήδεια καὶ ἁρμόδιος, διὰ νὰ γεννήσωσι καὶ ἀναθρέψωσιν ἐκεῖσε τὰ τέκνα των ἀφοῦ δὲ τοῦτο τελειώσωσι πάλιν ἐπιστρέφουσιν ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὸν οἶκον των. Καὶ ποία εἶναι ἡ αἰτία ἂς ἀκούσωμεν ἀπὸ αὐτούς, ἂν καὶ δὲν ἔχωσι φωνήν. Ἡ Μαύρη θάλασσα εἶναι ἐπιπόλαιος, καὶ εἰς τὰς ὁρμὰς τῶν ἀνέμων πρόχειρος, ὡς ἔχουσα ὀλίγους αἰγιαλοὺς καὶ ὑποδρόμους, διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἄνεμος ἀπὸ τὸ βάθος αὐτὴν ἀναποδογυρίζει. Εἶναι δὲ καὶ ψυχρὰ τὴν ὥραν τοῦ χειμῶνος, ἐπειδὴ πολλῶν καὶ μεγάλων ποταμῶν οἱ ὄχθαι εἰς αὐτὴν χύνονται. Διὰ τοῦτο ἐν καιρῷ θέρους διατρίβουσιν ἐκεῖσε οἱ ἰχθύες, ἐν καιρῷ δὲ χειμῶνος ἔρχονται εἰς τὴν βαθυτέραν θάλασσαν, ὅτι εἶναι θερμοτέρα καὶ ἔχει τόπους προσηλίους, ἀποφεύγοντες τοὺς ἀρκτικοὺς ἀνέμους, καὶ παραχειμάζοντες εἰς τοὺς κόλπους, οἱ ὁποῖοι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ἀποτινάσσονται.

Εἶδον ἐγὼ ταῦτα καὶ ἐθαύμασα τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλα τὰ δημιουργήματα καὶ ἂν τὰ ἄλογα ζῶα ἦναι προνοητικὰ καὶ φυλακτικὰ τῆς σωτηρίας των, καὶ τὰ ψάρια γνωρίζωσι τὸ βλαπτικόν των καὶ χρήσιμον, ἡμεῖς οἱ λογικοὶ καὶ πεπαιδευμένοι μὲ νόμους καὶ διδασκαλίας καὶ ἐπαγγελίας, καὶ ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ φωτιζόμενοι τί θέλομεν εἰπεῖ, ὅταν φαινόμεθα ἀλογώτεροι ἀπὸ τοὺς ἰχθύας εἰς τὴν σωτηρίαν μας; ἐπειδὴ οἱ ἰχθύες γινώσκουσι καὶ κάμνουσι κάποιαν πρόνοιαν τοῦ μέλλοντος, ἡμεῖς δὲ καταφθείρομεν τὴν ζωὴν ἡμῶν μὲ κτηνώδεις ἡδονάς, διὰ τὸ ἀνέλπιστον τοῦ μέλλοντος. Ὁ ἰχθὺς περιέρχεται τόσα πελάγη, διὰ νὰ εὕρῃ τινὰ ὠφέλειαν ὁ δὲ ἄνθρωπος ζῇ μὲ ἀργίαν καὶ ἀμέλειαν, ἡ ὁποία εἶναι ἀρχὴ πάσης κακίας. Καὶ ἂς μὴ προ-

φασίζεταί τις ἀμάθειαν καὶ ἄγνοιαν, ὅτι εἶναι ἐσπαρμένη ἡ ἀγάπη τοῦ καλοῦ, καὶ ἡ ἀποστροφὴ τοῦ κακοῦ εἰς τὴν φύσιν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος· διὰ τοῦτο δὲν παραιτοῦμαι ἀπὸ τὰ θαλάσσια παραδείγματα, ὅτι αὐτὰ εἶναι προκείμενα εἰς ἐξέτασιν. Ἤκουσα ἐγὼ ἕνα ναυτικὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐδιηγεῖτο, ὅτι ὁ ἐχῖνος τῆς θαλάσσης, τὸ κατὰ πολλὰ μικρὸν ζῶον καὶ εὐκαταφρόνητον, πολλάκις γίνεται διδάσκαλος, καὶ προμηνυτὴς γαλήνης, ἢ τρικυμίας εἰς τοὺς πλέοντας, διότι ὅταν προΐδῃ ταραχὴν τῆς θαλάσσης προσκολλᾶται εἰς καμμίαν πέτραν δυνατήν, ὡς εἰς ἄγκυραν, διὰ νὰ μὴ σύρεται ῥαδίως ἀπὸ τὰ κύματα, καὶ ὅταν ἴδωσι τοῦτο τὸ σημεῖον οἱ ναυτικοί, τὴν μέλλουσαν τρικυμίαν τῆς θαλάσσης γνωρίζουσι! ποῖος ἀστρολόγος ἐδίδαξε ταῦτα τὸν ἐχῖνον. βέβαια ὁ Κύριος τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θαλάσσης ἔβαλε καὶ εἰς τοῦτο τὸ μικρὸν ζῶον τῆς μεγάλης αὐτοῦ σοφίας τεκμήριον, ὅτι δὲν εἶναι κανὲν ἀπρονόητον μήτε ἠμελημένον ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλὰ πάντα σκοπεύει ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός, καὶ εἰς ὅλα χορηγεῖ καὶ βραβεύει τὴν σωτηρίαν των. Ἂν τὸν ἐχῖνον δὲν ἄφησεν ἔξω ἀπὸ τὴν θείαν του ἐπίσκεψιν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους; «Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας,» καὶ ἂν ἔλθητε εἰς γάμου κοινωνίαν ἐξ ἄλλης πατρίδος ὑπάρχοντες, ὁ δεσμὸς τῆς φύσεως καὶ ὁ ζυγὸς τῆς εὐλογίας, γίνεται ἕνωσις τῶν διῃρημένων. Ἡ ἔχιδνα, τὸ φαρμακερὸν θηρίον ἔρχεται εἰς γάμου κοινωνίαν μὲ τὴν σμύρναν τῆς θαλάσσης, τὴν ὁποίαν προσκαλεῖ ἀπὸ τὸ βάθος μὲ τὸ σύριγμα καὶ [illegible], καὶ μίγνυται· καὶ σύ, ὦ γύναι, πρέπει νὰ ὑποφέρῃς τὸν ὁμόζυγον εἴτε σκληρὸς ὑπάρχει, εἴτε ἄγριος κατὰ τὴν διάθεσιν, καὶ νὰ μὴ ζητῇς διαζεύξιν διὰ καμμίαν πρόφασιν· εἶναι πλήκτης [illegible] ἀνήρ, εἶναι μέθυσος, [illegible] καὶ [illegible] κατὰ τὴν φύσιν.

Καὶ σύ, ὦ ἄνερ, [illegible] τὴν ὁμοίαν παραίνεσιν, [illegible]

ξερνᾷ τὸ φαρμάκι διὰ τὴν πρὸς τὸν γάμον εὐλάβειαν, καὶ σὺ δὲν ἀποβάλλεις τὴν τῆς ψυχῆς σου σκληρότητα, διὰ τὸ σέβας τῆς γαμικῆς ἑνώσεως. ἢ τάχα τὸ παράδειγμα τῆς ἐχίδνης χρησιμεύει εἰς ἡμᾶς καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ὅτι ἡ μῖξις καὶ ἕνωσις, ἥτις γίνεται ἀναμεταξὺ ἐχίδνης καὶ σμύρνας, εἶναι μία μοιχεία τῆς φύσεως· ἂς γνωρίσωσιν οἱ ἀλλοτρίους γάμους ἐπιβουλεύοντες, μὲ ποῖα φαρμακερὰ θηρία εἶναι παραπλήσιοι. Ἐγὼ ἕνα σκοπὸν ἔχω ἀπὸ πᾶν μέρος νὰ οἰκοδομῆται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ καταστέλλωνται τὰ πάθη τῶν ἀκολάστων, καὶ μὲ γήϊνα, καὶ μὲ θαλάσσια παραδείγματα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος ἐμποδίζει με νὰ ἐκτείνω πλέον τὴν ὁμιλίαν, πρέπει νὰ παύσω τὸν λόγον μέχρι τοῦδε, ἂν καὶ εἶχον νὰ διηγηθῶ καὶ ἄλλα πολλὰ ἄξια θαυμασμοῦ, ἐξ ὅσων γίνονται ἐντὸς τῆς θαλάσσης· πῶς δηλαδὴ τὸ ὕδωρ γίνεται ἅλας; πῶς ὁ πολύτιμος λίθος, τὸ κοράλλιον, εἰς τὴν θάλασσαν εἶναι χλόη, καὶ ἀφοῦ ἐξέλθῃ εἰς τὸν ἀέρα εἰς φύσιν λίθου μεταβάλλεται; πόθεν ἡ φύσις αὐτὴ ἔβαλεν εἰς τὸ ὄστρακον, τὸ εὐτελέστατον ζῶον, τὸν μαργαρίτην; διότι ὅσα ἐπιθυμοῦσιν οἱ θησαυροὶ τῶν βασιλέων εἶναι ἐρριμένα εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ παραθαλάσσια ἐντὸς ὀστρακοδερμάτων. Πόθεν αἱ πίνναι τρέφουσι τὸ χρυσοῦν ἔριον, τὸ ὁποῖον κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθοβάφους νὰ μιμηθῇ δὲν ἠμπόρεσε; πόθεν οἱ κόχλοι χαρίζουσι τὰς ἁλουργίδας εἰς τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι καὶ τὰ ἄνθη τῶν λειμώνων κατὰ τὸ χρῶμα ὑπερέβησαν;

« ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ »

Καὶ τί δὲν ἔγινεν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα; τί δὲν ἐχαρίσθη εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ τὰ πολύτιμα; ἄλλα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀνθρώπων· ἕτερα διὰ θεωρίαν καὶ θαυμασμὸν τῆς κτίσεως· καὶ ἄλλα φοβερὰ εἰς διόρθωσιν τῆς ὀκνηρίας μας. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα, τὰ ὁποῖα δὲν λέγονται μεγάλα, διότι εἶναι μεγα-

λείτερα ἀπὸ τὴν καρίδα καὶ μαινίδα, ἀλλὰ διότι ἐξισοῦνται μὲ τὰ μεγαλώτατα ὄρη κατὰ τὸν ὄγκον τοῦ σώματος, τὰ ὁποῖα ὅταν πλησιάσωσί ποτε εἰς τὴν ἄκραν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, φαίνονται ὡς νησία εἰς τοὺς πλέοντας, καὶ δὲν διατρίβουσιν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ παραθαλάσσια, ἀλλὰ εἰς τὸ ὠκεανικὸν μέγα πέλαγος, καὶ ἐδημιουργήθησαν τόσα μεγάλα ζῶα διὰ φόβον καὶ ἔκπληξιν. Ἂν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι τὸ μικρότατον ἰχθύδιον, ἡ ἐχενηΐς, τόσον εὔκολα ἐμποδίζει τὰ μέγιστα πλοῖα ἐξουρίας πλέοντα, ὥστε νὰ τὰ κρατῇ εἰς πολὺν καιρὸν ἀκίνητα, ὡς ἐρριζωμένα εἰς τὸ πέλαγος, δὲν θαυμάζεις τὸν παντοδύναμον τοῦ κτίσαντος εἰς τοῦτο τὸ μικρὸν ἰχθύδιον; καὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ ξιφίαι, πρίονες, καὶ κύνες, καὶ φάλαιναι, καὶ ζύγαιναι φοβερά, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον τῆς θαλασσίας τρυγόνος, καὶ ὁ θαλάσσιος λαγωὸς δὲν εἶναι ὀλιγώτερον φοβερὰ διὰ τὴν κινδυνώδη αὐτῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐγκέντρισιν. Τοιουτοτρόπως ὁ κτίστης ἡμῶν Θεὸς βούλεται πάντοτε νὰ ἐγρηγορῶμεν εἰς ὅλα τὰ δημιουργήματα, διὰ νὰ ἀποφεύγωμεν μὲ τὴν πρὸς Θεὸν ἐλπίδα τὴν βλάβην των. Ὅμως ἂς φύγωμεν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, καὶ ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἤπειρον γῆν, ὅτι τὰ θαύματα τῆς δημιουργίας ἀλλεπάλληλα κατέλαβον ἡμᾶς, ὡς συνεχῆ κύματα, καὶ ἐποίησαν τὸν λόγον μας ὑποβρύχιον· πλὴν φοβοῦμαι, μήπως ἀπαντήσῃ ἡ διάνοιά μας μεγαλείτερα παράδοξα εἰς τὴν ἤπειρον, καὶ πάλιν καταφύγωμεν, ὡς ὁ Ἰωνᾶς εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ λόγος μου φαίνεται, ὅτι ἐνέπεσεν εἰς μύρια θαύματα, καὶ ἐλησμόνησε τὴν συμμετρίαν, καθὼς πάσχουσιν οἱ ναῦται εἰς τὸ πέλαγος, πολλάκις μὴ γινώσκοντες πόσα μίλια ἔπλευσαν διὰ τὴν τοῦ πελάγους ἔκτασιν, τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς ἐπάθομεν· διότι τρέχοντος τοῦ λόγου διὰ μέσου τῆς κτίσεως, δὲν ἐκαταλάβομεν τῶν εἰρημένων τὴν περ[illegible]ουσίαν· ὅμως ἂν καὶ οἱ ἀκροαταὶ ἔχωσιν εὐλάβειαν, καὶ [illegible] μασίων τοῦ δημιουρ-

γοῦ προξενῇ εἰς τὰς ἀκοάς των γλυκύτητα, ἡμεῖς τὸν λόγον παύομεν, ἀφίνοντες εἰς τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὰ λειπόμενα τῆς διηγήσεως, καὶ εὐχόμεθα εἰς ἅπαντας, καὶ παρακαλοῦμεν νὰ ἐνθυμῆσθε, ὅσα τὸ πρωΐ, καὶ ὅσα τὸ ἑσπέρας ἠκούσατε εἰς τὴν τράπεζαν καὶ εἰς τοὺς ὕπνους σας, διὰ νὰ ἀξιωθῆτε ἅπαντες λέγειν· «ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ, μελετῶσα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Η'.

ΠΕΡΙ ΠΤΗΝΩΝ, ΚΑΙ ΕΝΥΔΡΩΝ·

«ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ Ο ΘΕΟΣ, ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ, ΤΕΤΡΑΠΟΔΑ ΚΑΙ ΕΡΠΕΤΑ ΚΑΙ ΘΗΡΙΑ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ, ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΟΥΤΩΣ.»

Κατὰ τάξιν ἦλθε τὸ πρόσταγμα, καὶ ἀπήλαυσεν ἡ γῆ τὸν στολισμόν της τέλειον· καὶ εἰς μὲν τὰ ὕδατα εἶπεν «ἐξαγαγέτω ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν» εἰς τὴν γῆν δὲ ἤδη λέγει, «ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν,» μήπως καὶ ἡ γῆ ἦναι ἔμψυχος; καὶ ἔχουσι λαθὴν οἱ Μανιχαῖοι νὰ προσάπτωσι ψυχὴν εἰς τὴν γῆν οἱ ματαιόφρονες; Μὲ τὸν λόγον ἐξαγαγέτω, δὲν ἐφανέρωσεν εἰς αὐτὴν τὴν γῆν καμμίαν δύναμιν προϋπάρχουσαν, ἀλλὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ ἐχάρισεν ὁμοῦ καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐξαγωγῆς, καθὼς ὅταν ἤκουσε, βλαστησάτω βοτάνην χόρτου καὶ ξύλον κάρπιμον, ἐβλάστησε τὸν χόρτον ὄχι κεκρυμμένον ἔχουσα, ἀλλ' ὁ θεῖος λόγος φύσις τῶν γεννημένων ἐγένετο. Βλαστησάτω εἶπεν, ὄχι προβαλλέτω ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει· ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν ἔχει, ἂς ἐνεργήσῃ μὲ τὴν δωρεὰν τῆς θείας δυνάμεως. Τοιουτοτρόπως καὶ ἐνταῦθα λέγει, «ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχήν,» ὄχι τὴν ἐνυπάρχουσαν, ἀλλ' ἐκείνην, ἣν ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ Θεὸς μὲ τὴν

προσταγήν του· έπειτα δεδόσθω, ότι ή γή είναι έμψυχος κατά την ματαιοφροσύνην των, θέλει γυρίσει ό στοχασμός των είς τό έναντίον, ότι άφ' ού ή γή έξήγαξε την ψυχήν, έμεινεν ύστερημένη καί έρημος. Άλλ' ή βδελυρία έκείνων των Μανιχαίων είναι φανερά καί γνώριμος· λέγομεν δέ ήμεις διατί τά ύδατα έπροστάχθησαν νά έξαγάγωσιν έρπετά ψυχών ζωσών, ή δέ γή διωρίσθη νά έκφέρη ψυχήν ζώσαν; ότι ή φύσις των ίχθύων φαίνεται, ότι έχει άτελεστέραν ζωήν άπό τά χερσαία ζώα, έπειδή καί την άκοήν έχουσι βαρυτέραν, καί την δρασιν άμβλυτέραν διά την παχύτητα του ύδατος, άλλά καί μνήμη δέν είναι είς έκείνα, μήτε φαντασία μήτε του συνήθους έπιγνωσις· καί διά τούτο ό λόγος της θείας Γραφής φανερώνει, ότι ή σαρκική ζωή των ένύδρων κυριεύει τά ψυχικά των κινήματα είς δέ τά χερσαία ώς μετέχοντα τελειοτέρας ζωής, ή ψυχή έχει όλην την ήγεμονείαν· διότι καί τά αίσθητήρια είναι καθαρώτερα, καί αί φαντασίαι καί αι ένθυμήσεις εύρίσκονται εις αύτα των παρελθόντων. Διά τούτο, ώς φαίνεται, τά σώματα των ένύδρων έκτίσθησαν έμψυχωμένα, καθώς λέγει ή Γραφή, «ψυχών ζωσών»· ή δέ χερσαία ψυχή έπροσταχθη να γένη διά νά οίκονομή τά σώματα· έπειδή τά χερσαία όσα διατρέφονται έπάνω είς την γήν έλαβον τρόπον τινά περισσοτέραν ζωτικήν δύναμιν άπό τα θαλάσσια. Άλογα ύπάρχουσι καί τά χερσαία, άλλ' όμως καθέν μέ την φωνήν της φύσεως φανερώνουσι πολλά της ψυχής των παθήματα· διότι δεικνύουσι καί χαράν, καί λύπην, καί την γνώρισιν του συντρόφου των ζώου, καί την έλλειψιν της τροφής, καί τόν χωρισμόν των συνήθων, καί άλλα πάθη μέ την διαφορετικήν ζωτικήν φωνήν των μύρια. Τά ένυδρα όχι μόνον άφωνα είναι, άλλά καί άνήμερα, καί άδίδακτα, καί είς τούς άνθρώπους όλοτελώς άμεταχείριστα· «Έγνω βούς τόν κτησάμενον, καί όνος την φάτνην του κυρίου αύτου, ό δέ ίχθύς ούχ

οἶδε τὸν τρέφοντα» ὁ ὄνος καταλαμβάνει τὴν συνειθισμένην φωνὴν τοῦ κυρίου του, γνωρίζει τὸν δρόμον, ὅπου καὶ ἄλλοτε ἐβάδισε, καί ποτε γίνεται καὶ ὁδηγὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ὄνος εἶναι καὶ ὀξυήκοος ἀπὸ τὰ ἄλλα χερσαῖα περισσότερον. Ὁμοίως καὶ αἱ κάμηλοι φυλάττουσι μνησικακίαν, τὴν ὁποίαν τὰ θαλάσσια δὲν ἔχουσιν, ὅτι ἡ κάμηλος, ὅταν κτυπηθῇ παρά τινος, φυλάττει τὴν ἔχθραν εἰς μακρὸν χρόνον, καὶ ὅταν εὕρῃ καιρὸν ἁρμόδιον, κάμνει τὴν ἐκδίκησιν· ἀκούσατε τοῦτο οἱ μνησίκακοι, διὰ νὰ καταλάβητε μὲ ποῖον ζῶον εἶσθε παρόμοιοι, φυλάττοντες κεχωσμένην τὴν ἔχθραν, ὡς σπινθῆρα εἰς τὴν στάκτην, ἕως νὰ λάβητε ὕλην, καὶ τὸν θυμὸν ὡς φλόγα νὰ ἐξάψητε.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ»

Διατί ζῶσαν ψυχὴν εἶπε, διὰ νὰ μάθῃς τὴν διαφορὰν τῆς ψυχῆς τῶν χερσαίων ζώων καὶ κτηνῶν, ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς θέλεις καταλάβει πῶς ἐδημιουργήθη ὕστερον. Τώρα δὲ ἄκουσον διὰ τὴν ψυχὴν τῶν ἀλόγων· ἐπειδή, καθὼς λέγει ἡ Γραφή, ἡ ψυχὴ παντὸς ζώου εἶναι τὸ αἷμά του, τὸ δὲ αἷμα ἀφοῦ πηξῃ, εἰς σάρκα μεταβάλλεται, ἡ δὲ σὰρξ ὅταν φθαρῇ, εἰς γῆν ἀναλύεται, ἡ ψυχὴ τῶν κτηνῶν εἶναι θνητή. Λοιπὸν εἰς τὸ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν, θεώρει τὴν τάξιν τῆς ψυχῆς εἰς τὸ αἷμα, καὶ τοῦ αἵματος εἰς τὴν σάρκα, καὶ τῆς σαρκὸς εἰς τὴν γῆν· καὶ πάλιν κάμε ἀνάλυσιν, καὶ ἀναπόδισον ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὴν σάρκα, ἀπὸ τὴν σάρκα εἰς τὸ αἷμα, ἀπὸ τὸ αἷμα εἰς τὴν ψυχήν, καὶ θέλεις εὕρει, ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν κτηνῶν εἶναι γῆ καὶ σάρκινος· ὅθεν μὴ νομίζῃς, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι παλαιοτέρα ἀπὸ τὴν ὑπόστασιν τοῦ σώματος· ὅτι μήτε διαμένει, καὶ εὑρίσκεται μετὰ τὴν διάλυσιν· ἀλλὰ φεῦγε τὰς φλυαρίας τῶν σοβαρῶν φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐντρέπονται νὰ βάλλωσι τὰς ψυχάς των ὁμοειδεῖς μὲ τὰς ψυχὰς τῶν σκύλων, λέγον-

τες ὅτι αὐτοὶ ἔγιναν ποτε καὶ γυναῖκες, καὶ θάμνοι καὶ ἰχθύες θαλάσσιοι· ἐγὼ ὅμως, δὲν λέγω, ὅτι ἐγίναν ποτε ἰχθύες, ἀλλὰ καὶ βεβαιώνω τοὺς ἀκούοντας, ὅτι ὅποτε ταῦτα ἔγραφον, ἦσαν ἀπὸ τοὺς ἰχθύας ἀλογώτεροι.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ»

Διὰ τί ἔ[illegible] ἀρκετὰ διακωλύων τὴν ὁμιλίαν μου, πολλοὶ ἴσως θαυμάζουσιν, οἱ δὲ πλέον φιλόπονοι ἀκροαταὶ γνωρίζοντες τὴν αἰτίαν τῆς σιωπῆς, διότι ὁρῶντες, πρὸς ἀλλήλους ἐννεύουσι, καὶ φέρουσί με εἰς τὴν ἐνθύμησιν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα παρελείφθησαν, διότι ἓν ὁλόκληρον εἶδος τῆς κτίσεως, μᾶς ἐλησμονήθη καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ φύγῃ, καὶ νὰ μείνῃ παντελῶς ἀνεξέταστον, ὅτε ἐξηγοῦμεν τὰ ὕδατα ψυχῶν ζωσῶν κατὰ γένος, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος. Χθὲς τὸ ἑσπέρας, εἴπομεν περὶ τῶν θαλασσίων, περὶ ὅσων ὁ καιρὸς ἐσυγχώρει· σήμερον μετέβημεν εἰς τὴν τῶν χερσαίων ἐξέτασιν, τὰ πτηνὰ ὅμως, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὸ μεταξὺ ἐλησμονήθησαν. Λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη καθὼς κάμνουσιν οἱ λησμονήσαντές τι ὁδοιπόροι, καὶ γυρίζουσιν ὀπίσω ἀρκετὸν δρόμου διάστημα, τοιουτοτρόπως πρέπει καὶ ἡμεῖς ὀπίσω νὰ ἐπιστρέψωμεν· διότι τὸ σιωπηθὲν μέρος τῆς κτίσεως δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητον, ἀλλὰ τὸ τρίτον γένος τῶν ζώων φαίνεται· ἐπειδὴ τρία εἶναι τὰ γένη τῶν ζώων, τὸ χερσαῖον, τὸ πτηνόν, καὶ τὸ ἔνυδρον.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΡΠΕΤΑ ΨΥΧΩΝ ΖΩΣΩΝ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ, ΚΑΙ ΠΕΤΕΙΝΑ ΠΕΤΟΜΕΝΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ»

Διὰ τί διώρισεν ὁ Θεὸς τὴν γένεσιν καὶ τῶν πτηνῶν ἀπὸ τὰ ὕδατα; ὅτι εἶναι μία συγγένεια μεταξὺ τῶν θαλασσίων, καὶ πετωμένων· ἐπειδὴ καθὼς τὰ ὀψάρια τέμνουσι τὸ ὕδωρ, καὶ προχωροῦσιν ἔμπροσθεν μὲ τὴν κίνησιν τῶν πτερυγίων των, καὶ μὲ τὴν μετατροπὴν τῆς οὐρᾶς των ἐπιτυγχάνουσι τὰς περιστροφάς,

καὶ τὰς κατ᾽ εὐθεῖαν κινήσεις· τοιουτοτρόπως γίνεται καὶ εἰς τὰ πτεινά, ὅταν τρέχωσιν εἰς τὸν ἀέρα μὲ τὰ πτερά των· ἐπειδὴ οὖν ἓν ἰδίωμα εἶναι εἰς πτηνὰ καὶ θαλάσσια, διὰ τοῦτο μία ἐγένετο καὶ ἡ συγγένεια καὶ ἡ γένεσις αὐτῶν ἀπὸ τὰ ὕδατα πλὴν τὰ πτηνὰ ἔχουσι πόδας, διότι τρέφονται ἀπὸ τὴν γῆν, καὶ χρειάζονται ἀναγκαίως τῶν ποδῶν τὴν ὑπηρεσίαν ἅπαντα· καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἁρπακτικὰ ἔχουσι καὶ ὄνυχας, τὰ δὲ λοιπὰ πόδας μόνον διὰ τὴν τροφὴν καὶ λοιπὴν οἰκονομίαν τῆς ζωοτροφίας των καὶ ὀλίγα πετώμενα εἶναι κακόποδα, ἀνεπιτήδεια εἰς τὸ βάδισμα, ὡς αἱ χελιδόνες καὶ δρεπανίδες λεγόμεναι, εἰς τὰ ὁποίας ἡ τροφὴ ἐπεννοήθη ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸν ἀέρα ἐμφαίρονται· αἱ χελιδόνες δὲ διὰ τὸ εὔκολον καὶ τὸ πρόσγειον τῆς πτήσεως, οἰκονομοῦσι τὴν ζωοτροφίαν των χωρὶς πόδας.

Εἶναι ὅμως καὶ εἰς τὰ πετεινὰ ἀναρίθμητα γένη διάφορα, τὰ ὁποῖα ἂν ἐξετάσωμεν μερικώτερον, καθὼς καὶ τὰ ὀψάρια, θέλομεν εὕρει καὶ διαφορὰς ἀναριθμήτους, καὶ εἰς τὸ μέγεθος, καὶ εἰς τὰ σχήματα, καὶ εἰς τὰ χρώματα, καὶ εἰς τοὺς βίους, καὶ εἰς τὰς πράξεις, καὶ ἤθη των· τῶν ὁποίων νὰ ἀπαριθμήσωμεν τὴν παραλλαγήν, ἣν ἀναμεταξύ των ἔχουσιν, εἶναι ἀδύνατον· Καὶ ὅμως τινὲς ἔδωκαν μερικὰς ὀνοματοποιΐας εἰς αὐτά, διὰ νὰ γνωρίζηται μὲ τὴν ἀσυνήθη ταύτην ὀνομασίαν τὸ ἰδίωμα καθενός· καὶ ἄλλα μὲν ὠνόμασαν σχιζόπτερα, ὡς τοὺς ἀετούς, ἕτερα δερμόπτερα, ὡς τὰς νυκτερίδας, ἄλλα πτιλωτά, ὡς τοὺς σφῆκας, ἕτερα κολεόπτερα, ὡς τοὺς κανθάρους, καὶ ὅσα ἄλλα ἐγεννήθησαν ἐντός τινων θηκῶν καὶ ἐνδυμάτων, καὶ μετὰ τὸ σπάσιμον τοῦ αὐγοῦ εἰς τὸ ζῆν ἐφάνησαν. Ἡμεῖς ὅμως εὐχαριστούμεθα εἰς τοὺς διορισμοὺς τῆς θείας Γραφῆς περὶ τῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων, καὶ εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν, διὰ νὰ γνωρίζωμεν τὰ τούτων ἰδιώματα· ἄλλο λοιπὸν εἶναι τὸ γένος τῶν σαρκοφάγων, τὰ ὁποῖα ἔχουσι καὶ τὴν κατασκευήν των διαφορε-

τικὴν μὲ ὄνυχας, καὶ χείλη ἀγκυλωτά, καὶ πτερὰ ὀξέα, διὰ νὰ ἁρπάζωσι τὰ πρὸς τροφήν των εὐκολώτερον· ἕτερον γένος εἶναι τῶν σπερμολόγων. καὶ καθὲν ἔχει κατασκευὴν διαφορετικὴν διὰ τὴν τῆς τροφῆς ἐπιτηδειότητα· ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀγελικὰ ἐκτὸς τῶν ἁρπακτικῶν, ὅτι τὰ ἁρπακτικὰ μόνον μὲ τὸ σύζυγον συνουσιάζονται· ἄλλα ἔχουσι ζωὴν σύμφωνον, καθὼς αἱ περιστεραί, ψᾶρες, κολοιοί, καὶ γέρανοι· μεταξὺ εἰς αὐτὰ πάλιν, ἄλλα εἶναι ἄναρχα καὶ αὐτοκέφαλα· ἕτερα ἔχουσιν ἐξουσιαστὴν καὶ ἡγεμόνα, ὡς οἱ γέρανοι· εὑρίσκεται δὲ καὶ εἰς αὐτὰ καὶ ἄλλη διαφορά, ὅτι ἄλλα μὲν εἶναι ἐντόπια, ἄλλα ἀποδημοῦσι, καὶ ἄλλα ἔρχονται ἐν καιρῷ ἔαρος· τινὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἡμερεύουσιν, ἔξω ἀπὸ τὰ ἀδύνατα, τὰ ὁποῖα διὰ τὴν ὑπερβολικὴν δειλίαν των, δὲν ὑποφέρουσι τὴν ψηλάφησιν· τινὰ δὲ εἶναι φιλάνθρωπα, καὶ καταδέχονται μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τὴν συγκατοίκησιν· ἄλλα εἶναι ὀρεινὰ καὶ φιλέρημα· ἕτερα καὶ κατὰ τὴν φωνὴν μεγάλως διαφέρουσι· διότι ἄλλα εἶναι πανοῦργα καὶ πολύφωνα, καὶ ἄλλα σιωπηλά· ἕτερα κελαδιστικά, καὶ ἄλλα ἄμουσα, καὶ κελαδήματος ἄμοιρα· ἕτερα μιμητικά, ἢ ἐκ φύσεως, ἢ ἀσκήσεως, καὶ ἄλλα μονόφωνα· ὁ ἀλεκτρυὼν εἶναι γαῦρος· τὸ παγῶνι φιλόκοσμον· τὰ περιστέρια ἀσελγέστατα, καὶ αἱ κατοικίδιοι ὄρνιθες· ὁ πέρδιξ εἶναι δόλερος καὶ ζηλότυπος, καὶ συνεργεῖ εἰς τοὺς κυνηγοὺς μὲ κακουργίαν.

Τινὰ εἶναι καὶ πολιτικὰ μὲ σύμπνοιαν διὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ τέλους των, καθὼς αἱ μέλισσαι, ὅτι ἡ κατοίκησις των εἶναι κοινὴ καὶ ἡ πτῆσις, καὶ ἡ ἐργασία των· καὶ τὸ περισσότερον, ὅτι χωρὶς τῆς ἀδείας καὶ γνώμης τοῦ βασιλέως των, καὶ χωρὶς νὰ γένῃ ἀρχηγὸς ἐκεῖνος, δὲν πετῶσιν εἰς τοὺς λειμῶνας πώποτε· ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν εἶναι φυσικός, ὄχι καθὼς εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους χειροτονητός, ὃν ἀδιακρίτως διορίζομεν ἡγεμόνα τὸν χείριστον· ἀλλ' ἔχει τὴν βασιλείαν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἐκ φύσεως,

διαφέρων καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ κατὰ τὴν ἡμερότητα· ἐπειδὴ ἔχει μὲν καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν μελισσῶν κέντρον, δὲν τὸ μεταχειρίζεται ὅμως εἰς τιμωρίαν παντελῶς. Εἶναι κάποιοι νόμοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, διὰ νὰ μένωσιν εἰς τὰς τιμωρίας ὅσοι λαμβάνουσι τὰς μεγάλας ἐξουσίας ἀκίνητοι· ὅσαι δὲ ἀπὸ τὰς μελίσσας δὲν ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως των, στεροῦνται ἀπὸ τὸ κέντρον, καὶ ἀποθνήσκουσιν. Ἂς ἀκούωσιν οἱ χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι πρόσταγμα νὰ μὴ ἀποδίδωσι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ νὰ νικῶσιν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν κατὰ τὸ [illegible]· ἂς μιμηθῶμεν τὴν ἐργασίαν τῆς μελίσσης, ὅτι κατασκευάζει τὰ κηρία, χωρὶς νὰ βλάψῃ καρπὸν ἀλλότριον· διότι τὸ κηρὸ συναθροίζει φανερὰ ἀπὸ τὰ ἄνθη, τὸ δὲ μέλι κατασκευάζει, λαμβάνουσα εἰς τὸ στόμα της τὴν δρόσον, ἡ ὁποία εἶναι ἐνεσπαρμένη εἰς τὰ ἄνθη, καὶ τὴν ὁποίαν βάλλει εἰς τὰς τῶν κηρίων κοιλότητας. Διὰ τοῦτο καὶ κατ' ἀρχὰς εἶναι ὑγρόν, ἔπειτα μὲ τὸν καιρὸν γίνεται παχύ, καὶ μετατρέπεται εἰς τὴν φύσιν τοῦ μέλιτος. Η μέλισσα αὕτη ἐπαινεῖται ἀπὸ τὸν σοφὸν Σολομῶντα ὡς σοφὴ καὶ ἐργατικὴ διὰ τὴν φιλοπονίαν της, ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγιείαν προσφέρονται, καὶ φιλοτεχνεῖ τὰς ἀποθήκας τοῦ μέλιτος μὲ τόσην σοφίαν, ὅτι τὸ κηρίον λεπτύνει καὶ ἐξαπλώνει ὡς λεπτὸν ὕφασμα, καὶ κατασκευάζει κοιλότητας ἀναμεταξὺ συνεχεῖς καὶ πυκνάς, διὰ νὰ γίνηται ἡ πυκνότης ἓν ἀκούμβισμα καὶ στερέωμα τῶν μικροτάτων φρεατίδων μιᾶς μὲ τὴν ἄλλην, ὥστε νὰ συνέχωνται ἐν ταὐτῷ, καὶ νὰ χωρίζωνται· ἔπειτα αἱ σύριγγες κατασκευάζονται δίοροφοι καὶ τριόροφοι, μία ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην, διὰ νὰ μὴ ἐκπίπτῃ τὸ ὑγρὸν ἔξω ἀπὸ τὴν βαρύτητα. Κατανόησον δέ, ὅτι τὰ ἐφευρήματα τῆς γεωμετρίας, ἡ σοφωτάτη μέλισσα ἔχει πάρεργα· ἐπειδὴ ὅλαι αἱ σύριγγες τοῦ κηρίου εἶναι ἑξάγωνοι, καὶ ἰσόπλευροι, καὶ δὲν

βάλλονται ἡ μία ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην ἀπ' εὐθείας, διὰ νὰ μὴ ἀποχάμωσιν οἱ πυθμένες μὲ τοὺς εὐκαίρους ἐφαρμοζόμενοι, καὶ αἱ γωνίαι τῶν κάτωθεν ἑξαγώνων γίνονται τῶν ἀνωτέρω θεμέλιον, διὰ νὰ κρατῶσι τὸ βάρος μὲ ἀσφάλειαν, καὶ διατηρῶσι τὸ ὑγρὸν εἰς ἑκάστην φωλεΐδα κεχωρισμένον θαυμασίως.

: Πῶς νὰ διηγηθῶ ὅλα τὰ ἰδιώματα τῶν πτηνῶν μὲ ἀκρίβειαν; δηλαδή, πῶς αἱ γέρανοι κάμνουσι τὰς φυλακὰς τῆς νυκτὸς μὲ ἐναλλαγήν, καὶ ἄλλαι μὲν κοιμῶνται, ἄλλαι δὲ περιτριγυρίζουσι, διὰ νὰ ἔχωσι τὴν ἀσφάλειαν αἱ κοιμώμεναι; ἔπειτα ἀφοῦ τελειώσῃ ὁ καιρὸς τῆς φυλακῆς, ἡ φυλάττουσα τρέπεται εἰς ὕπνον, ἡ δὲ κοιμηθεῖσα δέχεται τὴν φυλακήν, καὶ ἀνταποδίδει εἰς τὴν ἄλλην τὴν ἀσφάλειαν, καθὼς καὶ αὐτὴ ἔλαβε. Τὴν αὐτὴν εὐταξίαν θέλεις ἰδεῖ καὶ εἰς τὰς γεράνους, ὅταν πέτωνται· διότι ἄλλοτε ἄλλη γίνεται ὁδηγός, καὶ ἀφοῦ εἰς διωρισμένον τινὰ καιρὸν προοδεύσῃ, ἔρχεται ὀπίσω, καὶ παραδίδει τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν ἄλλην τὴν ὄπισθεν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἰδίωμα τῶν πελαργῶν δὲν εἶναι μακρὰν ἀπὸ λογικὴν σύνεσιν, τὸ νὰ ἔρχωνται εἰς ἕνα καιρὸν εἰς τούτους τοὺς τόπους, καὶ πάλιν νὰ ἀναχωρῶσιν ὅλοι μὲ μίαν σύμπνοιαν, τοὺς ὁποίους προευοδίζουσιν αἱ κορῶναι, συμβοηθοῦσαι μὲ συμμαχίαν, διὰ τὰ ἄλλα ἐναντία των πτηνὰ καὶ πολέμια. Καὶ εἶναι φανερὸν τοῦτο, ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, καθ' ὃν ἀναχωρεῖ, κορώνη δὲν φαίνεται, καὶ ὅταν ἐπιστρέψωσι πληγωμέναι, φαίνονται· τὸ ὁποῖον εἶναι σημεῖον τῆς συμμαχίας των. : Ποῖος διώρισεν εἰς αὐτὰς τὰς κορώνας τοὺς νόμους τῆς φιλοξενίας; : ἀπὸ ποῖον φοβοῦνται καὶ δὲν ἀπολείπουσιν ἀπὸ τὴν προπομπὴν ἐκείνην καὶ συμμαχίαν; Ἂς ἀκούσωσιν οἱ ἀφιλόξενοι, ὅσοι κλείουσι τὰς θύρας των, καὶ δὲν δέχονται ἐν καιρῷ χειμῶνος ξένους εἰς τὸν οἶκόν των· ἀλλὰ καὶ ἡ πρόνοια τῶν πελαργῶν, ἣν δεικνύουσι πρὸς τοὺς γέροντας, διδάσκει τὰ τέκνα νὰ γίνωνται φιλοπάτορες, καὶ

νὰ γηροκομῶσι τοὺς πατέρας των μὲ πολλὴν περίθαλψιν, διὰ νὰ μὴ φαίνωνται κατώτερα εἰς τὴν φρόνησιν ἀπὸ τὰ ἀλογώτατα πετούμενα, καὶ κρίνωνται ἄξια αἰσχύνης, ἐκείνων τὴν ἀρετὴν ὑστερούμενα· ἐπειδὴ ἐκεῖνοι οἱ πελαργοί, ὅταν ἴδωσι τὸν πατέρα αὐτῶν γηραλέον, καὶ εἰς τὰ πτερὰ ἀδύνατον, περιτριγυρίζουσιν αὐτόν, καὶ βοηθοῦσι μὲ τὰ ἰδικά των, καὶ εἰς τὴν τροφήν, καὶ εἰς τὴν πτῆσιν ἀνακουφίζουσιν αὐτὸν ἑκατέρωθεν, τὸ ὁποῖον εἶναι πασίδηλον, ὅτι ὀνομάζουσι τινὲς τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς εὐεργεσίας ἀντιπελάργωσιν. Πρὸς τούτοις ἂς μὴ λυπῆταί τις διὰ τὴν πτωχείαν του, μηδὲ ἂς ἀπελπίζηται, ἂν δὲν ἔχη νὰ ἀφήση περιουσίαν εἰς τοὺς κληρονόμους, ἀποβλέπων εἰς τὴν τῆς χελιδόνος ἐπιτηδειότητα, ἡ ὁποία ὅταν κατασκευάζη τὴν φωλεάν της, τὰ μὲν χόρτα φέρει μὲ τὸ στόμα, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ σηκώση λάσπην μὲ τοὺς πόδας, βρέχει τὰ ἄκρα τῶν πτερῶν της μέσα εἰς τὸ ὕδωρ, ἔπειτα σπογγίζει αὐτὰ εἰς τὸ λεπτὸν χῶμα, καὶ οὕτως ἀναπληροῖ τὴν χρείαν τοῦ πηλοῦ, συναρμόζουσα μὲ τὸν πηλὸν τὰ κάρφη καὶ χόρτα, ἓν μὲ τὸ ἄλλο, ὡς μὲ κόλλαν, καὶ ἀνατρέφει ἐντὸς αὐτῆς τὰ πουλιά της· τὰ ὁποῖα ἂν τις ἤθελε τὰ βλάψει εἰς τὰ ὄμματα, ἔχει κάποιαν ἰατρικὴν ἀπὸ τὴν φύσιν, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ ἰατρεύει· ταῦτα θέλησι σὲ διδάξει, διὰ νὰ μὴ μεταχειρίζησαι κακουργίας διὰ τὴν πτωχείαν σου, καὶ ῥίπτης ὅλην τὴν ἐλπίδα σου εἰς κλοπάς, καὶ ἄλλας κακίας, μένων ἀκίνητος καὶ ἀργός· ἀλλὰ νὰ καταφεύγης εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἂν εἰς τὴν χελιδόνα χαρίζη τοιαῦτα ἐφευρήματα, ‘πόσον περισσότερον θέλει δώσει εἰς ἐκείνους, οἵτινες τὸν παρακαλοῦσιν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας των; Ἡ ἀλκυών, τὸ θαλάσσιον ὄρνεον, τεκνογονεῖ εἰς τὰ παράλια γεννῶσα τὰ ὠά της ἐπάνω εἰς τὴν ψάμμον, καὶ ἐπωάζει ταῦτα εἰς τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος, ὅταν ἡ θάλασσα ταράττηται μὲ πολλοὺς καὶ σφοδροὺς ἀνέμους· ἀλλ᾽ ὅταν ἐπωάζη, κατὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας κατα-

παύουσιν οἱ ἄνεμοι, καὶ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ἡσυχάζουσι, καὶ ἐπειδὴ εἰς ἑπτὰ ἡμέρας ἐκβάλλει τὰ πουλία της, καὶ ἔχει χρείαν διὰ νὰ τὰ αναθρέψῃ ἄλλας ἑπτὰ ἡμέρας, προνοεῖ ὁ μεγαλώτατος Θεὸς εἰς τὸ μικρότατον ζῶον ὅλας τὰς δεκατέσσαρας ἡμέρας, τὰς ὁποίας καὶ οἱ ναυτικοὶ εἰξεύρουσι, καὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀλκυωνίδας ὀνομάζουσιν. Αὐτὰ οἰκονομεῖ ἡ θεία πρόνοια μὲ τοιοῦτον τρόπον, διὰ νὰ παρακινήσαι καὶ σὺ νὰ ζητῇς παρὰ Θεοῦ τα πρὸς σωτηρίαν σου· ἐπειδὴ ἂν εἰς αὐτὰ ἦναι τοιαύτη πρόνοια παρὰ Θεοῦ, καὶ μία μεγαλη φοβερὰ θάλασσα κρατῆται, καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐπιτάσσηται νὰ ἔχῃ γαλήνην διὰ τόσον μικρὸν πτηνὸν τὴν ἀλκυωνίδα, τί δὲν ἤθελε γίνει παραδοξότερον διὰ σέ, ὅστις κατ' εἰκόνα Θεοῦ γέγονας;

Λέγουσιν ὅτι ἡ τρυγών, ὅταν χωρισθῇ ἀπὸ τὸν αὐτῆς ὁμόζυγον, δὲν καταδέχεται μίξιν ἄλλου, ἀλλὰ μένει χηρεύουσα, καὶ μὲ τὴν ἐνθύμησιν τοῦ ποτὲ συζύγου της, ἄλλου ἀρσενικοῦ κοινωνίαν ἀποστρέφεται· ἂς ἀκούωσιν αἱ γυναῖκες πῶς καὶ εἰς τὰ ἄλογα πτηνὰ εἶναι προτιμοτέρα ἡ χηρεία ἀπὸ τὴν πολυγαμίαν. Ὁ ἀετὸς γίνεται ἀδικώτατος εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν πουλίων του, ἐπειδὴ ἐπωάζει δύο πουλία, καὶ τὸ ἓν ῥίχνει κάτω εἰς τὴν γῆν, διώκων μὲ τὸ κτύπημα τῶν πτερῶν· καὶ μόνον τὸ ἓν ἀναλαμβάνει καὶ ζωογονεῖ, γινόμενος εἰς τὸ ἄλλο μισότεκνος, τὸ κοπιαστικὸν τῆς ἀνατροφῆς ἀποφεύγων· λέγουσιν ὅμως, ὅτι ἡ φήνη δὲν ἀφίνει αὐτὸ νὰ διαφθαρῇ, ἀλλὰ τὸ περιποιεῖται, καὶ τὸ ἀνατρέφει ὁμοῦ μὲ τὰ τέκνα της· τοιοῦτοι εἶναι οἱ σκληρότατοι γονεῖς ἐκεῖνοι, οἵτινες διὰ πρόφασιν πενίας ἀποβάλλουσι τὰ νήπια, ἢ γίνονται ἄδικοι εἰς τὰ τέκνα των μὲ τὴν διανομὴν τῆς κληρονομίας των· διότι καθὼς μετέδωκαν εἰς καθὲν τέκνον τὸ εἶναι ἐξίσου, τοιουτοτρόπως εἶναι δίκαιον νὰ δώσωσι καὶ τὰς ἀφορμὰς τῆς ζωῆς ἐξίσου εἰς ὅλα· μὴ μιμηθῇς τὰ καμπυλόνυχα πτηνά, τὰ ὁποῖα ὅταν ἴδωσι τὰ πουλία των δυνάμενα νὰ

πετῶσι, ῥίπτουσιν αὐτὰ ἔξω ἀπὸ τὴν φωλεάν των μὲ σκληρότητα, χωρὶς νὰ δείξωσιν εἰς αὐτὰ πλέον καμμίαν ἐπίσκεψιν. Η φιλοτεκνία τῆς κορώνης εἶναι ἐπαινετή, ὅτι παρακολουθεῖ σχεδὸν τὰ τέκνα της, καὶ τὰ εκτρέφει καιρον περισσοτερον. Πολλα πετεινὰ τεκνογονοῦσι χωρὶς νὰ συμπλεχθῶσι μὲ αρσενικόν, καὶ τὰ μὲν λοιπὰ ζῶα, ὅσα δὲν μίγνηνται μὲ ἀρσενικόν, μένουσιν ἄγονα· οἱ γύπες ὅμως λέγουσιν, ὅτι γεννῶσι χωρὶς μίξιν ἀρσενικοῦ καὶ εἶσὶ καὶ μακροβιώτατοι, ὅτι ἡ ζωή των ἕως εἰς τὰ ἑκατὸν ἔτη ἐκτείνεται. Λοιπὸν σεῖς ἀκροαται, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν πτηνῶν τούτων ενθυμεῖσθε νὰ ἀνταποκρίνησθε εἰς τοὺς περιγελῶντας τὸ μέγα ἡμῶν μυστήριον, καὶ λεγοντας, ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ γεννήσῃ παρθένος ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἡ παρθενία αὐτῆς νὰ φυλαχθῇ ἄφθορος· ἐπειδὴ ὁ ευδοκήσας Θεὸς ἐν τῇ μωρίᾳ σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, ενεσπειρεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν φύσιν μυρίας ἀφορμάς, διὰ νὰ μὴ απιστῶμεν εἰς τὰ παράδοξα καὶ ὑπὲρ φύσιν τῆς πίστεως.

"ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΕΡΠΕΤΑ ΨΥΧΩΝ ΖΩΣΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΤΕΙΝΑ ΠΕΤΟΜΕΝΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ"

Εἰς τὴν γῆν ἐπροστάχθησαν νὰ πέτωνται διότι ἔχουσιν ἀπὸ τὴν γῆν τὴν ζωοτροφίαν των, κατὰ δὲ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς προλαβόντως εἴπομεν, οὐρανὸς ὀνομάζεται καὶ ὁ ἀὴρ παρὰ τὸ ὁρᾶσθαι· στερέωμα δὲ ὡς ὢν πυκνότερος ὁ ἀὴρ ἀπὸ τὸ αἰθέριον σῶμα, καὶ ὡς πεπιλημμένος ἀπὸ τὰς κάτωθεν ἀναθυμιάσεις περισσότερον. Λοιπὸν ἔχομεν τὸν οὐρανὸν κεκοσμημένον, τὴν γῆν κεκαλλωπισμένην, τὴν θάλασσαν εὐτυχισμένην ἀπὸ τὰ πολυποίκιλα ὀψάρια, τὸν ἀέρα γεμάτον ἀπὸ διάφορα πτηνά, τὰ ὁποῖα ὅλα ἐδημιουργήθησαν, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι μὲ τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ παρήχθησαν. Ὅσα δὲ ὁ λόγος παρῄτησε διὰ νὰ μὴ ἐξεκβῇ ἀπὸ τὴν συμμετρίαν του, οἱ φιλόπονοι ἂς τὰ συλλογίζωνται κατὰ μόνας, καὶ κατανοοῦντες

τὴν μεγάλην σοφίαν τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλα, ἃς θαυμάζωσι καὶ δοξολογῶσι τὸν ποιητὴν Θεὸν ἀκατάπαυστα. Ἔχομεν καὶ ἐν καιρῷ τῆς νυκτὸς τὰ νυκτερόβια γένη τῶν πετεινῶν, καθὼς ἐν καιρῷ τῆς ἡμέρας ἄλλα ἀναρίθμητα· διότι αἱ νυκτερίδες, καὶ αἱ γλαῦκες, καὶ νυκτικόρακες εἶναι νυκτερινά, διὰ νὰ ἔχωμεν καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀφορμὰς εἰς δοξολογίαν τοῦ δημιουργήσαντος, καθὼς καὶ τὴν ἀηδόνα, ἡ ὁποία ὅταν ἐπωάζῃ δι᾿ ὅλης τῆς νυκτός, δὲν παύει τὴν μελῳδίαν της· ἀξία δὲ θαυμασμοῦ εἶναι καὶ ἡ νυκτερίς, πῶς ὑπάρχει καὶ πτηνόν, καὶ τετράποδον, καὶ μεταχειρίζεται ὀδόντας, καὶ γεννᾷ ὡς τὰ τετράποδα, καὶ εἰς τὸν ἀέρα πετᾷ ὄχι μὲ πτερόν, ἀλλὰ μὲ ἕνα ὑμένα δερμάτινον, ἡ ὁποία ἔχει καὶ φυσικὴν φιλαλληλίαν· διότι αἱ νυκτερίδες μία μὲ τὴν ἄλλην ὡς ὁρμαθὸς συνέχονται, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εὔκολον νὰ κατορθωθῇ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι προτιμῶσι νὰ ζῶσι κατ᾿ ἰδίαν κεχωρισμένοι, καὶ ὄχι ἡνωμένοι καὶ κοινωνικοὶ μὲ τοὺς ἄλλους οἱ περισσότεροι. Ἄξιον περιεργείας εἶναι ἀκόμη καὶ τοῦτο, πῶς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι σχολάζουσιν εἰς τὴν ματαίαν σοφίαν, ἔχουσι τὰ ὄμματα παρόμοια μὲ τὰ τῆς γλαυκός· διότι οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκείνης ἐν καιρῷ νυκτὸς βλέπουσιν, ἀφοῦ δὲ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος καὶ λάμψῃ σκοτίζονται· καὶ ἡ διάνοια τούτων τῶν φιλοσόφων εἰς μὲν τὴν θεωρίαν τῆς κοσμικῆς σκοτεινῆς ματαιότητος, εἶναι ὀξυτάτη, εἰς δὲ τὴν κατανόησιν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς εἶναι σκοτεινὴ καὶ ἀφώτιστος. Ἐν τῷ καιρῷ δὲ τῆς νυκτὸς δυνάμεθα πανταχόθεν νὰ θαυμάζωμεν τὸν δημιουργόν, πῶς ὁ ἀλέκτωρ παρακινεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἐργασίαν φωνάζων μεγαλοφώνως, καὶ φανερώνων τὸ μεσονύκτιον, διὰ νὰ ἐξυπνήσωσιν οἱ ὁδοιπόροι, καὶ οἱ γεωργοὶ νὰ ἑτοιμασθῶσι διὰ τὴν γεωργίαν των· πῶς τὸ γένος τῶν χηνῶν εἶναι ἄγρυπνον καὶ αἰσθητικώτατον, αἱ ὁποῖαι καὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν Ῥώμην ποτὲ ἠλευθέρωσαν, φανερώσασαι τοὺς πολεμίους, οἱ-

τινες ἔμελλον νὰ τὴν χωριεύσωσιν ἀπὸ κεκρυμμένους τόπους ὑποκάτωθεν. Εἰς τίνα πτηνὰ ἡ φύσις δὲν ἔχει χωριστόν τι θαῦμα; Ποῖος φανερώνει εἰς τοὺς γῦπας τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ στρατεύματα, διότι βλέπομεν πλήθη γυπῶν ἀκολουθοῦντα εἰς τὰ στρατόπεδα, καθόσον προστοχάζονται τὸ τέλος ἀπὸ τὴν ἑτοιμασίαν τῶν ὅπλων, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μακρὰν ἀπὸ συλλογισμὸν ἀνθρώπινον. Πῶς νὰ διηγηθῶ τὰ φοβερὰ στρατεύματα τῶν ἀκρίδων, τὰ ὁποῖα ἐκ συμφώνου ἐγειρόμενα, στρατοπεδεύουσιν εἰς τὸ πλάτος τινὸς χώρας, καὶ δὲν ἐγγίζουσι τοὺς καρποὺς, πρὶν νὰ λάβωσι τὸ θεῖον πρόσταγμα; Πῶς ἡ σελευκὶς ἀκολουθεῖ μίαν θεραπείαν τῆς πληγῆς, ἔχουσα δύναμιν παρὰ Θεοῦ τοῦ νὰ ἦναι εἰς τὴν βρόσιν ἀχόρταστος διὰ τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἀνθρωπότητος; Τί, ὁ τρόπος τῆς μελῳδίας τοῦ τέττιγος, πῶς ὑπάρχουσι μελῳδικώτεροι ἐν καιρῷ μεσημβρίας, μὲ τὴν ὁλκὴν τοῦ ἀέρος, ἣν διὰ μέσου τοῦ θώρακος κάμνουσιν, ἀλλὰ ζητῶν νὰ διηγῶμαι τὰ θαύματα καὶ ἰδιώματα τῶν πετεινῶν, εἶναι παρόμοιον, ὡς ἐὰν ἐδοκίμαζα μὲ τοὺς πόδας νὰ προφθάσω αὐτὰ εἰς τὴν ταχύτητα. Ὅταν ἴδῃς τὰ πτηνὰ ἔντομα λεγόμενα, ὡς μέλισσαι, καὶ σφῆκας, (τὰ ὁποῖα εἶπον ἔντομα, ἐπειδὴ ἔχουσιν ἀπὸ πᾶν μέρος τοῦ σώματος ἐντομάς τινας καὶ σχίσματα), ἐνθυμήσου ὅτι εἰς αὐτὰ δὲν εἶναι ἀναπνοή, μήτε πνεύμων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀέρος ὁλοκλήρως, ἀπὸ πᾶν μέρος εἰσπνέουσι· διὰ τοῦτο ὅταν βραχῶσι μὲ ἔλαιον οἱ πόροι, φράζουσι καὶ φθείρονται· καὶ ἂν βάλλῃ τις ὄξος, αἱ διέξοδοι ἀνοίγονται καὶ ἀναζῶσι δεύτερον· κανὲν λοιπὸν περιττὸν ἔργον ἀπὸ τὴν χρείαν, μήτε ἐλλεῖπον ὁ Θεὸς δὲν ἔκτισε. Πάλιν ἂν ἐξετάσωμεν ὅσα πετεινὰ διατρίβουσιν εἰς τὰ ὕδατα, ἄλλην εἰς αὐτὰ κατασκευὴν εὑρίσκομεν· διότι δὲν ἔχουσι τοὺς πόδας διεσχισμένους ὡς τοὺς τῆς κορώνης, μήτε ἀγκυλωτοὺς, ὡς τὰ σαρκοφάγα, ἀλλὰ πλατεῖς καὶ ὑμενώδεις, διὰ νὰ πλέωσιν

εὐκόλως ἐντὸς τῶν ὑδάτων, τοὺς [illegible] μεταχειριζόμενα. Ἀλλ' ὅταν στοχασθῇς [illegible] τὸν τράχηλόν του εἰς τὸ βάθος, διὰ νὰ ἐκβάλῃ [illegible], θέλεις γνωρίσει τὴν μεγάλην σοφίαν τοῦ [illegible] ἐδημιούργησε τὸν λαιμόν του μακρύτερον ἀπὸ τοὺς [illegible] νὰ ἐκβάλλῃ τὴν τροφήν, τὴν κεκρυμμένην εἰς [illegible]τατα. Ὅταν ἀναγινώσκονται τὰ λόγια τῆς Γραφῆς [illegible] φαίνονται συλλαβαί τινες, καὶ λέξεις μικραί, [illegible] τὰ ὕδατα πετεινὰ πετώμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ [illegible] οὐρανοῦ» ἀλλ' ὅταν ἐξετασθῇ ἡ ἔννοια ἐν τοῖς λόγοις, τότε γνωρίζεται τὸ μέγα θαῦμα τοῦ κτίσαντος, [illegible] πτηνῶν προενόησε; καὶ πῶς διεχώρισεν [illegible], καὶ πῶς καθὲν ἐποίησε μὲ διάφορα ἰδιώματα, [illegible] νὰ διηγηθῶ, ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα διηγούμενον [illegible] τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἀέρα. Ἰδὰ, προσκαλεῖ ἡ γῆ διὰ νὰ φανερώσῃ τὰ θηρία καὶ ἑρπετά, καὶ βοσκήματα παρόμοια μὲ τὰ φυτὰ καὶ ὀψάρια, καὶ πετώμενα.

«ἘΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ ΚΤΗΝΩΝ, ΚΑΙ ΘΗΡΙΩΝ, ΚΑΙ ΕΡΠΕΤΩΝ ΚΑΤΑ ΓΕΝΟΣ.»

Ὅσοι ἀπιστεῖτε εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον διηγούμενον διὰ τὴν ἀλλοίωσιν, ἣν μέλλομεν νὰ λάβωμεν εἰς τὴν μέλλουσαν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τί ἀποκρίνεσθε, ὅταν βλέπητε πολλὰ πετεινά, ὅτι μεταβάλλουσι τὰς μορφὰς των, καθὼς φαίνεται ὁ σκώληξ ὁ Ἰνδικός, ὁ κερασφόρος, ὁ ὁποῖος μεταβάλλεται, πρῶτον εἰς εἶδος κάμπης, ἔπειτα γίνεται βομβυλιός, καὶ τελευταῖον λαμβάνει πτέρυγας; ὅθεν αἱ γυναῖκες, ὅταν καθῆσθε ἐργαζόμεναι τὰ μετάξια, ἔχετε τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναστάσεως φανεράν, στοχαζόμεναι τὴν μεταβολὴν τούτου τοῦ σκώληκος, καὶ μὴ ἀπιστῆτε εἰς τὴν ἐναλλαγὴν τῶν σωμάτων, ἣν ὁ θεῖος Παῦλος εἰς ὅλους κατεπαγγέλλεται. Αἰσθάνομαι ὅτι ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν συμμετρίαν τοῦ λόγου, ὅταν ἀποβλέψω εἰς τὸ πλῆθος τῶν εἰ-

ρημένων· ὅταν δὲ πάλιν θεωρήσω τὸ πολυποίκιλον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ δημιουργήματα, νομίζω ὅτι δὲν ἔκαμα ἀρχὴν τῆς διηγήσεως, καὶ τὸ νὰ κρατῶ ἡμᾶς ἐνταῦθα περισσότερον, γνωρίζω πολλὰ ὠφέλιμον, ὅτι δὲν μᾶς βιάζουσι μήτε οἱ ἑστιάτορες μήτε τὰ συμπόσια μᾶς ἀναμένουσι· καὶ τὸ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν καιρὸν τῆς σωματικῆς νηστείας εἰς εὐφροσύνην των ψυχῶν μας, εἶναι εὐλογώτερον. Πολλάκις ἐδουλεύσαμεν διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς σαρκός, σήμερον ἄς παραμείνωμεν καὶ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς δούλευσιν· καθὼς παραγγέλλει ἡμᾶς ὁ Προφητάναξ, «κατατρύφησον τοῦ Κυρίου, καὶ δώσῃ σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου»· ὅστις εἶναι φιλόπλουτος, ἔχει πλοῦτον πνευματικὸν τὰ κρίματα τοῦ Κυρίου, τὰ ἀληθινά, τὰ δεδικαιωμένα ἐπὶ τῷ αὐτῷ, τὰ ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον, καὶ λίθον τίμιον ὁποίας εἶναι τρυφηλός, καὶ φιλήδονος, ἔχει τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ τὰ ὑπὲρ μέλι, καὶ κηρίον γλυκύτερα. Στοχάζομαι δὲ ἂν ἀπολύσωμεν τὴν σύναξιν, ὅτι ἄλλοι μὲν θέλουσι προστρέξει εἰς τοὺς κύβους καὶ χαρτία, ὅπου εἶναι ὅρκοι, καὶ φιλονεικίαι, καὶ ἐπιθυμίαι φιλοχρηματίας, καὶ ὁ διάβολος παρεστὼς ἀοράτως, καὶ ἐξάπτων τὴν μανίαν, μεταθέτει τὰ χρήματα ποτὲ μὲν εἰς τὸν ἕνα, ποτὲ δὲ εἰς τὸν ἄλλον, διὰ νὰ σύρῃ τοῦτον εἰς τὴν ἔπαρσιν διὰ τὴν νίκην, ἐκεῖνον δὲ νὰ φέρῃ εἰς λύπην διὰ τὴν ζημίαν του. Τί ὄφελος ἀδελφοὶ νὰ νηστεύωμεν κατὰ τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν νὰ γεμίζωμεν ἀπὸ κακὰ μυρία, ἄλλοι δὲ ἂν καὶ δὲν παίζωσι τὰ τοιαῦτα μάταια, καὶ ψυχοβλαβῆ παιγνίδια, κάθηνται ἀργοί, διαλεγόμενοι μάταια, καὶ ἀκούοντες ἀτοπώτερα· διότι ἡ ἀργία χωρὶς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἐφευρετὴς καὶ διδάσκαλος πάσης κακίας γίνεται· διὰ τοῦτο αἱρετώτερον, καὶ ὠφελιμώτερον εἶναι νὰ σᾶς ἐμποδίζωμεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ ὠφελῆσθε καὶ ἀπὸ τὰ τῆς θείας Γραφῆς λόγια, καὶ ἀπὸ τὰς λοιπὰς ματαιολογίας καὶ ἁμαρτίας νὰ ἐμποδίζησθε. Λοιπὸν τὰ

εἰρημένα εἶναι ἀρκετὰ εἰς ἐκείνους, ὅσοι δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ πλῆθος τῶν θείων δημιουργημάτων, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἡμετέρας δυνάμεως, καὶ εἰς τὴν αὐτάρκειαν πρὸς εὐφροσύνην τῶν συνελθόντων. Ἡ γῆ μᾶς ἐδεξιώθη καλὰ μὲ τὰ ἴδιά της βλαστήματα, ἡ θάλασσα μὲ τὰ ὀψάρια, ὁ ἀὴρ μὲ τὰ πτηνά· ἕτοιμος εἶναι πάλιν ἡ γῆ νὰ μᾶς φιλοφρονήσῃ μὲ ἄλλα δημιουργήματα ἰσότιμα καὶ πολυποίκιλα. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι μέτρον τῆς πρωινῆς τροφῆς καὶ ἀπολαύσεως, διὰ νὰ μὴ μᾶς φέρῃ ἡ πλησμονὴ εἰς ἀδυναμίαν, καὶ ἀνορεξίαν τῆς ἑσπερινῆς ἀπολαύσεως· ὁ δὲ μεγαλόδωρος Θεός, ὅστις ἐπλήρωσε τὰ πάντα μὲ τὰ θεῖά του δημιουργήματα, καὶ ἐνέσπειρεν εἰς ὅλα φανερὰ τὰ θεῖα θαυμάσια, ἂς πληρώσῃ τὰς ψυχάς σας ἀπὸ πᾶσαν πνευματικὴν εὐφροσύνην, ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Θ.

ΠΕΡΙ ΧΕΡΣΑΙΩΝ.

Ἡ πρωινὴ τράπεζα τῶν λόγων μας, πῶς σᾶς ἐφάνη ἀδελφοί; ἐγὼ παρομοιάζω τοὺς λόγους μου ὡς μίαν δεξίωσιν ἑνὸς πτωχοῦ ἑστιάτορος, ὁ ὁποῖος φιλοτιμεῖται μὲν νὰ δείξῃ περισσοτέραν περιποίησιν εἰς τοὺς καλεσμένους, ὑστερούμενος δὲ πολυτελῶν βρωμάτων, βαρύνει καὶ ἐνοχλεῖ τοὺς κεκλημένους, προσφέρων εἰς τὴν τράπεζαν τὰ εὐτελῆ βρώματα συνεχέστερον καὶ πλουσιώτερον, ὥστε ἡ φιλοτιμία του νὰ γίνηται εἰς ὄνειδος διὰ τὴν ἀπειροκαλίαν καὶ ἀπραξίαν του. Τοιαῦτα εἶναι καὶ τὰ ἡμέτερα, ὁποῖα ὅμως καὶ ἂν ὑπάρχωσι, δὲν πρέπει νὰ τὰ ἐξουθενήσητε· διότι μήτε τὸν προφήτην Ἐλισσαῖον οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι κατεφρόνησαν ὡς εὐτελῆ ἑστιάτορα, ὅτε ἐξένιζε τοὺς φίλους μὲ

ἄγρια λάχανα. Γνωρίζω καὶ ἐγὼ τοὺς νόμους τῆς ἀλληγορίας, ὄχι ἐπινοήσας τούτους οἴκοθεν, ἀλλὰ τοὺς παρ' ἄλλων ἐθεώρησα, ὅτι τινὲς δὲν καταδέχονται εἰς τὰ κοινὰ τῆς Γραφῆς νοήματα, ἀλλὰ λέγουσι καὶ ἀλληγοροῦσι τὸ ὕδωρ, ὄχι ὕδωρ, ἀλλ' ἄλλην φύσιν, καὶ τὸ φυτὸν καὶ τὸν ἰχθὺν πάλιν ἐξηγοῦσι κατὰ τὴν ἰδίαν των ὑπόληψιν· ὁμοίως καὶ τὴν γένεσιν τῶν ἑρπετῶν καὶ θηρίων εἰς ἰδίας των γνώμας καὶ ἑρμηνείας μεταφέρουσιν, καθὼς οἱ ὀνειροκρίται ἐξηγοῦσι πρὸς τὸν ἴδιόν των σκοπὸν τὰ ὀνείρατα. Ἐγὼ ὅμως τὸν χόρτον τῆς θείας Γραφῆς, χόρτον ἐννοῶ, καὶ τὸ φυτόν, καὶ ἰχθύν, καὶ θηρίον, καὶ κτῆνος, τὰ δέχομαι καθὼς παρὰ τῇ Γραφῇ ὀνομάζονται. Διότι δὲν ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον, μήτε λέγω εὐτελεστέραν τὴν ἰδίαν μας Γραφικὴν κοσμοποίησιν. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν περὶ κόσμου, εἶπον πολλὰ διὰ τὸ σχῆμα τῆς γῆς, ὅτι εἶναι σφαιροειδής, ἢ κυλινδρική, ἢ ὁμοία με δίσκον, καὶ τετορνευμένη πανταχόθεν, ἢ εἰς εἶδος λύχνου μεσόκοιλος· διὸ καὶ ἐναντιοῦνται πρὸς ἀλλήλους, καὶ εἷς τοῦ ἄλλου τὰς ὑπολήψεις κατέλυσαν· διότι ὁ θεράπων τοῦ Θεοῦ προφήτης Μωυσῆς δὲν ἐφανέρωσε τίποτε περὶ σχημάτων, οὔτε εἶπε τὴν περίμετρον τῆς γῆς, ὅτι εἶναι στάδια δέκα ὀκτὼ μυριάδες, οὔτε ἐμέτρησε τὴν σκιὰν τῆς γῆς, εἰς πόσον διάστημα τοῦ ἀέρος φθάνει, ὅταν ὁ ἥλιος κινῆται, καὶ εὑρίσκηται ὑποκάτωθεν, καὶ πῶς ἡ σκιὰ τῆς γῆς κάμνει τὰς ἐκλείψεις τῆς σελήνης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅσα εἶναι ἄχρηστα πρὸς ἡμᾶς ἐσιώπησε, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ νομίσωμεν τὰ λόγια τοῦ πνεύματος εὐτελέστερα καὶ ταπεινότερα ἀπὸ τὴν μωρανθεῖσαν σοφίαν, καὶ νὰ μὴ δοξολογήσωμεν τὸν πανοικτίρμονα Θεόν, ὅστις δὲν συνεχώρησε νὰ καταγινώμεθα εἰς τὰ μάταια, ἀλλ' ᾠκονόμησε νὰ γραφθῶσι μόνον ὑπὸ τοῦ Μωυσέως, ὅσα εἶναι εἰς τὰς ψυχάς μας ὠφέλιμα. Τὴν δὲ θείαν οἰκονομίαν ταύτην, ἐπειδή τινες δὲν ἐκατάλαβον, ἐπεχειρίσθησαν μὲ τὴν

ἑαυτῶν γνώμην νὰ σημειώσωσιν εἰς τὴν θείαν Γραφὴν παραγωγάς τινας καὶ τροπολογίας, διὰ σεμνότητα τάχα τῶν γραμμάτων τοῦ πνεύματος, καὶ νὰ ἀποδείξωσιν ἑαυτοὺς σοφωτέρους, καὶ μὲ τὴν πρόφασιν τῆς ἐξηγήσεως νὰ εἰσφέρωσι τὰς ἰδίας των ὑπολήψεις ἐναντίον τοῦ πνεύματος. Ἡμεῖς ὅμως ἂς νοῶμεν τὰ γεγραμμένα, καθὼς παρὰ τοῦ θείου Μωυσέως ἐγράφησαν καὶ ὠνομάσθησαν.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ ΚΤΗΝΩΝ, ΚΑΙ ΘΗΡΙΩΝ, ΚΑΙ ΕΡΠΕΤΩΝ»

Βλέπε τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ πρόσταγμα, ὅπερ τρέχει εἰς ὅλην τὴν κτίσιν, καὶ ἤρχισε τότε, καὶ ἐνεργεῖται μέχρι τοῦδε, καὶ ἀκολουθεῖ ἕως εἰς τὴν συντέλειαν· ὅτι καθὼς σφαῖρά τις, ὅταν ῥιφθῇ ὑπό τινος, καὶ εὕρῃ τόπον κατωφερῆ, φέρεται καὶ τρέχει εἰς τὸ κάταντες, καὶ δὲν στέκει ἕως νὰ καταντήσῃ εἰς τόπον ἰσόπεδον, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ φύσις τῶν ὄντων ἐκινήθη ἀπὸ τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ κατ' ἀρχάς, καὶ τρέχει μὲ τὴν γένεσιν καὶ φθοράν, καὶ διαφυλάττει τὰς διαδοχὰς καὶ ἀκολουθίας τῶν γενῶν ἀπαρασαλεύτως, ἕως νὰ καταντήσῃ εἰς αὐτὸ τὸ τέλος τὸ ἐλπιζόμενον. Ἡ φύσις κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ κάμνει τὸν ἵππον ἵππου διάδοχον, καὶ τὸν λέοντα λέοντος, καὶ τὸν ἀετὸν ἀετοῦ, καὶ πᾶν ζῶον συντηρεῖ μὲ τὴν διαδοχὴν μέχρι τῆς συντελείας ἀπαράτρεπτον· κανεὶς χρόνος δὲν ἀφανίζει τὰ ἰδιώματα τῶν ζώων, ὅτι ἡ φύσις εἶναι νεαρὰ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους πάντοτε.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ»

Τοῦτο τὸ πρόσταγμα ἀπέμεινεν εἰς τὴν γῆν, καὶ πάντοτε ὑπηρετεῖ καὶ δουλεύει τὸν κτίσαντα· διότι ἄλλα μὲν παράγονται κατὰ διαδοχὴν καὶ γένεσιν, ἄλλα δὲ ζωογονοῦνται ἀπ' αὐτὴν τὴν γῆν· διότι οὐ μόνον τέττιγας ἀναδίδει εἰς τὰς ἐπομβρίας, οὐδὲ μυρία ἄλλα γένη τῶν πτηνῶν καὶ ζωυφίων, ἀπὸ ὅσα φέρονται εἰς τὸν ἀέρα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκατανόμαστα διὰ τὴν λεπτότητα, ἀλλὰ

καὶ μῦς (ποντικοὺς) καὶ βατράχους ἡ γῆ ἐξάγει καθὼς εἰς τὰς Θήβας τῆς Αἰγύπτου, ὅταν βρέξῃ πολὺ εἰς τὰ καύματα, γεμίζει ὁ τόπος ἀπὸ μῦς. Πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἐγχέλυα βλέπομεν, ὅτι ἀπὸ τὴν λάσπην συνίστανται, διότι μήτε αυγόν, μήτε ἄλλος τρόπος φυλάττει τὴν διαδοχήν των, ἀλλ ἡ γῆ μόνη γεννᾷ αυτὰ κατὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ»

Δηλαδὴ ἐξάγει τὰ γήινα κτήνη, καὶ πρὸς τὴν γῆν νεύοντα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς φυτὸν οὐράνιον ὑπάρχων, διαφέρει καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σώματος καὶ κατὰ τῆς ψυχῆς τὸ ἀξίωμα. Ἡ κεφαλὴ αὐτῶν τῶν τετραπόδων κτηνῶν, κλίνει εἰς τὴν γῆν, βλέπει εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ πάντοτε ζητεῖ τὴν ἡδονήν, καὶ τὴν τῆς κοιλίας ἀπόλαυσιν· τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἡ κεφαλὴ ὑψοῦται εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τὰ ἐπάνω στοχάζονται. Ἂν δέ ποτε καὶ ὁ ἄνθρωπος καταφρονήσῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ τὰ πάθη τῆς σαρκός, καὶ δουλεύσῃ τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπογάστρια, ὁμοιάζει καὶ συναριθμεῖται μὲ τὰ κτήνη τὰ ἀνόητα κατὰ τὸν Προφητάνακτα. Διότι εἰς ἄλλην φροντίδα διετάχθη ὁ ἄνθρωπος, νὰ ζητῇ δηλ. καὶ ἐπιθυμῇ τὰ οὐράνια, ἐκεῖ ὁποῦ εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μὲ τὸν νοῦν νὰ περιπολεύῃ ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα· καὶ καθὼς ἐσχηματίσθη καὶ διεπλάσθη ἀνέκαθεν, οὕτω πρέπει νὰ διατάττῃ καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ζωήν του πάντοτε· ὅτι τὸ πολίτευμα ἔχει ἐν οὐρανοῖς κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον· ἀληθινὴ πατρὶς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἄνω Ἰερουσαλήμ, συμπολῖται δὲ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν οἱ πρωτότοκοι, οι ἀπογεγραμμένοι εἰς τοὺς οὐρανούς.

«ΕΞΑΓΑΓΕΤΩ Η ΓΗ ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ.»

Λοιπὸν ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων δὲν εὑρίσκετο προτέρα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἔπειτα εφανερώθη, ἀλλ' ὁμοῦ μὲ τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ ἐγένετο· ὅθεν ἡ μὲν ψυχὴ τῶν ἀλόγων εἶναι ἡ ἀλογία μό-

νη, ἢ ὅπου αὐτὴν χαρακτηρίζει. Τὰ σώματα δὲ τῶν ζώων ἔχει διάφορα· διότι ὁ βοῦς εἶναι στερεός, ὁ ὄνος νωθρός, ὁ ἵππος θερμὸς εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ θήλεος, ὁ λύκος ἀνήμερος, ἡ ἀλώπηξ δολερά, ἡ ἔλαφος δειλή, ὁ μύρμηξ φιλόπονος, ὁ κύων εὐχάριστος καὶ τῆς φιλίας μνημονικός· καὶ ἕκαστον ζῶον, ἅμα ἐκτίσθη, ἔλαβε καὶ τὸ αὐτοῦ ἰδίωμα· διότι ὁ θυμὸς ἐγεννήθη ὁμοῦ μὲ τὸν λέοντα, ὁμοίως καὶ τὸ μοναδικὸν τῆς ζωῆς του, καὶ τὸ ἀκοινώνητον εἰς τὸ ὁμόφυλον, διότι ὡς τύραννός τις βασιλεὺς δὲν καταδέχεται μὲ τὰ λοιπὰ τὴν ὁμοτιμίαν, ὑπάρχων ὑπεροπτικὸς ἐκ φύσεως, ὁ ὁποῖος μήτε χθεσινὴν τροφὴν δέχεται, μήτε τὰ λείψανα τοῦ κυνηγίου του ἐγγίζεται· ἔχει δὲ καὶ τὰ ὄργανα τῆς φωνῆς τόσον δυνατὰ ἐκ φύσεως, ὥστε τὰ λοιπὰ ζῶα, καὶ τὰ ταχύτατα πιάνονται μὲ μόνον τὸ αὐτοῦ βρύχημα. Ἡ πάρδαλις εἶναι ὁρμητικὸν καὶ εἰς τὰς ὁρμὰς ὀξύτατον, ἔχει καὶ τὸ σῶμά της κατὰ τὴν ὑγρότητα ἐπιτήδειον, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ τῆς ψυχῆς της κινήματα κατὰ τὴν κουφότητα. Ἡ ἄρκτος ἔχει φύσιν νωθρὰν ἰδιότροπον, καὶ κατὰ τὸ ἦθος ὕπουλον, καὶ ὡς βαθύφρων, ἔχει καὶ τὸ σῶμα παρόμοιον, βαρύ, πυκνόν, καὶ ἀδιάρθρωτον, καὶ ἁρμόδιον κατὰ τὴν θηριώδη ψυχρὰν φύσιν της. Ἂν δοκιμάσωμεν ν' ἀπαριθμήσωμεν μὲ τὸν λόγον, πόση ἐπιμέλεια εὑρίσκεται εἰς ταῦτα τὰ ἄλογα ζῶα διὰ τὴν ζωήν των φυσικὴ καὶ ἀδίδακτος, πρέπει ἡμεῖς ἢ νὰ παρακινώμεθα εἰς προσοχὴν πολλὴν καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν μας πρόνοιαν, ἢ νὰ κατακριθῶμεν περισσότερον, ὅταν εὑρεθῶμεν κατώτεροι καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀλλειπέστεροι. Ἡ ἄρκτος ὅταν πληγωθῇ βαθέως, μεταχειριζομένη τὸν φλῶμον, ὅστις ἔχει φύσιν ξηραντικήν, ἰατρεύεται· ἡ ἀλώπηξ μὲ τὸ δάκρυον τῆς πίτυος· ἡ χελώνη ὅταν χορτάσῃ ἀπὸ σάρκας τῆς ἐχίδνης ἀποφεύγει τὴν βλάβην τοῦ φαρμακεροῦ μὲ τὴν ὀρίγανην· τὸ δὲ ὀφίδιον ἰατρεύει τὴν βλάβην τῶν ὀφθαλμῶν του, τρώγων μάλαθρον· πρὸς τούτοις, κατανοοῦμεν

καὶ προγνωστικὰ διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀέρος [illegible], ἅτινα ὑπερβαίνουσι τὴν λογικὴν [illegible] προγνωρίζει [illegible] μέλλουσαν ἔλλειψιν κα[illegible] ἐν καιρῷ χειμῶνος τὸ ἔαρ καὶ τὴν [illegible] αἰσθάνονται, ὅτι ὅλοι ἐκ συμφώνου [illegible] ἀπὸ τὰ βουστάσια εἰς τὴν ἔξοδον. [illegible] παρετήρησαν εἰς τὸν ἀκανθόχοιρον, [illegible] φωλεὰν [illegible] τρύπας καὶ ἀναπνοάς [illegible] βορέαν [illegible] τὴν ἀρκτῴαν τρύπαν [illegible] πνεύσῃ νότος [illegible] τὴν νοτίαν καὶ εἰς τὴν [illegible] Τί μανθάνομεν ἡμεῖς ἀπὸ ταῦτα τῶν ζώων [illegible] μόνον τὴν [illegible] τοῦ ἁγίου Θεοῦ εἰς ὅλα [illegible] καὶ τὴν προγνώρισιν τῶν μελλόντων [illegible] λογα ζῶα [illegible] νὰ μὴ εἴμεθα προσηλωμένοι [illegible] ζωὴν μόνον ἀλλὰ νὰ σπουδάζωμεν καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν διότι ὅταν ἀποστέλλωμεν εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ μυρμηκος, δὲ [illegible] τοῦμεν εἰς [illegible] παρόντα [illegible] τὰς ἀναπαύσεις τοῦ μέλλοντος, ὁ ὁποῖος μύρμηξ ἐν καιρῷ θέρους συνάζει τὴν χειμερινὴν τροφήν, καὶ δὲν χάνει τὸν καιρόν του μὲ τὴν ἀμέλειαν, καὶ ἐνῷ ὁ χειμὼν δὲν εἶναι παρών, αὐτὸς ἀγωνίζεται μὲ κόπους ἕως οὗ νὰ συνάξῃ τὴν ἀρκετὴν ζωοτροφίαν του, τὴν ὁποίαν εἰς τὴν μέσην κόπτει μὲ τοὺς ὄνυχας διὰ νὰ διαρκέσῃ [illegible] καὶ νὰ μὴ βλαστήσῃ [illegible] γένῃ εἰς τροφὴν ἄχρηστος· καὶ ὅταν καταλάβῃ τοὺς καρπούς, ἐβρεγμένους, τοὺς ξηραίνει ὄχι εἰς πάντα καιρόν, ἀλλ᾽ ὅταν προγνωρίσῃ τὸν ἀέρα εὔδιον· διὸ καὶ ἡμεῖς ὅταν ἴδωμεν, ὅτι οἱ μύρμηκες ἔχουσι τὸν σῖτον ἔξωθεν, βροχὴν δὲν ἐλπίζομεν. Ποῖος λόγος δύναται νὰ διηγηθῇ ὅλα, καὶ ποία ἀκοὴ νὰ χωρήσῃ τοῦ τεχνίτου τὰ θαύματα; ὅθεν ἂς εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν Προφητάνακτα, «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κυ-

ρε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»· ἀφοῦ λοιπὸν ἦναι ἱκανὸς ὁ φυσικὸς νόμος χωρὶς τοῦ γραπτοῦ, νὰ εἰξεύρωμεν τὰ συμφέροντα καὶ τὰ ὠφέλιμα, ποίαν ἀπολογίαν ἔχομεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς γνώσκομεν φυσικῶς τὰ καλὰ ἐκεῖνα, ὅσα πρέπει νὰ κάμνωμεν εἰς τὸν πλησίον μας. ἐξ ἄλλων θέλομεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ἄλλους νὰ λάβωμεν· καθὼς καὶ τὰ κακά, τὰ ὁποῖα μισοῦμεν, εἰς ἄλλον δὲν πρέπει νὰ κάμνωμεν. τὰ ἄλογα ζῶα δὲν ἔχουσι τέχνην, οὐδὲ ἐμπειρίαν βοτανικήν, διὰ νὰ γνωρίσωσι τὰ ὠφέλιμα, ἀλλὰ πᾶν ζῶον φυσικῶς κινεῖται, καὶ μεταχειρίζεται ὅσα εἶναι εἰς ὠφέλειαν, καὶ ἔχει μίαν οἰκείωσιν καὶ κλίσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἄρρητον.

Εἶναι ὅμως καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀρεταὶ κατὰ φύσιν, πρὸς τὰς ὁποίας ἔχει ἡ ψυχὴ κλίσιν καὶ οἰκείωσιν, ὄχι ἀπὸ διδασκαλίαν ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐκ μόνης τῆς φύσεως, καθὼς διὰ νὰ μισῶμεν τὴν ἀσθένειαν δὲν μᾶς διδάσκει καμμία Γραφή· ἀλλ᾽ ἔχομεν φυσικὴν τὴν ἀποστροφὴν εἰς ὅσα μᾶς πικραίνουσι· τοιουτοτρόπως εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν ψυχὴν φυσική τις ἀποστροφὴ τοῦ κακοῦ καὶ ἀδίδακτος· ἐπειδὴ ἡ ἀρρωστία τῆς ψυχῆς ὑπάρχει ἡ κακία, καθὼς καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι ὑγεία αὐτῆς σαφέστατα. Καλῶς λοιπὸν διώρισάν τινες, ὅτι ἡ ὑγεία τοῦ σώματος εἶναι εὐστάθειά τις καὶ εὐταξία τῶν φυσικῶν ἐνεργημάτων του, τὸν ὁποῖον ὁρισμὸν ὅταν εἴπῃς καὶ εἰς τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς, δὲν ἐκφεύγεις τὴν ἀλήθειαν· ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὀρεκτικὴ τῶν οἰκείων ἀγαθῶν ἐκ φύσεως· καθὼς ἡ σωφροσύνη ἀπὸ ὅλους ἐπαινεῖται, ἡ δικαιοσύνη ἀποδέχεται, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ὑπομονὴ θαυμάζεται, καὶ ἡ φρόνησις ἐκθειάζεται· αἱ δὲ ἀρεταὶ αὗται εἶναι εἰς τὴν ψυχὴν οἰκειότεραι, παρ᾽ ὅσον εἶναι ἡ ὑγεία εἰς τὰ σώματα. Τὰ τέκνα ἀγαπᾶτε τοὺς πατέρας, οἱ γονεῖς μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ἔχομεν ἐντολήν· μήπως καὶ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀγαπᾷ ταῦτα, καὶ τὰ ἔχει ἔμφυτα; ὁ Παῦλος λοιπὸν δὲν διδάσκει

καινὸν νέον, ἀλλ' ἀποσφίγγει τὰ δεσμὰ τῆς φύσεως. Ἂν ἡ λέαινα ἀγαπᾷ τὰ τέκνα της, καὶ ὁ λύκος μάχηται διὰ τοὺς αὐτοῦ σκύλακας, ὁ ἄνθρωπος ὅταν παρακούῃ τὴν ἐντολήν, καὶ διαφθείρῃ τὸ φυσικόν του χάρισμα, δηλαδὴ ὅταν ὁ υἱὸς ἀπαξιοῖ τὸ γηρατεῖον τοῦ πατρός, ἢ ὁ πατὴρ ἀποστρέφηται τὰ πρότερα παιδία μὲ τοὺς δευτέρους γάμους, πῶς νὰ δικαιολογηθῇ δύναται; Ἡ ἀγάπη μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων εἰς τὰ ἄλογα ζῷα εἶναι ἀκατάληπτος, διότι ὁ δημιουργὸς Θεὸς τὴν ἔλλειψιν τοῦ λογικοῦ ἐχάρισεν εἰς τὰ αἰσθητήρια. Διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν ἀναριθμήτων προβάτων τὸ ἀρνίον πηδᾷ ἀπὸ τὴν μάνδραν, καταλαμβάνει τὴν χροιὰν καὶ τὴν φωνὴν τῆς μητρός του, τρέχει εἰς αὐτήν, ἐπιζητεῖ τοὺς μαστούς της, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀρνεῖται ἂν τύχωσι πενιχροί, καὶ παρατρέχει ἄλλους παχυτέρους. Καὶ ἡ μήτηρ ὁμοίως μεταξὺ τόσων ἀρνῶν γνωρίζει τὸ ἐδικόν της, ἂν καὶ ἡ φωνὴ ἦναι μία, τὸ χρῶμα ἴδιον, ἡ ὀσμὴ ὅλων παρόμοιος, καθ' ὅσον φαίνεται εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν ὄσφρησιν. Εἶναι ὅμως αἴσθησίς τις ὀξυτέρα ἀπὸ τὴν ἡμετέραν, μὲ τὴν ὁποίαν ἕκαστον γνωρίζει τὸ ἰδικόν του πρόβατον. Δὲν ἐφύτρωσαν ἔτι οἱ ὀδόντες εἰς τὰ μικρὰ σκυλάκια, καὶ διὰ τοῦ στόματος δοκιμάζουσι νὰ δαγκάσωσι· τὰ κέρατα δὲν ἔγιναν ἔτι εἰς τὸ μοσχάριον, καὶ εἰξεύρει ποῦ ἔχουσι νὰ βλαστήσωσιν. Ὅλα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ φύσις εἶναι εἰς ὅλα ἀδίδακτος, καὶ δὲν εἶναι εἰς τὰ ὄντα καὶ δημιουργήματα, μήτε ἄτακτον, μήτε ἀδιώριστόν τι, ἀλλὰ δεικνύουσι τὰ πάντα φανερῶς τὴν μεγάλην σοφίαν τοῦ ποιήσαντος, διότι ἐδημιουργήθησαν μὲ ἔμφυτον δύναμιν καὶ αἴσθησιν, διὰ νὰ φυλάττωνται ὅσα ὠφελοῦσιν ἢ βλάπτουσιν. Ὁ σκύλος εἶναι ἄμοιρος λογικοῦ, ἔχει ὅμως τὴν αἴσθησιν μὲ τὸ λογικὸν ἰσοδύναμον· διότι ἐκείνας τὰς περιπλοκὰς τῶν συλλογισμῶν, ἃς οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου μόλις μὲ κόπους πολλοὺς ἐπενόησαν, εἰς αὐτὰς ὁ κύων εἶναι πεπαιδευμένος ἐκ φύσεως· ἐπειδὴ ὅταν ἐξετάζῃ νὰ εὕρῃ τὸ ἴχνος τοῦ

θηρίου, καὶ ἴδῃ εἰς πολλὰ μέρη σχιζόμενον, ἀφοῦ ὀσφρανθῇ τας διαφόρους ἐκτροπὰς καὶ βήματα, κάμνει συλλογισμὸν μὲ τοὺς φιλοσοφικῶς συλλογιζομένους παρόμοιον· οὕτως· ἢ εἰς αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἐπορεύθη τὸ θηρίον, ἢ εἰς τοῦτο τὸ μέρος, ἢ εἰς ἐκεῖνο· ἀλλὰ μήτε ταύτην, μήτε τοῦτο, ἔπεται πάντως εἰς ἐκεῖνο ὅτι ὥρμησε· καὶ οὕτω μὲ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ψευδῶν, εὑρίσκει τὴν ἀλήθειαν. Τί περισσότερον κάμνουσιν ὅσοι καθέζονται μὲ σεμνότητα ἐπάνω εἰς τὰ διαγράμματα, καὶ τὴν κόνιν χαράσσουσι, καὶ ἀφοῦ ἀναιρέσωσι τὰς δύο ἐκ τῶν τριῶν προτάσεων, εὑρίσκουσιν εἰς τὴν τρίτην τὴν ἀλήθειαν; Ἀλλὰ καὶ τὸ μνημονικὸν τῆς χάριτος, ὅπερ ἔχει ὁ κύων, τί δὲν καταισχύνει τοὺς ἀχαρίστους πρὸς τοὺς εὐεργέτας των, ἐπειδὴ πολλοὶ κύνες ἀπέθανον ἐπάνω εἰς τοὺς κυρίους των, ὅτε εἰς τὴν ἐρημίαν ἐφονεύθησαν, καὶ πάλιν ἄλλοι ἐγένοντο ὁδηγοὶ εἰς τοὺς ζητοῦντας ἐκείνους, οἵτινες τοὺς ἐφόνευσαν, διὰ νὰ ἔλθωσιν οἱ κακοῦργοι εἰς τὸ κριτήριον; Τί ἀπολογίαν ἔχουσι νὰ δώσωσιν ὅσοι δὲν ἀγαπῶσι τὸν ποιητήν των, καὶ τὸν τρέφοντα Κύριον, ἀλλὰ καὶ ὑποφέρουσι βλασφημίας ἐναντίον τοῦ Θεοῦ νὰ ἀκούωσιν, ἔχοντας φίλους τοὺς λαλοῦντας κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, καὶ μὲ αὐτοὺς συντρώγοντες;

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς κτίσεως· ὅσα ζῶα εἶναι εὐχείρωτα, ὑπάρχουσι πολύτοκα· διὰ τοῦτο οἱ λαγωοί, καὶ τὰ ἄγρια πρόβατα, καὶ ἄγριαι αἶγες, γεννῶσι διπλᾶ, διὰ νὰ μὴ χάνηται τὸ γένος, ἀπὸ τὰ ὠμοβόρα θηρία ἀφανιζόμενον· τὰ δὲ ἁρπακτικὰ θηρία ὑπάρχουσιν ὀλιγότοκα· διὰ τοῦτο ἡ λέαινα μόλις ἓν γεννᾷ, ὅτι ὡς λέγουσι, ξεσχίζει τὴν μήτραν μὲ τὰς τῶν ὀνύχων ὀξύτητας, καὶ οὕτω γεννᾶται ὁ σκύμνος της· ἀλλὰ καὶ αἱ ἔχιδναι τρώγουσαι τὰς μήτρας τίκτονται, πληρώνουσαι τοὺς μισθοὺς πρὸς τὴν γεννήσασαν. Δὲν εἶναι λοιπὸν κανὲν ἀπὸ τὰ ὄντα ἀπρονόητον, μήτε ἄμοιρον ἀπὸ τὴν ἀνήκουσαν εἰς αὐτὰ

ἐπιμέλειαν· ἂν δὲ στοχασθῇς καὶ αὐτὰ τὰ μέλη τῶν ζώων, θέλεις εὕρει, ὅτι ὁ κτίστης Θεὸς κανὲν περιττὸν μήτε ἔβαλε, μήτε ἀφῆσεν· ἐπειδὴ εἰς τὰ σαρκοφάγα ὄρνεα τοὺς ὀδόντας ὀξεῖς διὰ τὴν χρείαν τῆς τροφῆς των ἐνήρμοσεν· εἰς ἐκεῖνα δὲ των ὁποίων οἱ ὀδόντες εἶναι ἐξ ἡμισείας, πολλὰς καὶ διαφόρους ἀποθήκας των τροφῶν κατεσκεύασε, διὰ νὰ λεπτύνηται ἡ τροφή, καὶ μὲ τὸν μηρυκισμὸν νὰ λειαίνηται, ὅτι διὰ τοῦτο οἱ στόμαχοι, καὶ ἐχῖνοι, καὶ οἱ κεκρύφαλοι, καὶ τὰ ἔνυστρα ἐντὸς τῶν ζώων εὑρίσκονται· διότι ἀποπληροῦσιν ἀναγκαίαν χρείαν τῆς χωνεύσεως. Ὁ λαιμὸς τῆς καμήλου εἶναι μακρύς, διότι ἔχει καὶ τοὺς πόδας μακρεῖς, διὰ νὰ φθάνῃ τὴν τροφήν· τῆς ἄρκου δὲ ὑπάρχει ὀλίγος, ὁμοίως καὶ τοῦ λέοντος, καὶ τῆς τιγρίδος, καὶ τῶν λοιπῶν τοιούτων θηρίων, ὅτι εἶναι σαρκοφάγα, καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ κύπτωσιν εἰς τὴν γῆν διὰ βόσκημα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐλέφαντα ἡ προβοσκὶς λεγομένη, ἔχει τὴν χρείαν της, ἐπειδὴ τὸ μέγα τοῦτο ζῶον, καὶ ἀπὸ τὰ χερσαῖα τὸ μεγαλώτατον ἐκτίσθη διὰ θαυμασμὸν των ἀνθρώπων καὶ ἔκπληξιν· καὶ ἐπειδὴ ἔχει τὸ σῶμα πολύσαρκον, ἂν ὁ τράχηλος ἦτο μέγας καὶ ἀνάλογος μὲ τοὺς πόδας, ἤθελεν εἶναι δυσκολομεταχείριστος πρὸς τὰ κάτω διὰ τὴν υπερβολικὴν βαρύτητα· διὰ τοῦτο ἡ μὲν κεφαλή του εἶναι ἡνωμένη μὲ τὴν ῥάχιν, καὶ ἔχει τὴν προβοσκίδα ἀναπληροῦσαν τὴν χρείαν τοῦ τραχήλου, μὲ τὴν ὁποίαν συνάζει τὴν βρῶσιν καὶ πόσιν, οἱ δὲ πόδες εἶναι χωρὶς ἄρθρα, καὶ γόνατα, ὡσὰν στῦλοι, διὰ νὰ βαστάζωσι τὸ βάρος τοῦ σώματος. Ἐπειδὴ ἂν ἦσαν τὰ κόκκαλα καὶ ἄρθρα ἀδύνατα, συχναὶ παρεκτροπαὶ θὰ ἐγίνοντο, ὡς μὴ δυνάμενα νὰ βαστάζωσι τὸ βάρος τοῦ σώματος· διὰ τοῦτο μικρός τις ἀστράγαλος εὑρίσκεται εἰς τὸν πόδα τοῦ ἐλέφαντος, ὄχι ἀγκυλωτός, οὐδὲ κατὰ σχῆμα τοῦ γόνατος. Αὐτοὶ οἱ ἐλέφαντες εἰς τοὺς πολέμους προηγοῦνται ὡς τινες πύργοι ἔμψυχοι τῆς παρατάξεως, ἢ ὡς βουνοὶ σαρ-

κινοί, ἔχοντες ὁρμὴν μεγάλην, ὥστε τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν πολεμίων νὰ διαχωρίζωσι διὰ τοὺς ὁποίους ἱστοροῦσί τινες, ὅτι ζῶσιν ὑπὲρ τὰ τριακόσια ἔτη καὶ περισσότερον. Λοιπὸν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἔχουσι τὰ ὀστᾶ τῶν ποδῶν στερεὰ ἄναρθρα, καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς τροφῆς τὴν προβοσκίδα μεταχειρίζονται, ἥτις εἶναι ὑγροτέρα καὶ ἀναλογεῖ ὡς εἰς εἶδος ὄφεως. Τοιουτοτρόπως ὁ λόγος εἶναι ἀληθής, ὅτι οὐδὲν ἔχομεν περιττόν, ἢ ἐλλεῖπον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ εἰς τὰ κτίσματα· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ μέγιστον ζῶον τὸν ἐλέφαντα κατέστησεν ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς ὑποκείμενον, διὰ νὰ καταδεικνύηται πεπεισμένως, ὅτι πάντα ὑπέταξεν ἡμῖν κατὰ τὴν θείαν εἰκόνα του. Καὶ ὄχι μόνον εἰς ταῦτα τὰ μέγιστα τὴν ἀνεξιχνίαστον τοῦ Θεοῦ σοφίαν βλέπομεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μικρότατα κατανοοῦμεν θαυμασιώτερα· καθὼς ὄχι μόνον τὰς μεγάλας κορυφὰς τῶν ὀρέων θαυμάζομεν, ὅτι φυλάττουσι παντοτινὴν ψυχρότητα, καὶ χιόνας διὰ τὴν συνεχῆ τῶν νεφελῶν ἐμφύσησιν, ἀλλὰ καὶ τὰς φάραγγας διὰ τὴν βαθύτητα, καὶ διὰ τὴν παντοτινὴν θερμότητα, ἣν ἔχουσι, καθόσον δὲν ἐνοχλῶνται ἀπὸ τὰ συνεχῆ τῶν ἀνέμων ἐμφυσήματα. Τοιουτοτρόπως δὲν θαυμάζομεν μόνον τὸν ἐλέφαντα διὰ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὸν μῦν, ὅτι εἶναι φοβερὸς εἰς τὸν ἐλέφαντα· καὶ τὸ λεπτότατον κέντρον τοῦ σκορπίου, τὸ ὁποῖον κατασκεύασεν ὁ τεχνίτης, ὡς αὐλὸν καὶ σύριγγα τετρυπημένην εἰς τὸ μέσον, διὰ νὰ ἐκβάλλῃ τὸ φαρμάκι εἰς ἐκείνους, ὅσους θέλουσι νὰ κεντρίσωσι. Καὶ ἂς μὴ ἐγκαλῇ τις τὸν ποιητὴν διὰ τοῦτο, ὅτι ἐδημιούργησε τοιαῦτα ζῶα φαρμακερά, φθαρτικά, καὶ εἰς τὴν ζωήν μας πολέμια, ὅτι ἤθελεν ἐγκαλέσει καὶ τὸν παιδαγωγὸν τὸν σωφρονίζοντα τοὺς νέους μὲ πληγὰς καὶ μάστιγας.

Ὅταν ἔχωμεν πίστιν πρὸς Κύριον, ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνομεν, καὶ καταπατοῦμεν λέοντα καὶ δράκοντα, ὅτι ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, κα-

θῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πλήρης ὑπάρχων πίστεως δὲν ἔλαβε καμμίαν βλάβην ἀπὸ τὴν ἔχιδναν φρυγανιζόμενος. Ἂν δὲ ὑπάρχῃς ἄπιστος μὴ φοβοῦ τὸ θηρίον, ἀλλὰ τὴν ἀπιστίαν σου, ἡ ὁποία σὲ κατέστησεν εὐχείρωτον καὶ ἄνανδρον. Ἀλλ᾽ ὅμως αἰσθάνομαι, ὅτι ζητεῖτε παρ᾽ ἐμοῦ τὴν διδασκαλίαν τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως, διὰ νὰ μὴ γινώσκητε μόνον τὰ δημιουργήματα ὅσα διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκτίσθησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν καὶ δημιουργίαν νὰ ἐννοήσητε. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποσοβήσωμεν τὴν συνέχουσαν ἡμᾶς ὀκνηρίαν, ὅτι τὸ νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἑαυτόν μας, εἶναι τὸ πάντων δυσκολώτατον· ἐπειδὴ καθὼς ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν τὰ μὲν ἄλλα πάντα βλέπει, καὶ ἑαυτὸν δὲν δύναται νὰ ἰδῇ, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν τὰ ἀλλότρια καλὰ στοχάζεται, εἰς δὲ τὰ ἴδιά του εἶναι βραδὺς καὶ δύσκολος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος ἡμῶν εἰς μὲν τὰ ἀλλότρια ἐφάνη δεξιώτερος, εἰς τὴν ἐξέτασιν δὲ τῶν οἰκείων φαίνεται νωθρός, καὶ ὀκνηρίας ἔμπλεως, ἂν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην κατασκευὴν ἐπιγινώσκεται ὁ Ὕψιστος Θεὸς περισσότερον, παρὰ ἀπὸ τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων τὴν ἐξέτασιν. Καθὼς λέγει ὁ προφήτης· «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ» καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς «ποιήσωμεν ἄνθρωπον»: Ποῦ εἶναι τώρα ὁ Ἰουδαῖος, ὁ ὁποῖος ἐναντιώνετο εἰς τὴν ἀλήθειαν λέγων, ὅτι ὁ Θεὸς διαλέγεται μὲ τὸν ἑαυτόν του, καὶ αὐτὸς εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ἐποίησε, μὴ ἐννοῶν, ὅτι τὸ φῶς τῆς θεολογίας διέλαμπεν ὡς διά τινων θυρίδων εἰς τὰ προλαβόντα δημιουργήματα, καὶ μυστικῶς μὲν τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Παναγίας Τριάδος ἐδείκνυτο, εἰς τὸ φανερὸν δὲ δὲν ἐφαίνετο; «γεννηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς» ἦν καὶ τότε λοιπὸν φανερὰ ἡ ἀτοπία εἰς τὰς βλασφημίας του· διότι πᾶς χαλκεύς, ἢ τέκτων, ἢ σκυτοτόμος, μεταχειριζόμενος τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης του μόνος, καὶ μὴ ἔχων κανένα σύντροφον, δὲν λέγει ποτὲ εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἂς ποιήσωμεν τὴν μάχαι-

ρας, ἂς κάμωμεν τὸ ὑπόδημα, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς τέχνης του μὲ σιωπὴν ἐργάζεται· ἐπειδὴ ὅταν ἀρχίζῃ τις ὡς ἐξησκητής, ἔπειτα προστάζει τὸν ἑαυτόν του δεσποτικῶς, εἶναι μία φλυαρία βεβαία. Ὅσοι δὲν ἐσυστάλησαν εἰς τόσας συκοφαντίας, τὰς ὁποίας ἔκαμαν πρὸς τὸν Κύριον, ἔχοντες τὴν γλῶσσάν των γεγυμνασμένην εἰς τὸ ψεῦδος, τί δὲν λέγουσιν; ἡ παροῦσα ὅμως φωνὴ φράσσει παντελῶς τὸ στόμα των· «καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς ποιήσωμεν ἄνθρωπον» ἂς μᾶς εἴπωσι καὶ τώρα· μεμονωμένον εἶναι τὸ πρόσωπον; ἐπειδὴ δὲν γράφει γεννηθήτω ἄνθρωπος, ἀλλὰ ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Ἕως οὗ δὲν ἐφαίνετο ὁ διδασκόμενος, ἦτο κεκαλυμμένον εἰς βάθος τῆς θεογνωσίας τὸ κήρυγμα· ὅταν δὲ ἐλπίζηται ἀνθρώπου γέννησις, γυμνοῦται ἡ πίστις, καὶ σαφέστερον τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας γίνεται· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον.» ἄκουσον ὦ χριστομάχε Ἰουδαῖε, ὅτι συνδιαλέγεται μὲ τὸ κοινὸν τῆς δημιουργίας πρόσωπον καὶ ὁμότιμον, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· ὃς φέρει τὰ σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἰουδαῖος τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας μὲ ἡσυχίαν δὲν δέχεται, καθὼς τὰ μισανθρωπότατα θηρία, ὅταν ἀσφαλισθῶσιν εἰς τὰ δίκτυα περιβρύχονται μέν, δεικνύμενα τὴν ἀγριότητα καὶ πικρότητα τῆς φύσεως, δὲν δύνανται δὲ νὰ δείξωσι τὴν μανίαν των· οὕτω καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας Ἰουδαῖοι στενοχωρούμενοι, λέγουσιν, ὅτι τὰ μὲν πρόσωπα καὶ ὑποκείμενα, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγινεν εἶναι πολλά, δηλαδὴ οἱ παρεστῶτες ἄγγελοι· δὲν δέχονται ὅμως τὸ ἓν πρόσωπον, καὶ προβάλλουσι μυρίους. Ἀθετοῦντες οὖν τὸν υἱόν, ὁ δοῦσι τὸ ἀξίωμα τῆς συμβουλῆς εἰς τοὺς δούλους καὶ κτίσματα, τὰ ὁποῖα δημιουργήματα νὰ γένωσιν ἰσότιμα μὲ τὸν κτίστην δὲν δύνανται. Ἀλλά· τί λέγεις, ὦ Ἰουδαῖε, καὶ εἰς τὸ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν; μίαν εἰκόνα Θεοῦ καὶ ἀγγέλων; ἐπειδὴ υἱοῦ καὶ πατρὸς ἀναγκαίως πρέπει νὰ ἦναι ἡ αὐτὴ μορφή, ὅταν νοῆται θεοπρεπῶς,

καὶ ὄχι σωματικῶς· ἀλλὰ καὶ σὺ ὦ Σαβέλλιε, ὅστις μὲ προσποίησιν χριστιανισμοῦ, πρεσβεύεις τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὅταν ἀκούῃς «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν», μὲ ποῖον διαλέγεται; βεβαιότατα μὲ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης· συνδιαλέγεται μὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, μὲ τὴν ἰδίαν του εἰκόνα τὴν ζῶσαν καὶ εἰποῦσαν, «ἐγώ τε καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα»· εἰς ταύτην λέγει «ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα ἡμετέραν»· ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει εἶναι μία εἰκών, ποῦ ἔχει τόπον τὸ πρόβλημά σου τὸ ἀνόμοιον; καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· εἶπε τὸ ἐποίησε καὶ ἑνικῶς, διὰ νὰ ἐλέγξῃ καὶ τὸν Ἰουδαῖον μὲ τὸ ποιήσωμεν, καὶ διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν μὲ τὸ ἐποίησεν· διὰ νὰ νοῶμεν τὸν υἱὸν ὅμοιον μὲ τὸν πατέρα, καὶ νὰ ἐκφεύγωμεν τὸν τῆς πολυθεΐας κίνδυνον. «Ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν»· καὶ μὲ τοῦτο τὸ ῥητὸν πάλιν ἐμφανίζει τὸν υἱόν, ὅτι δὲν εἶπεν ἐν εἰκόνι ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐν εἰκόνι Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι μία εἰκών, πόθεν ἔλαβες αἰτίαν νὰ βλασφημῇς λέγων ἀνόμοιον τὸν υἱὸν μὲ τὸν πατέρα, καὶ σὺ μὲν σεαυτὸν νομίζεις, ὅτι τὰ τῆς χάριτος μένουσι κύρια, τὴν δὲ ἐκ φύσεως ὁμοιότητα τοῦ κυρίου ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα δὲν συγχωρεῖς; ἀλλ' ἄς καταπαύσωμεν τὸν λόγον μὲ τὴν ὀλίγην νύξιν ταύτην, ἐπειδὴ εἰς τὸ ἑξῆς τελειοτέρως θέλομεν ἐξετάσει τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου τῇ συνεργείᾳ τοῦ παναγίου πνεύματος.

Ἀπέλθετε λοιπὸν χαίροντες ἡ φιλόχριστος ἐκκλησία, καὶ ἀντὶ παντὸς ὄψου πολυτελοῦς καὶ τῶν ποικίλων καρυκευμάτων κατακοσμήσατε τὰς σεμνὰς ἡμῶν τραπέζας διὰ τῆς μνήμης τῶν εἰρημένων. Καταισχυνέσθω ὁ ἀνόμοιος, ἐντραπέσθω ὁ Ἰουδαῖος, ἀγαλλέσθω τοῖς δόγμασι τῆς ἀληθείας ὁ εὐσεβής, δοξαζέσθω ὁ Κύριος, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΠΑΝΤΑ

ΤΟΜΟΣ 13

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ ΟΜΙΛΙΑΙ Α - Θ

Κείμενον J. Garnier

Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, τὰ εὑρισκόμενα ἅπαντα, Parisiis *1839, τ. 1*, σελ 1 - 125

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας.

ΟΜΙΛΙΑΙ θ′

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ

ΟΜΙΛΙΑ α′.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Πρέπουσα ἀρχὴ τῷ περὶ τῆς τοῦ κόσμου συστά- 1
σεως μέλλοντι διηγεῖσθαι, ἀρχὴν τῆς τῶν ὁρωμένων A
διακοσμήσεως προθεῖναι τοῦ λόγου. Οὐρανοῦ γὰρ καὶ
γῆς ποίησις παραδίδοσθαι μέλλει, οὐκ αὐτομάτως
συνενεχθεῖσα, ὥς τινες ἐφαντάσθησαν, παρὰ δὲ
τοῦ Θεοῦ τὴν αἰτίαν λαβοῦσα. Ποία ἀκοὴ τοῦ με-
γέθους τῶν λεγομένων ἀξία; πῶς παρεσκευασμένην 2
ψυχὴν πρὸς τὴν τῶν τηλικούτων ἀκρόασιν προσ- A
ῆκεν ἀπαντᾷν; Καθαρεύουσαν τῶν παθῶν τῆς
σαρκὸς, ἀνεπισκότητον μερίμναις βιωτικαῖς, φιλό-
πονον, ἐξεταστικὴν, πάντοθεν περισκοποῦσαν εἴ πο-
θεν λάβοι ἀξίαν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ πρὶν

ἐξετάσαι τὴν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἀκρίβειαν, καὶ διερευνήσασθαι ἡλίκα τῶν μικρῶν φωνῶν τούτων ἐστὶ τὰ σημαινόμενα, ἐνθυμηθῶμεν τίς ὁ διαλεγόμενος ἡμῖν. Διότι κἂν τῆς βαθείας καρδίας τοῦ συγγραφέως μὴ ἐφικώμεθα διὰ τὸ τῆς διανοίας ἡμῶν ἀσθενές, ἀλλὰ τῇ γε ἀξιοπιστίᾳ προσέχοντες τοῦ
B λέγοντος, αὐτομάτως εἰς συγκατάθεσιν τῶν εἰρημένων ἐναχθησόμεθα. Μωϋσῆς τοίνυν ἐστὶν ὁ τὴν συγγραφὴν ταύτην καταβαλλόμενος· Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μαρτυρηθεὶς ἀστεῖος εἶναι παρὰ τῷ Θεῷ, ἔτι ὑπομάζιος ὤν· ὃν εἰσεποιήσατο μὲν ἡ θυγάτηρ τοῦ Φαραώ, ἐξέθρεψε δὲ βασιλικῶς, τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων διδασκάλους αὐτῷ τῆς παιδεύσεως ἐπιστήσασα. Ὃς τὸν ὄγκον τῆς τυραννίδος μισήσας, καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῶν ὁμοφύλων ἀναδραμών, εἵλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν. Ὁ τὴν πρὸς τὸ δίκαιον φιλίαν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως κεκτημένος,
C ὅπου γε καὶ πρὶν ἐπιτραπῆναι αὐτῷ τοῦ λαοῦ τὴν ἀρχήν, φαίνεται διὰ τὸ τῆς φύσεως μισοπόνηρον μέχρι θανάτου τοὺς κακοὺς ἀμυνόμενος. Ὁ φυγαδευθεὶς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, καὶ ἀσμένως μὲν τοὺς Αἰγυπτιακοὺς θορύβους ἀπολιπών, τὴν δὲ Αἰθιοπίαν καταλαβών, κἀκεῖ πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων, καὶ ἐν τεσσαράκοντα ὅλοις ἔτεσιν τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀποσχολάσας. Ὃς ὀγδοηκοστὸν ἤδη γεγονὼς ἔτος, εἶδε Θεὸν ὡς ἀνθρώπῳ ἰδεῖν δυνατόν, μᾶλλον δὲ ὡς οὐδενὶ τῶν ἄλλων

ὑπῆρξε κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἐὰν γένηται προφήτης ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι, καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐ-
D τῷ· Οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωυσῆς, ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι· στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ, ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων. Οὗτος τοίνυν ὁ τῆς αὐτοπροσώπου θέας τοῦ Θεοῦ ἐξίσου τοῖς ἀγγέλοις ἀξιωθείς, ἐξ ὧν ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ διαλέγεται ἡμῖν. Ἀκούσωμεν τοίνυν ἀληθείας ῥημάτων οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος λαληθέντων· ὧν τὸ τέλος οὐχ ὁ τῶν ἀκουόντων ἔπαινος, ἀλλ' ἡ σωτηρία τῶν διδασκομένων.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἵστησί μου τὸν λόγον τὸ θαῦμα τῆς διανοίας. Τί πρῶτον εἴπω; πόθεν ἄρξομαι τῆς ἐξηγή- E
σεως; Ἐλέγξω τῶν ἔξω τὴν ματαιότητα; ἢ ἀνυμνήσω τὴν ἡμετέραν ἀλήθειαν; Πολλὰ περὶ φύσεως ἐπραγματεύσαντο οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ οὐδὲ 3
εἷς παρ' αὐτοῖς λόγος ἕστηκεν ἀκίνητος καὶ ἀσάλευ- A
τος, ἀεὶ τοῦ δευτέρου τὸν πρὸ αὐτοῦ καταβάλλοντος· ὥστε ἡμῖν μηδὲν ἔργον εἶναι τὰ ἐκείνων ἐλέγχειν· ἀρκοῦσι γὰρ ἀλλήλοις πρὸς τὴν οἰκείαν ἀνατροπήν. Οἱ γὰρ Θεὸν ἀγνοήσαντες, αἰτίαν ἔμφρονα προεστάναι τῆς γενέσεως τῶν ὅλων οὐ συνεχώρησαν, ἀλλ' οἰκείως τῇ ἐξ ἀρχῆς ἀγνοίᾳ τὰ ἐφεξῆς συνεπέραναν. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ὑλικὰς ὑποθέσεις κατέφυγον, τοῖς τοῦ κόσμου στοι-

χείοις τὴν αἰτίαν τοῦ παντὸς ἀναθέντες· οἱ δὲ ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα, καὶ ὄγκους καὶ πόρους B
συνέχειν τὴν φύσιν τῶν ὁρατῶν ἐφαντάσθησαν. Νῦν μὲν γὰρ συνιόντων ἀλλήλοις τῶν ἀμερῶν σωμάτων, νῦν δὲ μετασυγκρινομένων, τὰς γενέσεις καὶ τὰς φθορὰς ἐπιγίνεσθαι· καὶ τῶν διαρκεστέρων σωμάτων τὴν ἰσχυροτέραν τῶν ἀτόμων ἀντεμπλοκὴν τῆς διαμονῆς τὴν αἰτίαν παρέχειν. Ὄντως ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν οἱ ταῦτα γράφοντες, οἱ οὕτω λεπτὰς καὶ ἀνυποστάτους ἀρχὰς οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης ὑποτιθέμενοι. Οὐ γὰρ ᾔδεσαν εἰπεῖν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο ἀκυβέρνητα καὶ ἀδιοίκητα εἶναι C
τὰ σύμπαντα, ὡς ἂν τύχῃ φερόμενα, ὑπὸ τῆς ἐνοικούσης αὐτοῖς ἀθεότητος ἠπατήθησαν. Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν ἡμεῖς, ὁ τὴν κοσμοποιίαν συγγράφων εὐθὺς ἐν τοῖς πρώτοις ῥήμασι τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τὴν διάνοιαν ἡμῶν κατεφώτισεν, εἰπών, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. Τί καλὴ ἡ τάξις; Ἀρχὴν πρῶτον ἐπέθηκεν, ἵνα μὴ ἄναρχον αὐτὸν οἰηθῶσί τινες. Εἶτα ἐπήγαγε τὸ, Ἐποίησεν, ἵνα δειχθῇ, ὅτι ἐλάχιστον μέρος τῆς τοῦ δημιουργοῦ δυνάμεώς ἐστι τὸ ποιηθέν. Ὡς γὰρ ὁ κεραμεὺς ἀπὸ τῆς αὐτῆς τέχνης μυρία διαπλάσας σκεύη, οὔτε τὴν τέχνην οὔτε δύναμιν ἐξανάλωσεν· οὕτω
D καὶ ὁ τοῦ παντὸς τούτου δημιουργὸς, οὐχ ἑνὶ κόσμῳ σύμμετρον τὴν ποιητικὴν ἔχων δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀπειροπλάσιον ὑπερβαίνουσαν, τῇ ῥοπῇ τοῦ

θελήματος μόνη εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τὰ μεγέθη τῶν ὁρωμένων. Εἰ οὖν καὶ ἀρχὴν ἔχει ὁ κόσμος, καὶ πεποίηται, ζήτει, τίς ὁ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δούς, καὶ τίς ὁ ποιητής; Μᾶλλον δὲ, ἵνα μὴ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐκζητῶν παρατραπῇς που τῆς ἀληθείας, προέφθασε τῇ διδασκαλίᾳ, οἱονεὶ σφραγῖδα καὶ φυλακτήριον ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐμβαλὼν τὸ πολυτίμητον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, εἰπὼν, Ἐν
E ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. Ἡ μακαρία φύσις, ἡ ἄφθονος ἀγαθότης, τὸ ἀγαπητὸν πᾶσι τοῖς λόγου μετειληφόσι, τὸ πολυπόθητον κάλλος, ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ νοερὸν φῶς, ἡ ἀπρόσιτος σοφία, οὗτος Ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Μὴ οὖν ἄναρχα φαντάζου, ἄνθρωπε, τὰ ὁρώμενα, μηδὲ, ἐπειδὴ κυκλόσε περιτρέχει τὰ κατ' οὐ-
6 ρανὸν κινούμενα, ἡ δὲ τοῦ κύκλου ἀρχὴ τῇ προ-
A χείρῳ αἰσθήσει ἡμῶν οὐκ εὔληπτος, ἄναρχον εἶναι νομίσῃς τῶν κυκλοφορικῶν σωμάτων τὴν φύσιν. Οὐδὲ γὰρ ὁ κύκλος οὗτος, τὸ ἐπίπεδον λέγω σχῆμα τὸ ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς περιεχόμενον, ἐπειδὴ διαφεύγει τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, καὶ οὔτε ὅθεν ἤρξατο ἐξευρεῖν δυνάμεθα, οὔτε εἰς ὃ κατέληξεν, ἤδη καὶ ἄναρχον αὐτὸν ὀφείλομεν ὑποτίθεσθαι. Ἀλλὰ κἂν τὴν αἴσθησιν διαφεύγῃ, τῇ γε ἀληθείᾳ πάντως ἀπό τινος ἤρξατο ὁ κέντρῳ καὶ δια-
B στήματί τινι περιγράψας αὐτόν. Οὕτω καὶ σὺ μὴ, ἐπειδὴ εἰς ἑαυτὰ συννεύει τὰ κύκλῳ κινούμενα, τὸ

τῆς κινήσεως αὐτῶν ὁμαλὸν, καὶ μηδενὶ μέσῳ διακοπτόμενον, τὴν τοῦ ἄναρχον τὸν κόσμον καὶ ἀτελεύτητον εἶναί σοι πλάνην ἐγκαταλίπῃ. Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ, Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται. Προαναφώνησις τῶν περὶ συντελείας δογμάτων καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου μεταποιήσεως, τὰ νῦν ἐν βραχέσι κατὰ τὴν στοιχείωσιν τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας παραδιδόμενα. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. Τὰ ἀπὸ χρόνου ἀρξάμενα πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἐν χρόνῳ συντελεσθῆναι. Εἰ ἀρχὴν ἔχει χρονικὴν, μὴ ἀμφιβάλῃς περὶ τοῦ τέλους. Γεωμετρίαι γὰρ καὶ C ἀριθμητικαὶ μέθοδοι, καὶ αἱ περὶ τῶν στερεῶν πραγματεῖαι, καὶ ἡ πολυθρύλλητος ἀστρονομία, ἡ πολυάσχολος ματαιότης, πρὸς ποῖον καταστρέφουσι τέλος; Εἴπερ οἱ περὶ ταῦτα εσπουδακοτες συναΐδιον εἶναι τῷ κτίστῃ τῶν ὅλων Θεῷ καὶ τὸν ὁρώμενον τοῦτον κόσμον διενοήθησαν, πρὸς τὴν αὐτὴν δόξαν ἀγαγόντες τὸν περιγεγραμμένον καὶ σῶμα ἔχοντα ὑλικὸν, τῇ ἀπεριλήπτῳ καὶ ἀοράτῳ φύσει, μηδὲ τοσοῦτον δυνηθέντες ἐννοηθῆναι, ὅτι οὗ τὰ μέρη φθοραῖς καὶ ἀλλοιώσεσιν ὑπόκειται, τούτου καὶ τὸ ὅλον ἀνάγκη ποτὲ τὰ αὐτὰ παθήματα τοῖς D οἰκείοις μέρεσιν ὑποστῆναι. Ἀλλὰ τοσοῦτον Ἐματαιώθησαν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, ὥστε οἱ μὲν συνυπάρχειν ἐξ ἀϊδίου τῷ Θεῷ τὸν οὐρανὸν ἀπεφήναντο· οἱ δὲ

αὐτὸν εἶναι Θεὸν ἄναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον, καὶ τῆς τῶν κατὰ μέρος οἰκονομίας αἴτιον.

Ἤπου αὐτοῖς ἡ περιουσία τῆς τοῦ κόσμου σοφίας προσθήκην οἴσει ποτὲ τῆς χαλεπῆς κατακρίσεως, ὅτι οὕτως ὀξὺ περὶ τὰ μάταια βλέποντες, ἑκόντες πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀληθείας ἀπετυφλώ- E
θησαν. [b] Ἀλλ' οἱ τῶν ἄστρων τὰ διαστήματα καταμετροῦντες, καὶ τοὺς ἀειφανεῖς αὐτῶν καὶ ἀρκτῴους ἀπογραφόμενοι, καὶ ὅσοι περὶ τὸν νότιον
5 A πόλον κείμενοι τοῖς μέν εἰσι φανεροί, ἡμῖν δὲ ἄγνωστοι· καὶ βόρειον πλάτος, καὶ ζωδιακὸν κύκλον μυρίοις διαστήμασι διαιροῦντες· καὶ ἐπαναφορὰς ἄστρων, καὶ στηριγμούς, καὶ ἀποκλίσεις, καὶ πάντων τὴν ἐπὶ τὰ προηγούμενα κίνησιν δι' ἀκριβείας τηρήσαντες· καὶ διὰ πόσου χρόνου τῶν πλανωμένων ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ περίοδον ἐκπληροῖ· μίαν τῶν πασῶν μηχανὴν οὐκ ἐξεῦρον πρὸς τὸ τὸν Θεὸν ἐννοῆσαι ποιητὴν τοῦ παντός, καὶ κριτὴν δίκαιον, τὴν ἀξίαν ἀντίδοσιν τοῖς βεβιω-
B μένοις ἐπάγοντα· οὐδὲ τῷ περὶ τῆς κρίσεως λόγῳ τὴν ἀκόλουθον τῆς συντελείας ἔννοιαν ἐπιγνῶναι, ὅτι ἀνάγκη μεταποιηθῆναι τὸν κόσμον, εἰ μέλλοι καὶ ἡ τῶν ψυχῶν κατάστασις πρὸς ἕτερον εἶδος ζωῆς μεταβάλλειν. Ὥσπερ γὰρ ἡ παροῦσα ζωὴ συγγενῆ ἔσχε τοῦ κόσμου τούτου τὴν φύσιν· οὕτω καὶ ἡ μέλλουσα τῶν ψυχῶν ἡμῶν διαγωγὴ οἰκείαν τῇ καταστάσει ὑποδέξεται τὴν λῆξιν. Οἱ δὲ τοσοῦτον ἀπέχουσιν ὡς ἀληθέσι τούτοις προσέχειν,

ὥστε καὶ πλατὺν γέλωτα καταχέουσιν ἡμῶν περὶ συντελείας τοῦ κόσμου τούτου καὶ παλιγγενεσίας αἰῶνος ἀπαγγελλόντων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρχὴ κατὰ
C φύσιν προτέτακται τῶν ἀπ' αὐτῆς, ἀναγκαίως περὶ τῶν ἀπὸ χρόνου τὸ εἶναι ἐχόντων διαλεγόμενος, ταύτην ἁπάντων προέταξε τὴν φωνήν, εἰπών· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν.

Ἦν γάρ τι, ὡς ἔοικεν, καὶ πρὸ τοῦ κόσμου τούτου, ὃ τῇ μὲν διανοίᾳ ἡμῶν ἐστι θεωρητόν, ἀνιστόρητον δὲ κατελείφθη, διὰ τὸ τοῖς εἰσαγομένοις ἔτι καὶ νηπίοις κατὰ τὴν γνῶσιν ἀνεπιτήδειον. Ἦν τις πρεσβυτέρα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως κατάστασις ταῖς ὑπερκοσμίοις δυνάμεσι πρέπουσα, ἡ ὑπέρχρονος, ἡ αἰωνία, ἡ ἀΐδιος. Δημιουργήματα δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τῶν ὅλων κτίστης καὶ δημιουργὸς ἀπετέλεσε, φῶς νοητὸν πρέπον τῇ μακαριότητι D
τῶν φιλούντων τὸν Κύριον, τὰς λογικὰς καὶ ἀοράτους φύσεις, καὶ πᾶσαν τὴν τῶν νοητῶν διακόσμησιν, ὅσα τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ὑπερβαίνει, ὧν οὐδὲ τὰς ὀνομασίας ἐξευρεῖν δυνατόν. Ταῦτα τοῦ ἀοράτου κόσμου συμπληροῖ τὴν οὐσίαν, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ Παῦλος, λέγων, Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, εἴτε ὁρατά, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε δυνάμεις, εἴτε ἀγγέλων στρατιαί, εἴτε ἀρχαγγέλων ἐπιστασίαι. Ὅτε δὲ ἔδει λοιπὸν καὶ τὸν E
κόσμον τοῦτον ἐπεισαχθῆναι τοῖς οὖσι, προηγουμένως μὲν διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν

ἀνθρωπίνων ψυχῶν· ἔπειτα μέντοι καὶ ἁπαξαπλῶς πάντων τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ἐπιτήδειον ἐνδιαίτημα. Συμφυὴς ἄρα τῷ κόσμῳ, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ ζώοις τε καὶ φυτοῖς, ἡ τοῦ χρόνου διέξοδος ὑπέστη, ἐπειγομένη ἀεὶ καὶ παραῤῥέουσα, καὶ μηδαμοῦ παυομένη τοῦ δρόμου. Ἢ οὐχὶ τοιοῦτος ὁ χρόνος, οὗ τὸ μὲν παρελθὸν ἠφανίσθη, τὸ δὲ 6
μέλλον οὔπω πάρεστι, τὸ δὲ παρὸν πρὶν γνωσθῆ- A
ναι διαδιδράσκει τὴν αἴσθησιν; Τοιαυτη δέ τις καὶ τῶν γινομένων ἡ φύσις, ἢ αὐξανομένη πάντως, ἢ φθίνουσα, τὸ δὲ ἱδρυμένον καὶ στάσιμον οὐκ ἐπίδηλον ἔχουσα. Ἔπρεπεν οὖν τοῖς ζώων τε καὶ φυτῶν σώμασιν, οἱονεὶ ῥεύματί τινι πρὸς ἀνάγκην ἐνδεδεμένοις, καὶ τῇ προς γένεσιν ἢ φθορὰν ἀγούσῃ κινήσει συνεχομένοις, ὑπὸ τῆς τοῦ χρόνου φύσεως περιέχεσθαι, συγγενῆ τοῖς ἀλλοιουμένοις κεκτημένου τὴν ἰδιότητα. Ἐντεῦθεν οἰκείως ἐπέβαλε τῷ περὶ αὐτὸν λόγῳ ὁ σοφῶς ἡμᾶς τοῦ κόσμου τὴν γένεσιν ἐκδιδάσκων, εἰπών, B
Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν· τουτέστιν, ἐν ἀρχῇ ταύτῃ τῇ κατὰ χρόνον. Οὐ γὰρ δὴ κατὰ πρεσβυγένειαν πάντων τῶν γενομενων προέχειν αὐτὸν μαρτυρῶν λέγει ἐν ἀρχῇ γεγονέναι, ἀλλὰ μετὰ τὰ ἀόρατα καὶ νοούμενα τῶν ὁρατῶν τούτων καὶ αἰσθήσει ληπτῶν τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως διηγεῖται. Λέγεται μὲν οὖν ἀρχὴ καὶ ἡ πρώτη κίνησις· ὡς, Ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν δίκαια. Ἀπὸ γὰρ τῶν δικαίων πράξεων πρῶτον κινούμεθα πρὸς τὸν μα-

χάριον βίον. Λέγεται δὲ ἀρχὴ καὶ ὅθεν γίνεταί τι,
C τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτῷ ἑτέρου, ὡς ἐπὶ οἰκίας
θεμέλιος, καὶ ἐπὶ πλοίου ἡ τρόπις, καθὸ εἴρηται,
Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου. Οἷον γὰρ κρηπὶς καὶ
βάθρον πρὸς τὴν τελείωσιν ἡ εὐλάβεια. Ἀρχὴ δὲ
καὶ τῶν τεχνικῶν ἔργων ἡ τέχνη· ὡς ἡ σοφία Βε-
σελεὴλ, τοῦ περὶ τὴν σκηνὴν κόσμου. Ἀρχὴ δὲ
πράξεων πολλάκις καὶ τὸ εὔχρηστον τέλος τῶν
γινομένων· ὡς τῆς ἐλεημοσύνης ἡ παρὰ Θεοῦ ἀπο-
δοχὴ, καὶ πάσης τῆς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας τὸ ἐν
ἐπαγγελίαις ἀποκείμενον τέλος.

Τοσαυταχῶς οὖν λεγομένης τῆς ἀρχῆς, σκόπει
D εἰ μὴ πᾶσι τοῖς σημαινομένοις ἡ παροῦσα φωνὴ
ἐφαρμόσει. Καὶ γὰρ ἀφ' οὗ χρόνου ἤρξατο ἡ τοῦ
κόσμου τούτου σύστασις, δυνατόν σοι μαθεῖν, ἐάν
γε ἐκ τοῦ παρόντος εἰς τὸ κατόπιν ἀναποδίζων,
φιλονεικήσῃς εὑρεῖν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς τοῦ
κόσμου γενέσεως. Εὑρήσεις γὰρ οὕτως, πόθεν τῷ
χρόνῳ ἡ πρώτη κίνησις, ἔπειτα, ὅτι καὶ οἱονεὶ
θεμέλιοί τινες καὶ κρηπῖδες προκατεβλήθησαν ὁ
οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· εἶτα, ὅτι ἐστί τις τεχνικὸς
λόγος ὁ καθηγησάμενος τῆς τῶν ὁρωμένων διακο-
σμήσεως, ὡς ἐνδείκνυταί σοι ἡ φωνὴ τῆς ἀρχῆς·
καὶ τὸ μὴ εἰκῇ μηδὲ μάτην, ἀλλὰ πρός τι τέλος
E ὠφέλιμον καὶ μεγάλην χρείαν τοῖς οὖσι συνεισ-
φερόμενον ἐπινενοῆσθαι τὸν κόσμον, εἴπερ τῷ
ὄντι ψυχῶν λογικῶν διδασκαλεῖον καὶ θεογνωσίας
ἐστὶ παιδευτήριον, διὰ τῶν ὁρωμένων καὶ αἰ-

σθητῶν χειραγωγίαν τῷ νῷ παρεχόμενος πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἀοράτων, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Ἢ τάχα διὰ τὸ ἀκαριαῖον καὶ ἄχρονον τῆς δημιουργίας εἴρηται
7 τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐπειδὴ ἀμερές τι καὶ
A ἀδιάστατον ἡ ἀρχή. Ὡς γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ οὔπω ὁδὸς, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκίας οὐκ οἰκία, οὕτω καὶ ἡ τοῦ χρόνου ἀρχὴ οὔπω χρόνος, ἀλλ' οὐδὲ μέρος αὐτοῦ τὸ ἐλάχιστον. Εἰ δὲ φιλονεικῶν τις χρόνον εἶναι λέγοι τὴν ἀρχὴν, γινωσκέτω ὅτι διαιρήσει αὐτὴν εἰς τὰ τοῦ χρόνου μέρη. Ταῦτα δέ ἐστιν, ἀρχὴ, καὶ μέσα, καὶ τελευτή. Ἀρχὴν δὲ ἀρχῆς ἐπινοεῖν παντελῶς καταγέλαστον. Καὶ ὁ διχοτομῶν τὴν ἀρχὴν, δύο ποιήσει ἀντὶ μιᾶς, μᾶλλον δὲ πολλὰς καὶ ἀπείρους, τοῦ διαιρεθέντος ἀεὶ εἰς ἕτερα
τεμνομένου. Ἵνα τοίνυν διδαχθῶμεν ὁμοῦ τῇ B
βουλήσει τοῦ Θεοῦ ἀχρόνως συνυφεστάναι τὸν κόσμον, εἴρηται τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν. Ὅπερ ἕτεροι τῶν [b] ἑρμηνευτῶν, σαφέστερον τὸν νοῦν ἐκδιδόντες, εἰρήκασιν, Ἐν κεφαλαίῳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς, τουτέστιν, ἀθρόως καὶ ἐν ὀλίγῳ. Τὰ μὲν οὖν περὶ ἀρχῆς, ὡς ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν εἰπεῖν, ἐπὶ τοσοῦτον.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῶν τεχνῶν αἱ μὲν ποιητικαὶ λέγονται, αἱ δὲ πρακτικαὶ, αἱ δὲ θεωρητικαί· καὶ τῶν μὲν θεωρητικῶν τέλος ἐστὶν ἡ κατὰ νοῦν ἐνέργεια· τῶν δὲ πρακτικῶν, αὐτὴ ἡ τοῦ σώματος C

κίνησις, ἧς παυσαμένης οὐδὲν ὑπέστη οὐδὲ παρέμεινε τοῖς δρῶσιν· ὀρχήσεως γὰρ καὶ αὐλητικῆς τέλος οὐδέν, ἀλλ' αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν ἡ ἐνέργεια καταλήγει· ἐπὶ δὲ τῶν ποιητικῶν τεχνῶν, καὶ [c] παυσαμένης τῆς ἐνεργείας, προκείμενόν ἐστι τὸ ἔργον· ὡς οἰκοδομικῆς καὶ τεκτονικῆς καὶ χαλκευτικῆς καὶ ὑφαντικῆς, καὶ ὅσαι τοιαῦται, αἵ, κἂν μὴ παρῇ ὁ τεχνίτης, ἱκανῶς ἐν ἑαυταῖς τοὺς τεχνικοὺς λόγους ἐμφαίνουσι, καὶ ἔξεστί σοι θαυμάσαι τὸν οἰκοδόμον ἀπὸ τοῦ ἔργου, καὶ τὸν χαλκέα καὶ τὸν ὑφάντην. Ἵνα οὖν δειχθῇ ὅτι ὁ κόσμος τεχνι- D
κόν ἐστι κατασκεύασμα, προκείμενον πᾶσιν εἰς θεωρίαν, ὥστε δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν σοφίαν ἐπιγινώσκεσθαι, οὐκ ἄλλῃ τινὶ φωνῇ ἐχρήσατο ὁ σοφὸς Μωυσῆς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν· οὐχὶ ἐνήργησεν, οὐδὲ ὑπέστησεν, ἀλλὰ Ἐποίησεν. Καὶ καθότι πολλοὶ τῶν φαντασθέντων συνυπάρχειν ἐξ ἀϊδίου τῷ Θεῷ τὸν κόσμον, οὐχὶ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῦ συνεχώρησαν, ἀλλ' οἱονεὶ ἀποσκίασμα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὄντα αὐτομάτως παρυποστῆναι· καὶ αἴτιον μὲν αὐτοῦ ὁμολογοῦσι τὸν Θεον, αἴτιον δὲ ἀπροαι-
E ρέτως, ὡς τῆς σκιᾶς τὸ σῶμα, καὶ τῆς λαμπηδόνος τὸ ἀπαυγάζον· τὴν οὖν τοιαύτην ἀπάτην ἐπανορθούμενος ὁ προφήτης, τῇ ἀκριβείᾳ ταύτῃ τῶν ῥημάτων ἐχρήσατο εἰπών, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. Οὐχὶ [6] αὐτὸ τοῦτο τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι παρέ-
8 A σχεν, ἀλλ' ἐποίησεν ὡς ἀγαθὸς τὸ χρήσιμον, ὡς

σοφὸς, τὸ κάλλιστον, ὡς δυνατὸς, τὸ μέγιστον. Μόνον γὰρ οὐχὶ τεχνίτην σοι ἔδειξεν ἐμβεβηκότα τῇ οὐσίᾳ τῶν ὅλων, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον μέρη πρὸς ἄλληλα συναρμόζοντα, καὶ τὸ πᾶν ὁμόλογον ἑαυτῷ καὶ σύμφωνον καὶ ἐναρμονίως ἔχον ἀποτελοῦντα. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐκ δύο τῶν ἄκρων τοῦ παντὸς τὴν ὕπαρξιν παρηνίξατο, τῷ μὲν οὐρανῷ τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως ἀποδοὺς, τὴν δὲ γῆν δευτερεύειν φάμενος τῇ ὑπάρξει. Πάντως δὲ καὶ εἴ τι τούτων
B μέσον, συναπεγεννήθη τοῖς πέρασιν. Ὥστε κἂν μηδὲν εἴπῃ περὶ τῶν στοιχείων, πυρὸς, καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος, ἀλλὰ σὺ τῇ παρὰ σαυτοῦ συνέσει νόει, πρῶτον μὲν ὅτι πάντα ἐν πᾶσι μέμικται, καὶ ἐν γῇ εὑρήσεις καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα, καὶ πῦρ, εἴγε ἐκ λίθων μὲν πῦρ ἐξάλλεται, ἐκ σιδήρου δὲ, ὃς καὶ αὐτὸς ἀπὸ γῆς ἔχει τὴν γένεσιν, πῦρ ἄφθονον ἐν ταῖς παρατρίψεσι πέφυκεν ἀπολάμπειν. Ὃ καὶ θαυμάσαι ἄξιον, πῶς ἐν μὲν τοῖς σώμασιν [4] ὑπάρχον τὸ πῦρ, ἀβλαβῶς ἐμφωλεύει· προβληθὲν δὲ ἐπὶ τὸ ἔξω, δαπανητικόν ἐστι τῶν φυλασσόντων
C τέως. Τὴν δὲ τοῦ ὕδατος φύσιν ἐνυπάρχουσαν τῇ γῇ οἱ φρεωρύχοι δεικνύουσι· καὶ τὴν τοῦ ἀέρος οἱ ἀπὸ νενοτισμένης αὐτῆς ἀτμοὶ ὑπὸ ἡλίου θαλφθείσης ἀναπεμπόμενοι. Ἔπειτα μέντοι καὶ εἰ φύσει τὸν ἄνω τόπον ὁ οὐρανὸς ἐπέχει, ἡ δὲ γῆ τὸ κατώτατόν ἐστι· διότι ἐπὶ μὲν τὸν οὐρανὸν τὰ κοῦφα φέρεται, ἐπὶ δὲ τὴν γῆν τὰ βαρέα πέφυκε

καταῤῥέπειν, ἐναντιώτατα δὲ ἀλλήλοις, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω· ὁ τῶν πλεῖστον διεστιώτων κατὰ τὴν φύσιν ἐπιμνησθείς, καὶ τὰ τὴν μέσην τούτοις ἐκπληροῦντα χώραν συνεκδοχικῶς παρεσήμανεν. Ὥστε μὴ ζήτει τὴν τῶν καθ' ἕκαστον ἐπεξήγησιν, ἀλλὰ τὰ σιωπηθέντα νοει διὰ τῶν δηλωθέντων. D

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἡ περὶ τῆς οὐσίας ἔρευνα ἑκάστου τῶν ὄντων, ἢ τῶν κατὰ θεωρίαν ὑποπιπτοντων ἡμῖν, ἢ τῶν προκειμένων ἡμῶν τῇ αἰσθήσει, μακρὸν και ἀπηρτημένον λόγον ἐπεισάγει τῇ ἐξηγήσει, ὡς πλείονας ἐν τῇ περὶ τοῦ προβλήματος τουτου σκέψει καταναλίσκεσθαι λόγους τῶν λοιπῶν, ὅσα ἐνδέχεται ῥηθῆναι περὶ ἑκάστου τῶν ζητουμένων· πρὸς τὸ, μηδὲ προύργου τι εἶναι εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδομὴν τὸ περὶ ταῦτα κατασχολεῖσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς οὐσίας τοῦ οὐρανοῦ ἀρκούμεθα τοῖς παρὰ τοῦ Ἡσαΐου εἰρημένοις· ὅς E ἐν ἰδιωτικοῖς ῥήμασιν ἱκανὴν ἡμῖν τῆς φύσεως αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἐνεποίησεν, εἰπών· Ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καπνόν· τουτέστι, λεπτὴν φύσιν καὶ οὐ στερεὰν οὐδὲ παχεῖαν εἰς τὴν τοῦ οὐρανοῦ σύστασιν οὐσιώσας. Καὶ περὶ τοῦ σχήματος δὲ ἱκανὰ ἡμῖν τὰ παρ' αὐτοῦ, εἴποντος ἐν δοξολογίᾳ Θεοῦ· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ περὶ τῆς γῆς συμβουλεύωμεν ἑαυτοῖς, μὴ πολυπραγμονεῖν αὐτῆς τὴν οὐσίαν ἥτις ποτέ ἐστι, μηδὲ κατατρίβεσθαι τοῖς λογισμοῖς αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον ἐκζητοῦντας, μηδὲ ζητεῖν τινα φύσιν ἔρημον ποιο- 9

βαίνει.

θήση κἀκεῖνο ὁμοίου τινὸς δεῖσθαι τοῦ στέγοντος καὶ μὴ εῶντος αὐτὸ καταπίπτειν. Κἄν τι δυνηθῶμεν ἐκείνῳ συμπλάσαντες ὑποθεῖναι, τὸ ἐκείνου πάλιν ἀντέρεισμα ὁ νοῦς ἡμῶν ἐπιζητήσει, καὶ οὕτως εἰς
D ἄπειρον ἐκπεσούμεθα, τοῖς ἀεὶ εὑρισκομένοις βάθροις ἕτερα πάλιν ἐπινοοῦντες. Καὶ ὅσῳ ἐπὶ πλεῖον τῷ λόγῳ προΐεμεν, τοσούτῳ μείζονα τὴν συνερειστικὴν ἀναγκαζόμεθα δύναμιν ὑπεισάγειν, ἣ πρὸς ὅλον ὁμοῦ δυνήσεται τὸ ὑπερκείμενον ἀντιβαίνειν. Διὰ τοῦτο ὅρους ἐπίθες τῇ διανοίᾳ, μήποτέ σου τῆς πολυπραγμοσύνης ὁ τοῦ Ἰὼβ λόγος καθάψηται περισκοποῦντος τὰ ἀκατάληπτα, καὶ ἐρωτηθῇς παρ' αὐτοῦ καὶ σύ, Ἐπὶ τίνος οἱ κρίκοι αὐτῆς πεπήγασιν. Ἀλλὰ κἄν ποτε ἐν ψαλμοῖς ἀκούσῃς· Ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς τὴν συνεκτικὴν αὐτῆς
E δύναμιν στύλους εἰρῆσθαι νόμισον. Τὸ γάρ, Ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, τί δηλοῖ, ἢ τὸ πάντοθεν περικεχύσθαι τῇ γῇ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν; Πῶς οὖν ῥυτὸν ὑπάρχον τὸ ὕδωρ καὶ ἐπὶ τὸ πρανὲς πεφυκὸς καταπίπτειν, μένει ἀπαιωρούμενον καὶ οὐδαμοῦ ἀποῤῥέον; Σὺ δὲ οὐ λογίζῃ ὅτι τὴν αὐτὴν ἢ καὶ ἔτι πλείονα ἀπορίαν τῷ λόγῳ παρέχει ἡ γῆ καθ' ἑαυτὴν κρεμαμένη, βαρυτέρα τὴν φύσιν οὖσα. Ἀλλὰ ἀνάγκη, κἂν γῆν καθ' ἑαυτὴν εἶναι δῶμεν, [1] κἂν ἐπὶ τοῦ ὕδατος αὐτὴν ἀποσαλεύειν εἴπωμεν, μηδαμοῦ ἀναχωρεῖν τῆς εὐσεβοῦς διανοίας, ἀλλὰ 10 A
πάντα ὁμοῦ συγκρατεῖσθαι ὁμολογεῖν τῇ δυνάμει τοῦ κτίσαντος. Ταῦτα οὖν χρὴ ἑαυτοῖς τε λέγειν, καὶ

τοῖς διερωτῶσιν ἡμᾶς, ἐπὶ τίνος τὸ ἄπλετον τοῦτο καὶ ἀφόρητον τῆς γῆς ἐρήρεισται βάρος, ὅτι Ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τοῦτο ἀσφαλέστατον ἡμῖν πρὸς νόησιν, καὶ ὠφέλιμον τοῖς ἀκούουσιν.

Ἤδη δέ τινες τῶν φυσικῶν καὶ τοιαύταις αἰτίαις τὴν γῆν ἀκίνητον μένειν κατακομψεύονται. Ὡς ἄρα διὰ τὸ τὴν μέσην τοῦ παντὸς εἰληφέναι χώραν, καὶ διὰ τὴν ἴσην πάντοθεν πρὸς τὸ ἄκρον ἀπόστασιν, B οὐκ ἔχουσαν ὅπου μᾶλλον ἀποκλιθῇ, ἀναγκαίως μένειν ἐφ' ἑαυτῆς, ἀδύνατον αὐτῇ παντελῶς τὴν ἐπί τι ῥοπὴν τῆς πανταχόθεν περικειμένης ὁμοιότητος ἐμποιούσης. Τὴν δὲ μέσην χώραν μὴ ἀποκληρωτικῶς τὴν γῆν, μηδὲ ἐκ τοῦ αὐτομάτου λαχεῖν, ἀλλὰ φυσικὴν εἶναι ταύτην τῇ γῇ καὶ ἀναγκαίαν τὴν θέσιν. Τοῦ γὰρ οὐρανίου σώματος τὴν ἐσχάτην χώραν ὡς πρὸς τὸ ἄνω κατέχοντος, ἅπερ ἄν, φησίν, ὑποθώμεθα βάρη ἐκπίπτειν ἀπὸ τῶν ἄνω, ταῦτα πανταχόθεν ἐπὶ τὸ μέσον συνενεχθήσεται. Ἐφ' ὅπερ δ' ἂν τὰ μέρη φέρηται, ἐπὶ τοῦτο καὶ τὸ C ὅλον συνωσθήσεται δηλονότι. Εἰ δὲ λίθοι καὶ ξύλα καὶ τὰ γεηρὰ πάντα φέρεται πρὸς τὸ κάτω, αὕτη ἂν εἴη καὶ τῇ ὅλῃ γῇ οἰκεία καὶ προσήκουσα θέσις· κἄν τι τῶν κούφων φέρηται ἀπὸ τοῦ μέσου, δηλονότι πρὸς τὸ ἀνώτατον κινηθήσεται. Ὥστε οἰκεία φορὰ τοῖς βαρυτάτοις ἡ πρὸς τὸ κάτω· κάτω δὲ ὁ λόγος μέσον ἔδειξεν. Μὴ οὖν θαυμάσῃς εἰ μηδαμοῦ ἐκπίπτει ἡ γῆ, τὴν κατὰ φύσιν χώραν τὸ μέσον ἔχουσα.

[illegible] τῆς [illegible] ταῦτα [illegible] ἐκπλήξεως. [illegible] ἀλλ' [illegible] τῆς [illegible].

[illegible] καὶ [illegible] ὡς ἄπειρον ὄντα καὶ [illegible] [illegible] τὴν [illegible], τὴν δὲ [illegible] ὡς ἀπλανῶν [illegible] πέμπτην τινὰ σώματος φύσιν εἰς οὐρανοῦ [illegible] καὶ παρ' ἑαυτῶν [illegible] ἐπεισήνεγκαν. Καὶ ἔστι τι παρ' αὐτοῖς τὸ [illegible] σῶμα, ὃ μήτε πῦρ, φασί, μήτε ἀήρ, μήτε
11 γῆ, μήτε ὕδωρ, μήτε ὅλως ὅτιπερ ἓν τῶν ἁπλῶν· [illegible] τοῖς [illegible] οἰκεία κίνησις ἡ ἐπ' [illegible], τῶν μὲν κούφων ἐπὶ τὸ ἄνω φερομένων, τῶν δὲ βαρέων ἐπὶ τὸ κάτω. Οὔτε δὲ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω τῇ κυκλικῇ περιδινήσει ταὐτόν· καὶ ὅλως τὴν εὐθεῖαν πρὸς τὴν ἐν τῷ κύκλῳ περιφορὰν πλείστην ἀπόστασιν ἔχειν. Ὧν δὲ αἱ κατὰ φύσιν κινή-

[illegible]

λυσεν, οἰκείαν δὲ παρ' ἑαυτοῦ ἀντεισήγαγε δόξαν. Περὶ ὧν νῦν λέγειν ἐπιχειροῦντες, εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς ἀδολεσχίαν ἐμπεσούμεθα. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐκείνους ὑπ' ἀλλήλων ἐάσαντες καταβάλλεσθαι, αὐτοὶ
4 τοῦ περὶ τῆς οὐσίας ἀφέμενοι λόγου, πεισθέντες Μωυσεῖ, ὅτι Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸν ἀριστοτέχνην τῶν σοφῶς καὶ ἐντέχνως γενομένων δοξάσωμεν, καὶ ἐκ τοῦ κάλλους τῶν ὁρωμένων τὸν ὑπέρκαλον ἐννοώμεθα, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν αἰσθητῶν τούτων καὶ περιγραπτῶν σωμάτων ἀναλογιζώμεθα τὸν ἄπειρον καὶ ὑπερμεγέθη καὶ πᾶσαν διάνοιαν ἐν τῷ πλήθει τῆς E
ἑαυτοῦ δυνάμεως ὑπερβαίνοντα. Καὶ γὰρ εἰ καὶ τὴν φύσιν ἀγνοοῦμεν τῶν γενομένων, ἀλλὰ τό γε ὁλοσχερῶς ὑποπῖπτον ἡμῶν τῇ αἰσθήσει τοσοῦτον ἔχει τὸ θαῦμα, ὥστε καὶ τὸν ἐντρεχέστατον νοῦν ἐλάττονα ᶜ ἀναφανῆναι τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, πρὸς τὸ ἢ δυνηθῆναι αὐτὸ κατ' ἀξίαν ἐπεξελθεῖν, ἢ τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον ἀποπληρῶσαι τῷ κτίσαντι· ᾧ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

19
A

ΟΜΙΛΙΑ β'.

Περὶ τοῦ ἀόρατος ἦν ἡ γῆ

καὶ ἀκατασκεύαστος.

Μικροῖς ἕωθεν ἐνδιατρίψαντες ῥήμασι, τοσοῦτον ἀποκεκρυμμένον τὸ βαθος τῆς διανοίας εὕρομεν, ὥστε τῶν ἐφεξῆς παντελῶς ἀπογνῶναι. Εἰ γὰρ τὰ προαύλια τῶν ἁγίων τοιαῦτα, καὶ τὰ προ-
B πύλαια τοῦ ναοῦ οὕτω σεμνὰ καὶ ὑπέρογκα, τῇ ὑπερβολῇ τοῦ κάλλους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν περιαστράπτοντα, ποταπὰ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων; καὶ τίς ἱκανὸς κατατολμῆσαι τῶν ἀδύτων; ἢ τίς ἐπόψεται τὰ ἀπόρρητα; Ἀπρόσιτος μὲν γὰρ αὐτῶν καὶ ἡ θέα, δυσερμήνευτος δὲ παντελῶς τῶν νοηθέντων ὁ λόγος. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ, καὶ ὑπὲρ μόνου τοῦ προελέσθαι τὰ δέοντα, οὐκ εὐκαταφρόνητοί εἰσιν ἀφωρισμένοι μισθοί, μὴ ἀποκνήσωμεν πρὸς τὴν ἔρευναν. Εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀξίας ἀπολειπόμεθα, ἀλλ' ἐὰν
C τοῦ βουλήματος τῆς Γραφῆς μὴ ἐκπέσωμεν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πνεύματος, καὶ αὐτοὶ οὐκ ἀπόβλητοι παντελῶς κριθησόμεθα, καὶ τῇ συνεργίᾳ τῆς χάριτος οἰκοδομήν τινα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ παρεξόμεθα. Ἡ δὲ γῆ ἦν, φησίν, ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος. Πῶς ἀμφοτέρων ὁμοτίμως γενομένων οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁ μὲν οὐρανὸς ἀπηρτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἔτι ἀτελής ἐστι καὶ ἀνεξέργαστος; Ἢ ὅλως, τί τὸ ἀκατάσκευον τῆς γῆς; καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἀόρατος ἦν; Ἔστι μὲν οὖν τελεία κατασκευὴ γῆς ἡ ἀπ' αὐτῆς εὐθηνία· φυτῶν παντοδαπῶν βλα-
D στήσεις· δένδρων ὑψηλοτάτων προβολαὶ καρπίμων τε καὶ ἀκάρπων· ἀνθῶν εὔχροιαι καὶ εὐωδίαι· καὶ

[illegible]

C [illegible]

[illegible]

D τοῦ Θεοῦ, ἐνεργ[illegible]

[illegible] ἔχων τοῦ Θεοῦ [illegible]

[illegible]

ρισμένως ἠσχόληται, οἷον χαλκευτικὴ μὲν περὶ τὸν
σίδηρον, τεκτονικὴ δὲ περὶ τὰ ξύλα· καὶ ἐν τού-
τοις ἄλλο μέν τί ἐστι το ὑποκείμενον, ἄλλο δὲ τὸ
εἶδος, ἄλλο δὲ τὸ ἐκ τοῦ εἴδους ἀποτελούμενον· καὶ
E ἔστιν ἡ μὲν ὕλη ἔξωθεν παραλαμβανομένη, τὸ δὲ
εἶδος παρὰ τῆς τέχνης ἐφαρμοζόμενον, ἀποτέλεσμα
δὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν συντιθέμενον ἔκ τε τοῦ εἴδους καὶ
τῆς ὕλης· οὕτως οἴονται καὶ ἐπὶ τῆς θείας δημιουρ-
γίας, το μεν σχῆμα τοῦ κόσμου παρὰ τῆς σοφίας
ἐπῆχθαι τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων, τὴν δὲ ὕλην ἔξω-
θεν ὑποβεβλῆσθαι τῷ κτίσαντι, καὶ γεγενῆσθαι τὸν
κόσμον συνθετον, τὸ μὲν ὑποκείμενον καὶ τὴν οὐσίαν
ἑτέρωθεν ἔχοντα, τὸ δὲ σχῆμα καὶ τὴν μορφὴν πα-
ρὰ Θεοῦ προσλαβοντα. Ἐκ δὲ τούτου αὐτοῖς ὑπάρ-
χει ἀρνεῖσθαι μὲν τὸν μέγαν Θεὸν τῆς συστάσεως
τῶν ὄντων προεστηκέναι, οἷον δὲ ἐράνου τινὸς πλη-
14 ρωτήν, ὀλίγην τινὰ μοῖραν εἰς τὴν τῶν ὄντων γέ-
A νεσιν παρ᾽ ἑαυτοῦ συμβεβλῆσθαι· οὐ δυνηθέντες διὰ
λογισμῶν ταπεινότητα πρὸς τὸ ὕψος ἀπιδεῖν τῆς
ἀληθείας· ὅτι ἐνταῦθα μὲν αἱ τέχναι τῶν ὑλῶν ὕ-
στεραι, διὰ τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας παρεισαχθεῖ-
σαι τῷ βίῳ. Τὸ μὲν γὰρ ἔριον προϋπῆρχεν, ἡ δὲ
ὑφαντικὴ ἐπεγένετο, τὸ τῆς φύσεως ἐνδέον παρ᾽ ἑαυ-
τῆς ἐκπληροῦσα. Καὶ τὸ μὲν ξύλον ἦν, τεκτονικὴ
δὲ παραλαβοῦσα, πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην ἑκά-
στοτε χρείαν διαμορφοῦσα τὴν ὕλην, τὴν εὐχρηστίαν
ἡμῖν τῶν ξύλων ὑπέδειξε, κώπην μὲν ναύταις, γεωρ- B
γοῖς δὲ πτύον, ὁπλίταις δὲ δόρυ παρεχομένη. Ὁ

δὲ Θεὸς, πρίν τι τῶν νῦν δρωμένων γενέσθαι, εἰς νοῦν βαλόμενος καὶ ὁρμήσας ἀγαγεῖν εἰς γένεσιν τὰ μὴ ὄντα, ὁμοῦ τε ἐνόησεν ὁποιόν τινα χρὴ τὸν κόσμον εἶναι, καὶ τῷ εἴδει αὐτοῦ τὴν ἁρμόζουσαν ὕλην συναπεγέννησε. Καὶ οὐρανῷ μὲν ἀφώρισε τὴν οὐρανῷ πρέπουσαν φύσιν· τῷ δὲ τῆς γῆς σχήματι τὴν οἰκείαν αὐτῇ καὶ ὀφειλομένην οὐσίαν ὑπέβαλε. Πῦρ δὲ καὶ ὕδωρ καὶ [4] ἀέρα διεσχημάτισέν τε ὡς ἐβούλετο, καὶ εἰς οὐσίαν ἤγαγεν ὡς ὁ ἑκάστου λόγος τῶν γινομένων ἀπῄτει. Ὅλον δὲ τὸν κόσμον ἀνομοιομερῆ τυγχάνοντα ἀρρήκτῳ τινὶ φιλίας δεσμῷ εἰς μίαν κοινωνίαν καὶ ἁρμονίαν συνέδησεν· C ὥστε καὶ τὰ πλεῖστον ἀλλήλων τῇ θέσει διεστηκότα ἡνῶσθαι δοκεῖν διὰ τῆς συμπαθείας. Παυσάσθωσαν οὖν μυθικῶν πλασμάτων, ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν οἰκείων λογισμῶν τὴν ἀκατάληπτον διανοίαις καὶ ἄφατον παντελῶς ἀνθρωπίνῃ φωνῇ δύναμιν ἐκμετροῦντες.

Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐκ ἐξ ἡμισείας ἑκάτερον, ἀλλ' ὅλον οὐρανὸν καὶ ὅλην γῆν, αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῷ εἴδει συνειλημμένην. Οὐχὶ γὰρ σχημάτων ἐστὶν εὑρέτης, ἀλλ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ὄντων δημιουργός. D Ἐπεὶ ἀποκρινέσθωσαν ἡμῖν, πῶς ἀλλήλοις συνέτυχον ἥ τε δραστικὴ τοῦ Θεοῦ δύναμις, καὶ ἡ παθητικὴ φύσις τῆς ὕλης· ἡ μὲν τὸ ὑποκείμενον παρεχομένη χωρὶς μορφῆς· ὁ δὲ τῶν σχημάτων τὴν ἐπιστήμην ἔχων, ἄνευ τῆς ὕλης, ἵν' ἑκατέρῳ τὸ ἐνδέον παρὰ θατέρου γένηται·

[illegible]

[illegible] τὰ χρήματα.

[illegible] γὰρ ὁ [illegible] αὐτῷ [illegible] τῆς [illegible] τὸ [illegible] πολέμιον [illegible] ἐναντιώσεις [illegible] Θεοῦ γεννῆσθαι, [illegible] λόγον ἐξα- [illegible] ταται [illegible] συνεπιστήμη τῶν

πονηρῶν καὶ ἀθέων δογμάτων. Ποῖοι λύκοι βαρεῖς
διασπῶντες τὸ ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ ἀπὸ τῆς
μικρᾶς ταύτης φωνῆς τὴν ἀρχὴν λαβόντες ἐπεπό-
λασαν ταῖς ψυχαῖς; Οὐχὶ Μαρκιῶνες, οὐχὶ Οὐα-
λεντῖνοι ἐντεῦθεν, οὐχ ἡ βδελυκτὴ τῶν Μανιχαίων E
αἵρεσις, ἣν σηπεδόνα τις τῶν Ἐκκλησιῶν προσει-
πὼν οὐχ [b] ἁμαρτήσεται τοῦ προσήκοντος; Τί μα-
κρὰν ἀποτρέχεις τῆς ἀληθείας, ἄνθρωπε, ἀφορμὰς
σεαυτῷ τῆς ἀπωλείας ἐπινοῶν; Ἁπλοῦς ὁ λόγος,
καὶ πᾶσιν εὔληπτος. Ἀόρατος ἦν ἡ γῆ, φησί. Τίς
ἡ αἰτία; Ἐπειδὴ ἄβυσσον εἶχεν ἐπιπολάζουσαν ἑαυ-
τῇ. Ἀβύσσου δὲ ἔννοια τίς; Ὕδωρ πολὺ δυσέφικτον
ἔχον ἑαυτοῦ τὸ πέρας ἐπὶ τὸ κάτω. Ἀλλ' ἔγνωμεν
πολλὰ τῶν σωμάτων καὶ δι' ὕδατος λεπτοτέρου καὶ
διαυγοῦς πολλάκις διαφαινόμενα. Πῶς οὖν οὐδὲν μέ-
ρος τῆς γῆς διὰ τῶν ὑδάτων ἐδείκνυτο; Ὅτι ἀλαμ- 16 A
πὴς ἔτι καὶ [a] ἐσκοτισμένος ἦν ὁ ὑπὲρ αὐτοῦ κεχυ-
μένος ἀήρ. Ἀκτὶς μὲν γὰρ ἡλίου δι' ὑδάτων διικνου-
μένη, δείκνυσι πολλάκις τὰς ἐν τῷ βάθει ψηφῖδας·
ἐν νυκτὶ δέ τις βαθείᾳ οὐδενὶ ἂν τρόπῳ τὰ ὑπὸ τὸ
ὕδωρ κατίδοι. Ὥστε τοῦ ἀόρατον εἶναι τὴν γῆν
κατασκευαστικόν ἐστι τὸ ἐπαγόμενον, ὅτι καὶ ἄβυσ-
σος [b] ἦν ἡ ἐπέχουσα, καὶ αὐτὴ ἐσκοτισμένη. Οὔτε
οὖν ἄβυσσος, δυνάμεων πλῆθος ἀντικειμένων, ὥς
τινες ἐφαντάσθησαν· οὔτε σκότος, ἀρχική τις καὶ
πονηρὰ δύναμις ἀντεξαγομένη τῷ ἀγαθῷ. Δύο γὰρ
ἐξισάζοντα ἀλλήλοις κατ' ἐναντίωσιν, φθαρτικὰ B
ἔσται πάντως τῆς ἀλλήλων συστάσεως· καὶ πρά-

γματα ἕξει διηνεκῶς καὶ παρέξει ἀπαύστως πρὸς ἄλληλα συνεχόμενα τῷ πολέμῳ. Κἂν ὑπερβάλλῃ δυνάμει [c] τῶν ἀντικειμένων τὸ ἕτερον, δαπανητικὸν ἐξάπαντος τοῦ κρατηθέντος γίνεται. Ὥστε εἰ μὲν ἰσόῤῥοπον λέγουσι τοῦ κακοῦ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐναντίωσιν, ἄπαυστον εἰσάγουσι πόλεμον καὶ διηνεκῆ τὴν φθορὰν, κρατούντων ἐν μέρει καὶ κρατουμένων. Εἰ δὲ ὑπερέχει δυνάμει τὸ ἀγαθὸν, τίς ἡ αἰτία τοῦ τὴν φύσιν τοῦ κακοῦ μὴ παντελῶς ἀνῃρῆσθαι; Εἰ δὲ, [d] ὃ μὴ θέμις εἰπεῖν, θαυμάζω πῶς οὐχὶ
C φεύγουσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς πρὸς οὕτως ἀθεμίτους βλασφημίας ὑποφερόμενοι. Οὐ μὴν οὐδὲ παρὰ Θεοῦ τὸ κακὸν τὴν γένεσιν ἔχειν εὐσεβές ἐστι λέγειν, διὰ τὸ μηδὲν τῶν ἐναντίων παρὰ τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι. Οὔτε γὰρ ἡ ζωὴ θάνατον γεννᾷ, οὔτε τὸ σκότος φωτός ἐστιν ἀρχὴ, οὔτε ἡ νόσος ὑγείας δημιουργὸς, ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς μεταβολαῖς τῶν διαθέσεων ἐκ τῶν ἐναντίων πρὸς τὰ ἐναντία αἱ μεταστάσεις· ἐν δὲ ταῖς γενέσεσιν, οὐκ ἐκ τῶν ἐναντίων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἕκαστον τῶν γινομένων προέρχεται. Εἰ τοίνυν, φησὶ, μήτε ἀγέννητον, μήτε παρὰ Θεοῦ γεγονὸς, πόθεν ἔχει τὴν φύσιν; Τὸ γὰρ εἶναι τὰ κακὰ οὐδεὶς ἀντερεῖ τῶν μετεχόντων τοῦ βίου.
D Τί οὖν φαμέν; Ὅτι τὸ κακόν ἐστιν οὐχὶ οὐσία ζῶσα καὶ ἔμψυχος, ἀλλὰ διάθεσις ἐν ψυχῇ ἐναντίως ἔχουσα πρὸς ἀρετὴν, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἀπόπτωσιν τοῖς ῥαθύμοις ἐγγινομένη.

[illegible]

κακὸν ἐκ τῶν [illegible] τὴν αὐ-
λὴν εἰληφώς. Οὐ γὰρ ἂν εἴπερ ἀκούσιον ἦν, καὶ μὴ ἐφ' ἡμῖν, τοσοῦτος μὲν ἐκ τῶν νόμων ὁ φόβος τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπῃώρητο, οὕτω δὲ ἀπαραίτητοι τῶν δικαστηρίων αἱ κολάσεις, τὸ πρὸς ἀξίαν τοῖς κακούργοις ἀντιμετροῦσαι. Ταῦτα δέ μοι εἴρηται περὶ τοῦ κυρίως κακοῦ. Νόσον γὰρ καὶ πενίαν καὶ ἀδοξίαν καὶ θάνατον, καὶ ὅσα λυπηρὰ τοῖς ἀνθρώποις, οὔπω καὶ ἐν τῇ μοίρᾳ τῶν κακῶν καταλογίζεσθαι ἄξιον, διὰ τὸ μηδὲ τὰ ἀντικείμενα τούτοις, ἐν τοῖς μεγίστοις ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν ἀριθμεῖν· ὧν τὰ μὲν

ἐκ φύσεώς ἐστι, τὰ δὲ καὶ συμφερόντως πολλοῖς ἀπαντήσαντα φαίνεται. Πᾶσαν οὖν τροπικὴν καὶ δι' ὑπονοίας ἐξήγησιν ἔν γε τῷ παρόντι κατασιγάσαντες, τοῦ σκότους τὴν ἔννοιαν ἁπλῶς καὶ ἀπεριεργάστως, ἑπόμενοι τῷ βουλήματι τῆς Γραφῆς, ἐκδεξώμεθα. Ἐπιζητεῖ δὲ ὁ λόγος, εἰ συγκατεσκευάσθη τῷ κόσμῳ τὸ σκότος, καὶ εἰ ἀρχαιότερον τοῦ φωτός, καὶ διὰ τί τὸ χεῖρον πρεσβύτερον; Λέγομεν τοίνυν καὶ τοῦτο τὸ σκότος μὴ κατ' οὐσίαν ὑφεστηκέναι, ἀλλὰ πάθος εἶναι περὶ τὸν ἀέρα στερήσει φωτὸς ἐπιγινόμενον. Ποίου τοίνυν φωτὸς ἄμοιρος αἰφνιδίως ὁ ἐν τῷ κόσμῳ τόπος εὑρέθη, ὥστε τὸ σκότος ἐπάνω εἶναι τοῦ ὕδατος; Λογιζόμεθα τοίνυν ὅτι, εἴπερ τι ἦν πρὸ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ τούτου καὶ φθαρτοῦ κόσμου συστάσεως, ἐν φωτὶ ἂν ἦν δηλονότι. Οὔτε γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι, οὔτε πᾶσαι αἱ ἐπουράνιοι στρατιαί, οὔτε ὅλως εἴ τι ἐστὶν ὠνομασμένον ἢ ἀκατονόμαστον τῶν λογικῶν φύσεων, καὶ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἐν σκότῳ διῆγεν, ἀλλ' ἐν φωτὶ καὶ πάσῃ εὐφροσύνῃ πνευματικῇ τὴν πρέπουσαν ἑαυτοῖς κατάστασιν εἶχε. Καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὔκουν ὅστις γε τὸ ὑπερουράνιον φῶς ἐν ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαις ἐκδέχεται, περὶ οὗ Σολομών φησι· Φῶς δικαίοις διὰ παντός· καὶ ὁ ἀπόστολος· Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς ἐν τῇ μερίδι τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί. Εἰ γὰρ οἱ καταδικαζόμενοι πέμπονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, δηλονότι οἱ τὰ

τῆς ἀποδοχῆς ἄξια εἰργασμένοι, ἐν τῷ ὑπερκοσμίῳ φωτὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχουσιν. Ἐπεὶ οὖν ἐγένετο ὁ οὐρανὸς προστάγματι Θεοῦ ἀθρόως περιταθεὶς τοῖς ἐντὸς ὑπὸ τῆς οἰκείας αὐτοῦ περιφερείας ἀπειλημμένοις, σῶμα ἔχων συνεχές, ἱκανὸν τῶν ἔξω διαστῆσαι τὰ ἔνδον, ἀναγκαίως τὸν [a] ἐναπολειφθέντα αὐτῷ τόπον ἀφεγγῆ κατέστησε, τὴν ἔξωθεν αὐγὴν διακόψας. Τρία γὰρ δεῖ συνδραμεῖν ἐπὶ τῆς σκιᾶς, τὸ φῶς, τὸ σῶμα, τὸν ἀλαμπῆ τό-
18 A πον. Τὸ τοίνυν ἐγκόσμιον σκότος τῇ σκιᾷ τοῦ οὐρανίου σώματος παρυπέστη. Νόησον δέ μοι ἀπὸ παραδείγματος ἐναργοῦς τὸ λεγόμενον, ἐν σταθηρᾷ μεσημβρίᾳ σκηνήν τινα ἐκ πυκνῆς καὶ στεγανῆς ὕλης ἑαυτῷ περιστήσαντα, καὶ ἐν σκότῳ αὐτοσχεδίῳ ἑαυτὸν καθειργνύντα. Τοιοῦτον οὖν κἀκεῖνο τὸ σκότος ὑπόθου, οὐ προηγουμένως ὑφεστηκός, ἀλλ' ἐπακολουθῆσαν ἑτέροις. Τοῦτο δὴ τὸ σκότος καὶ ἐπιβαίνειν λέγεται τῇ ἀβύσσῳ, ἐπειδὴ τὰ ἔσχατα τοῦ ἀέρος πέφυκε ταῖς ἐπιφανείαις τῶν σωμάτων συνάπτεσθαι. Τότε δὲ ὕδωρ ἦν τοῖς πᾶσιν ἐπιπολάζον.
B Διόπερ ἀναγκαίως τὸ σκότος ἐπάνω ὑπάρχειν εἴρηται τῆς ἀβύσσου.

Καὶ Πνεῦμα Θεοῦ, φησίν, ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. [b] Εἴτε τοῦτο λέγει τὸ πνεῦμα, τοῦ ἀέρος τὴν χύσιν, δέξαι τὰ μέρη τοῦ κόσμου καταριθμοῦντά σοι τὸν συγγραφέα, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, καὶ τοῦτον χεόμενον ἤδη καὶ ῥέοντα. Εἴτε, ὃ καὶ [c] μᾶλλον ἀληθέστερόν ἐστι

καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐγκριθὲν, Πνεῦμα Θεοῦ, τὸ ἅγιον εἴρηται· διὰ τὸ τετηρῆσθαι τοῦτο ἰδιαζόντως καὶ ἐξαιρέτως τῆς τοιαύτης μνήμης ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἀξιοῦσθαι, καὶ μηδὲν ἄλλο Πνεῦμα Θεοῦ, ἢ τὸ ἅγιον τὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος συμπληρωτικὸν ὀνομάζεσθαι. Καὶ ταύτην προσδεξάμενος τὴν διάνοιαν, μείζονα τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν εὑρήσεις. Πῶς οὖν ἐπεφέρετο τοῦτο ἐπάνω τοῦ ὕδατος; Ἐρῶ σοι οὐκ ἐμαυτοῦ λόγον, ἀλλὰ Σύρου ἀνδρὸς σοφίας κοσμικῆς τοσοῦτον ἀφεστηκότος, ὅσον ἐγγὺς ἦν τῆς τῶν ἀληθινῶν ἐπιστήμης. Ἔλεγε τοίνυν τὴν τῶν Σύρων φωνὴν ἐμφατικωτέραν τε εἶναι, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑβραΐδα γειτνίασιν, μᾶλλόν πως τῇ ἐννοίᾳ τῶν Γραφῶν προσεγγίζειν. Εἶναι οὖν τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ τοιαύτην. Τὸ, Ἐπεφέρετο, φησὶν, ἐξηγοῦνται, ἀντὶ τοῦ, συνέθαλπε, καὶ ἐζωογόνει τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐπωαζούσης ὄρνιθος, καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνιείσης τοῖς ὑποθαλπομένοις. Τοιοῦτόν τινά φασιν ὑπὸ τῆς φωνῆς ταύτης παραδηλοῦσθαι τὸν νοῦν, ὡς ἐπιφερομένου τοῦ Πνεύματος· τουτέστι, πρὸς ζωογονίαν τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν παρασκευάζοντος· ὥστε ἱκανῶς ἐκ τούτου τὸ παρά τινων ἐπιζητούμενον δείκνυσθαι, ὅτι οὐδὲ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπολείπεται.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς. Πρώτη φωνὴ Θεοῦ φωτὸς φύσιν ἐδημιούργησε, τὸ σκότος ἠφάνισε, τὴν κατήφειαν διέλυσε, τὸν κόσμον ἐφαίδρυ-

νε, πᾶσιν ἀθρόως χαρίεσσαν ὄψιν καὶ ἡδεῖαν ἐπήγαγεν. Οὐρανός τε γὰρ ἐξεφάνη κεκαλυμμένος τέως τῷ σκότῳ, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ κάλλος τοσοῦτον,
19 A ὅσον ἔτι καὶ νῦν ὀφθαλμοὶ μαρτυροῦσι. Περιελάμπετο δὲ ἀὴρ, μᾶλλον δὲ ἐγκεκραμένον ἑαυτῷ ὅλον διόλου εἶχε τὸ φῶς, ὀξείας τὰς διαδόσεις τῆς αὐγῆς ἐπὶ τὰ ὅρια ἑαυτοῦ πανταχοῦ παραπέμπων. Ἄνω μὲν γὰρ μέχρι πρὸς αὐτὸν αἰθέρα καὶ οὐρανὸν ἔφθανεν· ἐν δὲ τῷ πλάτει πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, βόρειά τε καὶ νότια καὶ τὰ ἑῷα καὶ τὰ ἑσπέρια, ἐν ὀξείᾳ καιροῦ ῥοπῇ κατεφώτιζε. Τοιαύτη γὰρ αὐτοῦ ἡ φύσις, λεπτὴ καὶ διαφανὴς, ὥστε μηδεμιᾶς παρατάσεως χρονικῆς προσδεῖσθαι τὸ φῶς δι' αὐτοῦ πορευόμενον. Ὥσπερ γὰρ τὰς ὄψεις ἡμῶν
B ἀχρόνως παραπέμπει πρὸς τὰ ὁρώμενα, οὕτω καὶ τὰς τοῦ φωτὸς προσβολὰς ἀκαριαίως, καὶ ὡς οὐδ' ἂν ἐπινοήσειέ τις ἐλάττονα χρόνου ῥοπὴν, ἐπὶ πάντα ἑαυτοῦ τὰ πέρατα ὑποδέχεται. Καὶ αἰθὴρ ἡδίων μετὰ τὸ φῶς· καὶ ὕδατα φανότερα, οὐ μόνον δεχόμενα τὴν αὐγὴν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτῶν ἀντιπέμποντα κατὰ [b] τὴν ἀνάκλασιν τοῦ φωτὸς, μαρμαρυγῶν πανταχόθεν ἀποπαλλομένων τοῦ ὕδατος. Πάντα ἡ θεία φωνὴ πρὸς τὸ ἥδιστον καὶ τιμιώτατον μετεσκεύασεν. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν τῷ βυθῷ ἐνιέντες τὸ ἔλαιον, καταφάνειαν ἐμποιοῦσι τῷ τό-
C πῳ· οὕτως ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων ἐμφθεγξάμενος, τῷ κόσμῳ τὴν τοῦ φωτὸς χάριν ἀθρόως ἐνέθηκε. Γενηθήτω φῶς. Καὶ τὸ πρόσταγμα ἔργον ἦν· καὶ

φύσις ἐγένετο, ἧς οὐδὲ ἐπινοῆσαί τι τερπνότερον εἰς
ἀπόλαυσιν δυνατόν ἐστι λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις.
Ὅταν δὲ φωνὴν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ῥῆμα καὶ πρόστα-
γμα λέγωμεν, οὐ διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκπεμ-
πόμενον ψόφον, οὐδὲ ἀέρα διὰ γλώσσης τυπούμενον,
τὸν θεῖον λόγον νοοῦμεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ θελήματι
ῥοπὴν διὰ τὸ τοῖς διδασκομένοις εὐσύνοπτον
ἡγούμεθα ἐν εἴδει προστάγματος σχηματίζεσθαι.
Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν. Τίνα ἂν εἴποι- D
μεν ἡμεῖς τοῦ φωτὸς ἄξιον ἔπαινον, ὃ προλαβὸν τὴν
παρὰ τοῦ κτίσαντος μαρτυρίαν, ἔχει ὅτι καλόν; Καὶ
παρ' ἡμῖν δὲ ὁ λόγος τοῖς ὀφθαλμοῖς παραπέμπει
τὴν κρίσιν, οὕτως οὐδὲν ἔχων εἰπεῖν τοσοῦτον, ὅσον
ἡ αἴσθησις μαρτυρεῖ προλαβοῦσα. Εἰ δὲ τὸ ἐν τῷ
σώματι καλὸν ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν
συμμετρίας, καὶ τῆς ἐπιφαινομένης εὐχροίας, τὸ
εἶναι ἔχει, πῶς ἐπὶ τοῦ φωτὸς ἁπλοῦ τὴν φύσιν
ὄντος καὶ ὁμοιομεροῦς, ὁ τοῦ καλοῦ διασώζεται λό-
γος; Ἢ ὅτι τῷ φωτὶ τὸ σύμμετρον οὐκ ἐν τοῖς ἰδίοις
αὐτοῦ μέρεσιν, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς τὴν ὄψιν ἀλύπῳ
καὶ προσηνεῖ μαρτυρεῖται; Οὕτω γὰρ καὶ χρυσὸς E
καλὸς, οὐκ ἐκ τῆς τῶν μερῶν συμμετρίας, ἀλλ' ἐκ
τῆς εὐχροίας μόνης, τὸ ἐπαγωγὸν πρὸς τὴν ὄψιν
καὶ τὸ τερπνὸν κεκτημένος. Καὶ ἕσπερος ἀστέρων 20
κάλλιστος, οὐ διὰ τὸ ἀναλογοῦντα ἔχειν τὰ μέρη A
ἐξ ὧν συνέστηκεν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἄλυπόν τινα καὶ
ἡδεῖαν τὴν ἀπ' αὐτοῦ αὐγὴν ἐμπίπτειν τοῖς ὄμμα-
σιν. Ἔπειτα νῦν ἡ τοῦ Θεοῦ κρίσις περὶ τοῦ καλοῦ,

οὐ πάντως πρὸς τὸ ἐν ὄψει τερπνὸν ἀποβλέποντος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν εἰς ὕστερον ἀπ' αὐτοῦ ὠφέλειαν προορωμένου γεγένηται. Ὀφθαλμοὶ γὰρ οὔπω ἦσαν
b κριτικοὶ τοῦ ἐν φωτὶ κάλλους. Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. Τουτέστιν, ἄμικτον αὐτῶν τὴν φύσιν καὶ κατ' ἐναντίωσιν ἀντικειμένην ὁ Θεὸς κατεσκεύασε. ᶜ Πλείστῳ γὰρ τῷ μέσῳ διέστηκεν ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ B
καὶ διώρισεν.

Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. Νῦν μὲν λοιπὸν μετὰ τὴν ἡλίου γένεσιν ἡμέρα ἐστὶν, ὁ ὑπὸ ἡλίου πεφωτισμένος ἀὴρ, ἐν τῷ ὑπὲρ γῆν ἡμισφαιρίῳ λάμποντος, καὶ νὺξ σκίασμα γῆς ἀποκρυπτομένου ἡλίου γινόμενον. Τότε δὲ οὐ κατὰ κίνησιν ἡλιακὴν, ἀλλ' ἀναχεομένου τοῦ πρωτογόνου φωτὸς ἐκείνου, καὶ πάλιν συστελλομένου κατὰ τὸ ὁρισθὲν μέτρον παρὰ Θεοῦ, ἡμέρα ἐγένετο, καὶ νὺξ ἀντεπῄει.
C Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. Ἑσπέρα μὲν οὖν ἐστι κοινὸς ὅρος ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ πρωΐα ὁμοίως ἡ γειτονία νυκτὸς πρὸς ἡμέραν. Ἵνα τοίνυν τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως ἀποδῷ τῇ ἡμέρᾳ, πρότερον εἶπε τὸ πέρας τῆς ἡμέρας, εἶτα τὸ τῆς νυκτὸς, ὡς ἑπομένης τῆς νυκτὸς τῇ ἡμέρᾳ. Ἡ γὰρ πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ φωτὸς ἐν τῷ κόσμῳ κατάστασις, οὐχὶ νὺξ ἦν, ἀλλὰ σκότος· τὸ μέντοι ἀντιδιασταλὲν πρὸς τὴν ἡμέραν, τοῦτο νὺξ ὠνομάσθη· ὅπερ νεωτέρας καὶ τῆς προσ-

ηγορίας μετὰ τὴν ἡμέραν τετύχηκεν. Ἐγένετο οὖν ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ. Τὸ ἡμερονύκτιον λέγει. Καὶ οὐκέτι προσηγόρευσεν, ἡμέρα καὶ νύξ,
D ἀλλὰ τῷ ἐπικρατοῦντι τὴν πᾶσαν προσηγορίαν ἀπένειμε. Ταύτην ἂν καὶ ἐν πάσῃ τῇ Γραφῇ τὴν συνήθειαν εὕροις, ἐν τῇ τοῦ χρόνου μετρήσει ἡμέρας ἀριθμουμένας, οὐχὶ δὲ καὶ νύκτας μετὰ τῶν ἡμερῶν. Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν, ὁ ψαλμῳδός φησιν. Καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ· Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς μου μικραὶ καὶ πονηραί. Καὶ πάλιν, Πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. Ὥστε τὰ νῦν ἐν ἱστορίας εἴδει παραδοθέντα νομοθεσία ἐστὶ πρὸς τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε πρώτην, ἀλλὰ μίαν; καίτοιγε
E ἀκολουθότερον ἦν τὸν μέλλοντα ἐπάγειν δευτέραν καὶ τρίτην καὶ τετάρτην ἡμέραν, τὴν κατάρχουσαν τῶν ἐφεξῆς πρώτην προσαγορεῦσαι. Ἀλλὰ μίαν εἶπεν, ἤτοι τὸ μέτρον ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιορίζων, καὶ συνάπτων τοῦ ἡμερονυκτίου τὸν χρόνον, ὡς τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν μιᾶς ἡμέρας ἐκπληρουσῶν διάστημα, συνυπακουομένης δηλονότι τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῆς νυκτός, ὥστε κἂν ἐν ταῖς τροπαῖς τοῦ ἡλίου συμβαίνῃ τὴν ἑτέραν αὐτῶν ὑπερβάλλειν, ἀλλὰ τῷ
21 A γε ἀφωρισμένῳ χρόνῳ ἐμπεριγράφεσθαι πάντως ἀμφοτέρων τὰ διαστήματα· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, τὸ τῶν τεσσάρων καὶ εἴκοσιν ὡρῶν μέτρον, μιᾶς ἐστιν ἡμέρας διάστημα· ἤ, ἡ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις ἐν μιᾷ

ἡμέρα γίνεται· ὥστε ὁσάκις ἂν ἑσπέρα καὶ πρωῒα κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου περιφορὰν ἐπιλαμβάνη τὸν κόσμον, μὴ ἐν πλείονι χρόνῳ, ἀλλ' ἐν μιᾶς ἡμέρας διαστήματι τὴν περίοδον ἐκπληροῦσθαι. Ἢ κυριώτερος ὁ ἐν ἀποῤῥήτοις παραδιδόμενος λόγος, ὡς ἄρα ὁ τὴν τοῦ χρόνου φύσιν κατασκευάσας Θεὸς, μέτρα αὐτῷ καὶ σημεῖα τὰ τῶν ἡμερῶν ἐπέβαλε διαστήματα, καὶ ἑβδομάδι αὐτὸν ἐκμετρῶν, ἀεὶ τὴν ἑβδομάδα εἰς ἑαυτὴν ἀνακυκλοῦσθαι κελεύει, B ἐξαριθμοῦσαν τοῦ χρόνου τὴν κίνησιν. Τὴν ἑβδομάδα δὲ πάλιν ἐκπληροῦν τὴν ἡμέραν μίαν, ἑπτάκις αὐτὴν εἰς ἑαυτὴν ἀναστρέφουσαν, τοῦτο δὲ κυκλικόν ἐστι τὸ σχῆμα, ἀφ' ἑαυτοῦ ἄρχεσθαι, καὶ εἰς ἑαυτὸ καταλήγειν. Ὃ δὴ καὶ τοῦ αἰῶνος ἴδιον, εἰς ἑαυτὸν ἀναστρέφειν, καὶ μηδαμοῦ περατοῦσθαι. Διὰ τοῦτο τὴν κεφαλὴν τοῦ χρόνου οὐχὶ πρώτην ἡμέραν, ἀλλὰ μίαν ὠνόμασεν ἵνα καὶ ἐκ τῆς προσηγορίας τὸ συγγενὲς ἔχη πρὸς τὸν αἰῶνα. Τοῦ γὰρ μοναχοῦ καὶ ἀκοινωνήτου πρὸς ἕτερον ἡ τὸν χαρακτῆρα [c] δεικνύουσα, οἰκείως καὶ προσφυῶς προσηγορεύθη μία. Εἰ δὲ πολλοὺς ἡμῖν αἰῶνας παρίστησιν ἡ Γραφὴ, αἰῶνα αἰῶνος, καὶ αἰῶνας αἰώνων πολλαχοῦ λέγουσα, ἀλλ' οὖν κἀκεῖ οὐχὶ πρῶτος, οὐδὲ δεύτερος, οὐδὲ τρίτος ἡμῖν αἰὼν ἀπηρίθμηται· ὥστε μᾶλλον καταστάσεων ἡμῖν καὶ πραγμάτων ποικίλων διαφορὰς, ἀλλ' οὐχὶ περιγραφὰς καὶ πέρατα καὶ διαδοχὰς αἰώνων ἐκ τούτου δείκνυσθαι. Ἡμέρα γὰρ Κυρίου, φησὶ, μεγάλη καὶ ἐπιφανής.

Καὶ πάλιν, Ἵνα τί ὑμῖν ζητεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ
Κυρίου, Καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς; Σκότος
δὲ, δηλονότι τοῖς ἀξίοις τοῦ σκότους. Ἐπεὶ ἀνέσπε-
ρον καὶ ἀδιάδοχον καὶ ἀτελεύτητον τὴν ἡμέραν D
ἐκείνην οἶδεν ὁ λόγος, ἣν καὶ ὀγδόην ὁ ψαλμῳδὸς
προσηγόρευσε, διὰ τὸ ἔξω κεῖσθαι τοῦ ἑβδοματικοῦ
τούτου χρόνου. Ὥστε κἂν ἡμέραν εἴπῃς, κἂν αἰῶ-
να, τὴν αὐτὴν ἐρεῖς ἔννοιαν. Εἴτε οὖν ἡμέρα ἡ κα-
τάστασις ἐκείνη λέγοιτο, μία ἐστὶ καὶ οὐ πολλαί·
εἴτε αἰὼν προσαγορεύοιτο, μοναχὸς ἂν εἴη καὶ οὐ
πολλοστός. Ἵνα οὖν πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν τὴν
ἔννοιαν ἀπαγάγῃ, μίαν ὠνόμασε τοῦ αἰῶνος
τὴν εἰκόνα, τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἡμερῶν, τὴν ὁμή-
λικα τοῦ φωτὸς, τὴν ἁγίαν κυριακὴν, τὴν τῇ ἀνα-
στάσει τοῦ Κυρίου τετιμημένην. Ἐγένετο οὖν ἑσπέ-
ρα, φησὶ, καὶ ἐγένετο πρωῒ, ἡμέρα μία. Ἀλλὰ
E γὰρ καὶ οἱ περὶ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης λόγοι ὑπὸ τῆς
παρούσης ἑσπέρας καταληφθέντες, ἐνταῦθα ἡμῖν
τὸν λόγον ὁρίζουσιν. Ὁ δὲ Πατὴρ τοῦ ἀληθινοῦ φω-
τὸς, ὁ τὴν ἡμέραν κοσμήσας τῷ οὐρανίῳ φωτὶ,
ὁ τὴν νύκτα φαιδρύνας ταῖς αὐγαῖς τοῦ πυρὸς, ὁ
τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν ἀνάπαυσιν εὐτρεπίσας
τῷ νοερῷ καὶ ἀπαύστῳ φωτὶ, φωτίσειεν ὑμῶν τὰς
καρδίας ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας, καὶ ἀπρόσκο-
πον ὑμῶν διατηρήσειε τὴν ζωὴν, παρεχόμενος
ὑμῖν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατεῖν, ἵνα
ἐκλάμψητε, ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν
ἁγίων, εἰς καύχημα ἐμοὶ, εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ᾧ

ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

22 A

ΟΜΙΛΙΑ γ'.

Περὶ τοῦ στερεώματος.

Τὰ τῆς πρώτης ἡμέρας ἔργα, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς μιᾶς· μὴ γὰρ οὖν ἀφελώμεθα αὐτῆς τὸ ἀξίωμα, ὃ ἐν τῇ φύσει ἔχει, παρὰ τοῦ κτίσαντος καθ' ἑαυτὴν ἐκδοθεῖσα, οὐκ ἐν τῇ πρὸς τὰς ἄλλας συντάξει ἀριθμηθεῖσα· πλὴν ἀλλ' ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ γενόμενα
B χθὲς ἐπελθὼν ὁ λόγος καὶ διελὼν τὴν ἐξήγησιν τοῖς ἀκροωμένοις, τὴν μὲν ἑωθινὴν τροφὴν τῶν ψυχῶν, τὴν δὲ ἑσπερινὴν εὐφροσύνην ποιησάμενος, νῦν ἐπὶ τὰ τῆς δευτέρας θαύματα μεταβαίνει. Λέγω δὲ τοῦτο οὐκ ἐπὶ τὴν τοῦ ἐξηγουμένου δύναμιν ἀναφέρων, ἀλλ' ἐπὶ [c] τὴν χάριν τῶν γεγραμμένων, φυσικῶς ἔχουσαν τὸ εὐπαράδεκτον, καὶ πάσῃ καρδίᾳ προσηνές τε καὶ φίλον, τῶν τὸ ἀληθὲς τοῦ πιθανοῦ προτιμώντων· Καθὸ καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἐμφατικώτατα τὸ ἐκ τῆς ἀληθείας ἡδὺ παριστῶν, Ὡς γλυκέα, φησὶ, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου. Χθὲς τοίνυν, καθόσον ἦν δυνατὸν, τῇ περὶ τὰ λόγια τοῦ C
Θεοῦ διατριβῇ τὰς ψυχὰς ὑμῶν εὐφράναντες, πάλιν [f] ἀπηντήσαμεν σήμερον ἐν δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, τῶν

τῆς δευτέρας ἡμέρας ἔργων τὰ θαύματα κατοψόμενοι. Ἀλλὰ γὰρ οὐ λέληθέ με, ὅτι πολλοὶ τεχνῖται τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἀγαπητῶς ἐκ τῆς ἐφ' ἡμέραν ἐργασίας τὴν τροφὴν ἑαυτοῖς συμποριζοντες, περιεστήκασιν ἡμᾶς, οἳ τὸν λόγον ἡμῖν συντέμνουσιν, ἵνα μὴ ἐπὶ πολὺ τῆς ἐργασίας ἀφέλκωνται. Πρὸς οὓς τί φημι; Ὅτι τὸ δανεισθὲν τῷ Θεῷ τοῦ χρόνου μέρος οὐκ ἀφανίζεται, ἀλλὰ σὺν μεγάλῃ ἀποδίδοται παρ' αὐτοῦ τῇ προσθήκῃ. Καὶ γὰρ ὅσαι περιστάσεις ἀσχολίας ποιητικαί, ταύτας ὁ Κύριος D παραπέμψει· και σώματι τόνον, καὶ ψυχῇ προθυμίαν, καὶ συναλλαγμάτων εὐμάρειαν, καὶ τὴν εἰς πάντα τὸν βίον εὐοδίαν τοῖς τὰ πνευματικὰ προτιμότερα ποιουμένοις διδούς. Κἂν ἐν τῷ παροντι δὲ μὴ κατ' ἐλπίδας ἡμῖν ἐκβῇ τὰ σπουδαζομενα, ἀλλὰ πρός γε τὸν ἐφεξῆς αἰῶνα ἀγαθὸς θησαυρὸς ἡ διδασκαλία τοῦ Πνεύματος. Ἄνελε τοίνυν τῆς καρδίας πᾶσαν τοῦ βίου μέριμναν, καὶ ὅλον μοι σεαυτὸν ἐνταῦθα συνάγαγε. Οὐ γὰρ ὄφελός τι τῆς τοῦ σώματος παρουσίας, τῆς καρδίας σου περὶ τὸν γήϊνον θησαυρὸν πονουμένης.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος E καὶ ὕδατος. Ἤδη καὶ χθὲς ἠκούσαμεν Θεοῦ ῥημάτων, Γενηθήτω φῶς. Καὶ σήμερον, Γενηθήτω στερέωμα. Πλέον δέ τι ἔχειν δοκεῖ τὰ παρόντα, ὅτι οὐκ[1] ἀπέμεινεν ὁ λόγος ἐν ψιλῷ τῷ προστάγματι, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν καθ' ἣν ἐπιζητεῖται τοῦ στερεώ-

ματος ἡ κατασκευὴ προσδιώρισεν. Ἵνα διαχωρίζῃ,
φησίν, ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Πρῶτον μὲν 2.
οὖν ἀναλαβόντες ζητῶμεν, πῶς ὁ Θεὸς διαλέγεται. A
Ἆρα τὸν ἡμέτερον τρόπον, πρότερον μὲν ὁ ἀπὸ
τῶν πραγμάτων τύπος ἐγγίνεται τῇ νοήσει, ἔπειτα
μετὰ τὸ φαντασθῆναι, ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων τὰς
οἰκείας καὶ προσφυεῖς ἑκάστου σημασίας ἐκλεγόμενος
ἐξαγγέλλει· εἶτα τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν φωνητικῶν ὀργά-
νων παραδοὺς τὰ νοηθέντα, οὕτω διὰ τῆς τοῦ ἀέρος
τυπώσεως, κατὰ τὴν ἔναρθρον τῆς φωνῆς κίνησιν,
ἐν τῷ κρυπτῷ νόημα σαφηνίζει; Καὶ πῶς οὐ μυ-
θῶδες τῆς τοιαύτης περιόδου λέγειν τὸν Θεὸν χρή-
ζειν πρὸς τὴν τῶν νοηθέντων δήλωσιν; Ἢ εὐσε-
B βέστερον λέγειν, ὅτι τὸ θεῖον βούλημα καὶ ἡ πρώ-
τη ὁρμὴ τοῦ νοεροῦ κινήματος, τοῦτο Λόγος ἐστὶ
τοῦ Θεοῦ. Σχηματίζει δὲ αὐτὸν διεξοδικῶς ἡ Γραφή,
ἵνα δείξῃ ὅτι οὐχὶ γενέσθαι μόνον ἐβουλήθη τὴν κτί-
σιν, ἀλλὰ καὶ διά τινος συνεργοῦ παραχθῆναι
ταύτην εἰς γέννησιν. Ἐδύνατο γὰρ, ὡς ἐξ ἀρχῆς
εἶπε, περὶ πάντων ἐπεξελθεῖν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν
ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· εἶτα, Ἐποίησε
φῶς· εἶτα, Ἐποίησε τὸ στερέωμα· νῦν δὲ τὸν Θεὸν
προστάττοντα καὶ διαλεγόμενον εἰσάγουσα, τὸν ᾧ
προστάσσει καὶ ᾧ διαλέγεται κατὰ τὸ σιωπώμενον
C ὑποφαίνει, οὐ βασκαίνουσα ἡμῖν τῆς γνώσεως, ἀλλ'
ἐκκαίουσα ἡμᾶς πρὸς τὸν πόθον, δι' ὧν ἴχνη τινὰ
καὶ ἐμφάσεις ὑποβάλλει τοῦ ἀποῤῥήτου. Τὸ γὰρ
πόνῳ κτηθὲν, περιχαρῶς ὑπεδέχθη καὶ φιλοπόνως

διεφυλάχθη· ὧν μέντοι πρόχειρος ὁ πορισμός, τούτων ἡ κτῆσις εὐκαταφρόνητος. Διὰ τοῦτο ἐδάφει τινὶ καὶ τάξει ἡμᾶς εἰς τὴν περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἔννοιαν προσβιβάζει. Καίτοιγε τοῦ ἐν φωνῇ λόγου οὐδὲ οὕτως ἦν χρεία τῇ ἀσωμάτῳ φύσει, αὐτῶν τῶν νοηθέντων μεταδίδοσθαι δυναμένων τῷ συνεργοῦντι. Ὥστε τίς χρεία λόγου τοῖς δυναμένοις ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοήματος κοινωνεῖν ἀλλήλοις τῶν βουλευμάτων;
D Φωνὴ μὲν γὰρ δι᾽ ἀκοήν, καὶ ἀκοὴ φωνῆς ἕνεκεν. Ὅπου δὲ οὐκ ἀήρ, οὐχὶ γλῶσσα, οὐχὶ οὖς, οὐ πόρος σκολιὸς ἐπὶ τὴν ἐν τῇ κεφαλῇ συναίσθησιν ἀναφέρων τοὺς ψόφους, ἐκεῖ οὐδὲ ῥημάτων χρεία, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, τῶν ἐν καρδίᾳ νοημάτων τοῦ θελήματος ἡ μετάδοσις. Ὅπερ οὖν ἔφην, ὥστε διαναστῆναι τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ προσώπου πρὸς ὃν οἱ λόγοι, σοφῶς καὶ ἐντέχνως τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς διαλέκτου παρείληπται.

E Δεύτερόν ἐστιν ἐξετάσαι, εἰ ἕτερον παρὰ τὸν ἐν ἀρχῇ πεποιημένον οὐρανὸν τὸ στερέωμα τοῦτο, ὃ καὶ αὐτὸ ἐπεκλήθη οὐρανός, καὶ εἰ ὅλως οὐρανοὶ δύο· ὅπερ οἱ τὰ περὶ οὐρανοῦ φιλοσοφήσαντες ἕλοιντ᾽ ἂν μᾶλλον τὰς γλώσσας προέσθαι, ἢ ὡς ἀληθὲς παραδέξασθαι. Ἕνα γὰρ ὑποτίθενται οὐρανόν, καὶ οὐκ ἔχειν αὐτῷ φύσιν, δεύτερον, ἢ τρίτον, ἢ πολλοστὸν προσγενέσθαι, πάσης τῆς οὐσίας τοῦ οὐρανίου σώματος εἰς τὴν τοῦ ἑνὸς σύστασιν ἀπαναλωθείσης, ὡς οἴονται. Ἓν γάρ[a] φασι τὸ κυκλοφορικὸν σῶμα, καὶ

τοῦτο πεπερασμένον· ὅπερ εἰ συναπήρτισται τῷ
πρώτῳ οὐρανῷ, μηδὲν ὑπολείπεσθαι πρὸς δευτέρου 74
ἢ τρίτου γένεσιν. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ ὕλην ἀγέννητον A
ἐπεισάγοντες τῷ δημιουργῷ φαντάζονται, ἐκ τῆς
πρώτης μυθοποιίας πρὸς τὸ ἀκόλουθον ψεῦδος ὑπο-
φερόμενοι· ἡμεῖς δὲ ἀξιοῦμεν τοὺς τῶν Ἑλλήνων
σοφούς, μὴ πρότερον ἡμᾶς καταγλευάζειν πρὶν τὰ
πρὸς ἀλλήλους διάθωνται. Εἰσὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς οἱ
ἀπείρους οὐρανοὺς καὶ κόσμους εἶναί φασιν, ὧν
ὅταν ἀπελέγξωσιν τὸ ἀπίθανον οἱ ἐμβριθεστέραις
ταῖς ἀποδείξεσι χρώμενοι, καὶ ταῖς γεωμετρικαῖς
ἀνάγκαις συστήσωσι μὴ ἔχειν φύσιν ἄλλον οὐρανὸν
γενέσθαι παρὰ τὸν ἕνα, τότε καὶ μᾶλλον καταγε- B
λασόμεθα τῆς γραμμικῆς καὶ ἐντέχνου αὐτῶν φλυα-
ρίας, εἴπερ ὁρῶντες πομφόλυγας διὰ τῆς ὁμοίας
αἰτίας γινομένας μίαν τε καὶ πολλάς, εἶτα ἀμφιβάλ-
λουσι περὶ οὐρανῶν πλειόνων, εἰ ἐξαρκεῖ αὐτοὺς ἡ
δημιουργικὴ δύναμις παραγαγεῖν εἰς τὸ εἶναι. Ὧν
τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ μέγεθος οὐδὲν ἡγούμεθα διαφέρειν
τῆς κοίλης νοτίδος τῆς ὑπερφυσωμένης ἐν τοῖς
κρουνοῖς, ὅταν πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς τοῦ Θεοῦ
δυνάμεως ἀποβλέψωμεν. Ὥστε καταγέλαστος αὐ-
τοῖς ὁ τοῦ ἀδυνάτου λογος. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον ἀπέχο-
μεν τῷ δευτέρῳ ἀπιστεῖν, ὥστε καὶ τὸν τρίτον ἐπιζη-
τοῦμεν, οὗ τῆς θέας ὁ μακάριος Παῦλος ἠξιώθη. C
Ὁ δὲ ψαλμὸς ὀνομάζων οὐρανοὺς οὐρανῶν, καὶ
πλειόνων ἡμῖν ἔννοιαν ἐνεποίησε. Οὐ δήπου δὲ ταῦτα
παραδοξότερα τῶν ἑπτὰ κύκλων, καθ' ὧν οἱ ἑπτὰ

ἀστέρες σχεδὸν παρὰ πάντων συμφώνως ὁμολογοῦνται φέρεσθαι, οὓς καὶ ἐνηρμόσθαι φασὶν ἑτέρῳ τὸν ἕτερον, κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν κάδων τῶν εἰς ἀλλήλους ἐμβεβηκότων. Τούτους δὲ τὴν ἐναντίαν τῷ παντὶ φερομένους, περισχιζομένου τοῦ αἰθέρος αὐτοῖς, εὐηχόν τινα καὶ ἐναρμόνιον ἀποδιδόναι φθόγγον, ὥστε πᾶσαν τὴν ἐν μελῳδίαις ἡδονὴν ὑπερ-
D βάλλειν. Εἶτα ἐπειδὰν τὴν διὰ τῆς αἰσθήσεως πίστιν οἱ ταῦτα λέγοντες ἀπαιτῶνται, τί φασιν; Ὅτι διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς συνήθειαν πρὸς τὸν ψόφον ἐκ πρώτης γενέσεως συνεθισθέντες αὐτῷ, ἐκ πολλῆς τῆς περὶ τὸ ἀκούειν μελέτης τὴν αἴσθησιν ἀφηρήμεθα· ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς χαλκείοις συνεχῶς τὰ ὦτα καταχρουόμενοι. Ὧν τὸ σεσοφισμένον καὶ σαθρὸν διελέγχειν, οὕτως ἐναργῶς ἐκ πρώτης ἀκοῆς πᾶσι καταφαινόμενον, οὐκ ἔστιν ἀνδρὸς οὔτε χρόνου εἰδότος φείδεσθαι, οὔτε τῆς συνέσεως τῶν ἀκουόντων στοχαζομένου. Ἀλλὰ τὰ τῶν ἔξωθεν τοῖς ἔξω καταλιπόντες ἡμεῖς ἐπὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὑποστρέφο-
E μεν λόγον. Εἴρηται μὲν οὖν τισι τῶν πρὸ ἡμῶν, μὴ δευτέρου οὐρανοῦ γένεσιν εἶναι ταύτην, ἀλλ᾽ ἐπεξήγησιν τοῦ προτέρου, διὰ τὸ ἐκεῖ μὲν ἐν κεφαλαίῳ παραδεδόσθαι οὐρανοῦ καὶ γῆς ποίησιν, ἐνταῦθα δὲ ἐπεξεργαστικώτερον τὸν τρόπον καθ᾽ ὃν ἕκαστον γέγονε τὴν Γραφὴν ἡμῖν παραδιδόναι. Ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι ἐπειδὴ καὶ ὄνομα ἕτερον καὶ χρεία ἰδιάζουσα τοῦ δευτέρου οὐρανοῦ παραδέδοται, ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν ἐν ἀρχῇ πεποιημένον οὗτος,

στερεωτέρας φύσεως, καὶ χρείαν ἐξαίρετον τῷ παντὶ παρεχόμενος.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ
25 A τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος. Καὶ πρό γε τοῦ ἅψασθαι τῆς διανοίας τῶν γεγραμμένων, πειραθῶμεν τὸ παρὰ τῶν ἄλλων ἀντεπαγόμενον διαλῦσαι. Ἐρωτῶσι γὰρ ἡμᾶς, εἰ σφαιρικὸν μὲν τὸ σῶμα τοῦ στερεώματος, ὡς ἡ ὄψις δηλοῖ, ῥυτὸν δὲ τὸ ὕδωρ καὶ περιολισθαῖνον τοῖς ὑψηλοῖς, πῶς ἂν ἐδυνήθη ἐπὶ τῆς κυρτῆς περιφερείας τοῦ στερεώματος ἱδρυνθῆναι; Τί δὴ
B πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; Ὅτι μάλιστα μὲν οὐκ εἴ τι πρὸς ἡμᾶς κυκλοτερὲς ὁρᾶται κατὰ τὴν ἔνδον κοιλότητα, τοῦτο ἀνάγκη καὶ τὴν ἔξωθεν ἐπιφάνειαν σφαιρικῶς ἀπηρτίσθαι, καὶ ὅλον ἀκριβῶς ἔντορνον εἶναι καὶ λείως περιηγμένον· ὅπου γε ὁρῶμεν τῶν τε λουτρῶν τοὺς λιθίνους ὀρόφους, καὶ τὰς τῶν ἀντροειδῶν οἰκοδομημάτων κατασκευάς, ἃ κατὰ τὴν ἔνδον ὄψιν εἰς ἡμικύκλιον σχῆμα περιηγμένα, ἐν τοῖς ἄνω τοῦ τέγους ὁμαλὴν ἔχει πολλάκις τὴν ἐπιφάνειαν. Ὥστε τούτου γε ἕνεκα μήτε αὐτοὶ ἐχέτωσαν πράγματα, μήτε ἡμῖν παρεχέτωσαν, ὡς οὐ δυναμένοις το ὕδωρ κατασχεῖν ἐν τοῖς ἄνω. Ἑξῆς C δ' ἂν εἴη λέγειν, τίς ἡ φύσις τοῦ στερεώματος, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν μεσιτεύειν ἐτάχθη τῷ ὕδατι. Τὸ

τοῦ στερεώματος ὄνομα σύνηθες τῇ Γραφῇ ἐπὶ τῶν κατ' ἰσχὺν ὑπερβαλλόντων τάσσειν· ὡς ὅταν λέγῃ, Κύριος στερέωμά μου, καὶ καταφυγή μου· καὶ, Ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς· καὶ τὸ, Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι δυνάμεως αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν στερεὸν λέγουσι σῶμα τὸ οἷον ναστὸν καὶ πλῆρες, ὃ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ μαθηματικοῦ λέγεται. Ἔστι δὲ τὸ μὲν μαθηματικὸν τὸ ἐν μόναις ταῖς διαστάσεσι τὸ εἶναι ἔχον, ἐν τῷ πλάτει, [f] λέγω, καὶ τῷ D
βάθει, καὶ τῷ ὕψει· τὸ δὲ στερεὸν ὃ πρὸς τοῖς διαστήμασι καὶ τὴν ἀντιτυπίαν ἔχει. Τῇ δὲ Γραφῇ σύνηθες, τὸ κραταιὸν καὶ ἀνένδοτον, στερέωμα λέγειν, ὡς καὶ ἐπὶ ἀέρος πολλάκις καταπυκνωθέντος τῇ φωνῇ ταύτῃ κεχρῆσθαι· ὡς ὅταν λέγῃ· Ὁ στερεῶν βροντήν. Τὴν γὰρ στεῤῥότητα καὶ ἀντιτυπίαν τοῦ πνεύματος τοῦ ἐναπολαμβανομένου ταῖς κοιλότησι τῶν [g] νεφῶν, καὶ διὰ τὸ βιαίως ἐκρήγνυσθαι τοὺς κατὰ τὰς βροντὰς ἀποτελοῦντος ψόφους, στερέωσιν βροντῆς ἡ Γραφὴ προσηγόρευσεν. Καὶ νῦν τοινυν ἡγούμεθα ἐπί τινος στεῤῥᾶς φύσεως, στέγειν τοῦ ὕδατος τὸ ὀλισθηρὸν καὶ [h] εὐδιάλυτον ἐξαρκούσης, E
τὴν φωνὴν ταύτην τετάχθαι. Καὶ οὐ δήπου, ἐπειδὴ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχὴν ἐκ τοῦ ὕδατος δοκεῖ τὴν
26 A γένεσιν ἐσχηκέναι, ἢ ὕδατι πεπηγότι ἐμφερὲς εἶναι προσήκει νομίζειν, ἤ τινι τοιαύτῃ ὕλῃ ἐκ τῆς τοῦ ὑγροῦ διηθήσεως τὴν ἀρχὴν λαμβανούσῃ, ὁποία ἐστὶν ἥ τε τοῦ κρυστάλλου λίθου, ὃν δι' ὑπερβάλλουσαν τοῦ ὕδατος πῆξιν μεταποιεῖσθαί φασιν, ἢ

ἡ τοῦ σπέκλου φύσις ἐν μετάλλοις συνισταμένη. Λίθος δέ ἐστι διαυγὴς, ἰδιάζουσαν καὶ καθαρωτάτην τὴν διαφάνειαν κεκτημένος, ὃς ἐὰν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φυσιν ἀκριβὴς εὑρεθῇ, μήτε κατεδηδεσμένος σηπεδόνι τινὶ, μήτε τὸ βάθος ὑπεῤῥηγμένος ταῖς διαφύσεσι, μικροῦ τῷ ἀέρι τὴν διαύγειαν ἔοικεν. Οὐδενὶ οὖν τούτων εἰκάζομεν τὸ στερέωμα. Παι-
B δικῆς γὰρ τῷ ὄντι καὶ ἁπλῆς διανοίας, τοιαύτας ἔχειν περὶ τῶν [b] οὐρανίων τὰς ὑπολήψεις. Οὐ μὴν, οὐδὲ εἰ πάντα ἐν ἅπασίν ἐστι, πῦρ μὲν ἐν γῇ, ἀὴρ δὲ ἐν ὕδατι, καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως ἐν ἑτέρῳ τὸ ἕτερον· καὶ μηδὲν τῶν αἰσθήσει ὑποπιπτόντων στοιχείων εἰλικρινές ἐστι καὶ ἀμιγὲς, ἢ τῆς πρὸς τὸ μέσον, ἢ τῆς πρὸς τὸ ἀντικείμενον κοινωνίας· τούτου ἕνεκεν καταδεχόμεθα, τὸ στερέωμα ἢ ἐξ ἑνὸς τῶν ἁπλῶν, ἢ τὸ ἀπὸ τούτων μίγμα φῆσαι ὑπάρχειν, δεδιδαγμένοι παρὰ τῆς Γραφῆς, μηδὲν ἐπιτρέπειν
C ἡμῶν τῷ νῷ πέρα τῶν συγκεχωρημένων φαντασιοῦσθαι. Μὴ παραδράμῃ δὲ ἡμᾶς μηδὲ ἐκεῖνο ἀπαρασήμαντον, ὅτι μετὰ τὸ προσταξαι τὸν Θεὸν, Γενηθήτω στερέωμα, οὐκ εἴρηται ἁπλῶς, καὶ ἐγένετο στερέωμα· ἀλλὰ, Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα· καὶ πάλιν, Διεχώρισεν ὁ Θεός. Οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε. Καὶ τίς κωφὸς, ἀλλ' ἢ ὁ μὴ ἀκούων οὕτω μεγαλοφώνως ἐμβοῶντος τοῦ Πνεύματος; Καὶ τίς τυφλός; Ὁ μὴ ἐνορῶν ταῖς οὕτως ἐναργέσι περὶ τοῦ Μονογενοῦς

ἀποδείξεσι. Γενηθήτω στερέωμα. Αὕτη ἡ φωνὴ τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα. Αὕτη τῆς ποιητικῆς καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως μαρτυρία. D

Ἀλλ' ἐπὶ τὰ συνεχῆ τῆς ἐξηγήσεως τὸν λόγον ἐπαναγάγωμεν. Ἔστω διαχωρίζον, φησίν, ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Ἄπειρος[e] μὲν ἦν, ὡς ἔοικε, τῶν ὑδάτων ἡ χύσις, πανταχόθεν ἐπικυμαινόντων τῇ γῇ καὶ ἀπαιωρουμένων αὐτῆς· ὡς καὶ τὴν πρὸς τὰ ἄλλα στοιχεῖα δοκεῖν ἀναλογίαν ἐκβαίνειν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς κατόπιν [f] ἐλέγετο ἄβυσσος πανταχόθεν περιβεβλῆσθαι τῇ γῇ. Τὴν δὲ αἰτίαν τοῦ πλήθους ἐν τοῖς ἑξῆς ἀποδώσομεν. Πάντως δὲ οὐδεὶς ὑμῶν οὐδὲ τῶν πάνυ κατησκημένων τὸν E νοῦν, καὶ περὶ τὴν φθειρομένην ταύτην καὶ ῥέουσαν φύσιν ὀξυωπούντων, ἐπισκήψει τῇ [h] δόξῃ, ὡς ἀδύνατα ἢ πλασματώδη ὑποτιθεμένων κατὰ τὸν λόγον· οὐδὲ ἀπαιτήσει ἡμᾶς εὐθύνας, ἐπὶ τίνος ἡ τῶν ὑδάτων[i] ἥδραστο φύσις. [j]Ὡ γὰρ λόγῳ τὴν γῆν βαρυτέραν οὖσαν τοῦ ὕδατος ἀπαιωροῦσι τοῦ μέσου 27 A τῶν ἐσχάτων ἀπάγοντες, τῷ αὐτῷ δήπου πάντως καὶ τὸ μυρίον ὕδωρ ἐκεῖνο, διά τε τὴν κατὰ φύσιν ἐπὶ τὸ κάτω φορὰν, καὶ διὰ τὴν πανταχόθεν ἰσορροπίαν, περὶ τὴν γῆν ἀτρεμεῖν συγχωρήσουσιν. Οὐκοῦν ἄπλετος ἡ τοῦ ὕδατος φύσις τῇ γῇ[k] περιεκέχυτο, οὐχὶ συμμέτρως ἔχουσα πρὸς αὐτὴν, ἀλλ' εἰς τὸ πολλαπλάσιον ὑπερβάλλουσα, οὕτως ἐξ ἀρχῆς τοῦ μεγάλου τεχνίτου προβλεψαμένου τὸ μέλλον, καὶ διὰ

τὴν ἐφεξῆς χρείαν τὰ πρῶτα διαθεμένου. Τίς οὖν χρεία τοῦ ἀμύθητον ὅσον ὑπερβάλλειν τὸ ὕδωρ, Ἐπειδὴ ἀναγκαία τῷ παντὶ τοῦ πυρὸς ἡ οὐσία, οὐ B μόνον πρὸς τὴν τῶν περιγείων οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ παντός. Κολοβὸν γὰρ ἂν ἦν τὸ ὅλον ἑνὶ τῷ μεγίστῳ καὶ [b] καιριωτάτῳ παντων ἐλλεῖπον. Ἀντικείμενα δὲ ταῦτα ἀλλήλοις, καὶ φθαρτικὸν ἕτερον τοῦ ἑτέρου· πῦρ μὲν τοῦ ὕδατος, ὅταν ἐπικρατῇ δυνάμει· ὕδωρ δὲ πυρὸς, ὅταν ὑπερβάλλῃ τῷ πλήθει. Ἔδει δὲ μήτε στάσιν εἶναι πρὸς ἄλληλα, μήτε ἐν τῇ παντελεῖ τοῦ ἑτέρου ἐκλείψει ἀφορμὴν παρασχεθῆναι τῷ παντὶ προς διάλυσιν. Τοσαύτην [c] τοῦ ὑγροῦ τὴν φύσιν οἰκονομῶν τὸ πᾶν προαπέθετο,
C ὥστε μέχρι τῶν τεταγμένων ὅρων τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως κατὰ μικρὸν τῇ δυνάμει τοῦ πυρὸς ἐξαναλισκόμενον ἀντισχεῖν. Ὁ τοίνυν ἅπαντα σταθμῷ καὶ μέτρῳ διαταξάμενος (ἀριθμηταὶ γὰρ αὐτῷ, κατὰ τὸν Ἰὼβ, καὶ σταγόνες εἰσὶν ὑετοῦ) ᾔδει πόσον τῷ κόσμῳ χρόνον ἀφώρισεν εἰς διαμονὴν, καὶ πόσην χρὴ τῷ πυρὶ προαποθέσθαι δαπάνην. Οὗτος ὁ λόγος τῆς τοῦ ὕδατος περιουσίας κατὰ τὴν κτίσιν Ἀλλὰ μὴν τό γε τοῦ πυρὸς ἀναγκαῖον τῷ κόσμῳ, οὐδεὶς οὕτως ἔξω τοῦ βίου παντάπασιν, ὥστε τῆς
D ἐκ τοῦ λόγου διδασκαλίας προσδεῖσθαι· οὐ μόνον ὅτι αἱ συνεκτικαὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν τέχναι τῆς ἐμπύρου ἐργασίας ἐπιδέονται πᾶσαι, ὑφαντικὴ, λέγω, καὶ σκυτοτομικὴ, καὶ οἰκοδομικὴ, καὶ γεωργία, ἀλλ' ὅτι οὔτε δένδρων βλάστησις, οὐ καρπῶν πέψις, οὐ

ζώων ἐγγείων ἡ τῶν ἐνύδρων γένεσις, οὐχ αἱ τούτων τροφαὶ ἢ ἐξ ἀρχῆς ἂν συνέστησαν, ἢ πρὸς χρόνον διήρκεσαν, τοῦ θερμοῦ μὴ παρόντος. Οὐκοῦν ἀναγκαία μὲν τοῦ θερμοῦ ἡ κτίσις διὰ τὴν τῶν γιγνομένων σύστασίν τε καὶ διαμονήν· ἀναγκαία δὲ τοῦ ὑγροῦ ἡ δαψίλεια διὰ τὸ ἄπαυστον εἶναι καὶ ἀπαραίτητον τοῦ πυρὸς τὴν δαπάνην.

Ε Περίβλεψαι πᾶσαν τὴν κτίσιν, καὶ ὄψει τοῦ θερμοῦ τὴν δύναμιν τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ πᾶσιν ἐνδυναστεύουσαν. Διὰ τοῦτο πολὺ τὸ ὕδωρ ὑπὲρ γῆς κεχυμένον, καὶ ὑπερέκεινα τῶν ὁρωμένων ἀπενεχθέν, καὶ προσέτι παντὶ τῷ βάθει τῆς γῆς ἐνεσπαρμένον. Ὅθεν πηγῶν ἀφθονίαι, καὶ φρεάτων σύῤῥοιαι, καὶ ποταμῶν ῥεύματα, χειμάῤῥων τε καὶ ἀενναίων, ὑπὲρ τοῦ ἐν πολλοῖς καὶ ποικίλοις ταμείοις διατηρεῖσθαι τὴν ὑγρασίαν. Ἐκ μέν γε τῆς ἕω, ἀπὸ μὲν χειμερινῶν τροπῶν ὁ Ἰνδὸς ῥεῖ ποταμὸς ῥεῦμα πάντων ποταμίων ὑδάτων πλεῖστον, ὡς οἱ τὰς περιόδους τῆς γῆς ἀναγράφοντες ἱστορήκασιν· ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τῆς ἀνατολῆς ὅ τε Βάκτρος, καὶ ὁ Χοάσπης, καὶ ὁ Ἀράξης, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Τάναϊς ἀποσχιζόμενος εἰς τὴν Μαιῶτιν ἔξεισι λίμνην. Καὶ πρὸς τούτοις ὁ Φάσις τῶν Καυκασίων ὀρῶν ἀποῤῥέων, καὶ μυρίοι ἕτεροι ἀπὸ τῶν ἀρκτῴων τόπων ἐπὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον φέρονται. Ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῶν θερινῶν ὑπὸ τὸ Πυρηναῖον ὄρος Ταρτησσός τε καὶ Ἴστρος· ὧν ὁ μὲν ἐπὶ τὴν ἔξω Στηλῶν ἀφίεται θάλασσαν· ὁ δὲ Ἴστρος διὰ τῆς Εὐ-

ρώπης ῥέων, ἐπὶ τὸν Πόντον ἐκδίδωσι. Καὶ τί δεῖ τοὺς ἄλλους ἀπαριθμεῖσθαι οὓς αἱ Ῥιπαὶ γεννῶσι, τὰ ὑπὲρ τῆς ἐνδοτάτω Σκυθίας ὄρη; Ὧν ἐστι καὶ ὁ Ῥοδανὸς μετὰ μυρίων ἄλλων ποταμῶν, καὶ αὐτῶν ναυσιπόρων, οἳ τοὺς ἑσπερίους Γαλάτας καὶ Κελτούς, καὶ τοὺς προσεχεῖς αὐτοῖς βαρβάρους παραμειψάμενοι, ἐπὶ τὸ ἑσπέριον πάντες εἰσχέονται πέ- B
λαγος. [c] Ἄλλοι ἐκ τῆς μεσημβρίας ἄνωθεν διὰ τῆς Αἰθιοπίας, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔρχονται θάλασσαν· οἱ δὲ [d] ἐπὶ τὴν ἔξω τῆς πλεομένης ἀποκενοῦνται· ὅ τε Αἰγὼν καὶ ὁ Νύσης καὶ ὁ καλούμενος Χρεμέτης, καὶ πρός γε ἔτι ὁ Νεῖλος, ὃς οὐδὲ ποταμοῖς τὴν φύσιν ἔοικεν, ὅταν ἴσα θαλάσσῃ πελαγίζῃ τὴν Αἴγυπτον. Οὕτως ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης τόπος ὕδατι περιείληπται, πελάγεσί τε ἀπλέτοις ἐνδεδεμένος καὶ μυρίοις ποταμοῖς ἀεννάοις κατάρρυτος, διὰ τὴν ἄρρητον σοφίαν τοῦ τὴν C
ἀντίπαλον τῷ πυρὶ φύσιν δυσεξανάλωτον εἶναι οἰκονομήσαντος. Ἔσται μέντοι ὅτε καὶ πάντα καταφρυγήσεται τῷ πυρί, ὥς φησιν Ἡσαΐας ἐν οἷς πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν διαλέγεται· Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ πάντας τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ. Ὥστε ἀποῤῥίψας τὴν μωρανθεῖσαν σοφίαν, κατάδεξαι μεθ' ἡμῶν τὸ διδασκάλιον τῆς ἀληθείας, ἰδιωτικὸν μὲν τῷ λόγῳ, ἀδιάπτωτον δὲ κατὰ τὴν γνῶσιν.

Διὰ τοῦτο Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. Εἴρηται τί τὸ σημαινόμενον παρὰ τῇ

D Γραφῇ τὸ τοῦ στερεώματος ὄνομα. Ὅτι οὐχὶ τὴν ἀντίτυπον καὶ στερέμνιον φύσιν, τὴν ἔχουσαν βάρος καὶ ἀντέρεισιν, οὐ ταύτην λέγει στερέωμα. Ἢ οὕτω ἂν κυριώτερον ἡ γῆ τῆς τοιαύτης κλήσεως ἠξιώθη. Ἀλλὰ διὰ τὴν φύσιν τῶν ὑπερκειμένων λεπτὴν οὖσαν καὶ ἀραιὰν καὶ οὐδεμιᾷ αἰσθήσει καταληπτήν, στερέωμα τοῦτο ὠνόμασε, συγκρίσει τῶν λεπτοτάτων καὶ τῇ αἰσθήσει ἀκαταλήπτων. Καὶ νόει μοι τόπον τινὰ διακριτικὸν τοῦ ὑγροῦ· τὸ μὲν λεπτὸν καὶ διηθούμενον ἐπὶ τὰ ἄνω διιέντα, τὸ δὲ παχύτατον καὶ γεῶδες ἐναφιέντα τοῖς κάτω, ἵν' ἐξ
E ἀρχῆς μέχρι τέλους ἡ αὐτὴ εὐκρασία συντηρηθῇ, κατὰ μέρος τῆς ὑφαιρέσεως τῶν ὑγρῶν γινομένης.
20 A Σὺ δὲ τῷ μὲν πλήθει τοῦ ὕδατος ἀπιστεῖς, πρὸς δὲ τοῦ θερμοῦ τὸ πλῆθος οὐκ ἀποβλέπεις· ὃ κἂν ὀλίγον ᾖ τῷ μεγέθει, πολλῆς ἐστι διὰ τὴν δύναμιν ἀναλωτικὸν ὑγρασίας. Ἐφέλκεται μὲν γὰρ τὸ παρακείμενον ὑγρόν, ὡς δηλοῖ ἡ σικύα· δαπανητικὸν δέ ἐστι τοῦ ἑλκυσθέντος κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ λυχναίου πυρός, ὃ διὰ τῆς θρυαλλίδος τὴν παρακειμένην τροφὴν ἐπισπασάμενον, ταχέως διὰ τῆς μεταβολῆς ἀπηθάλωσε. Τὸν δὲ αἰθέρα τίς ἀμφιβάλλει μὴ οὐχὶ πυρώδη εἶναι καὶ διακαῆ; ὃς εἰ μὴ τῷ ἀναγκαίῳ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν ὅρῳ κατείχετο, τί ἂν ἐκώλυσεν αὐτὸν πάντα φλογίζοντα καὶ
B καταπιμπρῶντα τὰ συνεχῆ, πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἐξαναλῶσαι νοτίδα; Διὰ ταῦτα ὕδωρ ἀέριον, νεφουμένου τοῦ ἄνω τόπου ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τῶν

ἀτμῶν, οὓς ποταμοί, καὶ κρῆναι, καὶ τενάγη, καὶ λίμναι, καὶ πελάγη πάντα προΐενται, ὡς ἂν μὴ πάντα πυρακτῶν ὁ αἰθὴρ ἐπιλάβοι· ὅπου γε καὶ τὸν ἥλιον τοῦτον ὁρῶμεν, ὥρᾳ θέρους διάβροχον πολλάκις καὶ τεναγώδη χώραν ἐν βραχυτάτῃ χρόνου ῥοπῇ ἄνικμον παντελῶς καὶ ξηρὰν καταλιμπάνοντα. Ποῦ τοίνυν ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ; Δεικνύτωσαν ἡμῖν οἱ τὰ πάντα δεινοί. Ἆρ' οὐχὶ παντὶ δῆλον, ὅτι τῇ θερ-
C μότητι τοῦ ἡλίου διατμηθὲν ἀνηλώθη; Καίτοιγε οὐδὲ θερμὸν εἶναι τὸν ἥλιον ἐκεῖνοι λέγουσι· τοσοῦτον αὐτοῖς τοῦ λέγειν περίεστι. Καὶ σκοπεῖτε ποταπῇ ἀποδείξει ἐπερειδόμενοι πρὸς τὴν[a] ἐνάργειαν ἀντιβαίνουσιν. Ἐπειδὴ λευκός ἐστι, φασὶ, τὴν χροίαν, ἀλλ' οὐχὶ ὑπέρυθρος, οὐδὲ ξανθὸς, τούτου ἕνεκεν οὐδὲ πυρώδης τὴν φύσιν· ἀλλὰ καὶ τούτου φασὶ τὸ θερμὸν ἐκ τῆς ταχείας εἶναι περιστροφῆς. Τί ἐντεῦθεν ἑαυτοῖς διοικούμενοι; Ὡς μηδὲν δοξαι τῶν ὑγρῶν ἀπαναλίσκειν τὸν ἥλιον. Ἐγὼ δὲ κἂν μὴ ἀληθὲς ᾖ τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ὡς συγκατασκευάζον ἐμοὶ τὸν λόγον οὐκ ἀπωθοῦμαι. Ἐλέγετο γὰρ, διὰ D
τὴν ἐκ τοῦ θερμοῦ δαπάνην ἀναγκαῖον εἶναι τῶν ὑδάτων τὸ πλῆθος. Διαφέρει δὲ οὐδὲν, ἐκ φύσεως εἶναι θερμὸν, ἢ ἐκ πάθους ἔχειν τὴν πύρωσιν πρός γε τὸ τὰ αὐτὰ συμπτώματα περὶ τὰς αὐτὰς ὕλας ἀπογεννᾷν. Ἐάν τε γὰρ τριβόμενα ξύλα πρὸς ἄλληλα πῦρ καὶ φλόγα ἀνάψῃ, ἐάν τε ἐκ φλογὸς ἀναπτομένης κατακαυθῇ, ἴσον ἐστὶ καὶ παραπλήσιον ἐξ ἀμφοτέρων τὸ τέλος. Καίτοιγε ὁρῶμεν τὴν μεγάλην τοῦ τὰ

πάντα κυβερνῶντος σοφίαν, μετατιθεῖσαν τὸν ἥλιον ἐξ ἑτέρων εἰς ἕτερα, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ προσδιατρίβων, τῇ πλεονεξίᾳ τοῦ θερμοῦ λυμήνηται E τὴν διακόσμησιν· ἀλλὰ νῦν μὲν αὐτον ἐπὶ το νότιον μέρος κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς [c] ἀπάγοντα, νῦν δὲ ἐπὶ τὰ ἰσημερινὰ σημεῖα μετατιθέντα, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὰ προσάρκτια ὑπὸ τὰς θερινὰς τροπὰς ἐπανάγοντα, ὥστε τῇ κατὰ μικρὸν αὐτοῦ μεταβάσει τῷ περὶ γῆν τόπῳ τὴν εὐκρασίαν φυλάσσεσθαι. Σκοπείτωσαν δὲ εἰ μὴ αὐτοὶ ἑαυτοῖς περιπίπτουσιν, οἵ γε τὴν θάλασσαν λέγουσι μήτε πλημμυρεῖν τοῖς 30 ποταμοῖς ἐκ τῆς τοῦ ἡλίου δαπάνης, καὶ προσέτι A ἁλμυρὰν καὶ πικρὰν ἀπολείπεσθαι, τοῦ λεπτοῦ καὶ ποτίμου ὑπὸ τῆς θέρμης ἀναλωθέντος· ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ ἡλίου μάλιστα γίνεται διακρίσεως, τὸ μὲν κοῦφον ἀπάγοντος, τὸ δὲ παχὺ καὶ γεῶδες οἷόν τινα ἰλὺν καὶ ὑποστάθμην ἐναφιέντος· ἐξ οὗ τὸ πικρὸν καὶ ἁλμυρὸν καὶ ξηραντικὸν τῇ θαλάσσῃ προσεῖναι. Οἱ δὴ ταῦτα περὶ θαλάσσης λέγοντες, πάλιν μεταβαλλόμενοι, μηδεμιαν τοῦ ὑγροῦ γίνεσθαι μείωσιν ἐκ τοῦ ἡλίου φασί.

Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανόν· ὡς κυρίως μὲν ἑτέρῳ τῆς προσηγορίας ἐφαρμοζούσης, B καθ ὁμοίωσιν δὲ καὶ τούτου μεταλαμβάνοντος τῆς [e] κλήσεως. Τετηρήκαμεν δὲ πολλαχοῦ τὸν ὁρώμενον τόπον οὐρανὸν λεγόμενον (διὰ τὸ ναστὸν καὶ συνεχὲς τοῦ ἀέρος ἐναργῶς ἡμῶν ταῖς ὄψεσιν ὑποπίπ-

τοντος, καὶ παρὰ τὸ ὁρᾶσθαι τῆς τοῦ οὐρανοῦ προσηγορίας ἀξιουμένου) ἐν οἷς φησι, Τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πάλιν· Τὰ πετόμενα κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, Ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν οὐρανῶν. Καὶ Μωϋσῆς εὐλογῶν τὴν φυλὴν τοῦ Ἰωσὴφ, ἀπὸ ὡρῶν οὐρανοῦ, καὶ δρόσου, καὶ ἀπὸ ἡλίου τροπῶν, καὶ συνόδων μηνῶν, καὶ ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων καὶ βουνῶν ἀεννάων τὰς
C εὐλογίας δίδωσιν, ὡς τοῦ περὶ γῆν τόπου διὰ τῆς ἐν τούτοις εὐταξίας εὐθηνουμένου. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς κατάραις τῷ Ἰσραὴλ, Ἔσταί σοι, φησὶν, ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς οὐρανὸς χαλκοῦς. Τί τοῦτο λέγων; Τὴν παντελῆ ξηρασίαν καὶ ἐπίλειψιν τῶν ἀερίων ὑδάτων, δι' ὧν τῇ γῇ τὸ γόνιμον τῶν καρπῶν ἐνυπάρχει. Ὅταν οὖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φέρεσθαι λέγῃ δρόσον ἢ ὑετὸν, περὶ ὑδάτων νοοῦμεν ὅσα τὴν ἄνω κατέχειν διατέτακται χώραν. Συναγομένων γὰρ τῶν ἀναθυμιάσεων περὶ τὸ ὕψος, καὶ πυκνουμένου τοῦ ἀέρος
D ταῖς ἐκ τῶν πνευμάτων πιλήσεσιν, ὅταν μὲν αἱ τέως ἀτμοειδῶς καὶ λεπτῶς ἐνεσπαρμέναι τῷ νέφει νοτίδες ἀλλήλαις προσχωρήσωσι, σταγόνες γίγνονται, τῷ βάρει τῶν συγκριθέντων φερόμεναι πρὸς τὸ κάτω· καὶ αὕτη ὑετοῦ γένεσις. Ὅταν δὲ τὸ ὑγρὸν ἐξαφρισθῇ, ταῖς βίαις τῶν ἀνέμων ἀνακοπὲν, εἶτα εἰς ἄκρον καταψυχθὲν ὅλον διόλου παγῇ, θραυομένου τοῦ νέφους, ἡ χιὼν καταφέρεται. Καὶ ὅλως, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἔξεστί σοι ὁρᾷν πᾶσαν τοῦ ὑγροῦ τὴν φύσιν περὶ τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς

ἡμῶν ἀέρα συνισταμένην. Καὶ μηδεὶς τῇ περιερ-
γίᾳ τῶν περὶ οὐρανοῦ φιλοσοφησάντων τὸ ἁπλοῦν
καὶ ἀκατάσκευον τῶν πνευματικῶν λόγων παρα- E
βαλλέτω. Ὅσῳ γὰρ τὸ ἐν[a] ταῖς σώφροσι κάλλος τοῦ
ἑταιρικοῦ προτιμότερον, τοσοῦτον καὶ τῶν ἡμε-
τέρων λόγων πρὸς τοὺς ἔξωθεν τὸ διάφορον. Οἱ μὲν
γὰρ κατηναγκασμένον τὸ πιθανὸν τοῖς λόγοις
ἐπάγουσιν· ἐνταῦθα δὲ γυμνὴ τεχνασμάτων ἡ ἀλή- 31
θεια πρόκειται. Καὶ τί δεῖ πράγματα ἔχειν ἡμᾶς τὸ A
ψεῦδος αὐτῶν διελέγχοντας, οἷς ἐξαρκεῖ τὰς αὐτῶν
ἐκείνων βίβλους ἀλλήλαις ἀντιπαραθέντας ἐν ἡσυχίᾳ
πολλῇ θεατὰς αὐτῶν τοῦ πολέμου[a] καθῆσθαι; Οὔτε
γὰρ ἀριθμῷ ἐλάττους, οὔτε ἀξιώματι ὑφειμένοι,
πολυφωνίᾳ δὲ καὶ παρὰ πολὺ διαφέροντες πρὸς τὸν
ἐναντίον αὐτοῖς ἀντικαθίστανται λόγον, οἱ τὸ πᾶν
ἐκπυροῦσθαι λέγοντες, καὶ ἀναβιώσκεσθαι πάλιν ἐκ
τῶν σπερματικῶν λόγων τῶν ἐναπομενόντων τοῖς
ἐκπυρωθεῖσιν· ὅθεν καὶ ἀπείρους φθορὰς κόσμου
καὶ παλιγγενεσίας εἰσάγουσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν
ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἀληθείας ἀποσχιζόμενοι, ἔνθεν
καὶ ἔνθεν τὰς ἐπὶ τὴν πλάνην ἑαυτοῖς ἐκτροπὰς B
ἐξευρίσκουσιν.

Ἡμῖν[b] δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας
ἐστί τις λόγος περὶ τῶν διακριθέντων ὑδάτων, οἳ
προφάσει ἀναγωγῆς, καὶ νοημάτων ὑψηλοτέρων, εἰς
ἀλληγορίας κατέφυγον, δυνάμεις λέγοντες πνευμα-
τικὰς καὶ ἀσωμάτους τροπικῶς ἐκ τῶν ὑδάτων ση-
μαίνεσθαι· καὶ ἄνω μὲν ἐπὶ τοῦ στερεώματος με-

μενηκέναι τὰς κρείττονας, κάτω δὲ τοῖς περιγείοις καὶ ὑλικοῖς τόποις προσαπομεῖναι τὰς πονηρας. Διὰ τοῦτο δή, φασί, καὶ τὰ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν ὕδατα αἰνεῖν τὸν Θεόν· τουτέστι, τὰς ἀγαθὰς δυ- C νάμεις ἀξίας οὔσας, διὰ καθαρότητα τοῦ ἡγεμονικοῦ, τὸν πρέποντα αἶνον ἀποδιδόναι τῷ κτίσαντι· τὰ δὲ ὑποκάτω τῶν οὐρανῶν ὕδατα τὰ πνευματικὰ εἶναι τῆς πονηρίας, ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν ὕψους εἰς τὸ τῆς κακίας βάθος καταπεσόντα ἅπερ ὡς ταραχώδη ὄντα καὶ στασιαστικὰ καὶ τοῖς θορύβοις τῶν παθῶν κυμαινόμενα, θάλασσαν ὠνομάσθαι διὰ τὸ εὐμετάβλητον καὶ ἄστατον τῶν κατὰ προαίρεσιν κινημάτων. Τοὺς δὴ τιούτους λόγους ὡς ὀνειράτων συγκρίσεις καὶ γραώδεις μύθους ἀποπεμψάμενοι, τὸ ὕδωρ, ὕδωρ νοήσωμεν, καὶ τὴν διάκρισιν τὴν ὑπὸ

D τοῦ στερεώματος γενομένην, κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν δεξώμεθα Καὶ μέντοι κἂν εἰς δοξολογίαν ποτὲ τοῦ κοινοῦ τῶν ὅλων Δεσπότου τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν παραλαμβάνηται ὕδατα, οὐ λογικὴν αὐτὰ φύσιν παρὰ τοῦτο τιθέμεθα. Οὔτε γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔμψυχοι, ἐπειδὴ Διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· οὔτε τὸ στερέωμα ζῶόν ἐστιν αἰσθητικόν, ἐπειδὴ Ἀναγγέλλει ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Κἂν λέγῃ τις οὐρανοὺς μὲν εἶναι τὰς θεωρητικὰς δυνάμεις, στερέωμα δὲ τὰς πρακτικὰς καὶ ποιητικὰς τῶν καθηκόντων, ὡς

E κεκομψευμένον μὲν τὸν λόγον ἀποδεχόμεθα, ἀληθῆ δὲ εἶναι οὐ πάνυ τι δώσομεν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ δρόσος, καὶ πάχνη, καὶ ψῦχος, καὶ καῦμα, ἐπειδὴ

ὑμνεῖν παρὰ τῷ Δανιὴλ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν
ἐπετάχθη, νοερά τις ἔσται καὶ ἀόρατος φύσις. Ἀλλ'
ὁ ἐν τούτοις λόγος παρὰ τῶν νοῦν ἐχόντων τεθεωρη-
μένως ἐκλαμβανόμενος, συμπληρωτικός ἐστι τῆς
δοξολογίας τοῦ κτίσαντος. Οὐ μόνον γὰρ τὸ ἐπάνω
τῶν οὐρανῶν ὕδωρ, ὡς προηγούμενον ταῖς τιμαῖς
διὰ τὴν ἐξ ἀρετῆς προσοῦσαν αὐτῷ ὑπεροχὴν τῷ
Θεῷ τὸν αἶνον ἀποπληροῖ, ἀλλ', Αἰνεῖτε γὰρ αὐ-
τόν, φησί, καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶ-
σαι ἄβυσσοι. Ὥστε καὶ ἡ ἄβυσσος, ἣν εἰς τὴν
χείρονα μοῖραν οἱ ἀλληγοροῦντες ἀπέρριψαν, οὐδὲ
37 A αὐτὴ ἀπόβλητος ἐκρίθη τῷ ψαλμῳδῷ, εἰς τὴν
κοινὴν τῆς κτίσεως χοροστασίαν παραληφθεῖσα,
ἀλλὰ καὶ αὐτὴ κατὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας αὐτῇ λόγους
ἁρμονίως συμπληροῖ τὴν ὑμνῳδίαν τῷ ποιητῇ.

Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν. Οὐχὶ ὀφθαλμοῖς Θεοῦ
τέρψιν παρέχει τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα, οὐδὲ τοιαύ-
τη παρ' αὐτῷ ἡ ἀποδοχὴ τῶν καλῶν, οἵα καὶ παρ'
ἡμῖν· ἀλλὰ καλὸν τὸ τῷ λόγῳ τῆς τέχνης ἐκτελε-
σθέν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ τέλους εὐχρηστίαν συντεῖ-
νον. Ὁ τοίνυν ἐναργῆ τὸν σκοπὸν τῶν γινομέ-
νων προθέμενος, τὰ κατὰ μέρος γινόμενα ὡς συμ-
B πληρωτικὰ τοῦ τέλους, τοῖς τεχνικοῖς ἑαυτοῦ
λόγοις ἐπελθὼν ἀπεδέξατο. Ἐπεὶ καὶ χεὶρ καθ'
ἑαυτήν, καὶ ὀφθαλμὸς ἰδίᾳ, καὶ ἕκαστον τῶν τοῦ
ἀνδριάντος μελῶν διῃρημένως κείμενα, οὐκ ἂν φα-
νείη καλὰ τῷ τυχόντι· πρὸς δὲ τὴν οἰκείαν τάξιν
ἀποτεθέντα, τὸ ἐκ τῆς ἀναλογίας, ἐμφανὲς μόλις

ποτέ, καὶ τῷ ἰδιώτῃ παρέχεται γνώριμον. Ὁ μέντοι
τεχνίτης καὶ πρὸ τῆς συνθέσεως οἶδε τὸ ἑκάστου
καλόν, καὶ ἐπαινεῖ τὰ καθ' ἕκαστον, πρὸς τὸ τέλος
αὐτῶν ἐπαναφέρων τὴν ἔννοιαν. Τοιοῦτος οὖν δή
τις καὶ νῦν ἔντεχνος ἐπαινέτης τῶν κατὰ μέρος
ἔργων ὁ Θεὸς ἀναγέγραπται· [c] μέλλει δὲ τὸν προσή- C
κοντα ἔπαινον καὶ παντὶ ὁμοῦ τῷ κόσμῳ ἀπαρτι-
σθέντι πληροῦν. Ἀλλὰ γὰρ ἐνταῦθα ἡμῖν οἱ περὶ τῆς
δευτέρας ἡμέρας καταληξάτωσαν λόγοι, ὥστε τοῖς
μὲν φιλοπόνοις ἀκροαταῖς καιρὸν παρασχεῖν τῆς ὧν
ἤκουσαν ἐξετάσεως, ὥστε εἴ τι χρήσιμον ἐν αὐτοῖς,
τοῦτο τῇ μνήμῃ συσχεῖν, καὶ διὰ τῆς φιλοπόνου
μελέτης, οἷον διά τινος πέψεως, τὴν τῶν ὠφελίμων
ἀνάδοσιν ἀναμεῖναι· τοῖς δὲ περὶ τὸν βίον ἀσχολου-
μένοις δοῦναι σχολὴν διὰ τοῦ μέσου χρόνου τὰς
φροντίδας [a] διαθεμένοις, καθαρᾷ μεριμνῶν τῇ ψυχῇ D
πρὸς τὴν ἑσπερινὴν τῶν λόγων ἑστίασιν ἀπαντῆσαι.
Ὁ δὲ τὰ μεγάλα δημιουργήσας Θεός, καὶ τὰ μικρὰ
ταῦτα λεχθῆναι οἰκονομήσας, δώῃ ὑμῖν σύνεσιν ἐν
παντὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀληθείας, ἵν' ἐκ τῶν δρωμένων
τὸν ἀόρατον ἐννοῆτε, καὶ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς
τῶν κτισμάτων τὴν πρέπουσαν δόξαν περὶ τοῦ
κτίσαντος ἡμᾶς [b] ἀναλαμβάνητε. Τὰ γὰρ ἀόρατα
αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα
καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης,
ὥστε καὶ ἐν γῇ, καὶ ἐν ἀέρι, καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐν
ὕδατι, καὶ ἐν νυκτί, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς E
δρωμένοις ἐναργῆ λαμβάνειν ἡμᾶς τοῦ εὐεργέτου

τὰ [1] ὑπομνήματα. Οὔτε γὰρ ἁμαρτίαις καιρόν τινα δώσομεν, οὔτε τῷ ἐχθρῷ τόπον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν καταλείψομεν, διὰ τῆς συνεχοῦς μνήμης ἔνοικον ἔχοντες ἑαυτῶν τὸν Θεόν· ᾧ πᾶσα δόξα, καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

33 A

ΟΜΙΛΙΑ δ'.

Περὶ συναγωγῆς τῶν ὑδάτων.

Εἰσί τινες πόλεις παντοδαποῖς θεάμασι θαυματοποιῶν ἀπὸ βαθέος ὄρθρου μέχρις ἑσπέρας αὐτῆς ἑστιῶσαι τὰς ὄψεις. Καὶ μέντοι καὶ μελῶν τινων κεκλασμένων καὶ διεφθαρμένων καὶ πάντάπασι πολλὴν ἀκολασίαν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτόντων ἐπὶ
B πλεῖστον ἀκούοντες οὐκ ἐμπίμπλανται. Καὶ τοὺς τοιούτους δήμους πολλοὶ μακαρίζουσιν, ὅτι τὰς κατ' ἀγορὰν ἐμπορίας, ἢ τὰς ἐκ τῶν τεχνῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐπινοίας καταλιπόντες, διὰ ῥαθυμίας πάσης καὶ ἡδονῆς τὸν τεταγμένον ἑαυτοῖς τῆς ζωῆς χρόνον διαπερῶσιν, οὐκ εἰδότες, ὅτι ὀρχήστρα εὐθηνουμένη θεάμασιν ἀκολάστοις, κοινὸν καὶ δημόσιον διδασκαλεῖον ἀσελγείας τοῖς συγκαθημένοις ἐστί, καὶ τὰ παναρμόνια τῶν αὐλῶν μέλη καὶ ᾄσματα πορνικὰ, ἐγκαθεζόμενα ταῖς τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς, οὐδὲν ἕτερον ἢ πάντας ἀσχημονεῖν ἀναπεί-

θει, τὰ τῶν κιθαριστῶν ἢ τὰ τῶν αὐλητῶν κρού-
C ματα μιμουμένους. Ἤδη δέ τινες τῶν ἱππομανούντων, καὶ ὄναρ ὑπὲρ τῶν ἵππων μάχονται, ἅρματα μεταζευγνύντες καὶ ἡνιόχους μετατιθέντες, καὶ ὅλως τῆς μεθημερινῆς ἀφροσύνης οὐδὲ ἐν ταῖς καθ' ὕπνον φαντασίαις ἀφίστανται. Ἡμεῖς δὲ ἄρα, οὓς ὁ Κύριος, ὁ μέγας θαυματοποιὸς καὶ τεχνίτης, ἐπὶ τὴν ἐπίδειξιν συνεκάλεσε τῶν οἰκείων ἔργων, ἀποκαμούμεθα πρὸς τὴν θέαν, ἢ ἀποκνήσομεν πρὸς την ἀκρόασιν τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος; Ἀλλ' οὐχὶ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ποικίλον τῆς θειας δημιουργίας ἐργαστήριον περιστάντες, καὶ πρὸς τοὺς ἄνω χρονους ἐπανελθοντες τῇ διανοίᾳ ἕκα-
D στος, ὀψόμεθα τὴν διακόσμησιν τοῦ παντός; οὐρανὸν μὲν ἱστάμενον, κατὰ τὸν προφητικὸν λογον, ὡσεὶ καμάραν· γῆν δὲ, τὴν ἄπειρον μεγέθει καὶ βάρει, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἑδραζομένην· ἀέρα κεχυμένον μαλακὸν καὶ ὑγρὸν τῇ φύσει, οἰκείαν μὲν καὶ διηνεκῆ τροφὴν τοῖς ἀναπνέουσι παρεχόμενον, ὑπείκοντα δὲ καὶ περισχιζόμενον τοῖς κινουμένοις δι' ἁπαλότητα, ὡς μηδὲν ἐμπόδιον εἶναι παρ' αὐτοῦ τοῖς δρμῶσιν, ἀεὶ πρὸς τὸ κατόπιν τῶν τεμνόντων αὐτὸν [b] ἀντιπεριισταμένου ῥᾳδίως καὶ περιῤῥέοντος. Ὕδατος δὲ φύσιν τοῦ τε τροφίμου καὶ τοῦ κατὰ τὰς ἄλλας χρείας ἡμῖν εὐτρεπισθέντος, καὶ E
τὴν εὔτακτον τούτου πρὸς τοὺς ἀφωρισμένους τόπους συναγωγὴν, ἐκ τῶν ἀρτίως ἡμῖν ἀνεγνωσμένων κατόψει.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. Καὶ ἐγένετο οὕτως, καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά. Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν, γῆν, καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας. Πόσα μοι πράγματα παρείχες ἐν τοῖς κατόπιν λόγοις, ἀπαιτῶν τὴν αἰτίαν πῶς ἀόρατος ἡ γῆ, παντὶ σώματι φυσικῶς χρώματος συμπαρόντος, παντὸς δὲ χρώματος αἰσθητοῦ τῇ ὁράσει καθεστηκότος; Καὶ τάχα σοι οὐκ ἐδόκει αὐτάρκως ἔχειν τὰ εἰρημένα, ὅτι πρὸς ἡμᾶς τὸ ἀόρατον, οὐ πρὸς τὴν φύσιν εἴρητο, διὰ τὴν τοῦ ὕδατος ἐπιπρόσθησιν, ὃ τότε τὴν γῆν πᾶσαν περιεκάλυπτεν. Ἰδοὺ νῦν ἄκουε αὐτῆς ἑαυτὴν τῆς Γραφῆς φανερούσης· Συναχθήτω τὰ ὕδατα, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. Συνέλκεται τὰ παραπετάσματα, ἵνα ἐμφανὴς γένηται ἡ τέως μὴ ὁρωμένη. Ἴσως δ' ἄν τις κἀκεῖνο πρὸς τούτοις ἐπιζητήσειε. Πρῶτον μὲν, διὰ τί ὃ κατὰ φύσιν ὑπάρχει τῷ ὕδατι φέρεσθαι πρὸς τὸ κάταντες, τοῦτο ἐπὶ τὸ πρόσταγμα τοῦ δημιουργοῦ ὁ λόγος ἀνάγει; Ἕως μὲν γὰρ ἂν ἐπὶ τοῦ ἰσοπέδου κείμενον τύχῃ τὸ ὕδωρ, στάσιμόν ἐστιν, οὐκ ἔχων ὅπου μεταῤῥυῇ· ἐπειδὰν δέ τινος πρανοῦς λάβηται, εὐθὺς ὁρμήσαντος τοῦ προάγοντος, τὸ συνεχὲς αὐτῷ τὴν βάσιν τοῦ κινηθέντος ἐπιλαμβάνει, καὶ τὴν ἐκείνου τὸ ἐφεπόμενον· καὶ οὕτως ὑπεκφεύγει μὲν ἀεὶ τὸ προάγον, ἐπωθεῖ δὲ τὸ ἐπερ-

χόμενον· καὶ τοσούτῳ ὀξυτέρα ἡ φορὰ γίνεται, C ὅσῳπερ ἂν καὶ το βάρος ᾖ πλεῖον τοῦ καταφερομένου, καὶ τὸ χωρίον κοιλότερον, πρὸς ὃ ἡ ἐπίρρυσις. Εἰ οὖν οὕτω πέφυκε τὸ ὕδωρ, παρέλκοι ἂν τὸ πρόσταγμα τὸ κελεῦον συναχθῆναι εἰς συναγωγὴν μίαν. Ἔμελλε γὰρ πάντως, διὰ τὸ κατάῤῥοπον τῆς φύσεως, ἐπὶ τὴν πάντων κοιλοτέραν χώραν αὐτομάτως συνδίδοσθαι, καὶ μὴ πρότερον στήσεσθαι πρὶν ὁμαλισθῆναι τὰ νῶτα. Οὐδὲν γὰρ οὕτω χωρίον ἰσόπεδον, ὡς ἡ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια. Ἔπειτα πῶς, φησὶν, εἰς συναγωγὴν μίαν ἐκελεύ-
D σθη τὰ ὕδατα συνδραμεῖν, ὅπουγε φαίνονται πολλαὶ οὖσαι θάλασσαι, καὶ πλεῖστον ἀλλήλων τῇ θέσει διωρισμέναι; Πρὸς μὲν οὖν τὸ πρότερον τῶν ἐπιζητηθέντων ἐκεῖνό φαμεν· ὅτι μάλιστα μὲν σὺ μετὰ τὸ πρόσταγμα τὸ δεσποτικὸν ἐπέγνως τοῦ ὕδατος τὰς κινήσεις, ὅτι [a] τε περιῤῥεπές ἐστι καὶ ἀστήρικτον, καὶ πρὸς τὰ πρανῆ καὶ κοῖλα φέρεται κατὰ φύσιν· πρὸ τούτου δὲ, πῶς εἶχε δυνάμεως πρὶν αὐτῷ τὸν ἐκ τοῦ προστάγματος τούτου ἐγγενέσθαι δρόμον, οὔτε εἶδες αὐτος, οὔτε ἰδόντος ἤκουσας. Νόησον γὰρ ὅτι Θεοῦ φωνὴ φύσεώς ἐστι ποιητικὴ,
E καὶ τὸ γενόμενον τότε τῇ κτίσει πρόσταγμα τὴν πρὸς τὸ ἐφεξῆς ἀκολουθίαν τοῖς κτιζομένοις παρέσχετο. Ἡμέρα καὶ νὺξ ἅπαξ ἐδημιουργήθη, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν ἀλλήλας διαδεχόμεναι, καὶ κατ' ἰσομοιρίαν διαιρούμεναι τὸν χρόνον οὐκ ἀπολήγουσι.

Συναχθήτω τὰ ὕδατα. Ἐκελεύσθη τρέχειν τῶν

ὑδάτων ἡ φύσις, καὶ οὐδέποτε κάμνει τῷ προστά-
γματι ἐκείνῳ κατασπευδομένη διηνεκῶς. Τοῦτο
δὲ λέγω, πρὸς τὴν ῥυτὴν ἀφορῶν τῶν ὑδάτων μοῖ-
ραν. Τὰ μὲν γὰρ αὐτόματα ῥεῖ, οἷον τὰ κρηναῖα καὶ
τὰ ποτάμια· τὰ δὲ συλλογιμαῖά ἐστι καὶ ἀπόρευτα.
Ἀλλ' ἐμοὶ νῦν περὶ τῶν ὁρμητικῶν ὑδάτων ὁ λόγος.
Συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν. Εἴ ποτέ
35 A σοι ἐπὶ κρήνης ἑστῶτι ἄφθονον ὕδωρ ἀναδιδούσης
ἔννοια ἐγένετο, τίς ὁ ὠθῶν ἐκ τῶν λαγόνων τῆς γῆς
[a] τοῦτο τὸ ὕδωρ; τίς ὁ ἐπείγων ἐπὶ τὰ πρόσω; ποῖα
ταμεῖα ὅθεν προέρχεται; τίς ὁ τόπος ἐφ' ὃν ἐπεί-
γεται, πῶς καὶ ταῦτα οὐκ [b] ἐκλείπει, κἀκεῖνα οὐκ
ἀποπίμπλαται; Ταῦτα τῆς πρώτης ἐκείνης φωνῆς
ἤρτηται. Ἐκεῖθεν τοῦ τρέχειν τῷ ὕδατι τὸ ἐνδόσιμον.
Κατὰ πᾶσαν ἱστορίαν ὑδάτων μέμνησο τῆς πρώτης
φωνῆς, Συναχθήτω τὰ ὕδατα. Ἔδει δραμεῖν αὐτά,
ἵνα τὴν οἰκείαν καταλάβῃ χώραν εἶτα γενόμενα
ἐν τοῖς ἀφωρισμένοις τόποις, μένειν ἐφ' ἑαυτῶν, καὶ
μὴ χωρεῖν περαιτέρω. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν τοῦ
Ἐκκλησιαστοῦ λόγον, Πάντες οἱ χείμαῤῥοι ἐπὶ τὴν B
θάλασσαν πορεύονται, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμ-
πιμπλαμένη. Ἐπειδὴ καὶ τὸ ῥεῖν τοῖς ὕδασι διὰ τὸ
θεῖον πρόσταγμα, καὶ τὸ εἴσω τῶν ὅρων περιγε-
γράφθαι τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἐστὶ νομο-
θεσίας· Συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν.
Ἵνα μὴ τὸ ἐπιῤῥέον ὕδωρ τῶν δεχομένων αὐτὸ χω-
ρίων ὑπερχεόμενον, μετεκβαῖνον ἀεὶ καὶ ἄλλα ἐξ ἄλ-
λων πληροῦν, πᾶσαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπικλύσῃ τὴν

ἤπειρον, ἐκελεύσθη συναχθῆναι εἰς συναγωγὴν μίαν. Διὰ τοῦτο μαινομένη πολλάκις ἐξ ἀνέμων ἡ θάλασσα, καὶ εἰς ὕψος μέγιστον διανισταμένη τοῖς κύμασιν, ἐπειδὰν μόνον τῶν αἰγιαλῶν ἅψηται, εἰς ἀφρὸν C διαλύσασα τὴν ὁρμὴν ἐπανῆλθεν. Ἢ ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε, λέγει Κύριος, τὸν τιθέντα ἄμμον ὅριον τῇ θαλάσσῃ, Τῷ ἀσθενεστάτῳ πάντων τῇ ψάμμῳ ἡ ταῖς βίαις ἀφόρητος χαλινοῦται. Ἐπεὶ τί ἐκώλυε τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον κοιλοτέραν οὖσαν ἑαυτῆς ἐπελθεῖν, καὶ συναφθῆναι τῷ παρακειμένῳ τῇ Αἰγύπτῳ πελάγει, εἰ μὴ τῷ προστάγματι ἦν πεπεδημένη τοῦ κτίσαντος; Ὅτι γὰρ ταπεινοτέρα τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἡ Αἴγυπτος, ἔργῳ ἔπεισαν ἡμᾶς οἱ θελήσαντες ἀλλήλοις τὰ πελάγη συνάψαι, τό τε Αἰγύπτιον καὶ τὸ Ἰνδικὸν, ἐν ᾧ D ἡ ἐρυθρά ἐστι θάλασσα. Διόπερ ἐπέσχον τὴν ἐπιχείρησιν, ὅ τε πρῶτος ἀρξάμενος Σέσωστρις ὁ Αἰγύπτιος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα βουληθεὶς ἐπεξεργάσασθαι Δαρεῖος ὁ Μῆδος. Ταῦτά μοι εἴρηται, ἵνα νοήσωμεν τοῦ προστάγματος τὴν δύναμιν· Συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν. Τουτέστιν, ἄλλη ἀπὸ ταύτης μὴ ἀπογεννηθήτω, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ἀπομεινάτω τὸ συναχθέν.

Ἔπειτα δ εἰπὼν συναχθῆναι τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν, ἔδειξέ σοι, ὅτι πολλὰ ἦν κατὰ πολλοὺς τόπους διῃρημένα τὰ ὕδατα. Αἵ τε γὰρ τῶν E ὀρῶν κοιλότητες, φάραγξι βαθείαις ὑπερρηγμέναι, εἶχον τῶν ὑδάτων τὴν συλλογήν. Ἦν ... ποτέ τι πεδία

πολλά τε καὶ ὕπτια, οὐδὲν τῶν μεγίστων πελαγῶν κατὰ τὸ μέγεθος ἀποδέοντα, καὶ αὐλῶνες μυρίοι, καὶ αἱ κοιλάδες κατ' ἄλλα καὶ ἄλλα σχήματα κοιλαινόμεναι, πάντα ὑδάτων τότε πεπληρωμένα, ἀπεκενώθη τῷ θείῳ προστάγματι, πρὸς μίαν συναγωγὴν τοῦ πανταχόθεν ὕδατος συνελασθέντος. Καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὅτι εἴπερ ἦν ὕδωρ ἐπάνω τῆς γῆς, πάντως πᾶσαι αἱ κοιλότητες, αἱ νῦν τὴν θάλασσαν ὑποδεξάμεναι, πεπληρωμέναι ὑπῆρχον. Ποῦ τοίνυν
36 ἔμελλον γίνεσθαι τῶν ὑδάτων αἱ [a] συλλογαί, προκα-
A τειλημμένων τῶν κοίλων; Πρὸς δὴ τοῦτο ἐροῦμεν, ὅτι τότε καὶ τὰ ἀγγεῖα συγκατεσκευάσθη, ὅτι ἔδει μίαν σύστασιν ἀποκριθῆναι τὸ ὕδωρ. Οὐ γὰρ ἦν ἡ ἔξω Γαδείρων θάλασσα· οὐδὲ τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ ἀτόλμητον πλωτῆρσι πέλαγος, τὸ τὴν Βρεττανικὴν νῆσον καὶ τοὺς ἑσπερίους Ἴβηρας περιπτυσσόμενον· ἀλλὰ τότε τῆς εὐρυχωρίας τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ δημιουργηθείσης, ἐπ' αὐτὴν συνεδόθη τῶν ὑδάτων τὰ πλήθη. Πρὸς δὲ τὸ, ὅτι ὑπεναντίως ἔχει τῇ πείρᾳ ὁ τῆς παρ' ἡμῖν κοσμοποιίας λόγος (οὐ γὰρ εἰς μίαν συναγωγὴν ὑδάτων τὸ
B ὕδωρ ἅπαν φαίνεται συνδραμόν), πολλὰ μέν ἐστιν εἰπεῖν, καὶ πᾶσιν αὐτόθεν γνώριμα. Μήποτε δὲ καὶ τὸ διαμάχεσθαι τοῖς τοιούτοις γελοῖον. Οὐ δήπου γὰρ καὶ τὰ τελματιαῖα, καὶ τὰ ἐξ ὄμβρων συναθροιζόμενα προφέρειν ἡμῖν ὀφείλουσι, καὶ διὰ τούτων τὸν λόγον ἡμῶν ἐλέγχειν οἴεσθαι; Ἀλλὰ τὴν μεγίστην καὶ τελεωτάτην συνδρομὴν τῶν ὑδά-

των ὠνόμασε συναγωγὴν μίαν. Καὶ γὰρ τὰ φρέατα συναγωγαὶ ὑδάτων εἰσὶ χειροποίητοι, ἐπὶ τὸ κοιλανθὲν τῆς γῆς τῆς ἐνεσπαρμένης νοτίδος ἐπιῤῥεούσης. Οὐ τοίνυν τὰ τυχόντα τῶν ὑδάτων ἀθροίσματα ἡ τῆς συναγωγῆς ἐμφαίνει προσηγορία, ἀλλὰ
C τὴν ἐξέχουσαν καὶ μεγίστην, ἐν ᾗ πᾶν τὸ στοιχεῖον ἄθροον διαδείκνυται. Ὥσπερ γὰρ τὸ πῦρ καὶ εἰς μικρὰ κατακεκερματισμένον ἐστὶν ἐπὶ τῆς ὧδε χρείας, καὶ ἀθρόον ἐπὶ τοῦ αἰθέρος κέχυται· καὶ ὁ ἀὴρ διῄρηται μὲν καὶ κατὰ μικρὰ, καὶ ἀθρόως δὲ τὸν περίγειον ἐκπεριείληφε τόπον· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ὕδατος, εἰ καὶ μικραί τινές εἰσι διῃρημέναι συστάσεις, ἀλλὰ μία γέ ἐστι συναγωγὴ ἡ τὸ ὅλον στοιχεῖον τῶν λοιπῶν ἀποκρίνουσα. Αἱ μὲν γὰρ λίμναι, αἵ τε κατὰ τὰ μέρη τῆς ἄρκτου, καὶ ὅσαι περὶ τὸν Ἑλληνικόν εἰσι τόπον, τήν τε Μακεδονίαν, καὶ τὴν Βιθυνῶν χώραν, καὶ τὴν Παλαιστινῶν κατέχουσαι, συναγωγαί εἰσι δη- D
λονότι· ἀλλὰ νῦν περὶ τῆς μεγίστης ἁπασῶν καὶ τῷ μεγέθει τῆς γῆς παρισουμένης ὁ λόγος. Ἃς πλῆθος μὲν ἔχειν ὕδατος οὐδεὶς ἀντερεῖ· οὐ μὴν θαλάσσας γε ἄν τις αὐτὰς κατὰ τὸν εἰκότα λόγον προσείποι· οὐδ' ἂν ὅτι μάλιστα τὸ ἁλμυρὸν καὶ γεῶδές τινες παραπλήσιον ἔχωσι τῇ μεγάλῃ θαλάσσῃ, ὡς ἥ τε Ἀσφαλτῖτις λίμνη ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἡ Σερβωνῖτις ἡ μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης τὴν Ἀραβικὴν ἔρημον παρατείνουσα. Λίμναι γάρ εἰσιν αὗται, θάλασσα δὲ μία, ὡς οἱ τὴν γῆν περιο-

δεύσαντες ἱστοροῦσιν. Εἰ καὶ τὴν Ὑρκανίαν οἴονταί E
τινες, καὶ τὴν Κασπίαν περιγεγράφθαι καθ' ἑαυ-
τάς· ἀλλ' εἴ γέ τι χρὴ ταῖς τῶν ἱστορησάντων προσ-
έχειν γεωγραφίαις, συντέτρηνται πρὸς ἀλλήλας, καὶ
πρὸς τὴν μεγίστην θάλασσαν ἅπασαι συνανεστό-
μωνται. Ὡς καὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσάν φασι πρὸς
τὴν ἐπέκεινα Γαδείρων συνάπτεσθαι. Πῶς οὖν,
φησίν, ὁ Θεὸς τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε
θαλάσσας; Ὅτι συνέδραμε μὲν εἰς συναγωγὴν μίαν
τὰ ὕδατα· τὰ δὲ συστήματα τῶν ὑδάτων, τουτέστι,
τοὺς κόλπους τοὺς κατ' ἴδιον σχῆμα ὑπὸ τῆς περι-
κειμένης γῆς ἀποληφθέντας, θαλάσσας ὁ Κύριος
προσηγόρευσε. Θάλασσα βόρειος, θάλασσα νότιος,
ἑῴα θάλασσα, καὶ ἑσπερία πάλιν ἑτέρα. Καὶ ὀνό-
ματα τῶν πελαγῶν ἰδιάζοντα· πόντος Εὔξεινος, καὶ 87
* Προποντίς, Ἑλλήσποντος, Αἰγαῖος, καὶ Ἰώνιος, A
Σαρδονικὸν πέλαγος καὶ Σικελικὸν, καὶ Τυῤῥηνικὸν
ἕτερον. Καὶ μυρία γε ὀνόματα πελαγῶν, ἃ μακρὸν
ἂν εἴη * νῦν καὶ ἀπειροκαλίας μεστὸν δι' ἀκρι-
βείας ἀπαριθμήσασθαι. Διὰ τοῦτο ὠνόμασεν ὁ Θεὸς
τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων θαλάσσας. Ἀλλ' εἰς
τοῦτο μὲν ἡμᾶς ἐξήνεγκεν ἡ ἀκολουθία τοῦ λό-
γου, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπανέλθωμεν.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς
συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. Οὐκ εἶπε,
καὶ ὀφθήτω ἡ γῆ, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὴν ἀκατάσκευον B
ἐπιδείξῃ, πηλώδη οὖσαν, καὶ ἀναμεμιγμένην τῷ
ὕδατι, οὔπω τὴν οἰκείαν ἀπολαβοῦσαν μορφὴν οὐδὲ

δύναμιν. Ὁμοῦ δὲ, ἵνα μὴ τῷ ἡλίῳ τὴν τοῦ ἀναξηραίνειν τὴν γῆν αἰτίαν προσθῶμεν, πρεσβυτέραν τῆς τοῦ ἡλίου γενέσεως τὴν ξηρότητα τῆς γῆς ὁ δημιουργὸς παρεσκεύασεν. Ἐπίστησον δὲ τῇ ἐννοίᾳ τῶν γεγραμμένων, ὅτι οὐ μόνον τὸ πλεονάζον ὕδωρ ἀπεῤῥύη τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ὅσον ἀνεμέμικτο αὐτῇ διὰ βάθους, καὶ τοῦτο ὑπεξῆλθε τῷ ἀπαραιτήτῳ προστάγματι τοῦ Δεσπότου πεισθέν. Καὶ ἐγένετο οὕτως. Ἀρκοῦσα αὕτη ἡ ἐπαγωγὴ πρὸς τὸ
C δεῖξαι εἰς ἔργον ἐλθοῦσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν φωνήν. Πρόσκειται δὲ ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων, Καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά· ἅπερ οὔτε τινὲς τῶν λοιπῶν ἐκδεδώκασιν ἑρμηνέων, οὔτε ἡ χρῆσις τῶν Ἑβραίων ἔχουσα φαίνεται. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι παρέλκει μετὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ, ὅτι Ἐγένετο οὕτως, ἡ τῶν αὐτῶν πάλιν ἐπεξήγησις. Τὰ τοίνυν ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων ὠβέλισται· ὁ δὲ ὀβελὸς, ἀθετήσεως σύμβολον. Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν, γῆν, καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας. Διὰ τί καὶ ἐν τοῖς κατόπιν
D εἴρηται, Συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρὰ, ἀλλ' οὐχὶ γέγραπται, καὶ ὀφθήτω ἡ γῆ; καὶ ἐνταῦθα πάλιν, Ὤφθη ξηρὰ, καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν, γῆν; Ὅτι ἡ μὲν ξηρὰ τὸ ἰδίωμά ἐστι, τὸ οἱονεὶ χαρακτηριστικὸν τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου, ἡ δὲ γῆ προσηγορία τίς ἐστι ψιλὴ τοῦ πράγματος. Ὡς γὰρ τὸ λογικὸν

ἴδιόν ἐστι τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ ἄνθρωπος φωνὴ σημαντική ἐστι τοῦ ζώου ᾧ ὑπάρχει τὸ ἴδιον· οὕτω καὶ τὸ ξηρὸν ἴδιόν ἐστι τῆς γῆς καὶ ἐξαίρετον. Ὧι τοίνυν ἰδίως ὑπάρχει τὸ ξηρὸν, τοῦτο ἐπικέκληται γῆ· ὥσπερ ᾧ ἰδίως πρόσεστι τὸ χρεμετιστικὸν,
E τοῦτο ἐπικέκληται ἵππος. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἐστι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἕκαστον ἰδιάζουσαν καὶ ἀποκεκληρωμένην ἔχει ποιότητα, δι' ἧς τῶν τε λοιπῶν ἀποκρίνεται, καὶ αὐτὸ ἕκαστον ὁποῖόν ἐστιν ἐπιγινώσκεται. Τὸ μὲν ὕδωρ ἰδίαν ποιότητα τὴν ψυχρότητα ἔχει· ὁ δὲ ἀὴρ τὴν ὑγρότητα· τὸ δὲ πῦρ τὴν θερμότητα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς πρῶτα στοιχεῖα τῶν συνθέτων κατὰ τὸν 38
εἰρημένον τρόπον τῷ λογισμῷ θεωρεῖται, τὰ δὲ ἤδη A
ἐν σώματι κατατεταγμένα καὶ ὑποπίπτοντα τῇ αἰσθήσει, συνεζευγμένας ἔχει τὰς ποιότητας. Καὶ οὐδὲν ἀπολελυμένως ἐστὶ μοναχὸν οὐδὲ ἁπλοῦν καὶ εἰλικρινὲς τῶν ὁρωμένων καὶ αἰσθητῶν· ἀλλ' ἡ μὲν γῆ ξηρὰ καὶ ψυχρὰ, τὸ δὲ ὕδωρ ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν, ὁ δὲ ἀὴρ θερμὸς καὶ ὑγρὸς, τὸ δὲ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρόν. Οὕτω γὰρ, διὰ τῆς συζύγου ποιότητος, ἡ δύναμις* προέρχεται τοῦ ἀναμιχθῆναι ἑκάστῳ πρὸς ἕκαστον· τῷ τε γὰρ γείτονι στοιχείῳ διὰ τῆς κοινῆς ποιότητος ἕκαστον ἀνακίρναται, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸ σύνεγγυς κοινωνίας τῷ ἀντι- B
κειμένῳ συνάπτεται. Οἷον, ἡ γῆ, ξηρὰ οὖσα καὶ ψυχρὰ, ἑνοῦται μὲν τῷ ὕδατι κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς ψυχρότητος, ἑνοῦται δὲ διὰ τοῦ ὕδατος τῷ ἀέρι·

ἐπειδὴ μέσον ἀμφοτέρων τεταγμένον τὸ ὕδωρ, οἱονεὶ χειρῶν δύο ἐπιβολῇ ἑκατέρᾳ ποιότητι τῶν παρακειμένων ἐφάπτεται, τῇ μὲν ψυχρότητι τῆς γῆς, τῇ ὑγρότητι δὲ τοῦ ἀέρος. Πάλιν ὁ ἀὴρ τῇ ἑαυτοῦ μεσιτείᾳ διαλλακτὴς γίνεται τῆς μαχομένης φύσεως ὕδατος καὶ πυρὸς, τῷ ὕδατι μὲν διὰ τῆς ὑγρότητος, τῷ πυρὶ δὲ διὰ τοῦ θερμοῦ συμπλεκόμενος. Τὸ δὲ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρὸν ὑπάρχον τὴν φύσιν, C τῷ μὲν θερμῷ πρὸς τὸν ἀέρα συνδεῖται, τῷ ξηρῷ δὲ πάλιν πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς γῆς ἐπανέρχεται. Καὶ οὕτω γίνεται κύκλος καὶ χορὸς ἐναρμόνιος, συμφωνούντων πάντων καὶ συστοιχούντων ἀλλήλοις. Ὅθεν κυρίως αὐτοῖς καὶ ἡ προσηγορία τῶν στοιχείων [d] ἐφήρμοσται. Ταῦτά μοι εἴρηται παριστῶντι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν ἐκάλεσε γῆν, ἀλλ' οὐχὶ τὴν γῆν προσεῖπε ξηράν. Διότι τὸ ξηρὸν οὐχὶ τῶν [e] ὕστερον προσγινομένων ἐστὶ τῇ γῇ, ἀλλὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς συμπληρούντων αὐτῆς τὴν οὐσίαν. Τὰ δὲ αὐτὴν τοῦ εἶναι αἰτίαν παρέχοντα, πρότερα τῇ φύσει τῶν μετὰ ταῦτα προσγινομένων καὶ προτιμότερα. D Ὥστε εἰκότως ἐκ τῶν προυπαρχόντων καὶ πρεσβυτέρων ἐπενοήθη τῇ γῇ τὰ γνωρίσματα.

Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν. Οὐχ αὐτὸ τοῦτο τερπνήν τινα ὄψιν θαλάσσης ὁ λόγος ἐνδείκνυται τῷ Θεῷ πεφηνέναι. Οὐ γὰρ ὀφθαλμοῖς βλέπει τὰ κάλλη τῆς κτίσεως ὁ ποιητὴς, ἀλλὰ τῇ ἀῤῥήτῳ σοφίᾳ θεωρεῖ τὰ γινόμενα. Ἡδὺ μὲν γὰρ θέαμα, λευ-

καινομένη θάλασσα, γαλήνης αὐτὴν σταθερᾶς κα-
τεχούσης· ἡδὺ δὲ καὶ ὅταν πραείαις αὔραις τραχυ-
νομένη τὰ νῶτα, πορφύρουσαν χρόαν ἢ κυανῆν τοῖς
E ὁρῶσι προσβάλλῃ· ὅτε οὐδὲ τύπτει βιαίως τὴν
γείτονα χέρσον, ἀλλ' οἷον εἰρηνικαῖς τισιν αὐτὴν
περιπλοκαῖς κατασπάζεται. Οὐ μὴν οὕτω καὶ Θεῷ
οἴεσθαι χρὴ τὴν Γραφὴν εἰρηκέναι καλὴν καὶ ἡδεῖαν
ὦφθαι τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ τὸ καλὸν ἐκεῖ τῷ
λόγῳ τῆς δημιουργίας κρίνεται. Πρῶτον μέν, ὅτι
πηγὴ τῆς περὶ γῆν ἁπάσης νοτίδος ἐστὶ τὸ τῆς
θαλάσσης ὕδωρ· τοῦτο μὲν ἐν τοῖς ἀφανέσι πόροις
διαδιδόμενον, ὡς δηλοῦσιν αἱ σομφώδεις τῶν ἠπεί-
ρων καὶ ὕπαντροι, ὑφ' ἃς ἡ ῥοώδης διαυλωνίζουσα
θάλασσα, ἐπειδὰν σκολιαῖς καὶ οὐ πρὸς τὸ ὄρθιον
φερομέναις ἐναπολειφθῇ διεξόδοις, ὑπὸ τοῦ κινοῦντος
39 αὐτὴν πνεύματος ὠθουμένη, φέρεται ἔξω τὴν ἐπι-
A φάνειαν διαῤῥήξασα, καὶ γίνεται πότιμος ἐκ τῆς
διηθήσεως τὸ πικρὸν ἰαθεῖσα. Ἤδη δὲ καὶ θερμο-
τέρας ἐκ μετάλλων ποιότητος κατὰ τὴν διέξοδον
προσλαβοῦσα, ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ κινοῦντος αἰτίας
ζέουσα γίνεται, ὡς τὰ πολλά, καὶ πυρώδης· ὅπερ
πολλαχοῦ μὲν τῶν νήσων, πολλαχοῦ δὲ τῶν παρα-
λίων τόπων ἔξεστιν ἱστορῆσαι. Ὅπου γε καὶ κατὰ
τὴν μεσόγειαν, τόποι τινὲς τῶν ποταμίων ὑδάτων
γείτονες, ὡς μικρὰ μεγάλοις εἰκάσαι, τὰ παρα-
πλήσια πάσχουσι. Πρὸς οὖν τί τοῦτο εἴρηταί μοι;
Ὅτι πᾶσα ὑπόνομός ἐστιν ἡ γῆ, διὰ πόρων ἀφανῶν
ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς θαλάσσης ὑπονοστοῦντος τοῦ
B ὕδατος.

Καλὴ τοίνυν ἡ θάλασσα τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τὴν ἐν τῷ βάθει τῆς ἰκμάδος ὑποδρομήν· καλὴ καὶ διότι [b] ποταμῶν οὖσα δοχεῖον, εἰς ἑαυτὴν τὰ πανταχόθεν καταδέχεται ῥεύματα, καὶ μένει τῶν ὅρων εἴσω τῶν ἑαυτῆς· καλὴ καὶ διότι τοῖς ἀερίοις ὕδασιν ἀρχή τίς ἐστι καὶ πηγή, θαλπομένη μὲν τῇ ἀκτῖνι τοῦ ἡλίου, ἀποτιθεμένη δὲ τὸ λεπτὸν τοῦ ὕδατος διὰ τῶν ἀτμῶν, ὅπερ ἑλκισθὲν εἰς τὸν ἄνω τόπον, εἶτα καταψυχθὲν διὰ τὸ ὑψηλότερον γενέσθαι τῆς ἀπὸ τοῦ
C ἐδάφους ἀνακλάσεως τῶν ἀκτίνων, καὶ ὁμοῦ τῆς ἐκ τοῦ νέφους σκιᾶς τὴν ψύξιν ἐπιτεινούσης, ὑετὸς γίνεται, καὶ πιαίνει τὴν γῆν. Καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀπιστεῖ πάντως τοὺς ὑποκαιομένους λέβητας ἐννοήσας, οἳ πλήρεις ὄντες ὑγροῦ, πολλάκις κενοὶ κατελείφθησαν, εἰς ἀτμὸν παντὸς τοῦ ἑψομένου διακριθέντος. Ἀλλὰ καὶ αὐτό ἐστιν ἰδεῖν τὸ τῆς θαλάσσης ὕδωρ παρὰ τῶν ναυτιλλομένων ἑψόμενον· οἳ τοὺς ἀτμοὺς [a] σπόγγοις ὑποδεχόμενοι, τὴν χρείαν μετρίως ἐν ταῖς ἀνάγκαις παραμυθοῦνται. Καλὴ δὲ καὶ ἄλλως παρὰ Θεῷ, ὅτι περισφίγγει τὰς νήσους, ὁμοῦ μὲν κόσμον αὐταῖς, ὁμοῦ δὲ καὶ ἀσφάλειαν παρεχομένη δι' ἑαυτῆς· ἔπειτα καὶ ὅτι τὰς πλεῖστον ἀλλήλων διεστώσας ἠπείρους συνάπτει δι' ἑαυτῆς, ἀκώ- D
λυτον τοῖς ναυτιλλομένοις τὴν ἐπιμιξίαν παρεχομένη· δι' ὧν καὶ ἱστορίας τῶν ἀγνοουμένων χαρίζεται, καὶ πλούτου πρόξενος ἐμπόροις γίνεται, καὶ τὰς τοῦ βίου χρείας ἐπανορθοῦται ῥᾳδίως, ἐξαγωγὴν μὲν τῶν περιττῶν τοῖς εὐθηνουμένοις πα-

ρεγομένη, ἐπανόρθωσιν δὲ τοῦ λείποντος χαριζομένη τοῖς ἐνδεέσι. Καὶ πόθεν ἐμοὶ ὅλον ἰδεῖν μετὰ ἀκριβείας τῆς θαλάσσης τὸ κάλλος, ὅσον τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ποιήσαντος κατεφάνη; Εἰ δὲ θάλασσα καλὴ καὶ ἐπαινετὴ τῷ Θεῷ, πῶς οὐχὶ καλλίων ἐκκλησίας τοιαύτης σύλλογος, ἐν ᾗ συμμιγὴς ἦχος, E
οἷόν τινος κύματος ἠιόνι προσφερομένου, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ νηπίων, κατὰ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν δεήσεις, ἐκπέμπεται. Γαλήνη δὲ βαθεῖα ἀσάλευτον αὐτὴν διασώζει, τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ταράξαι αὐτὴν τοῖς αἱρετικοῖς λόγοις μὴ δυνηθέντων. Γένοισθε οὖν ἄξιοι τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Κυρίου, τὴν εὐταξίαν ταύτην ἐπὶ τὸ εὐπρεπέστατον διασώσαντες, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ϛ'. 40 A

Περὶ βλαστήσεως γῆς.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν κατὰ γένος, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ. Ἀκολούθως μετὰ τὸ ἀναπαύσασθαι τὴν γῆν ἀποσκευασαμένην τὸ βάρος τοῦ ὕδατος, τὸ πρόσταγμα αὐτῇ γέγονε βλαστῆσαι πρῶτον βοτάνην,

B ἔπειτα ξύλον· ὅπερ ἔτι καὶ νῦν ὁρῶμεν γινόμενον. Ἡ γὰρ τότε φωνή, καὶ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο πρόσταγμα, οἷον νόμος τις ἐγένετο φύσεως, καὶ ἐναπέμεινε τῇ γῇ, τὴν τοῦ γεννᾷν αὐτῇ καὶ καρποφορεῖν δύναμιν εἰς τὸ ἑξῆς παρεχόμενος. Βλαστησάτω ἡ γῆ. Πρῶτόν ἐστιν ἐν τῇ γενέσει τῶν φυομένων ἡ βλάστησις· ἔπειτα, ὅταν προκύψῃ μικρὸν τὰ βλαστήματα, βοτάνη γίνεται· εἶτ' ἐπειδὰν αὐξηθῇ, χόρτος ἐστί, κατὰ μικρὸν διαρθρουμένων τῶν φυομένων, καὶ μέχρι τῆς ἐπὶ τὸ σπέρμα τελειώσεως προϊόντων. Τὸ γὰρ χλοερὸν καὶ ποάζον παραπλήσιόν ἐστιν ἁπάντων. Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου. Καθ' ἑαυτὴν ἡ γῆ προφερέτω τὴν βλά-
C στησιν, οὐδεμιᾶς συνεργείας ἑτέρωθεν δεομένη. Ἐπειδή τινες οἴονται τὸν ἥλιον αἴτιον εἶναι τῶν ἀπὸ τῆς γῆς φυομένων, τῇ ὁλκῇ τοῦ θερμοῦ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τὴν ἐκ τοῦ βάθους δύναμιν ἐπισπώμενον, διὰ τοῦτο πρεσβυτέρα τοῦ ἡλίου ἡ περὶ γῆν διακόσμησις· ἵνα καὶ τοῦ προσκυνεῖν τὸν ἥλιον, ὡς αὐτὸν τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς παρεχόμενον, οἱ πεπλανημένοι παύσωνται. Ἐὰν ἄρα πεισθῶσιν, ὅτι πρὸ τῆς ἐκείνου γενέσεως τὰ περὶ τὴν γῆν πάντα διακεκόσμητο, καὶ τοῦ ἀμέτρου περὶ αὐτὸν θαύματος καθυφῶσιν, ἐνθυμηθέντες ὅτι χόρτου καὶ βοτάνης
D νεώτερός ἐστι κατὰ τὴν γένεσιν. Ἆρα οὖν τοῖς μὲν βοσκήμασιν ἡ τροφὴ προαπετέθη, τὸ δὲ ἡμέτερον οὐδεμιᾶς ἐφάνη προνοίας ἄξιον; Ἀλλὰ μάλιστα μὲν βουσὶ καὶ ἵπποις τὸν χιλὸν προαποθέμενος,

σοὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀπόλαυσιν παρασκευάζει. Ὁ γὰρ τὰ κτήνεά σου διατρέφων, τὴν σὴν συναυξει τοῦ βίου κατασκευήν. Ἔπειτα, ἡ τῶν σπερμάτων γένεσις τί ἄλλο ἐστὶ, καὶ οὐχὶ τῆς σῆς διαγωγῆς παρασκευή; πρὸς τῷ πολλὰ τῶν ἐν πόαις ἔτι καὶ λαχάνοις ὄντων, τροφὴν ᵇ ἀνθρώπων ὑπάρχειν.

Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα, φησὶ, κατὰ γένος. Ὥστε κἂν τι γένος βοτάνης E
ἑτέροις διαφέρῃ, κἀκείνων τὸ κέρδος πρὸς ἡμᾶς ἐπανέρχεται, καὶ ἡμῖν ἡ χρῆσις τῶν σπερμάτων ἀφώρισται· ὥστε εἶναι τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων τοιοῦτον, Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ σπέρμα σπεῖρον κατὰ γένος. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ τῆς 41
λέξεως ἀκόλουθον ἀποκαταστῆναι δυνήσεται, ἀκα- A
ταλλήλως νῦν τῆς συντάξεως ἔχειν δοκούσης, καὶ τὸ ἀναγκαῖον τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως οἰκονομουμένων διασωθήσεται. Πρῶτον μὲν γὰρ βλάστησις, εἶτα χλοὴ, εἶτα χόρτου αὔξησις, εἶτα ὁ ἀπαρτισμὸς τῶν αὐξομένων διὰ τοῦ σπέρματος. Πῶς οὖν, φασὶ, πάντα εἶναι τὰ ἐκ τῆς γῆς φυόμενα σπερματικὰ ὁ λόγος ἐνδείκνυται, ὅπου γε οὔτε κάλαμος, οὔτε ἄγρωστις, οὔτε ἡ μίνθη, οὐ κρόκος, οὐ σκόροδον, οὐ βούτομον, οὐδ᾽ ἄλλα μυρία γένη φυτῶν σπερματίζοντα φαίνεται; Πρὸς δὴ τοῦτό φαμεν, ὅτι πολλὰ τῶν φυομένων ἐκ τῆς γῆς ἐπὶ τοῦ πυθμένος B
ᵇ καὶ τῆς ῥίζης ἔχει τὴν δύναμιν τῶν σπερμάτων. Ὥσπερ ὁ κάλαμος, μετὰ τὴν ἐπέτειον αὔξησιν, ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀφίησί τινα προβολὴν, σπέρματος

λόγον ἔχουσαν, πρὸς τὸ μέλλον. Τοῦτο δὲ ποιεῖ καὶ ἄλλα μυρία, ὅσα διὰ γῆς νεμόμενα ἐν ταῖς ῥίζαις τὴν διαδοχὴν κέκτηται. Ὥστε πάντως ἐστὶν ἀληθέστερον τὸ, ἑκάστῳ τῶν φυομένων ἢ σπέρμα εἶναι, ἢ δύναμίν τινα σπερματικὴν ἐνυπάρχειν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, Κατὰ γένος. Οὐ γὰρ ἡ προβολὴ τοῦ καλάμου ἐλαίας ἐστὶ ποιητικὴ, ἀλλ' ἐκ καλάμου μὲν ἕτερος κάλαμος, ἐκ δὲ τῶν σπερμάτων τὰ συγγενῆ C
τοῖς καταβληθεῖσιν ἀποβλαστάνει. Καὶ οὕτω τὸ ἐν τῇ πρώτῃ γενέσει προβληθὲν παρὰ τῆς γῆς, μέχρι νῦν διασώζεται, τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς διαδοχῆς φυλασσομένου τοῦ γένους. Βλαστησάτω ἡ γῆ. Νόησόν μοι ἐκ μικρᾶς φωνῆς, καὶ προστάγματος οὕτω βραχέος, τὴν κατεψυγμένην καὶ ἄγονον ὠδίνουσαν ἀθρόως καὶ πρὸς καρπογονίαν συγκινουμένην, ὥσπερ τινὰ σκυθρωπὴν καὶ πενθήρη ἀποῤῥίψασαν περιβολὴν, μεταμφιεννυμένην τὴν φαιδροτέραν καὶ τοῖς οἰκείοις κόσμοις ἀγαλλομένην, καὶ τὰ μυρία γένη τῶν φυομένων προβάλλουσαν. Βούλομαί σοι σφοδρότερον τῆς κτίσεως ἐνιδρυνθῆναι τὸ θαῦμα, ἵν' ὅπου περ
D ἂν εὑρεθῇς, καὶ ὁποίῳ δήποτε γένει τῶν φυομένων παραστῇς, ἐναργῆ λαμβάνῃς τοῦ ποιήσαντος τὴν ὑπόμνησιν. Πρῶτον μὲν οὖν ὅταν ἴδῃς βοτάνην χόρτου καὶ ἄνθος, εἰς ἔννοιαν ἔρχου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μεμνημένος τῆς εἰκόνος τοῦ σοφοῦ Ἠσαΐου. ὅτι Πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Τὸ γὰρ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ περιχαρὲς καὶ ἱλαρὸν τῆς ἀνθρωπίνης

εὐημερίας, καιριωτάτης παρὰ τῷ προφήτῃ τετύχηκε τῆς εἰκόνος. Σήμερον εὐθαλὴς τῷ σώματι, κατα-
E σεσαρκωμένος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπανθοῦσαν ἔχων τὴν εὔχροιαν ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς, σφριγῶν καὶ σύντονος, καὶ ἀνυπόστατος τὴν ὁρμήν, αὔριον ὁ αὐτὸς οὗτος ἐλεεινός, ἢ τῷ χρόνῳ μαρανθείς, ἢ νόσῳ διαλυθείς. Ὁ δεῖνα περίβλεπτος ἐπὶ χρημάτων περιουσίᾳ· καὶ πλῆθος περὶ αὐτὸν κολάκων· δορυφορία φίλων προσποιητῶν τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ χάριν θηρευόντων· πλῆθος συγγενείας, καὶ ταύτης κατεσχηματισμένης· ἑσμὸς τῶν ἑπομένων μυρίος τῶν τε ἐπὶ σιτίων καὶ τῶν κατὰ τὰς χρείας αὐτῷ προσεδρευόντων, οὓς καὶ προϊὼν καὶ πάλιν ἐπανιὼν ἐπισυρόμενος ἐπίφθονός ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι. Πρόσθες τῷ πλούτῳ καὶ πολιτικήν τινα δυναστείαν, ἢ καὶ
42 τὰς ἐκ βασιλέων τιμάς· ἢ ἐθνῶν ἐπιμέλειαν· ἢ
A στρατοπέδων ἡγεμονίαν· τὸν κήρυκα μέγα βοῶντα πρὸ αὐτοῦ· τοὺς ῥαβδούχους ἔνθεν καὶ ἔνθεν βαρυτάτην κατάπληξιν τοῖς ἀρχομένοις ἐμβάλλοντας· τὰς πληγάς· τὰς δημεύσεις· τὰς * ἀπαγωγάς· τὰ δεσμωτήρια, ἐξ ὧν ἀφόρητος ὁ παρὰ τῶν ὑποχειρίων συναθροίζεται φόβος. Καὶ τί μετὰ τοῦτο, Μία νύξ, ἢ πυρετὸς εἷς, ἢ πλευρῖτις, ἢ περιπνευμονία, ἀνάρπαστον ἐξ ἀνθρώπων ἀπάγουσα τὸν ἄνθρωπον οἴχεται, πᾶσαν τὴν κατ᾽ αὐτὸν σκηνὴν ἐξαπίνης ἀπογυμνώσασα, καὶ ἡ δόξα ἐκείνη ὥσπερ ἐνύπνιον ἀπηλέγχθη. Ὥστε [b] ἐπιτέτευκται τῷ προφήτῃ ἡ πρὸς τὸ ἀδρανέστατον ἄνθος ὁμοίωσις τῆς ἀνθρωπίνης δόξης.

B Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα. Ἔτι καὶ νῦν ἡ τάξις τῶν φυομένων μαρτυρεῖ τῇ πρώτῃ διακοσμήσει. Ἡ γὰρ βλάστησις καθηγεῖται πάσης βοτάνης καὶ πάσης πόας. Εἴτε γὰρ ἀπὸ ῥίζης ἐκδίδοταί τι ἐκ τῆς κάτωθεν προβολῆς, ὡς κρόκος καὶ ἄγρωστις, ἀναβλαστῆσαι δεῖ καὶ ἐπὶ τὸ ἔξω προκύψαι· εἴτε ἀπὸ σπέρματος, καὶ οὕτως ἀνάγκη πρῶτον βλάστησιν, εἶτα βοτάνην γενέσθαι, εἶτα χόρτον χλοάζοντα, εἶτα τὸν καρπὸν ἐπὶ ξηρᾶς ἤδη καὶ παχείας τῆς καλάμης ἁδρυνόμενον. Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτά- C
νην χόρτου. Ὅταν εἰς γῆν καταπέσῃ τὸ σπέρμα συμμέτρως νοτίδος καὶ θέρμης ἔχουσαν, χαῦνον γενόμενον καὶ πολύπορον, τῆς παρακειμένης γῆς περιδραξάμενον, τὰ οἰκεῖα καὶ σύμφυλα πρὸς ἑαυτὸ ἐπισπᾶται. Ἐμπίπτοντα δὲ τοῖς πόροις καὶ περιολισθαίνοντα τῆς γῆς τὰ λεπτότατα μόρια, ἐπὶ πλέον ἀνευρύνει τοὺς ὄγκους αὐτοῦ· ὥστε ῥιζοῦσθαι μὲν εἰς τὸ κάτω, ἐπὶ τὸ ἄνω δὲ προκύπτειν ἰσαρίθμων ταῖς ῥίζαις τῶν καλάμων προβαλλομένων· θαλπομένου δὲ ἀεὶ τοῦ βλαστήματος, συρομένην διὰ τῶν ῥιζῶν τὴν νοτίδα, τῇ ὁλκῇ τοῦ θερμοῦ συνεπάγεσθαι τοῦ τροφίμου τῆς γῆς ὅσον μέτριον, καὶ τοῦτο καταμερίζειν εἰς καλάμην καὶ φλοιὸν καὶ D
τὰς θήκας τοῦ σίτου, καὶ αὐτὸν τὸν σῖτον καὶ τοὺς ἀνθέρικας· καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν τῆς αὐξήσεως γινομένης, ἐπὶ τὸ οἰκεῖον μέτρον ἕκαστον τῶν φυομένων ἀποκαθίστασθαι, εἴτε τι τῶν σιτηρῶν, εἴτε

τῶν χεδροπῶν, εἴτε τῶν λαχανωδῶν ἢ φρυγανικῶν τυγχάνοι. Εἷς χόρτος καὶ μία βοτάνη ἐξαρκεῖ τὴν διάνοιάν σου πᾶσαν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς [f] ἐξεργασαμένης αὐτὰ τέχνης ἀπασχολῆσαι· πῶς γόνασι διαζώννυται ἡ καλάμη τοῦ σίτου, ἵνα ὥσπερ σύνδεσμοί τινες ῥᾳδίως τὸ βάρος τῶν ἀσταχύων φέρωσιν, ὅταν πλήρεις ὄντες καρπῶν πρὸς τὴν γῆν κατακλίνωνται. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν βρόμος διόλου κενός, ἅτε μηδενὶ τὴν κεφαλὴν βαρυνόμενος· τὸν δὲ σῖτον τοῖς συνδέσμοις τούτοις ἡ φύσις κατησφαλίσατο. Ἐν θήκῃ δὲ τὸν κόκκον ἀποθεμένη, ὡς μὴ εὐδιάρπαστον εἶναι τοῖς [g] σπερμολόγοις· ἔτι καὶ τῇ προβολῇ τῶν ἀνθερίκων οἷον ἀκίσι τὰς ἐκ τῶν μικρῶν ζώων ἀφίστησι βλάβας. E

Τί εἴπω; τί σιωπήσω; Ἐν πλουσίοις τῆς κτίσεως θησαυροῖς ἄπορος μὲν ἡ εὕρεσις τοῦ τιμιωτέρου, δυσφορωτάτη δὲ ἡ ζημία τοῦ παρεθέντος. Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου. Καὶ εὐθέως
45 A συνεξεδόθη τοῖς τροφίμοις τὰ δηλητήρια· μετὰ τοῦ σίτου τὸ κώνειον· μετὰ τῶν λοιπῶν τροφίμων ἐλλέβορος, καὶ ἀκόνιτον, καὶ μανδραγόρας, καὶ ὁ τῆς μήκωνος ὀπός. Τί οὖν; ἀφέντες τὸ ἐπὶ τοῖς χρησίμοις τὴν χάριν ὁμολογεῖν, ἐγκαλέσομεν τῷ δημιουργῷ ἐπὶ τοῖς φθαρτικοῖς ἡμῶν τῆς ζωῆς; ἐκεῖνο δὲ οὐ λογισόμεθα, ὅτι οὐ πάντα τῆς γαστρὸς ἕνεκεν τῆς ἡμετέρας δεδημιούργηται; Ἀλλ' ἡμῖν μὲν αἱ ἀποτεταγμέναι τροφαὶ πρόχειροι καὶ πᾶσιν εὔγνωστοι· ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων ἴδιόν τινα

λόγον ἐν τῇ κτίσει πληροῖ. Μὴ γὰρ ἐπειδή σοι δηλητήριον τὸ ταύριον αἷμα, τούτου ἕνεκεν ἔδει ἢ
B μὴ παραχθῆναι τὸ ζῷον, ἢ παραχθὲν ἄναιμον εἶναι, οὗ τῆς ἰσχύος πρὸς τοσαῦτα ἡμῶν ἐπιδεῖται ὁ βίος; Ἀλλά σοι μὲν αὐτάρκης ὁ σύνοικος λόγος πρὸς τὴν φυλακὴν τῶν ὀλεθρίων. Οὐ δήπου γὰρ πρόβατα μὲν καὶ αἶγες ἴσασιν ἀποφεύγειν τὰ κακοῦντα αὐτῶν τὴν ζωήν, μόνῃ τῇ αἰσθήσει τὸ βλαβερὸν διακρίνοντα· σοὶ δὲ ᾧ καὶ λόγος πάρεστι, καὶ ἰατρικὴ τέχνη τὸ χρήσιμον ἐκπορίζουσα, καὶ ἡ τῶν προλαβόντων πεῖρα τῶν βλαπτόντων τὴν φυγὴν ὑποβάλλουσα, χαλεπόν ἐστιν, εἰπέ μοι, ἐκκλῖναι τὰ δηλητήρια. Ἔστι δὲ τούτων οὐδὲν ἀργῶς,
C οὐδὲν ἀχρήστως γεγενημένον. Ἢ γὰρ τροφὴν παρέχει τινὶ τῶν ἀλόγων· ἢ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς παρὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης εἰς παραμυθίαν τινῶν ἀῤῥωστημάτων ἐξεύρηται. Τὸ μὲν γὰρ κώνειον οἱ ψᾶρες βόσκονται, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τὴν ἐκ τοῦ δηλητηρίου βλάβην ἀποδιδράσκοντες. Λεπτοὺς γὰρ ἔχοντες τοὺς ἐπὶ τῆς καρδίας πόρους, φθάνουσιν ἐκπέψαι τὸ καταποθέν, πρὶν τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψύξιν τῶν καιρίων καθάψασθαι. Ἐλλέβορος δὲ ὀρτύγων ἐστὶ τροφή, ἰδιότητι κράσεως τὴν βλάβην ἀποφευγόντων. Ἔστι δὲ καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν καιρῷ ποτε καὶ ἡμῖν χρήσιμα. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ μανδραγόρου ὕπνον ἰατροὶ κατεπάγουσιν·
D ὀπίῳ δὲ τὰς σφοδρὰς ὀδύνας τῶν σωμάτων κατακοιμίζουσιν. Ἤδη δέ τινες τῷ κωνείῳ καὶ τὸ λυσ-

σῶδες τῶν ὀρέξεων κατεμάραναν καὶ τῷ ἐλλεβό-
ρῳ πολλὰ τῶν χρονίων παθῶν ἐξεμόχλευσαν. Ὥστε
ὃ ἐνόμιζες ἔχειν κατὰ τοῦ κτίσαντος ἔγκλημα,
τοῦτό σοι εἰς προσθήκην εὐχαριστίας περιελήλυθε.

Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου. Πόσην αὐ-
τόματον λέγει τροφὴν ἐν τούτοις, τήν τε ἐν ῥίζαις,
καὶ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ βοτάνῃ, καὶ τὴν ἐν καρποῖς
ἤδη, πόσην δὲ τὴν ἐξ ἐπιμελείας καὶ γεωργίας
ἡμῖν προσγινομένην; Οὐκ εὐθὺς ἐκέλευσε σπέρμα E
καὶ καρπὸν ἀναδοθῆναι, ἀλλὰ βλαστῆσαι καὶ χλοά-
σαι τὴν γῆν, καὶ τότε εἰς σπέρμα τελειωθῆναι,
ἵνα πρῶτον ἐκεῖνο πρόσταγμα διδασκάλιον τῇ φύ-
σει γένηται πρὸς τὴν ἑξῆς ἀκολουθίαν. Πῶς οὖν
κατὰ γένος, φασίν, ἡ γῆ προφέρει τὰ σπέρματα,
ὁπότε σῖτον πολλάκις καταβαλόντες, τὸν μέλανα
τοῦτον πυρὸν συγκομίζομεν; Ἀλλὰ τοῦτο οὐχὶ πρὸς
ἕτερον γένος ἐστὶ μεταβολή, ἀλλ' οἱονεὶ νόσος τις
καὶ ἀρρωστία τοῦ σπέρματος. Οὐ γὰρ ἀπέθετο τὸ 44
εἶναι σῖτος, ἀλλ' ἐμελάνθη διὰ τῆς καύσεως, ὡς A
καὶ ἐξ αὐτῆς ἔστι τῆς προσηγορίας μαθεῖν. Τῇ
ὑπερβολῇ γὰρ τοῦ κρύους [b] ὑπερκαείς, πρὸς ἑτέ-
ραν καὶ χρόαν καὶ γεῦσιν μετέπεσεν. Καὶ μέντοι
καὶ πάλιν λέγεται, ἐπειδὰν γῆς ἐπιτηδείας καὶ
ἀέρων εὐκράτων λάβηται, πρὸς τὸ ἀρχαῖον εἶδος
ἐπανιέναι. Ὥστε οὐδὲν παρὰ τὸ πρόσταγμα εὕροις
ἂν ἐν τοῖς φυομένοις ἐπιτελούμενον. Ἡ δὲ λεγο-
μένη αἶρα, καὶ ὅσα λοιπὰ νόθα σπέρματα τοῖς
τροφίμοις ἐγκαταμέμικται, ἅπερ ζιζάνια προσαγο-

ῥεύειν σύνηθες τῇ Γραφῇ, οὐκ ἐκ τῆς τοῦ σίτου
μεταβολῆς γίνεται, ἀλλ' ἐξ οἰκείας ἀρχῆς ὑπέ-
στη, ἴδιον ἔχοντα γένος. Ἅπερ τὴν εἰκόνα πληροῖ B
τῶν παραχαρασσόντων τὰ τοῦ Κυρίου διδάγματα,
καὶ μὴ γνησίως μαθητευομένων τῷ λόγῳ, ἀλλ'
ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ διδασκαλίας διεφθαρμένων,
καταμιγνύντων δὲ ἑαυτοὺς τῷ ὑγιαίνοντι σώματι
τῆς Ἐκκλησίας, ἵν' ἐκ τοῦ ἀφανοῦς τὰς παρ'
ἑαυτῶν βλάβας τοῖς ἀκεραιοτέροις ἐμβάλωσιν. Ἤδη
δὲ ὁ Κύριος καὶ τὴν τελείωσιν τῶν εἰς αὐτὸν
πεπιστευκότων τῇ τῶν σπερμάτων αὐξήσει παρει-
κάζει, λέγων· Ὡς ὅταν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον
ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ καθεύδῃ, καὶ ἐγείρηται νύκτα
καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ σπόρος ἐγείρηται, καὶ μηκύνη-
C ται, ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. Αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρ-
ποφορεῖ πρῶτον χόρτον, εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη
σῖτον ἐν τῷ στάχυϊ. Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην.
Καὶ ἐν ἀκαριαίᾳ χρόνου ῥοπῇ ἀπὸ τῆς βλαστήσεως
ἀρξαμένη ἡ γῆ, ἵνα φυλάξῃ τοὺς νόμους τοῦ κτί-
σαντος, πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως διεξελθοῦσα, εὐθὺς
πρὸς τὸ τέλειον ἤγαγε τὰ βλαστήματα. Καὶ λει-
μῶνες μὲν ἦσαν βαθεῖς τῇ ἀφθονίᾳ τοῦ χόρτου,
τῶν δὲ πεδίων τὰ εὔκαρπα φρίσσοντα τοῖς ληΐοις,
εἰκόνα πελάγους κυμαίνοντος ἐν τῇ κινήσει τῶν
ἀσταχύων ἀπέσωζε. Πᾶσα δὲ βοτάνη καὶ πᾶν λα-
D χανηρὸν γένος, καὶ εἴ τι ἐν φρυγάνοις, καὶ εἴ τι
ἐν ὀσπρίοις, κατὰ πᾶσαν ἀφθονίαν τότε τῆς γῆς
ὑπερεῖχεν. Οὐδὲ γὰρ ἀπότευγμά τι ἦν ἐν τοῖς τότε

προβληθεῖσιν, οὔτε γεωργῶν ἀπειρίας, οὔτε ἀέρων δυσκρασίας, οὔτε τινὸς ἄλλης αἰτίας τοῖς γινομένοις λυμαινομένης. Οὐ μὴν οὐδὲ ἡ καταδίκη ἐνεπόδιζε τῇ εὐθηνίᾳ τῆς γῆς. Πρεσβύτερα γὰρ ταῦτα τῆς ἁμαρτίας δι' ἣν κατεκρίθημεν, ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου ἡμῶν ἐσθίειν τὸν ἄρτον.

Ἀλλὰ Καὶ ξύλον κάρπιμον, φησί, ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος καὶ καθ'
E ὁμοιότητα ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπὶ τούτῳ τῷ ῥήματι πᾶσαι μὲν λόχμαι κατεπυκνοῦντο· πάντα δὲ ἀνέτρεχε δένδρα, τά τε προς μήκιστον ὕψος διανίστασθαι πεφυκότα, ἐλάται καὶ κέδροι καὶ κυπάρισσοι καὶ πεῦκαι· πάντες δὲ θάμνοι εὐθὺς ἦσαν ἀμφίκομοι καὶ δασεῖς· καὶ τὰ στεφανωματικὰ λεγόμενα τῶν φυτῶν, αἵ τε ῥοδωνιαὶ καὶ μυρσίναι καὶ δάφναι, πάντα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ, οὐκ ὄντα πρότερον ὑπὲρ τῆς γῆς, εἰς τὸ εἶναι παρῆλθε, μετὰ τῆς οἰκείας
45 A ἕκαστον ἰδιότητος, ἐναργεστάταις μὲν διαφοραῖς ἀπὸ τῶν ἑτερογενῶν χωριζόμενα, οἰκείῳ δὲ ἕκαστον γνωριζόμενον χαρακτῆρι. Πλήν γε ὅτι τὸ ῥόδον τότε ἄνευ ἀκάνθης ἦν, ὕστερον δὲ τῷ κάλλει τοῦ ἄνθους ἡ ἄκανθα παρεζεύχθη, ἵνα τῷ τερπνῷ τῆς ἀπολαύσεως ἐγγύθεν ἔχωμεν παρακειμένην τὴν λύπην, μεμνημένοι τῆς ἁμαρτίας, δι' ἣν ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἡμῖν ἀνατέλλειν κατεδικάσθη ἡ γῆ. Ἀλλὰ προσετάχθη, φησί, Ξύλον κάρπιμον, ποιοῦν καρπὸν ἐπὶ τῆς γῆς, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, ἐκδοῦναι ἡ γῆ· πολλὰ δὲ τῶν δένδρων ὁρῶ-

μὲν οὔτε καρποῖς οὔτε σπέρματι κεχρημένα. Τί B
οὖν ἐροῦμεν, Ὅτι τὰ τιμιώτερα τῇ φύσει προηγουμένης τῆς μνήμης τετύχηκεν· ἔπειτα, ὅτι ἀκριβῶς θεωροῦντι καὶ πάντα φανήσεται ἢ σπέρματι κεχρημένα, ἢ τὰ ἰσοδυναμοῦντα τοῖς σπέρμασιν ἔχοντα. Αἴγειροι γὰρ, καὶ ἰτέαι, καὶ πτελέαι, καὶ λεῦκαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καρπὸν μὲν οὐδένα δοκεῖ φέρειν ἐκ τοῦ προδήλου, σπέρμα δὲ ἕκαστον τούτων ἔχον ἀκριβῶς ἄν τις ἐξετάζων ἐξεύροι. Ὁ γὰρ ὑποκείμενος τῷ φύλλῳ κόκκος, ὃν μίσχον τινες τῶν περὶ τὰς ὀνοματοποιΐας ἐσχολακότων προσαγορεύουσι, τοῦτο σπέρματος ἔχει δύναμιν. Ὅσα γὰρ ἀπὸ κλάδων γίνεσθαι πέφυκεν, ἐντεῦθεν ὡς τὰ πολλὰ προβάλλει τὰς ῥίζας. Τάχα δὲ σπέρματος ἐπέχουσι λόγον καὶ αἱ τῶν ῥιζῶν ἀποφύσεις, C
ἃς παρασπῶντες οἱ φυτοκόμοι τὸ γένος αὔξουσι. Πρότερον μέντοι, ὥσπερ ἔφαμεν, μνήμης ἠξιώθη τὰ συνεκτικώτερα τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὅσα ἔμελλε τοῖς οἰκείοις καρποῖς τὸν ἄνθρωπον δεξιούμενα, ἄφθονον αὐτῷ παρασκευάζειν τὴν δίαιταν· ἄμπελος μὲν οἶνον γεννῶσα εὐφραίνειν μέλλοντα καρδίαν ἀνθρώπου· ἐλαία δὲ καρπὸν παρεχομένη ἱλαρύνειν δυνάμενον πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ. Πόσα συνέτρεχε κατὰ ταὐτὸν ἐπειγομένως ὑπὸ τῆς φύσεως παραγόμενα; Ἡ ῥίζα τῆς ἀμπέλου· τὰ κλήματα ἐν κύκλῳ εὐθαλῆ καὶ μεγάλα ὑπὲρ γῆς κεχυμένα· D
ὁ βλαστὸς, οἱ ἕλικες, ὁ ὄμφαξ, οἱ βότρυες. Ἀρκεῖ σου τῇ ὄψει καὶ ἄμπελος συνετῶς ὁραθεῖσα

ὑπόμνησίν σοι τῆς φύσεως ἐμποιῆσαι. Μέμνησαι
γὰρ δηλονότι τῆς τοῦ Κυρίου εἰκόνος, ὅτι ἄμπε-
λον ἑαυτὸν λέγει, καὶ τὸν Πατέρα τὸν γεωργὸν,
καὶ τοὺς καθ' ἕνα ἡμῶν διὰ τῆς πίστεως ἐμ-
πεφυτευμένους τῇ Ἐκκλησίᾳ κλήματα προσηγό-
ρευσε· καὶ προσκαλεῖται ἡμᾶς εἰς πολυκαρπίαν,
ἵνα μὴ ἀργίαν καταγνωσθέντες τῷ πυρὶ πα-
ραδοθῶμεν· καὶ οὐ παύεται πανταχοῦ τὰς ψυ-
χὰς τῶν ἀνθρώπων ταῖς ἀμπέλοις ἐξομοιῶν. Ἀμ-
E πελὼν γὰρ ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ, φησὶν, ἐν
κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι. Καὶ, Ἀμπελῶνα ἐφύτευσα,
καὶ περιέθηκα φραγμόν. Τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς
δηλονότι λέγει τὸν ἀμπελῶνα, αἷς φραγμὸν πε-
ριέθηκε τὴν ἐκ τῶν προσταγμάτων ἀσφάλειαν,
καὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἀγγέλων. Παρεμβαλεῖ γὰρ
ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν.
Ἔπειτα καὶ οἱονεὶ χάρακας ἡμῖν παρακατέπηξε
θέμενος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύ-
τερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους. Καὶ τοῖς
τῶν παλαιῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν ὑποδείγμασιν
εἰς ὕψος ἡμῶν ἀνάγων τὰ φρονήματα, οὐκ ἀφῆκεν
46 A ἐῤῥιμμένα χαμαὶ, καὶ τοῦ πατεῖσθαι ἄξια. Βούλε-
ται δὲ ἡμᾶς καὶ οἱονεὶ ἕλιξί τισι ταῖς περιπλοκαῖς
τῆς ἀγάπης τῶν πλησίον ἀντέχεσθαι, καὶ ἐπα-
ναπαύεσθαι αὐτοῖς, ἵν' ἀεὶ πρὸς τὸ ἄνω τὴν ὁρμὴν
ἔχοντες, οἷόν τινες ἀναδενδράδες ταῖς κορυφαῖς
τῶν ὑψηλοτάτων ἑαυτοὺς παρισάζωμεν. [a] Ἀπαιτεῖ
δὲ ἡμᾶς καὶ τὸ καταδέχεσθαι σκαπτομένους. Ἀπο-

σκάπτεται δὲ ψυχὴ ἐν τῇ ἀποθέσει τῶν τοῦ κόσμου μεριμνῶν, αἳ βάρος εἰσὶ ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ὥστε ὁ τὴν σαρκίνην ἀγάπην ἀποθέμενος, καὶ τὴν πρὸς τὰ χρήματα φιλίαν, ἢ τὴν περὶ τὸ δύστηνον δοξάριον τοῦτο πτόησιν ἀπόπτυστον καὶ
B εὐκαταφρόνητον ἡγησάμενος, ὥσπερ ἐσκάφη καὶ ἀνέπνευσεν ἀποσκευασάμενος τὸ μάταιον βάρος τοῦ γηΐνου φρονήματος. Δεῖ δὲ, κατὰ τὸν λόγον τῆς παροιμίας, μηδὲ ὑλομανεῖν, τουτέστι, μὴ ἐπιδεικτικῶς πολιτεύεσθαι, μηδὲ τὸν παρὰ τῶν ἔξωθεν ἔπαινον θηρᾶσθαι, ἀλλ' ἔγκαρπον εἶναι, τῷ ἀληθινῷ γεωργῷ τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἔργων ταμιευόμενον. Σὺ δὲ καὶ Ὡς ἐλαία κατάκαρπος ἔσο ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, μηδέποτε γυμνούμενος τῆς ἐλπίδος, ἀλλ' ἀεὶ θάλλουσαν ἔχων περὶ σεαυτὸν τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν. Οὕτω γὰρ τὸ ἀειθαλὲς τοῦ φυτοῦ μιμήσῃ, καὶ τὸ πολύκαρπον δὲ αὐτοῦ
C ζηλώσεις, ἄφθονον τὴν ἐλεημοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ παρεχόμενος.

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν τεχνικῶν διατάξεων. Πόσα τότε γένη φυτῶν ἐπανέδραμε, τὰ μὲν ἔγκαρπα, τὰ δὲ ἐρέψιμα, ἄλλα πρὸς ναυπηγίαν ἐπιτήδεια, ἄλλα πρὸς καῦσιν; Ἐν τούτοις πάλιν ποικίλη μὲν ἐν ἑκάστῳ δένδρῳ ἡ τῶν μερῶν αὐτοῦ διακόσμησις, δυσέφικτος δὲ καὶ ἡ ἐξεύρεσις τῆς ἑκάστου ἰδιότητος, καὶ ἡ θεωρία τῆς πρὸς ἕκαστον τῶν ἑτερογενῶν διαφορᾶς. Πῶς τὰ μὲν αὐτῶν βαθύρριζα, τὰ δὲ ἀκρόρριζα· καὶ τὰ

μὲν ὀρθοφυῆ καὶ μονοστέλεχα, τὰ δὲ χαμαίζηλα D
καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῆς ῥίζης εἰς πολλὰς ἐκφύσεις
διῃρημένα. Πῶς ὅσων μὲν οἱ κλάδοι προμήκεις
ἐπι πολὺ τοῦ ἀέρος ἐκτεταμένοι, τούτων καὶ αἱ
ῥίζαι βαθεῖαι, ἐπὶ πλεῖστον ἐν κύκλῳ διανεμόμεναι,
οἷον θεμελίους τινὰς ἀναλογοῦντας τῷ βάρει τῶν
ἄνωθεν ὑποτιθείσης τῆς φύσεως. Πόσαι τῶν φλοιῶν
αἱ διαφοραί, Τὰ μὲν γὰρ λειόφλοια τῶν φυτῶν,
τὰ δὲ ῥηξίφλοια· καὶ τὰ μὲν μονόλοπα αὐτῶν,
τὰ δὲ πολύπτυχα. Ὃ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ τῆς
ἀνθρωπίνης νεότητος καὶ τοῦ γήρως εὕροις ἂν
καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς παραπλήσια τὰ συμπτώματα.
Τοῖς μὲν γὰρ νέοις καὶ εὐθαλέσιν ὁ φλοιὸς περι- E
τέταται· τοῖς δὲ γηράσκουσιν οἷον ῥυσσοῦται καὶ
ἐκτραχύνεται. Καὶ τὰ μὲν κοπέντα ἐπιβλαστάνει·
τὰ δὲ μένει ἀδιάδοχα, ὥσπερ τινὰ θάνατον τὴν
τομὴν ὑπομείναντα. Ἤδη δέ τινες τετηρήκασιν
ἐκτεμνομένας ἢ καὶ ἐπικαιομένας τὰς πίτυς εἰς
δρυμῶνας μεθίστασθαι. Τινὰ δὲ καὶ τὴν ἐκ
φύσεως κακίαν ἐπιμελείαις γεωργῶν θεραπευόμενα
ἔγνωμεν· οἷον τὰς ὀξείας ῥοιὰς, καὶ τῶν ἀμυ-
γδαλῶν τὰς πικροτέρας, ὅταν διατρηθεῖσαι τὸ
πρὸς τῇ ῥίζῃ στέλεχος σφῆνα πεύκης λιπαρὸν
τῆς ἐντεριώνης μέσης διελαθέντα δέξωνται, εἰς
εὐχρηστίαν μεταβάλλουσι τότε τοῦ χυμοῦ τὴν
δυσχέρειαν. Μηδεὶς οὖν ἐν κακίᾳ διάγων, ἑαυτὸν
ἀπογινωσκέτω, εἰδὼς ὅτι γεωργία μὲν τὰς τῶν 47
φυτῶν ποιότητας μεταβάλλει, ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν A

τῆς ψυχῆς ἐπιμέλεια, δυνατή ἐστι παντοδαπῶν ἀρρωστημάτων ἐπικρατῆσαι. Ἡ δὲ περὶ τὰς καρπογονίας διαφορὰ τῶν καρπίμων φυτῶν τοσαύτη, ὅσην οὐδ' ἂν ἐπελθεῖν τις δυνηθείη τῷ λόγῳ. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν αἱ διαφοραὶ τῶν καρπῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν [b] αὐτῷ τῷ εἴδει τοῦ δένδρου πολὺ τὸ διάφορον· ὅπουγε [c] καὶ ἄλλος μὲν χαρακτὴρ τοῦ καρποῦ τῶν ἀρρένων, ἄλλος δὲ τῶν θηλειῶν, παρὰ τῶν φυτουργῶν διακέκριται, οἵ γε καὶ τοὺς φοίνικας εἰς ἄρσενας καὶ θηλείας διιστῶσι. Καὶ ἴδοις ἄν ποτε τὴν παρ' αὐτῶν ὀνομαζομένην θήλειαν, καθιεῖσαν τοὺς κλάδους, οἷον ὀργῶσαν, καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένην τοῦ ἄρρενος, τοὺς δὲ θεραπευτὰς τῶν φυτῶν ἐμβάλλοντας τοῖς κλάδοις, οἷόν τινα σπέρματα τῶν ἀρρένων, τοὺς λεγομένους ψῆνας, καὶ οὕτως οἷον ἐν συναισθήσει τῆς ἀπολαύσεως γίνεσθαι καὶ ἀνορθοῦσθαι πάλιν τοὺς κλάδους, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον σχῆμα τοῦ φυτοῦ τὴν κόμην ἀποκαθίστασθαι. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ περὶ τῶν συκῶν φασιν. Ὅθεν οἱ μὲν τὰς ἀγρίας συκᾶς παραφυτεύουσι ταῖς ἡμέροις. οἱ δὲ τοὺς ὀλύνθους
C ἐκδήσαντες, τῶν εὐκάρπων καὶ ἡμέρων συκῶν τὴν ἀτονίαν ἰῶνται, ῥέοντα ἤδη καὶ σκεδαννύμενον τὸν καρπὸν τοῖς ὀλύνθοις ἐπέχοντες. Τί σοι τὸ παρὰ τῆς φύσεως αἴνιγμα βούλεται; Ὅτι χρὴ πολλάκις ἡμᾶς καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως, εὐτονίαν τινὰ προσλαμβάνειν, εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν

ἔργων ἐπίδειξιν. Ἐὰν γὰρ ἴδῃς τὸν ἐν βίῳ ἐθνικῶ, ἢ ἀπό τινος αἱρέσεως ἐνδιαστρόφου τῆς Ἐκκλησίας ἀπεσχισμένον, βίου σώφρονος καὶ τῆς λοιπῆς κατὰ τὸ ἦθος εὐταξίας ἐπιμελούμενον, πλεῖον σεαυτοῦ τὸ σπουδαῖον ἐπίτεινον, ἵνα γένῃ παραπλήσιος τῇ καρποφόρῳ συκῇ, ἐκ τῆς τῶν ἀγρίων παρουσίας ἀθροιζούσῃ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν μὲν
D ῥύσιν ἐπεχούσῃ, ἐπιμελέστερον δὲ [f] τὸν καρπὸν ἐκτρεφούσῃ.

Τοιαῦται μὲν οὖν αἱ περὶ τὸν τρόπον τῆς γενέσεως αὐτῶν διαφοραὶ, ὡς ἐλάχιστα εἰπεῖν ἀπὸ πλείστων. Αὐτῶν δὲ τῶν καρπῶν τίς ἂν ἐπέλθοι τὴν ποικιλίαν, τὰ σχήματα, τὰς χρόας, τῶν χυμῶν τὴν ἰδιότητα, τὸ ἀφ' ἑκάστου χρήσιμον; Πῶς τινὰ μὲν γυμνὰ πέπτεται τῷ ἡλίῳ, τινὰ δὲ ἐν ἐλύτροις κεκαλυμμένα πληροῦται; καὶ ὧν μὲν ἁπαλὸς ὁ καρπὸς, παχὺ τοῦ φύλλου τὸ σκεπαστήριον, ὡς ἐπὶ τῆς συκῆς; ὧν δὲ οἱ καρποὶ στεγανώτεροι, [b] ἐλαφρὰ τῶν φύλλων ἡ προβολὴ, ὡς ἐπὶ τῆς καρύας; Ὅτι ἐκεῖνα μὲν, διὰ τὸ
E ἀσθενὲς, πλείονος ἐδεῖτο τῆς βοηθείας, τούτοις δ' ἂν προσβλαβὴς ἐγένετο ἡ παχυτέρα περιβολὴ ἐκ τῆς ἀπ' αὐτῶν σκιᾶς. Πῶς κατέσχισται τῆς ἀμπέλου τὸ φύλλον, ἵνα καὶ πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἀέρος βλάβας ὁ βότρυς ἀντέχῃ, καὶ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἀραιότητος δαψιλῶς ὑποδέχηται; Οὐδὲν ἀναίτιον· οὐδὲν ἀπὸ ταυτομάτου· πάντα ἔχει τινὰ σοφίαν ἀπόρρητον. Τίς ἂν ἐφίκοιτο λόγος; Πῶς ἀνθρώ-

πινος νοῦς πάντα μετ' ἀκριβείας ἐπέλθοι, ὥστε καὶ
κατιδεῖν τὰς ἰδιότητας, καὶ τὰς πρὸς ἕκαστον
διαφορὰς ἐναργῶς διακρῖναι, καὶ τὰς κεκρυμμένας
αἰτίας ἀνενδεῶς παραστῆσαι; Ἓν ὕδωρ διὰ τῆς
ῥίζης ἑλκόμενον, ἄλλως μὲν τρέφει τὴν ῥίζαν
αὐτὴν, ἄλλως δὲ τὸν φλοιὸν τοῦ στελέχους, καὶ
ἄλλως τὸ ξύλον, καὶ τὴν ἐντεριώνην ἑτέρως. Τὸ 48 A
αὐτὸ καὶ φύλλον γίνεται, καὶ εἰς ἀκρέμονας καὶ
κλάδους κατασχίζεται, καὶ τοῖς καρποῖς παρέχει
τὴν αὔξησιν, καὶ δάκρυον τοῦ φυτοῦ καὶ ὀπὸς ἐκ
τῆς αὐτῆς αἰτίας προέρχεται· οἷς πόση πρὸς
ἄλληλά ἐστιν ἡ διαφορὰ, οὐδεὶς ἂν λόγος ἐξί-
κοιτο. Ἄλλο γὰρ τοῦ σχίνου τὸ δάκρυον, καὶ
ἄλλος ὁ ὀπὸς τοῦ βαλσάμου· καὶ ναρθηκές τινες
ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἕτερον ὀπῶν γένος
ἀποδακρύουσι. Λόγος δέ τίς ἐστι, καὶ τὸ ἤλεκτρον
ὀπὸν εἶναι φυτῶν εἰς λίθου φύσιν ἀποπηγνύμενον.
Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ τὰ ἐμφαινόμενα κάρφη καὶ
τὰ λεπτότατα τῶν ζώων, ἅπερ, ἁπαλοῦ ὄντος B
τοῦ ὀποῦ, ἐναποληφθέντα κατέχεται. Καὶ ὅλως τὴν
κατὰ τὰς ποιότητας τῶν ὀπῶν διαφορὰν ὁ μὴ τῇ
πείρᾳ διδαχθεὶς, οὐδένα λόγον εὑρήσει τὴν ἐνέργειαν
παριστῶντα. Πῶς πάλιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς νοτίδος
ἐν μὲν τῇ ἀμπέλῳ οἶνος συνίσταται, ἐν δὲ τῇ
ἐλαίᾳ τὸ ἔλαιον; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον θαυμα-
στὸν, πῶς ὧδε μὲν τὸ ὑγρὸν ἀπεγλυκάνθη, ἐκεῖ
δὲ λιπαρὸν γέγονεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς γλυκέσι
καρποῖς ἀμύθητος ἡ παραλλαγὴ τῆς ποιότητος.

Ἄλλο γὰρ τὸ ἐν ἀμπέλῳ γλυκὺ, καὶ ἄλλο τὸ ἐν μηλέᾳ, καὶ σύκῳ, καὶ φοίνικι. Ἔτι σε βούλομαι περὶ τὴν ἐξέτασιν ταύτην φιλοτεχνῆσαι, πῶς τὸ C
αὐτὸ ὕδωρ νῦν μὲν λεῖόν ἐστι τῇ αἰσθήσει, ὅταν ἐν τοῖσδέ τισι τοῖς φυτοῖς γενόμενον ἀπογλυκανθῇ· νῦν δὲ πληκτικόν ἐστι τῆς γεύσεως, ὅταν δι' ἄλλων φυτῶν ἐνεχθὲν ἀποξύνηται. Καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐσχάτην πικρότητα μεταβαλλὸν ἐκτραχύνει τὴν αἴσθησιν, ὅταν ἐν ἀψίνθῳ ἢ σκαμμωνίᾳ γένηται. Καὶ ἐν μὲν ταῖς βαλάνοις, ἢ τῷ καρπῷ τῆς κρανείας, πρὸς τὴν στυφὴν καὶ αὐστηρὰν ποιότητα μεταβάλλει· ἐν δὲ ταῖς τερεβίνθοις, καὶ ταῖς καρύαις, πρὸς ἁπαλὴν καὶ ἐλαιώδη φύσιν μεθίσταται.

Καὶ τί δεῖ τὰ πόῤῥω λέγειν, ὅπου γε ἐπὶ τῆς D
αὐτῆς συκῆς πρὸς τὰς ἐναντιωτάτας μεταβαίνει ποιότητας; Πικρότατον μὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ὀπῷ, γλυκύτατον δὲ ἐν αὐτῷ τῷ καρπῷ. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀμπέλου στυπτικώτατον μὲν ἐπὶ τῶν ἀκρεμόνων, ἥδιστον δὲ ἐν τοῖς βότρυσιν. Αἱ δὲ κατὰ τὰς χρόας διαφοραὶ, πόσαι; Ἴδοις ἂν ἐν λειμῶνι τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἐρυθραινόμενον μὲν ἐν τῷδε τῷ ἄνθει, καὶ ἐν ἄλλῳ πορφυροῦν, καὶ κυανὸν ἐν τῷδε, καὶ ἐν ἑτέρῳ λευκόν καὶ πλείονα πάλιν τῆς ἐν ταῖς χρόαις ποικιλίας, τὴν κατὰ τὰς ὀδμὰς διαφορὰν παρεχόμενον. Ἀλλὰ γὰρ ὁρῶ μοι τὸν λόγον τῇ ἀπληστίᾳ τῆς θεωρίας εἰς ἀμετρίαν
E ἐκπίπτοντα, ὃν ἐὰν μὴ δήσας πρὸς ἀνάγκην

ἀπαγάγω τῆς κτίσεως, ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα τὴν μεγάλην σοφίαν ἐκ τῶν μικροτάτων ὑμῖν παριστῶντα. Βλαστησάτω ἡ γῆ ξύλον κάρπιμον, ποιοῦν καρπὸν ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ εὐθὺς αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων ἐκόμων· καὶ ἐφιλοτεχνοῦντο παράδεισοι, καὶ ποταμῶν ὄχθαι μυρίοις γένεσι φυτῶν ὡραΐζοντο. Καὶ τὰ μὲν τὴν ἀνθρωπίνην ηὐτρέπιστο κατακοσμῆσαι τράπεζαν· τὰ δὲ βοσκήμασι τροφὴν παρεσκεύαζεν, ἐκ τῶν φύλλων, ἐκ τῶν καρπῶν. Ἀλλὰ τὰς ἐκ τῆς ἰατρικῆς ὠφελείας ἡμῖν προεξένει· τοὺς χυλούς, τοὺς ὀπούς, τὰ κάρ-
49 φη, τοὺς φλοιούς, τὸν καρπόν· καὶ ἁπαξαπλῶς
A ὅσα ἡμῖν ἡ χρονία πεῖρα ἐξεῦρεν, ἐκ τῶν κατὰ μέρος περιπτώσεων συλλεγομένη τὸ χρήσιμον, ταῦτα ἡ ὀξεῖα τοῦ κτίσαντος πρόνοια, ἐξ ἀρχῆς προβλεψαμένη, εἰς γένεσιν ἤγαγε. Σὺ δὲ ὅταν ἴδῃς τὰ ἥμερα, τὰ ἄγρια, τὰ φίλυδρα, τὰ χερσαῖα, τὰ ἀνθοφοροῦντα, ἢ τὰ ἀνάνθη, ἐν μικρῷ τὸν μέγαν ἐπιγινώσκων, πρόσθες ἀεὶ τῷ θαύματι, καὶ αὔξησόν μοι τὴν ἀγάπην τοῦ κτίσαντος. Ἐξέταζε πῶς τὰ μὲν ἀειθαλῆ ἐποίησε, τὰ δὲ γυμνούμενα καὶ τῶν ἀειθαλῶν τὰ μὲν φυλλοβόλα, τὰ δὲ ἀείφυλλα. Φυλλοβολεῖ γὰρ καὶ ἐλαία καὶ
B πίτυς, εἰ καὶ λεληθότως ὑπαλλάσσει τὰ φύλλα, ὥστε μηδέποτε δοκεῖν τῆς κόμης ἀπογυμνοῦσθαι. Ἀείφυλλον δὲ ὁ φοῖνιξ, τῷ αὐτῷ φύλλῳ ἐκ τῆς πρώτης βλαστήσεως εἰς τέλος συμπαραμένων. Ἔπειτα κἀκεῖνο σκόπει, πῶς ἡ μυρίκη ὥσπερ

ἀμφίβιόν ἐστι, καὶ τοῖς φιλύδροις συναριθμούμενον, καὶ κατὰ τὰς ἐρήμους πληθυνόμενον. Διὸ καὶ ὁ Ἱερεμίας δικαίως τὰ πονηρότερα καὶ ἐπαμφοτερίζοντα τῶν ἠθῶν τῷ τοιούτῳ φυτῷ παρεικάζει.

Βλαστησάτω ἡ γῆ. Τὸ μικρὸν τοῦτο πρόσταγμα
C εὐθὺς φύσις μεγάλη καὶ λόγος ἔντεχνος ἦν, θᾶττον τοῦ ἡμετέρου νοήματος τὰς μυρίας τῶν φυομένων ἰδιότητας ἐκτελῶν. Ἐκεῖνο ἔτι καὶ νῦν ἐνυπάρχον τῇ γῇ τὸ πρόσταγμα, ἐπείγει αὐτὴν καθ' ἑκάστην ἔτους περίοδον ἐξάγειν τὴν δύναμιν ἑαυτῆς ὅσην ἔχει πρός τε βοτανῶν καὶ σπερμάτων καὶ δένδρων γένεσιν. Ὡς γὰρ οἱ στρόβιλοι ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῖς ἐνδοθείσης πληγῆς τὰς ἐφεξῆς ποιοῦνται περιστροφάς, ὅταν πήξαντες τὸ κέντρον ἐν ἑαυτοῖς περιφέρωνται· οὕτω καὶ ἡ τῆς φύσεως ἀκολουθία ἐκ τοῦ πρώτου προστάγματος τὴν ἀρχὴν δεξαμένη, πρὸς πάντα τὸν ἐφεξῆς διεξέρχεται χρόνον, μέχρις ἂν πρὸς τὴν κοινὴν συντέλειαν D
τοῦ παντὸς καταντήσῃ. Ἐφ' ἣν καὶ ἡμεῖς πάντες ἔγκαρποι καὶ πλήρεις ἔργων ἀγαθῶν ἐπειγώμεθα, ἵνα φυτευθέντες ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ϛ΄.

Περὶ γενέσως φωστήρων.

Τὸν ἀθλητῶν θεατὴν μετέχειν τινὸς προσῆκε E
καὶ αὐτὸν εὐτονίας. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν πανηγυρικῶν
θεσμῶν ἄν τις κατίδοι, οἳ τοὺς συγκαθεζομένους εἰς
τὸ στάδιον γυμνῇ καθῆσθαι τῇ κεφαλῇ διαγο-
ρεύουσιν· ἐμοὶ δοκεῖν, ἵνα μὴ θεατὴς μόνον
ἀγωνιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀγωνιστὴς ἕκαστος αὐτὸς ἐν
τῷ μέρει τυγχάνῃ. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸν τῶν μεγά-
λων καὶ ὑπερφυῶν θεαμάτων ἐξεταστὴν, καὶ τὸν
τῆς ἄκρας ὄντως καὶ ἀποῤῥήτου σοφίας ἀκροατὴν
προσῆκεν οἴκοθεν ἔχειν ἥκοντά τινας ἀφορμὰς πρὸς
τὴν θεωρίαν τῶν προκειμένων, καὶ κοινωνεῖν ἐμοὶ
τῆς ἀγωνίας εἰς δύναμιν, οὐχὶ κριτὴν μᾶλλον ἢ
συναγωνιστὴν παρεστῶτα· μήποτε ἄρα διαλάθῃ
ἡμᾶς τῆς ἀληθείας ἡ εὕρεσις, καὶ τὸ ἐμὸν σφάλμα
κοινὴ ζημία τῶν ἀκουόντων γένηται. Πρὸς οὖν τί
ταῦτα λέγω; Ὅτι ἐπειδὴ πρόκειται ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ 60 A
κόσμου σύστασιν ἐξέτασις καὶ θεωρία τοῦ παντὸς,
οὐκ ἐκ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας τὰς ἀρχὰς ἔχουσα,
ἀλλ' ἐξ ὧν τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα ὁ Θεὸς ἐξεπαί-
δευσεν, ἐν εἴδει λαλήσας πρὸς αὐτὸν καὶ οὐ δι' αἰ-
νιγμάτων, ἀνάγκη που πάντως, τοὺς τῶν μεγάλων
φιλοθεάμονας μὴ ἀγύμναστον ἔχειν τὸν νοῦν πρὸς

τὴν τῶν προκειμένων ἡμῖν κατανόησιν. Εἴ ποτε
B οὖν ἐν αἰθρίᾳ νυκτερινῇ πρὸς τὰ ἄρρητα κάλλη τῶν
[a] ἄστρων ἐνατενίσας, ἔννοιαν ἔλαβες τοῦ τεχνίτου
τῶν ὅλων, τίς ὁ τοῖς ἄνθεσι τούτοις διαποικίλας τὸν
οὐρανόν, καὶ ὅπως ἐν τοῖς ὁρωμένοις πλέον τοῦ
τερπνοῦ τὸ ἀναγκαῖόν ἐστι· πάλιν ἐν ἡμέρᾳ εἰ
νήφοντι τῷ λογισμῷ κατέμαθες τὰ τῆς ἡμέρας θαύ-
ματα, καὶ διὰ τῶν ὁρωμένων ἀνελογίσω τὸν οὐχ
ὁρώμενον, ἐμπαράσκευος ἥκεις ἀκροατὴς καὶ πρέ-
πων τῷ πληρώματι τοῦ σεμνοῦ τούτου καὶ μακαρίου
θεάτρου. Δεῦρο δὴ οὖν, ὥσπερ οἱ τοὺς ἀήθεις τῶν
πόλεων τῆς χειρὸς λαβόμενοι περιηγοῦνται, οὕτω
δὴ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὰ κεκρυμμένα θαύματα ὑμᾶς
τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως ξεναγήσω. Ἐν τῇ πό-
C λει ταύτῃ, ἐν ᾗ ἡ [b] ἀρχαία πατρὶς ἡμῶν, ἧς
μετανέστησεν ἡμᾶς ὁ ἀνθρωποκτόνος δαίμων, τοῖς
ἑαυτοῦ δελεάσμασιν ἀνδραποδίσας τὸν ἄνθρωπον·
ἐνταῦθα κατόψει τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρώπου γένεσιν,
καὶ τὸν εὐθὺς ἡμᾶς [c] ἐπικαταλαβόντα θάνατον· ὃν
ἐγέννησεν ἡ ἁμαρτία, τὸ πρωτότοκον ἔκγονον τοῦ
ἀρχεκάκου δαίμονος. Καὶ γνωρίσεις σαυτόν, γήϊνον
μὲν τῇ φύσει, ἔργον δὲ θείων χειρῶν· δυνάμει
μὲν καὶ παραπολὺ τῶν ἀλόγων λειπόμενον, ἄρχοντα
δὲ χειροτονητὸν τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων. Ταῖς
μὲν ἐκ τῆς φύσεως παρασκευαῖς ἐλαττούμενον, τῇ
D δὲ τοῦ λόγου περιουσίᾳ πρὸς οὐρανὸν αὐτὸν ὑπεραρ-
θῆναι δυνάμενον. Ἐὰν ταῦτα μάθωμεν, ἑαυτοὺς

ἐπιγνωσόμεθα, Θεὸν γνωρίσομεν, τὸν κτίσαντα
προσκυνήσομεν, τῷ Δεσπότῃ δουλεύσομεν, τὸν
Πατέρα δοξάσομεν, τὸν τροφέα ἡμῶν ἀγαπήσομεν,
τὸν εὐεργέτην αἰδεσθησόμεθα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς
ἡμῶν τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης προσκυ-
νοῦντες οὐκ ἀπολήξομεν, τὸν δι' οὗ παρέσχετο ἤδη
πλούτου καὶ τὰ ἐν ἐπαγγελίαις πιστούμενον,
καὶ τῇ πείρᾳ τῶν παρόντων βεβαιοῦντα ἡμῖν τὰ
προσδοκώμενα. Εἰ γὰρ τὰ πρόσκαιρα τοιαῦτα, πο-
ταπὰ τὰ αἰώνια; Καὶ εἰ τὰ ὁρώμενα οὕτω καλά,
E ποταπὰ τὰ ἀόρατα; Εἰ οὐρανοῦ μέγεθος μέτρον
ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκβαίνει, τῶν ἀϊδίων τὴν φύσιν
τίς ἄρα νοῦς ἐξιχνιάσαι δυνήσεται; Εἰ ὁ τῇ φθορᾷ
ὑποκείμενος ἥλιος οὕτω καλός, οὕτω μέγας, ὀξὺς
μὲν κινηθῆναι, εὐτάκτους δὲ τὰς περιόδους ἀπο-
διδούς, σύμμετρον μὲν ἔχων τὸ μέγεθος τῷ παντί,
ὥστε μὴ ἐκβαίνειν τὴν πρὸς τὸ ὅλον ἀναλογίαν· τῷ
δὲ κάλλει τῆς φύσεως οἷόν τις ὀφθαλμὸς διαυγὴς
ἐμπρέπων τῇ κτίσει· εἰ ἀκόρεστος τούτου ἡ θέα, πο-
ταπὸς τῷ κάλλει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος; Εἰ τυφλῷ
ζημία τοῦτον μὴ βλέπειν, ποταπὴ ζημία τῷ ἁμαρ-
τωλῷ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς στερηθῆναι;

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ
στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς,
ὥστε διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ 51
A μέσον τῆς νυκτός. Οὐρανὸς προειλήφει καὶ γῆ· τὸ
φῶς ἐπὶ τούτοις δεδημιούργητο· ἡμέρα καὶ νὺξ διε-

κέκριτο · πάλιν στερέωμα, καὶ ξηρᾶς φανέρωσις. Τὸ
ὕδωρ συνήθροιστο εἰς συνεστηκυῖαν καὶ ἀφωρισμένην
συναγωγήν. Ἡ γῆ πεπλήρωτο τοῖς οἰκείοις γεννή-
μασι, τά τε μυρία γένη τῶν βοτανῶν ἐκβλαστή-
σασα, καὶ παντοδαποῖς εἴδεσι φυτῶν εὐθηνουμένη.
Ἥλιος δὲ οὔπω ἦν καὶ σελήνη, ἵνα μήτε φωτὸς
ἀρχηγὸν καὶ πατέρα τὸν ἥλιον ὀνομάσωσι · μήτε τῶν
ἐκ τῆς γῆς φυομένων δημιουργόν, οἱ τὸν Θεὸν
ἀγνοήσαντες ἡγήσωνται. Διὰ τοῦτο τετάρτη ἡμέρα·
καὶ τότε εἶπεν ὁ Θεὸς, Γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν B
τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ. Ὅταν τὸν εἰπόντα
διδαχθῇς, εὐθὺς τῇ ἐννοίᾳ σύναπτε τὸν ἀκούσαντα.
Εἶπεν ὁ Θεὸς, Γενηθήτωσαν φωστῆρες, καὶ ἐποίησεν
ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας. Τίς εἶπε καὶ τίς ἐποίη-
σεν ; Οὐκ ἐννοεῖς ἐν τούτοις τὸ διπλοῦν τῶν προσ-
ώπων; Πανταχοῦ τῇ ἱστορίᾳ τὸ δόγμα τῆς θεολο-
γίας μυστικῶς συμπαρέσπαρται. Καὶ ἡ χρεία πρόσ-
κειται τῆς τῶν φωστήρων γενέσεως. Εἰς φαῦσιν,
φησὶν, ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰ προειλήφει τοῦ φωτὸς ἡ γέ-
νεσις, πῶς νῦν ὁ ἥλιος πάλιν εἰς φαῦσιν λέγεται
γεγονέναι; Πρῶτον μὲν οὖν τῆς λέξεως τὸ ἰδιό- C
τροπον μηδένα σοι κινείτω γέλωτα, εἴπερ μὴ ἑπόμεθα
ταῖς παρ' ὑμῖν ἐκλογαῖς τῶν ῥημάτων, μηδὲ τὸ
τῆς θέσεως αὐτῶν εὔρυθμον ἐπιτηδεύομεν. Οὐ γὰρ
τορευταὶ λέξεων παρ' ἡμῖν · οὐδὲ τὸ εὔηχον τῶν
φωνῶν, ἀλλὰ τὸ εὔσημον τῶν ὀνομάτων παν-
ταχοῦ προτιμότερον. Σκόπει τοίνυν εἰ μὴ διὰ τῆς
φαύσεως ἀρκούντως ἐνέφηνεν ὃ ἐβούλετο · ἀντὶ γὰρ

τοῦ φωτισμοῦ τὴν φαῦσιν εἴρηκεν. Ἔστι δὲ οὐδὲν μαχόμενον τοῦτο τοῖς περὶ τοῦ φωτὸς εἰρημένοις. Τότε μὲν γὰρ αὐτὴ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις παρήχθη· νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο σῶμα ὄχημα εἶναι τῷ πρω-
D τογόνῳ ἐκείνῳ φωτὶ παρεσκεύασται. Ὡς γὰρ ἄλλο τὸ πῦρ, καὶ ἄλλο ὁ λύχνος· τὸ μὲν τὴν τοῦ φωτίζειν δύναμιν ἔχον, τὸ δὲ παραφαίνειν τοῖς δεομένοις πεποιημένον· οὕτω καὶ τῷ καθαρωτάτῳ ἐκείνῳ καὶ εἰλικρινεῖ καὶ ἀΰλῳ φωτὶ ὄχημα νῦν οἱ φωστῆρες κατεσκευάσθησαν. Ὡς γὰρ ὁ ἀπόστολος λέγει τινὰς φωστῆρας ἐν κόσμῳ, ἄλλο δέ ἐστι φῶς τοῦ κόσμου τὸ ἀληθινὸν, οὗ κατὰ μέθεξιν οἱ ἅγιοι φωστῆρες ἐγίνοντο τῶν ψυχῶν, ἃς ἐπαίδευον, τοῦ σκότους αὐτὰς τῆς ἀγνοίας ῥυόμενοι· οὕτω καὶ νῦν τὸν ἥλιον τοῦτον τῷ φανοτάτῳ ἐκείνῳ ἐπισκευάσας φωτὶ ὁ
E τῶν ὅλων δημιουργὸς περὶ τὸν κόσμον ἀνῆψε.

Καὶ μηδενὶ ἄπιστον εἶναι δοκείτω τὸ εἰρημένον, ὅτι ἄλλο μέν τι τοῦ φωτὸς ἡ λαμπρότης, ἄλλο δέ τι τὸ ὑποκείμενον τῷ φωτὶ σῶμα. Πρῶτον μὲν οὖν ἐκ τοῦ τὰ σύνθετα πάντα οὕτω παρ' ἡμῶν διαιρεῖσθαι, εἴς τε τὴν δεκτικὴν οὐσίαν, καὶ εἰς τὴν ἐπισυμβᾶσαν αὐτῇ ποιότητα. Ὡς οὖν ἕτερον μέν τι τῇ φύσει ἡ λευκότης, ἕτερον δέ τι τὸ λελευκασμένον σῶμα, οὕτω καὶ τὰ νῦν εἰρημένα, διάφορα ὄντα τῇ φύσει, ἥνωται τῇ δυνάμει τοῦ κτίσαντος. Καὶ μή μοι λέγε ἀδύνατα εἶναι ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διαιρεῖσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τὴν διαίρεσιν τοῦ φωτὸς ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ σώματος ἐμοὶ καὶ σοὶ δυνατὴν

εἶναί φημι, ἀλλ' ὅτι ἃ ἡμῖν τῇ ἐπινοίᾳ ἐστὶ χω-
52 A ριστά, ταῦτα δύναται καὶ αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ παρὰ
τοῦ ποιητοῦ τῆς φύσεως αὐτῶν διαστῆναι. Ἐπεὶ καὶ
σοὶ τὴν καυστικὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς ἀπὸ τῆς λαμ-
πρότητος χωρίσαι ἀμήχανον· ὁ δὲ Θεὸς παραδόξῳ
θεάματι τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα ἐπιστρέψαι βουλό-
μενος, πῦρ ἐπέθηκε τῇ βάτῳ ἀπὸ μόνης τῆς λαμπρό-
τητος ἐνεργοῦν, τὴν δὲ τοῦ καίειν δύναμιν σχο-
λάζουσαν ἔχον. Ὡς καὶ ὁ ψαλμῳδὸς μαρτυρεῖ λέ-
γων, Φωνὴ Κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός. Ὅθεν
καὶ ἐν ταῖς τῶν βεβιωμένων ἡμῖν ἀνταποδόσεσι λό-
γος τις ἡμᾶς ἐν ἀπορρήτῳ παιδεύει, διαιρεθήσεσθαι
τοῦ πυρὸς τὴν φύσιν, καὶ τὸ μὲν φῶς, εἰς ἀπόλαυσιν
B τοῖς δικαίοις, τὸ δὲ τῆς καύσεως ὀδυνηρὸν, τοῖς κο-
λαζομένοις ἀποταχθήσεσθαι. Ἔπειτα μέντοι καὶ ἐκ
τῶν περὶ σελήνην παθῶν δυνατὸν ἡμᾶς τὴν πίστιν
τῶν ζητουμένων εὕρασθαι. Λήγουσα γὰρ, καὶ μειου-
μένη, οὐχὶ τῷ παντὶ ἑαυτῆς σώματι δαπανᾶται,
ἀλλὰ τὸ περικείμενον φῶς ἀποτιθεμένη καὶ προσ-
λαμβάνουσα πάλιν, ἐλαττώσεως ἡμῖν καὶ αὐξήσεως
τὰς φαντασίας παρέχεται. Τοῦ δὲ μὴ αὐτὸ τὸ σῶμα
αὐτῆς ληγούσης ἀπαναλίσκεσθαι ἐναργὲς μαρτύριον
τὰ δρώμενα. Ἔξεστι γάρ σοι καὶ ἐν καθαρῷ τῷ
ἀέρι καὶ πάσης ἀχλύος ἀπηλλαγμένῳ, ὅταν μάλιστα
μηνοειδὴς τυγχάνῃ κατὰ τὸ σχῆμα, ἐπιτηρήσαντι
κατιδεῖν τὸ ἀλαμπὲς αὐτῆς καὶ ἀφώτιστον ὑπὸ τηλι- C
καύτης ἀψῖδος περιγραφόμενον, ἡλίκη ἐν ταῖς παν-
σελήνοις τὴν πᾶσαν αὐτὴν ἐκπληροῖ. Ὥστε τηλαυ-

γῶς ἀπηρτισμένον καθορᾶσθαι τὸν κύκλον τῷ περιλαμπομένῳ μέρει τὸν σκιερὸν καὶ ἀερώδη κόλπον συναναφερούσης τῆς ὄψεως. Καὶ μή μοι λέγε ἐπείσακτον εἶναι τῆς σελήνης τὸ φῶς, διότι μειοῦται μὲν πρὸς ἥλιον φερομένη, αὔξεται δὲ πάλιν ἀφισταμένη. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἡμῖν ἐξετάζειν ἐν τῷ παρόντι πρόκειται, ἀλλ' ὅτι ἕτερον μὲν αὐτῆς τὸ σῶμα, ἕτερον δὲ τὸ φωτίζον. Τοιοῦτον δή τί μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου. Πλὴν ὅτι ὁ μὲν λαβὼν ἅπαξ καὶ ἐγκεκραμένον ἑαυτῷ τὸ φῶς ἔχων, οὐκ ἀποτίθεται· ἡ δὲ συνεχῶς D οἷον ἀποδυομένη καὶ πάλιν ἐπαμφιαζομένη τὸ φῶς, δι' ἑαυτῆς καὶ τὰ περὶ τοῦ ἡλίου εἰρημένα πιστοῦται. Οὗτοι καὶ διαχωρίζειν ἐτάχθησαν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός. Ἄνω μὲν γὰρ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους· τότε δὲ τὴν φύσιν αὐτῶν πρὸς τὸ ἐναντίον ἀπέστησεν, ὥστε ἀμίκτως ἔχειν πρὸς ἄλληλα, καὶ φωτὶ πρὸς σκότος μηδεμίαν εἶναι κοινότητα. Ὃ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ ἐστὶν ἡ σκιά, τοῦτο οἴεσθαι χρὴ ἐν νυκτὶ τοῦ σκότους εἶναι τὴν φύσιν. Εἰ γὰρ πᾶσα σκιὰ αὐγῆς τινος διαφαινούσης ἀντικειμένως τῷ φωτὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων ἐκπίπτει· καὶ ἕωθεν E μὲν πρὸς δυσμὰς τέταται, ἑσπέρας δὲ πρὸς ἀνατολὴν ἀποκλίνει, ἐν δὲ τῇ μεσημβρίᾳ ἀρκτῴα γίνεται· καὶ ἡ νὺξ ἐπὶ τὸ ἐναντίον ταῖς ἀκτῖσιν ὑποχωρεῖ, οὐδὲν ἕτερον οὖσα κατὰ τὴν φύσιν ἢ σκίασμα γῆς. Ὡς γὰρ ἐν ἡμέρᾳ ἡ σκιὰ τῷ ἀντιφράσσοντι τὴν αὐγὴν παρυφίσταται, οὕτως ἡ νὺξ σκιαζομένου τοῦ

περὶ γῆν ἀέρος συνίστασθαι πέφυκε. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶ τὸ εἰρημένον, ὅτι Διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους· ἐπειδὴ τὸ σκότος ὑποφεύγει τοῦ φωτὸς τὰς ἐπιδρομάς, ἐν τῇ πρώτῃ δημιουργίᾳ φυσικῆς αὐτοῖς τῆς ἀλλοτριώσεως κατασκευασθείσης πρὸς ἄλληλα. Νῦν δὲ ἥλιον ἐπέταξε τοῖς μέτροις τῆς ἡμέρας· καὶ σελήνην,
53 A ὅταν ποτὲ πρὸς τὸν ἴδιον κύκλον ἀπαρτισθῇ, ἀρχηγὸν ἐποίησε τῆς νυκτός. Σχεδὸν γὰρ τότε κατὰ διάμετρον οἱ φωστῆρες ἀλλήλοις ἀντικαθίστανται. Ἀνατέλλοντος μὲν γὰρ τοῦ ἡλίου, ἐν ταῖς πανσελήνοις καταφέρεται πρὸς τὸ ἀφανὲς ἡ σελήνη· δυομένου δὲ πάλιν τοῦ ἡλίου, αὕτη πολλάκις ἐξ ἀνατολῶν ἀντανίσχει. Εἰ δὲ κατὰ τὰ ἄλλα σχήματα οὐ συναπαρτίζεται τῇ νυκτὶ τὸ σεληναῖον φῶς, οὐδὲν πρὸς τὸν προκείμενον λόγον. Πλὴν ὅτι ὅταν ἑαυτῆς τελειοτάτη τυγχάνῃ, κατάρχει μὲν τῆς νυκτὸς τῷ ἰδίῳ φωτὶ τὰ ἄστρα ὑπεραυγάζουσα καὶ τὴν γῆν περιλάμπουσα· ἐξίσου δὲ πρὸς τὸν ἥλιον τοῦ χρόνου διαιρεῖται τὰ μέτρα.

B Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιρούς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς. Ἀναγκαῖαι πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον αἱ ἀπὸ τῶν φωστήρων σημειώσεις. Ἐὰν γὰρ μή τις πέρα τοῦ μέτρου τὰ ἀπ' αὐτῶν σημεῖα περιεργάζηται, χρησίμους αὐτῶν τὰς ἐκ τῆς μακρᾶς ἐμπειρίας παρατηρήσεις εὑρήσει. Πολλὰ μὲν γὰρ περὶ ἐπομβρίας ἐστὶ μαθεῖν· πολλὰ δὲ περὶ αὐχμῶν καὶ πνευμάτων κινήσεως, ἢ μερικῶν ἢ

καθόλου, βιαίων ἢ ἀνειμένων. Ἓν γάρ τι τῶν ἀπὸ τοῦ ἡλίου παραδεικνυμένων καὶ ὁ Κύριος ἡμῖν παραδέδωκεν εἰπών, ὅτι Χειμὼν ἔσται, στυγνάζει
C γὰρ πυῤῥάζων ὁ οὐρανός Ἐπειδὰν γὰρ δι' ἀχλύος ἡ ἀναφορὰ γένηται τοῦ ἡλίου, ἀμαυροῦνται μὲν αἱ ἀκτῖνες, ἀνθρακώδης δὲ καὶ ὕφαιμος τὴν χρόαν ὁρᾶται, τῆς παχύτητος τοῦ ἀέρος ταύτην ἐμποιούσης τὴν φαντασίαν ταῖς ὄψεσι Μὴ διαχυθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς ἀκτῖνος ὁ πεπυκνωμένος τέως καὶ συνεστὼς ἀὴρ δῆλός ἐστι διὰ τὴν ἐπίῤῥοιαν τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀτμῶν κρατηθῆναι μὴ δυνηθείς, ἀλλὰ τῷ πλεονασμῷ τοῦ ὑγροῦ χειμῶνα ἐπάξων τοῖς χωρίοις περὶ ἃ συναθροίζεται. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπειδὰν ἡ σελήνη περιλιμνάζηται· καὶ τῷ ἡλίῳ δὲ ὅταν αἱ λεγόμεναι ἅλωες περιγραφῶσιν, ἢ ὕδατος ἀερίου πλῆθος, ἢ
D πνευμάτων βιαίων κίνησιν ὑποφαίνουσιν· ἢ καί, οὓς ὀνομάζουσιν ἀνθηλίους, ὅταν συμπεριτρέχωσι τῇ τοῦ ἡλίου φορᾷ, συμπτωμάτων τινῶν ἀερίων σημεῖα γίνεται. Ὥσπερ οὖν καὶ αἱ ῥάβδοι, αἱ κατὰ τὴν χρόαν τῆς ἴριδος εἰς ὀρθὸν τοῖς νέφεσιν ἐμφαινόμεναι, ὄμβρους ἢ χειμῶνας ἐξαισίους, ἢ ὅλως τὴν ἐπὶ πλεῖστον μεταβολὴν τοῦ ἀέρος ἐνδείκνυνται. Πολλὰ δὲ καὶ περὶ σελήνην αὐξομένην ἢ λήγουσαν οἱ τούτοις ἐσχολακότες τετηρήκασι σημειώδη, ὡς τοῦ περὶ γῆν ἀέρος ἀναγκαίως τοῖς σχήμασιν αὐτῆς συμμεταβαλλομένου. Λεπτὴ μὲν γὰρ οὖσα περὶ τρίτην ἡμέραν καὶ καθαρά, σταθερὰν E
εὐδίαν κατεπαγγέλλεται· παχεῖα δὲ ταῖς κεραίαις

καὶ ὑπέρυθρος φαινομένη, ἢ ὕδωρ λάβρον ἀπὸ
νεφῶν, ἢ νότου βιαίαν κίνησιν ἀπειλεῖ. Τὴν δὲ
ἐκ τούτων σημείωσιν ὅσον τῷ βίῳ παρέχεται τὸ
ὠφέλιμον, τίς ἀγνοεῖ; Ἔξεστι μὲν γὰρ τῷ πλωτῆρι
εἴσω λιμένων κατέχειν τὸ σκάφος, τοὺς ἐκ τῶν πνευ-
μάτων κινδύνους προορωμένῳ. Ἔξεστι δὲ τῷ ὁδοι-
πόρῳ πόῤῥωθεν ἐκκλίνειν τὰς βλάβας, ἐκ τῆς στυγνό-
τητος τοῦ ἀέρος τὴν μεταβολὴν ἀναμένοντι. Γεωργοὶ
δὲ, οἱ περὶ τὰ σπέρματα καὶ τὰς τῶν φυτῶν θερα-
πείας πονούμενοι, πάσας ἐντεῦθεν εὑρίσκουσι τὰς
εὐκαιρίας τῶν ἔργων. Ἤδη δὲ καὶ τῆς τοῦ παντὸς
διαλύσεως ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις σημεῖα
φανήσεσθαι ὁ Κύριος προηγόρευσεν· Ὁ ἥλιος μετα- 54
στραφήσεται εἰς αἷμα, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ A
φέγγος αὐτῆς. Ταῦτα σημεῖα τῆς τοῦ παντος συμπλη-
ρώσεως.

Ἀλλ' οἱ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶντες, ἐπὶ τὴν
συνηγορίαν τῆς γενεθλιαλογίας τὸν λόγον ἕλκουσι,
καὶ λέγουσι προσηρτῆσθαι τὴν ἡμετέραν ζωὴν τῇ
κινήσει τῶν οὐρανίων· καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ἄστρων
γίνεσθαι παρὰ τῶν Χαλδαίων τὰς σημειώσεις τῶν
περὶ ἡμᾶς συμπτωμάτων. Καὶ ἁπλοῦν ὄντα τῆς
Γραφῆς τὸν λόγον, Ἔστωσαν εἰς σημεῖα, οὐχὶ τῶν
περὶ τὸν ἀέρα τροπῶν, οὐδὲ τῶν περὶ τὰς ὥρας B
μεταβολῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τῶν βίων ἀποκληρώσεως,
πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς, ἐξακούουσι. Τί γάρ φασιν;
Ὅτι τῶνδε μὲν τῶν κινουμένων ἄστρων ἡ ἐπιπλο-
κὴ, πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζωδιακῷ κειμένους ἀστέρας

κατὰ τοιόνδε σχῆμα συνελθόντων ἀλλήλοις, τὰς τοιάσδε γενέσεις ἀποτελεῖ· ἡ δὲ τοιάδε σχέσις τῶν αὐτῶν τὴν ἐναντίαν ἀποκλήρωσιν τοῦ βίου ποιεῖ. Περὶ ὧν οὐκ ἄχρηστον ἴσως σαφηνείας ἕνεκεν μικρὸν ἄνωθεν ἀναλαβόντας εἰπεῖν. Ἐρῶ δὲ οὐδὲν ἐμαυτοῦ ἴδιον, ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν ἐκείνων πρὸς τὸν κατ' αὐτῶν C ἔλεγχον ἀποχρήσομαι, τοῖς μὲν ἤδη προειλημμένοις εἰς τὴν βλάβην ἴασίν τινα παρεχόμενος, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀσφάλειαν πρὸς τὸ μὴ τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν. Οἱ τῆς γενεθλιαλογίας ταύτης εὑρεταί, καταμαθόντες ὅτι ἐν τῷ πλάτει τοῦ χρόνου πολλὰ τῶν σχημάτων αὐτοὺς διαφεύγει, εἰς στενὸν παντελῶς ἀπέκλεισαν τοῦ χρόνου τὰ μέτρα· ὡς καὶ παρὰ τὸ μικρότατον καὶ ἀκαριαῖον, οἷόν φησιν ὁ ἀπόστολος, τὸ ἐν ἀτόμῳ, καὶ τὸ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, μεγίστης οὔσης διαφορᾶς γενέσει πρὸς γένεσιν· καὶ τὸν ἐν τούτῳ τῷ ἀκαριαίῳ γεννηθέντα, τύραννον εἶναι πό-
D λεων, καὶ ἄρχοντα δήμων, ὑπερπλουτοῦντα καὶ δυναστεύοντα· τὸν δὲ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ῥοπῇ τοῦ καιροῦ γεννηθέντα, προσαίτην τινὰ καὶ ἀγύρτην, θύρας ἐκ θυρῶν ἀμείβοντα τῆς ἐφ' ἡμέραν τροφῆς ἕνεκα. Διὰ τοῦτο τὸν ζωοφόρον λεγόμενον κύκλον διελόντες εἰς δώδεκα μέρη, ἐπειδὴ διὰ τριάκοντα ἡμερῶν ἐκβαίνει τὸ δωδέκατον τῆς ἀπλανοῦς λεγομένης σφαίρας ὁ ἥλιος, εἰς τριάκοντα μοίρας τῶν δωδεκατημορίων ἕκαστον διῃρήκασιν. Εἶτα ἑκάστην μοῖραν εἰς ἑξήκοντα διελόντες, ἕκαστον πάλιν τῶν ἑξηκοστῶν ἑξηκοντάκις ἔτεμον. Τιθέντες τοίνυν τὰς γε-

E νέσεις τῶν τικτομένων, ἴδωμεν εἰ τὴν ἀκρίβειαν ταύ-
την τῆς τοῦ χρόνου διαιρέσεως ἀποσῶσαι δυνήσονται.
Ὁμοῦ τε γὰρ ἐτέχθη τὸ παιδίον, καὶ ἡ μαῖα κα-
τασκοπεῖ τὸ γεννηθὲν ἄῤῥεν ἢ θῆλυ· εἶτα ἀναμένει
τὸν κλαυθμόν, ὅπερ σημεῖόν ἐστι τῆς ζωῆς τοῦ
τεχθέντος. Πόσα βούλει ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ παρα-
δραμεῖν ἑξηκοστά; Εἶπε τῷ Χαλδαίῳ τὸ γεννη-
θέν. Διὰ πόσων, βούλει, θῶμεν τῶν λεπτοτάτων τῆς
μαίας τὴν φωνὴν παρελθεῖν· ἄλλως τε καὶ εἰ τύχοι
65 A ἔξω τῆς γυναικωνίτιδος ἑστὼς ὁ τὴν ὥραν ἀποτιθέ-
μενος; Δεῖ γὰρ τὸν τὰ ὡροσκοπεῖα καταμαθεῖν
μέλλοντα, πρὸς ἀκρίβειαν τὴν ὥραν ἀπογράφεσθαι,
εἴτε ἡμερινὰ ταῦτα, εἴτε νυκτερινὰ τυγχάνοι. Πό-
σων ἑξηκοστῶν σμῆνος ἐν τούτῳ πάλιν παρατρέχει
τῷ χρόνῳ; Ἀνάγκη γὰρ εὑρεθῆναι τὸν ὡροσκοποῦντα
ἀστέρα οὐ μόνον κατὰ πόστου δωδεκατημορίου
ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποίας μοίρας τοῦ δωδεκατη
B μορίου, καὶ ἐν πόστῳ ἑξηκοστῷ, εἰς ἃ ἔφαμεν
διαιρεῖσθαι τὴν μοῖραν· ἤ, ἵνα τὸ ἀκριβὲς εὑρεθῇ
ἐν πόστῳ ἑξηκοστῷ τῶν ὑποδιῃρημένων ἀπὸ τῶν
πρώτων ἑξηκοστῶν. Καὶ ταύτην τὴν οὕτω λεπτὴν
καὶ ἀκατάληπτον εὕρεσιν τοῦ χρόνου ἐφ' ἑκάστου
τῶν πλανητῶν ἀναγκαῖον εἶναι ποιεῖσθαι λέγουσιν,
ὥστε εὑρεθῆναι ποταπὴν εἶχον σχέσιν πρὸς τοὺς
ἀπλανεῖς, καὶ ποταπὸν ἦν τὸ σχῆμα αὐτῶν πρὸς
ἀλλήλους ἐν τῇ τότε γενέσει τοῦ τικτομένου. Ὥστε
εἰ τῆς ὥρας ἐπιτυχεῖν ἀκριβῶς ἀδύνατον, ἡ δὲ
τοῦ βραχυτάτου παραλλαγὴ τοῦ παντὸς διαμαρτεῖν

ποιεῖ, καταγέλαστοι καὶ οἱ περὶ τὴν ἀνύπαρκτον ταύτην τέχνην ἐσχολακότες, καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς κεχηνότες, ὡς δυναμένους εἰδέναι τὰ κατ' αὐτούς.

Οἷα δὲ καὶ τὰ ἀποτελεσματικά; Ὁ δεῖνα οὖ- C
λος, φησὶ, τὴν τρίχα, καὶ χαροπός· κριοῦ γὰρ ἔχει τὴν ὥραν· τοιοῦτον δέ πως ὀφθῆναι τὸ ζῶον. Ἀλλὰ καὶ μεγαλόφρων· ἐπειδὴ ἡγεμονικὸν ὁ κριός· καὶ προετικὸς, καὶ πάλιν ποριστικός· ἐπειδὴ τὸ ζῶον τοῦτο καὶ ἀποτίθεται ἀλύπως τὸ ἔριον, καὶ πάλιν παρὰ τῆς φύσεως ῥᾳδίως ἐπαμφιέννυται. Ἀλλὰ καὶ ὁ αυριανὸς τληπαθὴς, φησὶ, καὶ δουλικός· ἐπειδὴ ὑπὸ ζυγὸν ὁ ταῦρος. Καὶ ὁ σκορπιανὸς πλήκτης διὰ τὴν πρὸς τὸ θηρίον ὁμοίωσιν. Ὁ δὲ ζυγιανὸς δίκαιος, διὰ τὴν παρ' ἡμῖν τῶν ζυγῶν ἰσοτητα. Τούτων τί ἂν γένοιτο καταγελαστότερον; Ὁ κριὸς, ἀφ' οὗ τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνεις, οὐρα- D
νοῦ μέρος ἐστὶ τὸ δωδέκατον, ἐν ᾧ γενόμενος ὁ ἥλιος τῶν ἐαρινῶν σημειων ἅπτεται. Και ζυγὸς, καὶ ταῦρος ὡσαύτως, ἕκαστον τούτων δωδεκατημοριόν ἐστι τοῦ ζωδιακοῦ λεγομένου κύκλου. Πῶς οὖν ἐκεῖθεν τὰς προηγουμένας αἰτίας λέγων ὑπάρχειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων βίοις, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βοσκημάτων τῶν γεννωμένων ἀνθρώπων τὰ ἤθη χαρακτηρίζεις; Εὐμετάδοτος γὰρ ὁ κριανὸς, οὐκ ἐπειδὴ τοιούτου ἤθους ποιητικὸν ἐκεῖνο το μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοιαύτης φύσεως ἐστι τὸ πρόβατον. Τί οὖν δυσω- E
πεῖς μὲν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ἄστρων, πείθειν δὲ ἐπιχειρεῖς διὰ τῶν βληχημάτων; Εἰ μὲν

γὰρ παρὰ τῶν ζώων λαβὼν ὁ οὐρανὸς ἔχει τὰ τοιαῦτα τῶν ἠθῶν ἰδιώματα, καὶ αὐτὸς ὑπόκειται ἀλλοτρίαις ἀρχαῖς, ἐκ τῶν βοσκημάτων ἔχων τὰς αἰτίας ἀπηρτημένας· εἰ δὲ καταγέλαστον τοῦτο εἰπεῖν, καταγελαστότερον πολλῷ ἐκ τῶν μηδὲν κοινωνούντων ἐπάγειν ἐπιχειρεῖν τῷ λόγῳ τὰς πιθανότητας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν αὐτῶν τὰ σοφὰ τοῖς ἀραχνείοις

56 A ὑφάσμασιν ἔοικεν, οἷς ὅταν μὲν κώνωψ, ἢ μυῖα, ἤ τι τῶν παραπλησίως τούτοις ἀσθενῶν ἐνσχεθῇ, καταδεθέντα κρατεῖται· ἐπειδὰν δὲ τῶν ἰσχυροτέρων τι ζώων ἐγγίσῃ, αὐτό τε ῥᾳδίως διεκπίπτει, καὶ τὰ ἀδρανῆ ὑφάσματα διέῤῥηξε καὶ ἠφάνισε.

Καὶ οὐχ ἐπὶ τούτων ἵστανται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὧν ἡ προαίρεσις ἑκάστου ἡμῶν κυρία (λέγω δὴ, τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀρετῆς ἢ κακίας), καὶ τούτων τὰς αἰτίας τοῖς οὐρανίοις συνάπτουσιν. Οἷς τὸ ἀντιλέγειν ἄλλως μὲν καταγέλαστον, διὰ δὲ τὸ προκατέχεσθαι τοὺς πολλοὺς τῇ ἀπάτῃ, ἀναγκαῖον

B ἴσως μὴ σιωπῇ παρελθεῖν. Πρῶτον μὲν οὖν ἐκεῖνο αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν, εἰ μὴ ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας μυριάκις ἀμείβεται τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα; Ἀεικίνητοι γὰρ ὄντες οἱ πλανῆται λεγόμενοι, καὶ οἱ μὲν θᾶττον ἐπικαταλαμβάνοντες ἀλλήλους, οἱ δὲ βραδυτέρας τὰς περιόδους ποιούμενοι, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὥρας πολλάκις καὶ ὁρῶσιν ἀλλήλους καὶ ἀποκρύπτονται, μεγίστην τε ἔχει δύναμιν ἐν ταῖς γενέσεσι τὸ ἢ παρὰ ἀγαθοποιοῦ ἐφορᾶσθαι, ἢ κακοποιοῦ, ὥς αὐτοὶ λέγουσι. Καὶ πολλάκις καθ' ὃν ἐπεμαρτύρει ὁ

ἀγαθοποιὸς ἀστὴρ τὸν καιρὸν οὐκ ἐξευρόντες, παρὰ
C τὴν ἑνὸς τῶν λεπτοτάτων ἄγνοιαν, ὡς ἐν τῷ κακοδαιμονήματι αὐτὸν κείμενον ἀπεγράψαντο. Τοῖς γὰρ αὐτῶν ἐκείνων συγχρήσασθαι ῥήμασιν ἀναγκάζομαι. Ἐν δὴ τοῖς τοιούτοις λόγοις πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβές. Οἱ γὰρ κακοποιοὶ τῶν ἀστέρων τῆς ἑαυτῶν πονηρίας ἐπὶ τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς τὴν αἰτίαν μετατιθέασιν. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ φύσεως αὐτῶν τὸ κακὸν, ὁ δημιουργὸς ἔσται τοῦ κακοῦ ποιητής· εἰ δὲ προαιρέσει κακύνονται, πρῶτον μὲν ἔσται ζῶα προαιρετικὰ, λελυμέναις καὶ αὐτοκρατορικαῖς ταῖς ὁρμαῖς κεχρημένα· ὃ μανίας ἐστὶν ἐπέκεινα καταψεύδεσθαι τῶν ἀψύχων. Ἔπειτα D
πόσον τὸ ἄλογον, τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν μὴ κατὰ τὴν ἀξίαν διανέμειν ἑκάστῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ γέγονεν, ἀγαθοποιὸν ὑπάρχειν, καὶ ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦδε ὁρᾶται, κακοποιὸν γίνεσθαι τὸν αὐτόν· καὶ ἐπειδὰν πάλιν μικρόν τι παρεκκλίνῃ τοῦ σχήματος, εὐθὺς τῆς κακίας ἐπιλανθάνεσθαι; Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Εἰ δὲ καθ' ἕκαστον ἀκαριαῖον τοῦ χρόνου ἐπ' ἄλλο καὶ ἄλλο μεθαρμόζονται σχῆμα, ἐν δὲ ταῖς μυρίαις ταύταις μεταβολαῖς, πολλάκις τῆς ἡμέρας, οἱ τῶν βασιλικῶν γενέσεων ἀποτελοῦνται σχηματισμοὶ, διὰ τί οὐκ ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας γεννῶνται βασιλεῖς, ἢ διὰ τί ὅλως πατρικαὶ παρ' αὐτοῖς εἰσι βασιλείας διαδοχαί; Οὐ δήπου γὰρ E
ἕκαστος τῶν βασιλέων παρατετηρημένως εἰς τὸ βασιλικὸν τῶν ἀστέρων σχῆμα τοῦ ἰδίου υἱοῦ τὴν

γένεσιν ἐναρμόζει. Τίς γὰρ ἀνθρώπων κύριος τοῦ τοιούτου, Πῶς οὖν Ὀζίας ἐγέννησε τὸν Ἰωάθαμ; Ἰωάθαμ τὸν Ἄχαζ; Ἄχαζ τὸν Ἐζεκίαν; καὶ οὐδεὶς ἐν τούτοις δουλικῇ συνέτυχεν ὥρᾳ γενέσεως. Ἔπειτα εἰ καὶ τῶν κατὰ κακίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν αἱ ἀρχαί, ἀλλ' ἐκ τῆς γενέσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται, τὰ πρακτέα ἡμῖν καὶ τὰ φευκτὰ διορίζοντες, περιττοὶ δὲ καὶ οἱ δικασταί, ἀρετὴν τιμῶντες, καὶ πονηρίαν κολάζοντες. Οὐ γὰρ τοῦ κλέπτου τὸ ἀδίκημα· οὐδὲ τοῦ φονέως· ᾧ γε οὐδὲ βουλομένῳ δυνατὸν ἦν κρατεῖν τῆς χειρός, διὰ τὸ ἀναπόδραστον τῆς ἐπι τὰς πράξεις αὐτὸν κατεπειγούσης ἀνάγκης. 57 A
Ματαιότατοι δὲ πάντων καὶ οἱ περὶ τὰς τέχνας πονούμενοι ἀλλ' εὐθηνήσει μὲν ὁ γεωργός, μήτε σπέρματα καταβάλλων, μήτε δρεπάνην θηξάμενος· ὑπερπλουτήσει δὲ ὁ ἔμπορος, κἂν βούληται, κἂν μή, τῆς είμαρμένης αὐτῷ συναθροιζούσης τὰ χρήματα. Αἱ δὲ μεγάλαι τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδες φροῦδαι ἡμῖν οἰχήσονται, οὔτε δικαιοσύνης τιμωμένης, οὔτε κατακρινομένης τῆς ἁμαρτίας, διὰ τὸ μηδὲν κατὰ προαίρεσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελεῖσθαι. Ὅπου γὰρ ἀνάγκη καὶ είμαρμενη κρατεῖ, οὐδεμίαν ἔχει χώραν τὸ πρὸς ἀξίαν, ὁ τῆς δικαιοκρισίας ἐξαίρετον ἐστι. Καὶ πρὸς μὲν ἐκείνους, ἐπὶ τοσοῦτον. Οὔτε γὰρ ὑμεῖς πλειονων δεῖσθε λόγων παρ' ἑαυτῶν ὑγιαίνοντες, ὅ τε καιρὸς οὐκ ἐνδίδωσι πέρα τοῦ μέτρου πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεσθαι. B

Πρὸς δὲ τὰ ἑξῆς τῶν ῥημάτων ἐπανέλθωμεν. Ἔστωσαν, φησὶν, εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς. Εἴρηται ἡμῖν τὰ περὶ τῶν σημείων. Καιροὺς δὲ ἡγούμεθα λέγειν
C τὰς τῶν ὡρῶν ἐναλλαγας· χειμῶνος, καὶ ἔαρος, καὶ θέρους, καὶ μετοπώρου· ἃς εὐτάκτως περιοδεύειν ἡμᾶς τὸ τεταγμένον τῆς κινήσεως τῶν φωστήρων παρέχει. Χειμὼν μὲν γὰρ γίνεται, τοῖς νοτίοις μέρεσι τοῦ ἡλίου προσδιατρίβοντος, καὶ πολὺ τὸ νυκτερινὸν σκίασμα περὶ τὸν καθ' ἡμᾶς τόπον ἀποτελοῦντος· ὥστε καταψύχεσθαι μὲν τὸν περὶ γῆν ἀέρα, πάσας δὲ τὰς ὑγρὰς ἀναθυμιάσεις συνισταμένας περὶ ἡμᾶς, ὄμβρων τε αἰτίαν καὶ κρυμῶν καὶ νιφάδος ἀμυθήτου παρέχειν. Ἐπειδὰν δὲ ἐπανιὼν πάλιν ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν χωρίων ἐπὶ τοῦ μέσου γένηται, ὥστε ἐξίσου μερίζειν νυκτὶ πρὸς ἡμέραν τὸν χρόνον, ὅσῳ πλεῖον τοῖς ὑπὲρ
D γῆς προσδιατρίβει τόποις, τοσούτῳ κατὰ μέρος ἐπανάγει τὴν εὐκρασίαν. Καὶ γίνεται ἔαρ, πᾶσι μὲν φυτοῖς τῆς βλαστήσεως ἀρχηγὸν, δένδρων δὲ τοῖς πλείστοις παρέχον τὴν ἀναβίωσιν, ζώοις δὲ χερσαίοις καὶ ἐνύδροις ἅπασι τὸ γένος φυλάσσον ἐκ τῆς τῶν ἐπιγινομένων διαδοχῆς. Ἐκεῖθεν δὲ ἤδη πρὸς θερινὰς τροπὰς ἐπ' αὐτὴν τὴν ἄρκτον ἀπελαύνων ὁ ἥλιος, τὰς μεγίστας ἡμῖν τῶν ἡμερῶν παρίστησι. Καὶ διὰ τὸ ἐπὶ πλεῖστον προσομιλεῖν τῷ ἀέρι, αὐτόν τε καταφρύσσει τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν ἀέρα, καὶ τὴν γῆν πᾶσαν καταξηραίνει, τοῖς

τε σπέρμασιν ἐκ τούτου συνεργῶν πρὸς τὴν ἅδρυν-
Ε σιν, καὶ τοὺς τῶν δένδρων καρποὺς κατεπείγων ἐπὶ τὴν πέψιν· ὅτε καὶ φλογωδέστατός ἐστιν ἑαυτοῦ ὁ ἥλιος, βραχείας ποιῶν τὰς σκιὰς ἐπὶ τῆς μεσημβρίας, διὰ τὸ ἀφ' ὑψηλοῦ τὸν περὶ ἡμᾶς καταλάμπειν τόπον. Μέγισται γάρ εἰσιν ἡμερῶν, ἐν αἷς βραχύταταί εἰσιν αἱ σκιαί, καὶ βραχύταται πάλιν ἡμέραι, αἱ τὰς σκιὰς ἔχουσαι μακροτάτας. Καὶ τοῦτο παρ' ἡμῖν τοῖς ἑτεροσκίοις λεγομένοις ὅσοι τὰ ἀρκτῷα τῆς γῆς ἐποικοῦμεν· ἐπεὶ εἰσί γε ἤδη τινὲς οἱ κατὰ δύο ἡμέρας τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ καὶ ἄσκιοι παντελῶς κατὰ τὴν μεσημβρίαν γινόμενοι, οὓς κατὰ κορυφῆς ἐπιλάμπων ὁ ἥλιος, ἐξ ἴσου πανταχόθεν περιφωτίζει, ὥστε καὶ τῶν ἐν βάθει φρεάτων τὸ ὕδωρ διὰ στομίων στενῶν καταλάμ- 58
πεσθαι· ὅθεν αὐτούς τινες καὶ ἀσκίους καλοῦσιν. A
Οἱ δὲ ἐπέκεινα τῆς ἀρωματοφόρου γῆς, ἐπ' ἀμφότερα τὰς σκιὰς παραλλάσσουσιν. Μόνοι γὰρ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ ἐπὶ τὰ νότια κατὰ τὴν μεσημβρίαν τὰς σκιὰς ἀποπέμπουσιν· ὅθεν αὐτούς τινες καὶ ἀμφισκίους ὠνόμασαν. Ταῦτα δὲ πάντα πρὸς τὸ βόρειον μέρος παροδεύσαντος ἤδη γίνεται τοῦ ἡλίου. Ἐκ δὲ τούτων εἰκάζειν ἐστὶ τὴν ἐκ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἐγγινομένην πύρωσιν τῷ ἀέρι, ὅση τίς ἐστι, καὶ ποταπῶν ἀποτελεστικὴ συμπτωμάτων. Ἐντεῦθεν διαδεξαμένη ἡμᾶς τοῦ μετοπώρου ἡ ὥρα, ὑποθραύει μὲν τοῦ πνίγους τὸ ὑπερβάλλον, B
κατὰ μικρὸν δὲ ὑφιεῖσα τῆς θέρμης, διὰ τῆς κατὰ

τὴν κρᾶσιν μεσότητος ἀβλαβῶς ἡμᾶς δι' ἑαυτῆς τῷ χειμῶνι προσάγει· δηλονότι τοῦ ἡλίου πάλιν ἀπὸ τῶν προσαρκτίων ἐπὶ τὰ νότια ὑποστρέφοντος. Αὗται τῶν ὡρῶν αἱ περιτροπαὶ, ταῖς κινήσεσιν ἑπόμεναι τοῦ ἡλίου, τὸν βίον ἡμῖν οἰκονομοῦσιν. Ἔστωσαν δὲ, φησὶ, καὶ εἰς ἡμέρας· οὐχ ὥστε ἡμέρας ποιεῖν, ἀλλ' ὥστε κατάρχειν τῶν ἡμερῶν. Ἡμέρα γὰρ καὶ νὺξ πρεσβύτερα τῆς τῶν φωστήρων γενέσεως. Τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται ἡμῖν καὶ ὁ ψαλμὸς λέγων· Ἔθετο ἥλιον εἰς ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας, σελήνην καὶ ἀστέρας εἰς ἐξουσίαν τῆς νυκτός. Πῶς οὖν ἔχει τὴν ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας ὁ ἥλιος; Ὅτι C
τὸ φῶς ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, ἐπειδάν ποτε τὸν καθ' ἡμᾶς ὁρίζοντα ὑπεράρῃ, ἡμέραν παρέχει διαλύσας τὸ σκότος. Ὥστε οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι, ἡμέραν ὁρισάμενος εἶναι τὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πεφωτισμένον ἀέρα· ἢ, ἡμέραν εἶναι χρόνου μέτρον ἐν ᾧ ἐν τῷ ὑπὲρ γῆν ἡμισφαιρίῳ ὁ ἥλιος διατρίβει. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐνιαυτοὺς ἐτάχθησαν ἥλιος καὶ σελήνη. Σελήνη μὲν ἐπειδὰν δωδεκάκις τὸν ἑαυτῆς ἐκτελέσῃ δρόμον, ἐνιαυτοῦ ἐστι ποιητική· πλὴν ὅτι μηνὸς ἐμβολίμου δεῖται πολλάκις πρὸς τὴν ἀκριβῆ τῶν ὡρῶν συνδρομήν, ὡς Ἑβραῖοι τὸ παλαιὸν τὸν ἐνιαυτὸν
D ἦγον καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ἀρχαιότατοι. Ἡλιακὸς δέ ἐστιν ἐνιαυτὸς ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον κατὰ τὴν οἰκείαν κίνησιν τοῦ ἡλίου ἀποκατάστασις.

Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς

μεγάλους. Ἐπειδὴ τὸ μέγα τὸ μὲν ἀπόλυτον ἔχει τὴν ἔννοιαν· ὡς μέγας ὁ οὐρανὸς, καὶ μεγάλη ἡ γῆ, καὶ μεγάλη ἡ θάλασσα· τὰ δὲ ὡς τὰ πολλὰ πέφυκε πρὸς ἕτερον ἀναφέρεσθαι· ὡς μέγας ὁ ἵππος, καὶ ὁ βοῦς ὁ μέγας (οὐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῶν τοῦ σώματος ὄγκων, ἀλλ' ἐν τῇ πρὸς τὰ ὅμοια
E παραθέσει τὴν μαρτυρίαν τοῦ μεγέθους τὰ τοιαῦτα λαμβάνει)· πῶς τοίνυν τοῦ μεγαλου τὴν ἔννοιαν ἐκδεξόμεθα; Πότερον ὡς τὸν μύρμηκα, ἢ ἄλλο τι τῶν φύσει μικρῶν, μέγα προσαγορεύομεν διὰ τὴν πρὸς τὰ ὁμογενῆ σύγκρισιν τὴν ὑπεροχὴν μαρτυροῦντες; ἢ το μέγα νῦν οὕτως, ὡς ἐν τῇ οἰκείᾳ τῶν φωστήρων κατασκευῇ τοῦ μεγέθους ἐμφαινομένου; Ἐγὼ μὲν οἶμαι τοῦτο Οὐ γὰρ ἐπειδὴ μείζους τῶν μικροτέρων ἀστέρων, διὰ τοῦτο μεγαλοι· ἀλλ'
59 ἐπειδὴ τοσοῦτοι τὴν περιγραφὴν, ὥστε ἐξαρκεῖν
A τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀναχεομένην αὐγὴν καὶ οὐρανὸν περιλάμπειν καὶ τὸν ἀέρα, καὶ ὁμοῦ πάσῃ τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ συμπαρεκτεινεσθαι. Οἵ γε κατὰ πᾶν μέρος τοῦ οὐρανοῦ γινομενοι, καὶ ἀνατέλλοντες καὶ δυόμενοι καὶ τὸ μέσον ἐπεχοντες, ἴσοι πανταχόθεν τοῖς ἀνθρώποις προφαινονται, ὅπερ ἀπόδειξιν ἔχει σαφῆ τῆς τοῦ μεγέθους περιουσίας, τῷ μηδὲν αὐτοῖς ἐπισημαίνειν τὸ πλάτος τῆς γῆς πρὸς τὸ μείζονας δοκεῖν ἢ ἐλάττονας εἶναι. Τὰ μὲν γὰρ πόῤῥωθεν ἀφεστῶτα μικρότερά πως ὁρῶμεν, οἷς δ'
B ἂν μᾶλλον ἐγγίσωμεν, μᾶλλον αὐτῶν τὸ μέγεθος ἐξευρίσκομεν. Τῷ δὲ ἡλίῳ οὐδείς ἐστιν ἐγγυτέρω

καὶ οὐδεὶς πορρωτέρω, ἀλλὰ ἀπ' ἴσου τοῦ διαστήματος τοῖς κατὰ πᾶν μέρος τῆς γῆς κατῳκισμένοις προσβάλλει. Σημεῖον δὲ, ὅτι καὶ Ἰνδοὶ καὶ Βρεττανοὶ τὸν ἴσον βλέπουσιν. Οὔτε γὰρ τοῖς τὴν ἑῴαν οἰκοῦσι καταδυόμενος τοῦ μεγέθους ὕφίησιν, οὔτε τοῖς πρὸς δυσμαῖς κατῳκισμένοις ἀνατέλλων ἐλάττων φαίνεται· οὔτε μὴν ἐν τῷ μεσουρανήματι γινόμενος, τῆς ἐφ' ἑκάτερα ὄψεως παραλλάττει.
C Μὴ ἐξαπατάτω σε τὸ φαινόμενον· μηδ' ὅτι πηχυαῖος τοῖς ὁρῶσι δοκεῖ, τοσοῦτον αὐτὸν εἶναι λογίσῃ. Συναιρεῖσθαι γὰρ πέφυκεν ἐν τοῖς μεγίστοις διαστήμασι τὰ μεγέθη τῶν ὁρωμένων, τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως οὐκ ἐξικνουμένης τὸν μεταξὺ τόπον διαπερᾷν, ἀλλ' οἱονεὶ ἐνδαπανωμένης τῷ μέσῳ, καὶ κατ' ὀλίγον αὐτῆς μέρος προσβαλλούσης τοῖς ὁρατοῖς. Μικρὰ οὖν ἡ ὄψις ἡμῶν γινομένη, μικρὰ ἐποίησε νομίζεσθαι τὰ ὁρώμενα, τὸ οἰκεῖον πάθος τοῖς ὁρατοῖς ἐπιφέρουσα. Ὥστε εἰ ψεύδεται ἡ ὄψις, ἄπιστον τὸ κριτήριον. Ὑπομνήσθητι δὲ τῶν οἰκείων παθῶν, καὶ παρὰ σεαυτοῦ ἕξεις τῶν λεγομένων τὴν πίστιν. Εἴ ποτε ἀπὸ ἀκρωρείας μεγάλης πεδίον εἶδες πολύ τε καὶ ὕπτιον, ἡλίκα μέν σοι τῶν βοῶν κατεφάνη D
τὰ ζεύγη; πηλίκοι δὲ οἱ ἀροτῆρες αὐτοί; Εἰ μὴ μυρμήκων τινά σοι παρέσχον φαντασίαν; Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ σκοπιᾶς ἐπὶ μέγα πέλαγος τετραμμένης τῇ θαλάσσῃ τὰς ὄψεις ἐπέβαλες, ἡλίκαι μέν σοι ἔδοξαν εἶναι τῶν νήσων αἱ μέγισται; πηλίκη δέ σοι κατεφάνη μία τῶν μυριοφόρων ὁλκάδων λευκοῖς ἱστίοις

ὑπὲρ κυανῆς κομιζομένη θαλάσσης; Εἰ μὴ πάσης περιστερᾶς μικροτέραν σοι παρέσχετο τὴν φαντασίαν, Διότι, καθάπερ ἔφην, ἐνδαπανηθεῖσα τῷ ἀέρι ἡ ὄψις, ἐξίτηλος γινομένη, πρὸς τὴν ἀκριβῆ Ε κατάληψιν τῶν ὁρωμένων οὐκ ἐξαρκεῖ. Ἤδη δέ που καὶ τῶν ὀρῶν τὰ μέγιστα βαθείαις φάραγξιν ἐκτετμημένα, περιφερῆ καὶ λεῖα ἡ ὄψις εἶναί φησι, ταῖς ἐξοχαῖς προσβάλλουσα μόναις, ταῖς δὲ μεταξὺ κοιλότησιν ἐμβῆναι δι' ἀτονίαν μὴ δυναμένη. Οὕτως οὐδὲ τὰ σχήματα τῶν σωμάτων ὁποῖά ἐστι διασώζει, ἀλλὰ περιφερεῖς οἴεται εἶναι τοὺς τετραγώνους τῶν πύργων. Ὥστε πανταχόθεν δῆλον, ὅτι ἐν ταῖς μεγίσταις ἀποστάσεσιν οὐκ ἔναρθρον ἀλλὰ συγκεχυμένην τῶν σωμάτων λαμβάνει τὴν εἰκασίαν. Μέγας οὖν ὁ φωστήρ, κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν, καὶ ἀπειροπλασίων τοῦ φαινομένου.

60 A Κἀκεῖνο δέ σοι ἐναργὲς ἔστω τοῦ μεγέθους σημεῖον. Ἀπείρων ὄντων τῷ πλήθει τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, τὸ παρ' αὐτῶν συνερανιζόμενον φῶς οὐκ ἐξαρκεῖ τῆς νυκτὸς τὴν κατήφειαν διαλῦσαι. Μόνος δὲ οὗτος ὑπερφανεὶς τοῦ ὁρίζοντος, μᾶλλον δὲ ἔτι καὶ προσδοκώμενος, πρὶν καὶ ὑπερσχεῖν ὅλως τῆς γῆς, ἠφάνισε μὲν τὸ σκότος, ὑπερηύγασε δὲ τοὺς ἀστέρας, καὶ πεπηγότα τέως καὶ συμπεπιλημένον τὸν περὶ γῆν ἀέρα κατέτηξε καὶ διέχεεν. Ὅθεν καὶ ἄνεμοι ἑωθινοὶ καὶ δρόσοι ἐν αἰθρίᾳ τὴν γῆν περιρρέουσι. Τοσαύτην δὲ οὖσαν τὴν γῆν πῶς ἂν ἠδυνήθη ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὴν

B πᾶσαν καταφωτίζειν, εἰ μὴ ἀπὸ μεγάλου τοῦ κύκλου τὴν αὐγὴν ἐπηφίει. Ἐνταῦθά μοι τὴν σοφίαν τοῦ τεχνίτου κατάμαθε, πῶς τῷ διαστήματι τούτῳ σύμμετρον ἔδωκεν αὐτῷ τὴν θερμότητα. Τοσοῦτον γάρ ἐστιν αὐτοῦ τὸ πυρῶδες, ὡς μήτε δι' ὑπερβολὴν καταφλέξαι τὴν γῆν, μήτε διὰ τὴν ἔλλειψιν κατεψυγμένην αὐτὴν καὶ ἄγονον ἀπολιπεῖν. Ἀδελφὰ δὲ τοις εἰρημένοις καὶ τὰ περὶ τῆς σελήνης νοείσθω. Μέγα γὰρ καὶ τὸ ταύτης σῶμα, καὶ φανότατον γε μετὰ τὸν ἥλιον. Οὐκ ἀεὶ μέντοι
C ὁρατὸν αὐτῆς διαμένει τὸ μέγεθος· ἀλλὰ νῦν μὲν ἀπηρτισμένη τῷ κύκλῳ, νῦν δὲ ἐλλείπουσα καὶ μειουμένη φαίνεται, καθ' ἕτερον ἑαυτῆς μέρος προδεικνῦσα τὸ λειπον Ἄλλῳ μὲν γὰρ μέρει σκιάζεται αὐξομένη, ἄλλο δὲ μέρος αὐτῆς ἐν τῷ καιρῷ τῆς λήξεως ἀποκρύπτεται. Λογος δέ τις ἄρρητος τοῦ σοφοῦ δημιουργοῦ τῆς ποικίλης ταύτης ἐναλλαγῆς τῶν σχηματων. Ἢ γὰρ ὥστε ἡμῖν ὑπόδειγμα ἐναργὲς παρέχειν τῆς ἡμετέρας φύσεως· ὅτι οὐδὲν μονιμον τῶν ἀνθρωπινων, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πρόεισιν εἰς τὸ τελειον, τὰ δὲ πρὸς τὴν οἰκείαν ἀκμὴν φθασαντα καὶ τὸ ἀκρότατον
D μέτρον ἑαυτῶν αὐξηθέντα, παλιν ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαιρέσεσι φθίνει τε καὶ διολλυται, καὶ μειούμενα καθαιρεῖται. Ὥστε ἐκ τοῦ κατὰ τὴν σελήνην θεάματος παιδεύεσθαι ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα, καὶ τῆς ταχείας τῶν ἀνθρωπινων περιτροπῆς λαμβάνοντας ἔννοιαν, μὴ μέγα φρονεῖν ταῖς εὐημερίαις τοῦ

βίου, μὴ ἐπαγάλλεσθαι δυναστείαις, μὴ ἐπαίρεσθαι πλούτου ἀδηλότητι, περιφρονεῖν τῆς σαρκὸς περὶ ἣν ἡ ἀλλοίωσις, ἐπιμελεῖσθαι δὲ τῆς ψυχῆς ἧς τὸ ἀγαθόν ἐστιν ἀκίνητον. Εἰ δὲ λυπεῖ σε ἡ σελήνη ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαιρέσεσι τὸ φέγγος ἐξαναλίσκουσα· λυπείτω σε πλέον ψυχὴ ἀρετὴν κτησαμένη, καὶ διὰ ἀπροσεξίας τὸ καλὸν ἀφανίζουσα, καὶ μηδέποτε ἐπὶ τῆς αὐτῆς διαθέσεως μένουσα, ἀλλὰ πυκνὰ τρεπομένη καὶ μεταβαλλομένη διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀνίδρυτον. Τῷ ὄντι γάρ, κατὰ τὸ εἰρημένον, Ὁ ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιοῦται. Οἶμαι δὲ καὶ τῇ τῶν ζώων κατασκευῇ, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς ἀπὸ γῆς φυομένοις, μὴ μικρὰν ὑπάρχειν ἐκ τῆς κατὰ τὴν σελήνην μεταβολῆς τὴν συντέλειαν. Ἄλλως γὰρ διατίθεται μειουμένης αὐτῆς, καὶ ἄλλως αὐξομένης τὰ σώματα· νῦν μὲν ληγούσης ἀραιὰ γιγνόμενα καὶ κενά, νῦν δὲ αὐξομένης καὶ πρὸς τὸ πλῆρες ἐπειγομένης καὶ αὐτὰ πάλιν ἀναπληρούμενα· διότι ὑγρότητά τινα θερμότητι κεκραμένην ἐπὶ τὸ βάθος φθάνουσαν λεληθότως ἐνίησι. Δηλοῦσι δὲ οἱ καθεύδοντες ὑπὸ σελήνην, ὑγρότητος περισσῆς τὰς τῆς κεφαλῆς εὐρυχωρίας πληρούμενοι· καὶ τὰ νεοσφαγῆ τῶν κρεῶν ταχὺ τρεπόμενα τῇ προσβολῇ τῆς σελήνης· καὶ ζώων ἐγκέφαλοι καὶ τῶν θαλαττίων τὰ ὑγρότατα· καὶ αἱ τῶν δένδρων ἐντεριῶναι. Ἃ πάντα οὐκ ἂν ἐξήρκεσε τῇ ἑαυτῆς ἀλλοιώσει συμμεθιστᾶν, εἰ μὴ ὑπερφυές τι ἦν καὶ ὑπερέχον δυνάμει κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν.

Καὶ τὰ περὶ τὸν ἀέρα δὲ πάθη ταῖς μεταβολαῖς ταύτης συνδιατίθεται, ὡς μαρτυροῦσιν ἡμῖν αἵ τε κατὰ τὴν νουμηνίαν πολλάκις ἀπὸ γαλήνης καὶ νηνεμίας αἰφνίδιοι ταραχαί, νεφῶν κλονουμένων καὶ συμπιπτόντων ἀλλήλοις, καὶ αἱ περὶ τοὺς εὐρίπους παλίρροιαι, καὶ ἡ περὶ τὸν λεγόμενον B ὠκεανὸν ἄμπωτις, ἣν ταῖς περιόδοις τῆς σελήνης τεταγμένως ἑπομένην ἐξεῦρον οἱ προσοικοῦντες. Οἱ μὲν γὰρ εὔριποι μεταῤῥέουσιν ἐφ' ἑκάτερα κατὰ τὰ λοιπὰ σχήματα τῆς σελήνης· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς γενέσεως οὐδὲ τὸ βραχύτατον ἀτρεμοῦσιν, ἀλλ' ἐν σάλῳ καὶ ταλαντώσει διηνεκεῖ καθεστήκασιν, ἕως ἂν ἐκφανεῖσα πάλιν, ἀκολουθίαν τινὰ τῇ παλιῤῥοίᾳ παράσχηται. Ἡ δὲ ἑσπερία θάλασσα τὰς ἀμπώτεις ὑφίσταται, νῦν μὲν ὑπονοστοῦσα, πάλιν
C δὲ ἐπικλύζουσα, ὥσπερ ἀναπνοαῖς τῆς σελήνης ὑφελκομένη πρὸς τὸ ὀπίσω, καὶ πάλιν ταῖς ἀπ' αὐτῆς ἐκπνοίαις, εἰς τὸ οἰκεῖον μέτρον προωθουμένη. Ταῦτά μοι εἴρηται πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ κατὰ τοὺς φωστῆρας μεγέθους, καὶ σύστασιν τοῦ μηδὲ μέχρι συλλαβῆς ἀργόν τι εἶναι τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων· καίτοι γε οὐδενὸς ἥψατο σχεδὸν τῶν καιρίων ὁ λόγος· πολλὰ γὰρ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων ἡλίου καὶ σελήνης ἐστὶν ἐξευρεῖν τοῖς λογισμοῖς, τὸν μὴ παρέργως τὰς ἐνεργείας αὐτῶν καὶ τὰς δυνάμεις ἐπεσκεμμένον. Εὐγνωμόνως οὖν δεῖ κατηγορεῖν ἡμᾶς τῆς ἑαυτῶν ἀσθενείας, ἵνα μὴ τῷ ἡμετέρῳ
D λόγῳ μετρῆται τῶν δημιουργημάτων τὰ μέγιστα,

ἀλλὰ ἐξ ὀλίγων τῶν εἰρημένων παρ' ἑαυτοῖς ἀναλογίζεσθαι, πόσα τινά ἐστι καὶ πηλίκα τὰ παρεθέντα. Μὴ τοίνυν μηδὲ σελήνην ὀφθαλμῷ μετρήσῃς, ἀλλὰ λογισμῷ, ὃς πολλῷ τῶν ὀφθαλμῶν ἀκριβέστερός ἐστι πρὸς ἀληθείας εὕρεσιν. Μῦθοί τινες καταγέλαστοι ὑπὸ γραϊδίων κωθωνιζομένων παραληρούμενοι πανταχοῦ διεδόθησαν, ὅτι μαγγανείαις τισὶ τῆς οἰκείας ἕδρας ἀποκινηθεῖσα σελήνη πρὸς γῆν καταφέρεται. Πῶς μὲν οὖν κινήσει γοήτων ἐπαοιδή, ἣν αὐτὸς ἐθεμελίωσεν ὁ Ὕψιστος; Ποῖος δ' ἂν καὶ τόπος κατασπασθεῖσαν αὐτὴν ὑπεδέξατο;
C Βούλει ἀπὸ μικρῶν τεκμηρίων λαβεῖν τοῦ μεγέθους αὐτῆς τὴν ἀπόδειξιν; Αἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην πόλεις πλεῖστον ἀλλήλων ἀπῳκισμέναι ταῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν τετραμμέναις ῥυμοτομίαις, ἐξίσου πᾶσαι τὸ σεληναῖον φῶς ὑποδέχονται. Αἷς εἰ μὴ πάσαις ἀντιπρόσωπος ἦν, τοὺς μὲν ἐπ' εὐθείας τῶν στενωπῶν πάντως ἂν κατεφώτισε, τοὺς δὲ τὸ πλάτος αὐτῆς ὑπερπίπτοντας ἐγκεκλιμέναις ἂν ταῖς αὐγαῖς ἐπὶ τὰ πλάγια παραφερομέναις προσέβαλλεν.
62 A Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν λύχνων ἐστὶν ἰδεῖν κατὰ τοὺς οἴκους γινόμενον. Ἐπειδὰν πλείους περιστῶσιν αὐτόν, ἡ μὲν τοῦ κατ' εὐθεῖαν ἑστῶτος σκιὰ πρὸς τὸ ὄρθιον ἀποτείνεται, αἱ δὲ λοιπαὶ καθ' ἑκάτερον μέρος ἐκκλίνουσιν. Ὥστε εἰ μὴ ἄπλετόν τι ἦν καὶ ὑπερέχον μεγέθει τὸ σεληνιακὸν σῶμα, οὐκ ἂν ὁμοίως ἀντιπαρετείνετο πᾶσιν. Ὁμοίως γὰρ αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἰσημερινῶν τόπων ἀνατελλούσης οἵ τε προσοι-

χοῦντες τῇ κατεψυγμένῃ καὶ ὑπὸ τὰς περιστροφὰς τῆς ἄρκτου κείμενοι μεταλαμβάνουσι, καὶ οἱ κατὰ τὰ κοῖλα τῆς μεσημβρίας τῆς διακεκαυμένης γείτονες· οἷς πᾶσι κατὰ τὸ πλάτος ἀντιπαρήκουσα, σαφεστάτην μαρτυρίαν τοῦ μεγέθους παρέχεται. Τίς οὖν ἀντερεῖ μὴ οὐχὶ παμμέγεθες αὐτῆς εἶναι τὸ σῶμα, τὸ τηλικούτοις ὁμοῦ καὶ τοσούτοις διαστήμασιν ἐξισούμενον. Καὶ τὰ μὲν περὶ μεγεθῶν ἡλίου καὶ σελήνης ἐπὶ τοσοῦτον. Ἡμῖν δὲ ὁ χαρισάμενος διάνοιαν ἐκ τῶν μικροτάτων τῆς κτίσεως τὴν μεγάλην τοῦ τεχνίτου σοφίαν καταμανθάνειν, παράσχοι καὶ ἐκ τῶν μεγάλων μείζονας λαμβάνειν τὰς ἐννοίας τοῦ κτίσαντος. Καίτοιγε συγκρίσει τοῦ ποιητοῦ, ἥλιος καὶ σελήνη ἐμπίδος καὶ μύρμηκος ἐπέχουσι λόγον. Οὐ γάρ ἐστιν ἀξίαν τοῦ μεγέθους τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἐκ τούτων λαβεῖν τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ μικραῖς τισι καὶ ἀμυδραῖς ἐμφάσεσι δι' αὐτῶν προβιβασθῆναι, ὥσπερ καὶ δι' ἑκάστου τῶν μικροτάτων ἐν ζώοις ἢ ἐν βοτάναις. Ἀρκέσθωμεν τοῖς εἰρημένοις· ἐγὼ μὲν εὐχαριστήσας τῷ τὴν μικράν μοι ταύτην διακονίαν τοῦ λόγου χαρισαμένῳ, ὑμεῖς δὲ τῷ διατρέφοντι ὑμᾶς ταῖς πνευματικαῖς τροφαῖς, ὅς καὶ νῦν ὑμᾶς οἷον κριθίνῳ τινὶ ἄρτῳ τῇ εὐτελείᾳ τῆς ἡμετέρας φωνῆς διέθρεψε· καὶ διατρέφοι γε εἰς ἀεί, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως χαριζόμενος ὑμῖν τὴν φανέρωσιν τοῦ Πνεύματος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ζʹ.

Περὶ ἑρπετῶν.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν κατὰ γένος, καὶ πετεινὰ πετόμενα κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος. Μετὰ τὴν τῶν φωστήρων δημιουργίαν, καὶ τὰ ὕδατα λοιπὸν πληροῦται ζώων, ὥστε καὶ ταύτην δια- E
κοσμηθῆναι τὴν λῆξιν. Ἀπέλαβε μὲν γὰρ ἡ γῆ τὸν ἐκ τῶν οἰκείων βλαστημάτων κόσμον· ἀπέλαβε δὲ ὁ οὐρανὸς τῶν ἄστρων τὰ ἄνθη, καὶ οἱονεὶ διδύμων ὀφθαλμῶν βολαῖς τῇ συζυγίᾳ τῶν μεγάλων φωστήρων κατεκοσμήθη. Λειπόμενον ἦν καὶ τοῖς ὕδασι τὸν οἰκεῖον κόσμον ἀποδοθῆναι. Ἦλθε πρόσταγμα, καὶ εὐθὺς καὶ ποταμοὶ ἐνεργοὶ, καὶ λίμναι γόνιμοι τῶν οἰκείων ἕκαστον αὐτῶν καὶ κατὰ φύσιν γενῶν. Καὶ ἡ θάλασσα τὰ παντοδαπὰ γένη τῶν πλωτῶν ὤδινε, καὶ οὐδὲ ὅσον ἐν ἰλύσι καὶ τέλμασι τοῦ ὕδατος ἦν, οὐδὲ τοῦτο ἀργὸν, οὐδὲ ἄμοιρον τῆς κατὰ τὴν κτίσιν συντελείας ἀπέμεινε. Βάτραχοι γὰρ καὶ ἐμπίδες καὶ κώνωπες ἐξ αὐτῶν ἀπεζέν-
63 A νυντο δηλονότι. Τὰ γὰρ ἔτι καὶ νῦν ὁρώμενα ἀπόδειξίς ἐστι τῶν παρελθόντων. Οὕτω πᾶν ὕδωρ ἠπείγετο τῷ δημιουργικῷ προστάγματι ὑπουργεῖν·

καὶ ὧν οὐδ' ἂν τὰ γένη τις ἐξαριθμήσασθαι δυνηθείη, τούτων τὴν ζωὴν εὐθὺς ἐνεργὸν καὶ κινουμένην ἀπέδειξεν ἡ μεγάλη καὶ ἄφατος τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὁμοῦ τῷ προστάγματι τῆς πρὸς τὸ ζωογονεῖν ἐπιτηδειότητος ἐγγενομένης τοῖς ὕδασιν. Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν. Νῦν πρῶτον ἔμψυχον καὶ αἰσθήσεως μετέχον ζῶον δημιουργεῖται. Φυτὰ γὰρ καὶ δένδρα κἂν ζῆν λέγηται διὰ τὸ μετέχειν τῆς θρεπτικῆς καὶ αὐξητικῆς δυνάμεως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ζῶα, οὐδὲ ἔμψυχα. Τούτου γε ἕνεκα,
B Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετά. Πᾶν τὸ νηκτικὸν κἂν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος ἐπινήχηται, κἂν διὰ βάθους τέμνῃ τὸ ὕδωρ, τῆς τῶν ἑρπηστικῶν ἐστι φύσεως, ἐπισυρόμενον τῷ τοῦ ὕδατος σώματι· Κἂν ὑπόποδα δὲ καὶ πορευτικὰ ὑπάρχῃ τινὰ τῶν ἐνύδρων (μάλιστα μὲν ἀμφίβια τὰ πολλὰ τούτων ἐστίν· οἷον φῶκαι, καὶ κροκόδειλοι, καὶ οἱ ποτάμιοι ἵπποι, καὶ βάτραχοι, καὶ καρκῖνοι), ἀλλ' οὖν προηγούμενον ἔχει τὸ νηκτικόν. Διὰ τοῦτο, Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετά. Ἐν τούτοις τοῖς μικροῖς ῥήμασι τί παρεῖται γένος; τί οὐκ ἐμπεριείληπται τῷ προστάγματι τῆς δημιουργίας; Οὐ τὰ ζωοτο-
C κοῦντα, οἷον φῶκαι καὶ δελφῖνες καὶ νάρκαι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις τὰ σελάχη λεγόμενα; οὐ τὰ ᾠοτόκα, ἅπερ ἐστὶ πάντα σχεδὸν τῶν ἰχθύων τὰ γένη; οὐχ ὅσα λεπιδωτά, οὐχ ὅσα φολιδωτά, οὐχ οἷς ἐστι πτερύγια καὶ οἷς μή ἐστιν; Ἡ μὲν φωνὴ τοῦ προστάγματος μικρά, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φωνή, ἀλλὰ ῥοπὴ

μόνον καὶ ὁρμὴ τοῦ θελήματος· τὸ δὲ τῆς ἐν τῷ προστάγματι διανοίας πολύχουν τοσοῦτόν ἐστιν, ὅσαι καὶ αἱ τῶν ἰχθύων διαφοραὶ καὶ κοινότητες, οἷς πᾶσι δι' ἀκριβείας ἐπεξελθεῖν, ἴσον ἐστὶ καὶ κύματα πελάγους ἀπαριθμεῖσθαι, ἢ ταῖς κοτύλαις πειρᾶσθαι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἀπομετρεῖν. Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετά. Ἐν τούτοις ἔνι τὰ D πελάγια, τὰ αἰγιαλώδη, τὰ βύθια, τὰ πετρώδη, τὰ ἀγελαῖα, τὰ σποραδικά, τὰ κήτη, τὰ ὑπέρογκα, τὰ λεπτότατα τῶν ἰχθύων. Τῇ γὰρ αὐτῇ δυνάμει, καὶ τῷ ἴσῳ προστάγματι, τό τε μέγα καὶ τὸ μικρὸν μεταλαγχάνει τοῦ εἶναι. Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα. Ἔδειξέ σοι τὴν φυσικὴν τῶν νηκτῶν πρὸς τὸ ὕδωρ συγγένειαν, διὸ μικρὸν οἱ ἰχθύες χωρισθέντες τοῦ ὕδατος διαφθείρονται. Οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν ἀναπνοὴν ὥστε ἕλκειν τὸν ἀέρα τοῦτον· ἀλλ' ὅπερ τοῖς χερσαίοις ἐστὶν ἀήρ, τοῦτο τῷ πλωτῷ γένει τὸ ὕδωρ. Καὶ ἡ αἰτία δήλη. Ὅτι ἡμῖν μὲν ὁ πνεύμων ἔγκειται, ἀραιὸν καὶ πολύπορον σπλάγχνον, ὃ διὰ τῆς E τοῦ θώρακος διαστολῆς τὸν ἀέρα δεχόμενον, τὸ ἔνδον ἡμῶν θερμὸν διαῤῥιπίζει καὶ ἀναψύχει· ἐκείνοις δὲ ἡ τῶν βραγχίων διαστολὴ καὶ ἐπίπτυξις, δεχομένων τὸ ὕδωρ καὶ διιέντων, τὸν τῆς ἀναπνοῆς λόγον ἀποπληροῖ. Ἴδιος κλῆρος τῶν ἰχθύων, ἰδία φύσις, δίαιτα κεχωρισμένη, ἰδιότροπος ἡ ζωή. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τιθασσεύεσθαί τι τῶν νηκτῶν καταδέχεται, οὐδὲ ὅλως ὑπομένει χειρὸς ἀνθρωπίνης ἐπιβολήν.

Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν κατὰ γένος. Ἑκάστου γένους τὰς ἀπαρχὰς νῦν, οἱονεὶ σπέρματά τινα τῆς φύσεως, προβληθῆναι κελεύει· τὸ δὲ πλῆθος αὐτῶν ἐν τῇ μετὰ ταῦτα διαδοχῇ ταμιεύεται, ὅταν αὔξανεσθαι αὐτὰ καὶ πληθύνεσθαι δέῃ. Ἄλλου γένους ἐστὶ τὰ ὀστρακόδερμα προσαγορευόμενα· οἷον κόγχαι, καὶ κτένες, καὶ κοχλίαι θαλάσσιοι, καὶ στρόμβοι, καὶ αἱ μυρίαι τῶν ὀστρέων διαφοραί. Ἄλλο πάλιν παρὰ ταῦτα γένος, τὰ μαλακόστρακα προσειρημένα, κάραβοι, καὶ καρκῖνοι, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. Ἕτερον παρὰ ταῦτα γένος ἐστὶ τὰ μαλάκια οὕτω προσαγορευθέντα, ὅσων ἡ σὰρξ ἁπαλὴ καὶ χαύνη· πολύποδες, καὶ σηπίαι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις Καὶ ἐν τούτοις πάλιν διαφοραὶ μυρίαι. Δράκοντες γὰρ καὶ μύραιναι καὶ ἐγχέλυες, αἱ κατὰ τοὺς ἰλυώδεις ποταμοὺς καὶ λίμνας γινόμεναι, τοῖς ἰοβόλοις μᾶλλον τῶν ἑρπετῶν, ἢ τοῖς ἰχθύσι κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς φύσεως προσεγγίζουσιν. Ἄλλο γένος τὸ τῶν ᾠοτοκούντων, καὶ ἄλλο τὸ τῶν ζωοτοκούντων. Ζωοτοκεῖ δὲ τὰ γαλεώδη καὶ οἱ κυνίσκοι, καὶ ἁπαξαπλῶς τὰ σελάχη λεγόμενα. Καὶ τῶν κητῶν τὰ πλεῖστα ζωοτόκα· δελφῖνες, καὶ φῶκαι, ἃ καὶ νεαροὺς ἔτι τοὺς σκύμνους, διαπτοηθέντας ὑπὸ αἰτίας τινὸς, λέγεται πάλιν τῇ γαστρὶ ὑποδεχόμενα περιστέλλειν. Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα κατὰ γένος. Ἕτερον γένος τὸ κητῶδες, καὶ τὸ τῶν λεπτῶν ἰχθύων ἕτερον. Πάλιν ἐν τοῖς ἰχθύσι μυρίαι διαφοραὶ κατὰ γένη διῃ-

ρημέναι· ὧν καὶ ὀνόματα ἴδια, καὶ τροφὴ παρηλλαγμένη, καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος καὶ σαρκῶν ποιότητες, πάντα μεγίσταις διαφοραῖς ἀλλήλων κεχωρισμένα, καὶ ἐν ἑτέροις καὶ ἑτέροις εἴδεσι καθεστῶτα. Ποῖοι μὲν οὖν θυννοσκόποι τῶν γενῶν τὰς διαφορὰς ἡμῖν ἀπαριθμήσασθαι δύνανται; Καίτοι φασὶν αὐτοὺς ἐν μεγάλαις ἀγέλαις ἰχθύων καὶ τὸν ἀριθμὸν ἀπαγγέλλειν. Τίς δὲ τῶν περὶ αἰγιαλοὺς
D καὶ ἀκτὰς καταγηρασάντων δύναται ἡμῖν τὴν ἱστορίαν πάντων δι' ἀκριβείας γνωρίσαι; Ἄλλα γνωρίζουσιν οἱ τὴν Ἰνδικὴν ἁλιεύοντες θάλασσαν· ἄλλα, οἱ τὸν Αἰγύπτιον ἀγρεύοντες κόλπον· ἄλλα, νησιῶται· καὶ ἄλλα, Μαυρούσιοι. Πάντα δὲ ὁμοίως μικρά τε καὶ μεγάλα τὸ πρῶτον ἐκεῖνο πρόσταγμα καὶ ἡ ἄφατος ἐκείνη παρήγαγε δύναμις. Πολλαὶ τῶν βίων αἱ παραλλαγαί· πολλαὶ καὶ αἱ περὶ τὰς διαδοχὰς ἑκάστου γένους διαφοραί. Οὐκ ἐπῳάζουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἰχθύων ὥσπερ αἱ ὄρνιθες, οὔτε καλιὰς πήγνυνται, οὔτε μετὰ πόνων ἐκτρέφουσιν ἑαυτῶν τὰ ἔγκονα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὑποδεξάμενον
E ἐκπεσὸν τὸ ᾠὸν, ζῶον ἐποίησεν. Καὶ ἑκάστῳ γένει ἡ διαδοχὴ ἀπαράλλακτος καὶ ἀνεπίμικτος πρὸς ἑτέραν φύσιν. Οὐχ οἷαι τῶν ἡμιόνων ἐπὶ τῆς χέρσου, ἢ καί τινων ὀρνίθων ἐπιπλοκαὶ παραχαρασσόντων τὰ γένη. Οὐδὲν παρὰ τοῖς ἰχθύσιν ἐξ ἡμισείας ὥπλισται τοῖς ὀδοῦσιν, ὡς βοῦς παρ' ἡμῖν καὶ πρόβατον· οὐδὲ γὰρ μηρυκίζει τι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν σκάρον μόνον ἱστοροῦσί τινες. Πάντα δὲ ὀξυτάταις ἀκμαῖς

ὀδόντων καταπεπύκνωται, ἵνα μὴ τῇ χρονίᾳ μασήσει ἡ τροφὴ διαῤῥέῃ· ἔμελλε γὰρ, εἰ μὴ ὀξέως κατατεμνομένη τῇ γαστρὶ παρεπέμπετο, ἐν τῇ λεπτοποιήσει διαφορεῖσθαι παρὰ τοῦ ὕδατος.

Τροφὴ δὲ ἰχθύσιν ἄλλοις ἄλλη κατὰ γένος διωρισμένη. Οἱ μὲν γὰρ ἰλύι τρέφονται· οἱ δὲ τοῖς φυκίοις· ἄλλοι ταῖς βοτάναις ταῖς ἐντρεφομέναις τῷ ὕδατι ἀρκοῦνται. Ἀλληλοφάγοι δὲ τῶν ἰχθύων οἱ πλεῖστοι, καὶ ὁ μικρότερος παρ' ἐκείνοις βρῶμά ἐστι τοῦ μείζονος. Κἂν ποτε συμβῇ τὸν τοῦ ἐλάττονος κρατήσαντα ἑτέρου γενέσθαι θήραμα, ὑπὸ τὴν μίαν ἄγονται γαστέρα τοῦ τελευταίου. Τί οὖν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἄλλο τι ποιοῦμεν ἐν τῇ καταδυναστείᾳ τῶν ὑποδεεστέρων; τί διαφέρει τοῦ τελευταίου ἰχθυος ὁ τῇ λαιμάργῳ φιλοπλουτίᾳ τοῖς απληρώτοις τῆς πλεονεξίας αὐτοῦ κόλποις ἐναποκρύπτων τοὺς ἀσθενεῖς; Ἐκεῖνος εἶχε τὰ τοῦ πένητος· σὺ τοῦτον λαβὼν μέρος ἐποιήσω τῆς περιουσίας σεαυτοῦ. Ἀδίκων ἀδικώτερος ἀνεφάνης, καὶ πλεονεκτικώτερος πλεονέκτου. Ὅρα μὴ τὸ αὐτό σε πέρας τῶν ἰχθύων ἐκδέξηται, ἄγκιστρόν που, ἢ κύρτος, ἢ δίκτυον. Πάντως γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλὰ τῶν ἀδίκων διεξελθόντες, τὴν τελευταίαν τιμωρίαν οὐκ ἀποδρασόμεθα. Ἤδη δὲ καὶ ἐν ἀσθενεῖ ζώῳ πολὺ τὸ πανοῦργον καὶ ἐπίβουλον καταμαθὼν, βούλομαί σε φυγεῖν τῶν κακούργων τὴν μίμησιν. Ὁ καρκῖνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου· ἀλλὰ δυσάλωτος ἡ ἄγρα αὐτῷ διὰ τὴν

περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται. Ἀῤῥαγεῖ γὰρ
ἑρκίῳ τὸ ἁπαλὸν τῆς σαρκὸς ἡ φύσις κατησφαλί-
σατο. Διὸ καὶ ὀστρακόδερμον προσηγόρευται. Καὶ
ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρ-
μοσμέναι τὸ ὄστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαίως
ἄπρακτοί εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. Τί οὖν ποιεῖ;
Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μεθ' ἡδονῆς
διαθαλπόμενον, καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου
τὰς πτύχας ἑαυτοῦ διαπλώσαντα, τότε δὴ λάθρᾳ
ψηφῖδα παρεμβαλὼν, διακωλύει τὴν σύμπτυξιν,
καὶ εὑρίσκεται τὸ ἐλλεῖπον τῆς δυνάμεως διὰ
τῆς ἐπινοίας περιεχόμενος. Αὕτη ἡ κακία τῶν D
μήτε λόγου μήτε φωνῆς μετεχόντων. Ἐγὼ δέ σε
βούλομαι τὸ ποριστικὸν καὶ εὐμήχανον τῶν καρκί-
νων ζηλοῦντα, τῆς βλάβης τῶν πλησίον ἀπέχεσθαι.
Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πορευόμενος
δόλῳ, καὶ ταῖς τῶν πλησίον ἀκαιρίαις ἐπιτιθέ-
μενος, καὶ ταῖς ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἐντρυφῶν.
Φεῦγε τὰς μιμήσεις τῶν κατεγνωσμένων. Τοῖς
οἰκείοις ἀρκοῦ. Πενία μετὰ αὐταρκείας ἀληθοῦς,
πάσης ἀπολαύσεως τοῖς σωφρονοῦσι προτιμοτέρα.
Οὐκ ἂν παρέλθοιμι τὸ τοῦ πολύποδος δολερὸν καὶ
ἐπίκλοπον, ὃς ὁποίᾳ ποτ' ἂν ἑκάστοτε πέτρᾳ περι-
E πλακῇ, τὴν ἐκείνης ὑπέρχεται χρόαν. Ὥστε τοὺς
πολλοὺς τῶν ἰχθύων ἀπροόπτως νηχομένους τῷ
πολύποδι περιπίπτειν, ὡς τῇ πέτρᾳ δῆθεν, καὶ
ἕτοιμον γίνεσθαι θήραμα τῷ πανούργῳ. Τοιοῦτοί
εἰσι τὸ ἦθος οἱ τὰς ἀεὶ κρατούσας δυναστείας

ὑπεργόμενοι, καὶ πρὸς τὰς ἑκάστοτε χρείας μεθαρμοζόμενοι, μὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀεὶ προαιρέσεως βεβηκότες, ἀλλ' ἄλλοι καὶ ἄλλοι ῥᾳδίως γινόμενοι, σωφροσύνην τιμῶντες μετὰ σωφρόνων, ἀκόλαστοι δὲ ἐν ἀκολάστοις, πρὸς τὴν ἑκάστου ἀρέσκειαν τὰς γνώμας μετατιθέμενοι. Οὓς οὐδὲ ῥᾴδιον ἐκκλῖναι, οὐδὲ τὴν ἀπ' αὐτῶν φυλάξασθαι βλάβην, διὰ τὸ ἐν τῷ προσχήματι τῆς φιλίας βαθέως κατεσκευασμένην τὴν πονηρίαν κατακεκρύφθαι. Τὰ τοιαῦτα ἤθη λύκους ἅρπαγας ὀνομάζει ὁ Κύριος, ἐν ἐνδύμασι προβάτων προφαινομένους.
66 A Φεῦγε τὸ παντοδαπὸν καὶ πολλαπλοῦν τοῦ τρόπου· δίωκε δὲ ἀλήθειαν, εἰλικρίνειαν, ἁπλότητα. Ὁ ὄφις ποικίλος· διὰ τοῦτο καὶ ἕρπειν κατεδικάσθη. Ὁ δίκαιος ἄπλαστος, ὁποῖος ὁ Ἰακώβ. Διὰ τοῦτο Κατοικίζει Κύριος μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος· ἐκεῖ ἑρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· ζῷα μικρὰ μετὰ μεγάλων. Ἀλλ' ὅμως σοφή τίς ἐστι παρ' αὐτοῖς καὶ εὔτακτος διακόσμησις. Οὐ γὰρ μόνον κατηγορεῖν ἔχομεν τῶν ἰχθύων, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ μιμήσασθαι ἄξιον.
B Πῶς τὰ γένη τῶν ἰχθύων ἕκαστα τὴν ἐπιτηδείαν ἑαυτοῖς διανειμάμενα χώραν, οὐκ ἐπεμβαίνει ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς οἰκείοις ὅροις ἐνδιατρίβει; Οὐδεὶς γεωμέτρης παρ' αὐτοῖς κατένειμε τὰς οἰκήσεις· οὐ τείχεσι περιγέγραπται· οὐχ ὁροθεσίοις διῄρηται· καὶ αὐτομάτως ἑκάστῳ τὸ χρήσιμον ἀποτέτακται. Οὗτος μὲν γὰρ ὁ κόλπος τάδε τινὰ γένη τῶν

ἰχθύων βόσκει, κἀκεῖνος ἕτερα· καὶ τὰ ὧδε πληθύνοντα, ἄπορα παρ' ἑτέροις. Οὐδὲν ὄρος ὀξείαις κορυφαῖς ἀνατεταμένον διίστησιν, οὐ ποταμὸς τὴν διάβασιν ἀποτέμνεται, ἀλλὰ νόμος τίς ἐστι φύσεως ἴσως καὶ δικαίως κατὰ τὸ ἑκάστου χρειῶδες τὴν δίαιταν ἑκάστοις ἀποκληρῶν. C

Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς τοιοῦτοι. Πόθεν; Οἵγε μεταίρομεν ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν. Παρατεμνόμεθα γῆν, συνάπτομεν οἰκίαν πρὸς οἰκίαν καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφελώμεθά τι. Οἶδε τὰ κήτη τὴν ἀφωρισμένην αὐτοῖς παρὰ τῆς φύσεως δίαιταν, τὴν ἔξω τῶν οἰκουμένων χωρίων κατείληφε θάλασσαν, τὴν ἐρήμην νήσων, ᾗ μηδεμία πρὸς τὸ ἀντιπέρας ἀντικαθέστηκεν ἤπειρος. Διόπερ ἄπλους ἐστὶν, οὔτε ἱστορίας, οὔτε τινὸς χρείας κατατολμᾷν αὐτῆς τοὺς πλωτῆρας ἀναπειθούσης. Ἐκείνην καταλαβόντα τὰ D κήτη, τοῖς μεγίστοις τῶν ὀρῶν κατὰ τὸ μέγεθος ἐοικότα, ὡς οἱ τεθεαμένοι φασὶ, μένει ἐν τοῖς οἰκείοις ὅροις, μήτε ταῖς νήσοις, μήτε ταῖς παραλίοις πόλεσι λυμαινόμενα. Οὕτω μὲν οὖν ἕκαστον γένος, ὥσπερ πόλεσιν ἢ κώμαις τισὶν ἢ πατρίσιν ἀρχαίαις, τοῖς ἀποτεταγμένοις αὐτοῖς τῆς θαλάσσης μέρεσιν ἐναυλίζεται. Ἤδη δέ τινες καὶ ἀποδημητικοὶ τῶν ἰχθύων, ὥσπερ ἀπὸ κοινοῦ βουλευτηρίου πρὸς τὴν ὑπερορίαν στελλόμενοι, ὑφ' ἑνὶ συνθήματι πάντες ἀπαίρουσιν. Ἐπειδὰν γὰρ ὁ τεταγμένος καιρὸς τῆς κυήσεως καταλάβῃ,

ἄλλοι ἀπ' ἄλλων κολπων μεταναστάντες, τῷ κοινῷ E
τῆς φυσεως νόμῳ διεγερθέντες, ἐπὶ τὴν βορινὴν
ἐπείγονται θάλασσαν. Καὶ ἴδοις ἂν κατὰ τὸν καιρὸν
τῆς ἀνόδου ὥσπερ τι ῥεῦμα τοὺς ἰχθῦς ἡνωμένους,
καὶ διὰ τῆς Προποντίδος ἐπὶ τὸν Εὔξεινον ῥέοντας.
Τίς ὁ κινῶν; ποιον πρόσταγμα βασιλέως; ποῖα δια-
γράμματα κατ' ἀγορὰν ἡπλωμένα τὴν προθεσμίαν
δηλοῖ; οἱ ξεναγοῦντες τίνες; Ὁρᾷς τὴν θείαν διά-
ταξιν πάντα πληροῦσαν, καὶ διὰ τῶν μικροτάτων
διήκουσαν. Ἰχθὺς οὐκ ἀντιλέγει νόμῳ Θεοῦ, καὶ
ἄνθρωποι σωτηρίων διδαγμάτων οὐκ ἀνεχόμεθα.
Μὴ καταφρόνει τῶν ἰχθύων, ἐπειδὴ ἄφωνα καὶ 67
ἄλογα παντελῶς, ἀλλὰ φοβοῦ μὴ καὶ τούτων A
ἀλογώτερος ᾖς, τῇ διαταγῇ τοῦ κτίσαντος ἀνθιστά-
μενος. Ἄκουε τῶν ἰχθύων μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέν-
των δι' ὧν ποιοῦσιν, ὅτι εἰς διαμονὴν τοῦ γένους
τὴν μακρὰν ταυτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. Οὐκ
ἔχουσιν ἴδιον λογον, ἔχουσι δὲ τὸν τῆς φύσεως
νόμον ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον, καὶ τὸ πρακτέον ὑπο-
δεικνύντα. Βαδίσωμεν, φασὶν, ἐπὶ τὸ βόρειον
πελαγος. Γλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλασσης
ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, διότι ἐπ' ὀλίγον αὐτῇ προσδια-
τρίβων ὁ ἥλιος, οὐκ ἐξάγει αὐτῆς ὅλον διὰ τῆς
B ἀκτῖνος τὸ πότιμον. Χαίρει δὲ τοῖς γλυκέσι καὶ
τὰ θαλάσσια· ὅθεν καὶ ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς ἀνα-
νήχεται πολλάκις, καὶ πόῤῥω θαλάσσης φέρεται.
Ἐκ τούτου προτιμότερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν
λοιπῶν ἐστι κολπων; ὡς ἐπιτήδειος ἐναποκυῆσαι

καὶ ἐκθρέψαι τὰ ἔκγονα. Ἐπειδὰν δὲ τὸ σπουδαζόμενον ἀρκούντως ἐκπληρωθῇ, πάλιν πανδημεὶ πάντες ὑποστρέφουσιν οἴκαδε. Καὶ τις ὁ λόγος, ἀκούσωμεν παρα τῶν σιωπώντων. Ἐπιπόλαιος, φασίν, ἡ βορεινὴ θάλασσα, καὶ ὑπτία προκειμένη τῶν ἀνέμων ταῖς βίαις, ὀλίγας ἀκτὰς καὶ ὑπο-
C δρομὰς ἔχουσα. Διὸ καὶ ἐκ πυθμένος οἱ ἄνεμοι ῥᾳδίως αὐτὴν ἀναστρέφουσιν, ὡς καὶ τὴν βυθίαν ψάμμον τοῖς κύμασιν ἀναμίγνυσθαι. Ἀλλὰ καὶ ψυχρά, χειμῶνος ὥρᾳ, ὑπο πολλῶν καὶ μεγάλων ποταμῶν πληρουμένη. Διὰ τοῦτο ἐφ' ὅσον μέτριον ἀπολαύσαντες αὐτῆς ἐν τῷ θέρει, πάλιν χειμῶνος ἐπὶ τὴν ἐν τῷ βυθῷ ἀλέαν καὶ τὰ προσηλια τῶν χωρίων ἐπείγονται, καὶ φυγόντες τὸ δυσήνεμον τῶν ἀρκτῴων, τοῖς ἐπ' ἔλαττον τινασσομένοις κόλποις ἐγκαθορμίζονται.

Εἶδον ταῦτα ἐγώ, καὶ τὴν ἐν πᾶσι τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἐθαύμασα. Εἰ τὰ ἄλογα ἐπινοητικὰ καὶ φυ-
D λακτικὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν σωτηρίας, καὶ οἶδε τὸ αἱρετὸν αὐτῷ καὶ τὸ φευκτὸν ὁ ἰχθύς, τί ἐροῦμεν ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι, καὶ νόμῳ πεπαιδευμένοι, ἐπαγγελίαις προτραπέντες, Πνεύματι σοφισθέντες, εἶτα τῶν ἰχθύων ἀλογώτερον τὰ καθ' ἑαυτοὺς διατιθέμενοι; Εἴπερ οἱ μὲν ἴσασι τοῦ μέλλοντός τινα ποιεῖσθαι πρόνοιαν, ἡμεῖς δὲ ἐκ τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀνελπιστίας δι' ἡδονῆς βοσκηματώδους τὴν ζωὴν ἀναλίσκομεν. Ἰχθὺς τοσαῦτα διαμείβει πελάγη ὑπὲρ τοῦ εὑρασθαί τινα ὠφέλειαν· τί ἐρεῖς σὺ

ὁ τῇ ἀργίᾳ συζῶν; Ἀργία δὲ, κακουργίας ἀρχή. Μηδεὶς ἄγνοιαν προφασιζέσθω. Φυσικὸς λόγος οἰκείωσιν ἡμῖν τοῦ καλοῦ, καὶ ἀλλοτρίωσιν ἀπὸ τῶν βλαβερῶν ὑποδεικνὺς ἐγκατέσπαρται. Οὐκ ἀφίσταμαι τῶν θαλασσίων ὑποδειγμάτων, ἐπειδὴ ταῦτα ἡμῖν πρόκειται εἰς ἐξέτασιν. Ἤκουσα ἐγὼ τῶν παραλίων τινὸς, ὅτι ὁ θαλάσσιος ἐχῖνος, τὸ μικρὸν παντελῶς καὶ εὐκαταφρόνητον ζῶον, διδάσκαλος πολλάκις γαλήνης καὶ κλύδωνος τοῖς πλέουσι γίνεται. Ὃς ὅταν προΐδῃ ταραχὴν ἐξ ἀνέμων, ψηφῖδά τινα ὑπελθὼν γενναίαν, ἐπ' αὐτῆς, ὥσπερ ἐπ' ἀγκύρας, βεβαίως σαλεύει, κατεχόμενος τῷ βάρει πρὸς τὸ μὴ ῥᾳδίως τοῖς κύμασιν ὑποσύρεσθαι. Τοῦτο ὅταν ἴδωσιν οἱ ναυτικοὶ τὸ σημεῖον, ἴσασι τὴν προσδοκωμένην βιαίαν κίνησιν τῶν ἀνέμων.
Οὐδεὶς ἀστρολόγος, οὐδεὶς Χαλδαῖος, ταῖς ἐπιτο- 68 A
λαῖς τῶν ἄστρων τὰς τῶν ἀέρων ταραχὰς τεκμαιρόμενος, ταῦτα τὸν ἐχῖνον ἐδίδαξεν, ἀλλ' ὁ θαλάσσης καὶ ἀνέμων Κύριος καὶ τῷ μικρῷ ζώῳ τῆς μεγάλης ἑαυτοῦ σοφίας ἐναργὲς ἴχνος ἐνέθηκεν. Οὐδὲν ἀπρονόητον, οὐδὲν ἠμελημένον παρὰ Θεοῦ· Πάντα σκοπεύει ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός. Πᾶσι πάρεστιν, ἐκπορίζων ἑκάστῳ τὴν σωτηρίαν. Εἰ ἐχῖνον ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς ὁ Θεὸς οὐκ ἀφῆκε, τὰ σὰ οὐκ ἐπισκοπεῖ; Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, κἂν ὑπερόριοι ἀλλήλοις πρὸς κοινωνίαν γάμου συνέλθητε. Ὁ τῆς φύσεως δεσμὸς, ὁ διὰ τῆς
εὐλογίας ζυγὸς, ἕνωσις ἔστω τῶν διεστώτων. Ἔχι- B

δνα, τὸ χαλεπώτατον τῶν ἑρπετῶν, πρὸς γάμον ἀπαντᾷ τῆς θαλασσίας μυραίνης, καὶ συριγμῷ τὴν παρουσίαν σημήνασα ἐκκαλεῖται αὐτὴν ἐκ τῶν βυθῶν πρὸς γαμικὴν συμπλοκήν. Ἡ δὲ ὑπακούει, καὶ ἑνοῦται τῷ ἰοβόλῳ. Τί βούλεταί μοι ὁ λόγος; Ὅτι κἂν τραχὺς ᾖ κἂν ἄγριος τὸ ἦθος ὁ σύνοικος, ἀνάγκη φέρειν τὴν ὁμόζυγα, καὶ ἐκ μηδεμιᾶς προφάσεως καταδέχεσθαι τὴν ἕνωσιν διασπᾶν. Πλήκτης; Ἀλλ' ἀνήρ. Πάροινος; Ἀλλ' ἡνωμένος κατὰ τὴν φύσιν. Τραχὺς καὶ δυσάρεστος; Ἀλλὰ μέλος ἤδη σὸν, καὶ μελῶν τὸ τιμιώτατον. C

Ἀκουέτω δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τῆς προσηκούσης αὐτῷ παραινέσεως. Ἡ ἔχιδνα τὸν ἰὸν ἐξεμεῖ, αἰδουμένη τὸν γάμον· σὺ τὸ τῆς ψυχῆς ἀπηνὲς καὶ ἀπάνθρωπον οὐκ ἀποτίθεσαι αἰδοῖ τῆς ἑνώσεως; Ἢ τάχα τὸ τῆς ἐχίδνης ὑπόδειγμα καὶ ἑτέρως ἡμῖν χρησιμεύσει, ὅτι μοιχεία τίς ἐστι τῆς φύσεως ἡ τῆς ἐχίδνης καὶ τῆς μυραίνης ἐπιπλοκή. Διδαχθήτωσαν οὖν οἱ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιβουλεύοντες γάμοις, ποταπῷ εἰσιν ἑρπετῷ παραπλήσιοι. Εἷς μοι σκοπὸς, πανταχόθεν οἰκοδομεῖσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. Καταστελλέσθω τὰ πάθη τῶν ἀκολάστων, καὶ ἐγγείοις
D καὶ θαλαττίοις ὑποδείγμασι παιδευόμενα. Ἐνταῦθά με στῆναι τοῦ λόγου ἥ τε τοῦ σώματος καταναγκάζει ἀσθένεια, καὶ τὸ τῆς ὥρας ὀψέ· ἐπεὶ πολλὰ ἔτι προσθεῖναι εἶχον τοῖς φιληκόοις θαύματος ἄξια περὶ τῶν φυομένων ἐν τῇ θαλάσσῃ· περὶ θαλάσσης αὐτῆς. Πῶς εἰς ἅλας τὸ ὕδωρ πήγνυται· πῶς ὁ

πολυτίμητος λίθος τὸ κουράλλιον χλόη μέν ἐστιν ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐπειδὰν δὲ εἰς τὸν ἀέρα ἐξενεχθῇ, πρὸς λίθου στεῤῥότητα μεταπήγνυται· πόθεν τῷ εὐτελεστάτῳ ζώῳ τῷ ὀστρέῳ τὸν βαρύτιμον μαργαρίτην ἡ φύσις ἐνέθηκεν. Ἃ γὰρ ἐπιθυμοῦσι θησαυροὶ βασιλέων, ταῦτα περὶ αἰγιαλοὺς καὶ
E ἀκτὰς καὶ τραχείας πέτρας διέῤῥιπται, τοῖς ἐλύτροις τῶν ὀστρέων ἐγκείμενα. Πόθεν τὸ χρυσοῦν ἔριον αἱ πίνναι τρέφουσιν, ὅπερ οὐδεὶς τῶν ἀνθοβάφων μέχρι νῦν ἐμιμήσατο. Πόθεν αἱ κόχλοι τοῖς βασιλεῦσι τὰς ἁλουργίδας χαρίζονται, αἳ καὶ τὰ ἄνθη τῶν λειμώνων τῇ εὐχροίᾳ παρέδραμον.

Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα. Καὶ τί οὐ γέγονε τῶν ἀναγκαίων; τί δὲ οὐχὶ τῶν πολυτελῶν ἐχαρίσθη τῷ βίῳ; Τὰ μὲν εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώπων· τὰ δέ, εἰς θεωρίαν τοῦ περὶ τὴν κτίσιν θαύματος. Ἄλλα φοβερά, παιδαγωγοῦντα ἡμῶν τὸ ῥᾴθυμον. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα. Οὐκ ἐπειδὴ καρίδος καὶ μαινίδος μείζονα, διὰ τοῦτο μεγάλα εἴρηται, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς μεγίστοις ὄρεσι τῷ ὄγκῳ τοῦ
69 A σώματος παρισάζεται· ἅ γε καὶ νήσων πολλάκις φαντασίαν παρέχεται, ἐπειδάν ποτε ἐπὶ τὴν ἄκραν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἀνανήξηται. Ταῦτα μέντοι τηλικαῦτα ὄντα οὐ περὶ ἀκτάς, οὐδὲ αἰγιαλοὺς διατρίβει, ἀλλὰ τὸ Ἀτλαντικὸν λεγόμενον πέλαγος ἐνοικεῖ. Τοιαῦτά ἐστι τὰ πρὸς φόβον καὶ ἔκπληξιν ἡμετέραν δημιουργηθέντα ζῷα. Ἐὰν δὲ ἀκούσῃς ὅτι τὰ μέγιστα τῶν πλοίων ἡπλωμένοις ἱστίοις ἐξ

οὐρίας φερόμενα τὸ μικρότατον ἰχθύδιον ἡ ἐχενηΐς οὕτω ῥᾳδίως ἵστησιν, ὥστε ἀκίνητον ἐπὶ πλεῖστον φυλάσσειν τὴν ναῦν ὥσπερ καταῤῥιζωθεῖσαν ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει, ἆρ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τὴν αὐτὴν τῆς τοῦ κτίσαντος δυνάμεως λαμβάνεις ἀπόδειξιν; Οὐ γὰρ μόνοι ξιφίαι, καὶ B
πρίονες, καὶ κύνες, καὶ φάλαιναι καὶ ζύγαιναι, φοβερά, ἀλλὰ καὶ τρυγόνος κέντρον τῆς θαλασσίας, καὶ ταύτης νεκρᾶς, καὶ λαγωὸς ὁ θαλάσσιος, οὐχ ἧττόν ἐστι φοβερά, ταχεῖαν καὶ ἀπαραίτητον τὴν φθορὰν ἐπιφέροντα. Οὕτω σε διὰ πάντων ἐγρηγορέναι ὁ κτίστης βούλεται, ἵν' ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἐλπίδι τὰς ἀπ' αὐτῶν βλάβας ἀποδιδράσκῃς. Ἀλλὰ γὰρ ἀναδραμόντες ἐκ τῶν βυθῶν, ἐπὶ τὴν ἤπειρον καταφύγωμεν. Καὶ γάρ πως ἄλλα ἐπ' ἄλλοις καταλαβόντα ἡμᾶς τῆς δημιουργίας τὰ θαύματα, οἷόν τινα κύματα, ταῖς συνεχέσι καὶ ἐπαλ- C
λήλοις ἐπιδρομαῖς ὑποβρύχιον ἡμῶν τὸν λόγον ἤγαγε. Καίτοι θαυμάσαιμι ἄν, εἰ μὴ μείζοσι τοῖς κατ' ἤπειρον παραδόξοις ἡ διάνοια ἡμῶν ἐντυχοῦσα, πάλιν κατὰ τὸν Ἰωνᾶν ἐπὶ τὴν θάλασσαν δραπετεύσει. Ἔοικε δέ μοι ὁ λόγος ἐμπεσὼν εἰς τὰ μυρία θαύματα ἐπιλελῆσθαι τῆς συμμετρίας, καὶ ταὐτὸν πεπονθέναι τοῖς ἐν πελάγει ναυτιλλομένοις, οἳ πρὸς μηδὲν πεπηγὸς τὴν κίνησιν τεκμαιρόμενοι, ἀγνοοῦσι πολλάκις ὅσον διέδραμον. Ὃ δὴ καὶ περὶ ἡμᾶς ἔοικε γεγενῆσθαι, τρέχοντος τοῦ λόγου διὰ τῆς κτίσεως, μὴ λαβεῖν τοῦ πλή-

θους τῶν εἰρημένων τὴν αἴσθησιν. Ἀλλ' εἰ καὶ D φιλήκοον τὸ σεμνὸν τοῦτο θέατρον, καὶ γλυκεῖα δούλων ἀκοαῖς δεσποτικῶν θαυμάτων διήγησις, ἐνταῦθα τὸν λόγον ὁρμίσαντες, μείνωμεν τὴν ἡμέραν πρὸς τὴν τῶν λειπομένων ἀπόδοσιν. Ἀναστάντες δὲ πάντες εὐχαριστήσωμεν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων, καὶ αἰτήσωμεν τῶν λειπομένων τὴν πλήρωσιν. Γένοιτο δὲ ὑμῖν καὶ ἐν τῇ μεταλήψει τῆς τροφῆς ἐπιτραπέζια διηγήματα, ὅσα τε ἕωθεν ὑμῖν, καὶ ὅσα κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐπῆλθεν ὁ λόγος· καὶ ταῖς περὶ τούτων ἐννοίαις ὑπὸ τοῦ ὕπνου καταληφθέντες, τῆς μεθημερινῆς εὐφροσύνης καὶ καθεύδοντες ἀπολαύσοιτε, ἵνα ἐξῇ ὑμῖν λέγειν, Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ, μελετῶσα νυκτὸς E καὶ ἡμέρας ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ η'.

Περὶ πτηνῶν καὶ ἐνύδρων.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἑρπετὰ καὶ θηρία κατὰ γένος. Καὶ ἐγένετο οὕτως. Ἦλθε τὸ πρόσταγμα ὁδῷ βαδίζον, καὶ ἀπέλαβε καὶ ἡ γῆ τὸν ἴδιον κόσμον. Ἐκεῖ, Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν

B ζωσῶν· ὧδε, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. Ἔμψυχος ἄρα ἡ γῆ; καὶ χώραν ἔχουσιν οἱ ματαιόφρονες Μανιχαῖοι, ψυχὴν ἐντιθέντες τῇ γῇ; Οὐκ ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐξαγαγέτω, τὸ ἐναποκείμενον αὐτῇ προήνεγκεν, ἀλλ' ὁ δοὺς τὸ πρόσταγμα, καὶ τὴν τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτῇ δύναμιν ἐχαρίσατο. Οὔτε γὰρ ὅτε ἤκουσεν ἡ γῆ, Βλαστησάτω βοτάνην χόρτου καὶ ξύλον κάρπιμον, κεκρυμμένον ἔχουσα τὸν χόρτον ἐξήνεγκεν· οὐδὲ τὸν φοίνικα, ἢ τὴν δρῦν, ἢ τὴν κυπάρισσον κάτω που ἐν ταῖς λαγόσιν ἑαυτῆς ἀποκεκρυμμένα ἀνῆκε πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν· ἀλλ' ὁ θεῖος λόγος φύσις ἐστὶ τῶν γινομένων. Βλαστησάτω ἡ γῆ· οὐχ ὅπερ ἔχει προβαλλέτω,
C ἀλλ' ὃ μὴ ἔχει κτησάσθω, Θεοῦ δωρουμένου τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν. Οὕτω καὶ νῦν, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχήν, οὐ τὴν ἐναποκειμένην, ἀλλὰ τὴν δεδομένην αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐπιταγῆς. Ἔπειτα καὶ εἰς τὸ ἐναντίον αὐτοῖς ὁ λόγος περιτραπήσεται. Εἰ γὰρ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ τὴν ψυχήν, ἐρήμην ἑαυτὴν κατέλιπε τῆς ψυχῆς. Ἀλλ' ἐκείνων μὲν τὸ βδελυκτὸν αὐτόθεν γνώριμον. Διὰ τί μέντοι τὰ μὲν ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν ἐξαγαγεῖν προσετάχθη, ἡ δὲ γῆ ψυχὴν ζῶσαν; Λογιζόμεθα
D τοίνυν, ὅτι τῶν μὲν νηκτῶν ἡ φύσις ἀτελεστέρας πως δοκεῖ ζωῆς μετέχειν, διὰ τὸ ἐν τῇ παχύτητι τοῦ ὕδατος διαιτᾶσθαι. Καὶ γὰρ ἀκοὴ παρ' ἐκείνοις βαρεῖα, καὶ ὁρῶσιν ἀμβλὺ διὰ τοῦ ὕδατος βλέποντες, καὶ οὔτε τις μνήμη παρ' ἐκείνοις, οὔτε

φαντασία, οὔτε τοῦ συνήθους ἐπίγνωσις. Διὰ τοῦτο οἱονεὶ ἐνδείκνυται ὁ λόγος, ὅτι ἡ σαρκικὴ ζωὴ τοῖς ἐνύδροις καθηγεῖται τῶν ψυχικῶν κινημάτων· ἐπι δὲ τῶν χερσαιων, ὡς τελειοτέρας αὐτῶν οὔσης τῆς ζωῆς, ἡ ψυχὴ τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτέτραπται πᾶσαν. Αἵ τε γὰρ αἰσθήσεις μᾶλλον τετράνωνται· καὶ ὀξεῖαι μὲν τῶν παρόντων αἱ ἀντιληψεις· ἀκριβεις δὲ μνῆμαι τῶν παρελθόντων Ε
παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν τετραπόδων. Διὰ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, ἐπι μὲν τῶν ἐνύδρων σώματα ἐκτίσθη ἐψυχωμένα (ἑρπετὰ γὰρ ψυχῶν ζωσῶν ἐκ τῶν ὑδάτων παρήχθη), ἐπὶ δὲ τῶν χερσαίων ψυχὴ σώματα οἰκονομοῦσα προσετάχθη γενέσθαι, ὡς πλέον τι τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τῶν ἐπὶ γῆς διαιτωμένων μετειληφότων. Ἄλογα μὲν γάρ, καὶ τὰ χερσαῖα· ἀλλ' ὅμως ἕκαστον τῇ ἐκ τῆς φύσεως φωνῇ πολλὰ τῶν κατὰ ψυχὴν παθημάτων διασημαίνει. Καὶ γὰρ καὶ χαρὰν καὶ λύπην, καὶ τὴν τοῦ συνήθους ἐπίγνωσιν, και τροφῆς ἔνδειαν, καὶ χωρισμὸν τῶν συννόμων, καὶ μυρία πάθη τῷ φθόγγῳ παραδηλοῖ. Τὰ δὲ ἔνυδρα οὐ μόνον ἄφωνα, 71 A
αλλὰ καὶ ἀνήμερα, καὶ ἀδίδακτα, καὶ πρὸς πᾶσαν βίου κοινωνίαν ἀνθρώποις ἀμεταχείριστα. Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φατνην τοῦ κυριου αὐτοῦ· ἰχθὺς δὲ οὐκ ἂν ἐπιγνοίη τὸν τρέφοντα. Οἶδε τὴν συνήθη φωνὴν ὁ ὄνος. Οἶδεν ὁδὸν ἣν πολλάκις ἐβάδισε· καί που καὶ ὁδηγὸς ἐνίοτε ἀποσφαλέντι γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ. Το δὲ

ὀξυήκοον τοῦ ζῴου οὐδὲ ἄλλο τι ἔχειν λέγεται τῶν χερσαίων. Τὸ δὲ τῶν καμήλων μνησίκακον, καὶ βαρύμηνι, καὶ διαρκὲς πρὸς ὀργήν, τί ἂν μιμήσασθαι τῶν θαλαττιων δύναιτο; Πάλαι ποτὲ πληγεῖσα κάμηλος, μακρῷ χρόνῳ ταμιευσαμένη τὴν μῆνιν, ἐπειδὰν εὐκαιρίας λάβηται, τὸ κακὸν ἀντιδίδωσιν Ἀκούσατε, οἱ βαρύθυμοι, οἱ τὴν μνησικακίαν ὡς ἀρετὴν ἐπιτηδεύοντες, τίνι ἐστὲ ἐμφερεῖς, ὅταν τὴν κατὰ τοῦ πλησίον λύπην, ὥσπερ τινὰ σπινθῆρα κεκρυμμένον ἐν σποδιᾷ, μέχρι τοσούτου φυλάσσετε, ἕως ἂν ὕλης λαβομενοι, οἷον φλόγα τινὰ τὸν θυμὸν ἀνακαύσητε.

Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. Διὰ τί ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν ἐξάγει; Ἵνα μάθῃς διαφορὰν ψυχῆς κτήνους καὶ ψυχῆς ἀνθρώπου. Μικρὸν ὕστερον γνωσῃ, πῶς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου συνίστη· νῦν δὲ ἄκουε περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ψυχῆς. Ἐπειδὴ κατὰ C
τὸ γεγραμμένον, παντὸς ζῴου ἡ ψυχὴ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐστιν αἷμα δὲ παγὲν εἰς σαρκα πεφυκε μεταβάλλειν· ἡ δὲ σὰρξ φθαρεισα εἰς γῆν ἀναλύεται· γεηρά τίς ἐστιν εἰκότως ἡ ψυχὴ τῶν κτηνῶν. Ἐξαγαγέτω οὖν ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν Ὅρα τὴν ἀκολουθίαν ψυχῆς πρὸς αἷμα, αἵματος πρὸς σάρκα, σαρκὸς πρὸς τὴν γῆν· καὶ πάλιν ἀναλύσας δια τῶν αὐτῶν ἀναπόδισον ἀπο γῆς εἰς σάρκα, ἀπὸ σαρκὸς εἰς αἷμα, ἀπο αἵματος εἰς
D ψυχήν· καὶ εὑρησεις ὅτι γῆ ἐστι τῶν κτηνῶν ἡ ψυχή Μη νομιζε πρεσβυτεραν εἶναι τῆς τοῦ σωμα-

τος αὐτῶν ὑποστάσεως, μηδὲ ἐπιδιαμένουσαν μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς διάλυσιν. Φεῦγε φληνάφους τῶν σοβαρῶν φιλοσόφων, οἳ οὐκ αἰσχύνονται τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ τὰς κυνείας ὁμοειδεῖς ἀλλήλαις τιθέμενοι οἱ λέγοντες ἑαυτοὺς γεγενῆσθαί ποτε καὶ γυναῖκας καὶ θάμνους καὶ ἰχθύας θαλασσίους. Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἐγένοντό ποτε ἰχθῦς οὐκ ἂν εἴποιμι, ὅτι δὲ ἐν ᾧ ταῦτα ἔγραφον τῶν ἰχθύων ἦσαν ἀλογώτεροι, καὶ πάνυ εὐτόνως διατειναίμην. Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. Τίνος ἕνεκεν, τοῦ λόγου τρέχοντος ἀθρόως,
E ἀπεσιώπησα χρόνον οὐκ ὀλίγον, ἴσως θαυμάζουσιν οἱ πολλοί· ἀλλ' οὐχὶ οἵγε φιλοπονώτεροι τῶν ἀκροατῶν ἀγνοοῦσι τὴν αἰτίαν τῆς ἀφασίας. Πῶς γάρ, οἱ διὰ τοῦ πρὸς ἀλλήλους ὁρᾷν καὶ ἐννεύειν ἐπιστρέψαντές με πρὸς ἑαυτούς, καὶ εἰς ἔννοιαν ἀγαγόντες τῶν παρεθέντων. Εἶδος γὰρ ὅλον τῆς κτίσεως, καὶ οὐκ ἐλάχιστον τοῦτο, παρέλαθεν ἡμᾶς, καὶ μικροῦ ἀπιὼν ᾤχετο ἀνεξέταστον παντελῶς ὁ λόγος καταλιπών. Ἐξαγαγέτω γὰρ τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν κατὰ γένος, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. Εἴπαμεν τὰ περὶ τῶν νηκτῶν, ὅσα ὁ καιρὸς ἐνεδίδου ἑσπέρας· σήμερον μετέβημεν
72 ἐπὶ τὴν τῶν χερσαίων ἐξέτασιν. Διέφυγεν ἡμᾶς
A τὸ πτηνὸν ἐν τῷ μέσῳ. Ἀνάγκη τοίνυν, κατὰ τοὺς ἐπιλήσμονας τῶν ὁδοιπόρων, οἳ ἐπειδάν τι τῶν καιρίων καταλίπωσι, κἂν ἐπιπολὺ τῆς ὁδοῦ προέλθωσι, πάλιν τὴν αὐτὴν ὑποστρέφουσιν, ἀξίαν

τῆς ῥαθυμίας δίκην τὸν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας κόπον ὑπέχοντες, οὕτω καὶ ἡμῖν, ὡς ἔοικε, τὴν αὐτὴν πάλιν βαδιστέον. Καὶ γὰρ οὐδὲ εὐκαταφρόνητόν ἐστι τὸ παρεθέν, ἀλλὰ τὸ τρίτον ἔοικεν εἶναι τῆς ἐν τοῖς ζώοις κτίσεως, εἴπερ τρία ζώων ἐστὶ γένη, τό τε χερσαῖον, καὶ τὸ πτηνὸν, καὶ τὸ ἔνυδρον. Ἐξαγαγέτω, φησὶ, τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν κατὰ γένος, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς B κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος. Διὰ τί ἐξ ὑδάτων καὶ τοῖς πτηνοῖς τὴν γένεσιν ἔδωκεν; Ὅτι ὥσπερ συγγένειά τίς ἐστι τοῖς πετομένοις πρὸς τὰ νηκτά. Καὶ γὰρ ὥσπερ οἱ ἰχθῦς τὸ ὕδωρ τέμνουσι, τῇ μὲν κινήσει τῶν πτερύγων εἰς τὸ πρόσω χωροῦντες, τῇ δὲ τοῦ οὐραίου μεταβολῇ τάς τε περιστροφὰς καὶ τὰς εὐθείας ὁρμὰς ἑαυτοῖς οἰακίζοντες· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πτηνῶν ἐστιν ἰδεῖν διανηχομένων τὸν ἀέρα τοῖς πτεροῖς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον. Ὥστε ἐπειδὴ ἓν ἰδίωμα ἐν ἑκατέροις τὸ νήχεσθαι, μία τις αὐτοῖς ἡ συγγένεια ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων γενέσεως παρεσχέθη. Πλήν γε ὅτι C οὐδὲν τῶν πτηνῶν ἄπουν, διὰ τὸ πᾶσι τὴν δίαιταν ἀπὸ τῆς γῆς ὑπάρχειν, καὶ πάντα ἀναγκαίως τῆς τῶν ποδῶν ὑπουργίας προσδεῖσθαι. Τοῖς μὲν γὰρ ἁρπακτικοῖς πρὸς τὴν ἄγραν αἱ τῶν ὀνύχων ἀκμαί· τοῖς δὲ λοιποῖς, διά τε τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς, καὶ διὰ τὴν λοιπὴν τοῦ βίου διεξαγωγὴν, ἀναγκαία τῶν ποδῶν ἡ ὑπηρεσία δεδώρηται. Ὀλίγοι δὲ τῶν ὀρνίθων κακόποδές εἰσιν, οὔτε βαδίζειν

οὔτε ἀγρεύειν τοῖς ποσὶν ἐπιτήδειοι· ὡς αἵ τε χελιδόνες εἰσὶ, οὔτε βαδίζειν, οὔτε ἀγρεύειν δυνάμεναι, καὶ αἱ δρεπανίδες λεγόμεναι, οἷς ἡ τροφὴ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ἐμφερομένων ἐπινενόηται. D Χελιδόνι δὲ τὸ τῆς πτήσεως πρόσγειον ἀντὶ τῆς τῶν ποδῶν ὑπηρεσίας ἐστίν.

Εἰσὶ μέντοι γενῶν διαφοραὶ μυρίαι καὶ ἐν τοῖς ὄρνισιν, ἃς ἐάν τις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπίῃ καθ' ὃν ἐν μέρει καὶ τῆς τῶν ἰχθύων ἐξετάσεως ἐφηψάμεθα, εὑρήσει ἓν μὲν ὄνομα τῶν πετεινῶν, μυρίας δὲ ἐν τούτοις διαφορὰς ἔν τε τοῖς μεγέθεσι καὶ ἐν τοῖς σχήμασι καὶ ἐν ταῖς χρόαις· καὶ κατὰ τοὺς βίους, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τὰ ἤθη, ἀμύθητον οὖσαν αὐτοῖς τὴν πρὸς ἄλληλα παραλλαγήν. Ἤδη μὲν οὖν τινες ἐπειράθησαν καὶ ὀνοματοποιίαις χρήσασθαι, ἵν', ὥσπερ διὰ καυτήρων τινῶν τῆς ἀσυνήθους καὶ E ξένης ὀνομασίας, τὸ ἰδίωμα ἑκάστου γένους ἐπιγινώσκηται. Καὶ τὰ μὲν ὠνόμασαν σχιζόπτερα, ὡς τοὺς ἀετούς· τὰ δὲ δερμόπτερα, ὡς τὰς νυκτερίδας· τὰ δὲ πτιλωτὰ, ὡς τοὺς σφῆκας· τὰ δὲ κολεό-
73 A πτερα, ὡς τοὺς κανθάρους, καὶ ὅσα ἐν θήκαις τισὶ καὶ περιβολαῖς γεννηθέντα, περιῤῥαγέντος αὐτοῖς τοῦ ἐλύτρου, πρὸς τὴν πτῆσιν ἠλευθερώθη. Ἀλλ' ἡμῖν ἀρκοῦσα σημείωσις πρὸς τὴν τῶν γενῶν ἰδιότητα ἡ κοινὴ χρῆσις, καὶ οἱ παρὰ τῆς Γραφῆς περί τε καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διορισμοί. Ἄλλο μὲν οὖν γένος τὸ τῶν σαρκοφάγων, καὶ ἄλλη κατασκευὴ πρέπουσα τῷ τρόπῳ τῆς διαίτης αὐτῶν,

ὀνύχων ἀκμαί, καὶ χεῖλος ἀγκύλον, καὶ πτερὸν ὀξύ, ὥστε καὶ συλληφθῆναι ῥᾳδίως τὸ θήραμα, καὶ διασπαραχθὲν τροφὴν τῷ ἑλόντι γενέσθαι.
B Ἄλλη τῶν σπερμολόγων κατασκευή· ἄλλη τῶν ἐκ παντὸς τρεφομένων τοῦ συντυχόντος. Καὶ ἐν τούτοις πλεῖσται διαφοραί. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἀγελικά, πλὴν τῶν ἁρπακτικῶν· τούτων δὲ οὐδὲν κοινωνικὸν ἐκτὸς τοῦ κατὰ τὰς συζυγίας συνδυασμοῦ. Μυρία δὲ ἄλλα τὸν ἀθροισματικὸν ᾕρηται βίον, ὡς περιστεραί, καὶ γέρανοι, καὶ ψᾶρες, καὶ κολοιοί. Πάλιν ἐν τούτοις τὰ μὲν ἄναρχά ἐστι καὶ οἷον αὐτόνομα· τὰ δὲ ὑφ' ἡγεμόνι τετάχθαι καταδεχόμενα, ὡς αἱ γέρανοι. Ἤδη δέ τις καὶ ἑτέρα ἐν τούτοις ἐστὶ διαφορά, καθ' ἣν τὰ μὲν
C ἐπιδημητικά τέ ἐστι καὶ ἐγχώρια, τὰ δὲ ἀπαίρειν πέφυκε ποῤῥοτάτω, καὶ χειμῶνος ἐγγίζοντος ἐκτοπίζειν ὡς τὰ πολλά. Χειροήθη δὲ καὶ τιθασσὰ τὰ πολλὰ τῶν ὀρνέων ἐκτρεφόμενα γίνεται, πλήν γε δὴ τῶν ἀσθενῶν, ἃ δι' ὑπερβάλλουσαν δειλίαν καὶ ἀνανδρίαν, τὴν συνεχῆ τῆς χειρὸς ἐνόχλησιν οὐχ ὑφίσταται. Ἀλλὰ καὶ συνανθρωπιστικοί τινες τῶν ὀρνίθων εἰσί, τὰς αὐτὰς ἡμῖν οἰκήσεις καταδεχόμενοι· ἄλλοι δὲ ὄρειοι, καὶ φιλέρημοι. Μεγίστη δὲ διαφορὰ καὶ ἡ περὶ τὴν φωνὴν ἰδιότης ἑκάστου. Οἱ μὲν γὰρ κωτίλοι καὶ λάλοι τῶν ὀρνίθων εἰσίν· οἱ δὲ σιγηλοί. Καὶ τὰ μὲν ᾠδικὰ καὶ πολύφωνα· τὰ δὲ ἄμουσα παντελῶς καὶ ᾠδῆς ἄμοιρα. D
Καὶ τὰ μὲν μιμηλά, ἢ ἐκ φύσεως ἔχοντα τὸ μιμεῖ-

σθαι, ἢ ἐξ ἀσκήσεως προσλαβόντα· τὰ δὲ μονότροπον καὶ ἀμετάβλητον τὴν φωνὴν ἀφιέντα. Γαῦρον ὁ ἀλεκτρυών· φιλόκαλον ὁ ταώς· λάγνιοι αἱ περιστεραὶ καὶ αἱ κατοικίδιοι ὄρνεις, ἐπὶ παντὸς καιροῦ τὸ συνουσιαστικὸν ἔχουσαι. Δολερὸν ὁ πέρδιξ καὶ ζηλότυπον, κακούργως συμπράττων τοῖς θηραταῖς πρὸς τὴν ἄγραν.

Μυρίαι, ὡς ἔφαμεν, καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων διαφοραί. Ἔστι δέ τινα καὶ πολιτικὰ τῶν E
ἀλόγων, εἴπερ πολιτείας ἴδιον, τὸ πρὸς ἓν πέρας κοινὸν συννεύειν τὴν ἐνέργειαν τῶν καθ' ἕκαστον, ὡς ἐπὶ τῶν μελισσῶν ἄν τις ἴδοι. Καὶ γὰρ ἐκείνων κοινὴ μὲν ἡ οἴκησις, κοινὴ δὲ ἡ πτῆσις, ἐργασία δὲ πάντων μία· καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιάρχῳ τινὶ τῶν ἔργων ἅπτονται, οὐ πρότερον καταδεχόμεναι ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν, πρὶν ἂν ἴδωσι κατάρξαντα τὸν βασιλέα τῆς 74
πτήσεως. Καὶ ἔστιν αὐταῖς οὐ χειροτονητὸς ὁ βα- A
σιλεὺς (πολλάκις γὰρ ἀκρισία δήμου τὸν χείριστον εἰς ἀρχὴν προεστήσατο), οὐδὲ κληρωτὴν ἔχων τὴν ἐξουσίαν (ἄλογοι γὰρ αἱ συντυχίαι τῶν κλήρων ἐπὶ τὸν πάντων ἔσχατον πολλάκις τὸ κράτος φέρουσαι), οὐδὲ ἐκ πατρικῆς διαδοχῆς τοῖς βασιλείοις ἐγκαθεζόμενος (καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀπαίδευτοι καὶ ἀμαθεῖς πάσης ἀρετῆς, διὰ τρυφὴν καὶ κολακείαν, ὡς τὰ πολλά, γίνονται), ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγέθει διαφέρων καὶ σχήματι καὶ τῇ τοῦ ἤθους πραότητι.

Ἔστι μὲν γὰρ κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆ-
B ται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Νόμοι τινές εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας. Ἀλλὰ καὶ ταῖς μελίσσαις, ὅσαι ἂν μὴ ἀκολουθήσωσι τῷ ὑποδείγματι τοῦ βασιλέως, ταχὺ μεταμέλει τῆς ἀβουλίας, ὅτι τῇ πληγῇ τοῦ κέντρου ἐπαποθνήσκουσιν. Ἀκουέτωσαν Χριστιανοί, οἷς πρόσταγμά ἐστι μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι, ἀλλὰ νικᾷν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Μίμησαι τῆς μελίσσης τὸ ἰδιότροπον, ὅτι οὐδενὶ λυμαινομένη, οὐδὲ καρπὸν ἀλλότριον διαφθείρουσα, τὰ κηρία συμπήγνυται. Τὸν μὲν γὰρ κηρὸν ἀπὸ τῶν ἀνθῶν φα-
C νερῶς συναγείρει, τὸ δὲ μέλι, τὴν δροσοειδῶς ἐνεσπαρμένην νοτίδα τοῖς ἄνθεσιν, ἐπισπασαμένη τῷ στόματι, ταύτην ταῖς κοιλότησι τῶν κηρίων ἐνίησιν. Ὅθεν καὶ ὑγρὸν παρὰ τὴν πρώτην ἐστίν· εἶτα τῷ χρόνῳ συμπεφθὲν, πρὸς τὴν οἰκείαν σύστασιν καὶ ἡδονὴν ἐπανέρχεται. Καλῶν καὶ πρεπόντων αὕτη τῶν ἐπαίνων παρὰ τῆς Παροιμίας τετύχηκε, σοφὴ καὶ ἐργάτις ὀνομασθεῖσα· οὕτω μὲν φιλοπόνως τὴν τροφὴν συναγείρουσα (Ἧς τοὺς πόνους, φησί, βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγείαν προσφέρονται), οὕτω δὲ σοφῶς φιλοτεχνοῦσα τὰς ἀποθήκας τοῦ μέλιτος (εἰς λεπτὸν γὰρ ὑμένα τὸν κηρὸν διατείνασα, πυκνὰς καὶ συνεχεῖς ἀλλή-
D λαις συνοικοδομεῖ τὰς κοιλότητας), ὡς τὸ πυκνὸν τῆς τῶν μικροτάτων πρὸς ἄλληλα δέσεως, ἔρεισμα

γίνεσθαι τῷ παντί. Ἑκάστη γὰρ φρεατία τῆς ἑτέρας ἔχεται, λεπτῷ πρὸς αὐτὴν διειργομένη τε ὁμοῦ καὶ συναπτομένη τῷ διαφράγματι. Ἔπειτα διώροφοι καὶ τριώροφοι αἱ σύριγγες αὗται ἀλλήλαις ἐπῳκοδόμηνται. Ἐφυλάξατο γὰρ μίαν ποιῆσαι διαμπερὲς τὴν κοιλότητα, ἵνα μὴ τῷ βάρει τὸ ὑγρὸν πρὸς τὸ ἐκτὸς διεκπίπτῃ. Κατάμαθε πῶς τὰ τῆς γεωμετρίας εὑρήματα πάρεργά ἐστι τῆς σοφωτάτης μελίσσης. Ἑξάγωνοι γὰρ πᾶσαι καὶ ἰσόπλευροι τῶν κηρίων αἱ σύριγγες, οὐκ ἐπ' εὐ-
E θείας ἀλλήλαις κατεπικείμεναι, ἵνα μὴ κάμνωσιν οἱ πυθμένες τοῖς διακένοις ἐφηρμοσμένοι· ἀλλ' αἱ γωνίαι τῶν κάτωθεν ἑξαγώνων, βάθρον καὶ ἔρεισμα τῶν ὑπερκειμένων εἰσίν, ὡς ἀσφαλῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν μετεωρίζειν τὰ βάρη, καὶ ἰδιαζόντως ἑκάστῃ κοιλότητι τὸ ὑγρὸν ἐγκατέχεσθαι.

Πῶς ἂν σοι πάντα δι' ἀκριβείας ἐπέλθοιμι τὰ ἐν τοῖς βίοις τῶν ὀρνίθων ἰδιώματα; Πῶς μὲν αἱ γέρανοι τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιτροπῆς ὑποδέχονται καὶ αἱ μὲν καθεύδουσιν, αἱ δὲ κύκλῳ περιιοῦσαι, πᾶσαν αὐταῖς ἐν τῷ ὕπνῳ παρέχονται τὴν ἀσφάλειαν· εἶτα τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρουμένου, ἡ μὲν βοήσασα πρὸς ὕπνον ἐτράπετο, ἡ δὲ τὴν διαδοχὴν ὑποδεξαμένη, ἧς 75 A
ἔτυχεν ἀσφαλείας ἀντέδωκεν ἐν τῷ μέρει. Ταύτην καὶ ἐν τῇ πτήσει τὴν εὐταξίαν κατόψει. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλη τὴν ὁδηγίαν ἐκδέχεται, καὶ τακτόν τινα χρόνον προκαθηγησαμένη τῆς πτήσεως, εἰς τὸ

κατόπιν περιελθοῦσα, τῇ μεθ' ἑαυτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ παραδίδωσι. Τὸ δὲ τῶν πελαργῶν οὐδὲ πόῤῥω ἐστὶ συνέσεως λογικῆς· οὕτω μὲν κατὰ τὸν ἕνα καιρὸν πάντας ἐπιδημεῖν τοῖς τῇδε χωρίοις· οὕτω δὲ ὑφ' ἑνὶ συνθήματι πάντας ἀπαίρειν. Δορυφοροῦσι δὲ αὐτοὺς αἱ παρ' ἡμῖν κορῶναι, καὶ παραπέμπουσιν, ἐμοὶ δοκεῖν, καὶ συμμαχίαν τινὰ παρεχόμεναι πρὸς ὄρνιθας πολεμίους. Σημεῖον δὲ, B
πρῶτον μὲν τὸ μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κορώνην παντάπασιν, ἔπειθ' ὅτι μετὰ τραυμάτων ἐπανερχόμεναι ἐναργῆ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῆς ἐπιμαχίας τὰ σημεῖα κομίζουσι. Τίς παρ' αὐταῖς τοὺς τῆς φιλοξενίας διώρισε νόμους; Τίς αὐταῖς ἠπείλησε λειποστρατίου γραφὴν, ὡς μηδεμίαν ἀπολείπεσθαι τῆς προπομπῆς. Ἀκουέτωσαν οἱ κακόξενοι, καὶ τὰς θύρας κλείοντες, καὶ μηδὲ στέγης ἐν χειμῶνι καὶ νυκτὶ τοῖς ἐπιδημοῦσι μεταδιδόντες. Ἡ δὲ περὶ τοὺς γηράσαντας τῶν πελαργῶν πρόνοια ἐξήρκει τοὺς παῖδας ἡμῶν, εἰ C
προσέχειν ἐβούλοντο, φιλοπάτορας καταστῆσαι. Πάντως γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἐλλείπων κατὰ τὴν φρόνησιν, ὡς μὴ αἰσχύνης ἄξιον κρίνειν τῶν ἀλογωτάτων ὀρνίθων ὑστερίζειν κατ' ἀρετήν. Ἐκεῖνοι τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ γήρως πτεροῤῥυήσαντα περιστάντες ἐν κύκλῳ τοῖς οἰκείοις πτεροῖς διαθάλπουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφθόνως παρασκευάζοντες, τὴν δυνατὴν καὶ ἐν τῇ πτήσει παρέχονται βοήθειαν, ἠρέμα τῷ πτερῷ κουφίζοντες ἑκατέρωθεν

Καὶ οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαβεβόηται, ὥστε ἤδη τινὲς τὴν τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ἀντιπελάργωσιν ὀνομάζουσι. Μηδεὶς πενίαν ὀδυρέσθω· μηδὲ ἀπογινωσκέτω ἑαυτοῦ τὴν ζωήν, ὁ μηδεμίαν οἴκοι περιουσίαν καταλιπών, πρὸς τὸ τῆς χελιδόνος εὐμήχανον ἀποβλέπων. Ἐκείνη γὰρ τὴν καλιὰν πηγνυμένη, τὰ μὲν κάρφη τῷ στόματι διακομίζει· πηλὸν δὲ τοῖς ποσὶν ἆραι μὴ δυναμένη, τὰ ἄκρα τῶν πτερῶν ὕδατι καταβρέξασα, εἶτα τῇ λεπτοτάτῃ κόνει ἐνειληθεῖσα, οὕτως ἐπινοεῖ τοῦ πηλοῦ τὴν χρείαν· καὶ κατὰ μικρὸν ἀλλήλοις τὰ κάρφη οἷον κόλλῃ τινὶ τῷ πηλῷ συνδήσασα, ἐν αὐτῇ τοὺς νεοττοὺς ἐκτρέφει· ὧν ἐάν τις ἐκκεντήσῃ τὰ ὄμματα, ἔχει τινὰ παρὰ τῆς φύσεως ἰατρικήν, δι' ἧς πρὸς ὑγείαν ἐπανάγει τῶν ἐκγόνων τὰς ὄψεις. Ταῦ-
E τά σε νουθετείτω, μὴ διὰ πενίαν πρὸς κακουργίαν τρέπεσθαι· μηδὲ ἐν τοῖς χαλεπωτάτοις πάθεσι πᾶσαν ἐλπίδα ῥίψαντα, ἄπρακτον κεῖσθαι καὶ ἀνενέργητον· ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν καταφεύγειν, ὃς εἰ χελιδόνι τὰ τηλικαῦτα χαρίζεται, πόσῳ μείζονα δώσει τοῖς ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιβοωμένοις αὐτόν; Ἀλκυών ἐστι θαλάττιον ὄρνεον. Αὕτη παρ' αὐτοὺς νοσσεύειν τοὺς αἰγιαλοὺς πέφυκεν, ἐπ' αὐτῆς τὰ ᾠὰ τῆς ψάμμου καταθεμένη· καὶ νοσσεύει κατὰ μέσον που τὸν χειμῶνα, ὅτε πολλοῖς καὶ βιαίοις ἀνέμοις ἡ θάλασσα τῇ γῇ προσαράσσεται. Ἀλλ' ὅμως κοιμίζονται μὲν πάντες ἄνεμοι, ἡσυχάζει δὲ κῦμα θαλάσσιον, ὅταν ἀλκυὼν ἐπωάζῃ τὰς ἑπτὰ

ἡμέρας. Ἐν τοσαύταις γὰρ μόναις ἐκλεπίζει τοὺς
76 νεοττούς. Ἐπεὶ δὲ καὶ τροφῆς αὐτοῖς χρεία, ἄλλας
A ἑπτὰ πρὸς τὴν τῶν νεοττῶν αὔξησιν ὁ μεγαλόδωρος Θεὸς τῷ μικροτάτῳ ζώῳ παρέσχετο. Ὥστε καὶ ναυτικοὶ πάντες ἴσασι τοῦτο, καὶ ἀλκυονίδας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσαγορεύουσι. Ταῦτά σοι εἰς προτροπὴν τοῦ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ πρὸς σωτηρίαν διὰ τῆς περὶ τὰ ἄλογα τοῦ Θεοῦ προνοίας νενομοθέτηται. Τί οὐκ ἂν γένοιτο τῶν παραδόξων ἕνεκεν σοῦ, ὃς κατ᾽εἰκόνα γέγονας τοῦ Θεοῦ, ὅπουγε ὑπὲρ ὄρνιθος οὕτω μικρᾶς ἡ μεγάλη καὶ φοβερὰ κατέχεται θάλασσα, ἐν μέσῳ χειμῶνι γαλήνην
B ἄγειν ἐπιταχθεῖσα;

Τὴν τρυγονα φασὶ διαζευχθεῖσάν ποτε τοῦ ὁμόζυγος, μηκέτι τὴν πρὸς ἕτερον καταδέχεσθαι κοινωνίαν, ἀλλὰ μένειν ἀσυνδύαστον, μνήμῃ τοῦ ποτὲ συζευχθέντος τὴν πρὸς ἕτερον κοινωνίαν ἀπαρνουμένην. Ἀκουέτωσαν αἱ γυναῖκες, ὅπως τὸ σεμνὸν τῆς χηρείας, καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις, τοῦ ἐν ταῖς πολυγαμίαις ἀπρεποῦς προτιμότερον. Ἀδικώτατος περὶ τὴν τῶν ἐκγόνων ἐκτροφὴν ὁ ἀετός. Δύο γὰρ ἐξαγαγὼν νεοσσούς, τὸν ἕτερον αὐτῶν εἰς γῆν καταῤῥήγνυσι, ταῖς πληγαῖς τῶν πτερῶν ἀπωθούμενος· τὸν δὲ ἕτερον μόνον ἀναλαβὼν, οἰκειοῦται, διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπίπονον ἀποποιούμενος ὃν ἐγέννησεν. Ἀλλ᾽ οὐκ ἐᾷ τοῦτον, ὥς φασι, διαφθα- C
ρῆναι ἡ φήνη· ἀλλ᾽ ὑπολαβοῦσα αὐτὸν τοῖς οἰκείοις

ἑαυτῆς νεοσσοῖς συνεκτρέφει. Τοιοῦτοι, τῶν γονέων, οἱ ἐπὶ προφάσει πενίας ἐκτιθέμενοι τὰ νήπια· ἢ καὶ ἐν τῇ διανομῇ τοῦ κλήρου ἀνισότατοι πρὸς τὰ ἔκγονα. Δίκαιον γάρ, ὥσπερ ἐξ ἴσου μεταδεδώκασιν ἑκάστῳ τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὰς ἴσως αὐτοῖς καὶ ὁμοτίμως παρέχειν. Μὴ μιμήσῃ τῶν γαμψωνύχων ὀρνίθων τὸ ἀπηνές· οἳ ἐπειδὰν ἴδωσι τοὺς ἑαυτῶν νεοττοὺς κατατολμῶντας λοιπὸν τῆς πτήσεως, ἐκβάλλουσι τῆς καλιᾶς, τύπτοντες τοῖς πτεροῖς καὶ ὠθοῦντες, καὶ D
οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιοῦνται πρὸς τὸ λοιπόν. Ἐπαινετὸν τῆς κορώνης τὸ φιλότεκνον· ἣ καὶ πετομένοις ἤδη παρέπεται, σιτίζουσα αὐτοὺς καὶ ἐκτρέφουσα μέχρι πλείστου. Πολλὰ τῶν ὀρνίθων γένη οὐδὲν πρὸς τὴν κύησιν δεῖται τῆς τῶν ἀρρένων ἐπιπλοκῆς· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἄγονα ἐστι τὰ ὑπηνέμια, τοὺς δὲ γῦπας φασιν ἀσυνδυάστως τίκτειν ὡς τὰ πολλά, καὶ ταῦτα μακροβιωτάτους ὄντας· οἷς γε μέχρις ἑκατὸν ἐτῶν, ὡς τὰ πολλά, παρατείνεται ἡ ζωή. Τοῦτό μοι ἔχε παρασεσημειωμένον ἐκ τῆς περὶ τοὺς ὄρνιθας ἱστορίας, ἵν' ἐπειδάν ποτε ἴδῃς γελῶντάς τινας τὸ μυστήριον E
ἡμῶν, ὡς ἀδυνάτου ὄντος καὶ ἔξω τῆς φύσεως, παρθένον τεκεῖν, τῆς παρθενίας αὐτῆς φυλαττομένης ἀχράντου, ἐνθυμηθῇς ὅτι ὁ εὐδοκήσας ἐν τῇ μωρίᾳ τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας,

μυρίας ἐκ τῆς φύσεως ἀφορμὰς πρὸς τὴν πίστιν
τῶν παραδόξων προλαβὼν κατεβάλετο.

77 A Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ
πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ στερέωμα
τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπὶ μὲν τῆς γῆς ἐκελεύσθη πέτασθαι,
διὰ τὸ πᾶσι τὴν τροφὴν ἀπὸ τῆς γῆς ὑπάρχειν.
Κατὰ δὲ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ὡς προλαβόν-
τες ἀποδεδώκαμεν, οὐρανοῦ ἐνταῦθα παρὰ τὸ ὁρᾶ-
σθαι τοῦ ἀέρος προσειρημένου· στερεώματος δέ, διὰ
τὸ πυκνότερόν πως εἶναι, συγκρίσει τοῦ αἰθερίου
σώματος, καὶ μᾶλλον πεπιλημένον ταῖς κάτωθεν
ἀναφοραῖς τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν ἀέρα. Ἔχεις οὖν
οὐρανὸν διακεκοσμημένον, γῆν κεκαλλωπισμένην,
θάλασαν εὐθηνουμένην τοῖς οἰκείοις γεννήμασιν,
B ἀέρα πλήρη τῶν διιπταμένων αὐτὸν ὀρνίθων. Πάντα
προστάγματι Θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι
παραχθέντα, καὶ ὅσα ὁ λόγος παρῆκε νῦν, τὴν ἐπὶ
πλεῖον ἐν τούτοις διατριβὴν ἐκκλίνων, ὡς ἂν μὴ
δόξῃ ὑπερεκπίπτειν τοῦ μέτρου, κατὰ σεαυτὸν
συλλογισάμενος, ὅγε φιλόπονος, τὴν ἐν ἅπασι τοῦ
Θεοῦ σοφίαν καταμανθάνων, μὴ λήξῃς ποτὲ τοῦ
θαύματος, μηδὲ τοῦ διὰ πάσης τῆς κτίσεως δοξάζειν
τὸν ποιητήν. Ἔχεις ἐν τῷ σκότει τὰ νυκτερόβια
γένη τῶν ὀρνίθων· ἐν τῷ φωτὶ τὰ ἡμεροφοιτα.
Νυκτερίδες μὲν γάρ, καὶ γλαῦκες, καὶ νυκτοκόρα-
C κες, τῶν νυκτινόμων εἰσίν. Ὥστε σοί ποτε ἐν καιρῷ
μὴ παρόντος τοῦ ὕπνου, ἐξαρκεῖν καὶ τὴν ἐν τού-
τοις διατριβήν, καὶ τὴν τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς

ἰδιωμάτων ἐξέτασιν πρὸς δοξολογίαν τοῦ ποιητοῦ. Πῶς ἄγρυπνον ἡ ἀηδὼν, ὅταν ἐπωάζῃ, διὰ πάσης νυκτὸς τῆς μελῳδίας μὴ ἀπολήγουσα. Πῶς τετράπουν τὸ αὐτὸ καὶ πτηνὸν ἡ νυκτερίς. Πῶς μόνη τῶν ὀρνίθων ὀδοῦσι κέχρηται, καὶ ζωογονεῖ μὲν ὡς τὰ τετράποδα, ἐπιπολάζει δὲ τῷ ἀέρι, οὐχὶ πτερῷ κουφιζομένη, ἀλλ' ὑμένι τινὶ δερματίνῳ Πῶς μέντοι καὶ τοῦτο ἔχει τὸ φιλάλληλον ἐν τῇ φύσει, καὶ ὥσπερ ὁρμαθὸς, ἀλλήλων αἱ νυκτερίδες ἔχον-
D ται, καὶ μία τῆς μιᾶς ἤρτηνται· ὅπερ ἐφ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων οὐ ῥᾴδιον κατορθωθῆναι Τὸ γὰρ ἀπεσχισμένον καὶ ἰδιάζον τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἡνωμένου τοῖς πολλοῖς προτιμότερον. Πῶς ἐοίκασι τοῖς ὄμμασι τῆς γλαυκὸς οἱ περὶ τὴν ματαίαν σοφίαν ἐσχολακότες. Καὶ γὰρ ἐκείνης ἡ ὄψις, νυκτὸς μὲν ἔῤῥωται, ἡλίου δὲ λάμψαντος ἀμαυροῦται. Καὶ τούτων μὲν ἡ διάνοια ὀξυτάτη μέν ἐστι πρὸς τὴν τῆς ματαιότητος θεωρίαν, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κατανόησιν ἐξημαύρωται. Ἐν ἡμέρᾳ δέ σοι καὶ πάνυ ῥᾴδιον πανταχόθεν συνάγειν τὸ θαῦμα τοῦ κτίσαντος. Πῶς μὲν ἐπ' ἔργα σε διεγείρει ὁ σύνοικος E
ὄρνις, ὀξείᾳ τῇ φωνῇ ἐμβοῶν καὶ καταμηνύων πόῤῥωθεν ἔτι τὸν ἥλιον προσελαύνοντα, ὁδοιπόροις συνδιορθρίζων, γεωργοὺς δὲ ἐξάγων πρὸς ἀμητόν. Πῶς ἄγρυπνον τὸ τῶν χηνῶν γένος, καὶ πρὸς τὴν τῶν λανθανόντων αἴσθησιν ὀξύτατον, οἵ γέ ποτε καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν περιεσώσαντο, πολεμίους τινὰς ὑπὸ γῆς δι' ὑπονόμων ἀφανῶν ἤδη μέλλοντας τὴν

ἄκραν τῆς Ῥώμης καταλαμβάνειν καταμηνύσαντες. Ἐν ποίῳ γένει τῶν ὀρνίθων οὐκ ἴδιόν τι θαῦμα ἡ φύσις δείκνυσι; Τίς ὁ τοῖς γυψὶ προαπαγγέλλων τῶν ἀνθρώπων τὸν θάνατον, ὅταν κατ' ἀλλήλων 78 A
ἐπιστρατεύσωσιν; Ἴδοις γὰρ ἂν μυρίας ἀγέλας γυπῶν τοῖς στρατοπέδοις παρεπομένας, ἐκ τῆς τῶν ὅπλων παρασκευῆς τεκμαιρομένων τὴν ἔκβασιν.

Τοῦτο δὲ οὐ μακράν ἐστι λογισμῶν ἀνθρωπίνων. Πῶς σοι τὰς φοβερὰς ἐπιστρατιὰς τῆς ἀκρίδος διηγήσομαι, ἡ ὑφ' ἑνὶ συνθήματι πᾶσα ἀρθεῖσα καὶ στρατοπεδευσαμένη κατὰ τὸ πλάτος τῆς χώρας, οὐ πρότερον ἅπτεται τῶν καρπῶν, πρὶν ἐνδοθῆναι αὐτῇ τὸ θεῖον πρόσταγμα; Πῶς ἡ σελευκὶς ἐφέπεται ἴαμα τῆς πληγῆς, ἀπέραντον ἔχουσα τοῦ ἐσθίειν τὴν δύναμιν, τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἀκόρεστον αὐτῆς τὴν φύσιν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων κατασκευάσαντος; B Τίς ὁ τρόπος τῆς μελῳδίας τοῦ τέττιγος; Καὶ πῶς ἐν τῇ μεσημβρίᾳ ἑαυτῶν εἰσιν ᾠδικώτεροι, τῇ ὁλκῇ τοῦ ἀέρος, ἣν ἐν τῇ διαστολῇ ποιοῦνται τοῦ θώρακος, ἐκδιδομένου τοῦ φθόγγου; Ἀλλὰ γὰρ ἔοικα πλεῖον ἀπολείπεσθαι τῷ λόγῳ τοῦ θαύματος τῶν πτηνῶν, ἢ εἰ τοῖς ποσὶν αὐτῶν ἐπειρώμην ἐφικνεῖσθαι τοῦ τάχους. Ὅταν ἴδῃς τὰ ἔντομα λεγόμενα τῶν πτηνῶν, οἷον μελίσσας καὶ σφῆκας (οὕτω γὰρ αὐτὰ προσειρήκασι διὰ τὸ πανταχόθεν ἐντομάς τινας φαίνειν), ἐνθυμοῦ, ὅτι τούτοις ἀναπνοὴ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ πνεύμων, ἀλλ' ὅλα δι' ὅλων τρέφεται τῷ ἀέρι. C Διόπερ καὶ ἐλαίῳ καταβραχέντα φθείρεται, τῶν

πόρων ἀποφραγέντων· ἔξους δὲ εὐθὺς ἐπιβληθέντος πάλιν ἀναβιώσκεται, τῶν διεξόδων ἀνοιγομένων. Οὐδὲν περιττότερον τῆς χρείας, οὔτε μὴν ἐλλεῖπόν τινι τῶν ἀναγκαίων ὁ Θεὸς ἡμῶν ἔκτισε. Πάλιν τὰ φίλυδρα τῶν ζώων καταμαθών, ἑτέραν ἐν αὐτοῖς κατασκευὴν εὑρήσεις· πόδας οὔτε διεσχισμένους, ὡς τοὺς τῆς κορώνης, οὔτε ἀγκύλους, ὡς τοὺς τῶν σαρκοφάγων· ἀλλὰ πλατεῖς καὶ ὑμενώδεις, ἵνα ῥᾳδίως ἐπινήχωνται τῷ ὕδατι, οἱονεὶ κώπαις τισὶ τοῖς τῶν
D ποδῶν ὑμέσι τὸ ὑγρὸν διωθούμενοι. Ἐὰν δὲ καταμάθῃς, ὅπως εἰς βάθος ὁ κύκνος καθιεὶς τὸν αὐχένα, κάτωθεν ἑαυτῷ τὴν τροφὴν ἀναφέρει, τότε εὑρήσεις τὴν σοφίαν τοῦ κτίσαντος, ὅτι διὰ τοῦτο μακρότερον τῶν ποδῶν τὸν αὐχένα προσέθηκεν, ἵνα ὥσπερ τινὰ ὁρμιὰν κατάγων, τὴν ἐν τῷ βάθει κεκρυμμένην τροφὴν ἐκπορίζηται.

Ἁπλῶς ἀναγινωσκόμενα τὰ ῥήματα τῆς Γραφῆς, συλλαβαί τινες εἰσι μικραί· Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ· ἐρευνωμένης δὲ τῆς ἐν τοῖς ῥήμασι
E διανοίας, τότε ἐκφαίνεται τὸ μέγα θαῦμα τῆς σοφίας τοῦ κτίσαντος. Πόσας προείδετο διαφορὰς πτηνῶν; ὅπως αὐτὰ κατὰ γένος διέστησεν ἀπ᾽ ἀλλήλων; πῶς ἕκαστον κεχωρισμένοις ἐχαρακτήρισεν ἰδιώμασιν;

Ἐπιλείπει με ἡ ἡμέρα, τὰ ἐναέρια ὑμῖν θαύματα διηγούμενον. Καλεῖ ἡμᾶς ἡ χέρσος πρὸς τὴν τῶν θηρίων καὶ ἑρπετῶν καὶ βοσκημάτων ἐπίδειξιν, ἑτοίμως ἔχουσα ὁμότιμα τοῖς φυτοῖς καὶ τῷ πλωτῷ

γένει καὶ τοῖς πτηνοῖς πᾶσιν ἀντεπιδείξασθαι. Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν κατὰ γένος. Τί φατε, οἱ ἀπιστοῦντες τῷ Παύλῳ περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἀλλοιώσεως, ὁρῶντες πολλὰ τῶν ἀερίων τὰς μορφὰς μεταβάλλοντα; Ὁποῖα καὶ περὶ τοῦ Ἰνδικοῦ σκώληκος ἱστορεῖται τοῦ κερασφόρου· ὃς εἰς κάμπην τὰ πρῶτα
79 A μεταβαλὼν, εἶτα προϊὼν βομβύλιος γίνεται, καὶ οὐδὲ ἐπὶ ταύτης ἵσταται τῆς μορφῆς, ἀλλὰ χαύνοις καὶ πλατέσι πετάλοις ὑποπτεροῦται. Ὅταν οὖν καθέζησθε τὴν τούτων ἐργασίαν ἀναπηνιζόμεναι, αἱ γυναῖκες, τὰ νήματα λέγω ἃ πέμπουσιν ὑμῖν οἱ Σῆρες πρὸς τὴν τῶν μαλακῶν ἐνδυμάτων κατασκευὴν, μεμνημέναι τῆς κατὰ τὸ ζῶον τοῦτο μεταβολῆς, ἐναργῆ λαμβάνετε τῆς ἀναστάσεως ἔννοιαν, καὶ μὴ ἀπιστεῖτε τῇ ἀλλαγῇ ἣν Παῦλος ἅπασι κατεπαγγέλλεται. Ἀλλὰ γὰρ αἰσθάνομαι τοῦ λόγου τὴν συμμετρίαν ἐκβαίνοντος. Ὅταν μὲν οὖν ἀπίδω πρὸς τὸ πλῆθος τῶν εἰρημένων, ἔξω ἐμαυτὸν ὁρῶ τοῦ μέτρου φερόμενον· ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὸ ποι- B
κίλον τῆς ἐν τοῖς δημιουργήμασι σοφίας ἀποβλέψω, οὐδὲ ἦρχθαι νομίζω τῆς διηγήσεως. Ἅμα δὲ καὶ τὸ παρακατέχειν ὑμᾶς ἐπὶ πλεῖον οὐκ ἄχρηστον. Τί γὰρ ἄν τις καὶ ποιοῖ τὸν μέχρι τῆς ἑσπέρας χρόνον; Οὐκ ἐπείγουσιν ὑμᾶς οἱ ἑστιάτορες· οὐκ ἀναμένει ὑμᾶς τὰ συμπόσια. Ὅθεν, εἰ δοκεῖ, τῇ σωματικῇ νηστείᾳ εἰς τὴν τῶν ψυχῶν εὐφροσύνην ἀποχρησώμεθα. Πολλάκις ὑπηρετήσας τῇ σαρκὶ πρὸς ἀπό-

λαυσιν, σήμερον τῇ διακονίᾳ παράμεινον τῆς ψυχῆς. Κατατρύφησον τοῦ Κυρίου, καὶ δώσει σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Εἰ φιλόπλουτος εἶ, ἔχεις C πλοῦτον πνευματικὸν, Τὰ κρίματα Κυρίου τὰ ἀληθινὰ, τὰ δεδικαιωμένα ἐπιτοαυτο, τὰ ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν. Εἰ ἀπολαυστικὸς καὶ φιλήδονος, ἔχεις τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ τῷ τὴν πνευματικὴν αἴσθησιν ἐῤῥωμένῳ Γλυκύτερα ὄντα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον. Ἐὰν ὑμᾶς διαφῶ, καὶ διαλύσω τὸν σύλλογον, οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς κύβους δραμοῦνται. Ὅρκοι ἐκεῖ, καὶ φιλονεικίαι χαλεπαὶ, καὶ φιλοχρηματίας ὠδῖνες. Δαίμων παρέστηκε διὰ τῶν κατεστιγμένων ὀστέων τὴν μανίαν ἐξάπτων, καὶ τὰ αὐτὰ χρήματα πρὸς ἑκάτερον μέρος μετατιθεὶς, νῦν τοῦτον ἐπαίρων τῇ νίκῃ, κἀκείνῳ κατήφειαν D ἐμποιῶν, πάλιν δὲ ἐκεῖνον γαυριῶντα δεικνὺς, καὶ τοῦτον κατησχυμμένον. Τί ὄφελος, νηστεύειν τῷ σώματι, τὴν δὲ ψυχὴν μυρίων κακῶν ἐμπεπλῆσθαι; Ὁ μὴ κυβεύων, σχολὴν δὲ ἄλλως ἄγων, τί οὐ φθέγγεται τῶν ματαίων; τί οὐκ ἀκούει τῶν ἀτόπων; Σχολὴ γὰρ, ἄνευ φόβου Θεοῦ, πονηρίας διδάσκαλος τοῖς ἀκαιρουμένοις ἐστί. Τάχα μὲν οὖν τι καὶ ὄφελος ἐν τοῖς λεγομένοις εὑρήσεται· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ τό γε μὴ ἁμαρτάνειν ἐκ τῆς ἐνταῦθα ὑμῖν ἀσχολίας περίεστιν. Ὥστε τὸ ἐπὶ πλέον κατέχειν, ἐπὶ πλέον ἐστὶν ὑμᾶς τῶν κακῶν ὑπεξάγειν. Ἱκανὰ [καὶ] τὰ εἰρημένα εὐγνώμονι κριτῇ, ἐὰν μή τις πρὸς τὸν E

πλοῦτον τῆς κτίσεως ἀποβλέπῃ, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως ἀσθενὲς, καὶ πρὸς τὸ αὔταρκες εἰς εὐφροσύνην τῶν συνεληλυθότων. Ἡ γῆ ὑμᾶς ταῖς οἰκείαις βλάσταις ἐδεξιώσατο· ἡ θάλασσα τοῖς ἰχθύσιν, ὁ ἀὴρ τοῖς πτηνοῖς. Ἑτοίμη ἡ χέρσος, ὁμότιμα τούτοις ἀντεπιδείξασθαι. Ἀλλὰ τοῦτο μέτρον ἔστω τῆς ἑωθινῆς ἑστιάσεως, ἵνα μὴ ὁ ὑπερβάλλων κόρος ἀμβλυτέρους ὑμᾶς πρὸς τὴν τῶν ἑσπερινῶν ἀπόλαυσιν καταστήσῃ. Ὁ δὲ τὰ πάντα πληρώσας τῆς ἑαυτοῦ κτίσεως, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν τῶν οἰκείων θαυμάτων ἐναργῆ τὰ ὑπομνήματα κα-
80 A ταλιπὼν, πληρούτω ὑμῶν τὰς καρδίας πάσης εὐφροσύνης πνευματικῆς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Θʹ.

Περὶ χερσαίων.

Πῶς ὑμῖν ἡ ἑωθινὴ τῶν λόγων τράπεζα κατεφάνη; Ἐμοὶ μὲν γὰρ ἐπῆλθεν εἰκάσαι τὰ ἐμαυτοῦ πένητός τινος ἑστιάτορος φιλοφροσύνῃ, ὃς τῶν εὐτραπέζων τις εἶναι φιλοτιμούμενος, ἀπορίᾳ τῶν
B πολυτελεστέρων ἀποκναίει τοὺς δαιτυμόνας, τὴν πενιχρὰν παρασκευὴν δαψιλῶς ἐπιφέρων τῇ τραπέζῃ· ὥστε περιίστασθαι αὐτῷ εἰς ἀπειροκαλίας

ὄνειδος τὸ φιλότιμον. Τοιοῦτον δή τι καὶ τὸ ἡμέτε-
ρον, εἰ μή τι ὑμεῖς ἄλλο λέγετε. Πλὴν ὁποῖά ποτ'
ἂν ᾖ, οὐκ ἐξουδενωτέον ὑμῖν. Οὐδὲ γὰρ Ἐλισσαῖον
ὡς φαῦλον ἑστιάτορα παρῃτοῦντο οἱ τότε, καὶ ταῦτα
λαχάνοις ἀγρίοις ἑστιῶντα τοὺς φίλους. Οἶδα νό-
μους ἀλληγορίας, εἰ καὶ μὴ παρ' ἐμαυτοῦ ἐξευ-
ρών, ἀλλὰ τοῖς παρ' ἑτέρων πεπονημένοις περιτυχών.
C Ἄς οἱ μὴ καταδεχόμενοι τὰς κοινὰς τῶν γεγραμμέ-
νων ἐννοίας, τὸ ὕδωρ οὐχ ὕδωρ λέγουσιν, ἀλλά τινα
ἄλλην φύσιν, καὶ φυτὸν καὶ ἰχθὺν πρὸς τὸ ἑαυτοῖς
δοκοῦν ἑρμηνεύουσι, καὶ ἑρπετῶν γένεσιν καὶ θηρίων
ἐπὶ τὰς οἰκείας ὑπονοίας παρατρέψαντες ἐξηγοῦνται,
ὥσπερ οἱ ὀνειροκρίται τῶν φανέντων ἐν ταῖς καθ'
ὕπνον φαντασίαις πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν τὰς ἐξη-
γήσεις ποιούμενοι. Ἐγὼ δὲ χόρτον ἀκούσας, χόρτον
νοῶ, καὶ φυτόν, καὶ ἰχθύν, καὶ θηρίον, καὶ κτῆνος,
πάντα ὡς εἴρηται οὕτως ἐκδέχομαι. Καὶ γὰρ οὐκ
ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον. Οὐδὲ ἐπειδὴ οἱ τὰ περὶ D
κόσμου γράψαντες πολλὰ περὶ σχημάτων γῆς διε-
λέχθησαν, εἴτε σφαῖρά ἐστιν, εἴτε κύλινδρος, εἴτε
καὶ δίσκῳ ἐστὶν ἐμφερὴς ἡ γῆ, καὶ ἐξίσου πάν-
τοθεν ἀποτετόρνευται, ἢ λικνοειδής ἐστι, καὶ με-
σόκοιλος (πρὸς πάσας γὰρ ταύτας τὰς ὑπονοίας οἱ
τὰ περὶ τοῦ κόσμου γράψαντες ὑπηνέχθησαν, τὰ
ἀλλήλων ἕκαστος καταλύοντες), οὐ παρὰ τοῦτο
προαχθήσομαι ἀτιμοτέραν εἰπεῖν τὴν ἡμετέραν κο-
σμοποιίαν, ἐπειδὴ οὐδὲν περὶ σχημάτων ὁ τοῦ Θεοῦ
θεράπων Μωυσῆς διελέχθη, οὐδὲ εἶπε δέκα καὶ

ὀκτὼ μυριάδας σταδίων τὸ περίμετρον ἔχειν τῆς E
γῆς· καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς σκίασμα, ἐν τῇ ὑπὸ γῆν τοῦ
ἡλίου κινήσει, ἐπὶ πόσον χωρεῖ τοῦ ἀέρος οὐ διεμέ-
τρησε· καὶ πῶς τοῦτο τῇ σελήνῃ προσενεχθὲν τὰς
ἐκλείψεις ποιεῖ. Ἐπειδὴ τὰ μηδὲν πρὸς ἡμᾶς ὡς
ἄχρηστα ἡμῖν ἀπεσιώπησεν· ἆρα τούτου ἕνεκεν
ἀτιμότερα ἡγήσομαι τῆς μωρανθείσης σοφίας τὰ τοῦ
Πνεύματος λόγια; ἢ μᾶλλον δοξάσω τὸν μὴ ἀπασχο-
λήσαντα τὸν νοῦν ἡμῶν ἐπὶ τὰ μάταια, ἀλλὰ πάντα
εἰς οἰκοδομὴν καὶ καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν
γραφῆναι οἰκονομήσαντα; Ὃ μοι δοκοῦσι μὴ συν-
ειδότες τινές, παραγωγαῖς τισι καὶ τροπολογίαις 81
σεμνότητά τινα ἐκ τῆς οἰκείας αὐτῶν διανοίας ἐπε- A
χείρησαν τοῖς γεγραμμένοις ἐπιφημίσαι. Ἀλλὰ τοῦτό
ἐστιν ἑαυτὸν σοφώτερον ποιοῦντος τῶν λογίων τοῦ
Πνεύματος, καὶ ἐν προσποιήσει ἐξηγήσεως τὰ ἑαυ-
τοῦ παρεισάγοντος. Νοείσθω τοίνυν ὡς γέγραπται.

Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κτηνῶν καὶ θη-
ρίων καὶ ἑρπετῶν. Νόησον ῥῆμα Θεοῦ διὰ τῆς
κτίσεως τρέχον, καὶ τότε ἀρξάμενον, καὶ μέχρι νῦν
ἐνεργοῦν, καὶ εἰς τέλος διεξιόν, ἕως ἂν ὁ κόσμος
συμπληρωθῇ. Ὡς γὰρ ἡ σφαῖρα, ἐπειδὰν ὑπό τινος
B ἀπωσθῇ, εἶτα πρανοῦς τινος λάβηται, ὑπό τε
τῆς οἰκείας κατασκευῆς καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ
χωρίου φέρεται πρὸς τὸ κάταντες, οὐ πρότερον ἱστα-
μένη πρὶν ἄν τι τῶν ἰσοπέδων αὐτὴν ὑποδέξηται·
οὕτως ἡ φύσις τῶν ὄντων ἑνὶ προστάγματι κινη-
θεῖσα, τὴν ἐν τῇ γενέσει καὶ φθορᾷ κτίσιν ὁμαλῶς

διεξέρχεται, τὰς τῶν γενῶν ἀκολουθίας δι' ὁμοιότητος ἀποσώζουσα, ἕως ἂν πρὸς αὐτὸ καταντήσῃ τὸ τέλος. Ἵππον μὲν γὰρ ἵππου ποιεῖται διάδοχον, καὶ λέοντα λέοντος, καὶ ἀετὸν ἀετοῦ· καὶ ἕκαστον τῶν ζώων ταῖς ἐφεξῆς διαδοχαῖς συντηρούμενον μέχρι τῆς
C συντελείας τοῦ παντὸς παραπέμπει. Οὐδεὶς χρόνος διεφθαρμένα ἢ ἐξίτηλα ποιεῖ τῶν ζώων τὰ ἰδιώματα, ἀλλ' ὥσπερ ἄρτι καθισταμένη ἡ φύσις ἀεὶ νεαρὰ τῷ χρόνῳ συμπαρατρέχει. Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. Τοῦτο ἐναπέμεινε τῇ γῇ τὸ πρόσταγμα, καὶ οὐ παύεται ἐξυπηρετουμένη τῷ κτίσαντι. Τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν προϋπαρχόντων παράγεται· τὰ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐξ αὐτῆς τῆς γῆς ζωογονούμενα δείκνυται. Οὐ γὰρ μόνον τέττιγας ἐν ἐπομβρίαις ἀνίησιν, οὐδὲ ἄλλα μυρία γένη τῶν ἐμφερομένων τῷ ἀέρι πτηνῶν, ὧν ἀκατωνόμαστά ἐστι τὰ πλεῖστα διὰ λεπτότητα, ἀλλ' ἤδη καὶ μῦς καὶ βατράχους ἐξ
D αὐτῆς ἀναδίδωσιν. Ὅπου γε περὶ Θήβας τὰς Αἰγυπτίας ἐπειδὰν ὕσῃ λάβρως ἐν καύμασιν, εὐθὺς ἀρουραίων μυῶν ἡ χώρα καταπληροῦται. [1] Τὰς δὲ ἐγχέλεις οὐδὲ ἄλλως ὁρῶμεν ἢ ἐκ τῆς ἰλύος συνισταμένας· ὧν οὔτε ᾠὸν οὔτε τις ἄλλος τρόπος τὴν διαδοχὴν συνίστησιν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς ἐστιν αὐταῖς ἡ γένεσις. Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχήν. Τὰ κτήνη γήϊνα καὶ πρὸς γῆν νενευκότα, ἀλλὰ τὸ οὐράνιον φυτὸν ὁ ἄνθρωπος ὅσον τὸ σχήματι τῆς σωματικῆς διαπλάσεως, τοσοῦτον καὶ τῷ ἀξιώματι τῆς ψυχῆς διενήνοχε. Τῶν τετραπόδων τὸ σχῆμα ποταπόν;

E Ἡ κεφαλὴ αὐτῶν ἐπὶ γῆν προσνένευκεν, ἐπὶ γαστέρα βλέπει, καὶ τὸ ταύτης ἡδὺ ἐκ παντὸς τρόπου διώκει. Ἡ σὴ κεφαλὴ πρὸς οὐρανὸν διανέστηκεν· οἱ ὀφθαλμοί σου τὰ ἄνω βλέπουσιν, ὡς ἐάν ποτε καὶ σὺ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς ἑαυτὸν ἀτιμάσῃς, γαστρὶ δουλεύων καὶ τοῖς ὑπὸ γαστέρα, παρασυνεβλήθης τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθης αὐτοῖς. Ἄλλη σοι μέριμνα πρέπουσα, τὰ ἄνω ζητεῖν, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ὑπὲρ τὰ γήϊνα εἶναι τῇ διανοίᾳ. Ὡς διεσχηματίσθης, οὕτω διάθου σεαυτοῦ καὶ τὸν βίον. Τὸ πολίτευμα ἔχε ἐν οὐρανοῖς. Ἀληθινή σου πατρὶς ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, πολῖται καὶ συμφυλέται οἱ πρωτότοκοι, οἱ ἀπογεγραμμένοι ἐν οὐρανοῖς.

Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. Οὐ τοίνυν ἐναπο- 82
κειμένη τῇ γῇ ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων ἐξεφάνη, ἀλλ' A
ὁμοῦ τῷ προστάγματι συνυπέστη. Μία δὲ ψυχὴ τῶν ἀλόγων. Ἓν γὰρ αὐτὴν τὸ χαρακτηρίζον ἐστίν, ἡ ἀλογία. Ἰδιώμασι δὲ διαφόροις ἕκαστον τῶν ζώων κέκριται. Εὐσταθὴς μὲν γὰρ ὁ βοῦς, νωθὴς δὲ ὁ ὄνος· θερμὸς δὲ ὁ ἵππος πρὸς ἐπιθυμίαν τοῦ θήλεως· ἀτιθάσσευτος ὁ λύκος, καὶ δολερὸν ἡ ἀλώπηξ· δειλὸν ἡ ἔλαφος· ὁ μύρμηξ φιλόπονος· εὐχάριστον ὁ κύων καὶ πρὸς φιλίαν μνημονικόν. Ὁμοῦ τε γὰρ ἐκτίσθη ἕκαστον, καὶ συνεπηγάγετο ἑαυτῷ τῆς
φύσεως τὸ ἰδίωμα. Συναπεγεννήθη ὁ θυμὸς τῷ λέοντι, B
τὸ μοναστικὸν αὐτοῦ τῆς ζωῆς, τὸ ἀκοινώνητον πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Οἷον γάρ τις τύραννος τῶν ἀλόγων, διὰ τὴν ἐκ φύσεως ὑπεροψίαν, τὴν πρὸς τοὺς πολ-

λοὺς ὁμοτιμίαν οὐ καταδέχεται. Ὅς γε οὐδὲ χθιζὴν τροφὴν προσίεται, οὐδ' ἂν τὰ λείψανα τῆς ἑαυτοῦ θήρας ἐπέλθοι· ᾧ καὶ τηλικαῦτα τῆς φωνῆς τὰ ὄργανα ἡ φύσις ἐνέθηκεν, ὥστε πολλὰ τῶν ζώων ὑπερβάλλοντα τῇ ταχύτητι, μόνῳ πολλάκις ἁλίσκεσθαι τῷ βρυχήματι. Ῥαγδαῖον ἡ πάρδαλις, καὶ ὀξύῤῥοπον ταῖς ὁρμαῖς· ἐπιτήδειον αὐτῇ τὸ σῶμα συνέζευκται τῇ ὑγρότητι καὶ τῷ κούφῳ τοῖς τῆς ψυχῆς κινήμασι C συνεπόμενον. Νωθρὰ ἡ φύσις τῆς ἄρκτου, ἰδιότροπον καὶ τὸ ἦθος, ὕπουλον, βαθὺ ἐνδεδυκός. Ὅμοιον ἠμφίεσται καὶ τὸ σῶμα, βαρὺ, συμπεπηγὸς, ἀδιάρθρωτον, πρέπον τῷ ὄντι φωλάδι κατεψυγμένη. Ἐὰν ἐπεργώμεθα τῷ λόγῳ πόση τοῖς ἀλόγοις τούτοις ἐνυπάρχει ἀδίδακτος καὶ φυσικὴ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμέλεια, ἢ πρὸς τὴν ἡμῶν αὐτῶν φυλακὴν καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας πρόνοιαν κινηθησόμεθα, ἢ ἐπιπλέον κατακριθησόμεθα, ὅταν εὑρεθῶμεν καὶ τῆς μιμήσεως τῶν ἀλόγων ἀπολειπόμενοι. Ἄρκτος πολ-
D λάκις βαθυτάταις κατατρωθεῖσα πληγαῖς, ἑαυτὴν ἰατρεύει, πάσαις μηχαναῖς τῷ φλόμῳ τούτῳ ξηρὰν τὴν φύσιν ἔχοντι τὰς ὠτειλὰς παραβύουσα. Ἴδοις δ' ἂν καὶ ἀλώπεκα τῷ δακρύῳ τῆς πίτυος ἑαυτὴν ἰωμένην. Χελώνη δὲ σαρκῶν ἐχίδνης ἐμφορηθεῖσα, διὰ τῆς τοῦ ὀριγάνου ἀντιπαθείας φεύγει τὴν βλάβην τοῦ ἰοβόλου. Καὶ ὄφις τὴν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς βλάβην ἐξιᾶται βοσκηθεὶς μάραθρον. Αἱ δὲ προγνώσεις τῆς περὶ τὸν ἀέρα μεταβολῆς ποίαν οὐχὶ σύνεσιν λογικὴν ἀποκρύπτουσιν; Ὅπου γε τὸ μὲν πρόβατον,

χειμῶνος προσιόντος, λάβρως τὴν τροφὴν ἐπεμβάλ-
λεται, ὥσπερ ἐπισιτιζόμενον πρὸς τὴν μέλλουσαν
E ἔνδειαν. Βόες δὲ κατακεκλεισμένοι χρονίως ἐν ὥρᾳ
χειμερινῇ, ἤδη ποτὲ τοῦ ἔαρος προσιόντος, τῇ φυ-
σικῇ αἰσθήσει τὴν μεταβολὴν ἐκδεχόμενοι, ἐκ τῶν
βοοστασίων πρὸς τὰς ἐξόδους ὁρῶσι, πάντες ὑφ' ἑνὶ
συνθήματι μεταβαλόντες τὸ σχῆμα. Ἤδη δέ τινες
τῶν φιλοπόνων καὶ τὸν χερσαῖον ἐχῖνον ἐτήρησαν
διπλᾶς ἀναπνοὰς τῇ ἑαυτοῦ καταδύσει μηχανησά-
μενον, καὶ μέλλοντος μὲν βορέου πνεῖν, ἀποφράσ-
σοντα τὴν ἀρκτῴαν· νότου δὲ πάλιν μεταλαμβά-
83 A νοντος, εἰς τὴν προσάρκτιον μεταβαίνοντα. Τί διὰ
τούτων ἡμῖν ὑποδείκνυται τοῖς ἀνθρώποις; Οὐ μόνον
τὸ διὰ πάντων διήκειν τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς τὴν ἐπι-
μέλειαν, ἀλλὰ καὶ τὸ παρὰ τοῖς ἀλόγοις εἶναί τινα
τοῦ μέλλοντος αἴσθησιν, ὥστε καὶ ἡμᾶς μὴ τῇ πα-
ρούσῃ ζωῇ προστετηκέναι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος
αἰῶνος τὴν πᾶσαν ἔχειν σπουδήν. Οὐ φιλοπονήσεις
περὶ σεαυτοῦ, ἄνθρωπε; οὐκ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι
προαποθήσεις τὰς τοῦ μέλλοντος ἀναπαύσεις, πρὸς
τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μύρμηκος ἀποβλέψας; Ὃς ἐν θέρει
B τὴν χειμέριον τροφὴν ἑαυτῷ θησαυρίζει, καὶ οὐχ
ὅτι μήπω πάρεστι τὰ τοῦ χειμῶνος λυπηρά, διὰ
ῥᾳθυμίας παραπέμπει τὸν χρόνον· ἀλλὰ σπουδῇ τινι
ἀπαραιτήτῳ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἑαυτὸν κατατείνει,
ἕως ἂν τὴν ἀρκοῦσαν τροφὴν ἐναπόθηται τοῖς τα-
μιείοις· καὶ οὐδὲ τοῦτο ῥᾳθύμως, ἀλλὰ σοφῇ τινι
ἐπινοίᾳ τὴν τροφὴν ἐπιπλεῖστον διαρκεῖν μηχανώ-

μιενος. Διακόπτει γὰρ ταῖς ἑαυτοῦ χηλαῖς τῶν καρπῶν τὸ μεσαίτατον, ὡς ἂν μὴ ἐκφυέντες ἄχρηστοι πρὸς τροφὴν αὐτῷ γένοιντο. Καὶ διαψύχει τούτους, ὅταν αἴσθηται αὐτῶν διαβρόχων· καὶ οὐκ ἐν παντὶ προβάλλει καιρῷ, ἀλλ' ὅταν προαίσθηται τοῦ αέρος ἐν εὐδινῇ καταστάσει φυλαττομένου. Ἀμέλει οὐκ ἂν ἴδοις ὄμβρον ἐκ νεφῶν ἐπιρρυέντα παρ' ὅσον C χρόνον ἐκ τῶν μυρμήκων ὁ σῖτος προβέβληται. Τίς ἐφίκηται λόγος, ποία χωρήσει ἀκοή; τίς ἐξαρκέσει χρόνος πάντα εἰπεῖν καὶ διηγήσασθαι τοῦ τεχνίτου τὰ θαύματα, Εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ προφήτου, Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Οὐ τοίνυν ἡμῖν πρὸς ἀπολογίαν αὔταρκες, τὸ μὴ γράμμασι διδαχθῆναι τὰ συμφέροντα, τῷ ἀδιδάκτῳ τῆς φύσεως νόμῳ τὴν τοῦ λυσιτελοῦντος αἵρεσιν δεξαμένοις. Οἶδας τί ποιήσεις τῷ πλησίον καλόν; Ὃ σεαυτῷ βούλει παρ' ἑτέρου γενέσθαι. Οἶδας ὅ τι ποτέ ἐστι τὸ κακόν; Ὃ οὐκ ἂν αὐτὸς παθεῖν ἕλοιο παρ' ἑτέρου. Οὐδεμία ῥιζοτομικὴ D τέχνη, οὐδὲ ἐμπειρία βοτανικὴ τῶν ὠφελίμων τοῖς ἀλόγοις τὴν διδασκαλίαν ἐξεῦρεν, ἀλλὰ φυσικῶς ἕκαστον τῶν ζώων τῆς οἰκείας ἐστὶ σωτηρίας ποριστικὸν, καὶ ἄρρητόν τινα κέκτηται τὴν πρὸς τὸ κατὰ φύσιν οἰκείωσιν.

Εἰσὶ δὲ καὶ παρ' ἡμῖν αἱ ἀρεταὶ κατὰ φυσιν, πρὸς ἃς ἡ οἰκείωσις τῆς ψυχῆς οὐκ ἐκ διδασκαλίας ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐνυπάρχει. Ὡς γὰρ οὐδεὶς ἡμᾶς λόγος διδάσκει τὴν

νόσον μισεῖν, ἀλλ' αὐτόματον ἔχομεν τὴν πρὸς τὰ λυποῦντα διαβολήν· οὕτω καὶ τῇ ψυχῇ ἐστί τις ἀδίδακτος ἔκκλισις τοῦ κακοῦ. Κακὸν δὲ πᾶν E
ἀῤῥωστία ψυχῆς, ἡ δὲ ἀρετὴ λόγον ὑγιείας ἐπέχει. Καλῶς γὰρ ὡρίσαντό τινες ὑγίειαν εἶναι τὴν εὐστάθειαν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν. Ὃ καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐεξίας εἰπών, οὐχ ἁμαρτήσει τοῦ πρέποντος. Ὅθεν ὀρεκτικὴ τοῦ οἰκείου καὶ κατὰ φύσιν αὐτῇ ἀδιδάκτως ἐστὶν ἡ ψυχή. Διὸ ἐπαινετὴ πᾶσιν ἡ σωφροσύνη· καὶ ἀποδεκτὴ ἡ δικαιοσύνη· καὶ θαυμαστὴ ἡ ἀνδρεία· καὶ ἡ φρόνησις περισπούδαστος. Ἃ οἰκειότερά ἐστι τῇ ψυχῇ μᾶλλον, ἢ τῷ σώματι ἡ ὑγεία. Τὰ τέκνα, ἀγα-
84 A πᾶτε τοὺς πατέρας. Οἱ γονεῖς, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα. Μὴ καὶ ἡ φύσις ταῦτα οὐ λέγει, Οὐδὲν καινὸν παραινεῖ Παῦλος, ἀλλὰ τὰ δεσμὰ τῆς φύσεως ἐπισφίγγει. Εἰ ἡ λέαινα στέργει τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ λύκος ὑπὲρ σκυλάκων μάχεται, τί εἴπῃ ἄνθρωπος καὶ τῆς ἐντολῆς παρακούων καὶ τὴν φύσιν παραχαράσσων, ὅταν ἢ παῖς ἀτιμάζῃ γῆρας πατρὸς, ἢ πατὴρ διὰ δευτέρων γάμων τῶν προτέρων παίδων ἐπιλανθάνηται; Ἀμήχανος ἐστιν ἡ στοργὴ τοῖς ἀλόγοις τέκνων καὶ γονέων πρὸς ἄλληλα, διότι ὁ δημιουργήσας αὐτὰ Θεὸς την τοῦ
B λόγου ἔλλειψιν διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων περιουσίας παρεμυθήσατο. Πόθεν γὰρ ἐν μυρίοις προβάτοις ἀρνειὸς τῶν σηκῶν ἐξαλλόμενος οἶδε μὲν τὴν χροίαν αὐτὴν καὶ τὴν φωνὴν τῆς μητρὸς, καὶ πρὸς

αὐτὴν ἐπείγεται, ἐπιζητεῖ δὲ τὰς οἰκείας πηγὰς τοῦ γάλακτος; Κἂν πενιχραῖς ταῖς μητρῴαις περιτύχῃ θηλαῖς, ἐκείναις ἀρκεῖται, πολλὰ παραδραμὼν οὔθατα βαρυνόμενα. Καὶ ἡ μήτηρ ἐν μυρίοις ἄρνασιν ἐπιγινώσκει τὸ ἴδιον, Φωνὴ μία, χροὰ ἡ αὐτή, ὀσμὴ παρὰ πάντων ὁμοία, ὅσον τῇ ἡμετέρα ὀσφρήσει παρίσταται, ἀλλ' ὅμως ἐστί τις αὐτοῖς αἴσθησις τῆς ἡμετέρας καταλήψεως ὀξυτέ-
C ρα, καθ' ἣν ἑκάστῳ πάρεστιν ἡ τοῦ οἰκείου διάγνωσις. Οὔπω οἱ ὀδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὅμως διὰ τοῦ στόματος ἀμύνεται τὸν λυπήσαντα. Οὔπω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ, καὶ οἶδε ποῦ τὰ ὅπλα αὐτῷ ἐμφυήσεται. Ταῦτα ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ ἀδιδάκτους εἶναι τὰς φύσεις ἁπάντων, καὶ μηδὲν εἶναι ἄτακτον μηδὲ ἀόριστον ἐν τοῖς οὖσιν, ἀλλὰ πάντα ἴχνη φέρειν τῆς τοῦ ποιήσαντος σοφίας, ἐν ἑαυτοῖς δεικνύντα ὅτι ἐμπαρασκευα πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οἰκείας αὐτῶν σωτηρίας παρήχθη. Λόγου μὲν ἄμοιρος ὁ κύων, ἰσοδυναμοῦσαν δὲ ὅμως τῷ λόγῳ τὴν αἴσθησιν ἔχει. Ἃ γὰρ οἱ κατὰ πολλὴν σχολὴν τοῦ βίου καθεζόμενοι μόλις ἐξεῦρον D
οἱ τοῦ κόσμου σοφοί, τὰς τῶν συλλογισμῶν λέγω πλοκάς, ταῦτα δείκνυται παρὰ τῆς φύσεως ὁ κύων πεπαιδευμένος. Τὸ γὰρ ἴχνος τοῦ θηρίου διερευνώμενος, ἐπειδὰν εὕρῃ αὐτὸ πολυτρόπως σχιζόμενον, τὰς ἑκασταχοῦ φερούσας ἐκτροπὰς ἐπελθών, μονονουχὶ τὴν συλλογιστικὴν φωνὴν ἀφίησι δι' ὧν πράσσει· ἢ τήνδε, φησίν, ἐτράπη τὸ θηρίον,

ἢ τήνδε, ἢ ἐπὶ τόδε τὸ μέρος· ἀλλὰ μὴν οὔτε τήνδε, οὔτε τήνδε, λειπόμενόν ἐστι τῇδε ὡρμῆσθαι αὐτό· καὶ οὕτως τῇ ἀναιρέσει τῶν ψευδῶν εὑρίσκει τὸ ἀληθές. Τί περισσότερον ποιοῦσιν οἱ ἐπὶ τῶν διαγραμμάτων σεμνῶς καθεζόμενοι, καὶ Ε
τὴν κόνιν καταχαράσσοντες, τριῶν προτάσεων ἀναιροῦντες τὰς δύο, καὶ ἐν τῇ λειπομένῃ τὸ ἀληθὲς ἐξευρίσκοντες; Τὸ δὲ μνημονικὸν τῆς χάριτος τοῦ ζώου, τίνα τῶν ἀχαρίστων πρὸς εὐεργέτας οὐ καταισχύνει; Ὅπου γε καὶ φονευθεῖσι δεσπόταις κατ' ἐρημίαν, πολλοὶ τῶν κυνῶν ἐπαποθανόντες μνημονεύονται. Ἤδη δέ τινες ἐπὶ θερμῷ τῷ πάθει καὶ ὁδηγοὶ τοῖς ἐκζητοῦσι τοὺς φονέας ἐγένοντο, καὶ ὑπὸ τὴν δίκην ἀχθῆναι τοὺς κακούργους ἐποίησαν. Τί εἴπωσιν οἱ τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς καὶ τρέφοντα Κύριον οὐ μόνον οὐκ ἀγαπῶντες, ἀλλὰ καὶ φίλοις κεχρημένοι τοῖς λαλοῦσι 83
κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτοῖς A
τραπέζης μετέχοντες, καὶ παρ' αὐτὴν τὴν τροφὴν τῶν κατὰ τοῦ τρέφοντος βλασφημιῶν ἀνεχόμενοι;

Ἀλλ' ἐπὶ τὴν θεωρίαν τῆς κτίσεως ἐπανίωμεν. Τὰ εὐαλωτότερα τῶν ζώων, πολυγονώτερα. Διὰ τοῦτο πολυτόκοι λαγωοὶ, καὶ αἶγες ἄγριαι, καὶ πρόβατα ἄγρια διδυμοτόκα, ἵνα μὴ ἐπιλείπῃ τὸ γένος ὑπὸ τῶν ὠμοβόρων ἐκδαπανώμενον. Τὰ δὲ φθαρτικὰ τῶν ἄλλων, ὀλιγοτόκα. Ὅθεν λέοντος ἑνὸς μόλις ἡ λέαινα μήτηρ γίνεται. Ταῖς γὰρ

ἀκμαῖς τῶν ὀνύχων διασπαράξας τὴν μήτραν, οὕτω B
πρόεισιν, ὥς φασι· καὶ ἔχιδναι τὰς μήτρας ἐκφαγοῦσαι προέρχονται, πρέποντας τῇ γεννησαμένῃ τοὺς μισθοὺς ἐκτιννύουσαι. Οὕτως οὐδὲν ἀπρονόητον ἐν τοῖς οὖσιν, οὐδὲ τῆς ἐπιβαλούσης αὐτοῖς ἐπιμελείας ἄμοιρα. Κἂν αὐτὰ τὰ μέλη τῶν ζώων καταμάθῃς, εὑρήσεις ὅτι οὔτε περιττόν τι ὁ κτίσας προσέθηκεν, οὔτε ἀφεῖλε τῶν ἀναγκαίων. Τοῖς σαρκοφάγοις ζώοις ὀξεῖς τοὺς ὀδόντας ἐνήρμοσε· τοιούτων γὰρ ἦν χρεία πρὸς τὸ τῆς τροφῆς εἶδος. Ἃ δὲ ἐξ ἡμισείας ὥπλισται τοῖς ὀδοῦσι, πολλαῖς καὶ ποικίλαις ἀποθήκαις τῶν τροφῶν
C παρεσκεύασε. Διὰ γὰρ τὸ παρὰ τὴν πρώτην μὴ ἀρκούντως καταλεπτύνεσθαι τὴν τροφὴν, ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ καταποθὲν πάλιν ἀναπεμπάζεσθαι, ὥστε καταλεανθὲν τῷ μηρυκισμῷ προσοικειοῦσθαι τῷ τρεφομένῳ. Στόμαχοι καὶ ἐχῖνοι, καὶ κεκρύφαλοι, καὶ ἔνυστρα, οὐκ ἀργῶς ἔγκειται τῶν ζώων τοῖς ἔχουσιν, ἀλλ' ἀναγκαίων χρείαν ἕκαστον ἐκπληροῖ. Μακρὸς ὁ τράχηλος τῆς καμήλου, ἵνα τοῖς ποσὶν ἐξισάζηται καὶ ἐφικνῆται τῆς βοτάνης ἐξ ἧς ἀποζῇ. Βραχὺς καὶ τοῖς ὤμοις ἐνδεδυκὼς ὁ τράχηλος τῆς ἄρκτου· καὶ λέοντος δὲ, καὶ τίγριδος, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσα τούτου τοῦ
D γένους· ὅτι οὐκ ἐκ τῆς πόας αὐτοῖς ἡ τροφὴ, οὐδὲ ἀνάγκη πρὸς τὴν γῆν κατακύπτειν, σαρκοφάγοις οὖσι, καὶ ἐκ τῆς ἄγρας τῶν ζώων διαρκουμένοις. Τί βούλεται ἡ προνομαία τῷ ἐλέφαντι;

Ὅτι μέγα τὸ ζῶον, καὶ τῶν χερσαίων τὸ
μέγιστον, εἰς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων ἔκπληξιν
παραχθέν, πολύσαρκον ἐχρῆν εἶναι καὶ συμπε-
φορημένον τὸ σῶμα. Τούτῳ εἰ μέγας καὶ ἀνα-
λογῶν τοῖς ποσὶν ὁ τράχηλος προσετέθη, δυσμε-
ταχείριστος ἂν ἦν, τῷ ὑπερβάλλοντι βάρει κα-
ταρρέπων ἀεὶ πρὸς τὸ κάτω. Νῦν δὲ ἡ μὲν κε-
φαλὴ δι' ὀλίγων τῶν τοῦ αὐχένος σφονδύλων πρὸς
τὴν ῥάχιν συνάπτεται· ἔχει δὲ τὴν προνομαίαν
E τὴν τοῦ τραχήλου χρείαν ἀποπληροῦσαν, δι' ἧς
καὶ τὴν τροφὴν προσάγεται, καὶ τὸ ποτὸν ἀνι-
μᾶται. Ἀλλὰ καὶ ἀδιάρθρωτοι αὐτῷ οἱ πόδες,
οἱονεὶ κίονες ἡνωμένοι, τὸ βάρος ὑποστηρίζουσιν. Εἰ
γὰρ χαῦνα αὐτῷ καὶ δίυγρα ὑπετέθη τὰ κῶλα,
συνεχεῖς ἂν ἐγίνοντο τῶν ἄρθρων αἱ ἐκτροπαί,
συνοκλάζοντος καὶ διανισταμένου κουφίζειν τὸ βά-
ρος μὴ ἐξαρκούντων. Νῦν δὲ βραχὺς ἀστράγα-
λος ὑπόκειται τῷ ποδὶ τοῦ ἐλέφαντος, οὔτε μέν-
τοι εἰς ἀγκύλην, οὔτε εἰς γόνυ διήρθρωται. Οὐ 86
γὰρ ἂν ὑπήνεγκε τὸ τῶν ἄρθρων ὀλισθηρὸν τὴν A
πολυσαρκίαν τοῦ ζώου πολλὴν αὐτῷ περικεχυμέ-
νην καὶ περιτρέμουσαν. Ὅθεν χρεία γέγονε τοῦ
μυκτῆρος ἐκείνου μέχρι ποδῶν καθιεμένου. Οὐχ
ὁρᾷς ἐν τοῖς πολέμοις, ὅτι οἱονεὶ πύργοι τινὲς ἔμ-
ψυχοι τῆς φάλαγγος προηγοῦνται; ἢ βουνοί τινες
σάρκινοι, ἀνυπόστατον ἔχοντες τὴν ὁρμήν, τῶν
ἐναντίων τὸν συνασπισμὸν διακόπτουσιν; Οἷς εἰ μὴ
ἦν ἀναλογοῦντα τὰ κάτω, πρὸς οὐδένα ἂν χρό-

νον τὸ ζῷον διήρκεσε. Νῦν δὲ ἤδη τινὲς ἱστο-
ροῦσι καὶ τριακόσια ἔτη καὶ πλείω τούτων βιοῦν
τὸν ἐλέφαντα· διὰ τοῦτο συμπεπηγὸς καὶ οὐ B
διηρθρωμένον τὰ κῶλα. Τὴν δὲ τροφήν, ὥσπερ
ἔφαμεν, ἡ προνομαία χαμόθεν ἐπὶ τὸ ὕψος δια-
κομίζει, ὀφιώδης τις οὖσα καὶ ὑγροτέρα τὴν
φύσιν. Οὕτως ἀληθὴς ὁ λόγος, ὅτι οὐδὲν περιτ-
τὸν οὐδὲ ἐλλεῖπον ἐν τοῖς κτισθεῖσι δυνατὸν εὑ-
ρεθῆναι. Τοῦτο μέντοι τοσοῦτον ὂν τῷ μεγέθει
ὑποχείριον ἡμῖν κατέστησεν ὁ Θεός (ὥστε καὶ
διδασκόμενον συνιέναι, καὶ τυπτόμενον καταδέ-
χεσθαι, ἐναργῶς ἡμᾶς ἐκδιδάσκων, ὅτι πάντα
ὑπέταξεν ἡμῖν, διὰ τὸ κατ᾽ εἰκόνα ἡμᾶς πεποι-
ῆσθαι τοῦ κτίσαντος. Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς με- C
γάλοις τῶν ζῴων τὴν ἀνεξιχνίαστον σοφίαν ἔξε-
στι κατιδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μικροτάτοις οὐδὲν
ἔλαττον συναγεῖραι τὸ θαῦμα. Ὥσπερ γὰρ οὐ μᾶλ-
λον θαυμάζω τὰς μεγάλας τῶν ὀρῶν κορυφάς, αἳ
τῷ πλησίον εἶναι τῶν νεφῶν τῇ συνεχεῖ περι-
πνοίᾳ διασώζουσι τὸ χειμέριον, ἢ τὴν ἐν ταῖς
φάραγξι κοιλότητα, οὐ μόνον τὸ δυσήνεμον τῶν
ὑψηλῶν διαφεύγουσαν, ἀλλὰ καὶ ἀλεεινὸν ἀεὶ τὸν
ἀέρα συνέχουσαν· οὕτως καὶ ἐν ταῖς τῶν ζῴων
κατασκευαῖς οὐ μᾶλλον ἄγαμαι τὸν ἐλέφαντα τοῦ
D μεγέθους, ἢ τὸν μῦν, ὅτι φοβερός ἐστι τῷ ἐλέ-
φαντι· ἢ τὸ λεπτότατον τοῦ σκορπίου κέντρον,
πῶς ἐκοίλανεν ὥσπερ αὐλὸν ὁ τεχνίτης, ὥστε δι᾽
αὐτοῦ τὸν ἰὸν τοῖς τρωθεῖσιν ἐνίεσθαι. Καὶ μηδεὶς

ἐγκαλείτω τούτου ἕνεκεν τῷ ποιητῇ, ὅτι ἰοβόλα ζῷα καὶ φθαρτικὰ καὶ πολέμια τῇ ζωῇ ἡμῶν ἐπεισήγαγεν· ἢ οὕτω δ' ἄν τις καὶ παιδαγωγῷ ἐγκαλοίη εἰς τάξιν ἄγοντι τὴν εὐκολίαν τῆς νεότητος, καὶ πληγαῖς καὶ μάστιξι τὸ ἀκόλαστον σωφρονίζοντι.

Πίστεώς ἐστιν ἀπόδειξις τὰ θηρία. Πέποιθας
E ἐπὶ Κύριον; Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβή-
σῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. Καὶ
ἔχεις τὴν διὰ πίστεως ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω
ὄφεων καὶ σκορπίων. Ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅτι φρυ-
γανιζομένῳ τῷ Παύλῳ ἐνάψας ὁ ἔχις οὐδεμίαν
προσετρίψατο βλάβην, διὰ τὸ πλήρη πίστεως
εὑρεθῆναι τὸν ἅγιον; Εἰ δὲ ἄπιστος εἶ, φοβοῦ μὴ
μᾶλλον τὸ θηρίον ἢ τὴν σεαυτοῦ ἀπιστίαν, δι'
ἧς πάσῃ φθορᾷ σεαυτὸν εὐάλωτον κατεσκεύασας.
Ἀλλὰ γὰρ αἰσθάνομαι πάλαι τὰ περὶ τῆς τοῦ
ἀνθρώπου γενέσεως ἀπαιτούμενος, καὶ μονονουχὶ
ἀκούειν δοκῶ μοι τῶν ἀκροατῶν ἐν ταῖς καρδίαις
καταβοώντων, ὅτι τὰ μὲν ἡμέτερα ὁποῖά τινά
87 ἐστι τὴν φύσιν διδασκόμεθα, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς
A ἀγνοοῦμεν. Ἀνάγκη οὖν εἰπεῖν, τὸν κατέχοντα
ἡμᾶς ὄκνον παρωσαμένους. Τῷ ὄντι γὰρ ἔοικε
πάντων εἶναι χαλεπώτατον ἑαυτὸν ἐπιγνῶναι.
Οὐ γὰρ μόνον ὀφθαλμὸς τὰ ἔξω βλέπων ἐφ'
ἑαυτὸν οὐ κέχρηται τῷ ὁρᾶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
ἡμῶν ὁ νοῦς, ὀξέως τὸ ἀλλότριον ἁμάρτημα κα-
ταβλέπων, βραδύς ἐστι πρὸς τὴν τῶν οἰκείων

ἐλαττωμάτων ἐπίγνωσιν. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὁ λόγος, ὀξέως ἐπελθὼν τὰ ἀλλότρια, νωθρός ἐστι καὶ ὄκνου πλήρης πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἐξέτασιν· καίτοι οὐ μᾶλλον ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸν Θεὸν ἔστιν ἐπιγνῶναι, ἢ καὶ ἐκ τῆς οἰκείας ἡμῶν κα-
B τασκευῆς, τόν γε συνετῶς ἑαυτὸν ἐξετάσαντα· ὥς φησιν ὁ προφήτης· Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ· τουτέστιν, ἐμαυτὸν καταμαθὼν, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐν σοὶ σοφίας ἐξεδιδάχθην. Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Ποῦ μοι ὁ Ἰουδαῖος, ὃς, ἐν τοῖς κατόπιν, ὥσπερ διὰ θυρίδων τινῶν, τοῦ τῆς θεολογίας φωτὸς διαλάμποντος, καὶ δευτέρου προσώπου τοῦ ὑποδεικνυμένου μὲν μυστικῶς, οὔπω δὲ ἐναργῶς ἐκφανέντος, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπεμάχετο, αὐτὸν ἑαυτῷ λέγων τὸν Θεὸν διαλέγεσθαι; Αὐτὸς γὰρ εἶπε, φησὶ, καὶ αὐτὸς ἐποίησε. Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. Ἦν μὲν οὖν καὶ τότε πρόχειρος ἐν τοῖς παρ' αὐτῶν λεγομένοις ἡ ἀτο- C
πία. Τίς γὰρ χαλκεὺς, ἢ τέκτων, ἢ σκυτοτόμος, ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῆς τέχνης μόνος καθήμενος, οὐδενὸς αὐτῷ συνεργοῦντος, λέγει αὐτὸς ἑαυτῷ, ἢ ποιήσωμεν τὴν μάχαιραν, ἢ συμπήξωμεν τὸ ἄροτρον, ἢ ἀπεργασώμεθα τὸ ὑπόδημα· ἀλλ' οὐχὶ σιωπῇ τὴν ἐπιβάλλουσαν ἐνέργειαν ἐκτελεῖ; Φλυαρία γὰρ τῷ ὄντι δεινὴ, ἄρχοντά τινα ἑαυτοῦ καὶ ἐπιστάτην καθῆσθαι, δεσποτικῶς ἑαυτοῦ καὶ σφο-

δρῶς κατασπεύδοντα. Ἀλλ' ὅμως οἱ αὐτὸν τὸν
Κύριον συκοφαντῆσαι μὴ κατοκνήσαντες, τί οὐκ
ἂν εἴποιεν γεγυμνασμένην πρὸς τὸ ψεῦδος τὴν
γλῶσσαν ἔχοντες; Ἡ μέντοι παροῦσα φωνὴ παν- D
τελῶς αὐτῶν ἀποφράσσει τὸ στόμα. Καὶ εἶπεν ὁ
Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Μὴ καὶ νῦν, εἰπέ
μοι, μεμονωμένον ἐστὶ τὸ πρόσωπον; Οὐ γὰρ γέ-
γραπται, γενηθήτω ἄνθρωπος, ἀλλὰ, Ποιήσωμεν
ἄνθρωπον. Ἕως οὔπω ὁ διδασκόμενος παρεφαί-
νετο, ἐν βάθει ἐκεκάλυπτο τῆς θεολογίας τὸ
κήρυγμα· ὅτε λοιπὸν ἀνθρώπου γένεσις προσδο-
κᾶται, παραγυμνοῦται ἡ πίστις, καὶ τρανότερον
παραδηλοῦται τῆς ἀληθείας τὸ δόγμα. Ποιήσωμεν
ἄνθρωπον. Ἀκούεις, ὦ χριστομάχε, ὅτι τῷ κοι-
νωνῷ τῆς δημιουργίας προσδιαλέγεται, δι' οὗ καὶ
τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὃς φέρει τὰ σύμπαντα τῷ E
ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐ γὰρ ἡσυχῇ
παραδέχεται τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας· ὥσπερ δὲ
τῶν θηρίων τὰ μισανθρωπότατα, ἐπειδὰν τοῖς
ζώγροις ἐναποκλεισθῇ, περιβρύχεται τοῖς κυλίν-
δροις, τὸ μὲν πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς φύσεως
ἐνδεικνύμενα, ἐκπληρῶσαι δὲ τὴν μανίαν οὐκ ἔχον-
τα· οὕτω καὶ τὸ ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας γένος οἱ
Ἰουδαῖοι στενοχωρούμενοι, πολλὰ, φασὶν, ἐστὶ τὰ
πρόσωπα πρὸς οὓς ὁ λόγος γέγονε τοῦ Θεοῦ. Τοῖς
ἀγγέλοις γὰρ λέγει τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ, Ποιή-
σωμεν ἄνθρωπον. Ἰουδαϊκὸν τὸ πλάσμα, τῆς ἐκεί-

θεν εὐχολίας τὸ μυθολόγημα· ἵνα τὸν ἕνα μὴ
88 παραδέξωνται, μυρίους εἰσάγουσι. Καὶ τὸν Υἱὸν
A ἀθετοῦντες, οἰκέταις τὸ τῆς συμβουλίας ἀξίωμα
περιάπτουσι· καὶ τοὺς ὁμοδούλους ἡμῶν κυρίους
ποιοῦσι τῆς ἡμετέρας δημιουργίας. Τελειούμενος
ἄνθρωπος πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀξίαν ἀνάγεται.
Ποῖον δὲ δημιούργημα ἴσον δύναται εἶναι τῷ κτί-
σαντι; Σκόπει δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς, Κατ' εἰκόνα
ἡμετέραν. Τί λέγεις πρὸς τοῦτο; Μὴ καὶ εἰκὼν
μία Θεοῦ καὶ ἀγγέλων; Υἱοῦ μὲν γὰρ καὶ Πα-
τρὸς πᾶσα ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι μορφήν· θεο-
πρεπῶς δηλονότι τῆς μορφῆς νοουμένης, οὐκ ἐν
σχήματι σωματικῷ, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδιώματι τῆς θεό-
τητος. Ἄκουε καὶ σὺ ὁ ἐκ τῆς νέας κατατο-
B μῆς, ὁ τὸν Ἰουδαϊσμὸν πρεσβεύων ἐν Χριστιανι-
σμοῦ προσποιήσει. Τίνι λέγει, Κατ' εἰκόνα ἡμε-
τέραν; Τίνι ἄλλῳ γε, ἢ τῷ ἀπαυγάσματι τῆς
δόξης, καὶ χαρακτῆρι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ὅς
ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου; Τῇ ἰδίᾳ τοίνυν
εἰκόνι τῇ ζώσῃ, τῇ εἰπούσῃ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πα-
τὴρ ἕν ἐσμεν, καί, Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν
Πατέρα· ταύτῃ λέγει, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν. Ὅπου μία εἰκὼν, ποῦ τὸ ἀνό-
μοιον; Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. Οὐχὶ,
ἐποίησαν. Ἔφυγεν ἐνταῦθα τὸν πληθυσμὸν τῶν
προσώπων. Δι' ἐκείνων μὲν τὸν Ἰουδαῖον παι-
C δεύων, διὰ τούτων δὲ τὸν Ἑλληνισμὸν ἀποκλείων.

ἀσφαλῶς ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν μονάδα, ἵνα καὶ Υἱὸν νοῇς μετὰ Πατρός, καὶ τῆς πολυθείας ἐκφύγῃς τὸ ἐπικίνδυνον. Ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πάλιν τοῦ συνεργοῦ τὸ πρόσωπον παρεισήγαγεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐν εἰκόνι ἑαυτοῦ, ἀλλ', Ἐν εἰκόνι Θεοῦ. Ἐν τίνι μὲν οὖν ἔχει τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, καὶ πῶς μεταλαμβάνει τοῦ καθ' ὁμοίωσιν, ἐν τοῖς ἐφεξῆς, Θεοῦ διδόντος, εἰρήσεται. Νῦν δὲ τοσοῦτον λεγέσθω, ὅτι
D εἰ μία εἰκών, πόθεν σοι ἐπῆλθεν ἀφόρητα δυσσεβεῖν, ἀνόμοιον λέγοντι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί; Ὢ τῆς ἀχαριστίας! ἧς μετέλαβες ὁμοιότητος, ταύτης οὐ μεταδίδως τῷ εὐεργέτῃ; καὶ σαυτῷ μὲν κύρια μένειν τὰ ἐκ τῆς χάριτος παρασχεθέντα νομίζεις, τῷ δὲ Υἱῷ τὴν ἐκ φύσεως ὁμοιότητα πρὸς τὸν γεννήσαντα ἔχειν οὐκ ἐπιτρέπεις; Ἀλλὰ σιωπὴν γὰρ ἡμῖν ἐπιτάσσει λοιπὸν ἡ ἑσπέρα πάλαι πρὸς δυσμὰς τὸν ἥλιον παραπέμψασα. Ἐνταῦθα δὴ οὖν τὸν λόγον καὶ ἡμεῖς κατευνάσωμεν, ἀρκεσθέντες τοῖς εἰρημένοις. Νῦν μὲν οὖν ὅσον διεγεῖραι ὑμῶν τὸν ζῆλον τοῦ λόγου παρηψάμεθα· τὴν δὲ τελειοτέραν περὶ τῶν προκειμένων ἐξέτασιν ἐν τοῖς ἑξῆς ἀποδώσομεν, τῇ συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἄπιτέ μοι E
χαίροντες, ἡ φιλόχριστος ἐκκλησία, ἀντὶ παντὸς ὄψου πολυτελοῦς καὶ τῶν ποικίλων καρυκευμάτων τῇ μνήμῃ τῶν εἰρημένων τὰς σεμνὰς ὑμῶν κατακοσμοῦντες τραπέζας. Καταισχυνέσθω ὁ ἀνό-

μοιος, ἐντρεπέσθω ὁ Ἰουδαῖος, ἀγαλλέσθω τοῖς δόγμασι τῆς ἀληθείας ὁ εὐσεβής, δοξαζέσθω ὁ Κύριος, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.